

Rita Petro
Linda Mëniku

Erg/60

✓
idiole

mhm

Çelësi
i LETËRSISË
dhe GJUHËS SHQIPE
(për maturën shtetërore)

KRITERET E HARTIMIT TË LIBRIT

PËR MËSUESIT

Ky libër didaktik synon standardizimin e lëndës së letërsisë dhe të gjuhës shqipe në shkollën e mesme, në kushtet kur nxënësit kanë punuar me tekste të ndryshme alternative.

Në këtë libër janë përbledhur njohuritë bazë (nga Gjuha dhe Letërsia), që duhet të dinë maturantët dhe që lidhen si me programin e maturës shtetërore, ashtu dhe me programin e zhvilluar gjatë tri viteve të tyre të shkollimit.

Skemat e analizave dhe komentet e pjesëve letrare janë mbështetur mbi trajtimet teorike në tekstet e përdorura prej nxënësve, si dhe në mendimet më të pranuara të kritikës shqiptare e botërore për autorë e vepra të veçanta të tyre.

Analiza e tekstit letrar synon të zbirthejë objektivat që lidhen me veçoritë e epokave të ndryshme letrare, me karakteristikat e veprës, si dhe stilin e autorit. Ndërsa komentet e realizojnë praktikisht këtë synim. Autorët kanë bërë kujdes të shmangin subjektivizmin duke u përqendruar në komentimin dhe interpretimin e veçorive kryesore stilistike që gjenden në modelet e zgjedhura për koment.

PËR MATORANTËT

Me qëllim që të shmangni frikën, e cila vjen nga emocionet e provimeve, duhet ta kuptioni se nuk është aq e rëndësishme se cilat do të janë fragmentet e zgjedhura për analizë e komente apo se cila do të jetë tema e esesë që do t'ju bjerë në provimin e maturës shtetërore. E rëndësishme është që të keni siguruar çelësin e njohurive bazë me të cilat jeni pajisur gjatë këtyre viteve. Kështu, p.sh., nëse ju keni përvetësuar veçoritë që e bëjnë poemën *Çajld Harold* një veprë romantike apo heroin e saj një hero romantik, atëherë me këto njohuri ju mund të zbirtheni çdo lloj fragmenti të kësaj veprë.

Po kështu ju duhet të rikujtoni njohuritë gramatikore (nga morfologjia e sintaksa) nga fusha e leksikut, nga drejtshkrimi, pasi ato do të janë baza e një analize gjuhësore të çdo lloj teksti (letrar ose jolettar) si dhe treguesi kryesor gjatë procesit tuaj të të shkruarit.

Duhet të mësoni strukturat e llojeve të ndryshme të teksteve joletrare me qëllim që, mbi bazën e tyre, të ushtroheni për shkrimin e teksteve të ndryshme. P.sh., në shkrimin e esesë duhet të ushtroheni të zbuloni dhe të shkruani sa më tepër argumente pro dhe kundër tezave të caktuara. Në këtë lloj teksti duhet të "shtrydhni" mirë trurin që të aftësoni logjikën; ndërsa në një tekst përshkruar duhet të mprihni të vëzhguarin për ta parë objektin nga këndvështrime të ndryshme. Për tekstin informues duhet të mblidhnë sa më shumë informacione dhe të dalloni informacionin e rëndësishëm nga ai më pak i rëndësishmi.

Për këtë qëllim është shkruar dhe ky libër, që t'ju vijë në ndihmë në këtë prag sezoni. Sigurisht që asnjëherë një libër nuk mund të përfshijë gjithçka që ju nevojitet. **Me ndihmën e mësuesve dhe duke u ushtruar që t'ju fiksohen çështjet bazë**, me siguri do të keni rezultate mjaft pozitive në provime.

Sëksese
Nga redaksia ALBAS

Botues:
Latif AJRULLAI
Rita PETRO

Redaktore:
Natasha PEPIVANI

Arti grafik:
Eva KUKALESHI

© Albas, Tiranë 2012
Ribotim 2013, 2014
Të gjitha të drejtat janë të rezervuara

ISBN 978-9928-02-349-0

Shtypur në shtypshkronjën:

Shtëpia Botuese Albas
Në Tiranë: Rr. "Budi", pall. "Classic Construction", zyra nr. 2

Tel/Fax: 0035542379184

e-mail: info@albas.al

Në Tetovë: Rr. "Ilinden", nr.105

Tel: 0038944344047

e-mail: albas_te@yahoo.com

Në Prishtinë: Rr. "Rexhep Mala", nr.47

Tel: 0037744629325

e-mail: albas_pr@yahoo.com

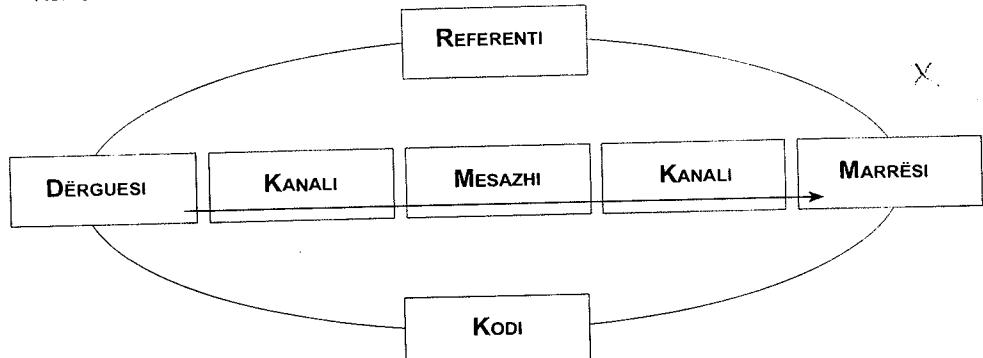
GJUHA DHE KOMUNIKIMI (TEKSTE JOLETRARE)		TEKSTI TREGIMTAR
6	Skema e komunikimit	131 Elemente të tekstit tregimtar
6	Elementet e ndërtimit të tekstit	132 Llojet e tekstit tregimtar
8	Llojet e teksteve sipas funksioneve gjuhësore	133 Don Kishoti (M.Servantes)
10	Teksti informues-shpjegues	134 Sojliu i Mançës (M.Servantes)
13	Teksti përshkrues	140 Don Kishoti kundër mullinje të erës (M.Servantes)
15	Eseja e krahasim-kontrastit	143 Histori e Skënderbeut (M.Barleti)
18	Teksti argumentues	144 Fjalimi i Skënderbeut përparrë princave shqiptarë (M.Barleti)
18	Eseja argumentuese	148 Martesa e Skënderbeut (M.Barleti)
22	Teksti kulturologjik	150 Vdekja e Skënderbeut (M.Barleti)
24	Përbledha	152 Katedralja e Parisit (V.Hygo)
26	Parafraza	153 Esmeralda (V.Hygo)
LETËRSI (TEKSTE LETRARE)		155 Shtylla e turpit (V.Hygo)
27	Gjuha e letërsisë	159 Bardha e Temalit (P.Vasa)
27	Klasifikimi i veprave letrare	163 Xha Gorioi (Balzak)
TEKSTI POETIK		167 Evgjeni Grande (Balzak)
27	Llojet e tekstit poetik	172 Tregtarë flamujsh (E.Koliqi)
28	Elementet e tekstit poetik (metrika, figurat stilistike)	178 Kumbulla përtej murit (E.Koliqi)
KOMENTE		181 Kërcimtarja e Dukagjinit (E.Koliqi)
37	Iliada (Homeri)	184 Kopshti (E.Koliqi)
45	Martesa e Halilit (populli)	187 I huaji (A.Kamy)
51	Gjergj Elez Alia (populli)	188 Telegrami (A.Kamy)
55	Çajid Harold (Bajron)	189 Në qeli (A.Kamy)
61	Këngët e Milosaos (J. de Rada)	195 Njëqind vjet vetmi (G. Markes)
68	Lulet e verës (N.Frashëri)	197 Vetëvrasja e Pietro Krespit (G. Markes)
73	Fjalët e qiririt (N.Frashëri)	201 Amaranta dhe vdekja (G. Markes)
75	Bukuria (N.Frashëri)	205 Kështjella (I.Kadare)
81	Mrizi i zanavet (Gj. Fishta)	207 Prerja e ujit (I.Kadare)
82	Shqypnija (Gj. Fishta)	209 Sulmi i fundit (I.Kadare)
85	Nji gjamë desprimit (Gj. Fishta)	213 Qyteti i fundit (P.Marko)
88	Gjuha shqype (Gj. Fishta)	215 Kësula e zezë (P.Marko)
90	Metamorphosis (Gj. Fishta)	218 Dita e tretë (P.Marko)
95	Vallja e yjeve (L.Poradeci)	219 Nata e fundit (P.Marko)
97	Kënga pleqërishte (L.Poradeci)	224 Odin Mondvalsen (K.Trebeshina)
100	Vdekja e Nositit (L.Poradeci)	TEKSTI DRAMATIK
101	Poradeci (L.Poradeci)	227 Elemente të tekstit dramatik
104	Vargjet e lira (Migjeni)	227 Llojet e tekstit dramatik
105	Poema e mjerimit (Migjeni)	228 Prometeu i mbërrthyer (Eskili)
108	Një natë pa gjumë (Migjeni)	229 Qëndresa e Prometeut (Eskili)
110	Kanga skandaloze (Migjeni)	233 Makbethi (U.Shekspir)
113	Recital' i malsorit (Migjeni)	240 Romeo dhe Zhulieta (U.Shekspir)
114	Baladë qytetse (Migjeni)	246 Hamleti (U.Shekspir)
117	Poetika e Kadaresë (I.Kadare)	254 Mbreti Lir (U.Shekspir)
118	Krishtlindjet në New York (I.Kadare)	257 Mizantropi (Molier)
122	Në studion dimërore (I.Kadare)	261 Shtëpi kukulle (H.Ibsen)
125	Mall (I.Kadare)	268 Armiku i popullit (H.Ibsen)
127	Kristal (I.Kadare)	273 Israilitë e filistinë (F.Noli)
128	Ky dimër (I.Kadare)	277 14 vjeç dhëndër (Çajupi)
		283 Gof (A. Pashku)
		288 Pamje nga ura (A. Miler)
		294 SKEMA TË PËRMBLEDHJES SË NJOHURIVE GJUHËSORE

Gjuha dhe komunikimi

Skema e komunikimit

Fjala *komunikim* rrjedh nga fjala latine *communis*, që do të thotë "i përbashkët". Të komunikosh do të thotë të krijosh një lidhje me të tjetër për të shkëmbyer ide, mendime e të dhëna, duke gjetur me ta gjuhën e përbashkët.

Komunikimi realizohet në mënyra të ndryshme, përmes një procesi që përbëhet nga disa elemente:

- Dërguesi është transmetuesi i mesazhit.
- Marrësi është personi që merr mesazhin.
- Mesazhi është përbajtja thelbësore e komunikimit ose informacioni që synohet të përçohet.
- Referenti është objekti i komunikimit, të cilin përcjell mesazhi.
- Kodi është gjuha me anë të së cilës përcillet mesazhi.

Ajo mund të jetë:

- Gjuhë e folur ose e shkruar (p.sh., ne komunikojmë përmes *gjuhës shqipe*).
- Gjuhë e shenjave (simbole, formula matematikore, shenjat rrugore, gjuha e shenjave që përdorin personat që nuk dëgjojnë etj.).
- Gjuhë e sinjaleve (alfabeti mors, sinjalet rrugore etj.).
- Që të realizohet procesi i komunikimit, kodi duhet të jetë i njojur si për dërguesin, ashtu dhe për marrësin.
- Kanali është rruga a mjeti, me anën e të cilit transmetohet mesazhi.

Teksti

Teksti (nga latinishtja *textus-i thurur*) është njësia bazë e aktivitetit tonë gjuhësor, që i përgjigjet një qëllimi komunikues.

Si njësi e komunikimit, teksti mund të ndërtohet nga një fjalë e vetme, nga një grup fjalësh ose një a më shumë fjalë, në varësi të situatës në të cilën përdoret dhe qëllimit që synohet të arrihet.

Që një bashkësi fjalësh të quhet tekst duhet të plotësojë disa kushte:

- Teksti duhet të jetë i **saktë** në planin leksikor dhe atë gramatikor; pra, duhet të respektojë rregullat e gjuhës në të cilën shkruhet. Kjo realizohet:

- me anë të përshtatjes morfollogjike të fjalëve, duke krijuar kështu një lidhje të fortë gramatikore mes tyre;

Një vajzë nëntëvjeçare vuan nga një sëmundje e pashëreshme, që kufizon aftësinë e saj mendore deri në zhvillimin e një fëmije tremuajsh. Ajo as mund të flasë e as mund të ecë.

me anë të rimarrjes:

- me anë të zëvendësimit. Për të shmangur përsëritjen e së njëjtës fjalë në tekst, fjala mund të zëvendësohet:

me anë të përemrave:

- me anë të **ndajfoljeve**, të cilat mund të janë tregues të kohës dhe të vendit të përdorur më parë në tekst:

- me anë të **sinonimeve**, pra të fjalëve që kanë kuptime të njëjtë ose të aftërtë me fjalët që zëvendësojnë:

- me anë të **hiperonimisë**, një fjalë që ka një kuptim më të gjérë se fjalë e përdorur, p.sh., përdorimi i fjalës *makinë*, në vend të tipit specifik të makinës (p.sh., makinë dhe "Volkswagen" si në shembullin përbër:

- me anë të **parafrazës**, domethënë shprehja e të njëjtës kuptim përmes një grupe fjalësh që kanë të njëjtin kuptim me fjalën e përdorur:

- me anë të **hiponimisë**, një fjalë që ka një kuptim më pak të gjérë nga fjalë e përdorur, por që mund ta zëvendësojë atë pa ndryshuar kuptimin e tekstit:

- me anë të **konektorëve** elemente që lidhin pjesët e tekstit. Si konektorë të tekstit shërbijnë:

- lidhëzat:

- përemrat lidhorë:

- ndajfoljet etj.:

Çudi!... Ishin mbështjellë gjashtë copa byreku, dy kokrra portokalli dhe... Atje në anë ishte **një copë letër**. Një copë letër e shkruar me bojë të kuqe.

Kjo ishte fusha ku katërqind e ca vjet më parë ushtritë perandorake turke kishin thyer ballkanasit e bashkuar.

Atje e qajnë edhe sot e kësaj dite **atë disfatë**-shkruante i vëllai. Ajo është si majaja....

Ne shkuan në Turqi ditën e enjte. Ishim unë dhe dy avokatë që ka zgjedhur familja për ta mbrojtur. Atje u interesuan pranë një zyre, e cila ishte për pritjen e të huajve.

Në vitin shkollor 1963-64 si **mësimdhënës** punon O.C. Në vitin shkollor 1965-66 kthehen nga studimet dhe jepin mësim **arsimtarët** e diplomuar I.D dhe T.P. Në këtë vit fillon punë si **mësues** dhe N. K.

Ideja e krijimit të "Volkswagenit" nuk ishte e para. Në Gjermaninë e viteve '30 pati edhe shumë **makina** të tilla "popullore", por askush s'ia doli. Kështu, në vitin e largët 1930, Ferdinand Porshi sapo kishte krijuar një kompani ndërtimi makinash, e cila filloi të njihej si "Porsh".

Një vend në ndryshim, Shqipëria përtet klishevë
Trafiqë të të gjitha llojeve, kapje nga mafia, mbretërim i armëve të zjarrit... **vendi i shqiponjave** po shkëputet me vështirësi nga një reputacion i errët. Megjithatë **Shqipëria** po evoluon duke ngjitur radhët. Madje **vendi i ish-diktaturës paranojake** ka marrë ftesën për të hyrë në NATO.

Bullgarët kanë një **zog** të dashur dhe të respektuar si një nga simbolet me popullaritet më të gjérë. **Bilbili** është për ta këngëtari me zërin më të émbël.

Me mendje arrjmë ta njohim Zotin, por me mendje nuk mund ta perceptojmë qenien dhe përhershëmërënë e ekzistencës së Zotit. Por, megjithatë, edhe më tej mendja mbetet e rëndësishme, sepse prapë përmes saj po kuptojmë se me atë nuk mund të arrjmë çdo gjë. Duke u bazuar në këtë fakt, konstatojmë se mendja është shkak dhe faktor i vetëm, e cila e arsyeton paperceptueshmërinë e qenies së Zotit dhe përfjetësinë e Tij.

Disa herë tha me vete: gjepura, marrëzira, s'është e mundur dhe, sado që dy-tri herë vendosi përfundimisht të hiqte mëndjen andej, **prapëseprapë**, mendoi veçse shkakun përsë po e thërriste kryepeshkopit.

- Teksti duhet të jetë i **plotë**; pra, duhet të përbajë një argument qendror ose një temë themelore, të trajtuar e të zhvilluar në mënyrë të plotë.
- Teksti duhet të jetë i **rregullt** në shtjellimin e përbajtjes; pra, duhet t'i paraqesë faktet, idetë e konceptet në mënyrë të tillë, që çonjëri prej tyre të kontribuojë që të zhvillohet në mënyrë organike tema themelore e tekstit.
- Teksti duhet të jetë **koherent** për nga stili. **Koherenca** është lidhja logjike dhe kuptimore e të gjithë përbërësve të tekstit. Koherenca ka të bëjë dhe me vazdimësinë e kuptimit që karakterizon një tekstu.
- Teksti duhet të jetë **homogjen** me **situatën komunikuese**; pra, duhet të ndërtohet në mënyrë të tillë, që të mbajë parasysh *marrësin*, të cilit i drejtoshet, qëllimin e caktuar të atij që e prodhon dhe kontekstin në të cilin do të përdoret.

Llojet e teksteve sipas funksioneve gjuhësore

Ndarjet më të dallueshme ndërmjet llojeve të teksteve lidhen me dy nga funksionet më të rëndësishme të gjuhës, që janë: **funkzioni praktik**, mbizotërues në tekstet joletrete dhe **funkzioni estetik**, i cili është mbizotërues në tekstele letrete.

Edhe brenda këtyre dy ndarjeve kemi nënloje të tjera tekstesh, ku mbizotërojnë elemente të ndryshme të funksioneve të gjuhës.

Qëllimi	Lloji i tekstit	Karakteristikat	Nënlojet
Tekste që shërbejnë për të informuar e shtjelluar, për të treguar, për të udhëzuar, për të përshtkuar...	Tekste informuese - paraqitëse	Përbajnë të dhëna të nevojshme për të treguar diçka ose për të paraqitur informacione mbi situata, individë apo dukuri të caktuar.	Materiale e vepra shkencore, tekste shkollore, zëra enciklopedikë, artikuj gazetash, relacione, shkresa, skeda, përbledhje etj.
	Tekste rrëfyese (narrative)	Rrëfejnë ngjarje me qëllim që të ruhen në kujtesë ose përtë informuar dikë (një fakt apo një ngjarje).	Artikuj gazetash, kronika, shënimë udhëtimi, biografi, intervista, kujtime etj.
	Tekste udhëzuese	Sugjerojnë, udhëzojnë, normojnë ose detyrojnë një sjellje të caktuar (të ndaluar apo të lejuar) për tu respektuar ose janë procedura për tu ndjekur.	Ligje, rregulla, manuale përdorimi për instrumente apo makina ose receta mjekimi, gatimi etj.
	Tekste përshtkuuese	Paraqitin pamjen dhe karakteristikat e personave, vendeve, sendeve etj.	Libra mësimorë teknikë, broshura shkencore, manuale, guida turistike etj.
Tekste që shërbejnë për të shprehur emocione dhe gjykime...	Tekste shprehëse	Shprehin gjendje shpirtërore ose ndjenjat vjetake të autorit.	Ditarë, kunozitë, autobiografi, lettra vjetare, dashurie ose urjejeje etj.
	Tekste interpretuese-vleresuese	Shprehin "opinione", "interpretime", gjykime të autorit për diçka, të drejtone në rrijenjë ose situatë, të një fakti apo të një teksti tjeter.	Recensione për një libri, film apo spektakel, analizë ose koment të veprash letrete, të një pikture apo vepre muzikore etj.
Tekste që shërbejnë për të argumentuar vlefshmerinë e një opinioni apo të një pikëpamjeje...	Tekste argumentuese	Paraqitin "opinione", që mbështeten me anë të argumenteve dhe fakteve.	Fjalme politike, diskutime propagandistike, ese, kryeritkuj, mbrojtja e një ligji apo e një çështjeje etj.

Duke u nisur nga funksionet e gjuhës së figurshme, tekstet letrete klasifikohen në:

Qëllimi	Lloji i tekstit	Karakteristikat	Nënlojet
Tekste me funksion estetik	Tekste poetike	Të shkruara në vargje, shprehin ideat, ndjenjat, emocionet dhe gjendjet shpirtërore të autorit, mënyren e tij të interpretimit të realitetit, vlerat etnike dhe sociale në të cilat ai beson.	Poezi të llojeve të ndryshme, lirike, epike, epiko-lirike etj.
	Tekste tregimtare	Të shkruara në prozë; ngjarje që lidhen me një apo disa personazhe, qofshin të vërteta apo jo, rikrijohen sipas interpretimit dhe imaginatës së autorit dhe vlerave në të cilat ai beson.	Përralla, fabula, legjenda, tregime, novela, romane etj.
	Tekste dramatike	Të shkruara në formë dialogu a monologu, në vargje apo në prozë, tregojnë nëpërmjet të folurit të personazheve ngjarje që bazohen në besimet dhe vlerat e autorit.	Tragjedi, komedi, drama, melodrama, monodrama etj.

Shembuj

1. Në tekstet e mëposhtme gjejmë llojin dhe nënlojin e teksteve si dhe alternativën ku përqendrohet vëmendja.

a.

Frym'e pastër e veriut
I tha Tinës vetvetiut:
C'mall i math të jep qëllim
Që buçet me kaq rrëmbim?

E sakaj si uluri,
J-u përgjegj me gas veriu:
Kam qëllim prej vetë-dijes
T'i fry napëzën anijes...
(Fryma dhe qëllimi/Lasgush Poradeci)

Lloji i tekstit: *tekst poetik*

Nënloji: *poezi lirike*

Vëmendja përqendrohet te: dërguesi referenti mesazhi

b.

Është një rrugë e cila kalonte pothuajse në trasenë e rrugës së vjetër "Egnatia". Kjo rrugë, siç e kemi përmendur, vazhdoi të funksionojë, ndonëse me ndërprerje në antikitetin e vonë e deri në mesjetë. Fakti që në vitin 333 një murg nga Bordoja kur kthehej nga Jerusalemi për Milano kaloi nëpër rrugën "Egnatia" dhe shënoi me saktësi stacionet e saj në të ashtuquajturin itinerari Herosomilitan, por edhe marshimi i fisit barbar të gotëve, nga lindja për në Durrës, e vërteton më së miri ekzistencën dhe funksionimin e kësaj rruge antiqe deri në antikitetin e vonë.

(Ruga Durrës - Elbasan - Qafë Thanë / Gjetë Ndoj)

Lloji i tekstit: *informues-paraqitës* Nënloji: *libër shkencor*

Funksioni: shprehës bindës informues

c.

Tani nuk do të zgjatem duke rekomanduar librin: E di se do të dëshiroje që unë në këtë vepër të jem shpesh më i rrëptë dhe më i mprehtë; që herë të flas më shkurtër dhe herë më zgjatur; që herë të jem i ashpër, e herë më i butë, diku më i rrjedhshëm e më vërvshonjës e diku më i prerë e më i kursyer në fjalët. Por, po të marrësh parasysh kohën e shkurtër,

Gjuha dhe komunikimi

preokupimet, shqetësimet dhe ngatërsesat e tjera të panumura, në të cilat unë isha pleksur kur po shkruaja këto radhë, atëherë do t'i durosh të gjitha me qetësi. Kujto sidomos atë thënien e përmendur: "Një njeri s'është i zoti për të gjitha dhe një tokë s'prodhon çdo gjë".

E quaj të tepërt të shtoj më. Ndërkaq, o lexonjës mirëdashës, shfrytëzoje këtë punë time, sido që të jetë, e po të shoh se ti do ta pranosh me kënaqësi, nuk do të pushoj së ndërmarrë punë edhe më të mëdha, tërë besim nga dashamirësia jote.

(Parathënia e Apologjisë për Skënderbeun / Frang Bardhi)

Funksioni: shprehës

bindës

informues

Vëmendja përqendrohet te: dërguesi

marrësi

kodi

c.

Poezia e mësipërme është e ngritur mbi simetrinë dhe njëkohësisht asimetrinë e ironisë dhe të kundërvënieve. Kjo poezi në shqip dhe latinist meriton të përfshihet në çdo lloj antologje serioze me kërkesa të larta estetike. Mund të thuhet që një poezi të tillë nuk e ka deri më sot asnjë krijues shqiptar. Kjo poezi është një klithmë humaniste, kundër dhunës dhe hipokrizisë. Bota ndryshe. Kjo poezi është një substancë rilindëse për të gjithë ne shqiptarët. Kjo poezi të kujton përga nga forca John Milton-in anglez të Paraisës së humbur, por dhe dikça nga stilë stigmatizues dhe rebel i Shekspirit. Që nga skaji i para katër shekujve, Pjetër Bogdani e ka lënë të pashlyeshme dëshminë e tij testamentare. Amen!

(Një kryevepër poetike e panjohur e Pjetër Bogdanit / Moikom Zego)

Qëllimi i tekstit: të informojë

të rrëfejë

të interpretojë

c.

1. Këmbësori, biciklisti dhe drejtuesit e mjeteve janë të detyruar të respektojnë njëri-tjetrin dhe të tjerët që shfrytëzojnë rrugën. Kjo arrihet nëpërmjet sjelljes së kulturuar dhe mirëkuptimit.
2. Kur lëviz me bicikletë apo me autoveturë, së pari duhet të kesh kujdes të moshuarit dhe fëmijët.
3. Kujdes për kafshët që kalojnë në rrugë...

(Këshilla praktike për përdoruesit e rrugës / Demir Osmani)

Qëllimi i tekstit: të udhëzojë

të bindë

të paraqesë

Teksti informues-shpjegues (paraqitës)

X Teksti informues-shpjegues (paraqitës) ka si funksion që t'i transmetojë lexuesit informacione dhe njohuri në lidhje me një argument, dukuri, koncept të parë nga një këndvështrim i përgjithshëm.

Qëllimi i tekstit paraqitës është thëllësisht praktik. X të informojë përmes shpjegimit ose, e thënë ndryshe, të zgjerojë njohuritë e lexuesit për një dukuri të caktuar përmes shpjegimit.

Paraqita e të dhënavë mund të jetë analitike ose sintetike.

Në paraqitjen analitike, të dhënat për një dukuri të caktuar jepen në mënyrë të detajuar, për ta pajisur lexuesin me njohuri të saktë mbi dokumentacionin e mbledhur. Paraqitje analitike kemi në rastin e paraqitjes së marrëdhënieve shkencore.

Tekste paraqitëse analitike janë:

- leksionet,
- interpretimet e teksteve dhe të filmave,
- ese të etj.
- materialet shkencore,
- artikujt e gazetave,

Në paraqitjen sintetike të dhënat jepen të përbledhura, që lexuesi të marrë njohuri për tëresinë e problemit. Tekste paraqitëse sintetike janë:

- skedat për përdorim personal,
- skedat biografike,
- raportet,
- procesverbalet,
- përbledhjet,
- kronologjitet.

Organizimi i informacioneve

Në tekstet informues-paraqitëse, dukuritë, objektet etj. trajtohen nga një këndvështrim i përgjithshëm.

Tekstet informues-paraqitëse kanë karakteristikat e mëposhtme:

- ✗ - Kanë në qendër të tyre një send, person, dukuri etj., për të cilët jepen informacione.
- ✗ - Objektet dhe dukuritë trajtohen në aspektë të ndryshme, sipas qëllimit të informacionit.
- ✗ - Në një tekst informues-paraqitës të ndërtuar mirë, çdo paragraf përmban një informacion të ri.

Në tabelën e mëposhtme jepen aspektet e ndryshme që janë trajtuar në një tekst informues për lumin Drin.

Objekt	Aspektet e rendësishme	Informacionet
Lumi Drin	gjatësia	285 km
	degtë kryesore	Drini i Bardhë, Drini i Zi
	burimi	Drini i Bardhë buron afër Pejës (Kosovë) dhe Drini i Zi buron nga Shën Naumi (Maqedoni).
	derdhja	Deti Adriatik, afër Lezhës dhe në lumin e Bunës
	prurja mesatare	352 m ³ /sek
	prurja maksimale	mbi 5100 m ³ /sek
	lundrueshmëria	i lundrueshmë

Renditja kronologjike e informacioneve

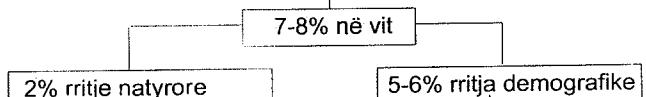
Informacionet e paraqitura në tabelë i takojnë një teksti informues "Përkrenaret ilire".

Përkrenarja ilire	
shek. VII para erës së re	Përkrenaret e bronzit prodhoreshin në qarkun e kulturës së Alpeve Lindore. Në këtë kohë hasen përkrenare me formë konike.
më vonë	Paraqitet në këto vise tipi shmarjet i përkrenares (i quajtur sipas vendit Shmarjet në Novo Mesto).
më tutje (shek. VI para erës së re)	Po në këto vise zhvillohet përkrenarja e bronzit me dy rrathë të gjerë dhe me dy brinjë në kalotë.
nga fundi i periudhës së vjetër dhe fillimi i së resë (shek. V-IV p.e.r.)	Paraqitet përsëri në ato vise përkrenarja shumë e bukur e bronzit, i ashtuquajturi tip negoves.
shek. VI para erës së re	Në rajonin e gjerë në jug të Savës paraqitet një përkrenare shumë e rëndësishme, që mund të konsiderohet karakteristike për ilirë.

Renditja shkak-pasojë

Informacionet e paraqitura në tabelë i takojnë një teksti informues "Rritja e populsisë së Tiranës".

Shtimi i populsisë së Tiranës

Kronika në gazetari

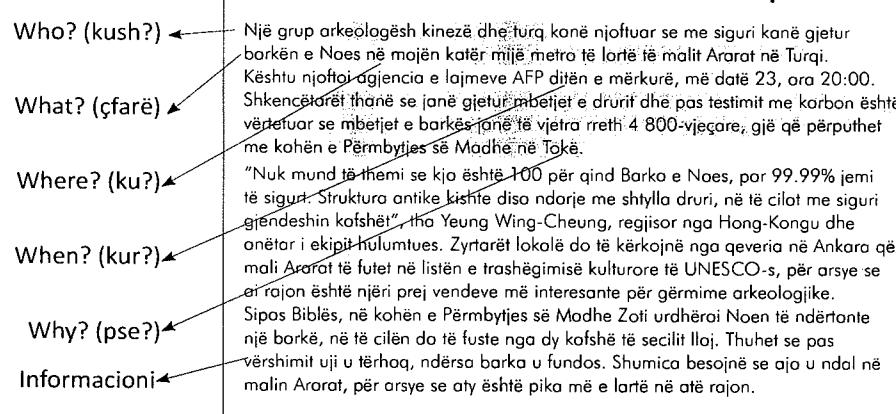
Kronikat janë tekste të llojit narrativ. Termi **kronikë** vjen nga fjala greke **kronos** (kohë). Kronika tregon në mënyrë besnikë fakte të ndodhura në realitet. Shkruesi i kronikës ka qenë dëshmitar ose protagonist i këtyre faktave ose dëshiron të rindërtojë ngjarjen, duke mbledhur të dhëna dhe informacione.

Kronika**Objektive**

(tregon në mënyrë të saktë, të përbledhur dhe objektive)

Subjektive

(i tregon faktet duke shprehur dhe opinionin e atij që shkruan)

Kronika karakterizohet nga:

1) përdorimi i fjalive të shkurtra: të thjeshta e të përbëra, me bashkërenditje e të përziera;	• Një gjë e tillë ka bërë që dy të rinjtë të mbeten në mes të detit. • Reth dy orë më pas të rinjtë kanë mundur të "zbarkojnë" në Gjirin e Dafinës. • Reth orës 18:00 ata kanë parë një gomone me turistë dhe u kanë bërë shenjë që të afrohen e t'i marrin me vete.
2) përdorimi i foljeve kryesisht në kohën e kryer, por edhe në kohën e kryer të thjeshtë ose në kohën e tashme në mënyrën dëftore, por edhe në lidhore;	Kanë zgjedhur që të bëjnë xhiro me motor uji, teksha kanë menduar që gjatë këtij udhëtimi në det të shohin edhe gadishullin e Karaburunit. Por aventura ka qenë e rrezikshme për ta, pasi kanë mbetur në mes të detit nga një pakujdesi e vogël: nuk kanë kontrolluar karburantin. Burime nga policia bëjnë të ditur se dy të rinjtë nga Fieri kanë zgjedhur Vlorën për të kaluar fundjavën.
3) përdorimi i mbiemrave;	Por aventura ka qenë e rrezikshme për ta, pasi kanë mbetur në mes të detit nga një pakujdesi e vogël.
4) ndërtimi i titujve me fjalë emërore;	Dy të rinj në mes të detit.
5) përdorimi i foljeve në mënyrën kushtore, përlajme të pasigurta;	Por, nëse gomonia me turistë nuk do t'i kishte parë, jeta e tyre do të ishte rrezikuar.
6) përdorimi i thonjëzave përfshi shprehur fjalët e protagonistëve.	Kur shefi i policës u pyet për aksidentin, tha: "Shkak ishte mungesa e karburantit".

Zgjedhja | Në bazë të qëllimit: **titull tregues, titull shpjegues, titull fantazie (figurativ).**
e titullit | Në bazë të mjeteve gjuhësore: **titull emëror** (Restoranti i shqiptarit, më i miri në botë); **titull foljor** (Fetusi mbijeton përf dy ditë pas abortit).

Teksti përshtkues

Teksti përshtkues përdoret përfshi përshtkuan karakteristikat e vendeve, objekteve, personave etj. Përmes përshtkimit të cilësive fizike ose psikologjike synohet që lexuesi të krijojë në mendjen e tij një pamje sa më të qartë të këtyre vendeve, objekteve apo personave. Teksti përshtkues nuk përdoret përfshi përgjithësuar, por përfshi nxjerrë karakteristika të veçanta të një sendi nga një tjetër.

Përshtkimi informues:

- jep informacione të dobishme për objektin, personin a vendin në mënyrë të plotë,
 - është i saktë, i detajuar, i pasur me karakteristika të veçanta,
 - terminologjia e përdorur është shpesh teknike dhe e saktë.
- Ky lloj përshtkimi është tipik përf tekstet shkencore.

Përshtkimi bindës:

- jep vetëm disa anë të objektit, përmes të cilave realizohet imazhi i dëshiruar,
 - është më pak i saktë dhe më pak i detajuar, sesa përshtkimi informues, duke dhënë ato karakteristika që realizojnë synimin e pikënjisjes,
 - terminologjia nuk është teknike, por me elemente që vënë në dukje anët pozitive ose negative.
- Ky lloj përshtkimi është karakteristik përf reklamat.

Shqipëria është një vend në Evropën Juglindore, në perëndim të gadishullit të Ballkanit. Ajo ndodhet midis koordinataje gjeografike 39° e $38'$ dhe 42° e $39'$ të gjerësisë veriore dhe 19° e $16'$ të gjerësisë lindore, në largësi pothuaje të barabartë nga ekuatorit dhe Poli i Veriut. Sipërfaqja e përgjithshme është 28.748 km^2 . Kryeqyteti i saj është Tiranë. Gjatësia e përgjithshme e vijës kuifitare është 1094 km, nga të cilat 657 km - kufi tokësor, 316 km - kufi detar, 48 km - kufi lumenor dhe 73 km - kufi liqenor.

Zbuloni Shqipërinë!

Vendin në zemër të Mesdheut dhe buzë brigjeve të deteve Adriatik dhe Jon. Ai është një portë hyrëse e rëndësishme përfshi Ballkan dhe Evropën Lindore. Ende është një vend i pandotur dhe i paprekur nga globalizimi. Turistët që në përshtypjen e parë do të kuptojnë një përzierje të qytetërimeve dhe kulturave, që e bëjnë atë një vend evropian vërtet të veçantë dhe që ka shumë përf të zbuluar. I ndodhor midis Greqisë, Maqedonisë, Kosovës dhe Malit të Zi në kufi tokësor, Italisë duke kaluar detin Adriatik, Shqipëria ka dete dhe plazhe të mrekullueshme, male me borë, lumenj, liqene dhe pyje pa fund. Po tu shtosh këtyre edhe mikpritjen shqiptare, karakteristikë e këtyre njerëzve, vizitorët do të ndihen si në shtëpinë e tyre. Ejanë dhe zbulojeni Shqipërinë!!!

Përshtkimi shprehës:

- ka si objektiv të komunikojë emocione dhe gjendje shpirtërore,
 - paraqet një mjetis ose personazh në mënyrë funksionale në lidhje me temën e tekstit,
 - përdor gjuhë të zgjedhur.
- Ky lloj përshtkimi është tipik përf romanin ose ditarin personal.

Kur vete njeriu, i lirë e i vetëm, larg atdheut - viset e reja, ndryshimi i zakoneve, ëmbëlsia e udhëtimit e një mijë gjëra që vihen re ndër popuj të huaj, të gjitha këto të përgjëzojnë zemrën e të bëjnë jo të harrosh Shqipërinë, po të mos të vejë tek ajo aq dendur mendja. Më tutje, si ngopen sytë së pari ndryshime, gozi shuhet pak nga pak. S'di ç'të mungon, s'di se ç'të duhet. [...] Ah, malli i Shqipërisë, malli i atdheut të dashur, i shenjtë mall e dashuri e shenjtë, kush është ai shqiptar që s'ë ka pasur në dhe të huaj! Duhet të jesh jashtë Shqipërisë, e të jesh larg, përf të kuptuar se ç'forcë e ç'bukuri të ëmbël ka përveshët kjo fjalë: Shqipëri! (Faik Konica)

Përshtkimi objektiv dhe subjektiv:

Teksti mund të realizohet në mënyrë objektive dhe subjektive.

- **Në mënyrë objektive** ose jopersonale: përshtkimi është objektiv kur një vend, person o objekt përshtkohen në mënyrë objektive, duke i qëndruar sa më besnik realitetit, me qëllim që të jetë i vlefshëm dhe i dobishëm përf gjithë.
- **Në mënyrë subjektive:** përshtkimi është subjektiv kur një vend, person o objekt përshtkohen në mënyrë subjektive, duke shprehës së ndjenjave dhe të emocioneve të personit që bën përshtkimin. Në këtë rast qëllimi është që shkruesi ta bëjë sa më tërheqës dhe interesant përllexuesin objektin ose personin e përshtkuar.

Gjuha dhe komunikimi

Teknikat e përshkrimit	Një kanal i domosdoshëm për të pasur një përshkrim të besueshëm janë shqusat tonë.
shqisa e të parit:	→ drita, forma, ngjyrat, lëvizja, lënda, përmasat, pozicioni, cilësia.
shqisa e të dëgjuarit:	→ zhurmët, tingujt, zërat, timbri, gjatësia, intensiteti, burimi.
shqisa e të nuhaturit:	→ aromat, erërat e këqija.
shqisa e të shijuarit:	→ shija.
shqisa e të prekurit:	→ cilësia e lëndës, temperaturat, lagështia, sipërfaqja, peshë.

Përshkimi i një personi

Elementet	
o Të dhënat personale:	→ gjinia, mosha, profesioni, origjina.
o Pamja fizike:	→ trupi, fytyra, qëndrimi, veshja.
o Kushtet kulturore:	→ analafabet, i arsimuar, me kulturë.
o Kushtet ekonomike:	→ i pasur, i varfër, me mirëgenie ekonomike, i papunë.
o Jeta e përditshme:	→ puna, zakonet, koha e lirë, sporti.
o Karakteri:	→ i hapur, kundërshtues, çapkën, melankolik, i pjekur.
o Vizioni për jetën:	→ optimist, pesimist, idëtë politike, fetare, ideali.
o Marrëdhënia me të tjerët, me familjen, miqtë, kolegët, bashkëmoshatarët, fëmijët, pleqtë:	→ i shoqërueshëm, i myllur, serioz, hokatar, bujar, koprac, i heshtur, llafazan, i sjellshëm, arrogant, shpotitës

Përshkimi i një kafshe

Elementet	
o Të dhëna shkencore:	→ lloji, raca, seksi, mosha.
o Pamja fizike:	→ trupi, koka, qafa, bishti, përmasat e tyre, qëndrimi.
o Mjedisi:	→ konteksti gjeografik.
o Jeta e përditshme:	→ kërkimi i ushqimit, lojërat, zhvendosjet.
o Marrëdhënia me grupin:	→ i shoqërueshëm, agresiv, i vetmuar, i gjallë, i paqetë.
o Marrëdhënia me njeriun:	→ i egër, i zbutur, i mbrojtur.

Përshkimi i një vendi

Elementet	
o Prezantimi i përgjithshëm:	→ të dhëna gjeografike, hapësinore të sakta.
o Elemente dalluese:	→ mal, kodër, fushë, det.
o Elemente të natyrës:	→ aspekte të florës dhe faunës.
o Elemente artificiale:	→ ndërtime të bëra nga njeriu.
o Ndryshimi sipas stinëve:	→ i qëndrueshëm, i ndryshueshëm.
o Historia e tij:	→ ndryshimet në harkun e viteve ose prej ngjarjeve të veçanta.

Përshkimi i një objekti

Elementet	
o Pjesët kryesore:	→ nga se përbëhet
o Origjina:	→ që nga cila periudhë ekziston dhe përdoret, cili është shpikësi, ndërtuesi.
o Përdorimi, roli në mjesid:	→ kush e përdor, ku, kur, si.
o Me kë/më se është i lidhur në kohë:	→ persona dhe fakte që kanë të bëjnë me të.
o Me kë/më se është i lidhur në hapësirë:	→ vendet ku gjendet.

Karakteristikat gjuhësore

- përdorimi i treguesve hapësinorë: ndajfolje (<i>poshtë, lart etj.</i>), shprehje ndajfollore (<i>në të djathtë, nga poshtë-lart, në të majtë etj.</i>);	Përreth është njëfarë shkretëtire: bregu i ulët i lumit, vendevende ranishtë, vende-vende baltak, zgjatet gjér tutje, i mbuluar aty-këtu me xunkth. Reth e rrotull s'kaasnë shtepizë, madje as muret e famullisë sonë nuk duken, kurse hani i vjetër ndanë rrugës është ndonjë mijë hapa larg.
- përdorimi i mbiemrave që tregojnë cilësitet e personit, vendit ose të objektit që përshkruhet;	Ky ishte një qytet i çuditshëm, që dukej sikur kishte dalë në luginë papritur një natë dimri si një qenie parahistorike dhe, duke u kacavjerrë me mundime të mëdha, i ishte qepur faqes së malit.
- përdorimi i foljeve në kohën e tashme dhe në kohën e pakryer:	a) Guaska është një mbulesë e fortë me prejardhje gëlqerore, që mbulon dhe e mbron trupin. Formon mantelin me qeliza të veçanta që prohojnë karbonat kalciumi, i cili forcohet në kontakt me ujin dhe ajrin. b) Ky ishte një qytet i çuditshëm, që dukej sikur kishte dalë në luginë papritur një natë dimri si një qenie parahistorike...
- përdorimi i fjalive të shkurtra, për ta bërë më të qartë përshkrimin;	Dielli është i zjarrtë. Ai është ylli më i afërt. E njohim më mirë se çdo yll tjetër dhe ka qenë subjekt i një numri të madh studimesh.
- pasuri dhe shumëllojshmëri të termave të domosdoshëm, për të dhënë një imazh të qartë të personit, vendit a objektit që përshkruhet.	Dielli është një yll i tipit xhuxh i verdhë, me përmasa të zakonshme, gjendet afersisht 150 milionë km larg Tokës, por për ne është ylli më i rëndësishëm i qjellit. Ai është një sferë e madhe që përbëhet nga 24% helium, 75% hidrogen dhe 1% elemente të tjera.

Eseja e krahasim-kontrastit

Eseja e krahasim-kontrastit përdoret zakonisht për të vënë përballë dy a më shumë tema (*persona, vende, objekte dhe fenomene*). Diskutimi bëhet mbi bazën e tipareve të përbashkëta (apo të ngjashmërive), si dhe të tipareve dalluese (apo ndryshimeve) që ka mes tyre. Duke qenë se në këtë lloj eseje objektet e përshkruara *krahasohen* (nxirren në pah tiparet e tyre të përbashkëta), por dhe vihen në *kontrast* (dalin në dukje dallimet mes tyre), kjo lloj eseje është përkufizuar si eseja e krahasim-kontrastit.

Në esenë e krahasim-kontrastit përshkruhen tema që kanë lidhje mes tyre. Kjo lloj eseje përdoret shpesh në letërsi për të krahasuar autorë të ndryshëm apo vepra të ndryshme të të njëjtë autor.

Shpesh, autorët e përdorin esenë e krahasim-kontrastit me një synim të qartë: për të mbështetur qëndrimin e tyre personal për një temë të caktuar. Përmes këtij lloji eseje, autori jo vetëm informon

lexuesin për dallimet mes dy temave (*personave, vendeve, objekteve, fenomeneve*), por i bë me dije dhe parapëqimin e tij për njëren prej tyre. Kështu, nëse do të shkruani një ese pë mjetet e ndryshme të transportit, ju mund ta përdorni esenë e kahasim-kontrastit jo vetëm për të përshkruar dallimet mes tyre, por edhe për të dhënë mendimin tuaj, si p.sh.: udhëtimi me avion është më i shpejtë dhe më i këndshëm se udhëtimi me makinë ose e kundërtë kur doni të nxirri, në pah se udhëtimi me makinë ka disa përparsi, që nuk i ka ai me avion, pasi me makinë ken mundësi të shihni shumë vende e të takoni njerëz të ndryshëm.

Eseja e kahasim-kontrastit mund të organizohet në mënyra të ndryshme:

1. Në fillim përshkruhet me detaje njëra temë (*person, vend, objekt, fenomen*), pastaj tema tjetër (*person, vend, objekt, fenomen*) dhe në fund jepen dallimet apo ngjashmëritë mes tyre.
2. Në pjesën e parë të esesë kahasohen tiparet e përbashkëta mes dy a më shumë temave (*personave, vendeve, objekteve dhe fenomeneve*) dhe më pas nxirren në pah dallimet mes tyre.

Nëse i rikthehemë esesë së mësipërme për mjetet e transportit dhe e organizojmë sipas këtij varianti, atëherë struktura e esesë do të ishte:

- a) përshkrimi i tipareve të përbashkëta të mjetave të ndryshme të transportit (*makinë, avion, tren etj.*);
- b) përshkrimi i dallimeve mes tyre.

Ju mund të alternoni strukturën e organizimit të esesë në varësi të faktit se çfarë doni të nxirri, në pah. Nëse doni ta vini theksin te dallimet mes temave, atëherë duhet ta filloni esenë tuaj me kahasimin e tipareve të përbashkëta mes tyre dhe anasjellas; nëse doni të nxirri në pah tiparet e tyre të përbashkëta, fillojeni esenë me përshkrimin e dallimeve mes personave, objekteve, vendeve apo fenomeneve.

Kjo është dhe eseja e kahasim-kontrastit që përdoret më shumë.

Për të dhënë në mënyrë më specifike këto forma të ndërtimit të esesë së kahasim-kontrastit, është sjellë më poshtë si shembull eseja "Krahasoni jetën në fshat dhe atë në qytet", e strukturuar në mënyra të ndryshme.

Model eseje kahasuese

Tema: Miq, por të ndryshëm

Ai dhe unë

Unë dhe miku im, çuditërisht, jemi shumë të ndryshëm në shumë gjëra.

Ai ka gjithmonë vapë; unë kam gjithnjë ftohtë. Verës, kur vërtet bën shumë nxehë, s'bën gjë tjetër veçse qahet se pëlcet vase. Inatoset nëse sheh ose ndonjëherë në mbrëmje unë vesh golfin. Ai flet rjedhshëm disa gjuhë; unë nuk flas mirë asnjëren. Ai, në njëfarë mënyre, arrin të flasë edhe gjuhët që nuk i njeh.

Ai orientohet shpejt, unë aspak. Në qytetet e huaja, pas një dite, ai arrin të lëvizë lehtë si flutur. Unë humbas edhe në qytetin tim: më duhet të pyes për t'u rikthyer në shtëpinë time. Ai e ka inat të pyesë dhe më porosit të shoh hartën topografike. Unë nuk i kuptoj hartat topografike, ngatërohem me ata rrathët e kuq, e ai nevrikoset. Ai pëlqen teatrin, pikturën dhe muzikën: sidomos këtë të fundit. Unë as që marr vesh nga muzika, nuk ia them për pikturë dhe teatri më mërit. Dua dhe më pëlqen vetëm një gjë në këtë botë: poezia. Ai pëlqen muzetë dhe unë shkoj me zor, me ndjenjën e pakëndshme të detyrës. Ai pëlqen udhëtimet, qytetet e huaja e të panjohura, restorantet. Unë do të rrija gjithmonë në shtëpi, as që do luaja vendit.

Atij i pëlqejnë perimet e freskëta, qershiti, vera e kuqe. Mua më pëlqen gjella, buka e thekur, të skuqurat, makaronat. Ai më thotë se nuk marr vesh nga të ngrënët, prandaj dhe jam bullafiq.

Megjithëse ne jemi kaq të ndryshëm, unë nuk do ta zëvendësoja me askënd mikun tim.

Mamaja dhe babai im

Jemi rritur me idenë se për prindërit nuk duhet të japid mendim. Ata thjesht shihen si personat më të rëndësishëm në jetën tonë, që me dashurinë e tyre të pakufishme dhe me diturinë e tyre do të na ndriçojnë rrugët e errëta. Ky mendim i ngulitur në kokë na bën ne t'i kalojmë ditët me ta, pa e vrarë mendjen shumë, por kjo gjendje monotonie nuk zgjat përgjithmonë. Ajo pasohet nga një gjendje e re. Gjatë ndryshimit turbullohet çdo gjë. Në atë çast u përmenda edhe unë, u ula në kolktuk dhe, për herë të parë, vendosa të vëzhgoja prindërit e mi, secilin më vete, si individë.

Nga pamja e jashtme do të dalloja pak ndryshime. Të dy bukuroshë, me fizik të regullt e tipare të pastra. Flokët e valëzuar e sytë e shkruar të tërheqin vëmendjen te këta dy bashkëshortë. Kjo të jep një ndjesi ekuilibri. Pasi i vëzhgova së jashtmi, nuk isha bindur nëse do t'i kuptoja më shumë vetëm me kaq.

...Babai hyn pa bërë shumë fjalë, pasuar nga mamaja që, si në entuziazëm e si në mërsi apo inat, do të shpërthejë me nota të larta zëri. Fjalët e saj ndiqen nga gjeste të gjallëruara, ndërsa babai para saj duket i palëvizshëm. Duke qëndruar vetëm në një vend, ai mund të përmbyshë shumë kërkesa njëherësh. Në të njëjtin vend ai çlodhet, sheh televizor, flet e bisedon. Mamaja gjithmonë është në lëvizje e shumë pak pushon.

Ajo mund të ketë shumë teka, por ka një zemërgjëresi shumë më të madhe. Babai duket se nuk e vë re dhe ia ngatërron me naivitetin. Kjo tregon se me sa pak largpamësi i sheh ai gjérat.

Një gjë që më bën shumë përshtypje është se si babai u dorëzohet situatave pa bërë asnjë përpjekje për t'i ndryshuar ato. Nëse do të vendosja në një anë të peshores ambicien dhe në anën tjetër krenarinë, kjo e fundit do të peshonte shumë.

Mamaja ime jeton mbi re, por arrin gjithmonë të realizojë pjesën më të madhe të atyre që ndërron. Ndonjëherë zhytet në punët e saj dhe lë çdokënd jashtë, ndërsa babai është më i qëndrueshëm.

Të dy janë të dashur me mua, por shumë vonë kuptova se nuk i kisha njohur ashtu siç janë vërtet... Jo vetëm buzëqeshje e përkujdesje.

Sofiana Filipi

Iliada dhe Odiseja: protagonistë përballë njëri-tjetrit

Një përkthye e Homerit, Roza Onesti, e përshkruan Uliksin si heroji "i mashtimeve dhe i sinqueritetit; i përmallimit e dashurisë për atdheun dhe i shpirtit të ekzaltuar për aventurë; i përkujdesjes dhe i guximit të çartur." Është, siç shihet, portreti i një personaliteti kontradiktor.

Uliksi, në fakt, bëhet protagonist aventurash të kënduara tashmë nga aëdë të tjerë, ku dëshmon për një shpirt të ndryshëm, e që Homeri i mbledh dhe i gërshton si një ngjarje të madhe të vetme, duke e përshtatur herë pas here heroin e tij. Por pikërisht ndryshimi që vihet re e bën Uliksin të jetë më afër kohës sonë, më njerëzor në dobësitë e tij, sesa luftëtarët e fuqishëm të Iliadës.

Tek *Iliada* takohen mjafit figura heronjsh që, edhe pse na joshin me guximin e tyre, janë mjafit të ngjashëm mes tyre, ndonjëherë edhe pa një individualitet të tyrin. Nën muret e Trojës është lufta elementi që i bashkon: njësia e masës e dinjitetit njerëzor është vlera luftarake, përballë së cilës kalojnë në plan të dytë dobësitë dhe meskinitë (për sa të padenja).

Tek *Odiseja*, në fakt, elementet e përbashkëta të ngjarijës së pasur janë dy: deti Mesdhe' skenar i madh – për vetë natyrën e paqëndrueshme dhe të poparashikueshme, në të cilin zgjidhen nyjet; dhe mbi të gjitha, Uliksi (ashtu si deti) është një protagonist shumëformësh dhe kompleks.

Shpirti i tij është i paqetë, por edhe më i gjallë se i heronjve të Iliadës: brenda tij, dëshira për dije dhe shija e aventurës gërshtohen me kujtimet dhe mallin për të dashurit e largët, duke thurur një rrjetë idealesh të vlefshme ende sot.

Për këto dy karakteristika, aventura e Uliksit është kthyer në shekuj në një simbol universal të jetës së njeriut, për natyrën e tij kontradiktore mes dëshirës për qetësi dhe i nevojës për të reja dhe aventura, mes rehatisë së vatrës familjare dhe nevojës drejt një bote misterioze dhe joshëse.

Renata Cantiani

Tema: Krahasoni jetën në fshat dhe atë në qytet

Hyrja Sqaroni lexuesin se përmes kësaj eseje doni të trajtoni të përbashkëtat apo dallimet mes jetës në qytet dhe në fshat. Kjo është pjesa kryesore e esesë dhe duhet të përbëhet nga disa paragrafë ku:

- të përshkruhet jeta në fshat në disa nga elementet (*natyra, infrastruktura, mendësia, jeta sociale* etj.)
- të përshkruhet jeta në qytet në disa nga elementet (*natyra, infrastruktura, menoësia, jeta sociale* etj.)
- të bëhet krasimi mes jetës në qytet dhe asaj në fshat (*ngashmëritë ose daliimet*).

Përfundimi Jepni një përfundim të përgjithshëm për të përbashkëtat apo dallimet mes jetës në qytet dhe në fshat. Këtu mund të shprehni dhe mendimin tuaj për mënyrën e jetës së parapëlqeni.

Teksti argumentues

■ **Teksti argumentues** është ai lloji teksti në të cilin trajtohen ide ose teza për çështje të ndryshme. Të gjitha tekstit argumentuese kanë një synim të përbashkët: të bindin marrësin e tekstit përvleshmërinë e tezave që trajtohen.

Tekstet kryesore argumentuese janë:

- *fjalimet e politikanëve,* - *fjala e mbrojtjes së avokatëve*
- *opinionet,* - *artikuj gazetash,*
- *esetë argumentuese shkencore, filozofike, historike dhe kulturore;*
- *tekstet e reklamave etj.*

Karakteristikat strukturore

Të argumentosh do të thotë "të mbrosh me argumente", domethënë me prova, fakte e dokumente, opinionin personal për një problem, a çështje të caktuar. Në bazë të një teksti argumentues qëndron një problem, i paraqitur nga dërguesi i tekstit. Opinion i shprehur nga dërguesi i tekstit për një problem a çështje të caktuar quhet **tezë**.

Teksti argumentues ndërtohet mbi bazën e argumenteve që sillen për të mbrojtur apo mbështetur një tezë të caktuar. Teksti argumentues ka një strukturë të vetën:

- një hyrje për paraqitjen e problemit, e cila ka karakter informativ;
- një tezë;
- disa argumente për të mbështetur tezën;
- një antitezë për ta kundërshtuar;
- disa argumente për ta mbështetur antitezën;
- përfundimi.

Karakteristikat gjuhësore

Teksti argumentues paraqet karakteristika të veçanta dhe nga ana gjuhësore.

- Përdorimi i një leksiku të mirorientuar. Përgjedha e fjalëve "pozitive" ose "negative" në lidhje me një tezë të caktuar, ndihmon në mënyrën e vlerësimit të tezës nga ana e marrësit të tekstit.
- Përdorimi i foljeve kryesisht në kohën e tashme.
- Përdorimi i gjërë i konektorëve, që tregojnë pjesët ku jepet argumentimi (*por, megjithatë, për të treguar kundërshtinë*).
- Përdorimi i teksteve të llojeve të tjera (përshkrues, paraqitës, narrativ) në funksionin bindës.

Argumentet objektive merren nga realiteti dhe kanë të bëjnë me ligje të padiskutueshme. Këto lloje argumentesh përdoren kryesisht në disiplinat shkencore: matematikë, fizikë, biologji etj.

Argumentet objektive Në kushtet e Hënës njeriu nuk ecën, por kërcen me hapa të mëdhenj, sepse graviteti në të është gjashtë herë më i vogël se ai i Tokës.

Argumentet subjektive Mendoj se emigracioni nuk është zgjidhja e duhur, sepse çon dhe në plakjen e vendit.

Eseja argumentuese

Ju mund ta organizoni esenë argumentuese në mënyra të ndryshme:

- duke dhënë në fillim argumentet *pro temës që trajtoni*, për të kaluar më pas tek trajtimi i argumenteve *kundër* dhe *kundërshtimi* i tyre;
- eseja mund të fillojë dhe me trajtimin e argumenteve *kundër* për të kaluar më pas tek trajtimi i argumenteve të veçanta *pro temës që trajtohet*;
- trajtohen një për një argumentet *kundër*.

Trajtimi i argumenteve *kundër* mund të bëhet në disa mënyra:

- duke pranuar faktin se ky argument edhe mund të pranohet, por janë më të shumta argumentet që e hedhin atë poshtë (p.sh.: *deri diku është e drejtë të thuhet se ...*);
- duke e hedhur poshtë në mënyrë kategorike këtë argument (p.sh.: *siç duket nga argumentet, që u sollën në këtë ese, nuk mund të biem dakord me ...*);
- duke e konsideruar argumentin të papërshtatshëm me temën që trajtohet.

Për të hartuar një ese të mirë argumentuese duhet që:

- shembujt që jepen të janë të përshtatshëm për temën, p.sh.: nëse trajtoni temën për dëmin e duhanit për shëndetin, shembujt duhet të janë *statistika mbi rastet e sëmundjeve nga duhani*;
- të mos përdoren pohime të përgjithshme, p.sh.: *dhet se pirja e duhanit është e dëmshme*);
- të përdoren burime informacione të sigurta, p.sh.: *botime serioze, revista shkencore etj.*

Cdo ese argumentuese ka strukturë të njëjtë, që mbështetet në këto pika kryesore:

Problemi ► Në bazë të çdo teksti argumentues është një problem, pra diçka për të cilën duhet t'u merren vendime.

Para darkës duhet t'u themi prindërve se për Vitin e Ri duam si dhuratë një mace ose një qen.

Teza ► Autori i tekstit shpreh mbi problemin në fjalë tezën e tij, pra, gjykimin e tij, vërtetësia e të cilit do të provohet me argumente.

E di mirë si mendon ti, por sipas meje, do ishte më mirë nëse do të na dhuroje një mace e jo një qenush.

Argumente ► Autori i tekstit, me qëllim që të bindë bashkëbiseduesit e tij për të ndarë me të tezën e tij, sjell prova, argumente në favor të tezës.

Ne nuk kemi pasur kurrë mace, ndërsa kur ishim të vegjël kemi pasur dy qen. Pastaj, një mace përshtatet më mirë të jetojë në një apartament, megjë tanë jetojmë në qytet dhe jo në fshat. Dhe ka shumë më pak kërkesa se një qen: për shembull nuk është e nevojshme ta nxjerrësh shëtitje dy herë në ditë për të kryer nevojat. Pastaj, nëse këtë vit shkojmë me pushime në Sarandë, një mace na e lënë ta mbajmë, një qen jo.

Kundërteza ► Për të parandaluar kundërshtitë e bashkëbiseduesve të tij, autorri parashton vetë kundërtezin, (tezën e kundërt me të tijën).

Ti thua se një qen do i bënte rojë shtëpisë e do të ishte më i dashur se një mace, por unë nuk jam dakord.

Rrezimi i kundërshtës ► Rrezimi i argumenteve në favor të kundërshtës: autorri sjell argumente që bashkëbiseduesit e tij mund të sillnin për të mbështetur tezën e tyre dhe i rrëzon menjëherë, duke demonstruar pse nuk janë të vlefshme.

Së pari, nuk kemi aspak nevojë për një qen rojë, sepse tanë nuk jetojmë më në fshat, dhe apartamenti ynë është i pajisur me një sistem të mirë alarmi. Së dyti,

për sa i përket afërsisë të siguroj që macja e Mondës është shumë e afrueshme madje më e afrueshme se disa qen që njoh e që, kur janë nervozë, skërmite edhe kundër të zotit të tyre, nëse guxon t'i prekë.

Përfundimi ► Autori nxjerr përfundimin e argumentimit në të cilin ngul këmbë në tezen e tij për problemin që shtron.

Megjithatë, mendohemi mirë sonte e më pas flasim me prindërit. Të ishte përmua, ashtu siç ju thashë, do të merrja menjëherë një mace, pse jo, edhe nga ato që i gjejmë në rrugë.

Dallojmë elementet e strukturës së esesë:

Tema: Unë dhe elementi i absurdit

Hyrja	Unë, një person si miliarda të tjerë në këtë botë dhe prapë nuk ndihem si e tillë. Shpesh e gjej veten duke vrapuar sa andej-këtej për të gjetur kuptimin e gjithë kësaj që përfjetoj. Shumë herë gjej dhimbje.
teza	A nuk është absurde gjithçka? Gjatë gjithë jetës jemi të rrethuar nga njerëz të ndryshëm, që na duan apo na urrejnë, që na ndihmojnë apo na poshtërojnë.
kundërteza	Veprimet negative atyre iu duken normale e të natyrshme. Prapë unë bëj atë që mendoj se është më mirë. A është e mjaftueshme kjo për njerëzit rreth e rrotull që të futin në "llojin" e tyre? <u>Absurdi qëndron te qiykimi që njerëzit u bëjnë veprimeve të të tjerëve.</u> Unë mendoj se vetë njeriu është qenia absurde më paradoksale, që gjatë gjithë jetës nuk e di se çfarë kërkon. Njerëzit përpiken të tregojnë që natyra i ka dalluar nga kafshët e tjera dhe, kur vjen puna, ata bien pre e instinkte të tyre. Kush përpitet të bëjë diçka ndryshe, poshtërohet sa është gjallë dhe <u>merita i njihet pas një shekulli</u> , kur shoqëria ka emancipuar mendimin. Duket sikur vetëm vdekja u jep vlerë njerëzve. E gjithëjeta ikën duke u munduar të bësh diçka me vlerë, e cila të njihet pasi vdes. E për çfarë të duhet kjo? A nuk është pak absurde jeta? Ndoshta dhe unë si Mersoi i Kamysë kam një lëmsh të madh që dëshiron të shpërthejë. Sido që të jetë, pranoj që, me gjaktohtësinë time, ta kaloj jetën dhe rrugët që më dalin para. <u>Të imponosh mendimin tënd është gjëja më absurde,</u> pasi, nëse dikush do të donte të më impononte mendimin e tij, nuk do të mundte.
argument	E kështu në rrugën e gjatë unë vazhdoj të eci duke pranuar se absurdi nuk jam unë, por çdo gjë rreth meje dhe, se për të gjithë ata rreth meje, unë mund të jem absurd...
Zhvillimi	
argument	
rrezimi i kundërtezës	
Përfundimi	

Ushtrohuni

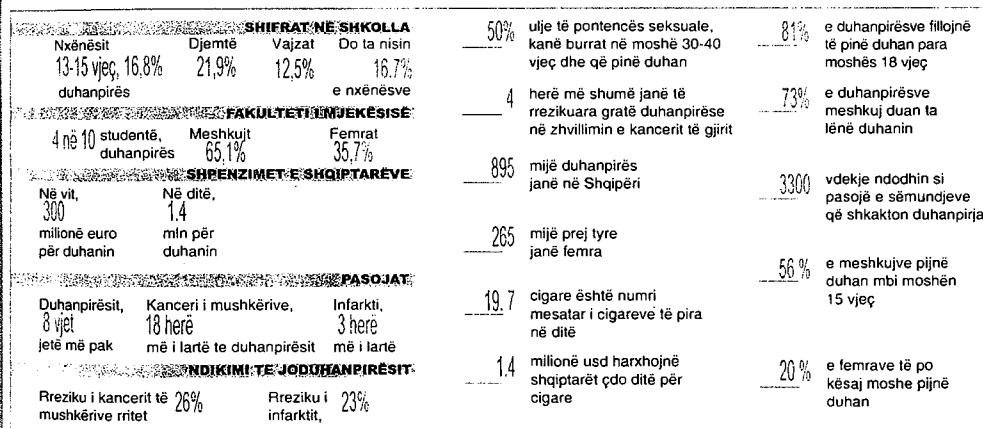
Për të shkruar një ese argumentuese që është dhe lloji më i përdorur në testime, duhet të ushtroheni duke shkruar sa më shumë argumente pro dhe kundër tezave të caktuara. Esetë të cilat janë **informale, nuk kërkojnë domosdoshmërisht informacione plus; ju thjesht duhet të shkruani mendimet dhe qëndrimet tuaja për një çështje.**

- Shkruani disa argumente për të bindur prindërit tuaj për t'ju regjistruar në një kurs sportiv (ose në një lloj tjetër veprimtarie, sipas zgjedhjes suaj).
- Shkruani disa argumente në favor të modës së tatuazheve dhe një tjetër kundër kësaj mode.
- Shkruani dy argumente: njëri t'i përgjigjet pozitivisht e tjetri negativisht pyetjes: *Është mirë të banosh në qytet?*
- Jepni argumentet pro dhe kundër përdorimit të telefonit celular në shkollë.
- Shkruani një ese për videolojërat dhe rolin e tyre tek të rinjtë.
- Kush është i pasur ka më shumë miq? (A bazohet vërtet miqësia te pasuria?)
- Shkruani një ese për pushimet. Në Shqipëri apo jashtë?

Përgjithësisht esetë formale **kërkojnë paraprakisht informacione** të caktuara që të mund të realizohet plotësisht qëllimi i shkruesit. Tematika të tilla esesh mund të jenë:

- Sida. (Sa njihet dhe cilat janë mënyrat për ta përballuar këtë sëmundje)
- Klonimi. (Shkruani një ese rreth debatit shkencor për klonimin)
- Dhuna në stadiumet shqiptare. (Ese argumentuese)
- Papunësia e rinisë shqiptare. (Ese paraqitëse e shkak-pasojës)
- Problemet e shërbimit shëndetësor në shoqërinë shqiptare. (Ese paraqitëse-argumentuese)
- Mbetjet dhe problematika e tyre. (Ese paraqitëse e shkak-pasojës)
- Trajtimi i njerëzve me aftësi të kufizuar në shoqërinë shqiptare dhe në ato evropiane. (Ese e krahasim-kontrastit)
- Industria e muzikës në Shqipëri. Llojet e rrymave muzikore. (Ese paraqitëse-përshkruëse)

Për të shkruar ese të tilla, ju duhet t'u referoheni burimeve të shkruara dhe gojore, p.sh., nëpërmjet intervistave. Këto të dhëna janë të vlefshme për esenë me temë: *Luftha kundër duhanit*

Skema argumentuese më e thjeshtë për t'u përdorur është:

Problemi — Teza — Argumente në favor të tezës — Argumente në favor të antitezës — Rrezimi i argumënteve në favor të antitezës — Përfundimi

Teksti kulturologjik

Teksti kulturologjik është lloji i shkrimit eseistik (formal), i cili mund të përfshijë një gamë temash nga kultura në përgjithësi e në veçanti ato që lidhen me çështje të caktuara të artit, historisë, filozofisë, shkencave natyrore etj. Ashtu si në një ese autorit mban qëndrimin e tij për çështje të caktuara, si dhe sjell argumente objektive e subjektive në mbështetje të tyre, duke iu referuar fakteve nga ieta konkrete, si dhe dokumenteve të shkruara.

Tema e mbështetur në shembuj konkretë të realitetit

Si të mos p r dor sh telefonin celular (Umberto Eco)

Është të lehtë të bësh ironi aposteriori për telefonin celular. Duhet vërejtur fillimi i një cilës nga pesë kategoritë e mëposhtme përfshihesh. Së pari, kemi invalidët, qoftë edhe ata me ndonjë invaliditet të padukshëm nga jashtë, të cilët janë të detyruar gjithmonë të janë në kontakt me mjekun dhe me urgjencën. Lëvduar qoftë teknologjia që u ka vënë nën dispozicion këtë instrument mirëbërës. Të dytë n'radhë vijnë ata që, falë detyrimeve të rëndësishme profesionale, duhet të ngarendin te çdo urgjencë (kapitenët e zjarrfikësve, mjekët e bashkisë ose Bushi, sepsë po të mungojë a bota bie në duar të Quayle-s). Për këtë kategori, telefoni është një nevojë që rëndon dhe përjetohet me fort pak qëzim...

Tema e mbështetur në **tekstet e shkruara**:

Ideologjia dhe letërsia (Ibrahim Rrugova)

...Pas këtyre vështrimeve mbi natyren e kritikës dhe të letërsisë, Konica shtron edhe një çështje tjeter të rëndësishme në mënyrë eksplikite, që nuk ishte shtruar deri atëherë në kritikën e Rilindjes: raportin midis patriotizmit dhe letërsisë, apo si i thotë vetë "atëdhesië e letërtyrë", që në vështrimet e mëvonshme teorike njihet si raport midis artit e ideologjisë. Edhe pse nijافت i ndjeshëm si për diskutim, ashtu edhe për aprovim, në një kohe kur kërkohet angazhim i plotë i të gjitha disiplinave shpirtarëve të shqiptarëve për çështjen kombëtare, të konstituimit shtetëror kombëtar, Konica e shtron këtë problem dhe kërkon realizimin e tij. Këtë e thotë preras: *Mbanë pra ndëmënt se, përmua, atëdhesië dhe letërtyra janë dy gjëra. Një shkronjë mund të ketë edhe atëdhesië dhe talent, a mund të mos ketë as këtë as atë, a mund të ketë njëren pa tjetrën...*

Tema e mbështetur në argumentet kundër qëndrimeve të caktuara

Kritikë dhe e vërtetë (Roland Barti)

Kritika e vjetër habitet dhe indinjohet me "ekstravagancat" e kritikës së re, siç i quan ajo. Çdo gjë që bën kritika e re i duket "absurde, patologjike, e frikshme, e tērbuar"... Me përbysjen e këtij sistemi normativ, e ndaluara quhet e pabesueshme dhe e rrezikshme; mospajtimet e mendimeve quhen shmangje, shmangjet gabime, gabimet mëkate, mëkateit sëmundje e sëmundjet monstruozitetë.

...Një i lirë i kritikës së vjetër, me një gjuhë që dëshiron religjoze, deklaron se "një libër i tillë i kritikës së re është i ngarkuar me mëkate ndaj objektivitetit"

Në përputhje me temën, teksti kulturologjik është i njashëm dhe me një ese *interpretuese* – *vlerësuese*, vecse traitohet më gjérë e më thelli dukuria që traitohet:

Albanizma – Fataliteti heroik (Sahri Hamiti)

Por, jo. Tringa me fatalitetin heroik të flijimit nuk është më motra e Gjergj Elez Alisë, që do vëllanë dhe vuani fatin, por heroina e barasvlefshme ma aktin e Gjergjit. Heroina fishtiane qëndron dhe mbron: bururinë, pastertinë e moralit të vet e të vendit dhe duke lëftuar bie. Pra, Gjergji e Tringa krijojnë çiftin heroik shqiptar, që përfshin mashkullin e femrën, duke ndërtuar makroskemën e flijimit. Jemi këtu gjithnjë në rrafshin e pëershkrimit imagjinar të reflektimit të shpirtërores, që nuk lidhet tepër fort as me një kohë e as me një vend...

Tema e mbështetur në **dukuri sociale**, ku autorët siell argumentet kundër shqëritëve të paqytetëruara:

Dénimi me vdekie (Albert Kamv)

Në castin e përfundimit, do të dëshiroja të përsërisja se nuk janë aspak iluzionet mbi mirësinë natyrore të krijesës, as besimi për një epokë të artë në të ardhmen, që shpjegojnë qëndrimin tim kundërshthues ndaj dënimit me vdekje. Jo se zemra nuk ka pjesën e vet nët e çka shpjegova. Për atë që ka kaluar javë në konsultimin e teksteve, kujtimeve të njerëzve, të cilët nga larg apo nga afër kanë pasur të bëjnë me podiumin e ekzekutimit, as që mund të bëhet filiale për të daljet nga këto shtipje të neveritishme ashtu sikundër hynë...

Tema e mbështetur në trajtime filozofike e psikanalitike, duke marrë për bazë një dukuri të caktuar: *Palimpsesti (Sharl Bodler)*

"Qështë truri, në mos një palimpsest i stërmadh natyror? Truri im është një palimpsest dhe i juaj gjithashtu, lexues. Shtresa të panumërt idesh, imazhesh, ndjenjash kanë zënë vend njëra pas tjetrës në trurin tuaj, po aq butësishët sa drita. Duket sikur çdonjëra e varros të përparshmen. Por në të vërtetë, asnjëra nuk ka vdekur."

Tëma e mbështetur në një dukuri të marrë nga mitologjia dhe që interpretohet nga këndvështrimi filozofik i autorit.

Miti i Sizifit (Albert Kamy)

Këtu qëndron i gjithë gezimi i heshtur i Sizifit. Fati i vet i përkët atij, Shkëmbi është gjëja e tij... Nuk ka diell pa hije, prandaj duhet njohur nata. Njeriu absurd thotë "po", dhe përpjekja e ti është rresht kurrë. Në qoftë se ekziston një fat veljak, nuk mund të ketë fat të lartë, ose të paktën ekziston vetëm një fat, për të cilin mendohet se është fatal e i përqmuar. Për çfarë mbetet, ai e di veten zot të ditëve të tij. Në këtë çast të vështirë, kur njeriu kthen sylë ngajeta e vet, Sizifi, duke shkuar drejt shkëmbit, sodit këtë rrjedhë veprimesh pa lidhje që bëhet fati i tij, i krijuar prej tij, i unifikuar nën vështrimin e kujtesës së tij dhe së shpejti i vulosur me vdekjen e tij. Për rrjedhojë, i bindur për origjinën krejtësisht njerëzore të gjithçkaje që është njerëzore, i verbër që dëshiron të shohë dhe që e di se nata nuk ka fund, ai është gjithmonë në udhë. Shkëmbi vazhdon të rrokuilliset.

Ushtrohuni

Fragmenti i mëposhtëm është marrë nga teksti eseistik "Mbi sublimen" (1833), shkruar nga filozofi grek Longin, i cili synon të baraspeshojë rolin e fryshtimit me rolin e mjeshtërisë retorike në aktin e krijuimit.

Mbi sublimen

1. Është pranuar se objekti i poeziisë është veprimi mbi emocionet dhe ky fakt mjafton që poeziat dallohet nga ajo që Uordsuorthi e quan të kundërtën logjike të saj, domethënë jo proza, por fakti ose shkenca. Njëra i drejtohet besimit, tjetra ndjenjave. Njëra punon nëpërmjet bindjes, tjetra nëpërmjet prekjes së ndjenjave. Njëra vepron duke i paraqitur procesit të të kuptuarit një propozim, tjetra duke i ofruar ndjeshmërisë objekte interesante meditimi.
 2. Megjithatë, këto mendime janë të pamjaftueshme për ta përkufizuar poezinë. Ne e kemi dalluar nga diçka, por jemi të detyruar ta dallojmë nga gjithçka tjetër. Sjellja e mendimeve ose imazheve në mendje, me qëllim që të veprohet sipas emocioneve, nuk i përket vetëm poeziisë. E tillë është edhe fusha e romancierit: e, megjithatë, këto dy fusha janë po aq të dallueshme sa çdo fushë tjetër; ashtu siç dallohen edhe fushat e romancierit me oratorin ose e poetit me filozofin.
 3. Burimi i emocionit prej poeziisë sjell krijimin e një gjendjeje ose të disa gjendjeve të ndjeshmërisë njerëzore; ndërsa proza është një seri gjendjesh që vijnë prej situatave të jashtme. Shumë mendje janë të afta të preken pak a shumë nga paraqitura e kësaj të fundit dhe të gjitha, pothuaj të gjitha, prej së parës. E megjithatë prapë, të dyja burimet e interesimit u korrespondojnë dy karaktereve të veçantë dhe krejtësisht ekskluzive.
 4. Kushdo që ka aftësinë që pëershkuam dhe nuk e ka të ndrydhur, është poet. Pa dyshim, ai është poet i madh, nëse finesa e perceptimeve të tij e furnizon atë me një masë të jashtëzakonshme imazhesh të bukuria - fuqia dhe pasuria e intelektit të tij shquhet nga një pasuri më e madhe mendimesh prekëse. Por, ka mundësi që t'i kesh të gjitha këto e të mos jesh poet; sepse këto janë thjesht materialë, të cilat poeti i ka të përbashkëta me njerëz të tjerë. Një poet nuk është as imaginata e mendimeve, as edhe vetë ndjenjat, por ligjet nën të cilat këto veprojnë. Ai është poet, jo sepse ka ide të ndonjë lloji të veçantë, por sepse rrjedha e ideve është pasojë e rrjedhës së emocioneve.

Dallojmë funksionin e paragrafëve:

1. Paragrafi synon paraqitjen e krahasim - kontrastit
 2. Paragrafi synon shpjegimin e përkufizimit
 3. Paragrafi synon daljen në pah të lidhjes shkak-pasojë
 4. Paragrafi synon argumentimin

Duke u nisur nga ky tekstu kulturologjik ose nga shembuj të tjera, ushtrohuni (me ndihmën e mësueses/it) për të bërë analizën e tij, duke u mbështetur në këto elemente kryesore:

TEKSTI KULTUROLOGJIK - Skema e analizës

- Tematika dhe konteksti (Ku mbështetet: në realitet apo në libra?)
- Cilit lexues i drejtoshet (masës së gjerë apo lexuesit të specializuar)?
- Pozicioni i folësit (veta e parë, e dytë ose e tretë).
- Problemet – çështjet që ngre autor (ngrihen në formë pyetjesh apo si konstatim)?
- Argumentet me të cilat mbështeten problemet.
- Argumentet objektive dhe ato subjektive (identifikimi i tyre).
- Informacionet më të rëndësishme dhe ato më pak të rëndësishmet (identifikimi i tyre).
- Gjykimet dhe përkufizimet (identifikimi i tyre).
- Referencat dhe qëllimi përsë përdoren (identifikimi i tyre).
- Lidhja me fusha të tjera të dijes.
- Struktura (llojet e paragrafëve dhe ç'argumente sjell secili).
- Lloji i titullit (informues, shpjegues, interpretues, shprehës - figurativ).
- Elementet e formës: ndaluni në analizën e mjeteve morfolologjike dhe sintaksore.
- Fjalori (cilës fushë leksikore i përket; pastërtia e gjuhës, përdorimi i fjalëve të huaja etj.).
- Gërshtimi i gjuhës shkencore me atë shprehëse (përdorimi i figurave stilistike, si metafora, krasimi, metonimia, epitetet).
- Ushtrohuni të jepni interpretimin tuaj për dukuri të caktuara (gjeni fjalët e duhura që ta shprehin mendimin tuaj shkurt, në raport me atë që ju kërkohet dhe të saktë gramatikisht).
- Ushtrohuni në përbledhjen e një parografi që jep detaje të hollësishme (Ndiqni udhëzimet e teknikave të përbledhjes).
- Ushtrohuni në parafrazimin e një fjalie tipike (ose të ndonjë aforizmi, nëse ka).

Përbledhja

Përbledhja është një nga teknikat më komplekse të shkrimit. Ajo është një variant i shkurtuar i një teksti. Prej një teksti gojor ose të shkruar mund të prodhohet një tekstu gojor ose i shkruar, ku të jepen shkurtimi i informacionet bazë, në marrëdhënie kohore ose shkakore.

Për të përbledhur një tekstu duhet të fillim ta kuptosh atë. Për këtë gjëja e parë që duhet është ta lexoni me kujdes tekstin, në mënyrë që ta sintetizoni. Duhen tri lexime të njëpasnjëshme:

- Leximi i parë të lejon të nxjerrësh kuptimin e përgjithshëm të tekstit e të fjalëve, si dhe të zbulosh temën kryesore.
- Leximi i dytë të lejon ta ndash tekstin në pjesë dhe të evidencosh informacionet kryesore.
- Leximi i tretë të lejon të bësh një përbledhje të shkurtër, e cila sigurisht duhet të jetë korrekte dhe e kufizuar.

Teksti A	Originali
----------	-----------

Ç'është Dita e Verës? Është dita në të cilën stërgjyshërit tanë, kur s'kishte lindur ende krishterimi, festonin me romokët dhe me grekët e vjetër për perënditë e luleve. Kur shkrin dëbora, kur afrohet vera e buzëqeshur, e hollë dhe e gjatë si në pikaturat e Boticelit, zemra e njeriut shkarkohet nga një barrë, shijon një qetësi, një lumturi të ëmbël. Në këtë gjësim, stërgjyshërit tanë iu foleshin perëndive që sillnin këto mirësi. Dhe oshtu lindi festa që e qujmë Dita e Verës. Për pak ditë në Shqipëri, besnikët e fundmë të paganizmit, besnikë pa dashur dhe pa ditur, do të rrethojnë me verore degët e thanave, të dëllinjave, të dafinave, të të gjitha shelgjeve të nderuara. Do të këputin degë të gjelbra dhe do i' vënë përmbi kryet e shtëpive.

(Faik Konica, Vepra)

Siq mund të vihet re, teksti B është më i shkurtër, gati gjysma, por që mban të njëjtat informacione kryesore të tekstit original, duke i shprehur në formë më të thjeshtë.

Eliminimi i elementeve

Hapi i parë i shkurtimit të një teksti është eliminimi i të gjitha elementeve jo të rëndësishme për informacionin. Duhet të veproni me qetësi, për të mos fshirë atë që është i rëndësishëm dhe që nuk duhet të eliminohet.

Muajin tjetër, në maj, kam një takim pune shumë të rëndësishëm dhe me shumë përgjegjësi.

1. a. Eliminimi

Muajin tjetër, në maj, kam një takim pune shumë të rëndësishëm dhe me shumë përgjegjësi.

→nuk shërbejnë←

1.b. Përbledhja

Në maj kam një takim pune shumë të rëndësishëm.

2.a. Eliminimi

Në maj kam një takim pune shumë të rëndësishëm.

nuk shërben

2.b. Përbledhja

Në maj kam një takim pune.

Kujtjmë se duhet të eliminojmë ato pjesë që janë "të tepërtë", pa prishur kuptimin e shprehjes. Përgjithësisht mund të eliminojmë:

- Mbiemrat;
- Foljet kur janë përsëritur ose kur fjalia mund të ketë kuptim dhe pa folje;
- Shpjegimet, shembujt, thëniet etj.

- Duhen hequr, nëse ka, ligjérata e drejtë dhe dialogët. Fjalitë e thëna nga dikush dhe batutat e dialogut duhet të jepen të shkurtuara në ligjératë të zhdrojtë;
- Hartojeni përbledhjen në vetën e tretë. Nëse teksti është në vetën e parë, duhet ta ktheni në vetën tretë, duke përdorur formula si "Autori thotë se....", "Autori mbështetet ...", "Në këtë kohë, protagonisti...";

Teksti B	Përbledhja
----------	------------

Ç'është Dita e Verës? Është dita në të cilën stërgjyshërit tanë festonin për perënditë e luleve. Kur afrohet vera, zemra e njeriut shkarkohet nga një barrë. Në këtë gjësim, stërgjyshërit tanë iu foleshin perëndive. Dhe oshtu lindi Dita e Verës. Për pak ditë në Shqipëri, besnikët e fundmë të paganizmit, do të këputin degë të gjelbra dhe do t'i vënë përmbi kryet e shtëpive.

Parafraza

Parafrazimi është rishkrimi (ose dhe ripërpunimi gojor) i një teksti me fjalë më të thjeshta, me qëllimin për ta bërë më të kuptueshëm, por pa ia ndryshuar as përbajtjen, as kuptimin. Për të parafrazuar një tekst nevojitet të **rishkruhet** teksti në mënyrë që:

- **të rendisni fjalët** brenda fjalive sipas rendit të drejtë sintaksor: kryefjalë - kallëzues - kundrinor;
- **të thjeshtonit ndërtimet sintaksore** tepër të ndërlikuara, duke qartësuar raportet e ndërlikuara sintaksore;
- **të zëvendësoni fjalët** dhe shprehjet e vështira (kur janë fjalë të vjetra, të rralla, poetike apo specifike), me fjalë e shprehje të gjuhës së përditshme;
- **të shpjegoni**, kur ka, **shprehjet figurative** (metaforat, metonimitë etj.). Kështu, një shprehje si "flokë të artë" duhet të bëhet "flokë të verdhë e të shndritshëm si ari".

Ç'i ka ra mjeglla Bujen's-ë,
Edhe fushës Shkodaras-ë,
Fryni erë, frashni e hollë,
E nalcoj-ë mjegullan-ë
Ku punojnë e tre vllazni,
Gjidh ditën e po punojnë,
Gjidh natën po jau rrënojnë,
Shkon nji shenjt i gjallë asajna,
-Puna marë, o ustallarë.
-Ta marë paç, o shenjt i gjallë,
Ku e sheh ta marën tonë,
Na gjidh ditën po punojmë,
Gjidh natën po na rrënojnë,
A di gja me na kallxue?
-Unë e di, por kam gjynah-ë.
-At gjynah-ë le'mi ne.
-A jini të tre t'martuem,
A i kini të trija vashat?
-Na të tre vashat i kena.
-Cilla vashë t'u bjerë bukë,
At muroni n'murë t'Kalasë,
Lidhni besë, e lidhni fe,
Në konak e kur të shkoni,
Vashave mos u kallxon.

I ra mjegulla Bunës dhe e mbuloi të téré. Kjo mjegull mbeti aty tri ditë e tri net. Pas tri ditësh e tri netësh fryu një erë e hollë dhe e lartoi mjegullën. E lartoi dhe e shpuri gjer në kodrën e Valdanuzit. Aty majë kodrës punonin tre vëllezër. Ndërtonin një kështjellë. Murin që e bënин ditën u prishej natën dhe kështu nuk e lartonin dot. Na shkon aty një plak i mirë.
 - Puna e mbarë, o tre vëllezër!
 - Të mbarë paç, o plak i mirë! Po ku e sheh ti të mbarën tonë. Ditën punojmë, natën prishet. A di të na thuash një fjalë të mirë? Ç'të bëjmë që të mbajmë muret më këmbë!
 - Unë di, - u thotë plaku, - po e kam për mëkat t'jua them.
 - Atë mëkat hidhe mbi kryet tona, se ne duam që ta qëndrojmë më këmbë këtë kështjellë.
 Plaku i mirë mendohet e pyet:
 - A jeni të martuar, o trima? A i keni ju të tri vashat tuaja?
 - Të martuar jemi, - i thonë ata, - edhe të tre i kemi vashat tona. Na thuaj, pra, ç'të bëjmë që ta qëndrojmë këtë kështjellë?
 - Në doni ta qëndroni, lidhuni me besa-besë: vashave mos u rrëfeni, në shtëpi mos kuvandoni përfjalët që do t'ju them unë. Atë nga të tri kunatat që do të vijë nesër t'ju sjellë bukën, ta merrni e ta muroni të gjallë në mur të kështjellës. Atëherë keni për ta parë se muri do t'u zërë vend e do t'u qëndrojë për jetë e mot.

Parafrazimi, përvëçse një version në prozë i një teksti poetik, mund të jetë edhe shndërrimi i një teksti në prozë, në një tekst tjeter në prozë, me kalimin nga një regjistër i lartë, në një më të ulët ose nga një formë më e vjetër gjuhësore, në një formë më moderne a në gjuhën standarde.

Gjuha e letërsisë

Termi **letërsi** e ka origjinën nga fjala *litera* - *shkronjë*, që e nënkupton letërsinë si diçka të shkruar. Ashtu sikurse dijet e fushave të tjera, si: historia, filozofia, shkenca, feja etj., edhe letërsia ka të përbashkët me to objektin e studimit, që është njeriu dhe bota.

Një nga tiparet më dalluese të shkrimeve letarre nga ato joletarre, që është **trillimi**. Tekstet letarre, ndryshe nga tekstet e tjera me funksion praktik, kanë **funkcion estetik**, i cili përfshin në vetvete stilin, gjuhën, metrin, ritmin, strukturën e përgjithshme të veprës letarre. Tërsia e të gjitha këtyre elementeve na shkakton ne si lexues kënaqësinë estetike të së bukurës.

Klasifikimi i veprave letarre

EPIKA

Epika ka në thelb rrëfimin e ngjarjeve heroike. Karakteristika të saj janë: objektiviteti, rrëfimi në vetën e tretë, por edhe në vetën e parë, kur shkrimitari ua jep fjalën personazhevë. Veprat e kësaj gjinie i gjemjë në poezi dhe në prozë.

LIRIKA

Lirika mbështetet më tepër në harmoninë melodike të fjalëve; shpreh botën e brendshme të poetit, unin e tij, kështu që mbizotëruesh është rrëfimi në vetë të parë. Veprat lirike i gjemjë të shkruara në vargje. Mund të klasifikohen në këtë gjini edhe proza poetike si lloji i ndërmjetëm, ku veçori e saj themelore është shprehja e unit të autorit.

DRAMATIKA

Dramatika mbështetet në konfliktin mes së mundshmes dhe realitetit. Ka si mjet kryesor dialogun; autori e ndërtón realitetin artistik nëpërmjet dialogut të personazhevë. Veprat e kësaj gjinie i gjemjë në vargje dhe në prozë.

Llojet e tekstit poetik

Llojet epike në vargje

- **EPI** (vjen nga fjala greke *epos – fjalë, tregim*) paraqet formën më të gjatë të krijimit në vargje. Rrëfen për heroizmin dhe bëmat legjendare të heronjve.
- **KËNGA EPIKE** është një lloj më i shkurtër se epi.
- **POEMA KALORËSIAKE** rrëfen aktet e kalorësve mesjetarë, të frysmezuar nga dashuria për vendin si dhe nga ndjenja e dashurisë për damën e zemrës.
- **POEMA DIDAKTIKE** synon që nëpërmjet vargjeve të përcjellë dijet filozofike.
- **POEMA ALEGORIKE** ka qëllime të karakterit moral dhe parashikon një interpretim alegorik të botës, pra synon në një shumësi kuptimesh. Modeli më i përsosur i saj është "Komedia hyjnore" e Dante Aligerit.

Llojet epiko-lirike dhe liriko-epike

- **Poema** ka marrë nga epika mënyrën e rrëfimit të ngjarjeve, por të trajtuara me nota lirike.
- **Romanca** trajton një temë dashurie, që shpesht ka përfundim tragjik. Në të elementet epike me ato lirike janë shkrirë në mënyrë harmonike me njëri-tjetrin.
- **Balada** ka një ton të pikëlluar dhe nota të dhembshme elegjiakë; flet për pësimet dhe fatkeqësitet e heroit të saj.

Llojet e lirikës tradicionale

- **Elegjia** fillimisht ka qenë një poezi e shkurtër me nota vajtuese, ku shprehej emocioni, malli, dhimbja për diçka të paarritshme. Më vonë ajo mori karakterin e vajtit të përfshirë për njeriun e dashur.
- **Odeja** është një poezi që i kushtohet dikujt që meriton adhurim e lavdërim të madh, për shkak të një vepre që ka kryer ose të një fitoreje të rëndësishme.
- **Himni** është poezi i kushtuar diçkaje hyjnore. Dallohet për tonin solemn dhe ritmin e ngadalshëm. Ky lloj është përdorur edhe për himnet kombëtare, p.sh.: *Himni i Flamurit*.
- **Idili** është poemë lirike që idealizon jetën e barinjve; paraqet pamje të jetës bujqësore e blektorale të tyre.

Lirika moderne

Lirika moderne ka sjellë risi në formën dhe përbajtjen poetike. Një nga risitë e saj është përdorimi i vargut të lirë, krasa vargjeve të matura. Lirika moderne nuk synon të shpideojë dukuri poetike apo të përshkruajë gjendjen e poetit, ajo synon të hyjë në thellësi të nënvetëdijes duke zbuluar një botë me imazhe dhe përjetime emocionale krejtësisht të veçanta. Përurues i kësaj poezi u bë brezi i poetëve simbolistë.

Në varësi të temës që trajton poezi mund të emërtohen, si: *poezi dashurie, poezi peizazhi, poezi atdhetare, poezi filozofike, poezi meditative* etj.

Elemente të tekstit poetik

Me studimin e rregullave të vjershërimit merret ajo degë e teorisë së letërsisë që quhet **Metrikë**. Fjalët, rrokjet, theksat organizohen në njësi të caktuara për të ndërtuar ritmin, që bashkë me vargun, janë elementet kryesore të të gjitha llojeve të vjershërimit. Elemente të tjera janë: rima, eufonia (tingëllimi i vargut).

Ritmi Është ndërrimi i mjeteve tingullore të njëjtë në largësi të njëjtë të krasueshme. Vargjet janë njësität themelore, që bëhen të krasueshme për ta vënë në dukje ritmin. Për këtë arsyë vargjet shkruhen njëri nën tjetrin, që të vërehet paralelizmi ndërmjet tyre.

Në gjuhën shqipe elementet themelore të ritmit janë **theksi** dhe **numri i rrokjeve**. Prandaj sistemi ynë quhet rrokjetekosor (silabotonik). Kur theksi përsëritet sipas një numri të barabartë rrokjesh, quhet **theks ritmik**.

P.sh.: *Ni-na-na-na-dja-lë-në
qan-e-zjon-më-ha-llë-në...*

Vargjet që kanë një numër të caktuar rrokjesh e theksash ritmikë quhen **vargje të matura**. Emërtohen sipas numrit të rrokjeve:

Njërokëshi: Shoh,

njoh,

rronj,

shkronj...

Trerrokëshi: I shumi,

si lumi...

Katërrrokëshi: Barku firë

s'kërcen mirë...

Tetërrrokëshi

Është vargu më i përhapur i këngëve tonë popullore dhe më i lëvruari edhe në poezinë e shkruar.

*Pa dëgjo fyellin ç'thotë
tregon mërgimeti e shkreta
qahet nga e zeza botë
me fjalëzë të vërteta.*

Dhjetërrrokëshi Është vargu më i gjatë popullor dhe është përdorur posaçërisht në epoxin e kreshnikëve.

T'madhe britka qa Sokol Halili...

Gjashtëmbëdhjetërrrokëshi Është vargu me të cilin Naim Frashëri ka shkruar poemën "Bagëti e bujqësi".

Vargjet e lira quhen kështu, sepse janë të çliruara nga metri i njëjtë, nga ritmi i rregullt dhe rima. Intonacioni i tyre afrohet me intonacionin e të folurit me ngarkesë emocionale.

Vargu quhet i thyer, kur nga vargu zakonisht veçohet fjala ose togfjalëshi, që mban një ngarkesë më të madhe tingullore.

Rimë quhet përputhja në fund e dy a më shumë vargjeve, e tingujve që nisin nga zanorja e theksuar. Rimat janë të disa llojeve, sipas vendit të theksit ritmik e kombinimit ndërmjet vargjeve:

Rimë e puthur - Skema AA BB

Rimë e kryqëzuar - Skema AB AB

Rimë e përmbyllur - Skema AB BA

Rimë e brendshme kur rimojnë fjalët brenda një vargu:

Strofat janë një numër i përcaktuar vargjesh të lidhura si tërsëi kuptimore dhe metrike. Poezia mund të shkruhet në një kolonë të pandëprerë. Ndaret e kolonës u përcaktuan sidomos me ngulitjen e rimës. Strofat emërtohen sipas numrit të vargjeve, p.sh.: strofa katërshe është më e zakonshme dhe ka disa skema të rimave. *Rubait* janë strofa të përhapura në poezinë e popujve të Lindjes, me skemën AABA. Kështu i ka përkthyer F. Noli "Rubairat" e O. Kajamit. Kur poezia konceptohet edhe sipas skemës së strofave përbërëse, vjersha merr një emër të caktuar si tërsëi. Shumë e njohur është tingëllima (soneti), që përbëhet nga dy strofa katërshe dhe dy strofa treshe me varje 11-rrokëshe. Tingëllima kanë shkruar Mjeda, Asdreni, Serembe.

Figurat e sintaksës poetike

Elipsi është figura që nënkupton eliminimin e disa gjymtyrëve të një fjalie a të një vargu pa u prishur kuptimi, për të dhënë një mendim më të ngjeshur e për të shpejtuar ritmin e ngjarjes a të ndjenjës.

Asindeti është një figurë e tipit sintaksor, që eliminon qëllimshëm lidhëzat midis dy fjalëve ose fjalive, për të shpejtuar ritmin.

Polisindeti është e kundërtë e asindetit. Shtohen lidhëzat për të ngadalësuar me qëllim ligjërimin.

*Tani shiu godet me shkelma xhamave
Atje qelli i zi si negativi i një shkretëtire,
Lora...*

*Nën barrën e vetmisë,
nën barrën e pakënaqësisë
pesha
që na rëndon është
dashuria...*

*Ku ke qenë, o trëndelinë?
Pse s'kujton mua të zinë.*

*Shoh dallëndyshet që ikin larg
dhe gjethet që u zverdhën pak...*

*Ti ike udhës së pafundme,
ku zverdhin drurët gjetherënës,
mbi gjokse pellgjesh tanë tundet,
i arti medaljon i hënës.*

*Poët drithë e ndërgjegjes së kësaj nate,
që me mund po shkulet prej syve tanë.
Jo, fjala jote nuk humb si uji në ranë,
atë fjalë që në mashtrim kurrë s'e mate.*

O i zhgërryer, i zhyer, i vyer për hu...

P.sh.: "Fshati për karshi
me kisha, me varre
rottull ca shtëpi
të vogëla fare".

P.sh.: "Kudo është bukuria
Në qiej, në dhe, në hënë
Në diell, në Shenjë, në yj
Ndër lule, ndër dritë, ndër pyj"

Enumeracioni është figurë retorike, që nënkupton grupimin bashkërendues të fjalëve:

P. sh.: *Dhe jemi nën qiellin e natës,
nën strehën ku ndizet oxhaku,
në rrugën e qetë dhe të gjatë,
në turmën plot me vështrime...*

Shkallëzimi: Objektet e numëruara mund të shkallëzohen dhe në këtë rast kemi shkallëzimin ngjithës (klimaks) dhe zbritës (antiklimaks).

Anafora është ajo figurë retorike që ka në bazë përsëritjen e një apo më shumë fjalëve në fillim të vargjeve ose thënieve që vijnë njëra pas tjetër. Në gjuhësinë e tekstit, anafora shpjegohet si një procedim sintaksor që rimerr me anë të një përemri, një element të shfaqur më parë. Në fjalinë: "Pashë Arтанin dhe e thirra për t'i dhënë ftesë", – **e** dhe i janë anaforike se përdoren për të rimarrë emrin Artan.

Epifora është përsëritja në fund të vargjeve. Duke qenë fund vargu mban ngarkesë të madhe emocionesh kuptimore, sepse atje vendoset kuptimi kryesor i vargjeve:

Anasjella (inversioni) është një dukuri gjuhësore që ndërtzon një strukturë sintaksore të anasjellë me atë normale. Me anë të saj vihet në pah një element duke i dhënë ngjyrim shtesë.

Figurat tingulllore

Asonanca (zanorësia) është përsëritja e një zanoreje ose e zanoreve të njëjtë në varg ose në frazë:

Fëmija pa nanë, si nata pa hanë...

Konsonanca (bashkëtingëllorësia) është përsëritja e bashkëtingëllorëve të njëjtë në varg ose në frazë:

Hajt, ta themi njëzë, I Të na bëhen dyzë.

Aliteracioni është përsëritja e të njëjtës shkronjë (zakonisht bashkëtingëllore) disa herë brenda një vargu.

E për n'kjoft kund ksajtë tuj ndi

Onomatopeja është figurë e përsëritjes që ka bazë imitimin e zhurmave e të zérave të natyrës dhe të qenieve të gjalla. Nëpërmjet saj sillet atmosfera me të cilën lidhet kuptimi i pjesës:

*Oh,
I gjori
shatërvani im,
Kho, kho, kho
Kollje
kollitje
Kh-kh-kh...*

"O vaj, o kob, o marre, ç'turp për ne..."
(shkallëzim ngjithës)
"Në qytetin tonë asht një lagje... e n'atë asht një kishë. Brenda në kishë asht një lypës, në të cilin jeton një déshirë me jetue. (shkallëzim zbritës)

*Tri herë diell ka pranue
tri herë hana ka ague
kërkund zjarrmi me pushue.*

*Se gjith gratë e Krahinës ku janë
se gjith gratë e Jutbinës ku janë
bash si motra qi po m'duken.*

"I natyrës gazmend shihei..."
ose:
"Atje nalt, n'i paç pa
jan prej bore nalt zbardhue..."

P. sh.: *Dhe jemi nën qiellin e natës,
nën strehën ku ndizet oxhaku,
në rrugën e qetë dhe të gjatë,
në turmën plot me vështrime...*

Kuptimi leksikor i fjalës dhe tropet kryesore

Kuptimi leksikor përbën anën më thelbësore të fjalës, anën më të rëndësishme, sepse jo çdo bashkim tingujsh mund të jetë fjalë, në qoftë se nuk ka kuptim.

Të gjitha fjalët kanë kuptim leksikor, por shkalla e qartësisë së kuptimit është e ndryshme. Fjalët që shënojnë koncepte (*si: emrat, mbiemrat, foljet e ndajfoljet*), kanë kuptim leksikor më të qartë e më të pavarur.

Fjalët shërbyese (*parafjalët, lidhëzat, pjesëzat*) kanë kuptim leksikor më pak të qartë se të parat; kuptimi leksikor i tyre bëhet i qartë në fjalë. P.sh.: "Dritani shkoi me shokët në diskotekë" mbart kuptimin e shoqërimit (në lidhje me emrin që ka pas), kurse në fjalinë "Erdha me autobus" ka kuptimin e mjetit.

Lëvizja kuptimore është një dukuri e përgjithshme dhe e pandërprerë e gjuhës. Ajo shfaqet sidomos në aftësinë e fjalëve për të marrë kuptime të reja e të ndryshme sipas kontekstit. Lëvizja kuptimore bëhet sipas disa figurave gjuhësore, që në gjuhësi e në stilistikën letrare janë quajtur *trope*.

TROPET

Nga greqishtja *tropos*, në latinisht *tropus*, që do të thotë *drejtim*.

Bëhet fjalë për drejtimin ose shmangjen e një shprehjeje nga kuptimi i saj i parë drejt një kuptimi tjetër. Një lloj klasifikimi i tyre është si më poshtë:

1. figura të kuptimit,
2. figura të shprehjes.

Figurat e kuptimit

Metonimia

Përftohet duke e përdorur një fjalë a grup fjalësh me kuptim të figurshëm në bazë të afersisë.

1. *Pasoja pér shkakun*: nëse themi "e fiton bukën me djersén e ballit" në të vërtetë kuptojmë "me punën që shkakton djersë"
2. *Shkaku në vend të pasojës*: "Vera i përvëloj të vonat" (nga shkaku i të nxehtit të verës) etj.
3. *Autori në vend të veprës*: "Merre Naimin, ta solla"; "Po lexoja Kadarenë" etj.
4. *Mjeti në vend të punës që bën*: "Me pushkë e me penë luftuan rilindësit".
5. *Abstraktja në vend të konkretes*: "Të dënohet tradhita" etj.
6. *Konkretja në vend të abstraktes*: "I ka hyrë lepuri në bark"; "T'u thaftë gjuha, more meu ynë!" etj.
7. *Sherja pér sendin e shënuar*. "Fjalimi i kurorës"; "Urdhër i frontit mbretëror" etj.
8. *Koha në vend të njërzve që jetuan në të*: "Shekulli XX, shekulli i ri dhe i drejtë..." (Kadare).
9. *Pronari në vend të pronësës*: "Skënderbeu e theu Sultantan" (Ushtria e Skënderbeut theu ushtrinë e sultantit).

Sinekdoka

Është një figurë e kuptimit, që bazohet në transferimin e kuptimit nga një fjalë te një tjetër, në bazë të një raporti sasior. Kështu sinekdoka përfaqëson:

1. *pjesën pér të térén* (vela pér anijen, - "u nis një velë")
2. *të térén pér pjesën* ("na u prish makina" – (rota))
3. *shumësi pér njëjësin* ("këtu ka vetëm Ded Gjo Lula – (Ded Gjo Luli))
4. *lënda pér sendin*, i cili është bërë me atë lëndë – (qelqurinat e shtëpisë (gotat))
5. *gjinia në vend të farës së asaj gjinie* ("me kullot gjënë e gjallë" – (delet))
6. *njëjësi pér shumësin* (spanjollji është romantik – (spanjollët))
7. *fjala përfshirëse, në vend të fjalës tek e cila përfshihet* – ("qytetin e mbuloi dëshpërimi" (qytetarët))
8. *vendi pér banorët* ("Shqipëria është kockë e fortë" – (shqiptarët)).

Antonomazia Figurë semantike, që bazohet në zëvendësimin e një emri të përgjithshëm me një të përveçëm, p.sh.: *hipokrit* me një emër të përveçëm *Tartuf* ose e anasjella, një emër të përveçëm, me një karakteristikë shumë të njohur të personit që e mbart, p.sh.: *sekretari fjoorentin* për *Makiavelin*.

Perifraza Të treguarit e një personi, sendi a dukurie me anë të një grupi fjalësh. Perifraza përdoret edhe në kuptim eufemik (zbutës) për të shmangur një shprehje vulgare ose si ornament stilistik. Një shfaqje e perifrazave janë edhe gjëgjëzat. P.sh.: "Babai që është në qzell" (Zoti) ose "poeti hyjnor" (Dantja); një "Një Skënderbe i dytë" (për një njeri shumë trim); "Ja Frashëri, ja Dangëllia".

Figurat e shprehjes

Metafora Tradisionalish, metafora është vlerësuar si një krasim i shkurtuar, pra tregon një objekt që ka me të parin një raport ngjashmërie, p.sh.: kur themi *flokë të artë* nënkuptojmë *flokë të verdhë si ari*. Por ajo është më tepër sesa një krasim i shkurtuar. Metafora përftohet duke e përdorur një fjalë apo një togfjalësh në një lidhje të re, nëpërmjet të cilit fitojmë një kuptim të figurshëm ose një informacion më të madh kuptimor.

a. Metafora emra:
*vaj i bylbylit, mrizi i zanave,
zéri i ndërgjegjes:*
*Mu në mes të gurëve
lindi një re manushaqesh*
(De Rada)

O flamur gjak, o flamur shkabë.
(Noli)

*Molla t'këputuna nji deget
dy qershia lidhë n'nji rrfanë
ku fillojn kufijt e Geget
rrjinë dy çika me nji nanë.*
(Mjeda)

b. Metafora folje:
dielli lind, pylli këndon, më digjet shpirti
*"Kundrejt kodrave e detit,
dita e kaltër gëzoj
vallen e vashave..."*
(De Rada)

*"kur shkund gurët qaf' e shpatit
mardhur bore, djegur vase*

*mbushe xha Selim i Bratit
dy hejbe me këngë labe."*
(D. Agolli)

*Luletë të dinin
miqe sa të dua
këtu do të vinin
të qajnë me mua.*
(Çajupi)

c. Metafora mbiemra: *fjalë e émbël, quell i qeshur, mjekër e argjendtë, lumë i rrëmbyer, sulm i rrufeshëm* etj.

*...dyke nisur udhëtimin mespërmes nér Shqipëri
Drini plak e i përrallshëm po mburon prej Shëndaumi...*
(Poradeci)

*Trimi fjeti i helmuar
në èndërr pa derën e saj*
(De Rada)

Në këtë rast quhet edhe epitet metaforik. Metafora është shumë e përdorshme dhe në të folurin tonë të përditshëm. Kur na mungon në gjuhë fjalë e përshtatshme për të shprehur diçka, përdorim një metaforë për të emërtuar objektin e dhënë. P.sh.: *fletët e mullirit, kupa e qillit, këmba e karriges, qafa e malit* etj.

Alegoria

Alegoria është një figurë e afërt me metaforën dhe vlerësohen si trajtë e zgjeruar e saj. Tek alegoria nuk kemi ndryshim të kuptimit të fjalëve; por një kuptimi të thellë e të fshehur, prandaj nëpërmjet saj mund të ndërtohet një poezi apo një veprë e tërë. P.sh., poezia e Mjedës "Vaj i bylbylit" është një poezi alegorike.

Ka studiues që e përcaktojnë personifikimin (ku cilësitetë njerëzore u vendosen sendeve ose kafshëve) si teknikën kryesore të alegorisë.

Si shembuj të veprave alegorike mund të përmendim: "Komedinë hyjnore" të Dantes, "Shkëndij e djellit ndaj manushaqes" e Naimit, "Shën Petri në mangall", "Mojsiu në mal" të Nolit etj.

Nga "Shkëndij e djellit ndaj manushaqes" e Naim Frashërit:

*Manushaqe, bukurose
Pse s'ngre krytet përpjetë
Po rrë i mpit' edh' e qetë
Pse s'xbukuroh' e s'shëndoshe?
Pa shiko lulet' e tjera
Q'u çel' e u lulëzuan,
Shih, pa shih ç'u xbukuran,
I ngjalli përsëri vera....*

Si një tip i veçantë alegorie vlerësohen edhe proverbat.

Simboli

Koncepti i simbolit është pak a shumë i afërt me atë të alegorisë dhe, në disa aspekte, edhe me atë të metaforës. Në fakt "flaka" është një nga metaforat më të përdorura në poezi që simbolizon dashurinë. Që një term konkret të ngritet në cilësinë e simbolit në ligjërimin poetik, duhet që theksi të vihet te cilësia mbizotëruese e tij, duke anashkaluar cilësitetë e tjera.

Në fushën letrare dhe më gjërë në traditën kulturore shumë simbole tashmë vlerësohen konvencionale ose stereotipe, p.sh.:

Bleta	punë.
Qengji	ëmbëlsi, pafajësi, Krishti.
Shqiponja	fuqi, shqiptar, zotërim, perandori, gjeni.
Gomari	thjeshtësi, mediokritet, budallallëk.
Hiri	vdekje, shkatërrim, pleqëri.
Hekuri	durueshmëri, forcë, papërkulshmëri.
Ulliri	përveç, pafajësi.
Flutura	lehtësi, imoralitet.

Një drejtim i veçantë letrar që vë në qendër simbolin është *simbolizmi*, i zhvilluar në vitet 1870-1890 në Francë, me përfaqësues Rembonë, Vërlenin, Malarmenë, të frysmezuar nga Bodleri. Nga letërsia shqipe mund të japid një shembull të Camajt, poezinë "Korbi".

*Fluturonte korbi npër quell
npër quell, përbimi shkambij
shkonte e vinte rrotull
e shkonte kodra e lugina
as po e gjen kund ndonj krue
me e shue etjen e madhe...*

Studiuesit e sotëm e lidhin më shumë simbolin me poezinë lirike dhe alegorinë me poezinë filozofike, të mendimit.

Krahasimi	<p>Krahasimi quhet edhe figurë elementare, forma e parë e njohjes, pasi një send ose një dukuri na e jep duke e krahasuar me një send ose dukuri tjeter. Pra, kemi një përqasje ose përafim ndërmjet dy imazheve, i kryer me ndihmën e pjesëzave: <i>si, njëloj, ashtu si etj.</i></p> <p>P.sh.: "Dhambët e bardhë si gurrezit e lumi" (Martesa e Halilit)</p> <p>ose nga "Historia e Skënderbeut" e Naim Frashërit: "Po vjen si pëllumb i shkruar</p> <p>1. Krahasimi është i thjeshtë kur përbëhet nga një fjalë dhe i zgjatur ose i zgjeruar kur përbëhet nga shumë fjalë. buzët si trëndafil (krahasim i thjeshtë)</p> <p>2. Krahasimi i zgjatur quhet ndryshe dhe similitudë.</p> <p>P.sh.: nga "Bagëti e bujqësi" e Naim Frashërit: "Kur déjon zéthin e s'émës qysh e le qingji kopenë, Blegérin dy a tri herë edhe ikén e merr dhenë. Edhe në i prefshin udhën njëzet a tridhjetë vetë E ta trembin, ai s'kthehet po shkon në mes si shigjetë. Ashtu edhe zemra ime më le këtu tek jam mua, Vjen me vrap e me dëshirë aty në viset e tua..."</p>
------------------	---

Paralelizmi figurativ	<p>Shpeshherë dukuritë natyrore bashkëvendosen me ngjarje të jetës njerëzore, me të cilat ato kanë lidhje ngjashmërie. Në këtë rast, kemi përfshimin e figurës që quhet <i>paralelizëm figurativ</i>. Në poemën <i>Kënga e sprasme e Balës</i> (G. Dara), Mara, personazhi kryesor, i drejtohet një zogu me këto fjalë:</p> <p>Zogë, zogë kryezezë, ti e vetme, unë e vetme. Mes shkretimit ti vajton, unë këtu qaj ditë e natë...</p>
------------------------------	--

Personifikimi	<p>Personifikimi ndërtohet në bazë të fjalëve që thonë kafshët ose sendet e shpirtëzuara.</p> <p>A ndalë qyqja në muranë të varrit të ri ka përbe shtegtarin kah po shkon: - Amanet, more shtegtar i malit; në qofsh tuj këndue kësajt, kangën me e pushue. Në qofsh tuj qa, gjamën për me zanë!</p> <p>(Popullore)</p> <p>Personifikimi është nga figurat më të përdorura në krijimtarinë popullore.</p>
----------------------	---

Epiteti	<p>Epiteti i zakonshëm shprehet me mbiemër dhe ka një denduri të madhe përdorimi. Në letërsinë tradicionale ai është përdorur shumë dhe ka qenë edhe përcaktues i stilit të veprave të tilla, si: <i>Iliada</i> e Homerit ose <i>Histori e Skënderbeut</i> e N. Frashërit.</p> <p><i>Ishte Uran Bukuroshi</i> <i>Dhe Tanushi kordhëlarë</i> <i>Maneshi shpatullgjerë...</i></p> <p>(Histori e Skënderbeut)</p> <p>Këto njihen si epitetë tradicionale. Sot letërsia moderne përdor epitetin e ri, që ngrihet mbi epitetin e zakonshëm dhe quhet <i>epitet metaforik</i>.</p> <p>P.sh.: <i>Ishte një kohë bojë hiri</i> <i>Det i helmuar</i> <i>Shpresë të humbura</i></p>
----------------	---

Antiteza	<p>Antiteza është figura letrare që ka të bëjë me vënien përballë të dy dukurive të kundërtë, në mënyrë që të spikatë më shumë kundërshtia ndërmjet tyre. Kundërshtia realizohet duke përdorur antonime ose format pohore dhe mohore (i larë - i palarë).</p> <p>P.sh.: Anës detit i palarë, anës dritës i paparë, pranë sofrës i pangrënë, pranë dijes i panxënë.</p> <p>(Noli)</p> <p>ose</p> <p>"Po, po edhe rrufeja curr' nuk shkrep mbi mollë por landet çan për mjedisit, Kshtu rrall se nama njët përmrende njaj ksolle Por vret n'pellazat t'mdhajt e t'part e fisit."</p> <p>(Fishta)</p> <p>Në të dyja rastet, ritmi i poezisë thekson kundërvënien mes dy dukurive.</p>
-----------------	--

Eufemizmi	<p>Eufemizmi është ajo figurë letrare, me anë të së cilës zbutet një shprehje e vrazhdë apo tabu, si p.sh.: në vend të themi <i>vdiq themi ndërrroi jetë</i>.</p> <p>p.sh. "s'më vjen mirë"; "s'më duket punë e mirë".</p>
------------------	--

Hiperbola	<p>Hiperbola është përdorimi i fjalëve të ekzagjeruara, për të shprehur një koncept përej kufijve të së besueshmes. Në përgjithësi, hiperbola ka një kuptim përforcues (efatik), kur do të nënvizojet një gjendje shpirtërore. Shpesh hiperbola ka edhe <i>karakter komik</i>, kur vë në pah mospërputhjen e fjalëve me realitetin ose edhe <i>karakter ironik</i>, kur përkruhen duke përdorur hiperbola, aventura ose ngjarje të pamundshme.</p> <p>P.sh.: Përmbi kryet topuzi i ka fjurie, dymbdhet pash n'lëndinë u ngul topuzi dymbdhet pash si re u que pluhuni!"</p> <p>(Popullore për Gjergj Elez Alinë)</p> <p>"Lufta e rrebtë atu qì po bahet: me dhambë trimat duen shoshojnë me shkye, me dhambë gjokat duen shoshojnë me marrë, notojnë kurmat fellë në det, notojnë trupat nëpër gjak."</p> <p>(Martesa e Halilit)</p> <p>Nga letërsia botërore e famshme për përdorimin e hiperbolave është pjesa ku Kleopatra sheh Antonin të vdekur, nga tragedia e Shekspirit "Antoni dhe Kleopatra".</p>
------------------	---

Litota	<p>Litota është e kundërtë e hiperbolës. Në përrallat tona popullore, personazhet e Gishtos, Pupagjelit, Kacamisrit etj., janë litota, ashtu siç janë litota edhe liliputët e Gulliverit.</p>
---------------	---

Grotesku

Grotesku është një mënyrë shprehjeje ose paraqitje e çuditshme dhe kureshtare, që vë në kontakt me njëra-tjetërën format më të parregullta e të largëta të realitetit, duke i deformuar dhe shtrembëruar deri në ekstrem. Kjo shkakton një situatë mes të qeshurës dhe të qarës, komikes dhe tragjikes.

Fjalë grotesk rjedh nga intereseti që zgjuan në fund të shekullit XV pikturat antike ornamentale të gjetura në shpellë (grote), ku binin në sy figura të vogla, kombinuar në mënyra të çuditshme.

Shembuj të groteskut në letërsinë shqipe janë: "Viti i mbrapshtë" i Ismail Kadaresë, "Shkëlqimi dhe rënia e shokut Zylo" i Dritëro Agollit etj., dhe nga letërsia botërore "Ushtari i mirë Shvejk" i Jaroslav Hashekut etj.

Nga "Shkëlqimi dhe rënia e shokut Zylo" i Agollit:

Ese 13

Qeni është një kafshë besnikë. Pse zemërohem kur na thonë qen?

Ese 14

Qose: Njeri që nuk ka provuar gjëzimin e aktit të rruarit.

Ese 12

Kush s'ka dhëmbë, nuk ka frikë se i mpilhen nga kumbullat. Më mirë të kesh dhëmbë. Mpirjen e duron.

Ese-dialog

- Unë jam mur i lartë.

- Ti je mur i lartë, por unë të heq gurin e fundit.

Ese 4

Shpifje do të thotë peshku i vogël e ha të madhin.

Ironia

Ironia është pohimi i një thënieje, duke dashur të thuash të kundërtën. Kështu, lexuesi duhet të vëré në punë intuitën për të deshifruar në mënyrë korakte mesazhin, duke u ndihmuar në këtë nga konteksti dhe intonacioni i veçantë i thënies. Ironia parakupton gjithmonë aftësinë e marrësit pér të kapur kuptimin e vërtetë të thënies. Veçanërisht e rëndësishme është ironia në tregimtar, ku njohja e mirë nga ana e autorit e personazheve dhe e ngjarjeve bën të mundur të shijohen nënvizimet ironike, të fshehura, dykuptimësitë etj.

Nga letërsia botërore shembuj ironie mund të gjejmë të fabulat e La Fontenit, tragjeditë e Sofoklit etj. Në letërsinë shqipe e kanë përdorur ironinë: Fishta, Çajupi, Konica, Migjeni etj.

- *Mbasi ngaeshim paçë qillue -*

Mbi i gomar nji kangë me shkruë,

Herë tue qeshë, herë tue vajtue,

"Si mbas" rregllave t'poezisë,

E nevoje t'shqyptaris.

Eja, Zanë, pra prej Parnant

E kaluer ti m'shpinë t'Pegasit,

Mendes s'eme shkundja lbozën

E m'difto metamorfozën

e njatjë gomarit t'ri

Qi nja'i vlershmi zotëni

Babatasi bleu sivjet.

Në Tiranë, n'at kryeqytet...

(Gomari i Babatasit, Fishta)

Kur ironia merr një formë më të ashpër, më të pamëshirshme, atëherë ajo arrin deri në sarkazëm. Ironia përdoret më tepër në letërsinë humoristike, ndërsa sarkazma në letërsinë satrike. Mjeshtër të përdorimit të sarkazmës në letërsinë shqipe vlerësohen Fishta dhe Migjeni me "Anzat e Parasit" dhe "Sokrat i vjejtun apo derri i kënaqun". Të dyja këto figura karakterizojnë komedinë dhe shkrimet satrike e sarkastike.

HOMERI

"Iliada" - SKEMA E ANALIZËS

- Çështja** 1. Homeri pranohet si i vetmi krijues i *Iliadës* dhe i *Odisës*:
homérique 2. Homeri është një nga autorët që ka vënë dorë në përpunimin e poemave;
3. Homeri nuk ka ekzistuar kurrë, por është simbol i epokës epike.

Të dhënat - Janë krijuar nga fundi i shek. IX apo fillimi i shek. VIII p.e.s.

historike - 3 shekuj më pas dijetarët u dhanë formën që njohim sot: ata hoqën për poemat vargjet e shtuara në mënyrë abuzive nga kopjuesit e shumtë dhe i ndanë **homérique** poemat në 24 këngë secila.

- vendi ku janë krijuar poemat homérique është Jonia. **Gjuha** e poemave është në dialektin jonian, përzier me dialektin eolian, si dhe me pak elemente të dialektove të tjera.

Subjekti i "Iliadës" - Është marrë nga cikli i legjendave heroike mbi luftën e Trojës, ndërmjet grekëve dhe trojanëve. Sipas gojëdhënës, princi trojan, Paridi, i rrëmbeu gruan mbretit të Spartës, Menelaut.

- **Shkaktare e luftës** mbetet Helena e bukur, një nga bukuritë femërore më të rralla në letërsinë dhe historinë botërore.

- **Për t'u hakmarrë**, Menelau dhe vëllai i tij, Agamemnoni, mblodhën një ushtri të madhe, e cila e mbajti Trojën të rrethuar për dhjetë vjet rresht.

Struktura *Iliada* është një poemë e ndarë në 24 këngë me rreth 15.000 vargje. Titulli vjen nga emri *Ilion*, emri tjetër që përdorej pér Trojën.

Koha e Homeri përqendrohet vetëm në 51 ditë të rrethimit të Trojës, kur luftimeve brendshme duket se po u vjen fundi.

Hapësira - Fushëbetejat poshtë mureve të Trojës ku paraqiten ndeshjet masive apo dyluftimet heroike mes princave akej e trojanë; - pallati i mbretit Priam, brenda mureve të Trojës; - kampi i ushtrisë greke që rrëthon qytetin; - Olimpi, ku hyjnë vendosin pér fatin e heronje dhe të betejave.

Personazhet Janë hyjni; njerëz të zakonshëm dhe gjysmëhyjni (sic janë Akili e Paridi, të cilët njërin nga prindërit e kanë hyjni).

3 çiftet Akili dhe Hektori përbëjnë kultin e heroizmit
e heronjeve Paridi dhe Helena përbëjnë kultin e dashurisë
Hektori dhe Andromakë përbëjnë kultin e familjes
Agamemnoni përbën kultin e sundimtarit

Konflikti Të gjitha personazhet, njerëz, gjysmëhyjni dhe hyjni ndahen në dy kampe qendror ndërluftuese: në njërin krah akejtë (grekët), kurse në tjetrin trojanët.

VEÇORI TË EPIZMIT NË POEMË

Tema Tek *Iliaida* rrëfëhet një nga ngjarjet më të rëndësishme historike, por edhe dramatike që lidhet me luftën e akejve kundër trojanëve.

Personazhet Janë heronj me veti dhe ideale të larta; ata qëndrojnë shumë më lart se njerëzit e zakonshëm; **përshkrimi** i personazheve realizohet nëpërmjet krahasimeve, epitetave, veçanërisht kompozita: Akil këmbëshpejti, Atena sykaltra, Hektor lavdimadhi etj.

Teknikat Janë *rrëfimi* e *përshkrimi*. Rrëfimi na jep rrjedhën e ngjarjes, ndërsa **themelore** përshkrimi na paraqet vendin ku zhvillohet ngjarja, hapësirën ku veprojnë personazhet. Rrëfyesi më tepër të jep përshtypjen sikur dëshmon, sesa sikur rrëfen; kjo krijon një distancë ndërmjet tij dhe lexuesit. Madje rrëfyesi po këtë largësi mban edhe me ngjarjet dhe personazhet e tij, pa shfaqur qëndrime e simpati të njëanshme.

Teknikat e rrëfimit Për ta magjepsur lexuesin, Homeri përdor disa teknika rrëfimi, si:

- *pararendjen* (kapërcimi në kohë, çka zgjon kureshtjen për ngjarjet në vijim);
- *retrospektivën* (kthimi në kohë, për të dhënë arsyet pse ka ndodhur ngjarja që po tregohet);
- *rimarria* (përsëritja e një momenti kyç të ngjarjes, që dëgjuesi të mos e humbë fillin e rrëfimit të gjatë epik).

Elementet - Pjesëmarrja e hyjnive në jetën njerëzore, **fantastiko-** - bëmat e jashtëzakonshme të heronjeve, **heroike**

Ligjërimi i autorit i përket stilit të lartë heroik; fjalët rrëfyesë, përshkrimet, dialogët kanë po atë madhështi si bëmat e heronjeve.

Koment - KËNGA I*

Homeri frymëzohet nga muza e poezisë dhe e nis këngën menjëherë, duke na dhënë qysh në vargjet e para argumentin e krejt poemës: poema do të këndojet zemërimin e Akil Pelidit, i cili vendos të tërhiqet nga lufta mbas grindjes me Agamemnon Atridin.

Këndo, hyjneshë, mënинë e Akil Pelidit që shumë idhnlime e kobe akejve u solli, dhe para kohe në skëterrë gremisi me mijra shpirtna burrënorë fatosash; kurmat e tyne gjellë ua hodhi qenve

dhe shpezve grabitqarë. Kështu u plotsue dëshira e Zeusit qysh nga çasti i parë që u hyni grindja e dasia Atridit, mbretit t'kreshnikve, dhe Akil hynerit gjatë bregut t'atij deti shungullues...

*Fragmentet janë marrë nga "Ilido"; përktheu: Gjon Shllaku; botoi: "Onufri".

PRAKTYKE KOMENTIT

- Vargu i parë i poemës *Iliaida* ka shërbyer si **model** për të gjitha poemat epike deri në epokën tonë. Poeti i drejtohet hyjni së ose muzës në mënyrë që me frymëzimin dhe me mbështetjen e saj të mund ta çojë deri në fund me sukses poemën e vet.
- Edhe Akili luftëtar, edhe Agamemnoni (Atridi) sundimtar e komandant janë akej, pra, luftojnë në të njëjtin kamp, por midis tyre ekziston **grindja dhe përçarja**. Tërheqja e Akilit nga beteja bën që trojanët të korrin fitore, çka u sjell humbje të mëdha akejve, kurse Akilit i jep famë si luftëtar, duke u lënë akejve të kuptojnë se, pa Akilin, betejën e kanë të humbur.
- Mëria e Akilit është aq e madhe, sa vetëm me **metaforat e fuqishme të Homerit** mund të shpaloset:
 - *dhe para kohe në skëterrë gremisi me mijra shpirtna burrënorë fatosash; kurmat e tyne gjellë ua hodhi qenve...*
 - Kjo është **pasoja** e zemërimit të kryeheroit.
- Zeusi nga njëra anë mban anën e trojanëve, të cilët e nderojnë me fli të majme, kurse nga ana tjetër mbështet Akilin, i cili është biri i hyjneshës Tetidë. Kjo tregon për **fuqinë absolute të hyjnive** dhe rolin e tyre në epikën klasike.
- Në **nëntë vargjet hyrëse** të poemës, Homeri arrin të japë **bërthamën e subjektit** të "Iliadës" duke prezantuar:
 - personazhet dhe kryeheroin, Akilin;
 - konfliktin mes personazheve;
 - ngjarjen dhe shkakun që e zhvillon atë.

Koment - DHIMBJA E AKILIT PËR MIKUN E VRARË

...Mjegull e zezë hidhërimi e mbuloi trimin, Me hi e blozë i mbushi të dyja duart, Kokë e fytyrë të bukur i zhigati, E guna e tij që nektar kundërmonte U fliq me blozë. Në pluhur shtatvigani Sa gjérë e gjatë u zhgërrye; me të dyja duart

Flokët gafroi e me gjithë rrënje i shkuli... Me dënesë qante pranë tij Antiloku E duart ia mbante Akilit, që vajtonte, Kish frikë se mos në fyt ai therrete veten. E gjëmë të madhe bëri trimi i trimave...

PRAKTYKE KOMENTIT

- Dhimbja e Akilit në këto vargje shprehet nëpërmjet **rrëfimit**. Shprehja e hidhërimit për mikun e vrarë shoqërohet me **veprime** që i gjejmë në traditën e krijimeve gojore të vajit. Pak a shumë janë të njëjtat veprime që bën dhe Gilgameshi mbi trupin e vdekur të Enkidujit.

- Kjo shprehet nëpërmjet
 - foljeve kyc: Kokë e fytyrë të bukur i zhigati, U flliq me blozë; vajtonte... etj.
 - metaforës: Mjegull e zezë hidhërimi e mbuloi trimin
 - hiperbolizimi i veprimeve është karakteristikë e poemës epike: flokët gafroj i me gjithë rrënje i shkuli
 - epitetit, **cilësimi me mbiemër kompozitë: shtatvigani**
- Në këto vargje kaq të dhimbshme ku shoku vajton shokun, del dhe mesazhi për **ndjenjën e miqësisë**, si një nga temat e rëndësishme në poemat epike: *Illiada* dhe *Epi i Gilgameshit*.

Koment - ANDROMAKA I LUTET HEKTORIT T'I SHMANGET MËRISË SË AKJVE

...Veç ti m'ke mbetur,
Hektor, veç ty të kam babë e nënë t'nderuar,
Të kam vëlla e burrë në lule t'moshës.
Prandaj tani pér mua je gjithçka.
Rri këtu në pirg, jetim mos e lër djalin
As mua të ve.
Ia priti i madhi Hektor tarogzétundësi:
“Të rri këtu fort ma do zemra, o grua,
Por mua turpi më zë nga trojanët
Dhe gratë trojane hijerënda të veshura,
T'i dredhoj luftës e t'rri larg si i dobëti.

- **Veçori të dialogut të poemës epike**
- **Parandjenja e Andromakës;** ajo parashikon fatin e keq të Hektorit në dyluftim me Akilin. Kjo parandjenjë e bën edhe më prekës këtë dialog.
- Në fjalët e Hektorit shprehen **mesazhet e një kryeheroj**, jeta e të cilit merr vlerë kur ai del në mbrojtje të:
 - trojanëve
 - gruas së vet
 - birit të vet.
- **Atdheu dhe familja** marrin një peshë jashtëzakonisht të madhe dhe kjo na kujton dhe heroin tonë të ciklit të kreshnikëve, Gjergj Elez Alinë, që del në mbrojtje të truallit dhe familjes së tij.
- **Stili i lartë** ndihet në dialog nëpërmjet fjalëve që shprehin ndjesi të kundërtë:
 - Turpi** - *t'i dredhoj luftës; t'rri larg si i dobëti; robërisë tënde ...*
 - Nderi** - *trim i fortë e i plotfuqishëm; sundoftë...*

- **Përdorimi i epiteteve kompozita:** *Hektor tarogzétundësi; gratë trojane hijerënda...*
- Hektori u drejtohet zotave, kur lutet pér të birin duke e shoqëruar lutjen e tij me **folje në mënyrën dëshirore:** *bëfshi, sundoftë...*
- *Të thotë ndokush: “Më trim se i ati doli!”* - ky varg tregon se dhe vetë Hektori është i bindur se do të vdesë, e megjithatë ai pranon më parë mortjen se tërheqjen me turp. Si një **hero epik ai zotërohet nga ndjenja dhe ideale të larta**, të cilat do t'i trashëgojë e t'i përfjetësojë te fëmija e tij.

Koment - VDEKJA E HEKTORIT NË DUEL ME AKILIN

Armët e bukura tunxhi, që Priamidi ia kish rrëmbyer kurmit të Patroklit, kur përdhunisht këtij ia shkuli shpirtin, shtatin vigan ia mbronin përvëç grykës, ku ndahet qafa me të gjerat shpatulla, e ku më i holli se askund është filli i jetës. Mu aty Akili heshtën krejt ia rrasi, e n'zverk pas qafe i doli maja e heshtës. Arma mizore tejzat ia këputi përvëç skërfyellit, dhe ende i mbeti një fije zëri sa t'i fliste Akilit...

Atëherë me mburrje Akil hyjnori i foli: “Ndoshta kujtovë, o Hektor, kur vrave trimin Patrokël dhe i rrëmbeve armët, se i pandëshkuar do të livadhisje e aspak pér mua që isha larg nuk pyete. I ziu pér mend! S'e dije që hakmarrës më i fortë se ti te anijet zgavra ndodhej, e ai isha unë që ty ta shova jetën. Dhe qentë e orlat kurmin tënd me turp do ta shpuplojnë, ndërsa akejt Patroklin në gji të varrit me nderim do kallin”.

VEÇORI TË KOMENTIT

- **Veçori të rrëfimit epik**
- **Dyluftimi** - Përshkrimi i dyluftimit ndërmjet dy heronje kryesorë është tipik pér poemat epike (në shumë detaje ka ngjashmëri me dyluftimin ndërmjet Gjergj Elez Alisë dhe Bajlozit). Vetëm se në këtë poemë **autori**, Homer, qëndron i paanshëm; atij i dhemb njëlloj si pér Patroklin, që është nga krahë i akejve, ashtu dhe pér Hektorin që qëndron në krahun e trojanëve.
- **Dyshja Hektor – Akil** si kult i heroizmit në poemë shfaq **tipare të përbashkëta:** guximin, heroizmin, aftësinë si luftëtarë të zotë, përballjes pa iu trembur vdekjes. Në çastin e fundit Hektori i lutet Akilit të zbatojë rregullat e dyluftimit dhe të mos ia përdhosë kufomën, sepse ai është i bindur që këtë gjë nuk do ta bënte, nëse do të ishte fitimit, ndërsa Akili shfaq karakterin e tij të egër dhe të pamëshirshëm.
- **Ndjenja e hakmarrjes** së Akilit (ashtu si dhe *mënia* e tij) jepet në shkallën më të lartë, sepse po kaq e madhe është edhe dhimbja pér mikun e vrarë. Kjo shprehet me: *fjalët kyc të ndëshkimit: hakmarrës më i fortë; qentë, orlat, kurmin tënd me turp do ta shpuplojnë...*
- Në **ekstremin tjetër** qëndron dashuria dhe adhurimi pér mikun: *ndërsa akejt Patroklin në gji të varrit me nderim do kallin...*
- **Retrospektiva** – si veçori e poemës epike – rikujtohet ngjarja e ndodhur më parë, e

• cila ka lidhje me **pasojën e veprimit** pér tē cilin rrëfen autorit.

*Armët e bukura tunxhi, që Priamidi
ia kish rrëmbyer kurmit tē Patroklit,
kur përdhunisht këtij ia shkuli shpirtin,*

• Me anë tē **metaforës** aq mbresëlënëse: *e ku më i holli se askund është filli i jetës,* pëershruhet dhimbja e madhe pér jetën e humbur tē heroit Hektor, e cila pasohet dhe me detaje tē hollësishme tē anatomisë njerëzore:

tejzat ia këputi përveç skërfyellit, dhe ende i mbeti një fije zëri

• **Fjalët kyç:** *fill i hollë – ia këputi* mbajnë pezull frymën e vetë lexuesit.

Koment - PRIAMI I LUTET AKILIT

“...Pra, ndero zotat, o Akil Pelidi,
Babë ke dhe ti, mëshirë tē kesh pér mua,
Meqë unë jam më i mjerë se ai, pse bëra
Një gjë që s'bëri rob i gjallë mbi dhe:
T'afroj te buzët dorën gjakatare
Që më vrua djemtë” – kështu tha plaku, e Akili
U shkreh në vaj, i u cuà mall pér t'atin;
Duke i zënë dorën ëmbël, e shtyu plakun,
Që kishte rënë ndër këmbët e Pelidit,
E i shkuar rrëke lotët pér Hektor kryetrimin.
Ndërkohë Akili herë pér t'anë vajtonte,
Herë pér Patroklin, dhe gjëmonte çadra
Nga vaji i tyre...

SHPREHËSIA E NDJENJAVE – SI MOMENT LIRIK NË POEMËN EPIKE

• Vendi ku zhvillohet takimi – çadra e Akilit

• **Shkaku** – zakoni e do që heroi, i cili vdes në fushën e luftës, duhet tē nderohet, ndaj Priami i lutet Akilit dhe si baba, dhe si mbret.

• **Dobësitë e Akilit:** dihet që **fizikisht** Akili e ka dobësinë tek thembra, ndërsa **shpirtërisht** është mjaft i ndjeshëm në situata prekëse; ai mallëngjehet nga veprimi i mbretit tē trojanëve dhe fjalët që thotë ai:

baba ke dhe ti; mëshirë; t'ofroj te buzët dorën gjakatare...

Siç e shohim **fjala** ka mjaft efekt në poemën epike; ajo zgjidh një situatë tē ndërlikuar, po aq sa dhe veprimi (dyluftimi).

• **Akilin dhe Priamin i bashkon dhimbja**, Akilit i dhemb pér Patroklin, ndërsa Priamit i dhemb pér Hektorin, ndonëse u takojnë kampeve armike. Kjo dhimbje e ka burimin te lufta, e cila merr me vete dhe heronj e trima si Patrokli apo Hektori. Ndaj **dhimbja e tyre** është e pashmangshme, siç është e pashmangshme **lufta** dhe **fati tragjik i heronjve**.

• Momenti kur Akili dhe Priami ulen tē hanë darkë së bashku, është një nga skenat më mbresëlënëse që na sjell mesazhin më tē madh e më universal në tē gjithë letërsinë botërore, **mesazhin e paqes**.

KANGËT E KRESHNIKËVE

Pjesa më e madhe e **epikës heroike legjendare** përbëhet nga këngët e ciklit të Mujit dhe Halilit, por ka dhe disa këngë pér kreshnikë tē veçantë. Midis tyre dallohet kënga pér Gjergj Elez Alinë.

Këngët e Mujit dhe tē Halilit janë këngët që tregojnë pér një çetë kreshnikësh prej tridhjetë vetash (ndonjëherë edhe prej treqind vetash). Këto këngë **epiko-heroike** kanë në qendër tē njëjtat personazhe, tē njëjtën frysë heroike dhe pothuaj tē njëjtën strukturë, prandaj formojnë një cikël më vete. Quhen këngët e Mujit dhe tē Halilit, sepse heronjtë e tyre kryesorë janë dy vëllezërit, *Muji* dhe *Halili*.

Temat Temat kryesore tē këtyre këngëve janë:

a) lufta pér mbrojtjen e trojeve nga tē huajt

b) lufta pér mbrojtjen e nderit e tē dinjitetit personal e familjar.

Personazhet Kreshnikët janë malësorë tē lirë shqiptarë që jetojnë në bjeshkë dhe merren me blegtori e gjueti. Të huajt, sidomos kralët e kapedanët e sllavëve tē jugut (shkjetë, siç i quan populli), sulmojnë që tē pushtojnë bjeshkët e kullotat e kreshnikëve.

Karakteristikë e këtyre këngëve është fakti se njerëzit dhe ngjarjet paraqiten tē hiperbolizuara. Në veprat dhe në jetën e tyre përzihen **geniet fantastike**: siç janë orët e Malit, shtojzovallet etj.

Muji zë në ciklin e kreshnikëve vendin kryesor. Ai është një prijes dhe kreshnik i shquar. Në tē gjemjë tē shkrira tiparet e zakonshme njerëzore me ato tē jashtëzakonshmet. Ai ka forcë e shtat vigan, mustaqet i ka një pash, opingën aq tē madhe sa në tē mund tē shtrihet e tē flerë një njeri i zakonshëm apo mund tē mbajë në krah një shkëmb njëmijë okësh; gjoksin e ka tetëmbëdhjetë pëllëmbë; kur merr frysë dridhen e përkulen pemët; lufton me guxim e fiton gjithnjë kundër armiqve.

Pavarësisht se Muji ka forcë tē jashtëzakonshme fizike, ai ka tipare njerëzore: është i matur, nderon nënën, është bashkëshort e prind i mirë, burrë i besës, zbaton zakonet e malësorëve. Figura e tij del e plotë përmes trimërive e bëmave tē tij.

Halili nuk i lë gjë mangët tē vëllait nga forca e virthyti. Vetëm se atij i mungon përvoja e tē vëllait. Halili është luftëtar trim, kalorës i rrallë dhe dashnor i përsosur. Te Halili gjemjë tiparet e kalorësit mesjetar (i cili dallohet nga shpatë, kali dhe e dashura). Për shkak tē vajzës që dashuron, nëpërmjet tij bëhet lidhja me mjedisin e armiqve.

Zanat dhe **Orët** janë figura tē besimit tē lashtë popullor, por në këngët e kreshnikëve dalin si personazhe artistike. Pavarësisht se dalin si qenie tē mbinatyrshme, ato kanë tipare dhe dobësi njerëzore. Gjithashtu, kanë

koncepte morale e zakonore të malësisë: lidhin besë dhe e mbajnë fjalën. Janë tekanjoze e ziliqare.

Veçoritë Kangët e kreshnikëve, të quajtura dhe *Eposi për Mujin* janë një cikël i artistike të madh këngësh, ku në vjetvete secila prej tyre është një njësi e veçantë eposit artistike.

Ndonëse karakteristikë kryesore është **karakteri epiko-heroik**, në këto këngë nuk mungojnë **vargjet lirike**, të cilat jepen me një finesë të habitshme.

Karakteri legjendar; duke qenë se e kanë bazën te mitologjia shqiptare, rrëfimi i ngjarjeve ndërthuret me **elementet e pazakonta dhe fantastike**. Këto këngë ndërtohen mbi bazën e disa **formulave të gatshme**, si: fillimi i këngëve, dyluftimet, përgatitja e heroit për shtegtim, ardhja e lajmës, mbyllja e këngës etj.

Po në bazë të këtyre formulave krijuhen dhe **figurat letrare**: si ajo e kahasimit, epiteti, hiperbola, personifikimi, anafora, enumeracioni etj. Gjithçka, heronjtë, mjedisi dhe koha jepen në harmoni dhe në logjikën e rrjedhës së rrëfimit.

Një vend të rëndësishëm në epos zë **natyra**. Ajo është tipike shqiptare me bukurinë e madhështinë e bjeshkëve shqiptare dhe ndërron në varësi të gjendjeve shpirtërore të trimave apo të ngjarjeve.

Vargu i zakonshëm i këtyre rapsodive është **dhjetërokëshi i parimuar**. Kemi dhe raste kur në të hasim varg me më shumë se dhjetë rrokje, të rimuar.

Lahuta është vegla karakteristike me të cilën shoqërohen këto vargje. Kjo është arsyaja se përsë populli këto këngë i quan këngë lahute. Rapsoditë e Mujit dhe të Halilit mesatarisht kanë 2000 vargje, por arrijnë dhe deri në 5000 apo 10 000 vargje.

MARTESA E HALILIT

Në këtë këngë na paraqitet dëshira e Halilit për t'u martuar larg fshatit, pasi, sipas parimit të ekzogamisë (të martesës jashtë fisit) ai i ka të gjithë vëllezër e motra. Kreshnikëve që janë mbledhur një natë të ftotë dimri në kullën e Mujit, ai ua thotë haptazi se është dashuruar me Tanushën, të bijën e krajlit. Nuk zgjat shumë, kur vjen pranvera, ai niset i vetëm të marrë Tanushën e bukur në Kotorret e Reja. Ai e gjen të bijën e mbretit në një çadër të kuqe anës lumit të Tunës (Danubit). Vajza e njeh Halilin. Ajo e merr djalin, e vesh me roba grash dhe e paraqit si një varfanjake që ka ardhur për të kërkuar ndihmë nga krajli. Por e ëma e kupton të vërtetën. Ajo lajmëron të shoqin, i cili e kap Halilin dhe e mbylli në burg, kurse të bijën e dëbon nga shtëpia.

Halili dënohet me vdekje nga mbreti. Atë ditë që ai do të vritej, pikërisht çastin e fundit, mbërrin atje Muji bashkë me tridhjetë agallarët e Jutbinës. Nis kështu një luftë e rreptë gjatë së cilës çlironet Halili dhe bashkohet me Tanushën.

Koment - MARTESA E HALILIT*

I

Lum për ty, o i lumi Zot,
fort po shndrit nj'aj djell e pak po xe.
Ç'p'e merr frima¹ rrapijn e Judbinës.
Borë e madhe qì ka ra.
randojnë ahat për me u thye,
ki'n çetinat² vetëm kreshtat;
ushtojnë lugjet prej ortiqesh,
prej ortiqesh kah po bijnë ndër gropat.
Janë ra vashat me gja n'lumë,
kanë gjetë krojet tanë ngri hej³.

I'n ngri trimat me sharrue⁴,
por n'breg t'lumit – nulla e Mujit.
T'tanë për darkë Muji i ka ndalë.
Kqyr shka bani gjetobasho Muji⁵:
u ka vu nji barrë dru t'vogël n'zjarm,
tre qind vetë pr i herë m'u xe⁶.
At'herë trimi u ka avitë bucelat,
at'herë trimi u ka avitë fuçijat;
i'n bucelat plot raki,
i'n fuçijat plot me venë.
Sa shpejt frima burrave u ka ardhë,
sa shpejt gjaku trimave po u xehet!
Kanë marrë llafin e po llafiten,
Kanë marrë gëzazin e po gazmojnë,
Kanë nisë trimat Mujin p'e pvetin;
"N'votër tandë kem' qillue,
mos na ki randë për nji fjalë:
pash nji Zot, Muj, qì t'ka dhanë,
qysh Halilin s'e martove?
Janë martue krejt moca⁷ e tij,
djelm e çika Zotynë u ka falë.
A t'u dhimbët paret për me i dhanë?
A t'u dhimbët dasmat për me i ba?
Tutna⁸, djalin dikush pa na rre,
shpesh e shpesh po bje n'Kotorre t'Reja⁹,
rob të gjallë djalin p'e xanë.

Le konakun, Muj, qì po ta fikin,
ma zi fisin, Muji po ta koritin".
As be m'Zotin trimi nuk ka ba,
"Faqebardhë, more shokë, ju kjoshi,
se mirë hallin po ma diki, burra.
Mana¹⁰ paret s'm'u kanë dhimbëtë me i dhanun,
mana dasmat s'm'u kanë dhimbëtë me i bamun.
Ju t'pavllazën, shokë, s'kini qillue;
kuj po i dhimbët dasmat për vlla t'vet?
Ky edhe s'asht, or burra cub fligshthë,
Mirë e njihni se a'daji¹¹ trimnishë,
qì për n'dashtë me m'pru marren te shpija,
he ktij Zoti i shkimitë¹² hisen e diellit!
E n'pastë menden me na koritë fisin,
gjuejma, re qetash me kokërr rrfeje!
Zirma, tokë, përjashta n'natë të vorrit!"
At be n'Zotin djali paska ba:
"Kah kam vlla e kah kam motër,
deksha pra, n'u martosha!
Se gjith gratë e Krahnës ku janë,
se gjith gratë e Jutbinës ku janë,
bash si motra qì po m'dukan,
Dheu m'ka mbuluen e fat s'i qita vedit,
Po s'e mora Tanushën e krajlit.
E unë Tanushën vetë e ko'pa
kur kem pasë besë me Krajli;
gja ma t'mirë s'shef njeri nën kët diell!
Vetlla e saj ndrejt si fiskaja¹³;
Shteku i ballit, si shteku i malit
kur merr hana me prarue;
syni i saj, si kokrra e qershës;
ka qerpikun si krahi i dallëndyshes;
ftyra e saj, si kuqet molla n'degë;
hunda ndrejt, si kalemi i Tushës¹⁴;
goja e vogël, si lulja që shpërthen;
dhambët bardhë, si gurzit e lumi
fil mbas shiut kur i shndrit dielli;

*Fragmenti janë marrë nga "Cikli i Kreshnikëve"; përgatiti: Gjergj Zhejri, Natasha Xhafo; botoi: "Albos".

qafa e saj, si qafa e pëllumbit;
shtati i saj, si 'i shtat çetinet;
misht e dorës', porsi rremi i shemshirit"¹⁵.

II

Kalojnë male e kalojnë lugje,
kalojnë breshtë¹⁶ e kalojnë ashtë,
kalojnë dit e kalojnë net,
n'rob të Zotit kurrkund s'hasi.

Po thotë dielli "a'ndorja e eme"¹⁷,
ka thanë hana "a'ndorja e eme",
kanë thanë ort' "a'ndorja e jonë".
Zot, a flet dhija në mal?

Paska folë dhija në mal!

Ça ka qitun e ka thanë?

"Sa t'bajë ditë ka ndoren e dielli,
t'errmën natë ka ndoren hana,
armt'e brezit ia rue zana!"

Fort Halili m'asht frigue:
"Casht ky za, Zot, n'pér çeta?

P'a thue flasin dhittë e malit?"

Mos gabo. Se s'jem'dhi malit,
se na jem'tri dhi prej shkambit,
qi rrjmë bashkë me zana!"

Sa mirë djali u ka përgjigjë:
"Mirë p'ë di se a'logu i zanave
e fjals' suej unë nuk i luej".

Kur ka dalë n'bjeshkën ma t'naltën,
na e ka pa'i lum t'gjan e t'gjatë:
i gjatë ishte det e n'det.

Ka ba gjogut me i dhanë ujë,
tre pasha gjogu a'dredhë përmbrapa;
paka 'i njeri pér buzë shkami.

Sa mirë ora¹⁸ p'ë pëvete:
"Kah je nisë, djalë-o me shkue?"

Ndjeshëm djali fort qì po i përgjegj:
"Pér krajli'i herë jam drejtue..."

Fort ka qeshë ajo Ora e malit.

Sa mirë Ora e paska msue:

"Pa mba vesh, or djalë i ri,
p'ë di mirë pse kha¹⁹ je dalë,

se t'kam pa ndër Lugje t'Verdha,
se t'kam dashtë si syt e ballit,
t'kam ruejtë natën, t'kam ruejtë ditën,
m'ke pasë hije pér përbas trupi.
Por avitu'i herë prej mejet.

A p'ë shef q'at lum të gjanë?
Atje i thonë te lumi i Tunës²⁰
Ndale synin n'at breg lumit,
merr te poshtë der tu hijet.
A po i shef do çadra t'bardha,
n'mjedis t'tyne'i shatorr t'kuq?
Frenin gjogut mos m'ia ndalë,
fill t'ka çue te e bija e krajlit".

IV

N'mjedis t'logut nji djalë i ri,
hekrat duersh, bugagjtë kambësh,
ai asht Halil aga i zi.
Mbarë Kotorri me ta qì po qeshen,
Mbet e i foli krajle kapedani:
"A p'ë e shef Halil, dekën me sy?
Kurr ma ngushtë, Halil, a thue je kanë?"
Kuvend burrash djali paska shtrue:
"Pa ndigjo, more krajle kapedani!
S'a ngushtë njeri deri n'ditë të dekës.
Deka vjen mbas besës s'thyeme,
a'i kue bukë mos t'kesh pér mik.
Sa ma ngushtë, krajl, qì kam kanë
q'aq ma lirë Zoti ma ka ba!"
"Fjaln'e mbrane, n'e paç pér me folë,
se tyjeta n'nj'at hu t'u ka sosë!"
"Zoti t'vraftë, bre krajle kapedani!
Zoti e di pér ka e ke ngulë at hu!
Pesë dekika liri pér me m'dhanë.
Tjetër t'mirë ne t'parët s'na kanë lanë,
kurrngja nesh veç mos me dekë në t'shtrueme
por me shpata m'u pre tuj këndue".
Sa burrnish krajli e ka çue:
"Gjith sa t'duesh, Halil, me kndue".
Edhe duert mirë ia shpengojnë,
ia kanë dhanë lahutën n'dorë.

.....
Pash nj'at dritë qì flakron n'ballë,
amanet ta paça lanë,
amanet pér t'mbramen herë,
kérkoje bjeshkën krep e m'krep,
kérkoi mrizet gjithku janë,
ndezi ashtat anembanë,
zirjau gjumin orve n'mal,
zanës s'madhe falë me shndet,
thuej Halili qetash mbet!"
Ka flurue nji zog prej malit
u ndal zogu n'degë t'nji ahit.
"Amanet, mor zogu i malit,
a ke flatra me fluturue?
Pash nj'at degë ku rri pushtue,
falë me shndet ti gjetobasho Mujit!
E atë gjumi n'e paska xanë,
kurr kryet shndoshë o mos e çoftë!
Pér n'kjoftë bjeshkve kah çeton,
kurr te shpija shndoshë mos voftë!
E pér n'kjoftë kund ksajtë tuj ndi,
kurr ma ngusht vedin s'e di!"
Qaty Muji pér fushë a'dalë
e e ka ba nji piskamë të madhe:
janë shembë kullat deri n'themele
e ta trandun deti me hi mbrend,
kanë gjimue malet si pér mot t'lig.
Kurrnja trimat nuk p'e lanë me hikë,
Luftë e rrebtë atu qì po bahet:
me dhambë trimat duen shoshojnë me shkye,
me dhambë gjokat duen shoshojnë me marrë,
notojnë kurmat fellë në det,
notojnë trupat nëpér gjak.
Hiç s'po lodhet gjetobasho Muji,
sa fellë trimi paska hi.
"Ruej, bre Muj, se krajlin po ma çart!"
fort ka britun Sokol-e Halili.
"Zgidhmi kush prangat prej dore,
se kam ba be n't'lumin Zoti,
qe ky hu shpirtin m'ia marrë!"
Muji djalin'e ka shpengue,
a'turrë djali si i tèrbue,
gjallë me dorë krajlin ka xanë,

me shpinë n'hu ditt'i mbaroi.
Qat'herë burrat kanë rrokë unat,
shpejt qyteti ka marrë zjarr,
ka marrë zjarr krejt n'fund e n'maje.
Sa fort Muji m'asht tèrbue:
aspak dhimbë trimi s'po ka,
as pér kulla qì rrënohen,
as pér t'dekun qì shkrambohen,
Tri herë diell ka pranue,
tri herë hana ka ague,
kérkund zjarmi me pushue.
Kur ka ba trimi me dredhë,
kenka sjellë pre Kotorresh t'Reja:
"A po ndieni, troje të rrënueme?
Kushdo t'pvesë pér tokë e det,
po pse krajli u ka lanë shkret,
trathtoi binë, thoni, nana e vet,
ka nxjerrë Muji vllanë e vet,
muer Halili i'vashë mbetë shkret!"

- 1.frimë-a : era; Jutbinë-a ; qytet në Kroaci
- 2.çetinë-a : pishë, borigë
3. hej: shufra akulli, pírinj
4. me sharrue: me mbetë keq, me vdekë
- 5.Gjeto Basho ; kryetar çete
- 6.Edhe këtu si gjetkë, njerëzit, ngjarjet dhe sendet janë hipbolizuar nga rabsodër
- 7.moca: mosha
- 8.Tutna – kemi frikë
- 9.Kotorret e Reja: qytet në Dalmaci
10. Mana – besa; pér besë.
11. daji: trim
12. me shkimë: me rrembye, me heqë
13. Fiskajë - curril uji; thupér e hollë
- 14.Tusha: një argjendar i dëgjuar që stolistë armët
15. Shemshir-i; bimë zbukuruese
16. breshtë-a: pyll me bredha; ashte-a :ahishte
17. a'ndorja eme: është ndën mbrojtjen time
18. Ora : përfytyrohet si mbrojtëse e njeriut në mitologjinë popullore. Çdo njeri ka orën e vet
19. kha ; këtu
20. Tuna: Danubi'

1. Subjekti dhe personazhet

Martesa e Halilit është një nga rapsoditë më të bukura të ciklit. Studiuesit e ndryshëm e kanë emëruar njëzëri si një *kryevepër të artit poetik popullor*.

Martesa është vetëm një episod në krasim me gjithë bëmat trimërore të kreshnikut Halil. Ajo është një martesë me rrëmbim dhe sjell jehonën e kohëve të lashta dhe atë të **periudhës së kalimit në martesën jashtë fisit**.

*Se gjith gratë e Krahinës ku janë,
se gjith gratë e Jutbinës ku janë,
bash si motra qì po m'dukan,*

Në këto kohë të lashta rrëmbime të tilla quhen **vepra trimërie**. Halili e merr Tanushën, pasi kapërcen një varg rreziqesh, por dhe me ndihmën e çetës së kreshnikëve, të cilët e shpëtojnë nga vdekja e sigurt pas një beteje të përgjakshme me krajlin e Kotorrit. Në këngë del qartë se **shkaku i konfliktit të kreshnikëve me kralin sllav** nuk ishte Halili, por konflikte më të hershme që flasin për një gjendje lufte të përhershme.

Në këtë rapsodi zhvillohen drejtëpërdrejt disa anë të lidhjeve shpirtërore të kreshnikëve dhe **detyrimet morale** ndaj njëri-tjetrit, shqetësimi për fatin e nderin e secilit dhe për nderin e fisit. Në këtë këngë ata shprehin **lidhjet e tyre fisnore** dhe Halilin e quajnë djalin e tyre:

<i>Tutna djalin dikush po na i rrë:</i>	<i>le konakun, Mujë, po ta fikin,</i>
<i>shpesh po kje n'Kotorre t'Reja,</i>	<i>ma zi fisin, Mujë, po na koritin.</i>
<i>rob të gjallë djalin po e zanë;</i>	

Subjekti zhvillohet rrjedhshëm në një drejtim të vetëm:

- shtrohet problemi i martesës së Halilit;
- zhvillohet veprimi me peripicitë për rrëmbimin e vajzës;
- zgjidhet konflikti.

Gjatë zhvillimit të veprimit kemi një ndërprerje pas episodit që tregon burgosjen e Halilit. Këto janë të vetmet vargje që lënë mënjanë për një çast Halilin dhe lidhen me Mujin, për tu kthyer sërisht te Halili në vargun 184. Kjo shkëputje nuk e dëmtion **rrjedhën e subjektit**, përkundrazi e freskon atë, sepse vë në veprim gjithë çetën e kreshnikëve dhe përgatit ngjarje me përmasa më të mëdha se bëmat trimërore individuale të Halilit.

Rapsodia **nis me shkëlqimin e rrezeve të diellit** në bardhësinë e borës së bjeshkëve dhe përfundon me zhurmën e luftës e të kullave të krajlit që shembën, gjuhët e flakëve që bëjnë shkrumb qytetin.

Në fillim na paraqiten vashat që lypin krojet, pastaj kreshnikët që rrahin një problem me rëndësi, martesën e Halilit. Ky i quan motra të gjitha vashat që pak më parë lypën krojet. Ai u flet për një vashë të bukur, të largët që e ka parë dhe i bind kreshnikët. Veprimi ecën me shpejtësi si vetë Halili mbi kalë:

"dy herë djalin kurkush s'e ka pa"

Subjekti zë fill si një ngjarje midis njerëzish të zakonshëm, pastaj përmenden tiparet e kreshnikëve.

*E ka vu një barrë dru t'vogël në zjarr,
Treqind vetë priherë m'u nxeh...*

Kalohet nga përfytyrimi fizik i kreshnikëve te veprimet dhe **lidhjet e tyre me genie fantastike**. Halili mallkon Bjeshkët e Nalta dhe ato borën e bardhë e mbytin në det; Hëna s'del "se ka një ndorë me përcjellë". Kur Halili është në bjeshkë, ai dëgjon të flasin **dhitë e shkambit**. Fillimisht çuditet, por, kur dialogon me to, ai kujton marrëveshjen që ka bërë me zanat:

*Mirë p'e di se a'logu i zanave
e fjals' suej unë nuk i luej"...*

Edhe ato e ndihmojnë për të gjetur Tanushën, duke i kujtar se e kanë mbajtur besën njëloj si ai:

<i>Pa mba vesh, or djale i ri ,</i>	<i>se t'kam dashtë si syt e ballit,</i>
<i>p'e di mirë pse kha je dalë,</i>	<i>t'kam ruejtë natën, t'kam ruejtë ditën,</i>
<i>se t'kam pa ndër Lugje t'Verdha,</i>	<i>m'ke pasë hije për përbas trupi...</i>

Ngjarja sa **vjen e bëhet më dramatike, sidomos me kapjen e Halilit**.

Qëndrimi i tij heroik del nëpërmjet dialogut mes tij dhe krajit, në çastin kur duan ta vrasin. Në fjalët e tij dalin disa nga vlerat më të larta morale të burrërisë malësore:

<i>Pa ndigjo, more kraje kapedani!</i>	<i>a'i kue bukë mos t'kesh për mik.</i>
<i>S'a'ngushtë njeri deri n'ditë të dekës.</i>	<i>Sa ma ngushtë, kraj, qì kam kanë Deka vjen mbas besës s'thyeme,</i>
	<i>q'aq ma lirë Zoti ma ka ba!</i>

Veprimi më pas kalon tek të gjithë kreshnikët që kanë ardhur me në krye Mujin për të shpëtuar Halilin. Me anë të një hiperbole të paharrueshme, ndodh **kthesa e gjithë veprimit**:

<i>Qaty Muji për fushë a'dalë</i>	<i>e ta trandun deti me hi mbrend,</i>
<i>e e ka ba një piskamë të madhe:</i>	<i>kanë gjimue malet si për mot t'lig.</i>
<i>janë shembë kullat deri n'themeli</i>	

Vetëm me katër vargje, ku gërshtohen me njëra-tjetër **metaforat me hiperbolat**, rapsodi popullor përshkruan një **betejë aq të ashpër e të përgjakshme**:

*me dhambë trimat duen shoshojnë me shkye,
me dhambë gjokat duen shoshojnë me marrë;
notojnë kurmat fellë në det,
notojnë trupat nëpër gjak.*

2. Përbledhja e karakteristikave të këngës "Martesa e Halilit":

Veçoritë epike dhe legjendare:

- Rrëfimi i ngjarjeve të zakonta dhe të pazakonta
- Personazhet reale dhe fantastike
- Dialogu ndërmjet personazheve
- Vendet reale dhe fantastike
- Koha reale e rrëfimit dhe e papërcaktuar kur ndodhin ngjarjet

Si veçori heroike:

- Bëmat e kreshnikëve; Përshkrimi i betejave

Notat lirike:

- Përshkrimi i personazheve
- Përshkrimi i natyrës
- Përshkrimi i mjedisit

3. Figuracioni stilistik

Në veprime mbizotëron figura e hiperbolës.

Në përshkrime mbizotëron epiteti dhe krahasimi.

Në ndërtimin metrik mbizotërojnë: anafora, aliteracioni, epanastrofeja, përsëritja
në fund dhe në fillim të vargut; rimat foljore, mbiemërore, emërore, ndajfoljore.

Vargjet ku përshkruhet Tanusha mbahen si perlat e poetikës popullore.
Përshkrimin e saj fizik, rapsodi e realizon nëpërmjet epiteteve dhe krahasimeve
që i merr nga dukuritë më të bukura të natyrës. Ky portretizim rreh të shkrihet e të
bëhet një me natyrën.

*Shtaku i ballit - si shtaku i malit kur merr hana me prarue; syni i saj - si
kokrra e qershisë; - qerpiku - si krahi i dallëndyshes; goja e vogël' - si lulja që
shpërthen; dhambt'e bardhë - si gurzit e lumit...*

Përshkrimi i natyrës jepet në lëvizje, prandaj më tepër se me krahasime
dhe me epitete, përshkrimi i natyrës realizohet me personifikime, kontraste dhe
metafora.

Kontrast:

Fort po shndrit aj djell e pak po xe...

Metaforë:

ushtojnë lugjet prej ortiqesh

T'bardh'te bjeskve krejt e ka mbyt n'det

Personifikim:

Po thot dielli "a'ndorja e eme"

Ka thanë hana "a'ndorja e eme"

Përshkrimi i mjedisit. Si shembull po sjellim përshkrimin e kullës ku rri Tanusha.
Me një lakonizëm për t'u pasur zili, përshkrimi jo vetëm që sjell një informacion të
pasur për vendin, për përmasat dhe anën arkitekturore të kullës, por qëllimi shkon
më larg; ky përshkrim duhet ta habisë aq shumë lexuesin, sa atij t'i duket se ka
ndrrue jetë (nënkupto ka shkuar në parajsë).

*e ka zgjedhë Tanusha 'i kullë ma t'mirën,
n'breg të detit përbmi 'i shkamb;
dymdhetë katesh kulla e naltë,
kërrkund shoqen nuk e kishte;
tre qind hapash kulla e gjanë,
t'tana ballet guri s'lature,
anash krejt guri s'lature*

*latue shkami prej mermerit.
Aty gurrat me u filladitë
Aty kopshti me u mahnitë,
Aty velat me velzue,
me velzue për shpinë të detit.
Kur po hin njeri n'at kullë,
me kujtue se ka ndrrue jetë.*

Koment - GJERGJ ELEZ ALIA*

Trim mbi trima ai Gjergj Elez Alia!

Qe, nandë vjet, nandë varra në shtat m'i ka!
Veç nji motër, natë e ditë te kryet,
i lan varrat me ujët e gurrës nandë vjeçe,
i lan varrat me ata lotët e syve,
i ter gjakun me ata flokët e ballit ...

Ka dalë zani e paska marrë dhenë
se nji Baloz i zi ka dalë prej detit;
trim i praptë e belaxhi ish kanë,
ia kish qitun dheut nji rreng të randë.

Tym pér tym nga një dash të pjkun,
tym pér tym nga nji vashë ma ia djergun,
ditë pér ditë nga nji kreshnik me prenum,
javë pér javë nga nji krahanë me djegun !

Edhe Gjergjit rendi te i ka ardhë,
me lot faqet trimit m'iu kanë mbushë :
erzi i shpisë qysh Ishohet n'dorë t'Balozit ?!

Ia ka nisë motra e po bërtet,
krejt me lot Gjergjin po e loton :

- Po qysh mortja, o vlla, me na harrue ?
Nanë e tatë kalbet pér nën bli,
trupi i vllaut varrue nandë vjet në shpi,
trupi i motrës në dorë t'Balozit t'zi !

Qysh s'u shembka kulla me na zanë ?

Qysh s'u kthyeka shpia në nji muranë,
me të shpëtue erzin, mori e zeza nanë ! –
Dy copash zemra e djalit iu ka nda ...
Dy fjalë kullës djali ia ka fjakrue.

- He, ju u nxifshi, mori sarajet e mia,
me lëmyshk u mblofshi në fund e në krye,
brevë e gjarpër paçi motër e vlla !

Pikat ndër shtroje kaq shpejt qysh m'i lëshuet?

- Jo, mor vlla, lum motra! - i ka përgjigjë.

- Të ka lodhë jermi e s'po di ç'je kah fol,
se përjashta shi nuk asht tuj ra,

sytë e motrës po të pikojnë, more vlla. –
Atëherë Gjergji dorën ia ka shtrëngue.
Mirë po e lëmon me ato duer të shtatit,
mirë po e kqyr me ata dy sytë e ballit.

Kurrë ma thekshëm djali s'i ka folë :

- Amanet, mori motër, pse po qan?

Zemrën dysh, mori motër, pse ma ndan?
A thue s'pate me ngranë e me pi?

A të la në keq ty vllau pér veshë e mbathë?
A mos t'u randue ndonjëherë me fjalë?...

Sa mirë motra vllaut po m'i përgjigjet,
Dorën e vllaut te balli tuj vendue :

- Amanet, ku je, mori njomëzja e ahit!
Po a kaq fort, thue, jermi t'ka ngushtue?

Hyfsha gjallë në dhe, në t'u martue motra!
Mjaft kam pasë, o vlla, me ngranë, me pi;
mjaft kam pasë me veshë edhe me mbathë.

Kurrë ma randë se sot ti folë nuk m'ke!
Tjetër babë nuk kam as tjetër nanë,

amanet, more vlla, mos me më pasë randë
pér nji dert që sot due me të qa:
Qysh s'u njom ky shtat qe nandë pranvera?

Si s'u mkamb ky trup me dalë te dera?
Si s'u tha kjo motër, thafta vera?

Po unë Balozit qysh i shkoj te dera?! –
Braf në kambë por djali qenka çue:

Të marrsh gjokun, motër, të mejdanit,
fill në qytet me të të më bish
e të më shkosh te nallban-probatini.
"Falë me shëndet,-thuej,-Gjergji të ka çue.
Me ma mbathë gjokun me potkoj

prej tumakut,
me m'ia shti thumbat prej çelikut,
se në mejdan Balozit due me i dalë!"

S'u gjegj gjokun vllathi me ta mbathë,
hipi atit, bjeri në derë kumbares!

E në qyet çika qenka ra
dhe ka shkue te nallban-probatini:
- Puna e mbarë të qoftë, more kumbar!

- Të mbarë paç, ti mori vash' e largët!

- Falë me shëndet ty Gjergji të ka çue:
"Me ma mbathë gjokun mirë e mirë,
me m'ia vendue potkojt-o prej tumakut,
me m'ua shti thumbat prej çelikut,
se në mejdan Balozit due me i dalë!"

Mbrapsht po fol ai nallban-probatini:
- Pér në m'i falsh, moj vashë, dy sytë e balit,

*Fragmeni është marrë nga "Cikli i Kreshnikëve"; përgatiti: Gjergj Zheji, Natasha Xhafera; botoi: "Albos".

të kam pshtue vlla Gjergjin prej mejdanit, e baj gjokun me flurue si era!-
Sa me idhним čika e kishte marrë:
-Ç'je kah thue, bre burrë, goja t'u thaftë!...
Se këta sy njihëre unë i kam falë tatës e nanës që kalben për nën dhe, Gjergjit tim që kalbet varresh mbi dhei-ka shkue motra te nallban-jarani;
-Falë me hsëndet Gjergji të ka çue: "Kam orokun e mejdanit, mirë kët gjok ti me ma mbathë: me m'ia shti potkojt prej tumakut, me m'ia shti thumbat prej çelikut, se do dal m'u pre me Baloz të detit". Si për vedi gjokun e ka mbathë.
Edhe në mbramje čika a derdhë në shpi, ka gjetë vëllanë tuj e pritë nën hije të blinit. Ça kish ba ai trimi Gjergji Alia?
Falë me shëndet Balozit m'i ka çue: "Me dalë herët n'at fushën e mejdanit! Ç ikë për ty, Baloz, nuk m'ka qëllue, desht e vathit për ty nuk më janë majë, veç nji motër nuk po mund me e lëshue!". Sa ka nisë dita me zbardhë majat, në fushë të mejdanit trimat paskan dalë. Keq me fjalë shoshojnë po e rrekin; -A prej varrit, Gjergji, ti qenke çue? Pse me më qitë, bre, burrë në kët fushë të mejdanit?-
Sa bukur trimi i ka përgjigjë Balozit: Të lumtë goja, Baloz, mirë po thue!
Qe, nandë vjet kam marrë rrugën e varrit, pak pa mbrijtë Baloz, ti më ke dredhue. Më ke lyp motrën para se mejdanin, më ke lypë berrat para se çobanin, e jam dredhë në kët log për me të kallzue se ne të parët nji kanun na kanë lanë: Armët me dhanë përpara e mandej gjanë, Kurrë Balozit motrën mos me ia dhanë, për pa u pre n'at fushën e mejdanit! Por shtrëngohu, Baloz, se të ka ardhë dita, se këtu i thonë Gjergji Elez Alia!
E i kanë ba dy gjokat tym me tym!
E në topuz Balozi e ka shënue, në dy gjunjë gjoku i Gjergjit te ka ra, përmbi krye topuzi i ka fjurue;

dymbëdhjetë pash në lëndinë u ngul topuzi, dymbëdhjetë pash përpjetë, si re, u çue pluhni! Atëherë Gjergjit rendi te i ka ardhë, Sa mirë trimi në topuz që ka dredhë: lik përpjet Balozit, te i ka ra, U trand fusha kur u rrzue Balozi! Menjëherë trimi shpatën ma ka nxjerrun, kryet me neje trupit ia ka damun, zhag për kambësh trupin e ka ngrehun, me gjithë at në nji pus e ka mbytun. Të tanë lumin gjaku e ka trazue; për tre vjet krejt vendin e ka qelbun. Qatëherë trimi a nisë me dredhë te shpia edhe shokët të gjithë m'i ka bashkue: -Pa ndigjoni, more shokët e mi: falë u qofshin sarajet e mia falë u qofshin tanë paret e mia e u qoftë falë krejt malli e gjaja e shpisë, amanet motra e Gjergji Elez Alisë! Edhe shtatit trimi i paska dhanun, motërrezën grykas për me e marrun, të dy zemrat përnjihëre janë ndalun, vlla e motër vdekun paskan ramun! Kurkujt shpirti ma mirë s'i ka dalun! Gjamë të madhe shokët m'i kanë ba! Po ia çelin nji varr bukur të gjanë, Vlla e motër grykas për me izanë. E nji muranë të bukur e kanë mbarue, vlla e motër kurrë mos me u harrue. E nji bli të bukur m'ia vendojnë të kryet, zogu i verës gjithmonë me pushue. Kur ka nisë mali me u dushkue, a ndalë qyqa në muranë të varrit të ri, ka gjetë blinin të tanë degash tha ka fjurue përbimi nji saraj të zi, ka gjetë kulmin të tanë shembë përdhe; në nji prezor si më paska hipë, ka përbe shtegtarin kah po shkon: -Amanet, more shtegtar i malit; në qofsh tuaj qa, gjamën për me zanë! Kah verova gjithkund bjeshkë e më bjeshkë kah kërkova gjithkund vrri e në vrri, kah mjerova gjithkund shpi e në shpi, kurrikund s'ndesha ma Gjergji Elez Ali.

PİKA KYC I TË GJERGJIT

Kënga e Gjergj Elez Alisë është **këngë epike legjendare**, prandaj në tregimin e ngjarjes zë vend e **jashtëzakonshmjë**. Pavarësisht nga kjo, në bazë të saj është realiteti, e **vërteta e jetës**. Duket qartë se tema e kësaj këngë është qëndresa e malësorëve kundrejt sulmeve të feudalëve të huaj që përpinqeshin të depërtolin në malësi e të vendosnin aty pushtetin e tyre.

Kënga e Gjergj Elez Alisë e trajton këtë problem me thellësi, duke na çuar te **mesazhi** se liria, nderi e dinjiteti mbrohen me armë, me gjak e sakrifika.

Të gjitha ngjarjet e këngës, të gjitha situatat në të cilat zbulohen figurat morale të Gjergjit e të së motrës, janë ndërtuar dhe janë organizuar që të jepin këtë ide.

Kënga ka një thurje artistike të përsosur dhe ngrë **probleme të rëndësishme e jetike për shqiptarin**.

Misioni i trashëguar nga të parët për mbrojtjen e gjithçkaje autoktone i jep **energji** **mbinjerëzore** heroit Gjergj Elez Alia, i cili ka nëntë vjet që lëngon në shtrat me nëntë plagë

në trup nga luftërat që ka bërë. Nëntë është **numër simbolik në krijimtarinë gojore**.

...

Që në vargjet e para të këngës shfaqen marrëdhëniet **motër-vëlla**. Ato nuk janë thjesht detyrime familjare. Rapsodi shkon shumë më thellë se kaq; motra është **bashkëvaujtëse me vëllanë** në dhimbjet e tij prej plagëve; ajo i shërben vëllait me gjithçka, dhe me dashurinë e saj; ajo kryen njëkohësisht **disa role**: atë të motrës, të nënës, të shërbyeses dhe të mjekes:

Veç nji motër, natë e ditë te kryet, i lan varrat me ata lotët e syve, i lan varrat me ujët e gurres nandë vjeçë, i ter gjakun me ata flokët e ballit ...

Vetëm tri pikë i mjaftronjë rapsodit për të bërë lidhjen ndërmjet **hyrjes së këngës**, ku prezantohen personazhet, dhe brengës së tyre, që shtjellohet gjatë zhvillimit të rrëfimit. Shfaqja e personazhit të tretë na çon tek intrigi i ngjarjes. Ai pëershkuhet

me disa epitete domethënëse: *i zi – i keq, i egër, i dhunshëm*

Trim i praptë – luftëtar i zoti, me përvojë, dinak

Balozi do t'i prekë malësorët në **kodet e shenja morale**:

në nderin e familjes,	në nderin e pronës,
në nderin e krahinës	në nderin e burrit.

Është pikërisht cenimi i tyre që e ngrë Gjergjin nga "varri", siç e ironizon Balozi në **dialogun** para luftimit. Edhe Gjergji ia kthen me një **urim mbushur me ironi**:

-Të lumtë goja, Baloz, mirë po thue! më ke lypë berrat para se çobanin,
Qe, nandë vjet kam marrë rrugën e varrit, e jam dredhë në kët log për me të kallzue
pak pa mbrijtë Baloz, ti më ke dredhue. se ne të parët nji kanun na kanë lanë:

Më ke lyp motrën para se mejdanin, Armët me dhanë përpara e mandej gjanë...
Trashëgimia e të parëve na vjen në **formë materiale** (malli-gjëja e gjallë, prona-kulla) dhe si **kod moral e shpirtëror**, (kanun, ligj i pashkruar). Mesazhi për

trashëgiminë jetep edhe në vargjet ku Gjergji iu lë **amanetet** shokëve të vet.

Dyluftimi në këtë këngë legjendare pëershkuhet duke gërshtuar **veprimet reale** me ato të **iperbolizuara**. Ai është i njashëm me të gjitha dyluftimet e këngëve epike. Nis me një dialog mes kundërshtarëve; pastaj luftëtarët marrin pozicion sulmi mbi kuaj, një herë sulmet e njërit e më pas të tjetrit. Ajo çka e bën origjinale këtë

• këngë është lakonizmi. Vetëm në dhjetë vargje gjithçka që ka filluar merr fund me fitoren e Gjergjit.

Me anë të hiperbolës kënga nxjerr kryesisht figurën e Balozit: ai ka përmasa gjigante, godet me topuz:

Dymbëdhjetë pash n'lëndinë u ngul topuzi;

Dymbëdhjetë pash përpjetë, si re, a çue pluhni!...

ose:

U trand fusha, kur u rrzue Balozi!...

Të tanë lumin gjaku e ka trazue:

për tre vjet krejt vendin e ka qelbun.

Kur i marrim të shkëputura këto figura bie në sy fort zmadhimi i forcës fizike e i përmasave të Balozit; por, të organizuara në këngë, në pajtim me frymën e përgjithshme heroike e të jashtëzakonshme, këto hiperbola harmonizohen bukur me të térën dhe i shërbijnë **theksimit të idesë se malësori shqiptar ka përballuar armiq të rrezikshëm** për të mbrojtur vendin dhe nderin. Po kështu, pas hiperbolave **ndihet bindja e rapsodit malësor se po tregon për diçka të madhe, të jashtëzakonshme, që e vlen t'i këndohet.**

Personifikimi më domethënës në këngë është ai i **qyqes**. Pasi Gjergji dhe e motra kanë vdekur e janë varrosur me nderime, qyqja nga dritarja e shtëpisë së Gjergjit këndon;

- *Amanet, more shtegtar i malit*

*Në qofsh tuj këndue kësajt kangën me e pushue
në qofsh tuj qa, gjamën për me zanë!*

*Kah verova gjithkund bjeshkë e më bjeshkë,
kah kërkova gjithkund vrri e në vrri,
kah mjerova gjithkund shpi e në shpi,
kurrkund s'ndesa me Gjergj Elez Ali!*

Në këngën e qyqes vërejmë nota të një **lirizmi të theksuar**, që anon nga vajtimi, të cilat **theksohen** nëpërmjet **anaforave**:

përshkallëzohen nëpërmjet **foljeve** (verova, kërkova, mjerova, s'ndesa);

përforcohen nëpërmjet nuancave **kuptimore** (*në qofsh tuj qa, gjamën për me zanë*).

Personifikimi i natyrës dhe i qyqes nuk është thjesht një zbukurim letër, përkundrazi; zëri i saj është zëri i rapsodit, i rrëfyesit të kësaj këngë, që shpreh shqetësimin dhe tronditjen, sepse qyqja e gjen blirin të tharë dhe kulmin e shtëpisë së Gjergjit të rrëzuar. Në këtë personifikim është dhënë hapur brengë **se mos harrohet kjo figurë dhe kjo ngjarje**.

Në këtë mënyrë, edhe pse ngjarja mbaron me varrimin, mendimi e shqetësimi vazhdojnë. Kjo vjen nga që populli shikon te Gjergji jo thjesht një luftëtar trim, por **idealin e vet moral, kuptimin e vet për jetën, lirinë, nderin**.

Mbyllja e këngës me **vdekjen e menjëherëshme** të dy personazheve, më tepër përafron nga **baladat**; një zhvillim i tillë i këngës, pasi mbaron veprim epik, nuk është i zakonshëm për këngët epiko-heroike.

Vëlla e motër dekun paska ramun!

Kurkujt shpirti ma mirë s'i ka dalun!

XHORXH BAJRON

“Çajld Haroldi” - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Poema ÇAJLD HAROLDI – vepër tipike romantike (u shkrua për dhjetë vjet, nga 1809 deri më 1818, nga pak për tërë vendet ku shtegtoi heroi).

Shtegtimi i tij – simbol i shtegtit të heroit romantik

- Ai përfjetoi ngjarjet e luftërave çlirimtare në vendet e Evropës ku shtegtoi (Portugali, Spanjë, Maltë, Zvicër, Greqi, Shqipëri)
- Përqafoi idealet e një brezi intelektualësh evropianë
- Krijoi heroin kolektiv që u shkru me heroin bajronian
- Dënoi gjakderdhjen dhe luftërat pushtuese
- Himnizoi vlerat demokratike të popujve
- Himnizoi vlerat e trashëgura kulturore
- Himnizoi bukuritë e vendeve të ndryshme mesdhetare

Personazhi *Djaloshi Harold* – i identifikuar me Bajronin,

- hero tipik romantik – heroi bajronian - krenar, rebel, plot mllef e pasion
- i armatosur me superioritet moral dhe intelektual
- i zhgënijer ngajeta politike, shoqërore, kulturore e kohës
- i zhgënijer nga hipokrizia në jetën personale

Veçoritë stilistike

- Poemë liriko-epike
- Ka trajtën e rrëfimit të lirë
- Strofa spenseriane - 9-vargëshe, me varg pesëkëmbësh jambik
- Figuracioni i pasur me: apostrofa, aliteracione, onomatope, kahasime, epitete, metafora.

Struktura Titulli i plotë i poemës është “Shtegtimi i Çajld Haroldt”. Poema është e ndarë në 4 këngë dhe përmban gjithsej 4455 vargje të organizuara në strofa spenseriane.

Koment - SHQIPËRIA DHE SHQIPTARËT*

Për poemën “Shtegtimet e Çajld Haroldt” Bajroni nisi të hidhte shënime kur kaloi nga viset shqiptare, më 1809. Ai qe i ftuar nderi në sarajet e Ali Pashës dhe përfitoi për tu ngjitur deri lart në Berat. Gjatë këtij qëndrimi mes shqiptarësh, Bajroni u miqësua sidomos me suliotët, që e priten me bujari dhe e shoqëruan gjithkund. Mbresat e jashtëzakonshme që i la takimi dhe njohja me shqiptarët, Bajroni i përjetësoi në poemën “Shtegtimet e Çajld Haroldt”, në disa qindra vargje që shquhen si margaritarë mes gjithë vargjeve të tjera.

*Fragmentet janë marrë nga “Çajld Harold”; Përktheu: Skënder Luarasi; botoi: “Onufri”.

O Shqipëri, ku lindi Iskanderi -
këngë e rinis', fanar i t'urtëve!
Dhe Iskanderi tjetër, që i dërrmoi
përherë armiq't me Kordhn' e tij kreshnike:
Shqipëri, lejomë të kthej syt' e mi
mbi ty, o nënë e rreptë burash t'egër!
Kryqi po zbret, po ngrihen minaretë,
E zbeta hënëz ndrin nëpër lugina,
mbi pyje me selvi n'agor* të çdo qyteti.

Agimi lind: me të po çohen brigjet
e Shqipëris' së rreptë, shkëmb i Sulit,
dhe larg të Pindit çuka mjegull veshur,
të lara prrenjsh të bardhë si dëbora
me ngjyra mashkullore e kuqërrreme,
dhe, ndërsa retë nisin të shpërndahen,
spikasin tbanat* e malësorëve:
këtu bredh ujku, shqipja sqepin mbreh,
zogj - bisha - njerëz t'egër zën' e duken,
stuhitë rrotull tundin motin që mbaron.

Të rreptë bijt' e Shqipes! Po vetitë
nuk u mungojnë; veç t'ishin më të arrira;
armiku ua pa kurrizin ndonjëherë?
Kush e duron si ata mundimn' e luftës?
Shkëmbinjt' e tyre s'janë më të patundur
nga ata në çast rreziku dhe nevoje:
Çarmiq për vdekje, po sa miq besnikë!
Kur besa a nderi i thrret të derdhin gjakun,
si trima turren ku t'i çojë i pari i tyre.

Haroldi i pa në kullë t'Ali Pashës
tek niseshin në luftë e fitore;
pastaj i pa kur vetë u ra në dorë,
viktimë e dallgës s'egër n'udhë e sipër,
kur rasti i bën të liqtë më të liq;
e pritën në shtëpi me gjith' të mirat,
gjind më pak t'egër presin ca më pak.
Bashkatdhetarët do ta linin vetëm -
Në zjarr, sa pak zemra i bëkan ballë provës!

Kur ia përzuri shqotë e madhe lundrën
kundrejt bregdetit me shkëmbinj të Sulit,
qe natë e rrëth e rrotull shkretëtirë;
rezik të zbrisnin, ca më keq të prisnin;
detarët kishin frikë se mos binin
n'abuz* katilash; zbritën më në fund,

gjithmonë me shpirt në dhëmbë se mos valle
ata që urrejnë njësoj turkn' e frëngun,
mund t'ia fillonin punës së moçme të kasapit

Sa frikë e kot! Suljotët u dhanë dorën,
nëpër moçale e skërkë i përcuall,
më njerëzisht se skllevërit e lustruar,
pa lajka. Ndezën zjarr, u thanë rrobat;
pa nasqirisën* llambën, mbushën plloskën*,
dhe shtruan sofrën, me atë që patën:

Kësaj i thonë dashuri njerëzore!
T'i japësh prehje e ngushëllim fatkeqit,
i mëson fatbardhët e të liqt' i bën të skuqen...

Në zall të shtruar ndritën zjarret natën,
darka mbaroi, vjen rrotull verë e kuqe;
dhe kush u ndodh atje pa pritur gjë,
iu muar mentë fare nga ajo pamje;
se sa pa shkuar orëz e mesnatës,
përcjellësit ia nisën këngës së tyre;
çdo Palikar* e flaku tutje shpatën.

Kërcyen dorëpërdorë njëri pas tjetrit,
me këngë apo vajtim u drodhën fustanellat

Cajld Haroldi rrinte afër e shikonte,
jo i pakënaqur nga ky lloj argëtimi.
Zbavitjet e padëmshme s'i urrente;
vërtet nuk qe sehir i keq që bënte,
défrim barbar, po jo dhe i pahishëm;
flaka se ç'u ndrin faqen kur kërcejnë,
e derdhin trpin, syt' e zez shkëlqejnë,
flokët e gjatë u derdhen gjer te supet,
dhe tok ia thonë me të thirrur kësaj këngë:

Tamburxhi! Tamburxhi! thirrja jote ushton;
u ngjall trimave shpresën; për luftë na fton;
gjithë djemt' e malsisë i thërret anembanë:
Himariotët, Ilirët, Suliotët zeshkanë...

agor - trajtat që merr fytyra ose trupi sipas qëndrimit,
këtu: pamja e çdo qyteti
tbanat - kasolle barinjsh në stane
abuz - vend, gropë me shkurre e driza për t'u fshehur
ose për të zënë pusi
n'abuz katilash - kupto: detarët kishin frikë mos binin
në dorë të kusarëve apo të piratëve
nasqirisën - gatitën, bënë gati
plloskë - enë për të larë duart ose këmbët
palikar - luftëtar suliot

PİKA KYC TE KOMENTI

• Janë 360 vargje në këngën e dytë të poemës që u takojnë Shqipërisë dhe shqiptarëve.
• Këto vargje janë të pajisura me shënimë e komente, të cilat jo vetëm e nxjerrin
Bajronin si njohës të mirë të "bijve të shqipes", por dhe si vëzhgues të hollë të
realitetit shqiptar. Ndonsë varjet janë të mbushura me lirizëm, entuziazëm dhe
gjallëri, Bajroni shfaqet si **njohës dhe vëzhgues** shumë i mprehtë i realitetit
shqiptar, gjë që duket në katër drejtime:

Në aspektin gjeografik - himnizoi natyrën shqiptare

*Agimi lind; me të po çohen brigjet
E Shqipëris' së rreptë, shkëmb i Sulit,
Dhe larg të Pindit çuka mjegull veshur;*

Në aspektin historik - himnizoi historinë e shqiptarëve

*O Shqipëri ku lindi Iskanderi
Këngë e rinis', fanar i t'urtëvet!
Dhe Iskanderi tjetër, që i dërrmoi
Përherë armiq't me kordhn e tij kreshnike.*

Në aspektin moral - himnizoi virtutet shqiptare (mikpritja, besa, trimëria)

*- vuri në dukje paragjykimet patriarchale (shtypjen e gruas)
Të rreptë bijt' e Shqipes! Po vetitë/
nuk u mungojnë, veç t'ishin më të arrira*

Në aspektin kulturor - vlerësoi veshjet dhe këngët polifonike

*Përcjellësit ia nisën këngës së tyre....
Kërcyen dorë për dore njëri pas tjetrit,
Me këngë apo vajtim u drodhën fustanellat.*

Bajroni e veçon përvojën shqiptare të Haroldit prej të gjitha përvojave të tjera të
vendeve ku ka ai ka shëtitur. Këtë e tregon dhe gjendja emocionale e mbërritjes së
poetit në brigjet shqiptare, që më vonë ai e komenton vetë pakuptimësinë e frikës:
Sa frikë e kotë!

Motivi i ekzotizmit në poemë

Fragmenti *Shqipëria dhe shqiptarët* mbështetet shumë në motivin e ekzotizmit:
përshkruhen me imtësi e këershëri vise të largëta, të pazakonshme për një udhëtar
europian, si dhe njerëz të lidhur ngushtësish me to; përshkruhet natyra dhe kultura
vendase, me traditat e me zakonet e saj, që janë tepër të rralla, të veçanta e të
jashtëzakonshme, të cilat Bajronit i njallën habi.

Fjalët kyç që shërbejnë për të përshkruar:

VENDIN (Shqipëria): nëpërmjet epiteteve dhe krahasimeve:
brigjet e Shqipëris' së repte, shkëmb i Sulit; të lara prrenjsh të bardhë si dëbora me ngjyra mashkulllore e kuqërreme;

Epitetet dhe krahasimet shoqërohet dhe me **inversionin**, i cili i jep ritëm e melodji sintaksës poetike të poemës: të Pindit çuka mijegull veshur.

Epiteti e *repte* përforcohet me sinonimin të egër, çka ia shton forcën dhe intensitetin emocional jo vetëm karakterizimit të shqiptarëve, por edhe vargut të poemës.

Ndërsa epitetit **metaforik**: ngjyra mashkulllore jep lidhjen e qenësishme biologjike, ndërmjet mjesdit dhe njerëzve (ku spikasin meshkujt).

Enumeracioni shërben për të renditur natyrshëm njëri pas tjetrit botën shtazore me atë njerëzore në gjirin e natyrës së virgjër, ku nuk ka kufij të prerë të jetesës mes tyre:

*Këtu bresh ujku, shqipja sqepin mbreh,
zogj, bisha, njerëz t'egër zën' e duken...*

NJERËZIT (shqiptarët)

Gjind më pak t'egër presin ca më pak. Për ta kuptuar drejt këtë varg, duhen mbajtur parasysh dy gjëra:

- e para, Bajroni shkruan për lexuesin e zakonshëm anglez, që s'ka dëgjuar të flitet për shqiptarët e prandaj ka prirjen t'i konsiderojë si të egër (njeri që jeton pranë natyrës së virgjër, larg qytetërimit);
- e dyta, që e kundërshton të parën, se Bajroni i paraqet shqiptarët si model për anglezët që e mbajnë veten për të qytetëruar, por që nuk janë "më pak të egër" se shqiptarët, përdërisa këta e presin mikun në kasollet e veta, ashtu siç nuk dinë të presin lordët anglezë në sallonet e tyre. Është kjo një karakteristikë dalluese e romantikëve, që e përdorin *motivin ekzotik* si mjet për të kritikuar veset e bashkëkombësve të tyre.

Nëpërmjet **antonimisë** si një nga përdorimet më të shpeshta stilistike të romantikëve, poeti do të himnizojë **virtytin e bujarisë** te shqiptarët:

*Ti japësh prehje e ngushëllim fatkeqit,
i mëson fatbardhët e të liqt'i bën të skuqen*

Po kështu vargu "*Ç'armiq për vdekje, po sa miq besnikë!*" flet për një karakter burrror, që gjendet veçanërisht te njerëzit e paprekur nga veset e qytetërimit. Në këtë varg, ku mendimi "vret" drejtëpërdrejt, luan rol të veçantë **sintaksa e vargut e ngritur mbi antoniminë**.

Bashkërenditja e fjalës *luftë* me fjalën *fitore* tregon se sa e rëndësishme është lufta në jetën e shqiptarit.

Në poemën liriko-epike ndërthuren elementet e lirizmit me apo të epizmit:

*Pa lajka. Ndezën zjarr, u thanë rrobat;
pa nasqirisën* llambën, mbushën plloskën*,
dhe shtruan sofën, me atë që patën: (rrëfim i veprimeve)
Kësaj i thonë dashuri njerëzore! (shprehësi e ndjenjës)*

• Në vargun "*Si trima turren ku t'i çojë i pari i tyre*", kemi mbishtresim të kuptimit romantik me kuptimin realist.

Ashtu sikurse në rrëfimin epik, poeti bëhet **dëshmitar i gjallë** i asaj çka sheh.

Haroldi i pa në kullë t'Ali Pashës

tek niseshin në luftë e fitore;

Pastaj i pa kur vetë u ra në dorë...

• **Fjalët kyç** që tregojnë vendë e emërtime reale historike apo gjeografike:

• *Iskanderi, Ali Pasha, suljotët, ilirët, himarjotët, shkëmb i Sulit, Pindi etj.* anojnë nga rrëfimet epike.

• Përveç strofës spenseriane, poeti përdor herë-herë edhe **strofat katërvargëshe** në **interludet lirike**, si: "*Tamburxhil, Tamburxhi!*" apo "*O lamtumirë! Atdheu im*".

• Përdorimi i pyetjeve retorike dhe i thirrëve krijon një efekt tingëllor e ndjesor që ndërthuret mjaft mirë qoftë me të shprehurit lirik, po ashtu dhe me atë epik, karakteristik për poemat liriko-epike.

Koment - KËNGA E LAMTUMIRËS

O lamtumirë! Atdheu im
po zhduket dalëngadalë:

gjemon stuhia me tèrbim,
çaçri gérhet mbi valë;

pas diellit që po flakëron,
po nisemi të lirë;

dhe ty, si atij që perëndon,

Atdhe, Natën e Mirë!

Kur nesër rishtas ai diell
do lindë me shkëlqim,

do përshëndesim det e qiell

po jo atdhenë tim.

Në vatrën time nuk ka zjarr,

nëpër avlit' e forta

të kullës sime rritet bar,

im qen po leh te porta.

"Ti pazh' i vogël, pa m'u qas!

Pse qan e po vajton?

Mos të tremb deti me tallaz,
a shqota të tmerron?

Pa fshiji lotët; anija jonë
e shpejtë është dhe e forte:
Nuk ka skifter që fluturon
më shpejt e më gazplotë".

...
Në botë mbeta fill i mjerë,
në detin pa kufi;

përse të qaj unë për të tjerë -
për mua s'qau njeri...

Pra, merrmë, o lundër, dhe vrapo
në detin plot buçim';
dhe shpjermë në çdo vend që do,
veç jo në vendin tim! ...

Përktheu: Skënder Luarasi

PËR KËNGËT E KOMPOZITOREVE

- Kënga e *lamtumirës* është jo vetëm një perlë poetike, por dhe modeli më i përsosur i estetikës romantike në poezi. Kjo këngë u kthye dhe në model të poezisë romantike, prej së cilës nuk është vështirë të dalin veçori të romantizmit evropian. Përkhimi mjeshtëror ka ruajtur **rimën abab**, çka bën që kjo këngë të jetë mjaft e lehtë për t'u mësuar përmendsh (dhe për arsyen e të shprehurit poetik thjesht dhe drejtëpërdrejt).
- Që në titull kemi të bëjmë me **ikjen e heroit lirik nga vendlindja**:
Kënga e lamtumirës
- Zhgënji nga shoqëria dhe mjedisi ku jeton:

Në botë mbeta fill i mjerë
në detin pa kufi;
përse të qaj unë për të tjerë,
përmua s'qan njieri.
- Dëshira për liri të pakufizuar:

pas diellit që po flakëron,
po nisemi të lirë..
- Vetmia është karakteristikë e heroit romantik:
Në botë mbeta fill i mjerë...
- Pyetjet retorike më tepër i drejtohen vvetvetes. Pas dëshirës për të qenë i lirë qëndron frika nga e panjohura:

*Mos të tremb deti me tallaz,
a sqota të tmerron?*
- Simbolet romantike:

Deti simbolizon viset e panjohura
Tallazi simbolizon rezikun që e ndjek në këtë udhëtim
Anija simbolizon idealin që e udhëheq dhe që lidhet me idealin bajronian.
- Heroi romantik paraqitet krenar, rebel, plot mllef e pasion. Për të nuk ka kthim prapa.

Pra, merrmë, o lundër dhe vrapo / në detin plot buçim';
dhe shpërmë në çdo vend që do, / veç jo në vendin tim.
- Dashuria për vendlindjen shprehet nëpërmjet ndjenjës së mallit dhe kultit të natyrës.

Kur nesër rishtas ai diell / do lindë, me shkëlqim,
do përshëndesim det e qiell / po jo atdhenë tim.
- Dhimbja në këtë këngë është e pranishme në çdo fjalë të saj. Ndonëse poeti largohet nga atdheu, atë e merr malli pa u nisur mirë. Kjo dhimbje përfokoitet nga dy **vargjet përshëndetëse** që shoqërohen nga **thirrori**:
O lamtumirë! Atdheu im / Atdhe, natën e mirë!

JERONIM DE RADA

"Këngët e Milosaos" - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Poema u botua tri herë (1836, 1847, 1873), duke u plotësuar dhe ripunuar.

Tipologjia - Kjo vepër hapi një rrugë të re në letërsinë shqiptare, sepse me këtë **roman në vargje** u kalua nga një letërsi me përbajtje fetare, në një letërsi me vlera të mirëfillta artistike.

- Meqenëse elementi tregimtar ndërthuret me elementin lirik, kjo vepër është e *llojit epiko-lirik*.

Koha historike - Poema u bën jehonë betejave që zhvilloheshin në Shkodër e në rrethe dhe **koha e** të tjera kundër hordhive osmane në vitet 1833 -1835.

brendshme e - Ngjarjet janë vendosur në sfondin e shek. XV, në epokën e ndritur të "Motit rrëfimit të madh" (të Skënderbeut); ndonëse fillojnë më 7 qershor 1405 dhe mbarojnë më 7 maj 1423 në Shkodër (në të vërtetë në Maki, vendlindjen e poetit).

Struktura - Është ndërtuar *mbi një plan të vetëm subjekti*;

- Përbëhet nga 30 këngë, të cilat nuk lidhen në mënyrë të drejtëpërdrejtë me njëra-tjetrën. Poeti futi midis tyre heshtjen si një mjet të fuqishëm artistik.
- Më tepër sesa veprimi, pasqyrohet efekti i ndjenjës, përjetimet e heronjve.

Subjekti Në këtë poemë trajtohet historia e dashurisë së Milosaos, sundimtarit dhe të Shkodrës, me Rinën e varfér, të bijën e Kallogresë. Në poemë

motivet shkrihen natyrshëm ndjenja e dashurisë dhe e detyrës, shqetësimet e vockla (paragjykimet, thashethemet) me ato të mëdhatë, që lidhen me të ardhmen e kombit; vdekja dhejeta, fara shkatërruese e natyrës dhe fara ripërtëritëse e saj.

Motivi i Si romantik, De Rada e sheh dashurinë më shumë sesa një pasion të **dashurisë** papërbajtj: ajo është **virtyt** dhe, në botën e mbushur me vese dhe etje për pushtet, dashuria e virtuti fitojnë vetëm moralisht. Kjo ide e zbut tragjizmin e kësaj poeme (vdekja e Rinës në kulmin e lumturisë) dhe të fut në meditim e pranimit të vdekjes si diçka e dhimbshme, por dhe e natyrshme.

De Rada është **realist** në pengesat që i vë përpara kësaj dashurie: paragjykimet patriarkale (thashethemet e katundit); paragjykimet klasore (mospranimi i zonjës mëmë); koha e vështirë që kalonte atdheu (kërkonte që nderi i burrit të ishte në luftë). Dashuria triumfoi mbi to, por logjika e fortë artistike e poetit e çon më tej **konfliktin**. Pas tërmetit nuk zdhuken paragjykimet klasore e konservatore, atdheu vazhdonte të përjetonte dramën e pushtimit, ndaj lumturia e dy të dashuruarve që krijuan familje, s'mund të zgjaste shumë.

Motivi atdhetar Ndihet, së pari, në dashurinë që ka Milosaqja për vendlindjen, për njerëzit, për zakonet, festat e ndryshme; në shqetësimin kryesor të zonjës mëmë që i biri të shkojë në luftë, në vajtjen e Milosaos në luftë, në këngën përcjellëse të grave.

De Rada është i vetëdijshëm për misionin e artit të tij. Me gojën e heroit ai u thirri shqiptarëve dhe gjithë botës me një zë krejt të ri:

Erdhi dita e arbërit ...

Milosaqja vdiq si trim, si patriot në fushën e luftës për të përbushur betimin e tij:

Doemos do vdesim mbi shtrat / në mos rënçim / përparrë shtëpive tonë.

Idetë e poemës romantike - *Idealet demokratike* lidhen me protestën kundër pabarazisë shoqërore dhe simpatinë për njerëzit e thjeshtë;
- *Idetë filozofike* të poetit shprehen që në vargjet e para; ai e sheh jetën në lëvizje të pandërprerë: *Bota kish ndërruar lisa....;* pas fatkeqësisë lulëzon sërisht gëzimi, jeta e merr kuptimin nëpërmjet vdekjes.
- *Idetë estetike* të poetit lidhen me përfjetimin e së bukurës, si një kategori kryesore estetike që e gjejmë në jetë dhe në art.

Sistemi i personazheve **Milosaqja** ka tiparet e përgjithshme të një **heroï romantik**, pak si të përbajtur, me ide të përparuara të një djaloshi nga **shresa e idealizuar e aristokracisë**, që jetoi në gjysmën e parë të shekullit XIX. Është një **dashnor i zjarrtë**, me karakter burrëror, që di të ndjejë shumë, por edhe të arsyetojë mbi atë që ndien; e karakterizon dhe **ndjenja e patriotizmit**.

Rina është një vajzë e thjeshtë fshatare, delikate në ndjenjat e saj dhe e ndrojtur në gjithçka që arrin të realizojë. Ndrojtja e Rinës e ka burimin te prejardhja e saj; pozita e ulët e gruas shqiptare, te kultura e kufizuar, gjë që e dallon prej Milosaos.

Por Rina me pastërtinë, virgjinitetin dhe dëlirësinë e saj ia shton romantizmin kësaj poeme.

Nëna e Milosaos, Zonja e Madhe, ka tiparet karakteristike të pjesës së aristokracisë shqiptare që mbrojtë interesat e vendit në shek. XV. Është e prerë si patriote dhe po kaq e prerë në paragjykimet klasore që mbart; e kundërshton rrëptë martesën e Milosaos me një vajzë të varfër.

Gjuha De Rada shkroi në gjuhën arkake arbëreshe të Kalabrisë. Këtë gjuhë ai e përpunoi dhe e pasuroi duke e ngritur në nivelin e gjuhës artistike, me një figuracion të pasur, që nëpërmjet lalonizmit krijon imazhe simbolike, mbresëlënëse.

Koment - KËNGA I*

Bota kish ndërruar lisa,
uji i ri në det
kaltéronte n'ditn' e re;
por lumbardha e Anakreontit¹
Në Temp² rronte e moçme.
Nd'uj një dit' vate te mali
e s'u kthyë si e kish zakon.
Veç që atë s'e thou bora,
s'e përgjaku heshtëza,
po u largua gjersa ra
tek e bardha shpia ime.
Kur n'agim tokë edhe shpi
u zbuluan bashk' me detin,
si hareja që del sysht,
më zgjoi duke fërfielluar
qelqeve t'dritares.

U patakса e ruajta³ jashtë:
rrusht', pak aguridhe,
dheut tonë i kishin hie;
lule liu të hapura,
n'i tund era e i përzien,
në atë ninull qeshin
si ato lule-qilli.

Ti vështroje dhe s'kujoje⁴
asnje mbëhi njerëzish.
Kallëzoret nëpër duajt
po këndonin. Dheut huaj
ahere ndër time motra
kisha arritur; mëma ime
emrin tim thosh nëpër shpi.
Një hare më rodhi kurnit,
si hareja kur te shtrati,
mbrëmanet, vajza e ngrohtë
ndien për të parëzën
sisët që m'i fryhen.

1. Lumbardha e Anakreontit, pëllumbi i tij; Anakreonti (poet grek i shek.VI p.e.r.). Pëllumbi i Anakreontit simbolizon këtu frymëzimin poetik, i cili është i lashtë dhe nuk u zhduk te populli ynë me gjithë shekujt e vështirë. De Rada mendon se po përtërit, mbas shekujsh, poezinë shqipe, dhe Lamartini i shkruante atij pasi lexoi "Milosaon": "Poezia ka lindur ndër brigjet e vendit tuaj dhe otje duhet të rikthehet".

2. Temp, lugina e Thesalisë

3. vështrova

4. Milosaqja i drejtohet vetes.

*Fragmentet janë marrë nga "Këngët e Milosaos"; përshtati: Dhimitër Shuteriqi; botoi: Argeto-LMG

KAKYÇ KOMENTI

Në këtë këngë shpalosen pothuaj të gjitha **veçoritë e një poeme romantike**, ku spikatin dhe veçori origjinale të stilit të poetit arbëresh:

- ripërtëritja e natyrës
- frysëzimi poetik
- stina e pranverës
- kthimi i poetit në mjedisin familjar

Të gjitha këto gërshtohen natyrshëm me njëra-tjetrën dhe bëjnë që të lindë hareja në shpirtin e Milosaos. Kjo hare përforcohet dhe me **entuziazëm djaloshar të poetit**, i cili kur e shkroi poemën ishte 20 vjeç.

Poeti i drejtohet vetvetes me **përemrin e vetës së dytë Ti**; indirekt i drejtohet dhe lexuesit, duke dashur ta bëjë pjesëmarrës në ndjesitë e tij:

Ti vështroje dhe s'kujoje...

Në këtë këngë **natura** zë vend të rëndësishëm dhe jepet në disa plane:

- në përtëritjen e vetvetes;
- në bukurinë e saj;
- në lidhje me natyrën njerëzore.

Fjalët kyç që e paraqesin natyrën:

- **në lëvizje**: foljet: *kish ndërruar, i tund (era), i përzien, kaltëronte* (i prejardhur nga mbiemri, por duke u kthyer në folje jep idenë e lëvizjes së detit nëpërmjet valëve që kanë tërësinë e ngjyrës së kaltër).
- **si peizazh** (imazh) mbiemrat epitete: *uji i ri* (epitet metaforik, që do të shprehë lëvizshmërinë që lidhet me ripërtëritjen, rrilindjen), *e bardha shtëpia ime* (epitet metaforik, bardhësia më tepër ka lidhje me ndjesinë fatlume, sesa me ngjyrën e shtëpisë); *lule-qelli* (në këtë rast bashkohen dy emra, ku emri i dytë merr funksionin stilistik të mbiemrit si përcaktor). Poeti shquhet për delikatesën në përzgjedhjen e fjalëve pëershkruese.

Çifti i **epitetave antonimike** e re - e moçme, që ngrihet mbi një lidhje kundërshtuese, kërkon të bashkojë dy kohët: të moçmen, nëpërmjet frysëzimit poetik, me të renë, duke na dhënë mesazhin universal të artit që nuk vjetrohet kurri.

Ndjesitë e poetit jepen nëpërmjet harmonizimit të

metaforave: *një hare më rodhi kurmit*

similitudave: *si hareja kur te shtrati, / mbrëmanet, vajza e ngrohtë / ndien për të parëzën / sisët që m' fryhen.*

Kjo similitudë vjen sipas një logjike artistike që lidhet me entuziazmin e një djaloshi 20-vjeçar, i cili e bën krahasimin me procesin që ndodh paralelisht te vajza (seksi i kundërt).

Gjuha e poetit karakterizohet nga një ndjeshmëri mjaft e hollë dhe **lakonizmi**. Me pak fjalë ai thotë shumë. Le t'i parafrazojmë këto varje

- *Bota kish ndërruar lisa – Kishte kaluar një kohë aq e gjatë sa ishin zëvendësuar lisat, kur dihet jetëgjatësia e tyre.*

• *Hareja që del sysht – gëzimi e lumturia që s'i mbajmë dot brenda vetes na pasqyrohen në sy e në fytyrë.*

• **Elementet e sintaksës poetike** ndihmojnë në krijimin e ritmit, pavarësisht mungesës së rimave. Të tillë janë:

• **inversioni**: *tek e bardha shpia ime;*

• **harmonizimi i vargjeve rrëfyeze me vargjet që shprehin ndjesi**:

• *U pataksa e ruajta jashtë / rrusht', pak aguridhe,/ dheut tonë i kishin hie; ...në atë ninull qeshin/ si ato lule-qelli.*

• **foljet në mohore dhe lidhëzat kundërshtuese**.

• *Veç që atë s'e thou bora,/ s'e përgjaku heshtëza,/ po u largua gjersa ra tek e bardha shpia ime.*

• **fjalët me ngjyrime arkake** karakterizojnë kohën dhe mjedisin:

• *u pataksta, mbëhi etj.*

Koment - KËNGA V

Përse të venë në det

mendimet, zemëra ime?

Zbardhuani, anijeziat

panë këndeje e u fshehën...¹⁾

Erdhi dita e Arbërit!

Doemos do vdesim

në shtrat. Në mos rënësim

përparrë shtëpive tona,

e nën dhe do na harrojnë

shokët e vëllezërit

krojet e katundi ynë.

Tani që nata e zezë

me shiun e saj të butë

kudo i përbalti udhët,

hapnie ju derën

tek të përhedhurat çupa

lozin të harruara.²⁾

Vasha forëmadhja³⁾

ma rrëmbeft' nga dora

atë buzëhieshmen

e ma sjellëtë mua përparrë.

Kanë për t'iu ndezur faqet

me atë shenjëzën në mes.

kur e ndrojtur të më qeshë,

Veç në sy të shihemi,

pa dhe bota të përmbyset.

1) Rreziku turk vjen nga deti.

2) po kujdes

3) më e guximshmja, më e forta

P IKA KYC TË KOMENTIT

Parafrazimi i kësaj këngë do të fillonte kështu:

Turqit kërcënoinjë vendin, vajza shqetësohet se mos trimi shkon në luftë. Por trim mendon se, nëse nuk bën detyrën ndaj atdheut, do të jetë i harruar. Edhe atdheun do ta plakosë nata e zezë, siç po ndodh këtë natë, kur rreziku po i shfaqet aq pranë.

Në këtë fragment **deti simbolizon** kufirin nga vjen rreziku i amikut.

*Përse të venë në det mendimet, zemra ime?/ Zbardhuan, anjezat /panë këndeje e u fshehën...: Pjetja retorike si dhe detaji i anijeve janë **shenja paralajmëruese** të ndërtuarë mbi një **antonim** që nënkuptohet. Folja zbardhuan nënkupton që është errësirë, natë, rreziku gjendet shumë pranë.*

Ritmin e këngës e ndryshon vargu i ndërtuar me **thrror**:

Erdhi dita e Arbërit! Dhe që pasohet nga betimi i poetit.

Më pas kemi rikthim në pëershkrimin meditues. Në **kontrast** me natën e zezë, pas derës mbizotëron një atmosferë tjetër. Vetë kënga duket sikur ndahet në dy pjesë dhe **kufiri mbetet dera**. Dera merr një funksion të fortë stilistik. Mjedisi i lumtur, i hareshëm brenda shtëpive pas derës, ndërsa para derës qëndron Milosao/poeti që parashikon pushtimin.

Fjalët kyç që shprehin rrezikun: përbalti, shiu, udhët... *nata e zezë* (në këtë rast kemi epitet metaforik, se nuk ka lidhje aq me ngjyrën, sesa me rrezikun që kanoset).

Fjalët kyç që shprehin atmosferën e ngrohtë: *të përhedhurat çupa (inversion, mbiemri është një fjalë e prejardhur), lozin të harruara...* (atmosfera brenda tregon se askush nuk e ka vënë re rrezikun, përvçe Milosaos).

Në këngën V kemi dy betime (ose dëshira) njëherësh:

- njëra lidhet me **motivin e luftës**: *Doemos do vdesim në shtrat....*
- tjetra me **motivin e dashurisë**: *Veç në sy të shihemi / pa dhe bota të përmbyset.*

FORCA e dashurisë ngrihet mbi:

- rrezikun e luftës,
- përmbysjet natyrore,
- ndarjen klasore.

Në pëershkrimin e vashave poeti përdor mbiemrat kompozita, të cilat karakterizojnë dhe **natyrën e ndryshme të vashave**:

vasha forëmadhja – me guxim të madh, kjo është vasha prej së cilës poeti shpreson që do ta lidhë me vashën që ai dashuron;

atë buzhëshmen – vasha që poeti dashuron është e bukur, e ndrojtur dhe e tërhequr, cilësi këto të denja për vashën e zemrës me të cilën ai do të martohet.

Koment - KËNGA XXX

Fryjti era e maleve
dhe rrëzoj hien e lisit.
Gjaku im te Lumi i Vodhit.
Hapeni shatoren,
o ushtarë, që të shoh
Shkodrën edhe time motër
te dritarja kundruall.
Atje nuk do zgjohem më
luleve që i tund era
si suvalë* e pasosur.
Mblidhen shokët mbërëmanet
në katund, në vatërat. –
I lashën si èndërrëz.

*suvolë – dallgë.

P IKA KYC TË KOMENTIT

Lakonizmi, si veçori kryesore e stilist të De Radës:
Milosaoja është plagosur në buzë të lumit, që poeti e vendos pranë Shkodrës. Pra, ai dhe shokët e tij ushtarë e kanë mbrojtur qytetin duke luftuar. Me shumë pak vargje thuhet shumë.

Përdorimi i foljeve kyç jep atmosferën e ngjarjes që ka ndodhur: *fryjti; rrëzoj...*

Mungesa e foljes (rođhi): *Gjaku im te Lumi i Vodhit* (**figura e clipshit**)
Fjalët e fundit që thotë Milosaoja, janë të mbushura me mall e nostalgji për jetën që la pas, por dhe për vendlindjen (në këtë rast fati i heroit njëjtësohet me fatin e arbëreshit që i mbylli sytë me brengën e ndarjes nga mëmëdheu).

Hyrja dhe mbyllja e poemës: Poema fillon me pranverën, që sapo ka lulëzuar dhe mbaron me dimrin. Pra, pranvera simbolizon energjinë dhe forcën rinore të jetës së njeriut, ndërsa dimri tharjen dhe fundin e saj.
Ashtu si në hyrje të poemës edhe në mbyllje të saj *lisë* është fjala kyç. Në rastin e parë tregohet ripërtëritja e jetës nëpërmjet lisit, ndërsa në rastin e dytë dimri sjell vdekjen. Përsëri kemi një paralelizëm figurativ si dhe metaforën (*rrëzoj hien*).

*Fryjti era e maleve
dhe rrëzoj hien e lisit.*

Mesazhi që transmeton vargu i fundit / lashë si èndërrëz, mund të ketë disa kuptime:

- Jeta është një iluzion.
- Dhimbja dhe lumturia i japin kuptim jetës.
- Pavarësisht nga vdekja, jeta ia vlen të jetohet.
- Jeta ka kuptim kur lëmë pas gjurmë pozitive.
- Jeta e njeriut është e lidhur ngushtësisht me vendlindjen.

NAIM FRASHËRI

"Lulet e verës" - SKEMA E ANALİZËS

Motivet Në krijimtarinë poetike të Naim Frashërit mbizotërojnë tri motive qendrore, që në shumë raste gjenden të harmonizuara mes tyre:

- motivi meditativ-filosofik
- motivi erotik
- motivi atdhetar

Këto motive janë shumë të dallueshme në vëllimin poetik "Lulet e verës".

I. Motivi Krijimtaria filozofike e Naimit përqendrohet në tri çështje kryesore: Zoti, **meditativ-** natyra, njeriu.

filozofik 1. Zoti ose perëndia është i pranishëm në të gjitha poezitë, jo vetëm ato meditative-filosofike, por edhe në poezitë me motiv atdhetar e erotik. Naimi e sheh Zotin nga disa këndvështrime:

- Zoti - krijuesi i tërë universit dhe i botës tokësore. Ai është Një: i gjithëfuqishëm dhe i përhershëm: "Plotfuqi, pa shëmbëllim e pa kufi".
- Zoti - gjithësia. Sipas Naimit, ai është i shkrirë kudo në univers; çdo gjë që shihet dhe ndihet atje, është vetë Zoti:

Se e tërë gjithësia

Që nuk i gjendet fundi

Është vetë Perëndia...

(Perëndia)

Këtu Naimi shfaq pikëpamje panteiste. **Panteizmi** përbën thelbin e mendimit filozofik naimjan. (*Panteizëm* - doktrinë që e identifikon Zotin me botën.)

Panteizmi do t'i çelë shtigje të reja poetit, për ta parë Zotin nga ana etike dhe atdhetare.

Nga pikëpamja *etike*, Naimi mendon se shfaqja më e përsosur e Zotit në jetë është njeriu; njeriu i ditur dhe me moral të lartë:

Për t'u treguar i tërë

Vet' Ay njeri ësht'bërë.

Nga pikëpamja *atdhetare*, Naimi e sheh Zotin si shprehje e vëllazërimit dhe e bashkimit ndërmjet bashkatdhetarëve.

2. Natyra dhe ligjet e saj është një nga temat më të shpeshta në krijimtarinë filozofike të Naimit. Natyra jepet në të dyja shfaqjet e saj: si natyrë kozmike dhe tokësore. Në të dyja rastet poetin e mahnit bukuria, pafundësia dhe përfjetësia e natyrës:

Natyra kozmike: *Djathtas, majtas s'ka natyra asnjë anë,*
Trupat e saj të panumërtë janë...

Natyra tokësore: *Sa e bukur është faq' e dheut!*
S'të zë syri gjë të metë.

I tërë universi jepet në lëvizje të përhershme nëpërmjet ciklit rrëthor, dukurisë së përsëritjes. Sipas Naimit, asnjë gjë nuk ekziston në jetë: Diell,

yjet, toka, stinët, njeriu dhe çdo gjë e gjallë nuk i shpëton dot kësaj dukurie:

*Gjithë ç'janë ngjallen, çelen, përsëriten, zbukurohen,
Duhen, qeshin, rrojnë, prehen edhe këndojnë e gëzohen.*

(Ditë e re)

Ky konkluzion filozofik e shpie Naimin në idenë atdhetare, se për Shqipërinë do të përsëritet historia e epokës së lavdishme të kohës së Skënderbeut.

Dukuria e përsëritjes ndodh të shoqërohet edhe me **dukurinë e metempsikozës**; gjithçka që ekziston nuk humbet dhe në përsëritjen e saj, ajo shndërrohet nga një formë në tjetrën:

Qeshë diell, ishja hënë...

U bësh ujë; e baltë e erë...

(Perëndia)

3. Marrëdhëniet e njeriut me natyrën shprehen nëpërmjet meditimave të Naimit si filozof, poet dhe individ.

Në poezinë meditative të Naimit gjemjë të shprehura në nuancat më të holla dy ndjenjat e tij më të spikatura: **lumturinë** dhe **dhimbjen**. Ato shprehin qëndrimin e Naimit si poet dhe individ ndaj dy problemeve më themelore të jetës së njeriut: *jeta* dhe *vdekja*.

Jeta për Naimin është burim i gazit, dashurisë, bukurisë, lulëzimit. Simboli i saj është *pranvera*, e cila përkruhet me të gjitha ngjyrat e saj të gjalla. Në poezinë "Pranvera", Naimi nuk mbetet në pozitat e përshkruesit të peizazhit. Pranvera për të është:

- ripërtëritëse e natyrës: *Ngazëllim nga ti ka marrë gjithësia*
Ujurat, drurët, Mizat, gjithë shpezëria...

- nxitëse e dashurisë: *Era jote ern' e mikes më sjell mua*
Dhe vetitë e saj të shpirtit ti m'i thua...

- strehë e të varfërve: *At i dhimbsur për jetimët je pa fjalë...*
(Pranvera)

Në poezinë "Bilbill" shkrihet ëndja dhe ëndërrimi për natyrën e paqtë të një nate vere, me shpirtin që digjet flakë përbrenda. Poeti shpërthen nga kënaqësia e dhimbjes:

U dogjç, më s'mund të duroj,
Bilbili ka zënë e këndon!

Poezia mybllet me një varg himn, të ngjashëm me atë të Milosaos, "Bie po s'dua të fle":

Edhe gjumë s'më hyn në syt'...
(Bilbill)

Vdekja te Naimi shfaqet:

në kuptimin e humbjes së njerëzve të tij të dashur,
në kuptimin filozofik.

Në jetën e tij Naimi pati disa humbje të rënda: i vdiq vajza, gruaja, motra, vëllai. Vargjet që u kushton atyre, përshkohen nga nota të hidhura elegjiakë. Asnjë ngushëllim nuk gjendet për poetin kur ka përparrë syve vajzën e vet të vdekur.

Mjerë unë, vaj moj bijë, mjeri unë!

Moj e shtrenjtë, moj e ëmbla aqë shumë!

Paçka se hidhërimi i tij është i shkallës më të lartë, poeti arrin të ngrihet mbi Naimin, kur mediton për **dukurinë e vdekjes**. Çfarë ndodh pas vdekjes? Poeti hedh idenë se shpirti pas vdekjes jeton në parajsë:

Vallë ku do të të shpien,

Në qiej para Zotit?

Një strofë më poshtë ai shpreson në dukurinë e përsëritjes:

Të linç për të vdekur prapë,

E të vdeç që prap të linç.

(Një lul' e fishkur a një vashëz' e vdekur).

Sipas Naimit, dhimbja për njerëzit e vdekur e bën njeriun të jetojë me zemrën të ndarë në dy copa, ku njëra shkon nën dhë bashkë me të vdekurit.

Në antitezë me pranverën, dimri është simbol i vdekjes. Me një krahasin modern poeti sintetizon dukurinë emplakjes së gjithçkaje në jetë:

Bërë bota posi leshrat e një plake...

(Dimri)

Kulmi i filozofisë aktive te Naimi shfaqet në poezitë "Fjalët e qiririt" dhe "Fyelli", ku poeti flet hapur përmisionin e tij si poet me dhundi hyjnore, të cilat i vë në shërbim të njerëzimit. Figura simbolike e qiririt, që vetëshkrihet, dhe e fluturës, që vetëdigjet, janë të pranishme rëndom në poezinë e Lindjes, por Naimi i ka shfrytëzuar dhe trajtuar ato në mënyrë origjinale si në formën poetike, ashtu edhe në mesazhin që përcjellin. Po kështu, edhe simboli i bilbilit te vjersha "Bilbill", ndonëse është simbol i figuracionit poetik persian, nga mënyra se si Naimi e ka shkrirë me konceptimin e përgjithshëm të vjershës, është më pranë poezisë popullore shqiptare.

Te poezia "Fyelli" motivet kryesore janë:

- ndjenja e humanizmit
- dhimbja poetike
- dashuria si shije e jetës
- dashuria si kuptim i ekzistencës.

O rrëmet i njerëzisë!

Zëri i fyellit s'është erë,
ky është zjarr i dashurisë,
që i ra kallamat mjerë!

I ra qellit e ndriti,
i ra zemërës, e nxehu,
i ra verës, e buçiti,
i ra shpirit dhe e dehu.

I dha erë trëndafilit,
i dha dritë bukurisë,
i dha këngëtë bilbilit,
i dha shije gjithësisë...

(Fyelli)

Përsëritja anaforike e foljeve i jep ritëm poeziës dhe përforcon idenë se zjarri është element kryesor i krijimit të jetës natyrore, si dhe thelbë i ekzistencës njerëzore. Ky është zjarri i dashurisë.

II. Motivi Motivi erotik zë një vend të rëndësishëm në poetikën e Naim Frashërit. **erotik** Këndvështrimi meditativ-filosofik i poetit i ka dhënë vlerë të veçantë poeziës së dashurisë.

Shkrirja e bukurisë së jashtme të sendeve dhe e dukurive të natyrës me bukurinë shpirtërore njerëzore, përbën *thelbin* e anës meditative-filosofike të poeziës së dashurisë.

Karakterin soditës, mahnitjen prej bukurisë dhe vuajtjen nga dashuria si tipare romantike do t'i gjejmë të shprehura me një dritë të re poetike në poemthin "**Bukuria**". Sipas Naimit, *Bukuria* dhe *Dashuria* janë në lidhje të pandashme dhe të përjetshme me njëra-tjetrën: bukuria perceptohet nëpërmjet ndjenjës së dashurisë, por njëkohësisht, dashuria s'mund të ekzistojë pa cilësinë e së bukurës.

E bukura në poezinë e Naimit shfaqet në dy plane: në planin filozofik dhe atë njerëzor, si bukuri hyjnore dhe tokësore.

Në ciklin "**Bukuria**", me tërë bukurinë artistike të krijimit, shprehet pikëpamja panteiste e Naimit: Bukuria është kudo në univers, aty ku gjendet Perëndia dhe shfaqen e saj më të përsosur e gjen te vetë njeriu.

III. Motivi Në krijimtarinë atdhetare gjejmë të shkrira në mënyrë harmonike ide atdhetar iluministe, humaniste dhe filozofike. Kjo tematikë kaq e larmishme shprehet në poezinë e Naimit nëpërmjet:

- dashurisë dhe mallit përvendlindjen
- përshkrimi të bukurisë së saj
- jehonës që u bëhet ngjarjeve të ndryshme historike
- dëshirës për ndryshim
- humanizmit për popullin e thjeshtë
- evokimi të së kaluarës heroike etj.

Në motivin atdhetar bën pjesë edhe ajo krijimtar, me anën e së cilës poeti iu bën jehonë ngjarjeve të kohës dhe, njëkohësisht, idealeve liridashëse të Rilindjes. Poemthi "**Shqipëria**" trajton fatin e atdheut në ngjarjet historike e politike pas Kongresit të Berlinit. Vargjet e famshme me të cilat nis poemthi:

Bota që kur është zënë,
Shqipëria gjall' ka qënë!

janë një program i vërtetë përkohën, ku poeti kërkon të zgjojë e të ndriçojë ndërgjegjësin e bashkatdhatarëve, që të mund të njohin origjinën

e vet të lashtë dhe kulturën e trashëguar, si mundësi për t'u çliruar nga errësira shekulllore osmane.

Një nga ngjarjet historike më të rëndësishme për Naimin është hapja e shkollës së parë shqipe në Korçë më 1887. Me patos romantik qytetar, poeti i thur himn **gjuhës shqipe**, si shenja e parë dalluese e një kombi.

*Se njerëzë gjithë vdesin
Po jeta s'mbetet e shkretë,
Gjuha, mëmëdheu mbèsin
Të patundurë përfjetë.*

Poeti poetizon vlerat e gjuhës shqipe, duke e shpirtëzuar atë kur thotë: "Kjo ësht' mëm' e mirësisë" apo duke e sendërtuar:

mund të shijohet - sa e ëmbël;
mund të vlerësohet - sa e bukur, sa e vlerë;
mund të preket - sa e lehtë;
mund të matet - sa e gjérë, sa e lirë...

Ndërsa në poezinë "**Gjuhajonë**" poeti e shenjtëron vlerën e gjuhës shqipe, kur e quan "gjuhë perëndie". Në këtë vjershë Naimi shfaq hapur pikëpamjet iluministe, se vetëm dituria do ta shpëtojë Shqipërinë nga errësira e prapambetja.

*Se s'është koh' e parë
tani lipset dritë...*

Dëshira e madhe për ndryshimin e gjendjes së Shqipërisë shprehet poetikisht në vjershat "**Shpreh**", "**Përse**" dhe në mënyrë alegorike te "**Shkëndija e diellit ndaj manushaqes**". Në vjershën "**Shpreh**", patriotizmi poetizohet ndërmjet notave filozofike e iluministe. Kontrasteve dritë-errësirë iu përgjigjen kundërshtitë follore të *pres-nuk vdes*, që nënvisojnë idenë e besimit të poetit në të ardhmen e Shqipërisë. Kjo ide jepet në mënyrë të drejtpërdrejtë te vjersha "**Përse**", ku poeti i "harron" meditimet filozofike. *Toni solemn* e ndihmon poetin në të shprehurit e drejtpërdrejtë të besimit e të shpresës për të ardhmen e gëzuar të Shqipërisë.

*Për Shqipërinë
Ditët e mira
Paskëtaj vijnë.
Shkoi errësira
Lum kush të rrojë
ta shohë zonjë.*

Te vjersha "**Shkëndija e diellit ndaj manushaqes**", nëpërmjet figurave simbolike poeti pasqyron:

*Shqipërinë e robëruar - manushaqja me kryet ulur
lëvizjen e Rilindjes - dielli që e ngroh
vendet e zhvilluara të Evropës - lulet e tjera
armiqtë e atdheut - shpendrat, hithrat, ferrat.*

Shprehjen e ndjenjave të veta Naimi e jep përmes notave *liriko-elegjiakë*. Ndërsa në pjesën e parë të vjershës kemi një ligjëratë poetike të drejtpërdrejtë, në pjesën e dytë, nëpërmjet meditimeve filozofike, poeti jep idenë universale

se, përderisa ekziston shpresa, jeta do ta mundë gjithnjë vdekjen.

Për Naimin patriot e filozof *atdheu merr vlera* vetëm nëpërmjet njerëzve. Patrioti është njeriu me vlerën më të madhe morale, ndërsa *mëkatë më i madh* është tradhtia. Këtë ide të rëndësishme ai e ka shprehur te vjersha "**Tradhëtorët**", ku mallkon:

Buk'e mëmëdheut zëntë/ Tradhëtorët e pabesë.

Në asnjë rast Naimi nuk predikon përqafimin e një ideologjje fetare përpara interesit të kombit:

Besa është perëndia.

Me anë të këtij vargu Naimi hedh mesazhin e rëndësishëm të bashkimit kombëtar.

Koment - FJALËT E QIRIRIT*

Në mest tuaj kam qëndruar
E jam duke përvëluar,
Që t'u ap pakëzë dritë,
Natënë t'ua bënj ditë.
Do të tretem, të kullohem,
Të digjem, të përvëlohem,
Që t'u ndrinj mir e të shihni,
Njëri-tjetër të njihni.
Për ju do të rri të tretem,
Asnjë çikë të mos mbetem,
Të digjem e të qanj me lot,
Se dëshirën s'e duronj dot.
Unë zjarit nuk i ndruhem
Dhe kurrë s'dua të shuhem,
Po të digjem me dëshirë,
Sa të mund t'u ndrinj më mirë.
Kur më shihni që jam tretur,
Mos pandehni se kam vdekur;
Jam i gjall e jam ndë jetë,
Jam në dritë të vërtetë,
Unë jam në shpirtin tuaj,
Mos më kini për të huaj.
M'është falurë durimi,
Andaj po digjem si trimi,
Se ma k'ëndë t'u bënj mirë,
Të mos mbeti n'errësirë.
Jakëni rrëth meje rrini,
Flisni, qeshni, hani, pini.
Në shpirtit kam dashurinë,
Pa digjem për njerëzinë,
Lemëni të përvëlohem,
Nukë dua më të ftohem,
Dua ta djek trupn' e shkretë
Për atë zotn' e vërtetë.
Me zjarr ta djek mushkërinë,
E të tretem për njerinë,
Bashkë me gëzim të tija

Të vete te perëndia.
Unë dua njerëzinë,
Mirësin e urtësinë,
Në bëhi shokë me mua',
Në më doni si u dua,
Njëri-tjetrin të doni,
Të paudhë mos punoni.
O zëmëra fluturake,
Qasju pakë kësaj flake!
Mase krahët t'i përvëlon,
Po dëshirin ta shënjtëron.
Unë duke përvëluar.
Njerëzit i kam ndrituar.
Kam qënë mik me njerinë,
Andaj i di e më dinë.
Gjithë tuajt' i kam parë,
Mëm' e at' e fis e farë,
Së tani gjith' i kam ndër mënt,
Që rrininë më këtë vënt.
Edhe sot nér ju ata shoh,
Dhe unë si ju jam ndruar
E jam përzjer' e ndryshuar,
Po jam bërë shumë herë
Zjarr e uj' e balt' e erë.
Jam një shkëndijë prej qielli
Dhe një drudhëzë prej dielli
Edhe ndër qiej fluturonj.
Edhe brenda në det qëndronj.
Shumë herë fle në baltë,
Diku ndodhem dhe në mjaltë;
Bëhem qënq e kec i pirë.
Lul' e bar e gjith i mbirë.
Dua shumë fjalë t'u them,
Po trembem mos i bën ujem.
E ku shkruhenë në kartë
Fjalët e gjuhësë zjartë?

*Fragmentet janë marrë nga "Vepra", Naim Frashëri; botoi: "Toena".

POEZIJA TE KÖVENTI

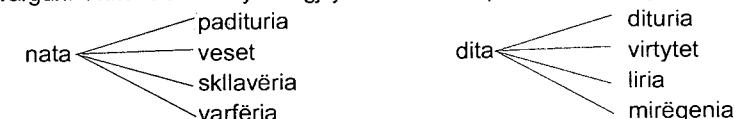
- 1. Poezia **Fjalët e qiririt** është e shkruar në trajtën e **vetërrëfimit** ku qiriri simbolikisht paraqet poetin. Poeti flet hapur për misionin e tij si poet me dhunë hyjnore, të cilat i vë në shërbim të njerëzimit. Uni lirk shkrihet natyrshëm me unin filozofik, me unin fetar dhe me unin naimian.
 - **Uni lirk** gjen shprehje te **figura simbolike e qiririt**.
 - **Uni filozofik** gjen shprehje te **dukuria e metempsikozës**.
 - **Uni fetar** gjen shprehje tek asgjësimi i fluturës, që lidhet me **shkrirjen e njeriut me Zotin**.
 - **Uni naimian** gjen shprehje te **njeriu human, që flijohet** në emër të dashurisë për njerëzimin (në përgjithësi) dhe të atdheut të vet (në kuptimin konkret).
- 2. **Figura simbolike e qiririt** që vetëshkrihet dhe e **fluturës që vetëdigjet** është e pranishme rëndom në **poezinë e Lindjes**, por Naimi i ka shfrytëzuar dhe trajtuar në mënyrë origjinale, si në formën poetike, ashtu edhe në mesazhet që përcjell.
- 3. Ndalem i **nënteksti i vetëflijimit**. Akti i ndriçimit lidhet me çlirimini e energjive të poetit nga vetvetja:
 - **energjitetë shpirtërore** (kur u fal të tjerëve dashuri, mirësi, përkushtim);
 - **energjitetë mendore** (kur u jep të tjerëve dituri nga përvaja dhe veprat e tua);
 - **energjitetë fizike** (kur lufton me të gjitha forcat t'i realizosh synimet).
- Në këto çlirime energjish përmblidhet i gjithë misioni i poetit kombëtar, Naim Frashëri, i cili gjatë periudhës së Rilindjes ishte poeti, mendimtar, ideoologu dhe mësuesi i shqiptarëve në ditët e tyre më të vështira.
- 4. Janë disa arsyë për të cilat poeti **dëshiron të vetëflijohet**:

<ul style="list-style-type: none"> • Dashuria për njeriun: <i>Në shpirtin tim kam dashurinë pa digjemet për njerëzinë...</i> • Dëshira për të sjellë dituri: <i>Se ma k'ënda t'u bënë mirë, Të mos mbeti n'errësirë.</i> • Qëllimi për drejtësi: <i>Mirësin e urtësinë, Në bëhi shokë me mua',</i> • Dëshira për trashëgimi: <i>Kur më shihni që jam tretur, Mos pandehni se kam vdekur; Jam i gjall e jam ndë jetë, Jam në dritë të vërtetë...</i> • Qëllimi për pastrim shpirtëror: <i>Mbase krahët t'i përvlon, Po dhe shpirtin ta shënjtëron</i> 	
---	--
- 5. Poezia është ndërtuar në formën e **ligjërâtës oratorike**. Ajo realizohet nëpërmjet:
 - patosit qytetar: *Unë jam në shpirtin tuaj, Mos më kini për të huaj. M'është falurë durimi, Andaj po digjemet si trimi...*

- frymës meditative-filosofike:

- notave didaktike:

6. Në vargun: "Natënë t'ua bënë ditë" gjëjmë disa korresponduese të këtyre simboleve:

7. **Rimat** luajnë një rol të rëndësishëm në ritmin e kësaj ligjërave oratorike. Ato përgjithësisht janë krijuar nga **foljet**, të cilat mund të merren dhe si antonime në konteksttin stilistikor:

kullohem-përvëlohem ndruhem-shuhem përvëlon-shenjtëron	tretem-mbetem fluturonj-qëndronj
--	-------------------------------------

8. Por ka dhe rima, që ndërtohen me **mbiemra** në **cilësinë e epiteteve**:

trupn' e shkretë – zotn' e vërtetë kec i pirë – gjeth i mbirë	
--	--

9. Ka dhe rima **me emra abstraktë apo konkretë**:

Dritë-ditë; durimi- trimi; dashurinë - njerëzinë; qielli - dielli	
---	--

Koment - BUKURIA

Është një cikël poetik ose poemth, ku bukuria jepet në konceptin filozofik dhe në atë njerëzor, si bukuri hyjnore dhe tokësore. Bukuria dhe Dashuria për Naimin janë në lidhje të pandashme dhe të përjetshme me njëra-tjetrën.

- fragmente -

1

Do të këndonj bukurinë
E të lëvdonj perëndinë,
Perëndin' e bukurisë,
Q'i dha shijë gjithësisë.
Perëndia bukuroshe,
Ty të falem e të lutem!
Më vjen në gjë të futem,
O zonja përkëdheloshe,
Që më je si mbretëresh!
Të keqen, o pëllumbeshë!

4.

Kudo është bukuria,
Në qiej, në dhe, në hënë,
Në diell, në shenjë, në yj,
Ndër lule, nër drurë, ndë pyj.
Çdo vënt që të ketë zënë,
Atje çfaqet perëndia,
Po këtu është e tërë
Dhe ajo ti është bërë.

5.

Pashë pjeshkëtë nér fletë,

Pa m'u mejtua gjiri yt
Edhe më mbenë përjetë
Në zëmrët, në shpirtit, në syt.
Jaseminë kur e pashë
Q'ish i bardhë si dëborë,
Pse më djek zëmrën, i thashë,
E më ngjan me atë dore?
Dhe në mejtim të math rashë,
Më ra në det mëndja, m'u mbyt,
Më la vetëm e të shkretë
Edhe të mjer' e të gjorë.¹⁾

6.
Qiriri meje ka msuar
Të digjet, të përvlohet
Edhe duke përvëluar
Të qeshnjë e të gëzohet,
Të bënetë zjar e flakë,
Të tretet pak' e nga pakë.
Ti e msove trëndafilë
Të çelet, të lulëzohet,
Të qeshnj' e të sbukurohet,
Ta përvëlonjë bilbilë
E ta bënë të pëlcasë,
Një fjalë të mos i flasë,
Dhe nga kjo t'i vinjë mirë
Të sbukurohet më shumë
E të mos ketë mëshirë,
Po ta lerë dhe pa gjumë.

8.
O more shtat i florinjtë,
Bukuria teje buron
Edhe të rrjeth nga pëqinjtë,
Gjithë jetën e sbukuron.
Më ecën me shumë shijë
Dhe si thëllëza më vështron
Edhe më heth një shkëndijë
Dhe zëmrënë ma përvlon.
Të keqen e këmbës sate!

Të iu bëfsha ati syri,
E leshravet si tërtërë,²⁾
E qepallës si gjilpërë,
Që në zëmërë më hyri!
Ç'pate që më vrave, ç'pate?

Nga qepallatë jam qarë,
Po të vërtetën' e gjeta:
Vetullat më paskan vrarë,
Më vrau harku, jo shigjeta.³⁾

10.
Do të shtrihem,
Të venitem
Si kandili, kur s'ka vaj,
Balt' e pluhur
Do të bëhem
Të më shkelë këmb' e saj,

E të prehem
Duke puthur
Atë këmbë pasandaj.

As'më thua:
Ç'ke me mua?
Pse të dua, paskam faj?

Pse heq unë
Hidhërimë
A në vdekça, ti mos qaj;

Vdekja ime
S'të prish punë,
Haj, e zeza jetë, haj!

12.
Mos i hap leshratë n'erë
Të m'arratiç mëndjen time,
Mos më shiko dhe një herë,
Se m'u bë zëmra thërrime.

Si thëllëz' e bukur mos shko,
Mos vështro si pëllumbeshë,
Shpirtinë mos ma përvëlo,
Mos u tund si mbretëreshë.
Me qepallatë si shtijë⁴⁾
Mos më vra, mos më plagos,
Me vështrim posa shkëndijë
Mos më vdis e mos më sos.

13.
E pashë dije tek shkonte,
Soje ndrinte gjithë jeta,
Pa hoth syt' e më shikonte.
Duke kthyer si shigjeta.
Posa pashë bukurinë,
Zëmrën' e varfrë ma piku,
Ndjeva në të dashurinë,
Që më erth dhe më s'më iku.

Pse s'ka fjalë të dëftenjë
Dashurin' e bukurinë,
Nuk' e them dot atë ndjenjë,
Nuk' e them dot perëndinë.

Mos u mundo kot.
Nukë thuhet dot.

14.
M'iku me vrapi djalëria
E më la mbi dhe të shkretë,
Më erth shtriga pleqëria
Pshehtazi, si qen i qetë.

Popo, ç'më gjet, o shokë!
Do të qanj me thes më kokë!
O ditët' e djalërisë,
Që kishit shumë gëzime,
Ratë në det t'arratisë,
Më latë në hidhërimë.
Tani jetën ç'e dua,
Më s'ësht' e shkreta përmua!
Ti o bukuroshja ime,
Të ritë ma paç përjetë,
Kurrë mos pafsh idhërimë,
Të dashtë zot' i vërtetë!
Syri yt mos u venitë,
Si hëna u përtëritë!

15.
Vera vate, shkoi,
Bilbili pushoi,
Lulet u thanë:

Dimëri u qas,
Dëbora vjen pas,
Fletëtë ranë;

Gjësendi më s'mbet
Thua përmi dhet,
Shpestë pushuan;

Zemra ime zjen
E ty më s'të gjen,
Pa heq e vuan.

Pika Kyç Të Komentit

- 1. Motivi erotik zë një vend të rëndësishëm në poetikën e Naim Frashërit.
- Në ciklin poetik "Bukuria" do të gjejmë të shprehura, si **veçori romantike: karakterin**
- **soditës, mahnitjen prej bukurisë dhe vuajtjen nga dashuria.**

2. Sipas Naimit, **Bukuria** dhe **Dashuria** janë në lidhje të pandashme dhe të përjetshme me njëra-tjetrën: Bukuria perceptohet nëpërmjet ndjenjës së dashurisë, po njëkohësisht **dashuria** s'mund të ekzistojë pa cilësinë e së bukurës. Dhe ajo që i kurorëzon të gjitha këto është **Perëndia**.

*Pse s'ka fjalë të dëftenjë
Dashurin'e bukurinë,
Nuk'e them dot atë ndjenjë,
Nuk'e them dot perëndinë.*

Kulmi i ndjeshmërisë naimiane arrihet në vargjet ku poeti thotë se është e kotë ta shpjegosh dashurinë dhe bukurinë, ato mund të zotërohen vetëm me anën e ndjenjës.

3. Në këtë cikël, me tërë bukurinë artistike të krijimit, shprehet **pikëpamja panteiste** e Naimit: Bukuria është kudo në univers aty ku gjendet Perëndia dhe **shfaqjen e saj më të përsosur e gjen te vetë njeriu**.

*Kudo është buuria,
Në qiej, në dhe, në hënë...*

.....
*Çdo vënt që të ketë zënë,
Atje çfaqet perëndia,
Po këtu është e tërë
Dhe ajo t'i është bërë.*

Zëvendësimi i vetës së tretë me vetën e dytë merr një kuptim stilistik. Poeti i drejtohet drejtpërdrejt lexuesit, duke i dhënë atij atributet e Perëndisë.

4. **E bukura** në poezinë e Naimit shfaqet si:

- **Bukuri hyjnore**, e cila i dha botës bukurinë e gjithësisë dhe të gjithçkaje që është e harmonizuar nëpërmjet ligjeve të saj.

*Do të këndonj bukurinë
E të lëvdonj perëndinë,
Perëndin'e bukirisë,
Q'i dha shijë gjithësisë.*

- **Bukuria si cilësi njerëzore**, trupore dhe shpirtërore, nxit lindjer e ndjenjës së dashurisë te njeriu.

*Posa pashë bukurinë,
Zëmrën'e varfrë ma piku,
Ndjeva në të dashurinë,
Që më erth dhe më s'më iku.*

5. Në përshkrimin e **ndjenjës së dashurisë** Naimi shfaqet një poet idealist. Dashuria për të është një **ndjenjë platonike**. Kënaqësia e vuajtjes nga dashuria, si tipar i romantizmit, arrin deri në vetëflijim:

*Do të shtrihem,
Të venitem
Si kandili, kur s'ka vaj,
Balt' e pluhur
Do të bëhem
Të më shkelë këmb' e saj...*

6. **Gruan**, të dashurën, Naimi e sheh **si simbol të vetë dashurisë**, të fuqisë së saj ripërtëritëse, por edhe të dhimbjes, pa të cilën jeta do të humbiste kuptimin e vet. Kjo grua është **më tepër ideale** sesa konkrete. Asaj i **mungojnë cilësítë** e karakterit dhe të temperamentit. Ajo ka vetëm një cilësi: është e magjishme dhe e bën të vuajë burrin, që e sheh dhe e dashuron; pra nuk ia kthen atij dashurinë:

*Si thëllëz' e bukur mos shko,
Mos vështro si pëllumbeshë,
Shpirtinë mos ma përvëlo,
Mos u tund si mbretëreshë...*

Gruas në poezinë e Naimit i **mungon mosha**; mbetet gjithnjë e re, në një kohë kur burri, poeti plaken:

*Ti o bukuroshja ime,
Të ritë ma paç pérjetë,
Kurrë mos pafsh idhërimë,
Të dashtë zot' i vërtetë!*

7. **Bukurinë** vargjeve erotike ua shton veçanërisht mbështetja e Naimit në **poezinë popullore**. Kjo gjë bie më tepër në sy në **figuracion**: "vasha si thëllëzë, sorkadhe qafëgjatë, pëllumbeshë apo në **konceptimin e përgjithshëm** të vargjeve: "Të keqen e këmbës sate.../t'i bëfsha atij syri... Mos i hap leshrat në erë/ të m'arrati mendjen time... etj.

8. Në përshkrimin e bukirisë së vashës dhe efektin që përcjell, poeti përdor më tepër këto figura stilistike:

Simbole: pjeshkat - për gjirin; jasminën e bardhë - për dorën; qiririn - për poetin. **Krahasime:** si thëllëza; leshrat si tërtëre; qepallat si gërshtëre, si shtijë; me vështrim porsi shkëndijë. **Epitete:** perëndia **bukuroshe**; shrat i **florinjtë**.

• **Metafora:** më hedh një shkëndijë; zemrën ma përvelon; të më arratiç mendjen; m'u bë zemra thërrime, sojë ndritte gjithë jeta; Dhe në mejtim të math rashë/Mëra në det mendja, m'u mbyt...

• **9. Vini re dallimin gjuhësor e kuptimor të këtyre dy cilësimeve:**

- Perëndi e bukurisë (emri në gjinore thekson përkatësinë e perëndisë).
- Perëndia bukuroshe (mbiemri si epitet thekson cilësinë e perëndisë).

• **10. Në fjalët dialektore:** *pjeshkëtë, bënëtë, zëmrënë, zëmërë, shpirtinë, qepallatë, fletëtë, përdorimi i ë-së fundore sjell ndryshim në theksin e fjalës.* Nëse do t'i kthenim në gjuhën standarde, poeziსë do t'i prishej melodja dhe rima.

• **11. Gjendjet e ndryshme shpirtërore** të poetit shprehen **me pasthrrma, thirrmorë, urime, pyetje retorike, anafora** etj.

• **12. Në këtë cikël gjejmë larmi të formave poetike,** rimës, ritmit, strofave dhe vargjeve të ndryshme.

GJERGJ FISHTA

"Mrizi i zanavet" - SKEMA E ANALİZËS

Në librin *Mrizi i zanavet* autori i këndon atdheut në disa variante.

Lirika të Fishhta himnizon bukuritë fizike të atdheut, trashëgiminë morale, etnosin **himnizmit** e traditën shqiptare. Të tillë janë poezitë: *Shqypnia, Gjuha shqipe, Himni i Flamurit Kombëtar* etj.

Idealizmi i poetit shprehet me figura abstrakte poetike, të cilat i gjejmë në një mjesi "qellor".

Trajta e krahasimit të zgjeruar është karakteristike për të gjitha këngët atdhetare të Fishhtës.

Lirika të Këtu hyjnë poezitë e dëshpërimit, tek të cilat realja ngrihet mbi idealen, **dhimbjes** prandaj ato janë edhe më të fuqishme artistikisht se këngët e para. Të dhe tillë janë poezitë: *28 Nanduer 1913, Nji gjamë desprimit, Surgite, mortuil revoltimit* (*Çohi të dekun!*) Vargu hyrës i poezië së parë bart ngarkesa maksimale emocionale e kuptimore: *Oj zanë t'kéndojm... t'vajtojm, deshta me thanun...*

Toni kryengritës zotëron tek të gjitha poezitë e dëshpërimit.

Ky ton shprehet nëpërmjet një gjuhe të tensionuar që çiron energjinë e kundërshtimit deri në rebelim të përgjithshëm.

Në këtë vëllim Fishhta kalon nga kulmi i lavdërimit, te lirikat himnizuese, në kulmin e dëshpërimit, te lirikat e dhimbjes dhe revoltimit, nga niveli i himnizimit e i trajtave të urimit, në nivelin e kryengritjes dhe të trajtave të mallkimit. Prandaj këto anojnë më tepër nga *lirika kryengritëse*.

Lirika Poezia *Një lule vjeshtet* e vënë në fund të librit *Mrizi i zanavet*, vlerësohet **personale** si lirika më e fuqishme personale e Gjergj Fishhtës. Poezia ka **trajtën e vetërrëfimit** dhe sintetizon idetë e lirikave të mëparshme, po tani në një raport më universal, që lidhet me dukurinë e jetës dhe të vdekjes së njeriut. Në këtë lirikë autori shfaq hapur *unin* e tij poetik. Dialogu me qenien e dashur që është bërë e amshueshme, kthehet në një monolog me vetveten; poeti kërkon identitetin e tij tek i dashuri i humbur. Dialogu pëershkohet nga një ndjesi e hollë që lidh natyrshëm të dyja botët, atë të vdekjes dhe të jetës.

Metrika Në lirikat e tij, Fishhta përdor **vargun tetërrokësh** dhe më dendur vargjet e tjera të letërsisë së kultivuar, si: **shtatërrokëshin e njëmbëdhjetërrokëshin**.

Strofat e tij të parapëlqyera janë **katrena** (katërvargëshi) më shpesh **oktava** (tetërvargëshi), **strofa safike** e tingëllima.

Koment - SHQYPNIJA*

Në librin "Mrizi i zanavet" autor i këndon atdheut në disa mënyra: si dashuri deri në adhurim, si ankth e klithmë dhe si trashëgimi morale.

Edhe hana do ta dijë¹,
Edhe dielli do t'ketë pa,
Se përqark kësaj rrokullie,
Si Shqypnia'i vend nuk ka!²

Fusha t'gjana e kodra t'blera³,
Zisë s'tmerrshme larg ku asht droja⁴,
Me gaz t'vet këtu i vesh pranvera,
Si t'Parrizit⁵ t'larmet shtroja.

Nën një quell përherë t'kullueme,
N'rreze e n'dritë përshkrue unji⁶,
Bjeshkë e male të blerueme
Si viganë shtillen n'ajri.

Mbi ato male e bjeshkë kreshnike
Lejnë⁷, mandej, ata djem si zana,
Armët e t'cilëve, përherë besnik,
Janë përmendë ndër fise t'tana.

Atje lejnë, po, Toskë e Gegë,
Si dy rreze n'flakë, t'një dielli:
Si dy rrufe, që shkojnë tue djegë,
Kur shkrep reja nalt prej qelli.

Ato male të madhnueshme,
Ato, po, kanë mund me pa
Se sa forca e pafrigueshme
N'turr t'shqyptarit pit ka ra.

Shkundu pluhnit, pra Shqypni,
Ngrije ballin, si mbretneshë,
Pse me djelm, që ngrohë ti n'gji,
Nuk mund t'quhesh, jo, robneshë.

*Poezitë janë marrë nga "Mrizi i zanavet"; Gjergj Fishta; enti botues "Fishta".

Burrë shqiptar kushdo i thotë vetit,
Që zanat ka besë e fe,
Për Liri, përfron të Mbretit
Me dhanë jetën ka ba be⁸.

Sy përf sy, po, këqyr anmikun;
Përse djemt', që ti ke ushqye,
S'i ka pa, jo, kush tue ikun:
Frika e vdekjes kurr s'i ka thye.

Kaq të bukur, kaq të hijshme
Perëndia t'fali i amshueshëm,
Sa dhe vdekja asht përf ty e shijshme:
N'gji tand vorri asht i lakkueshëm.

Po, edhe hana do ta dijë,
Edhe dielli do t'ketë pa,
Se përqark kësaj rrokullie,
Si Shqypnia'i vend nuk ka!

Rrofsh e qofsh, pra, moj Shqypni,
Rrofsh e qofsh gjithmonë si vera,
E me dije e me Liri.
Përjetë t'jetës të rroftë ty, ndera.

1. do të dijë
2. nuk gjendet vend tjetër kaq i bukur
3. të blerta
4. frika
5. paraaja
6. krejt, plotësisht.
7. lindin
8. Me dhanë jetën ka ba be – është betuar përf të dhënë jetën

PIKA KYCTE KOMENTIT

1. Toni himnizues shfaqet që në strofen e parë të poezisë "Shqypnia". Dhe në strofat që vijojnë lavdërohet atdheu fizik me një ngazëllim e një solemnitet të pazakonshëm.

*Se përf qark ksaj rrokullije,
Si Shqypnia i vend nuk ka!*

2. Malet e bjeskët paraqiten në poezi në disa plane, si:

- a. vend hyjnor me bukuri të rrallë
- b. vendlindja e trimave toskë e gegë
- c. vend dëshmie përf luftërat dhe qëndresën e shqiptarëve
- d. vend që mban në gjë lindjen dhe vdekjen

a. Vend hyjnor me bukuri të rrallë

Në krahasimin me krejt vendet e tjera të botës, Fishta nuk lë as edhe një shteg dyshues përf lexuesin. Sigurisht ai, teksta shkruan këtë poezi, ka përparrë lexuesin shqiptar të asaj kohe, kur në plan të parë shpreh nevojën përf rritjen e vetëdijes kombëtare.

Himnizimi realizohet me figurat stilistike të epiteteve e krahasimeve të thjeshta. Epitetet janë të ngjashme me ato të poetëve rilindës, veçanërisht të Naim Frashërit te "Bagëti e bujqësi":

*Fusha t'gjana e kodra t'blera...
Bjeshkë e male të blerueme
Si viganë shtillen n'ajri.*

Ndërthurja e metaforës me **krahasimin** në këtë varg sjell imazhin e një vendi ideal, i cili mund të ekzistojë vetëm në Parajsë ose vetëm në vendlindjen e poetit:

*Zisë s'tmerrshme larg ku asht droja
Me gaz t'vet këtu i vesh pranvera,
Si t'Parrizit t'larmet shtroja...*

b. Vendlindja e trimave toskë e gegë

Kjo valë lavdërimi kalon më pas te **vlerat e shqiptarëve**, të cilat sillen si evokim i një historie të lavdishme lufte e qëndrese:

*Armët e t'cilëve, përherë besnik,
Janë përmendë ndër fise t'tana...*

Dy krahasimet:

*Atje lejnë, po, Toskë e Gegë,
Si dy rreze n'flakë, t'një dielli:
Si dy rrufe, që shkojnë tue djegë...*

sjellin njëkohësisht mesazhin e vëllazërimit kombëtar, i cili vjen si një vlerë e të gjitha kohërave (e së shkuarës, të sotmes dhe të së ardhmes). Këtë vazhdimësi e mbart stilistikisht folja **lejnë**. Dy rrezen kanë si burim energjive diillin, siç kanë gegët e toskët një gjak dhe një burim dashurie: mëmëdheun, Shqipërinë.

Krahasi i djem si zana, i mbështetur në konceptin poetik populor, bart një emocion që tregon lidhjen shpirtërore të poetit me këngët e kreshnikëve. Djemtë-trimtar kanë cilësi të jashtëzakonshme fizike e shpirtërore, të njëjtë me ato të figurave mitologjike.

c. Vend dëshmie për luftërat dhe qëndresën e shqiptarëve

Ato male të madhnueshme,
Ato, po, kanë mund me pa
Se sa forca e pafrigueshme
N'turr t'shqyptarit pit ka ra.

Shumë armiq të fuqishëm janë thyer keq (*pit*-paralizuar), kur janë ndeshur me shqiptarët. **Shpirtëzimi** i tyre nëpërmjet metaforës, i bën malet jo vetëm dëshmitare, por edhe mbrojtëse për shqiptarët, si dhe vende kurth për të huajin, armikun.

ç. Vend që mban në gjii lindjen dhe vdekjen

Sa dhe vdekja asht përt ty e shijshme:
N'gji tand vorri asht i lakuashëm...

Vendosja e fjalëve në kundërshti me njëra-tjetrën:

Vdekja - e shijshme
Vorri - i lakuashëm

e përforcon edhe më shumë idenë e lidhjes së përjetshme të njeriut me vendlindjen. Shqiptarët me malet nuk i lidh vetëm jeta (lindja), por edhe vdekja (përjetësia nëpërmjet trashëgimisë).

d. Vend që shpirtëzohet si mëma e shqiptarëve

Shkundu pluhnit, pra Shqypni,
Ngrije ballin, si mbretneshë,
Pse me djel, që ngrohë ti n'gji,
Nuk mund t'quhesh, jo, robneshë.

Fishta shkon në gjurmët e poetëve të Rilindjes, që i drejtoheshin në këtë mënyrë mëmëdheut të tyre. Nëpërmjet thirrjes "Shkundu!", ai u drejtohet shqiptarëve që, më tepër sesa zanati i jetës së përditshme, atij i nevojitet zanati i daljes për zot nënës së tyre:

Që zanat ka besë e fe...

Është koha kur shqiptarët duhet të ngrihen të gjithë përt të mos lejuar copëtimin e trojeve shqiptare. Përsëritja e strofës së parë në vend të asaj të parafundit, si dhe urimet në strofen e fundit që mbyllin poezinë, përforcojnë tonin himnizues dhe optimist të poezisë.

Koment - NJI GJAMË DESPRIMIT

Mbaroi Malcija! Lekë¹ ma sot nuk ka;
Nuk ka ma burra që, me dërrasë t'krahnorit
Mburojë me i ndejë Shqypnisë. Anmiku shkja
Mbas sotit s'ka pse dron ma prej malcorit:
Malcori asht thye; e, i dbuem ai me tradhtit,
Pa atme sot ka mbetë, pa plang, pa shtëpi!

N'shtëpi t'rij, po, djepat asht tue i lëkundë shkina;
Arën e tij asht shkjau tue e lavrue;
E ushtari i Malit t'Zi, dhe kuajt stërvina²
Për ata kryqa t'bekuem i ka pengue³,
Nën t'cilët pushojnë, heu, ata trima-rrufe
Që bindën shekullin tue luftue përt Atdhei!

O natë e kobshme! Natë tri herë mizore,
Natë e tmerrshme, si nata e fundit t'ferrit,
Pse ti shtegun ia çele ushtrisë gjaksore,
Që strukë nën t'zezën mbulojë tradhtare t'territ,
Burrat e dheut do t'zinte n'gjumë mbështetë,
Porsi n'strofull luani zihet fjetë!...

Po a asht kjo e Drejta, që n'këtë shekull fiset
E popujt rregullon e i mban ndër caqe?
Anmikut t'njëmijë vjetve me i lëshue viset
Sa herë t'përligjuna me luftë e gjaqe...
Mallkue qoftë hera, n'tcilën shkau pikësëparit
Vuni kambën dhunuese n'tokë t'shqiptarit,

E mallkue qoftë Evropa! Ata e vrafte Zoti,
Dhe e shoftë me fise, popuj e qytete;
Edhe premtoftë⁴ që dersa t'endet moti,
Kurrë lufta mos iu ndaftë përt tokë e dete;
Selitë e saj grimë me grimë u thefshin;
Me gjak t'popujve t'vet sunduesit iu ushqejasin.

Pse krahët pa dhimbje Shqypnisë kështu me ia thye
E prej Lirie me ia ndalë hovin?
Gopsia⁵ e kujt n'Malci ka mund m'u ushqye?
Po a Hoti e Gruda mund ta mbajnë Moskovin?
Nuk duhet, jo, që t'mëkambet Shqyptaria:
Qe pse po i lëshohet Malit t'Zi Malcia.

O gjak i atyne burrave fatosa,
Që përt Liri t'Malcis kullove rrëkajë,
Vlo, vlo, ti sot, që maleve u erdh sosa⁶,
E para fronit t'Perëndisë me vajë
Lyp gjyq mbi do Kaina⁷ t'kunoruem,
Tcilët kombin tonë po duen me e pa t'sharruem!

Me parsmet tona n'ato t'hershmet mota
Mburojë iu bamë Evropës, pa dijtë çka asht tuta⁸,
Atëbotë, kur pallën Skënderbeg Kastriona
Sillte si rrufeja e përmbi shtroje t'buta
U dridhët një Sulltan, që aso here
Bante m'u dridhë botën mbarë prej tmerre.

Veç sot pse Evropa, sot që asht gjith' uzdaja
Se shqyptaria e lirë del zojë n'vetveti,
Pse sot Evropa, - do Mbretni t'Mëdhaja-
Duen me e ngushtue kah toka edhe kah deti,
E n'vende tona duen që shkjav të shklasë
E fisi shqyptarit n'dhe t'humbasë? ...

O Zot i lum, që vetëm n'dorë Ti i ke
Shartet e popujve e mbretnive t'tana,
E gja pa hiri⁹ kurrë Ty s'ndodh mbi dhe,
As nalt mbi qiell, ku shndrisin dielli e hana,
Deh! Ti, i Pushtetshëm herët si ne e vona,
Shih e gjyko mbi gjith' këto kobet tona.

(1914)

1) Lekë - malësorët e Veriut, ku vepronë kanuni i Lekë Dukagjinit.

2) stërvina - ngordhësira

3) pengue - lidhur

4) premtoftë - vendostë

5) Gopsia - uria, babëzia, pangopësia

6) u erdhë sosa - u erdhë fundi, u sosën

7) Kaina - vëllavrasësi i parë, djali i Adamit dhe i Evës, i cili vras Abelin, vëllanë e tij.

8) pa dijtë çka asht tuta - pa pasur frikë

9) pa hir - pa dashur, pa vullnetin e tij

Poetët e komunitetit

1. Kjo është një nga lirikat më dramatike atdhetare të Fishtës, ku thuren njëherësh idealet e prishura, ankthi, kushtimet, thirrjet, dëshpërimi ndaj të huajve, që shprehet në formë mallkimi.

Për konceptin e Fishtës, ***Shqipëri e lirë do të thotë Shqipëri etnike***, prandaj ai kalon në këtë poezi nga himnizimi i atdheut në realitetin e hidhur: pavarësia e Shqipërisë nuk solli një Shqipëri etnike dhe poeti e pranoi këtë realitet si një plagë pa shërim. Kështu, kënga e urimit u kthye në **këngë vaji** dhe në **këngë mallkimi**.

2. Hyrja e poezisë është goditëse dhe me **ngarkesë emocionale e kuptimore maksimale**:

Mbaroi Malcia! Lekë ma sot nuk ka.

Është një varg tragjik me dy pjesë: tragjikja që ka ndodhur në realitet (Shqipëria e copëtuar) dhe britma për humbjen e konceptit të vendit e të trimërisë.

Malësi e Lekë janë figurat themelore të trimërisë e të guximit, të himnizuara si kult i shqiptarës në *Lahutën e Malcis*. Me parandjenjat e veta sociale, Fishta mendon se aty ku liria mbrohet me guxim dhe ku ky guxim është tretur, humbja merr përmasa tragjike kombëtare:

*Malcori asht thye; e, i dbuem ai me tradhti,
Pa atme sot ka mbetë, pa plang, pa shtëpi!*

3. Trajizimi sa vjen e shtohet nëpërmjet **detajeve therëse** që sjell poeti. Kodi i nderit të shqiptarit lidhet me tri gjëra të shenjta që ai i ka humbur:

Familjen - *N'shtëpi t'lij, po, djepat asht tue i lëkundë shkina;*

Tokën - *Arën e tij asht shkjau tue e lavre.*

Atdheun - *E ushtari i Malit t'Zi, dhe kuajt stërvina
Për ata kryqa t'bekuem i ka pengue,
Nën t'cilët pushojnë, heu, ata trima-rrufe
Që bindën shekullin tue luftue pér Atdhe!*

4. Ndaj **thirrja** merr dhe **trajtén e klithmës**: *O natë...*

Nata, **simbol i errësirës, simbol i tragedisë**, që u ka rënë trevave shqiptare, përforcohet akoma më shumë nëpërmjet fjalëve kyç që vijnë si:

*Epite – e kobshme; mizore (tri herë), e tmerrshme
Krahasim – si nata e fundit e ferrit*

5. Por nata del edhe si **simbol i fshehtësisë** dhe i **tradhtisë**. Kombi shqiptar dhe shqiptarët janë tradhtuar, gjë që jepet dhe nëpërmjet metaforës e krahasimit:

*Që strukë nën t'zezën mbulojë tradhitare t'terrît,
Burrat e dheut do t'zinte n'gjumë mbështetë,
Porsi n'strofull luani zihet fjetë?!*

Në vargun e parë kemi dhe figurën e **inversionit**: *t'zezën mbulojë*, nëpërmjet të cilit mbitheksohet dramaciteti i situatës.

6. E gjithë poezia është shkruar **me thirrje pér humbjet e tokave shqiptare**. Tradhtia në kurriz të shqiptarëve merr përmasa edhe më të mëdha, kur poeti vë në dukje se ato janë mbrojtur pér një mijë vjet nga shqiptarët:

T'përligjuna me luftë e gjaqe...

Pra, shqiptarët, jo vetëm kanë humbur tokat, por bashkë me to kanë shkuan dëm sakrificat e të parëve, historia e shkruar me gjak.

7. Ndaj nga klithja e thekshme poeti kalon në **një valë të madhe mallkimesh** që vijnë duke u përshkallëzuar në rritje nga njëri varg tek tjetri: Mallkimet e tij kanë vetëm një drejtim: ***Evropën - Mbretnitë e Mëdhaja***, që dolën mbi Zotin e vendosën pér fatin e shqiptarëve:

E mallkue qoftë Evropa! Atë e vratë Zot...

8. Për të çjerrë maskën e atij komploti të turpshëm, poeti përmend **vende reale**: *Hoti, Gruda, Mali i Zi, Moskovi..*

Fakte reale historike:

*Mburojë iu bamë Evropës, pa dijtë çka asht tuta,
Atëbotë, kur pallën Skënderbeg Kastriota
Sillte si rrufeja e përbimi shtroje t'buta
U dridhte një Sulltan, që aso here
Bante m'u dridhë botën mbarë prej tmerre...
Po na tue dredhue si dragonj çelikun
Shtegun me kurma shqiptarësh ia zumë...*

Në këtë rast Fishta nuk përdor më tonin himnizues të kësaj kohe, siç bën në poezi të tjera. Fjala "Mburojë", e dallueshme nëpërmjet **inversionit**, mbithekson vlerën e epokës së Skënderbeut jo vetëm pér Shqipërinë, por pér gjithë Evropën.

Figuracioni fillestar, më shpesh **në trajtën e krahasimit** të zgjeruar, është karakteristik pér të gjitha këngët atdhetare të Fishtës.

9. Fishta në këtë poezi zbrazi krejt hidhërimin dhe millefin e një poeti të dashuruar çmendurisht me atdheun e tij. Nëpërmjet thirrjeve pér zgjim, ai ngre në kult **flijimin** pér atdheun.

*O gjak i atyne burrave fatosa,
Që pér Liri t'Malcisë kullove rrëkajë,
Vlo, vlo, ti sot, që maleve u erdh sosa,*

Toni rebelues shprehet me një **gjuhë të tensionuar**, pér të çiruar energjinë e kundërshtimit deri në rebelim të përgjithshëm. Ky ton shoqërohet edhe me **pyetjet retorike**, të cilat dhe ato në vetvete janë të mbushura me millef dhe revoltë:

*E n'vende tona duen që shkjau të shklasë
E fisi shqiptarit n'dhe t'humbasë? ...*

Tensioni dramatik përmbyllët në strofën e fundit, kur poeti ia lë gjykimin pér **të Drejtën** (vini re se si e shkruan me shkronjë të madhe) Atit të Pushtetshëm që qëndron mbi ata që guxuan të vendosin pér fatet e atdheut të tij. Nënteksti i kësaj poezie është mjaft i qartë, ku del **mesazhi se koha**, historia e mëpasme do të tregojë pér padrejtësinë e vendimit të copëtimit të trevave shqiptare. Dhe, si gjithnjë, personaliteteve vizionare si Fishta iu ka dalë fjala...

Koment - GJUHA SHQYPE

Porsi kanga e zogut t'verës,
Që vallëzon n'blerim të prillit;
Porsi i ambli flad i erës,
Që lëmon gjintë e drandofillit¹:
Porsi vala e bregut t'detit,
Porsi gjama e rrufesë zhgjetare,
Porsi ushtima e një tërmëti,
Ashtu asht gjuha jonë shqiptare.

Ah! Po; a' e ambël fjala e saj,
Porsi gjumi n'një kërthi²,
Porsi drita plot uzdajë³,
Porsi gazi i pa mashtri⁴;
Edhe ndihet tue kumbue,
Porsi fleta e Kerubinit⁵,
Ka' u bje qiejve tue fluture
N'tzjarrat valle t'amëshimit⁶.

Pra, mallkue ai bir shqiptari,
Që këtë gjuhë të Perëndisë,
Trashëgim, që na i la i Pari⁷,
Trashëgim s'ia lë ai fëmisië,
Edhe atij iu thaftë, po, goja,
Që e përbuzë këtë gjuhë hyjnore;
Që n'gjuhë t'huej, kur s'asht nevoja,
Flet e t'veten e lë pas dore.

Në gjuhë shqipe nanat tonë
Shi prej djepit⁸ na ka thanë,
Se asht një Zot, që do ta dona⁹:
Atë, që jetën na ka dhanë;
Edhe shqip na thanë se Zoti
Për shqiptarë Shqipninë e fali,
Se sa t'enden stina e moti,
Do ta gëzojnë këta djalë mbas djali.

1. drandofillit - trëndafilit;
2. kërthi - foshnjë;
3. uzdajë - shpresë;
4. gozi i pa mashtri - e qeshura e çiftër;
5. Kerubinit - një nga engjëjt;
6. t'amëshimit - të përfjetësisë;

Shqip na vetë, po pikë ma para¹⁰,
N'agim t'jetës, kur kemi shkue
Tue ndjekë flutura nëpër ara,
Shqip ma s'pari kemi këndue:
Kemi këndue, po, armët besnikë,
Që flakue kanë n'dorë t'shqiptarëve,
Kah kanë vdekë për besë jetike,
Kah kanë vdekë për dhe t'Parëve.

Në këtë gjuhë edhe ai Leka¹¹,
Që i rruzullim mbretinë s'ia zuni,
Që kah binte ai, shkelte vdekja,
Shekullit mbarë ligj t'rundë i vuni;
Në këtë gjuhë edhe Kastriota
U pat folë atyne ushtrive,
Që sa t'ndrisë e diellit rrota¹²,
Kanë me qenë nderi i trimnive.

Pra, shqiptarë, t'çdo fesë që t'jeni,
Gegë e Toskë, malësi e qyteta,
Gjuhët tuej kurrë mos ta lini,
Mos ta lini sa t'jetë jeta,
Por për të gjithmonë punoni;
Pse, sa t'mbani gjuhën tuej,
Fisi juaj, vendi e zakoni
Kanë me u mbajtë larg kambës s'huej.

Nëpër gjuhë shqipe bota mbarë
Ka me ju njoftë se ç'fis ju keni,
Ka me ju njoftë ju për Shqiptarë:
Trima n'za sikurse jeni.
Prandej, pra, n'e doni fisin,
Mali, bregu dhe malësia
Prej nji goje sot t'brohorasin:
Me gjuhë t'vetën, rroftë Shqipnia!

7. Trashëgim, që na i la i Pari - që e kemi trashëguar nga të porët tonë, nga paraardhësit;
8. Shi prej djepit - që nga djepi;
9. do ta dona - do ta duam;
10. pikë ma para - së pari;
11. Leka - Aleksandri i Maqedonisë;
12. e diellit rrota - disku, rrathi i diellit.

Pika kyç të komentit

1. Kjo është ndër lirikat më të bukura të Fishtës, që himnizon **gjuhën shqipe**, pikërisht atëherë kur të tjerët mundohen të përqeshin bukurinë e saj.
2. Karakteristikë e stilit të Fishtës është mënyra ekstreme e shfaqjes së ndjeshmërisë. Ajo del në trajtën e pohimit të përgjithshëm dhe të mohimit të përgjithshëm. Konkretisht kjo shprehet me:
 - **lavdërimin himnizues** që i bën poeti gjuhës amtare:
Porsi kanga e zogut t'verës.....(strofa e parë dhe e dytë)
 - **mallkimin** që i bën poeti atij që mohon këtë gjuhë:
Pra, mallkue ai bir shqiptari...(Strofa e tretë)
3. Në dyja strofat e para lavdërimi i gjuhës shqipe bëhet nëpërmjet krahasimeve të zgjeruara, ku gjuha shqipe shkrihet e bëhet një me mijedisin e natyrës shqiptare. Nëse do t'i klasifikonim figurat që përdor poeti, do të kishim:
 - **figura nga natyra - me nota lirike**
Porsi kanga e zogut t'verës... i ambli flad i erës... vala e bregut t'detit
 - **figura nga natyra – me nota dramatike**
Porsi gjâma e rrëfës zhgjetare...Porsi ushtima e një tërmëtit...
 - **figura nga bota njerëzore - me nota lirike**
Porsi gjumi m'nji kërthi...Porsi gazi i pa mashtri...
 - **figura nga bota hyjnore me nota lirike**
Porsi fleta e Kerubinit,/Ka' bjen qielvet tue fluturue/N'tzjarat valle t'amëshimit.
4. Me këto krahasime (me nota lirike e dramatike) Fishta ka për qëllim të nxjerrë në pah **cilësitë** e gjuhës shqipe, si një gjuhë me pasuri të madhe fjalori, e cila në thesarit e saj fsheh fjalët e ëmbla me nuanca nga më të bukurat që mund të thuhen, por edhe fjalët e rënda, të ashpra, të fuqishme për të treguar fuqinë e mbijetesës së saj në shekuj. Po kështu dhe në mallkimet që u bën atyre që nuk e duan gjuhën shqipe, Fishta mbështetet në leksikun e pasur popullor, veçanërisht kur përdor sharje në trajtën e mallkimeve e të përqeshjeve.
5. Në këtë poezi, autorit shtron stilistikisht tezën se gjuha është **shenjë e njohjes së kombit**. Në strofen e katërt Fishta nxjerr në pah **fuqinë e shenjtë**, duke e bërë dhe gjuhë të Zotit vetë, kür-ai krijoj Shqipërinë. Qëllimi i poetit është të prekë **zemrat e atyre besimtarëve** që, siq besojnë në Zot, duhet të besojnë në gjuhë:
...edhe shqip na thanë se Zoti,
Për shqiptarë Shqipninë e fali...
6. Në strofen e pestë dhe të gjashtë nëvizonhet **lashtësia e gjuhës shqipe**; poeti e vë atë në gojë të prijësve të mëdhenj si Leka apo Gjergj Kastrioti, që me fjalët

shqipe në gojë kanë lindur, kanë luftuar, kanë vdekur dhe kanë lënë gjurmë të pashlyeshme. Por nga ana tjetër, poeti e bën edhe më të prekshme ndjesinë përgjuhën, kur i kujton kujdo shqiptari se gjuha shqipe për të është **gjuha e mëmës**, fjalët e së cilës i ka shqiptuar që në foshnjëri. Kështu kemi kalimin nga e tashmja në të shkuarën, për të treguar **trashëgiminë** e gjuhës.

7. Strofa e shtatë dhe e tetë kalojnë në thirrje **oratorike** të drejtëpërdrejta për shqiptarët e asaj kohe, por mesazhi është aq aktual dhe sot. Gjuha shemb të gjitha kufizimet fetare, morale, shoqërore. Ajo është jo vetëm shenjë dalluese e kombit, por dhe **simboli bashkimit** të të gjithë shqiptarëve.

Vargjet e këtyre strofave janë ndërtuar **në formën e këshillave me folje në mënyrën urdhërore, në trajtat mohore e pohore** dhe fjalë përfocuese, si: kurrë, gjithmonë.

8. Poezia është ndërtuar me 8 strofa që kanë secila nga 8 vargje, prandaj quhen dhe **oktava**. Rimat e alternuara dhe figurat tingulllore (anaforat, anasjellat, aliteracionet, krijojnë një harmoni të përsosur, që ngjason me një simfoni në gjuhën shqipe.

Koment - METAMORPHOSIS

Qe besa, or burra,
Nuk dij kah t'çajë,
Mbas do t'thirret
Sod derri dajë...
Me anmiq t'Shqypnis
Unë pa u frigue
Mjaft jam, i mjeri,
Kacagjelue.¹
Pse kam pasë thanun
Deri sivjet:
Lum aj qì shkrihet
Për atme t'vet;
Edhe kam pritud,
Mbas ktij mendimi,
Trimnishi për atme
Ç'farë do ndeshkimi
Por tash, ta dini
T'tanë rreth e çark.
Se mue m'ka hi
Sod lepri n'bark
M'asht ba shtupe zemra,
E m'la trimnija,

Si jam tue njoftun
Se ç'm'qet Shqypnija ...
Po, po; kujdesi
Për Gegë e Toskë
Mue sod m'ka hjedhun
Si hut n'ketë përroskë ...
.....
Ehu ju, bre burra,
S'kam le për s'teprit! ...
Ma mirë u rrueka
Me zemër t'leprit ...
Kam da, t'a dini,
Me vjetë t'sivjetit
Me u shporrë Shqypnijet
Me kenë i vetit.
E dij se kini
Ju t'gjith me m'sha,
E se me m'thirrun
Ma s'kini vlla;
Por, n'dashtë, le t'thohet
Se dredhoi Leka.
Veç kurr mos t'thohet

Se ka mbetë Leka²,
T'a dijë Shqypnija
Pra, e sheklli³ mbarë,
Se ma mbas sodit
Un s'jam Shqyptar,
A nditet, Zotni,
Qi rrini m'shkam?⁴
Un ma me sodjet
Shqyptar nuk jam
M'thirri si t'doni,
U tham: Urdhno!
Zulu⁵ m'a njitni ...
Shqyptar, por, jo.
Per mue Shqypnija
Kufij ma s'ka,
Nuk kam kund atme
As fis, as vlla,
Fis kam ma t'fortin
E vlla bujarin,
Per atme barkun,
Per erz⁶ kam arin.
Prandaj, mbas sodit,
Kur t'm'lleverdisin
Un kam me shndrrue
Sa herë t'due fisin.
Kshtu, kam me ra
Un n'mbramat Grek,
Kam me ndjehë⁷ n'nesret
Shkja ja Zejbek.⁸
Der sod kjeçe dhanun
Per gjuhë shqyptare:
Por shka, me sodjet,
Per mue dalët fare.
Per mue janë baras
Si bukë si pane⁹,

Por due qi gjindja
Pa te t'mos m'lane.
Përse veç shqypja
Do folë n'Shqypni,
(Si duen me thanun
Nji palë zotni),
Kur me i'gut'n Morgen!¹⁰
A kali imera!
Me i' dobra vecer!¹¹
A buona sera!¹²
.....
Pse krejt sod jeten
Un ndrrue e kam
Kam le per s'dytit:
Shqyptar ma s'jam,
E prej se s'dytit
Kam le sivjet:
Kur do t'pagzohem
A t'm'mbajn synet,
Un due t'm'a njesin¹¹
Pantaleone
Pse mbar bjen fjala
Me napolione¹²
O'i tjetër emën
Qi t'daj se mashkull
Nuk jam, as femën:
Tamam si duhet
Shqyptari t'jet,
Qi don me pasun
Kuleten xet.¹³
Tash bjer kavallit,¹⁴
O barku i em,
Porsi bylbyli
Qi kndon mbi gem?

1. *kacagjelohem*: kapem, grindem (vini re njyrimin tallës, ironizues të fjälës).
2. *Se ka mbetë Leka*: shprehje që i atribuohet Lekë Dukagjinit; Më mirë t'i dredhosh rrezikut qoftë dhe i turpëruar, sesa të japësh jetën për lavdi (vini re ironinë)
3. *sheklli*: shekulli, koha (këtu: për njëzimin, metonimi)
4. *shkam*: shkamb, stol druri (zakonisht burrat rrinë ulur në tokë, këmbëkryq; pra ata që kryesojnë kuwendin, që gjykojnë e vlerësojnë veprimet e bashkësise).
5. *zulu*: fis primitiv në Afrikë (kujtoni titullin e një vepre të Konicës).

6. *erz*: (turq.) nder
7. *ndjehë*: ndihem, gdhihem
8. *shkja, zejbek*: emërtimë përcmuese për fise sillave
9. *pane*: it. bukë
10. *gut'n Morgen!*, *kali meral, dobra-vecer!*, *buona sera!: përshtendetja "mirëmëngjes"! në gjermanisht, greqisht, serbisht, italisht
11. *t'ma njesin*: të më vënë emrin.
12. *napolione*: napolon, monedhë ari e kohës
13. *kuleten xet*: të nxehë, të ngrrohë, plot me para
14. *kavall*: illo vegle muzikore fymore

P

PIKA KYÇ TË KOMENTIT

1. Kjo satirë është shkruar në **vetën e parë**, sepse vetëm kështu mesazhi që përcjell bëhet më i besueshëm dhe më mbresëlënës për lexuesin. Pikërisht kjo vetë e parë i shërbeu regjimit komunist për ta etiketuar Fishtën tradhtar e reaksionar, pasi kishte thënë se e kishte përtur të quhej shqiptar. Në të vërtetë Fishta e shpall që në vargjet e para se ai, pa u frikësuar, është ndeshur hapur me armiqtë e Shqipërisë.

<i>Dhe kam pritun,</i>	<i>Por tash, ta dini</i>
<i>Mbas ktij mendimi,</i>	<i>T'tanë rreth e çark.</i>
<i>Trimnisht' për atme</i>	<i>Se mue m'ka hi</i>
<i>Ç'farë do ndëshkimi</i>	<i>Sod lepri n'bark</i>

Tani Fishta ka gjetur një rrugë të tèrthortë, duke e **vënë veten në vend të atyre që bëhen bashkpunëtorë me armiqtë**. Ironia vetëdemaskuese është e hapur dhe fshikulluese.

Sic dihet edhe nga historia, kleri katolik shqiptar e ka kritikuar ashpër regjimin e Zogut jo vetëm me fjalë e me mjete të tjera demokratike, por ai, në njëfarë mënyre, ka nxitur lëvizje popullore kundër këtij regjimi. Opozita e klerit katolik ndaj regjimit të Zogut vinte jo vetëm nga prirjet anadollake që mundohej të fuste te shqiptarët, por edhe si kundërvënie ndaj një politike kundërklerikale të regjimit. Rolin e vet si intelektual në fushën sociale e politike, Fishta e mishëron në art nëpërmjet satirës. Kjo satirë ka lindur si polemikë e drejtëpërdrejtë dhe si përgjigje flakë për flakë ndaj fenomeneve negative që dilnin në sipërfaqe në jetën e përditshme. Është kriza që e ka mbuluar botën shqiptare, që e bën Fishtën aq idhnak.

Registri stilistik i poezisë është **tragjikomik** dhe **sarkastik**.

2. Motivet kryesore të poezisë janë:

- atdhedashuria
- tradhia e idealit kombëtar
- tragjikomedia e patriotizmit
- interes personal mbi interesin e përgjithshëm
- rënia e të gjitha vlerave njerëzore

3. Në nëntekstin e vargjeve ndihet një **dhibje e thellë e poetit**, që vuan nga kjo botë kaq anadollake dhe përpinqet me të gjitha mënyrat ta luftojë atë, në këtë rast, nëpërmjet satirës. Rendja pas **interesave personalë**, rendja pas **shitjes së identitetit** kanë arritur në një pikë të tillë, sa poeti shpërthen me një satirë ekstreme:

*T'a dijë Shqypnija
Pra, e sheklli mbarë,
Se mbas sodit
Unë s'jam Shqyptar...*

4. Kjo satirë është lufta më domethënëse ndaj atyre që duan ta **zhbëjnë atdheun**, racën shqiptare:

*Kshtu, kam me ra
Un n'mbramet Grek,
Kam me ndjehë n'nesret
Shkjaja Zejbek...*

5. Fishta ndalet te shenjat më dalluese të kombit shqiptar, sic janë **gjuha** dhe **kaluara historike**. Nëse te poezia *Gjuha shqipe* ai përdor një **ton himinizues**, në këtë poezi ai përdor ton **polemizues**:

<i>Përse veç shqypja</i>	<i>Luftët e Kastriotit</i>
<i>Do folë n'Shqypni,</i>	<i>E t'Dukagjinit</i>
<i>Kur me i'gut'n Morgen!</i>	<i>Un kam me i mbajtun</i>
<i>AKali imera!</i>	<i>Per dokrra hinit.</i>
<i>Me i' dobra vecer!</i>	
<i>A buona sera!</i>	

6. Fishta jo vetëm që është njohës i drejtëpërdrejtë i folklorit historiko-satirik të popullit tonë, por njëkohësisht është njohës shumë i mirë i humorit tradicional, sidomos i atij të Veriut. Këtu e ka burimin pasurimi i vargjeve satirike me **shprehje frazeologjike** (idioma) dhe fjalë të urta, të cilat tregojnë pasurinë e materies gjuhësore e artistike të artit të Fishtës:

"I them derrit dajë"-
"Është dreq me brië"-
"Më hyri lepuri në bark"-
"Kam lindur për së dyti"-
"Më është bërë zemra shtupë"-
"E ka kuletën të ngrohtë"-
"I bie kavallit"-
"Vuri strehë"-
"Tjerr fjalë"-
"I ka rënë sëpata në mjaltë"-
"Atij i bën lule dhe ferra"-
"Kërkon halën në përpeq"-
"Flet dokrra bini"-
"E mban sahatin në ujë"-
"I nxjerr zavall kresë"-
"Besë e shqiptarit si purteka e arit"-
"Nuk i gjendet fara"-
"Doli faret"-

LASGUSH PORADECI**“Lirikat” - SKEMA E ANALİZËS**

Sistemi poetik Strukturimi i librave poetikë të Lasgush Poradecit tregon se poezia e tij ashtu siç lexohet në njësi të vogla, duhet të lexohet dhe në tëresinë e sistemit të saj poetik.

Temat Temat kryesore të këtij sistemi poetik do t'i klasifikon në **katër figura: qelli, dheu, zjarri, uji**, elementet që krijuan gjithësinë. Nëpërmjet komunikimit të tyre krijohet lirika filozofike, e ndërtuar sipas një kurbe poshtë-lart, pra dhë-qelli dhe anasjelltas. Kjo lëvizje nxitet nga dashuria e dhimbja që marrin kuptimin e energjisë shpirtërore dhe jetësore. Poezi të tillë janë: *Gjuha e zjartë, Kënga pleqërishte* etj.

Dhimbja poetike *Dhimbja poetike* shfaqet veçanërisht hapur në poezitë që në dukje ngjasojnë me lirika të peizazhit, por që në fakt janë shprehje e trazimeve të brendshme shpirtërore. Të tillë janë poezitë: *Poradeci, Zemra e liqerit, Dremi liqeri, Mbarim vjeshte* etj.

Njohja dhe vetënjohja *Njohja dhe vetënjohja* janë shtysat kryesore të frysmit poetik të Lasgushit. Liqeni, që simbolizon natyrën e vendlindjes, shndërrohet në muzën poetike të poetit (*Dremi liqeri*); nëpërmjet shkallëve të përshkrimit të tij arrihet në zbulimin e vvetes. Por nga ana tjetër, kemi dhe njohjen që vjen nga kultura, që e gjejmë te poezia *Naim Frashëri*, ku poeti tek e kaluara gjen rrënjet e identitetit vetjak e kombëtar.

Vdekja dhe përjetësia *Vdekja dhe përjetësia*, ky dualitet i përhershëm shpaloset në poezitë simbolike: *Gjeniu i anijes, Lundra dhe flamuri, Vdekja e nositit*. Në këto poezi kemi ndeshjen e shpirtit krijues me vdekjen në udhën e idealit, të vetëflijimit, i cili është i bukur, sepse synon përjetësinë.

Dashuria *Dashurisë* poeti i këndon jo aq si emocion, sesa si fuqi themelore jetësore, si fuqi tokësore dhe kozmike (*Vallja e yjeve*). Në poezinë e dashurisë mbizotëron elementi filozofik. Por Lasgushi krijoj i një lloj tjetër lirike dashurie që mbështetet në një koncept shoqëror dhe moral që del ngajeta e vendit dhe tradita populllore (*Kroi i fshatit tonë, Baladë*).

Koment - VALLJA E YJEVE

Yjtë - e ndezur si fëngjill,
që vërtiten palë-palë,
prej mosgjëje zunë fill
plot me jetë-e mall të valë.

Zunë fill me dashuri
që kur bota zu të ngjizet,
pa sikush për shok të ti
përvëlohet edhe ndizet.

Ndizet ças edhe për ças,
e si kurrë s'ka të shuar,
pa pushim i vete pas
me një sulm të llaftaruar.

E si kurrë nuku mund
ylli yllin që ta kapë,
rrotull qiejve pa fund
venë-e vinë-e venë prapë...

Do të venë fluturim
kudo janë-e kudo s'janë,
nëpër quell që s'ka mbarim,
as fillim, as fund, as anë.

Kur mi të, kur nënë të,
kur me hirë-e kur pa hirë,
do përcajnë gjithënë
hapësirë... shkretëtirë...

Ata ikin varg-e-varg
Më një etje të pashuar:
sesa fellë-e sesa larg
shoq me shoq u pat larguar!...
Kush j-u fali-aq dëshirim
dh'aqe zjarr e aqe flakë,
dhe'i gatoj me aq durim
yjtë-e lum e varfanjakë?

Se do një, si për çudi,
kur prej syresh rreh të ftohet,
shoq i vet, nga mall'i ti,
më me zjarr zë përvëlohet...

Dh' i vjen qark më me vërtik
e me dhembje me të nxehtë,

e si ik... si gjithë ik...
e pushton me zjarr të vete:

Sa më pak e shëmbellen:
aq më shumë-e ndjek dëshira...
Pa nga malli që s'e gjen,
dridhet gjithë hapësira.

...Kur po ja! Se që përtej
ndriten erërat nga pakë:
Ylli-i zhdukur nëpër qiej
vetëtiu e mori flakë:

J-a pat shtënë më një ças,
Mun në mes në kraharuar,
shoq'i vet q'i sillej pas
Më një sulm të llaftaruar;

Q'e kish flakën mun në gji,
q'e zhuritte dashurija,
që shkëlgente me zili
rrotull rrezeve të tija.

Yll i mjerë e yll i lum!
Yll i lum e yll i mjerë!
Sapo drita t'u përgjum,
sheh një shoq nëpër skëterë;

Ay vin... e gjithë vin...
gjithë më pranë... e gjith më pranë... –
sesa ndrin e vetëtin!...
Sesa ndjen një gaz pa anë!...

Sesi ndritesh përsëri!
Sesi ndizesh përsëpari!
Sesi ndjek me dashuri
posi yll margaritari!...

Dashuri! Heu! Mall i ri!
Dashuri! Këng'e durimit!
Ti liri! Ti robëri!
Ti valim i shkrepëtimit!

Yjtë-e ndezur aqe larg,
lozin vallen e dëshirës
dyke ndritur varg-e-varg
nëpër terr të hapësirës.

PYKA KYC TË KOMENTIT

1. Poezia "Vallja e yjeve" është klasifikuar të lirikat e dashurisë së Lasgushit, por si qdo poezi e tij, ajo ka një nëntekst të fuqishëm filozofik. Vetë **titulli** është një **metaforë emërlore**. Lasgushi i këndon dashurisë si fuqi tokësore e qjellorë, që drejtë e harmonizon lëvizjen e krejt jetës kozmike dhe të asaj njerëzore. Yjet janë kthyer në **bartës të energjisë** së dashurisë që nuk merr fund kurrë, por vetëm përcillet e transmetohet nga njëri tek tjetri.

2. **Thelbi filozofik** i poesisë ka të bëjë me shpjegimin e teorive për sistemet qjellorë. Si u krijuan trupat qjellorë? Te fjala poetike "mosgjëja" (*Prej mosgjëje zunë fill*) Lasgushi përqendron idenë e mistershme të krijimit, e cila përcillet dhe te lindja e ndjenjës së dashurisë. Pa shkak u krijua bota, pa shkak lind dashuria. Ideja e misterit përforcohet edhe në strofën, e cila ndërtohet mbi **pyetjen retorike**, që rrek të gjejë krijuesin e gjithësisë:

*Kush j-u fali-aq dëshirim
dh'aqe zjarr e aqe flakë,
dhe'i gatoj me aq durim
yjtë-e lum e varfanjakë?*

3. Ligji natyror i **térheqjes së trupave** dhe i **lëvizjes** së tyre realizohet poetikisht nëpërmjet valles së yjeve:

*Rrotull qiejve pa fund
venë-e vinë-e venë prapë...*

E gjitha kjo ndodh në një **hapësirë** të pafund, qoftë **horizontalisht**, qoftë **vertikalisht**:
Sesa fellë-e sesa larg...

që realizohet nëpërmjet përdorimit të **ndajfoljeve të vendit**.

4. Është një rrethqarkullim që nuk ndërpritet asnjëherë. Dhe në qendër të gjithë kësaj qëndron **dashuria**, si një ndjenjë universale. Ajo e **harmonizon** lëvizjen që ndodh në botën kozmike dhe në atë njerëzore:

*Yjtë-e ndezur aqe larg.
lozin vallen e dëshirës
dyke ndritur varg-e-varg
nëpër terr të hapësirës.*

5. Por forca e dashurisë është aq e pashtershme, sa **siguron** edhe **përhershëmérinë** e kësaj lëvizjeje:

*Do përcajnjë gjithënje
hapësirë... shkretëtirë...*

6. Në këtë poezi **dashuria** shfaqet si një **energji** që mposht ftohjen, plakjen, vdekjen. ...*Kur prej syresh rreh të ftohtet
shoq i vet, nga mall'i ti,
më me zjarr zë përvëlohet...*

Marrëdhënia reciproke, **shkëmbimi i energjisë**, i ndjenjës së ngrohtë të dashurisë u jep njerëzve **dëshirën** për të jetuar dhe **kuptimin për jetën**. Epiteti *i llautuar*, është i pranishëm në gjithë krijimtarinë poetike të Lasgushit. Ai shpreh shkallën më të lartë të ndjenjës, që arrin në ekstrem: **dashuri skëterrë**, ku vuajtja dhe lumburia janë të të njëjtë nivel.

7. Pasioni i dashurisë

realizohet nëpërmjet disa **fjalëve kyç**:
mall i valë, etje e pashuar (epitet); *dëshirim, zjarr, dhembjen e nxeh të, flakë...*

Në strofenë mëposhtme poeti i bën një **thirrje të drejtëpërdrejtë** dashurisë:

*Dashuri! Heu! Mall i ri!
Dashuri! këng'e durimit!*

*Ti liri! Ti robëri!
Ti valim i shkrepëtimit!*

Kjo është një nga strofat, ku ndjenja e dashurisë nga qielli zbritet në tokë, duke u bërë mjaft **njerëzore**. Ajo ekziston vetëm nëpërmjet të kundërtave: lirisë dhe robërisë, mallit e durimit, këngës e valimit. Zjarri i këtij bashkimi krijon dhimbjen e ëmbël dhe varësinë e përhershme, përjetohet **njëherësh, si liri dhe robëri**.

8. Pikat e heshtjes

që zënë vendin e një strofe të tërë, përsëriten dy herë në momentet kyç të kuptimit të poesisë.

Herën e parë ato vijnë pas strofave të para, ku poeti përshkruan hapësirën e mistershme qjellorë. Në këtë rast ai e lë lexuesin të përfytyrojë e të imagjinojë se ç'ndodh në këtë mjedis qjellor, ku yjet ndjekin njëri-tjetrin e asgjë nuk ndalet asnjëherë; asgjë nuk ka as fillim, as fund.

Herën e dytë pikat e heshtjes vijnë pas strofës ku poeti i drejtohet dashurisë. Duket se ai kërkon ta lërë disa çaste qetësie lexuesin të meditojë rreth kësaj ndjenje dhe përvojës së vet personale.

9. Ritmi i poesisë

ndjek pasionin e poetit. Ai krijohet nëpërmjet disa elementeve:
- Përdorimit të dendur të foljeve (që vihen edhe në trajtën e shprehjeve frazeologjike):

Venë-e vinë-e venë; lozin, dyke ndritur, përcajnjë, ndriten, vetëtju etj.

- Përsëritjeve, anaforave: *Sesi ndritesh përsëri!*

Sesi ndizesh përsëpari!

Sesi ndjek me dashuri...

- Epiteteve me kuptim të kundërt: *Yll'i mjerë e Yll'lum!*

- Shkallëzimit të veprimit: *Dh'i vjen qark më me vërtik...
E pushton me zjarr të vetë:*

- Rimave ABAB: *Larg / dëshirës / varg-e-varg / hapësirës.*

Koment - KËNGA PLEQËRISHTE

O këngë pleqërishte! Ti vjersh' e Vendit t'em!

Ti fjälë që më dhimsesh e që më bën ujem!¹

Tashi jam dëshëruar së largu të më vish:

Dëgjoju, as dëgjoju! moj këngë pleqërish!

...Në hije të kasolles që nxin atje mi mal,

J-a nis me zë të shtruar... ja merr më dal-nga-dal...;

J-a thua më të dhemshur... ja thua më të qarë...,

J-a dredh e përvëluar... ja zjen... e ja heq zvarë...;

Pastaj fillon të ngrihesh, e nis e ja thërret:

Dh'áq letë-e ngreh së poshti... áq fort e shpje përpjet...,

¹ Më bën ujem - (këtu) Më turbullon

Aq dyke mërmëruar me zë të parpalitur
Rënkim-i zemrës s'ate ronitet më të ngjitur...,
Sa... që nga lartësira ku vate fluturoj...,
Me sulm e ulërimë këputet si përroj...
E rrjedh pér tatëpjetë prej kulmit qielluar
Si breshër i thërrmuar... si lot i përvëluar...
Pastaj të shuhet zëri... e rrihesh... edhe vdes:
Mjerimi-i vetëvetes të thjevi mes-pér-mes:
Së felli-e pá mëshirë të thjevi dhembja jote,
Dëshir' e varfëruar e Këngës magjiplotë!

O këngë pleqërishte! O vjersh' e Vëndit t' em!
O fjalë që më dhimsesh, e që më bën ujem!
O mall! O pshérëtimë! O vajë! - O lot i zi!
O shpirt i përvëluar që qan nér syt' e mi!
Si ngrihet që nga deti një valë-e dëshëruar:
Nga fund' i zemrës s'ate ti ngrihesh dyke vuar;
E prapë posa vala, që bje së-rish në det:
Ti bje në fellësirën e zemrës së vet.

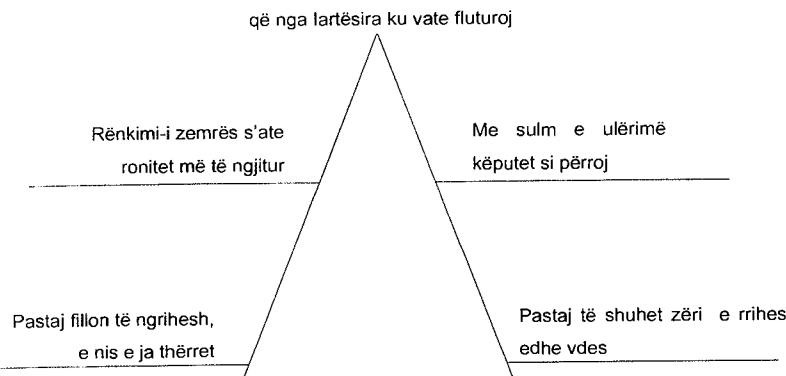
- 1. "Kënga pleqërishte" është **kënga e trimërisë e variantit jugor** e konceptuar në mënyrë originale nga Lasgushi; përfshihet në poezitë e tij **filozofike**. Poeti ka nevojë pér këtë këngë, pér frymëzimin që do t'i sjellë ajo, ndaj e **kërkon gati duke iu përgjëruar**, duke theksuar kështu vlerën e saj jetike, pa të cilën s'do të ekzistonte as kënga originale e poetit.
- 2. Vetë kënga është **procesi krijues**, i cili identifikohet me shpirtin poetik, që del nga vjetveta dhe rikthehet përsëri në vetvete. Ajo shfaqet si:

 - mall pér të shkuanë:** *Tashi jam dëshëruar së largu të më vish...*
 - dëshirë pér të përsosurën:** *Dëshir' e varfëruar e Këngës magjiplotë*
(Fjala e varfëruar del në kuptimin e dëshiruar, e kërkuar, ke vuajtur aq shumë pér të dhe jo në kuptimin e drejtëpërdrejtë, si mungesë vlerash materiale dhe shpirtërore.)
 - dhimbje e brendshme:** *Mjerimi-i vetëvetes të thjevi mes-pér-mes*
(Fjala mjerimi del në kuptimin e vuajtjes së shkallës më të lartë, e një vuajtjeje të bukur e madhështore, që lidhet me misionin e poetit. Vini re: fjalët te Lasgushi marrin një kuptim tjetër duke u vënë në kontekstin e tij poetik. Krejt ndryshe del fjala *Mjerim* në krijimtarinë e Migjenit, si varfëri fizike e shpirtërore te njeriu.)
 - 3. Procesi i krijimit si dhe **vetëjeta e poetit s'mund të kuptohet pa dhimbjen**. Prandaj mesazhet e nëntekstit poetik janë të shumta:

 - Dashuria pér të pasosurën është një dhimbje e bukur, se të lumturon synimi dhe përpjekja pér t'u ngjitur lart shpirtërisht.

- Dhimbja e fisnikeron njeriun, sepse i zbut shpirtin dhe u jep kuptim përpjekjeve të tij.
- Dhimbja e zbut tragiizmin e vdekjes, se na ndihmon të kërkojmë gjatë gjithë jetës misterin e të panjohurave.

- 4. Në këtë poezi si dhe në shumë të tjera, **ngritja emocionale poetike bëhet në formën e piramidës**. Pasi është arritur kulmi, kemi një zbritje. E gjitha kjo lidhet me një kërkim apo **ngulim të poetit pér të hyrë në thellësi të misterit** të botës natyrore dhe të asaj njerëzore:

- 5. E gjitha kjo realizohet me **fjalë kyc**, të cilat krijojnë:

 - efekte pamore:** *hije e kasolles, mal, lartësi, fluturoj, përroi, breshër, kulmit qielluar*
 - efekte dëgjimore:** *zë të shtruar, me të qarë, mërmëruar, më të ngjirur, ulërimë, shuhet zëri.*
(Vini re se si krijon poeti fjalë të rralla poetike duke shmangur rregullat gramatikore: kulmit *qielluar* (përdor një fjalë *qielluartë* njashme me një pjesore dhe ia bashkëngjitet emrit: është njëlljo si të themi: kulmi i saj është ngritur në qill, por që në këtë rast do të mbeteshim vetëm në një veprim të jashtëm, ndërsa poeti nëpërmjet kësaj fjale i vesh këngës edhe cilësi të brendshme, e bën qellore.)
 - 6. Poeti i vesh këngës disa emërtime, duke shfrytëzuar figurat e **metaforave-emra**, si dhe **epitetet**: *Fjalë që më dhimblesh, mall, pshérëtimë, vaj, lot i zi, shpirt i përvëluar, kënga magjiplotë etj.*
 - 7. Si në të gjithë krijimtarinë filozofike, edhe në këtë poezi Lasgushi mbështetet në **katër figurat elementare** të krijimit: *qellin, dheun, ujin e zjarrin*. Nëpërmjet komunikimit të tyre realizohen lëvizjet dhé-qill, e anasjellas vdekje-përfjetësi. (katër vargjet e fundit të poezisë)
 - 8. Në lirikën e Lasgushit domethëniet krijohen nëpërmjet **figurave tingullore**, veçanërisht thrrorëve, përshkallëzimeve, rimave të puthura, pikave të heshtjes, të cilat harmonizohen në një mënyrë të rrallë pér poezinë shqipe.

Koment - VDEKJA E NOSITIT

Me zjarr ju flas..., me zjarr.
Në gjirin tim kam hapur varr...
Që t'i jap shpresë-edhe t'ja marr...

Un' ik ligerit zemërak
Fatlum dh'i pastëri si zëmbak,
Po zemra ime kallon gjak:

Se vijnë-urtuar zogjtë-e mi,
Dh'u jap ushqim me dashuri -
Një dashuri pér llaftari:

Pa nis ah! gjirin t'a godas...
Dh'e hap ah!-gjirin më një ças...,
Dh'i ngjinj ah! zogjtë-e vdes me gas!...

- 1. "Vdekja e Nositit" është poezia më e njohur **simbolike** e **filozofike** e Lasgush Poradecit. Nositi me të cilin poeti identifikon vetveten, është zogu i veçantë i ligenit, i cili ligjeron **vetëflijimin** e tij. Ky ligjërim fillon dhe mbaron me të njëjtin varg që përsëritet:
Me zjarr ju flas, me zjarr.
- 2. Poeti e parapërgatit lexuesin se rrëfimi i tij poetik do të jetë i zjarrtë, i mbushur me dashuri dhe dhimbje pér llaftari. Aq të lidhura janë këto ndjesi, sa nuk mund të bëjnë dot pa njëra-tjetër. Zjarri është ekstremi ku arrijnë dashuria dhe dhimbja, është simboli i përfjetësisë së tyre dhe i përfjetësisë së krijimit poetik.
Në gjirin tim kam hapur varr...
Po zemra ime kallon gjak:
- 3. Akoma më e prekshme bëhet kjo dhimbje, kur poeti në strofen e katërt përfshruan një veprim natyror nga bota e shpezëve që bart një frymë heroike vetëflijimi. Në këtë rast **shkrihen** në një: **misioni i nositit** që vetëfljohet pér trashëgimtarët e vet (pavarësisht se në një mënyrë instinktive) me **misionin shpirtor të poetit** që ushqen trashëgiminë kulturore dhe poetike. (E ngashme kjo me misionin e N. Frashërit te *Fjalët e qiririt*).
Tri klihmat (ah) janë shenja të dhimbjes së madhe, që thërrasin vdekjen me gas pér hir të idealit.
- 4. Fjala gas merr një ngarkesë të madhe emocionale, pasi bart në vetvete një paradoks në dukje: dhimbja dhe vdekja nuk kanë asnjë lidhje kuptimore apo formale me këtë fjalë. Por është pikërisht **shpirti** që qëndron mbi dhimbjen e mbi vdekjen.

Ahere-helmohet e buçet
Pas mallit t'ím ligeri-i shkret,
E rit tallazin pos i det.

Ay e tund, ay e shkund,
Ay e hap sa me tē mund,
Gjer mun nē gjit, gjer mun nē fund.

E shpirtin dyke ma përcjellë,
Më thotë ah! shih sesá 'sht'i fellë
Ky gjir'i em që tē pat pjellë...

Me zjarr ju flas..., me zjarr.

4. Shpirti poetik shfaqet në **formën e mallit** të poetit pér një përfjetim të madh ndjenjash e **emocionesh** që, në mënyrë **metaforike**, vénë në lëvizje ligenin (pra, jetën):

Ay e tund, ay e shkund,
Ay e hap sa me tē mund,
Gjer mun nē gjit, gjer mun nē fund.

5. Drama e jetës dhe e vdekjes jepet në një lëvizje që shkon nga lart-poshtë e përsëri nga poshtë-lart; nga e jashtmja së brendshmi dhe e kundërtë. Kjo arrihet me një formë të përsosur poetike e shoqëruar me rima, anafora e përshkallëzim të veprimit. Kjo lëvizje është riciklimi i jetës sipas ligjeve natyrore dhe të atyre njerëzore. Kjo lëvizje është ikje, duke lënë pas trashëgiminë.

Kështu do të paraqitej skema e kësaj poezie filozofike:
lindja – misioni – vetëflimi – vdekja – trashëgimia si rilindje
Në poezi **liqeni** zë një vend të rëndësishëm si një mjedis i veçantë fizik e shpirtëror, që ushqen jetën dhe e riciklon atë. Kjo shprehët paralelisht në strofen e fundit si:
- lidhja e përhershme e zogut me liqenin,
- lidhja e përfjetshme e poetit me vendlindjen.

6. Në stilin poetik të Lasgushit është karakteristik përdorimi i fjalëve kundërshtuese dyshe. Në këtë poezi ato japid lidhjen dramatike të jetës dhe të vdekjes. p.sh., dashuri – llaftari zjarr-varr zambak-gjak shkund-mund.
Ato harmonizohen me rimat, ritmin e vargjeve, asonancat, aliteracionet pér të realizuar këtë poezi të përsosur estetikisht.

Koment - PORADECI¹

Perëndim i vagëlluar mbi Ligerin pa kufir.
Po përhapet dal-nga-dale një pluhûrë si një hije.
Nëpër Mal e nér Lëndina Shkrumb' i natës që po bije,
Dyke zbritur që nga qjelli përmë fshat po bëhet fir...²

E kudó krahin' e gjerë më s'po qit as pipëlim:
Në Katund kërcet një portë... në Liger hesht një lopatë...
Një shqiponjë-e arratisur fluturon në Mal-të-Thatë...
Futet zemra djaloshare mun nē fund tē shpirtit t'im.

Tërë fisi, tërëjeta, ra... u dergj... e zuri gjumi...
Zoteroj më katër anë errësira...

Po tashi:
Dyke nisur udhëtimin mes-pér-mes nér Shqipëri,
Drini plak e i përrallshëm po mburon prej Shëndaumi...

¹ Është variant i ripunuar i vitit 1929.

² Bëhet fir - përhumbet, tretet

1. Më tepër se poezi peizazhi, Poradeci është lirkë filozofike. Kjo poezi e ka nismën në përjetimin e perëndimit të ditës në vendlindjen e poetit. Por kuptimet e saj shumëzohen e zhvillohen, hyjnë në thellësitë e njeriut (unit lirik) dhe mbërrinjë në domethënie të thella filozofike dhe etnike.

2. Që në vargjet e para mbizotëron një paqe dhe një qetësi në peizazhin e liqenit, në kohën kur është në përfundim perëndimi i diellit. Pra, jemi tamam në kufirin ndërmjet ditës dhe natës. Është një çast, (**tashi**) dhe pikërisht këtë çast pëershruan poeti. Duket se gjithçka ndodh para syve tanë. Këtë përfytyrim na e jasin elementet që shprehen me mjetet morfollogjike të shprehësisë, si:

Emrat: perëndim, pluhurë, shkrumb i natës, hije, qjelli, pipëlim, fir, gjumi, errësira, shpirti....

Foljet: përhapet, bije, dyke zbritur, (s'po) qit, kërcet, hesht, futet, (e) zuri gjumi, u dergj, zotëroj...

Mbiemrat: i vagëlluar, e gjérë, e arratisur, djaloshare, plak, i përrallshëm

Ndajfoljet: dal-nga-dale, mes-për-mes, tashi...

3. Qetësinë dhe paqen e përforcojnë akoma më shumë prania e **kontrasteve** (kemi antonime të kontekstit poetik):

hesht – kërcet (një lopatë)

dyke zbritur – fluturon

- Kontrasti paraqitet edhe te çifti i mbiemrave:

djaloshar – plak

Përjetësia dhe trashëgimia sigurohen vetëm nëpërmjet **bashkekzistencës**, ndërmjet së resë me të vjetërën (në kuptimin e traditës).

4. Në shumë poezi të Lasgushit në fund të tyre poeti çel shtegun për të dalë **nga e tashmja dhe për të hyrë në përjetësi**. Kjo kthehet nga gjendje fizike e natyrës në gjendje shpirtërore të unit lirik. Në vargun: *Tërë fisi, tërëjeta, u dergj... e zuri gjumi...*, gjymë **kuptime të thella metafizike** që lidhen me raportet ndërmjet:

- gjumit të trupit dhe gjumit të shpirtit

- gjumit të natës dhe gjumit të vdekjes.

Vetëm një kufi i ndan ata të dy, i ngjashëm me kufirin ndërmjet ditës dhe natës. Ky kufi është gjithnjë një çast, të cilin poeti përpinqet ta shndërrojë poetikisht në një çast përjetësie. Edhe në këtë rast kjo realizohet nëpërmjet **kontrastit**:

u dergj – mburon

e zuri gjumi – nisi udhëtimin

Dy rastet e fundit jashtë idenë se edhe në qetësinë më të madhe, edhe atje ku mendojmë

se ka vetëm vdekje, **lëvizja është e pranishme**; ajo është vetë jeta që s'vdes kurrë dhe që konkretizohet me lumin që buron për të bërë udhëtimin e tij shekullor.

5. Përveç domethënieve filozofike, poeti sjell në këtë poezi dhe domethëniet etnike. Kjo realizohet: me praninë e **toponimeve, si dëshmi autoktone**:

Poradeci, Mal-të-Thatë, Shëndaumi, Drini

Po kështu, poeti disa emërtime të përgjithshme vendore i shkruan me **shkronjë të madhe**, me qëllim për të përforcuar stilistikisht topominë e tyre.

Liger, Lëndinë, Mal...

6. Vargjet e fundit të poezisë Poradeci:

*Duke nisur udhëtimin mes-për-mes nër Shqipëri,
Drini plak e i përrallshëm po mburon prej Shëndaumi...*

në dukje janë vargje që jashtë dhënë e jashtme gjeografike, kurse në thellësi shprehin **dhimbjen e madhe njerëzore** e poetike për ndarjen dhe për bashkimin e dheut (të lashtë) të shqiptarëve.

7. Lasgushi është i veçantë si poet në kërkimin e fjalëve të rralla, që kanë një **pasuri të madhe nuancash kuptimore dhe ndijesore**. Ndalem tek epiteti:

Perëndim i vagëlluar. Në fjalor kjo fjalë ka këtë shpjegim:

Sipas foljes vagulloj - humbet dritën a shkëlqimin, fillon të errësohet a të dobësohet; duket si i mbuluar nga një mjegull e lehtë, duket si nëpër mjegull

Drin i përrallshëm (mbiemri është krijuar nga emri përrallë për të na ofruar idenë e lashtësisë, të fantazisë, të èndrrave që burojnë nga thesari popullor.

8. Strofat ndërtohen me rima sipas skemës ABBA. Në strofen e tretë kemi një thyerje të vargut të dytë për të theksuar idenë e kohës *Po tashi*. Fjalët, figurat, ritmi, gjithçka, harmonizohen për të dhënë krijimin e gjendjes së paqtë të natyrës dhe të shpirtit të poetit që rri gjithnjë zgjuar, sikurse lumi.

MIGJENI**“Vargjet e lira” - SKEMA E ANALİZËS**

Struktura Struktura ciklike e veprës me emërtimet e saj krijon një rend logjik e tematik të poezeve. Në secilin cikël del emërtimi *kangë* për poezinë, që është një emërtim tradicional: *Parathanja e Parathanjeve si hyrje, Kangë e ringjalljes, Kangët e mjerimit, Kangët e pérndimit, Kangë në vete, Kangët e rinisë, Kangët e fundit.*

Titulli Titulli i veprës ka kuptim të dyfishtë: *vargje të lira*, në mënyrën e ndërtimit të tyre, dhe *vargje të lira* në vështrimin e lirisë tematike. Që në titull del vetëdija e autorit se po krijonte një poezi tjeter nga rrjedha e poeziës së kohës.

Tematika Kemi shkëputja nga trajtat formale e tematike të poeziës shqiptare të kohës.

Mungon tematika atdhetare apo kombëtare.

E kaluara preket vetëm si reflektim në aktualen, por jo si temë e veçantë. Temë zotëruese bëhet *tema shoqërore* e kohës, si dhe *dhimbjet personale* të lidhura me kohën.

“Kangët e pakëndueme” Në këtë cikël Migjeni e shikon artin e poeziës si **një mundim të thellë psikologjik**, dhe realizimin e krijimit një **shpërthim të mundshëm**. Ai është i vetëdijshëm që poezia e tij do të shfaqë një rebelim të përbajtur... e unë jam vullkani që fle i fashitun.

“Kangët e ringjalljes” Ideja e zgjimit do të hedhë idenë e **lindjes së një njeriu të ri**, që do të mëkëmbë një Kohë të Re. Ky *njeri i ri* do të zgjojë ndërgjegjet e fjetura njerëzore për njohjen e vvetes, të jetës e të lirisë. (*Shpirt i ri, Pesha e fatit*)

“Kangët e mjerimit” I gjithë cikli i *Kangëve të mjerimit*, ku bëjnë pjesë shumica e poezeve *mjerimit* të Migjenit (*Poema e mjerimit, Baladë qytetse, Lagja e varfun, Melodi e këputun*) është i ndërtuar me dy lloje shprehësish poetike:

- me një shpërthim të revoltës së poetit, që kërkon veprim,
- dhe me një tërheqje të tij, abstenim.

Në këtë cikël futen dhe poezitë e **rebelimit poetik** të Migjenit kundrejt pamjeve të tmerrshme të jetës. Këto janë poezi të *kundërshtimit*, qoftë kur ai grindet me vveteten, qoftë kur guxon apo tërhiqet: (*Recital i malsorit, Blasfemi, Kanga skandaloze*). Kudo theksohet dëshira, malli për veprim, por dhe vetëdija për pamundësinë e veprimit.

“Kangët e pérndimit” Në këtë cikël do të ndërtohet besimi i ri apo besimi i rigjetur dhe do të tingëllojë i fuqishëm dhe ekzaltues rasti i ri: *fe e çmendun e Pérndimit të mrekullueshëm..., ku...i egzaltuem shklet njeriu në delirium të pakuptueshëm.*

Kjo është ëndrra e kapercimit të pengesave, për një liri që gjendet tjetëkund dhe ku dalin vlera të reja njerëzore.

“Kangët e rinisë” Këto shpërthime shpirtërore marrin trajta të ekstazës së pranverës, të nostaljisë rimore; femra për Migjenin është e paarritshme dhe dashuria për të mbetet e parealizuar. Gruaja është *hyjni apo kob?* Edhe kjo do të mbetet një alternativë e fundit dhe e pazgjidhur për Migjenin.

“Kangët e fundit” Mbahen si poezitë më të fuqishme të Migjenit, të shkruara kur poeti po lëngonte rëndë nga sëmundja. Ato nuk janë më shprehje e jetës, por pëershkrim i ngadalshëm i vdekjes. Vetë titujt e vjershave: *Një natë pa gjumë, Vujejtja, Frymzim i pafat, Kanga që s'kuptohet, Vetmia, Nën flamujt e melankolisë* jepin poetikisht shkallët e rënies së poetit.

Toni poetik Nëpërmjet **tonit polemizues** Migjeni i kundërvihet traditës së shkrimeve romantike. Qoftë në nëntekstin poetik apo atë të prozës qëndron një *ironi e fshehur*, që synon te sarkazma; gjë të cilën Migjeni nuk ia kurseu as vvetes. Duke e ndjekur njeriun në luftën e tij për ekzistencë Migjeni, si asnjë poet tjeter, shembë të gjitha kultet fetare, politike, atdhetare dhe morale.

Nga cikli KANGËT E MJERIMIT

I gjithë cikli *Kangët e mjerimit* është i ndërtuar me dy lloje ligjërimesh poetike; ka një grup këngësh ku mbizotëron revolte poetike (*Poema e mjerimit, Recital i malsorit* etj.) dhe një grup këngësh të tjera, ku mbizotëron tërheqja e poetit, i cili vetëm konstaton dhe ironizon therazi (*Baladë qytetse* etj.).

Koment - POEMA E MJERIMIT*

Kafshatë që s'kapërdihet asht, or vlla, mjerimi, kafshatë që të mbetë në fyt edhe të ze trishtimi kur shef ftyra të zbeta edhe sy të jeshulta që të shikojnë si hije dhe shtrijnë duert e mpita edhe ashtu të shtrime mbrapa teje mbesin të tanë jetën e vet derisa të vdesin.

E mbi ta n'ajri, si në qesëndi, therin qillën kryqat e minaret e ngurta, profetët dhe shejtët në fushqeta të shumëngjyrta shkëlqejnë. E mjerimi mirfilli ndien tradhti.

Mjerimi ka vulën e vet të shëmtueme; asht e neveritshme, e keqe, e turpshme; balli që e ka, syt që e shprehin, buzët që më kot mundohen të mshefin – janë fëmitë e padiges e flitë e përbuzjes, të mbeturat e fliqta rrëth e përqark tryezës mbi të cilën hangri darkën një qen i pamëshirshëm

*Poezitë janë marrë nga “Vargjet e lira” dhe “Novelat e qytetit të veriut”; enti batues “Migjeni”.

me bark shekulluer, gjithmonë i pangishëm,
Mjerimi s'ka fat. Por ka vetëm zhele,
zhele fund e maje, flamujt e një shprese
të shkymë dhe të coptuem me të dalun bese.

Mjerimi tërbohet në dashuni ephore.
Nëpër skaje t'errta, bashkë me qej, mij, mica,
mbi pecat e mykta, të qelbta, të ndyta, të lagta
lakuriqen mishnat, si zhangë; të verdhë e pisa;
kapërtëhejndjenat me fuqi shtazore,
kafshojnë, përpjnjë, thithen, puthen buzet e ndragta
edhe shuhet uja, dhe fashitet etja
n'epshin kapërthyes, kur mbyatet vvetjetra.
Dhe aty zajnë fillin të marrët, shërbëtorët dhe lypsat
që nesër do linden me na i mbushë rrugat.
Mjerimi në dritëzën e synit te kërthini
dridhet posi flaka e mekun qirini
nën tavan të tymuem dhe plot merimanga,
ku hije njerzish dridhen ndër mure plot danga,
ku foshja e smueme qan si shpirt' i keq
tu' ndukë gjitë e shterruna të së zezës amë,
e kjo prap shtatzanë, mallkon zot e dreq,
mallkon frytn e vet, mallkon barrn e randë,
Foshnj' e saj nuk qesh, por vetëm lëngon,
e ama s'e don, por vetëm mallkon.
Vall sa i trishtueshëm asht djepi i skamit
Ku foshnjën përkundin lott edhe të fshamit!

Mjerimi pjek fëmin para se të burrnohet;
don ta msojë t'i iki grushtit q'i kërcnohet,
atij grushti që më gjumë e shtërgon përfytit
kur fillojnë kllapitë e etheve prej unit
dhe fëtyrën e fëmis e mblon hij' e vdekjes,
një stoli e kobshme në vend të buzëqeshjes.
Një fryt kurse piqet dihet se ku shkon
qashtu edhe fëmia në bark të dheut mbaron.

Mjerimi s'ka gjësim, por ka vetëm dhimba,
dhimba paduruese që të bajnë të çmendesh,
që t'apin litarin të shkojsh fill' e të varesh
ose bahe fli e mjerë e paragrafesh.

Mjerimi s'don mshirë. Por don vetëm të drejt!
Mshirë? Bije bastarde e etënvë dinakë,
të cilët në mnyrë pompoze posa farisejt
i bijnë lodërtinës me ndjejt dhëparak
tu' ia lëshue lypsit një grosh të holl' në shplakë.

Mjerimi asht një njollë e pashlyeme
në ballë të njerzimit që kalon nëpër shekuj.
Dhe kët njollë kurr nuk asht e mundshme
ta shlyejnë paçavrat që zunë myk ndër tempuj.

Pika poezi tekni i shprehjes

- 1. Në këtë poemë pamjet dhe fatet e njerëzve në skamje dhe në mjerim, pëershruhen me një **realizëm deri në lakuriqësi**.

Figura mbizotëruese e kësaj poeme është **metafora**, me anën e së cilës e përfytyrojmë mjerimin, si mishërim të së keqes, që duhet zhdukur nga faqja e dheut se është turpi i njerëzimit. Si të ishte një **qenie e gjallë**, poeti bën portretin fizik, moral e shpirtëror të mjerimit.

Portreti fizik:

Mjerimi ka vulën e vet të shëmtue; asht e neveritshme, e keqe, e turpshme; balli që e ka, syt që e shprehin, buzet që më kot mundohen të mshefin ...

Portreti moral:

Mjerimi asht një njollë e pashlyeme në ballë të njerzimit që kalon nëpër shekuj.

Portreti shpirtëror:

Mjerimi s'ka gjësim, por ka vetëm dhimba, dhimba paduruese që të bajnë të çmendesh, që t'apin litarin të shkojsh fill' e të varesh ose bahe fli e mjerë e paragrafesh.

2. Pasojat që shkakton mjerimi:

- Lind padituri, përbuzje - fëmitë e padiges e flitë e përbuzjes
- Sjell trashëgimi të përcudnuar - aty zajnë fillin të marrët, shërbëtorët dhe lypsat që nesër do linden me na i mbushë rrugat...
- Shkatërrim të dashurisë amësore - e ama s'e don, por vetëm mallkon
- Shkatërron fëmijërinë, èndrrat e saj - Mjerimi pjek fëmin para se të burrnohet
- Shkatërron vlerat dhe moralin - trupin përmendore e një tregtis së ndytë
- E çon njeriu në depresion - t'apin litarin të shkojsh fill' e të varesh

3. E gjithë pamja e mjerimit jepet nëpërmjet një **figuracioni të gjallë**, edhe ai i lakuriqëte e i ashpër, sikurse mendimet që do të përçojë Migjeni:

- **Epitete:** ftyra të zbehta, sy të jeshilla, njollë e neveritshme, e keqe, e turpshme, skaje t'errta, pecat e mykta, të qelbta, të ndyta, të lagta; stoli e kobshme etj.
- **Krasime e similituda:** mishnat si zhangë; Mjerimi në dritëzën e synit te kërthini/dridhet posi flaka e mekun qirini; Një fryt kurse piqet dihet se ku shkon/qashtu edhe fëmia në bark të dheut mbaron; Mjerimi ndez dëshirat si hyjet errsina/ dhe bajnë tym si hejt q'i ban shkrum shkreptima...
E gota e turbullt, gota satanike; tu ' e ledhatue e pickon si gjarpri – dhe kur bie njeriu, si gruni nga drapni,
- **Kontrasti:** E mbi ta n'ajri, si në qesëndi, Therin qellin kryqat e minaret e ngurta, profetët dhe shejtënt në fushqeta të shumëngjyrta

- shkëlqejnë. E mjerimi mirëfilli ndien tradhti.
..nën tryezë qan-qeshet në formë tragjikomike
- Hiperbola:** ...mbi të cilin hangri darkën një qen i pamëshirshëm
me bark shekulluer, gjithmonë i pangishëm,
- 4. Poema është shkruar me varg të lirë. **Ritmi i brendshëm** arrihet nëpërmjet figurave tingulluese, si: anafora, shkallëzimi, enumeracioni.
- 5. Në vargjet e poemës kemi jo vetëm një përshkrim të lakuriqtë të mjerimit, por përbajnjë në veteve dhe një **ndjeshmëri të thellë të unit lirik**, e cila mbërrin deri në shkallën e **bashkëvuajtjes në mjerim**. Poeti vuan nga të njëjtat dhimbje, që vuajnë dhe pjellat e mjerimit:
...dhimba paduruese që të bajnë të çmendesh,
që t'apin litarin të shkojsh fill' e të varesh
ose bahe fli e mjerë e paragrafësh...
- Por poeti nuk mbetet vetëm në konstatim. Ai **revoltohet** dhe tregon të vetmen alternativë që ka për zhdukjen e mjerimit:
Mjerimi s'don mshirë. Por don vetëm të drejt...

Koment - NJË NATË PA GJUMË

A. Sh.

Pak dritë! Pak dritë! Pak dritë, o shok, o vlla
Të lutem pak dritë në ket natë kur shpirti vuen,
kur të dhemb e s'di ç'të dhemb, e syni gjum' nuk ka,
urren, nuk din ç'urren, don e s'din se ç'don.

Pakë dritë! O burrë! O hero! nga do që të jesh!...
Burrë që shkatron edhe që ndërtón sërisht!
Pak dritë vetëm, të lutem mshirë të kesh
se do çmendem në kët natë pa gjumë dhe pa pishë.

Oh! ta kishe pishën të madhe edhe të ndezun!
Me flakën e pishës në qiellin e ksaj nate
ta shkruejshe kushtrimin... Ehu Burrë i tretun!
Do ta shifsha vallen tande në maje të një shpatë.

Por pishë nuk kam e vetëm janë burrat, shokët...
Dergjëm n'errsinë pa gjumë dhe pa dritë...
Askush s'më ndigjon, çirrem kot më kot...
Hesht more, hesht! por qindro, o shpirt.

Gjeli këndon dhe thotë se asht afër drita.
- Gjel rren a s'rren? Cila asht fjala e jote?
Kur ti këndon thonë se asht afër drita...
Por un s'besoj sonte në fjalët e ksaj bote.

Hiquni qafet mendime!
O jastek ty të rroki, të përqafoj si shpëtimin,
më fal ate që due: gjumin dhe andrrimin
e dy buzvet që pëshpërisin ngushllimin.

POEZIA KOMENTIMI

1. Poezia *Nji natë pa gjumë* është një klithje deri në skaj e të vtmuarit. Kjo klithje shqiptohet si:
 - **thirrje universale:** pak dritë...
 - **thirrje e përcaktuar:** o shok, o vlla, o burrë, o hero.
 Pavarësisht thirrjeve të përcaktuara, poezia më tepër artikulohet si **monolog** i të vtmuarit, sesa si dialog.
2. Thirrja e poetit del në dy forma, si:
 - **lutje për qetësi personale:**
*Pak dritë vetëm, të lutem mshirë të kesh
se do çmendem në kët natë pa gjumë dhe pa pishë.*
 - **vullnet e shpresë për ndryshime:**
*Me flakën e pishës në qiellin e ksaj nate
ta shkruejshe kushtrimin... Ehu Burrë i tretun!*
3. Pisha e ndezur, fillimisht **simbol për të ndriçuar shpirtin**, kthehet funksionalisht në **simbol të kushtrimit e të ndryshimit**.
4. Njeriu-poeti mbetet thjesht në nivel të vullnetit e të dëshirës, pasi vtmia e tij është totale: **vetmi fizike dhe shpirtërore**.
Nuk ka miq pranë; heroi dhe burri i fortë janë ideale të ëndrrave të tij.
Veten e quan burrë i tretun. Ky epitet tregon rëniet fizike dhe shpirtërore, që bën të mbytjen thirrjet e poetit për ndryshim.
5. Në vargun *Por pishë nuk kam e vetëm janë burrat, shokët...* poeti **aludon për forcën e ideve dhe të poezisë** së tij për t'i nxjerrë njerëzit nga terri i errësirës.
Ai ndien dhimbje dhe për vëtinë e tyre, se nuk është në gjendje t'u ndriçojë mendjet, nuk është në gjendje të kthehet në një lider të tyre shpirtëror.
Dergjëm n'errsinë pa gjumë dhe pa dritë...
Askush s'më ndijon, çirrem kot më kot...
6. **Simboli i gjelit** dhe i këngës së tij është i pranishëm në disa krijime të Migjenit dhe gjithmonë dalin me **funkcion ironizues**. Kënga e gjelit si shenjë e ndërrimeve bëhet e pabesueshme. Nënteksti i poezisë fsheh notat tragjike të vetë jetës së Migjenit që po shuhet nga sëmundja.
Por un s'besoj sonte në fjalët e ksaj bote.

7. Dilema e poetit kalon sipas një kurbe të caktuar:

- nga kërkesa ekzistenciale, që del në formën e një krize fizike e shpirtërore dhe realizohet përmes kundërvënieve të forta:

*kur të dhemb e s'di ç'të dhemb, e syni gjum' nuk ka,
urren, nuk din ç'urren, don e s'din se ç'don.*

- në kërkesën e madhe për ndërrime, që del në formën e një thirjeje të fuqishme:

Do ta shifsha vallen tande në maje të një shpate

Këtu kurba arrin **kulmin**. Dhe më pas fillon rënia nga stërmundimi fizik e shpirtëror, për të arritur te:

- zhgënjimi, në formën e pyetjeve retorike e ironizuese:

- Gjel rren a s'rren? Cila asht fjala e jote?

- Përbyllja - kërkesa për shpëtimin individual:

*O jastek ty të rroki, të përqafoj si shpëtimin,
më fal ate që due: gjumin dhe andrimin*

Tanimë ka ardhur fundi, qetësia; ka kaluar kriza e luftës për jetë, ka kaluar dëshira përmisionin e idealit të lartë, është çasti përfundimtar, qetësia vetmitare para fundit, vdekjes. Poeti nuk e sheh më shpëtimin te drita, por te **jastëku**, mbi të cilin do të prehet shpirti i trupit që lëngon.

8. Poezia *Nji natë pa gjumë* mbizotërohet nga **toni thrror**, përsëritja e fjalëve dhe shkallëzimi i dhimbjes që forcojnë vetminë e dëshpërimin njerëzor. Terri, Drita, Burri, Heroi, Jeta, Vdekja, Pisha, Kushtrimi, Ngushëllimi janë **koncepte-figura** që e bëjnë këtë krijim poezi të dilemave të mëdha njerëzore.

Koment - KANGA SKANDALOZE

Një murgeschë e zbetë, që bashkë me mkatet e botës bar dhe mkatet e mia mbi supat e vet të molisun, mbi supat e verdhë si dylli që i ka puth hyjnia - kaloi rrugës së qytetit si ejll i arratisun...

Një murgeschë e zbehtë, e ftohtë si rrasa e vorrit, me sy boj hini si hini i epsheve të djegna të gjallesës, me buzë të holla të kuqe, dy gajtana* pshertimet që mbysin - ma la der' vonë kujtimin, kujtimin e ftohtë të kalesës...

*Gajtan - shirit i përdredhur prej mëndafshi, leshi a pambuku, që vihet anash veshjeve për stoli ose që të mos u dalin thekët.

Në kuptimin poetik: i hollë e i drejtë, p.sh.: e ka vetullën gjajton.

Prej lutjesh (jo tallse) duel dhe në lutje prap po shkon... Lutjet i flejnë gjithkund: ndër sy, ndër buzë, ndër gishta. Pa lutjet e saj bota, kushedi ç'fat do kishte? Por dhe nga lutjet e saj ende s'i zbardhi drita.

O murgeschë e zbehtë, qëçon dashni me shejtënt. që n'ekstazë para tyne digjesh si qiri pranë Iterit

dhe ua zbulon veten... Smirë ua kam shejtënet: Mos u lut për mue, se due pash më pash t'i bij ferrit.

Unë edhe ti, murgeschë dy skaje po të një litari; të cilin dy tabore ia ngrehnin njeni-tjetrit – Lufta ashtë e ashpër dhe kushedi ku do të dali, prandaj ngrehet litari edhe përplasen njerzit.

PËRKYQË TEKONOMIK

1. Kjo poezi është e përfshirë te cikli "Kangët e mjerimit". Si edhe në poezi të tjera, **realiteti i mjerimit** përshkruhet deri në **lakuriqësi**. Në këtë rast ai ka marrë formën e murgeschës dhe të shpirtit të saj. Mjerimi fizik shndërrohet në mjerim shpirtëror.

2. Vetë poezinë e tij Migjeni e **metaforizon** që në titull: Kanga skandaloze, pasi ai është i vetëdijshëm që:

skandaloze është një grua me dëshira të ndrydhura;
skandaloze është hipokrizia e moralit fetar të kohës;
skandaloze është të guxosh të njollosësh shenjtërinë e murgeschës;
skandaloze është të guxosh të fyesh shenjtorët e gjithçka që përbëjnë ngrehinat fetare të kohës;
skandaloze është të mos kesh frikë nga ndëshkimi i Zotit.

3. **Kalimi i personazheve** të veta nëpër rrugët e qytetit, është një detaj i përdorur prej Migjenit. Po ky personazh asnjëherë nuk mbeti një kalimtar i rastësishëm, siç nuk mbeti poeti një vëzhgues i jashtëm:

- ma la der' vonë kujtimin, kujtimin e ftohtë të kalesës...

Përshkrimi poetik që ndodh para syve përbanë në veteve dhe ndjeshmërinë e unit lirik, i cili bëhet **bashkëvuajtës** në mjerim.

4. Poeti bën **protretizimin e murgeschës** së jashtmi dhe së brendshmi:

- E zbehtë (epitet); aq e ndrydhur brenda mureve, sa nuk e ka prekur kurrë drita e diellit.

- supet e vet të molisun (epitet); supe të ligështuara të stërmunduara, **në kuptimin figurativ**, pasi vuani dënimin përfajë e mëkate të të tjerëve; qenje e dobët e nënshtuar, fatin e së cilës e kanë në dorë pushtetë të tjera morale, sociale e fetare të kohës.

- supet e verdhë si dylli që i ka puthur hyjnia (epitet, kahasim i zgjatur dhe metaforë); d.m.th., nuk i ka puthur askush; njyra e verdhë që përforcohet me emrin dylli, ngjason me ngjyrën e vyshkjes, të dikçaje të ftohtë e të thatë, pa lëngun e jetës që i jep ngjyrë trupit të njeriut. Njeriu vyshket kur ikën, në të kundërt të asaj çka është natyrore. Gruaja ka ndrydhur brenda vetes ndjesitë fizike e shpirtërore.

- si ejll i arratisun (kahasim dhe epitet); është e çuditshme që një engjell, i cili

- ka mjedisin e vet, në këtë rast murgesha, mjedisin e manastirit, të jetë në rrugë atje ku kalojnë njerezit e zakonshëm e plot mëkate.
- e zbehtë, e ftohtë si rrasa e vorrit (epitete, që përforcojnë njëri-tjetrin, dhe krahasim). Një tru që vdes nga brenda çdo ditë prej shpirtit që ka kohë që ka vdekur, që kur murgesha është burgosur në atë mjedis mbytës.
- sy boj hini si hini i epsheve të djegna (krahasim), ku krahasohet cilësimi i ngjyrës hini, me sendin hini. Dëshira dhe ndjesitë e murgeshës nuk janë çliruar në formë energjje nga trupi e shpirti i saj, por janë ndrydhur brenda vetes, janë djegur. Dhe pas djeqies, ka vetëm hi, vdekje.
- me buzë të holla të kuqe, dy gjatana pshertimet që mbysin: (epitete dhe metaforë); buzët që janë organet më sensuale të njeriut, janë kthyer në mburoja që mbysin çdo fije zëri brenda vvetes.

5. Në stofën e tretë, nëpërmjet metaforave, poeti vë në dukje se krejt kuptimi i jetës së murgeshës janë **lutjet**: lutjet përvete dhe përtë tjerët. Ndërsa **pyetja retorike**:
Pa lutjet e saj bota, kushedi ç'fat do kishte?

është çarmatosëse prej nëntekstit të fortë ironik. Aq sa vargu që vjen më pas nuk ndërtohet në formën e lutjes, por të një fakti real, aspak ngushëllues. Si me lutjet dhe pa lutjet e saj bota është po aq e pisët dhe e mjerë. Pra, **bie poshtë kotësia e idealit të kësaj gruaje të shenjtë**.

6. Në stofën e katërt fjala *ekstazë*, (një fjalë tabu përmurgeshën dhe përfenë) përdoret aq "pa turp" nga poeti, duke e prekur murgeshën në pikën e saj më të dobët; dobësinë e instinktit natyror.

*që n'ekstazë para tyne digjesh si qiriu pranë Iterit
dhe ua zbulon veten... Smirë ua kam shejtënvet:*

Murgesha është një grua e dëshiruar përmurgeshën, por ajo ka zgjedhur t'u jepet figurave, ikonave, dhe jo një burri real, siç është poeti. Prandaj sarkazma e poetit drejtohet jo aq ndaj murgeshës, sesa ndaj vvetes, që nuk është i zoti të ndryshojë asgjë. E vërteta është në anën e tij, ndërsa forca e tërheqjes, hipokrizia, është në anën e engjëjve. Prandaj poeti **revoltohet dhe shpall hapur kredon e tij jetësore dhe poetike**:

Mos u lut përmue, se due pash më pash t'i bij ferrit...

Ferri nuk e tremb Migjenin dhe mesazhi i tij është i quartë: mos u trembni, o njerëz, se **jeta e vërtetë me mjerim fizik e shpirtëror është më e keqe se në ferr**.

7. Në stofën e fundit Migjeni **shpall luftë** në mënyrë metaforike:

Unë edhe ti, murgeshë dy skaje po të një litari...

të cilin dy tabore ia ngrehnin njeni-tjetrit –

Lufta ashtë e ashpër dhe kushedi ku do të dali...

Poeti dhe murgesha qëndrojnë në dy anë të kundërtë. Por Migjeni nuk ngrihet të luftojë kundër një gruaje të dobët; murgesha thjesht është një viktimë.

Në dy skajet e litarit qëndrojnë **bota e vërtetë e me ideale përmurgeshën** dhe **bota e ngritur mbi hipokrizinë e mashtrimin nën petkun e fesë e të shenjtërisë**.

8. Prandaj kjo poezi e Migjenit, ndryshtë nga poezitë e dilemave të mëdha, hyr te poezitë e **kundërshtimit** e të **rebelimit**.

Koment - RECITAL' I MALSORIT

O, si nuk kam një grusht të fortë
t'i bij mu në zemër malit që s'bëzanë,
ta dij dhe ai se ç'domethënë i dobët-
n'agoni të përdihet si vigan i vramë.

Unë – lugat si hij e trazueme,
trashëgimtar i vuajtjes dhe i durimit,
endem mbi bark të malit me ujën e zgjueme
dhe me klithma të pakënaquna t'instinktit.

Mali hesht. Edhe pse përditë
mbi lëkurë të tij, në lojë varrimitare,

kërkoj me gjetë një kafshatë ma të mirë...
Por më rren shaka, shpresa gënjeshtare.

Mali hesht – dhe në heshtje qesh.
E unë vuej – dhe në vuejtje vdes.
Po unë, kur? Heu! kur kam për t'u qesh?
Apo ndoshta duhet më parë të vdes?

O, si nuk kam një grusht të fuqishëm!
Malit, që hesht, mu në zemër me ia njesh!
Ta shof si dridhet nga grusht' i paligjshëm...
E unë të kënaqem, të kënaqem tu' u qesh.

1. Kjo është një **poezi e kundërshtimit**; në vargje ndihet nevoja për veprim, por edhe vetëdija përmurgeshën e veprimit. Prandaj në këtë poezi kemi një dramacitet të fuqishëm, i cili shprehet nëpërmjet antitezave, që krijojnë figurën e kontrastit.

2. **Antitezat** janë më tepër në **kontekstin stilistik**, sesa si figura plotësisht të pastra në kundërshtinë e vet. Pikërisht për t'i përfocuar ato, poeti përdor dhe vizën e mesit.

Mali hesht – në heshtje qesh

E unë vuaj – dhe në vuajtje vdes...

...grusht i fortë – ... ç'domethënë i dobët

3. Në fakt kontrastet ngrihen mbi **bazën e hamendësisë**. Asgjë nuk po ndodh në të vërtetë. Poeti dëshiron dhe hamendëson se po ia njesh malit dhe më pas përfytyron se çfarë do të ngjasë. Pikënisja e gjithçkaje është **grushti i fortë**, grushti i fuqishëm (**i hiperbolizuar**), që në vërvete përbledh një fuqi të bashkuar, e cila do të kundërshtojë këtë realitet aq të pamëshirshëm që të cingëris nervat me heshtjen dhe qetësinë e tij. Këtu qëndron dhe **thelbi i dramacitetit**; një kontrast tjetër ky i fshehur në nëntekstin poetik:

Poeti (individu) ndihet i vëtëm, i pafuqishëm, i dobët, pa një grusht të fortë përballë një fuqie të tillë si mali, që s'tundet kurrë nga vendi.

4. Më tepër se kënaqje nga optimizmi, vargu i fundit forcon **pamundësinë për veprim**. Duket se ajo qeshje do të mbetet vëtëm si dëshirë e poetit dhe aspak si ëndërr e realizuar.

Ta shof si dridhet nga grusht' i paligjshëm...

E unë të kënaqem, të kënaqem tu' u qesh.

- Megjithatë thirrja e poetit është mjaft e fuqishme: ajo synon te një **ideal universal**, te kërkesa për të shembur mure, për të ndërruar një mënyrë jetese drejt kërkimit të një jete të lirë, të begatë e të qeshur.
- 5. Në këto vargje gërshtohen **epitetet metaforike** me figurën e **krahasimit**:

Unë – *lugat si hij e trazueme,*
trashëgimtar i vuajtjes dhe i durimit,
endem mbi bark të malit me ujën e zgjueme
dhe me klithma të pakënaquna t'instinktit.
- Nëpërmjet tyre autori paraqet gjendjen e malësorit, të ngjashme me atë te *Legjenda e misrit*. Malësori dhe mali janë një; njeriu dhe mjedisi ku jeton – ky është një ligj natyror. Por ka dhe një ligj shoqëror që e bën malësorin të synojë për ndërrimin e statusit të tij; kjo do të arrihet me **grushtin e paligjshëm**, që do të tronditë këtë marrëdhënie shekullore. Në këtë poezi Migjeni synon të çmitizojë **forcën e malit**, të mentalitetit, zakoneve, e gjithçkaje tjetër që lidhet me atë mjedis jetësor: *në agoni të përdihet si vigan i vramë...*
- 6. Edhe në këtë poezi **metafora** bëhet figurë organizuese e brendshme, mbi të cilën ndërtohet poezia. Ajo gërshtohet me figurat e tjera ose shkrihet në konceptin e poesisë. Paraqitet që në titull si metaforë emërore, pastaj si metaforë follore: *Mali hesht, mali s'bëzan.*
- 7. Poezia është ndërtuar me strofa katërshe (katrena) dhe me rima me skemë ABAB.

Koment - BALADË QYTETSE

Mbramë
 qiella dhe hyjt e vramë
 një ngjarje të trishtueshme panë:
 Hije... jo! – por një grue
 me ftyrë të zbehtë edhe me sy
 të zez sijeta e saj,
 me buzë të vyshkuna në vaj,
 me plagë në gjoks e stolisun
 me veshje dhe me shpirt të grisun,
 me hije gruaje,
 një kens këso bote,
 një fantom uje
 vallzonte valle në rrugë të madhe.
 Dy hapa para, dy hapa mbrapa
 me këmbë të zbathun,
 me zemër të plasun,

Dy hapa djathas, dy hapa majtas,
 me flokë të thime,
 me ndjesi të ngrime,
 (Dikur,
 kur gjit' e saj me kreni
 shpërtheheshin n'aromë,
 kur ish e njomë –
 atëherë e dashunojshin shum zotni.
 E sot?)
 Jeta e saj asht kjo vall' e çwendun
 në rrugat e qytetit tonë,
 një jetë e fikun, një jetë e shterun,
 shpirt i molisun, zemër e therun,
 një za vorri, një jehonë
 që vallzon natën vonë
 nëpër rrugët e qytetit tonë.

PIKAKYCHE KOMENTI

- 1. Si edhe në poezitë e tjera, problematikë kryesore e Migjenit mbetet mjerimi shpirtëror dhe fizik njerëzor, që e bën **poetin të rebelohet, të ankohet, të vuajë** thellë së brendshmi, madje dhe të bjerë në një pesimizëm të thellë.
- Fati i gruas në situata jetësore nga më të rëndat, është nga **temat** më të rrahura të këndvështrimit mijenian. Për ta komentuar këtë poezi duhet zbuluar **nënteksti trefish tragjik i saj**, që ka të bëjë me lidhjen e përbashkët, që ekziston ndërmjet dramës: së gruas --- qytetit ---- heroit lirik
- 2. Poezia nis me një sfond nate, ku një grua si hije vallëzon nëpër rrugët e qytetit. Detajet përshkruese shkaktojnë efekte rrëqethëse. Ato na paraqesin **mjerimin** e gruas nëpërmjet disa **epiteve të thjeshta** dhe **metaforike, krahasimeve:**
 - **Mjerimi fizik:**

me ftyrë të zbehtë
me sy të zez sijeta e saj,
me këmbë të zbathun
 - **Mjerimi shpirtëror:**

me buzë të vyshkuna në vaj,
me plagë në gjoks e stolisun
me zemër të plasun
- 3. Dhe ky mjerim fizik e shpirtëror shkrihet brenda një vargu:

me veshje dhe me shpirt të grisun
- Epiteti metaforik është mbresëlënës, sepse merret drejtpërdrejt nga leksiku i varfërisë.
- 4. Po ta shohësh me kujdes, në portretin e gruas Migjeni ndalon pikërisht në ato pjesë të trupit (gjoksi, buzët, këmbët, zemra, sytë), të cilat lidhen me hiret më të bukura fizike e shpirtërore të një femre. Në këtë poezi ato jepen me një raport të përbysur. Prandaj **nga detajet përshkruese poeti kalon në detaje komentuese.** (Dikur/kur gjit' e saj me kreni/shpërtheheshin n'aromë./kur ish e/njomë – /atëherë e dashunojshin shum zotni. E sot?)
- 5. **Pyetja retorike:** E sot?, mbetet pa përgjigje. Kjo pyetje retorike është një nga refrenet më të përdorura në gjithë veprën e Migjenit: Ç'do të bëhet sot? Me Luken, me nënën që shet trupin... me malësorin që ka humbur virtytet e tij, me burrin e papunë? Është kjo pyetje që e bën poetin të jetë **bashkëluajtës me personazhin e tij lirik.**

6. Kontrasti edhe në këtë poezi është karakteristik dhe, më tepër se i jashtëm, ndihet së brendshmi në nëntekstin poetik.

Vallëzimi si veprim i njeriut të lumtur: del si vallëzim vdekjeje i një njeriu

të çekuilibruar mendësish

Gjinjtë me aromë e të njomë: gjoksi i vyshkur me plagë

Klithma e gruas që vuan: indiferencia e qytetit (shoqërisë)

7. Në strofën e fundit ndihet revolta e poetit, që shpërthen jo e drejtpërdrejtë, por nëpërmjet **fjalëve kyç**, që bartin emocionet shpërthyese, kryesisht **epitekta metaforike**: **e çmendun, e fikun, e shterun, i molisun, e therun**, të cilat përforcohen, derisa arrijnë te një konstatim akoma më therrës: **një za vorri, një jehonë**.

Nëse deri në këtë moment të duket se gjithçka luhet **në heshtje**, edhe vallja e gruas; më në fund poeti na kujton se ka një zë që vjen nga shpirrat, që ende nuk kanë vdekur.

8. Poeti shkruan me varg të lirë. Përthyerja e vargut dhe vargu i shkurtër shkojnë mjaft me kuptimet e theksuara, që do të na përcjellë poeti. Edhe anaforat luajnë një rol të rëndësishëm në ritmin e brendshëm të poeziës dhe për të theksuar idetë e poetit. Madje nëpërmjet anaforave të krijuhet përshtypja se jemi duke ndjekur dhe ritmin e valles që shkon në harmoni me ritmin e poeziës:

Dy hapa para, dy hapa mbrapa...

Dy hapa djathtas, dy hapa majtas...

ISMAIL KADARE

Poetika e Kadaresë - SKEMA E ANALIZËS

Poezia e Ismail Kadaresë është një prej **zhvillimeve më novatore** në vjersherimin **shqip** gjatë një gjysmë shekulli. Ajo shprehu vendosmërinë e shkrimitarëve të **brezit të viteve '60** për të realizuar qëllime estetike të ndryshme prej paraardhësve.

Ismail Kadare në periudhën e parë të krijimtarisë së tij u tërroq pas **poemës epiko-lirike**. Në prirjen e përgjithshme ai nuk u shkëput prej frysës monumentalizuese të poezisë së mëparshme, por e kushtëzoi këtë me tipin e njeriut shqiptar, të historisë së tij kombëtare, të fatit të tij nëpër shekuj.

Ashtu sikurse në prozë, edhe në poezinë e Kadaresë është e pranishme **tema e qëndresës**. Ndihen **nota himnizimi** ndaj historisë kombëtare, ndaj tokës së të parëve, ndaj gjuhës shqipe. Ky himnizim veçanërisht shkon në një periudhë më të hershme që lidhet me humanizmin evropian (siç mendon shkenca e historisë. Kjo periudhë e geti Shqipërinë në të njëjtën shkallë zhvillimi me anën tjetër të Adriatikut).

Këto lirika ndërtohen mbi **simbole mitologjike** të historisë apo të artit qoftë shqiptar apo botëror. P.sh., figura e Laokontit e mybytur nga gjarpërinjtë është simbol i mybytës të së vërtetës në shekuj. Mesazhi i Kadaresë është i qartë: njerëzimi në përgjithësi dhe shqiptarët në veçanti duhet të përpilen ta njohin historinë e vërtetë dhe jo ta marrin atë sipas miteve politike mashtuese.

Poezia e Kadaresë synon **ta çlirojë njeriun shqiptar prej akuzash** që e kanë ndjekur ndër shekuj, duke përfshirë akuzën si populli i lindur me instinktin e luftës dhe të mercenarizmit, binjak me armën dhe peng i saj.

Në poezinë e Kadaresë zë vend dhe **koha e "dimrit të madh"**, koha e dhimbjes së madhe, koha kur shqiptarët mateshin me "përbindëshin kapitalist" dhe përjetonin ditët më të zymta të gjysmëshekullit XX.

Në qendër të poeziës me tema aktuale vendoset **njeriu i shekullit XX** (të cilin poeti e quante *shekulli im*), ku pasqyrohen përfjetimet e tij në përbalje me zhvillimet e mëdha tekniko-shkencore.

Poezia sociale synon të lartësojë vlerat dhe virtytet te njeriu në përbalje me hipokrizinë, servilizmin dhe boshësinë e "njeriut të ri" që krijoj socializmi.

Gjithashtu **poezia intime (lirika personale)** përshkruhet nga malli për qytetin e lindjes, për njerëzit që lanë gjurmë në fëmijërinë e tij, për atdheun

kur ndodhet larg tij, për kohën studentore, vajzat dhe rrugët e Moskës kur është në atdhe, e mbi të gjitha, për vajzën që lë gjurmë në shpirtin e tij, por që përgjithësisht ndodhet larg.

Dashuria shihet si kuptim i jetës njerëzore, nxitëse e shpikjeve më të mëdha njerëzore dhe ekuilibruese të vetë natyrës.

Në **kontekstin social** dashuria triumfon mbi moralin patriarkal të shoqërisë shqiptare, ndërsa **në aspektin intim** është mjaft e ngrontë, e drejtëpërdrejtë, një bashkëbisedim me të dashurën që përgjithësisht është larg si vend apo si kohë.

Dashuria ka vlerë edhe kur e humbet të dashurën, pasi kujtimi për të kthehet në kristal.

Poezia e Kadaresë kalon **në përgjithësimë universale**, duke ofruar shumësi leximesh në kohë dhe në mjetës të ndryshme.

Është përgjithësisht e qartë, pa ekuivokë e lojëra figurash, thua jse përherë optimiste.

Kadareja shkroi disa prej veprave të tij më të rëndësishme në **vargje të lira**, por edhe duke i kombinuar me vargun e matur metrik.

Ndikim në formimin e tij poetik pati **vjershërimi tradicional**: prej De Radës deri te Migjeni.

Në fillimet e veta ishte i ndikuar prej **poezisë ruse**, veçanërisht prej Majakovskit.

Kadareja e **pasuroi fjalorin poetik** me fjalë të kulturës urbane; nga **fusha e teknikës moderne, politikës, kulturës qytetare**, duke e ngritur prozaizmin e tyre në mjet të fuqishëm stilistik.

Koment - KRISHTLINDJET NË NEW YORK*

1.

Stuhi dëbore në New York (Nju-Jork), avionët gjithë vonojnë. Në qiejt lart diçka nuk shkon, dikush po mbyt dikë. Janë ernat ndoshta që s'merren vesh, radarët janë nervozë. Një puç qiellor ka ndodhur ndoshta e ne nuk dimë asgjë.

Ne si përherë asgjë nuk dimë, ndërkaq në aeroporte në salsa pritjesh gratë nxjerrin pasqyrëzat me ngut. Parfumi i vënë qysh në mëngjes në trup të tyre shqetësohet, errësimi i ëmbël mbi pubis besimin prore e humb.

Shtjellë dëbore. Rrokaqjeti! ngasojnë si të dehur. Do të besosh se e humbën peshën, si retë do ngrihen lart. Ne si përherë asgjë s'kuptojmë, ne prapë drejt krimit rendim. "Ah, ç'kohë e keqe!" përsërisim si papagaj të ngratë.

1) rrokaqjeti
qiellgërvishës, ndërtësë e
lartë me shumë kate

*Poezitë janë marrë nga "Ca pika shiu ranë mbi qelq"; Ismail Kodare; botoi: "Onufri".

2) shkërbëj – imitoj,
përpiqem të veproj pikë
për pikë si dikush tjetër

3) midisësi – (prej
midis) – që është as andej
e as këtej; i midisëm

4) shëstim- plani i një
pune, ideja përmënyrën si
bëhet diçka; qëllim, synim.

5) apostuj -
1.dymbëdhjetë nxënësit
e Krishtit, që predikuon
mësimet e tij, 2. mbrojtës
dhe përhapës i zjarrtë i një
ideje.

6) judë – tradhtar;
sipas Biblës, Juda tradhtoi
Krishtin

2.
Avioni lejohet të zgresë më në fund.
Duke *shkërbyer* 2) engjëjt flatron sërisht.
Mbi rrokaqjet shenjat e kryqit
të zotin e presin të zgresë lartësish.

Kurrikund në botë bujtësin e largët
s'e presin kaq dehshëm e me kaq bujë.
I varur humnerëshëm midis tokës e qillit
midisësi 3) i madh dëgjon "alelujan".

Vallë kujt i përket, ka plot dy mijë vite
që enigmë e hershme s'e gjejmë ne dot.
"Ndorë të qieje", tha toka kur lart e ngjiti,
"ndorë të tokës", tha qelli kur e zbriti poshtë.

Ai mbeti në mes: *shëstimi* 4) ynë i thyer,
ndërgjegja e vrarë, fluturimi që vdiq.
Është vonë që qelli prapë ta tërheqë,
është vonë që toka ta tretë në gjit.

Është vonë për të gjithë... Ndaj na sheh pikëllueshëm.
Vdekjetshëm tek mërzitet njeriu-hyjni,
dëshmitar i një pakti, i një bese të thyer,
i èndrrës sonë tragjike për qellsi.

3.

Qelli ngryset më shumë. Dyer makinash përplasen.
ndriçimi që dita me ngut e tret
shpejton të strehohet në gurë unazash,
e në qafa grash, në Avenunë e Pestë.

Është ora e diamanteve. Në Blumengdale
ngadhënjimi i tyre vezullon që larg.
Krenarë pa dyshim që vdekjen s'e njohin,
ndonëse jetën gjithashtu s'e njohin aspak.

Qelli nxin. Ora jonë po bie. Nën panikun
e kambanave të saj dyndemi gjithkund.
Te Rruga Dyzetedy, te kishë e Shën Patrikut
ne apostujt 5), gjykatesit, judët 6) e pafund.

Ecim nën ca shenja e shigjeta ndonëse e dimë
se një rrugë veç njohim: atë qëçon në mort
Të vetmin në botë që të dy kahjet i kishte
e mbytëm, e tanë i themi: kthehu, Zot.

Kthehu, bir i Zotit, na trego drejtimin.
Zbërthena shenjat që s'i marrim vesh.
Humnershëm ai hesht e në vend të përgjigjes
si drita semaforësh katër plagët i ndez.

4.

Pushoi stuhia në New York, avionët me kohë mbërrijnë.
Në salsa pritjesh s'ka më frikë, parfumet s'vuajnë më.
Atë që ndodhi sipër nesh, ne natyrish s'e dimë,
çfarë u përbysës e çfarë u ngrit, ne prapë s'dimë asgjë.

Ne shohim emblema bankash nën qiellin e hirtë,
ca "Dow Jones", ca "Dax", ca shifra që shfaqen si në makth.
Në kartat tona të kreditit kërkojmë plagët e Krishtit,
e shenjat tona, që mes shifrash e zeroš rrjedhin gjak.

Ne s'dimë ku i morëm plagët, ku ramë e ku u thyem.
Afatet tona ne s'i dimë, verdiktin aq më pak.
Ndaj n'aeroportë rendim prapë, me shpresë të gjëjmë prapë qiellin,
Por tokë e rëndë nuk na lë, s'na lë e zeza baltë.

Ne pjellë e saj, robër të saj, mbretër të saj të rremë,
gjer kur i themi do na mbash në kurthin tënd të zi.
Ajo s'përgjigjet, veç në heshtje, ashtu siç gatit barin,
për pabesinë tonë gatit ndëshkimin tonë të ri.

New York- Paris, 1997

P**PIKA KYC TË KOMENTIT**

1. Nëse nisemi nga titulli i poeziës, presim përshkrimin e një dite festive siç është Krishtlindja, në një prej "kryeqyteteve të botës", siç është Nju-Jorku. Ndërkaq viti kur është shkruar poezia na ndihmon për të kuptuar brengën e poetit për gjendjen absurde e të mjerë të kriuar në vendlindjen e tij, në Shqipëri, në vitin 1997.
2. Në pamje të parë duket sikur poezia është e ndërtuar mbi një subjekt; në fakt autori nuk tregon veprime që ndodhin, po **mediton poetikisht për situatën e imagjinuar**. Natyra vihet në qendër të poeziës duke i shërbyer poetit jo vetëm për të bërë paralelizma me botën shpirtërore, por edhe me atë sociale e morale.
3. Poeti zgjedh **aeroportin** si vendin e meditimit. Avionët, këto mjete moderne të shekullit, bëhen bartës dhe ndërmjetës të njerëzve midis qiellit dhe tokës. Brenga e parë e madhe e poetit vjen nga **pafuqia e njeriut** përpëra forcave të mëdha shkatërruese të natyrës, që stilizohet përmes metaforës:
Një puç qellor ka ndodhur ndoshta e ne nuk dimë asgjë...

• Në fakt, fjala *puç*, ka lidhje me botën njerëzore; pra, nënteksti është i qartë. Ka ndodhur një puç, një lëvizje e fshehtë, një shkatërrim i madh, i papritur, paralizues:
Ne si përherë asgjë s'kuptojmë, ne prapë drejt krimit rendim.
"Ah, ç'kohë e keqe!" përsërisim si papagaj të ngratë...

• 4. Në pjesën e dytë të poeziës në imazhin e avionit që ulet, poeti shkrin imazhin e Krishtit që duket sikur zbret prej qiellit përfestën e tij, atje ku njerëzit e presin:
kaq dehshëm e me kaq bujë.

• Por Krishti është një **figurë tragjike**. Ai ka mbetur në mes, pezull, midis qiellit dhe tokës, prandaj dhe poeti krijon fjalë të reja poetike përfestës së cilësuar atë:

• **Midisësi apo Vdekjejetshëm:**

• *"Ndorë të qiejve", tha toka kur lart e ngjiti,*
"ndorë të tokës" tha qielli kur e zbriti poshtë.

• 5. Tragjizmi i kësaj figure përforcohet edhe më shumë, se as bota njerëzore përfestës së cilën ai vdiq, nuk e pranon. Nëpërmjet **metaforave** dhe **epitetave**, akti i tij i fljimit shndërrohet në:

• *Sheshit i thyer; ndërgjegje e vrarë; fluturim që vdiq...*
• Ai është dënuar dy mijë vjet më parë, që të mos jetë as hyjni dhe as tokësor. Ky dënim i tij është i përjetshëm, siç është e përjetshme ëndrra ideale e njerëzimit përfjelë botë ideale, por që në realitet, e mbizotëruar nga krimi dhe mëkatë, është e paradënuar të mbetet tragjike:

• *Dëshmitar i një pakti, i një bese të thyer,*
i ëndrrës sonë tragjike përfiellsi.....

• 6. Poeti e **njëjtëson veten me figurën tragjike të Krishtit**. Ai qëndron midis **dy botëve**: asaj reale, të egër, të dhunshme që mbisundon në realitet (dhe në veçantë në vendin e tij) dhe botës ideale, poetike e universale. Atë e vret **shkëlqimi i botës së parasë** e diamanteve, të ngritura mbi përcudnimin e figurës së shenjtë të Krishtit:

• *Është ora e diamanteve. Në Blumengdale*
ngadhënjimi i tyre vezullon që larg.
Krenarë pa dyshim që vdekjen s'e njohin,
ndonëse jetën gjithashtu s'e njohin aspak...

ose

• *Në kartat tona të kreditit kërkojmë plagët e Krishtit,*
e shenjat tona, që mes shifrash e zeroš rrjedhin gjak.

• 7. Dhimbja e poetit shkallëzohet teksha tregon **fytyrën e vërtetë** të një rendi njerëzor të ngritur mbi hipokrizinë, ku gjykatesit, apostujt (përkrahësit) dhe judët (tradhtarët) janë bërë një, nuk dallohen prej maskave të mashtimit.

Prandaj poeti thërret:

• *Kthehu, bir i Zotit, na trego drejtimin.*
Zbërthena shenjat që s'i marrim vesh.

• 8. Brenga e poetit në fund të poeziës shkallëzohet edhe më shumë, teksha e **njëjtëson veten me turmën e madhe të njerëzve** që nuk e kanë në dorë fatin e tyre:

• *Afatet tona ne s'i dimë, verdiktin aq më pak.*
Ndaj n'aeroportë rendim prapë...

• Qielli mbetet ëndërr, përderisa njerëzit nuk e ndoqën rrugën e drejtë të Krishtit që u flijua për ta. Nëpërmjet **metaforës** së goditur në vargjet e fundit poeti e lidh njeriu e zakonshëm, të përulur ndaj fatit të vet, në mënyrë të pazgjidhshme me Tokën, që përgatit ndëshkim për të.

• 9. Bota është mbushur aq shumë me mëkate, sa rruga drejt ideales, shenjtërisë nuk duket. Nuk është shkëlqimi i diamanteve shpëtimtari, por katër plagët e Krishtit në të katër gjymtyrët e tij të kryqëzuara që tregojnë drejtimin. **Mesazhi** është i qartë: U **fliova për për një botë ideale, realizojeni këtë...**

Koment - NË STUDION DIMËRORE

1.

Befas dritaret u trandën, jashtë po ndodhët diçka. U afrova të shoh, gjëmimet vallë c'qenë. Gjethë të rrëzuara, si krahë zogjsh, në një hata. Dhe një breshër si shtresa perlash mbulonte dhenë.

Ç'janë ato zonja, vallë, që shkundin qafat, atje lart, që si breshër shkundin perlat, stolitë? diçka ka ndodhur, pa dyshim diçka në tokë, në qiell, në shpirtra.

Diçka ka ndodhur?
veç te ti përherë
Në trurin tënd e jashtëzakonshme ngjan gjithçka.
Kurse në të vërtetë
dimri erdh' në derë
kjo veç ka ndodhur e gjë tjetër s'ka.

2.
Flokët gjysmë të ngrirë,
të ftohur krejt
si nga qendra e dimrit
ti erdhe drejt.

Ca kokrriza breshëri
solle me vete që jashtë.
Që kishe diçka nga qielli
kjo dukej haptas.

Diçka nga dritë e tij
opake, enigmatike.
Kokrrizat e breshrit
shkrinin pikë-pikë.

Kështu fjalët e tua
shndërroheshin në dënesë
për të ngrirë sérish
në frizerin e kujtesës.

3

Përskaj raftesh të bibliotekës së bardhë
pasi ike, unë qëndrova në qoshe
hija e mbretit Hamlet u shfaq
dhe u zhduk ngaqë s'ishte e nevojshme.

Deliri shumëgjuhësh i Xhojsit
më ofron shërbimin e tij.
E gjatë është pasditja, më thotë,
në punë mund të të hyj.

Ç'dialogë të dashuruarish, të ndarësh,
ç'letra, ç'memuare të hap?
Ja gjysmëpërçart murmurisin në qoshe
Zelda dhe Skot Fitzherald.

Por unë largohem më tutje
në rafte të tjerë ik
Më fal, Volodja Majakovski,
më fal, dhe ti, Lili Brik.

Kaloj ngadalshëm bri raftesh
kë do doja të ngjallej sérish?
Të pyesja përferrin Danten?
Gjithçka e ka thënë imtësish.

T'i bëja ndoshta Eskilit,

një naive, vulgare, pyetje:
Më të mira ishin dramat që humbën,
nga ato që kanë mbetur?

Iki më tutje, e pafundme
prej tyre më ngjan kjo dhomë.
Ja Pushkini, hapat i ndal:
për Ana Kernën tregomë.

Ndonjë ditë pa dyshim ka ardhur
në flokë me kokrriza breshri?
Më trego shkrirjen, dënesën
dhe kthimin pastaj në perla.

Më trego atje thellë nën tokë
poeti ditët i ngrys,

atje ku nuk mbërrin lavdia
e as turpi, natyrisht, nuk mbërrin.

4
Porsi çifuti i kthyer në fé tjetër
ia behu shiu i konvertuar në breshër.

Sa herë shiu në qelqe do të trokasë
ti do të vish këtu dhe në mos ardhsh.

Qofsh si muzikë, si pikëllim apo si kryq
unë do të njoh e do të çohem vrik.

Dhe si ai që guaskës perlën ia merr
nga muzika, kryqi a vdekja do të të nxjerr.

1985

PIKA KYGJË TË KOMENTIT

1. Dimri është shumë i pranishëm në krijimtarinë e Kadaresë, si në prozë, ashtu edhe në poezi. Ai është aq ndikues në frymëzimin poetik, sa bëhet edhe **përcaktues** i situatave të caktuara dhe i gjendjeve shpirtërore. Në titullin e kësaj poezie "Studio dimërore", **dimri** del si **metaforë mbiemërore** (epitet metaforik); pra, ai hyn kudo me ftohtësinë e tij; mes sendeve, librave, në marrëdhënien njerezore dhe në shpirtin e poetit.
2. Në pjesën e parë të poezisë dukuritë natyrore ndodhin **jashtë studios** së poetit. Ato jepen të stilizuara duke sjellë një atmosferë paksa të çuditshme për **dramacitetin** me të cilin përshkruhet **atmosfera e dimrit**:

Krahasim (i zgjeraur)	gjethë të rrëzuara si krahë zogjsh në një hata dhe një breshër si shtresa perlash mbulonte dhenë...
--------------------------	--
3. Ky dramacitet përforcohet me anë të **pyetjes retorike**, që ndërtohet nëpërmjet metaforës mbreslënëse, me anën e së cilës transferohet kuptimi nga dukuria njerezore në atë natyrore:

Ç'janë ato zonja, vallë, që shkundin qafat, atje lart, Që si breshër shkundin perlat, stolitë?

4. Ajo çka ka ndodhur nuk përbën më çudi (*dimri erdh' në derë*), por ajo çka hamendësohet në trurin e personit që ka zgjedhur poeti përf t'iu drejtuar poetikisht, është e jashtëzakonshme. Poeti luan me fjalët, duke krijuar kundërvënie:

e zakonshme / e jashtëzakonshme normale çudi padyshim / dyshim
--
5. Në pjesën e dytë dimri futet në studion e poetit **nëpërmjet vajzës** që

• përshkruhet me flokë gjysmë të ngirë: Metafora:

*Si nga qendra e dimrit
ti erdhe drejt...*

na sugjeron një gjendje ftohtësie që ka hyrë në marrëdhënien çift. Në fakt kjo ftohtësi vjen nga jashtë prej vajzës. Duket se poeti ka **energji ngrohtësie** brenda studios së tij. Kjo **kundërvenie** jetep nëpërmjet zgjedhjes së fjalëve në **raport kundërshtie**:

*kokrrizat e breshërit
shkrinin pikë-pikë
.....
Për të ngirë sérish
në frizerin e kujtesës.*

Na paraqitet një **moskuptim** (nëpërmjet fjalës kyç **enigmatike**) në këtë marrëdhënie, përderisa ka dhe dënesje, por edhe një kujtesë të ngirë, që nuk e ndihmon çiftin ta kapërcejë situatën.

6. Në pjesën e tretë në studion mbushur me libra ka mbetur enigma që la pas vajza me flokë të lagur që ka ikur. Fjala **qoshe** thekson vetminë e poetit, që mundohet ta mbushë në shoqërinë e librave të bibliotekës:

Pasi ike ti unë qëndrova në qoshe...

Shfaqja e hijes së Hamletit, e cila nuk ishte e nevojshme, është një konstatim i poetit për të treguar se nuk ka nevojë për dilemën e madhe ekzistenciale: *Të rrosh a të mos rrosh!*

7. Poeti **rikujoin** subjekte veprash apo kujtimesh ngajeta intime e shkrimitarëve, me qëllim që të gjejë përgjigjet për të tashmen:

*Më të mira ishin dramat që humbën
Nga ato që kanë mbetur?*

8. Secili shkrimitar vjen me nga një veçori të vetën specifike:

- Hamleti me dilemën mes jetës dhe vdekjes;
- Xhojsi me shumëdomethënien e jetës së tij;
- Dantja me Ferrin
- Eskili me dramat e humbura

Apo çiftet:

- Skot Fitzherald me Zeldën
- Pushkini me Ana Kernën

9. Poeti i **njëjtëson** në kohë marrëdhëni dashurore, brengat, lumturinë dhe ndarjen. Ai kërkon përgjigje për **ngrirjen e marrëdhëniës së tij**, por kjo pyetje mbetet **retorike**, pa përgjigje:

*Ndonjë ditë me siguri ka ardhur
Në flokë me kokrriza breshëri?*

10. Por ajo çka përmblidhet nga gjithçkaja e jetës dhe që s'ka vlerë kur vdes, janë **lavdia** dhe **turpi**, dy ekstreme që lidhen me virtytin dhe mëkatin, pa të cilat jeta e poetit dhe e gjithkujt, duket se nuk ka kuptim.

11. Në pjesën e katërt, breshëri vazhdon të mbeten **fjalë kyç** e poeziës, siç mbeten dhe **metafora** dhe **krahasimi figura mbizotëruese**. Në këtë pjesë ndryshon dhe ritmi dhe strofa e poeziës (kthehet në distik, strofë dyshe). Kjo bëhet me qëllim që të arrihet natyrshëm te përbillyja e kësaj poezie të gjatë.

*Porsi çifuti i kthyer në fé tjetër
Ia behu shiu i konvertuar në breshër.*

12. Poetit i ka mbetur **shpresa e kthimit**. Po ky kthim nuk perceptohet thjesht, rëndom, si një kthim i penduar i vajzës që ikën. Është diçka shumë më e madhe që vjen prej **konvertimit të materiales me shpirtëoren**; të shiut në breshër, të vajzës në muzikë, frymë apo kryqëzim.

13. E pavarësisht nga forma, poetit i intereson ajo çka **është brenda saj**: ndjesia e dashurisë së heshtur e të fshehur, që **metaforizohet** me perlën brenda guaskës dhe që realizohet nëpërmjet një **veprimi krahasues**:

*Dhe si ai që guaskës perlën ia merr
Nga muzika, kryqi a vdekja do të të nxjerr.*

Koment - MALL

Ca pika shiu ranë mbi qelq,
për ty unë befas ndjeva mall,
jetojmë të dy në një qytet,
dhe rrallë shihemi, sa rrallë.

Edhe m'u duk pak e çuditshme
si erdh kjo vjeshtë, ky mëngjes,
qiejt e ngrysur pa lejlekë
dhe shirat pa ylberë në mes.

Dhe thënia e vjetër e Heraklitit
seç m'u kujtua sot për dreq:
Të zgjuarit janë bashkë në botë,
kurse të fjeturit janë vec.

Në ç'ëndërr kemi rënë kaq keq,
që dot s'po zgjohemi ne vallë?...
“Ca pika shiu ranë mbi qelq
dhe unë për ty seç ndjeva mall”.

PIKA KYÇ TË KOMENTIT

1. Poezia “Mall” është i vetmi rast në krijimtarinë e Kadaresë ku shiu nuk është përdorur si simbol i grisë, por është përfthuar në ndërgjegjen kritike të kohës **thjesht si shi, produkt i natyrës**, fenomen i zakonshëm në botën tonë që quhet tokë. Madje, në të kundërtën, jo si **shenjë errësire**, por si **simbol kthjellësie (pasurie shpirtërore)**, gjë e habitshme kjo përfaktin e thjeshtë që tashmë ai përbënte një figurë të paragjykuar në krijimtarinë e Kadaresë:

Ca pika shiu ranë mbi qelq...

2. **Efektin e menjëhershëm** në vargun e parë na e jep fjala **qelq**. Sikur poeti të shkruante: “Ca pika shiu ranë në dritat”, ky do të ishte një varg i rëndomtë. Ndërsa në këtë rast **qelqi**, kjo lëndë e thyeshme, e kthjellë me pika shiu mbi të, po aq të kristalta, krijon lidhje semantike me ndjenjën delikate e të pastër të mallit.

2. Ndjenja e mallit është e pranishme në tërë veprën e Kadaresë. Kadareja zbulon mungesën dhe mungesa **vetvetiu lind mallin**. Poezia "Mall" është shprehja më e realizuar e këtij fenomeni. Vetëm se ky mall **nuk vjen si rëndom nga një largësi e madhe**, përkundrazi:

"*Jetojmë të dy në një qytet
Dhe rrallë shihemi, sa rrallë!*"

Në këtë rast **paradoksi** vjen si gjetje poetike.

3. Nga ana tjeter, në pamje të parë duket se **ky mall vjen pa shkak**; thjesht se bie shi. **Natyra bëhet kështu përcaktuese** e ndjesisë njerëzore.

"*Për ty unë befas ndjeva mall,*

Këtë spontanitet e thekson dhe futja e ndajfoljes **befas** në mes të vargut.

4. Befasia përforcohet me ndjesinë e çudisë që kaplon poetin, jo vetëm për mallin ndaj vajzës që kujton, por edhe për **ikjen e kohës**, konkretisht ndërrimin e stinëve. Nëpërmjet **detajeve poetike, konkrete, fare modeste** paraqitet ardhja e vjeshtës.

"*Mëngjes me shi; me qiej të ngrysur; ku mungojnë lejlekët dhe ylberët.*

Në këtë peizazh **mbizotëron ngjyra gri**; emri qiej në shumës dhe epiteti *të ngrysur* të japid idenë e një hapësire të pafundme për syrin njerëzor; dhe të një trishtimi të pafundëm e të pasqyregueshëm për shpirtin poetik.

Në këtë peizazh **ngjyrat e tjera mungojnë**, pasi mungojnë ylberët; të cilët dhe ata jepen në numrin shumës, me qëllim të përgjithësimit të dukurisë natyrore.

Mungesa e ylberëve në mes, në nëntekstin poetik, shihet dhe si mungesë e një **ure lidhëse** me vajzën që përfytyrohet të jetë diku në anën tjetër të qytetit.

5. Lidhja e strofës së tretë me strofen e katërt do të dukej si e pakuptimitë nëse do të mungonte **fjala kyç: për dreq**. Pra, çdo gjë këtë mëngjes poetit po i ndodh:

befasisht, çuditërisht dhe për dreq.

Nënvetëdija e tij e mund vetëdijen. Ndjesitë dhe kujtimet që rrinë në arkivin e nënvetëdijes së tij, zgjohen papritur dhe udhëheqin veprimet e çastit. Dhe poeti ia lëshon veten spontanitetit:

Dhe thënia e vjetër e Heraklitit
seç m'u kujtua sot për dreq:
"Të zgjuarit janë bashkë në botë
të fjeturit janë veç"?

6. Të zgjuarit janë të aftë të përfitojnë nga jeta gjëra konkrete, të japid e të marrin në marrëdhënie të ndërsjella, ndërsa **ata që flenë**, figurativisht, që vetëm ëndërrojnë, janë të paracaktuar të mos veprojnë dhe, si rrjedhim, të mos marrin kënaqësi nga jeta.

Në ç'ëndërr kemi rënë kaq keq,
Që dot s'po zgjohemi ne vallë?...

Ky dyzim lidhet dhe me mënyrën e perceptimit të jetës së poetit, **mes ëndrrës dhe realitetit**, mes përjetimit konkret dhe atij artistik. **Thënia e Heraklitit** i jep nota të një përjetimi **intelektual** kësaj lirike dashurie.

7. Dy vargjet e fundit përsëritin vargjet e para, për të nënvisuar **mesazhin** se kjo ditë ia viente edhe vetëm për atë çast të përjetimit e pasurimit shpirtëror me **ndjenjën e mallit**.

Koment - KRISTAL

Ka kohë që s'shihemë dhe ndiej,
Si të harroj unë, dalëngadalë,
Si vdes tek unë kujtimi yt,
Si vdesin flokët dhe gjithçka.

Tani kërkoj unë posht' e lart,
Një vend ku ty të të lëshoj,
Një strofë, notë a një brilant,
Ku të të lë, të puth, të shkoj.

Në s'të pranoftë asnjë varr,
Asnjë mermer a morg-kristal,

Mos duhet vallë prapë të të mbart,
Gjysmë të vdekur, gjysmë të gjallë?

Në s'gjetsha hon ku të të hedh,
Të gjej një fushë a një lulnajë,
Ku butësishët porsi polen,
Gjithkund, gjithkund të të shpërndaj.

Të të mashtroj ndoshta kështu,
Dhe të të puth e t'ik pa kthim,
Dhe s'do të dimë as ne, askush,
Harrim ish ky, a s'ish harrim.

PËRKYÇ TE KOMENTIT

1. Poezia "Kristal" është një poezi dashurie mbikohore, që është bërë e papërjashtueshme nga jeta e njeriut. Poezia nuk i kushtohet dashurisë vetë, por **kujtimit të mundimshëm dhe dhimbjes së èmbël të saj**. Në strofen e parë poeti thjesht **konstaton**:

...ndiej si të harroj unë dalëngadalë...

2. Në thelbin e vet poezia shpreh **përjetimin e poetit që ndien ditë pas dite** vdekjen e dashurisë brenda vetes, në të njëjtën masë që shpreh dhe largimin e vet. Duke ndier përgjegjësi ndaj një ndjenje kaq të madhe sublime, ai mundohet të gjejë zgjidhje për ta përjetësuar atë:

- nëpërmjet artit - *një strofë, notë*
- nëpërmjet pasurisë materiale - ... a një brilant, asnjë mermer a morg-kristal
- nëpërmjet natyrës - *porsi polen, gjithkund, gjithkund të të shpërndaj*
- nëpërmjet prekjes sensuale - *dhe të të puth e t'ik pa kthim*

3. Ndonëse vargu i fundit i lë të gjitha alternativat e hapura, ato na i mbyll vetë **titulli i poezisë: "Kristal"**. Sa më shumë kalon koha, aq më tepër kjo dashuri kristalizohet brenda poetit, derisa bëhet **krystal**: e çmuar, e vlefshme, pastërtisht e kthjellët, delikate, me reflekse drithash e kujtimesh, por e dhimbshme, sepse njeriu është i dënuar **ta mbajë gjatë gjithë jetës, madje dhe përtej saj**, pavarësisht se ajo nuk i sjell më atë lumturi dhe ripërtëritje që i ka sjellë dikur. Dilema bëhet shumë e fortë në vargjet e fundit, ku poeti na kujton se dashuria e vërtetë është ajo të cilën ai mund ta prekë e ta puthë, madje dhe të mëkatojë me një mashtrim të èmbël, dhe kjo do të ishte shumë më mirë se shndërrimi i kujtimit të saj në kristal.

...Të të mashtroj ndoshta kështu,

Dhe të të puth e t'ik pa kthim,

4. Dilema e poetit jepet nëpërmjet detajeve që shprehin **dyzim ndjesish**:
...gjysmë tē vdekur, gjysmë tē gjallë...
...Dhe s'do tē dimë as ne, askush,
Harrim ish ky, a s'ish harrim...
5. Figura mbizotëruese e poesisë është **metafora**. Për ta bërë sa më tē prekshme dashurinë, poeti nga një ndjenjë abstrakte e fytyrëzon, e materializon atë:
Ka kohë që s'shihem i dñe,
Si tē harroj unë, dalëngadalë,
Si vdes tek unë kujtimi yt,
Si vdesin flokët dhe gjithçka.
- Metafora shoqërohet dhe me **figuren e krahasimit**:
porsi polen,
Gjithkund, gjithkund tē tē shpërndaj. (Dëshira për ta mbjellë gjithkund dhe për ta shpërndarë farën e saj).
6. Nga ana metrike, muzikalitetin poesisë ia jep përdorimi i **anaforës**, përsëritjes së fjalëve në fillim të vargjeve dhe i **enumeracioneve**, që numërojnë veprimet e mundshme të poetit, qëllimi i të cilit është që të përjetësojë ndjenjën e dashurisë.

Koment - KY DIMËR

Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i pafund.
E lodhur pudra mbi fytyrën tēnde,
I mpirë është gëzimi, thua s'ngjallet dot.
Apo si ai q'u dergj nga një lëngatë e gjatë.
S'do tē mëkëmbet kurrë ashtu siç qe?

Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i ftohtë ish.
Në pusin e ndërgjegjes mezi ndihen
Tinguj kambanash si rënkim tē myturish.
Ato gjithashtu vdiqën, dot s'i ngjall,
Sa gjëra u vyshkën, m'e keqe se vetë vdekja
Ish vyshkja e tyre e ngadaltë, o zot.

Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i pashpresë ish.
Kinezë që s'duken më në udhëkryqe rrugësh
Por vetë ata s'kanë vdekur; qelqe dritaresh

Të stilit q'ata sollën vezullojnë ngriraz
Duke dërguar ftohtësinë e tyre
Mbi mijëra fytyra si prej maske kalimtarësh.

Sa kohë vallë do t'i duhet
Genit tē racës atë maskë tē shpëlajë
Apo në luftën e maskës me lëkurën
Maska do tē fitojë më në fund?

Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i acartë ish,
Mbi varrin e tiranit monoton
Shiu po bie. Ka gjumë a s'ka nën dhe?
Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i vrerosur ish,
E lodhur pudra mbi fytyrën tēnde.
Nën pluhur tempujsh, i lodhur shpirti im.

PYKA KYC TE KOMENTIT

1. Te Kadareja *Dimri* është një **temë**, që merret e rimerret në forma tē ndryshme letrare. **Dimri si nocion** që tregon:

- Stinën fizike (kohën e acartë).
- Gjendjen shpirtërore të poetit (gëzimin e mpirë të poetit).
- Ngjarjen politike (prishjen e marrëdhënieve me kinezët).

2. Poeti është vetë i dytë në bashkëbisedimin e tij poetik. Kjo duket në vargun: *E lodhur pudra mbi fytyrën tēnde...* Ky personazh i nevojitet poetit për bashkëbisedim. Ka një paralelizëm ndërmjet marrëdhënies së çiftit që shkon drejt fundit (e lodhur pudra në fytyrën tēnde) dhe marrëdhënies politike. Shqipëria u prish dhe me aleatin e fundit, Kinën. Vetmia do tē thotë humbje e gjithanshme që sjell pas vetëm varfëri; fundi i vendit tē vetëm socialist në Evropë është i pashtëm pas këtij dimri vëtmie. *Dimri gjithnjë* i ka shërbyer Kadaresë për tē trajtuar temat e tij tē mëdha politike e kombëtare. Kjo stinë i sugeron më tepër se çdo stinë tjetër një detaj të fuqishëm stilistik.

3. Atmosfera e ftohtësisë dhe e ngrirjes shpirtërore jepet me disa **fjalë kyç**, përgjithësisht **epitete tē thjeshta dhe metaforike**:

Dimër i gjatë, i ftohtë, i acartë, i vrerosur; gëzim i mpirë...

Nëpërmjet **metaforave**:

*Sa gjëra u vyshkën, m'e keqe se vetë vdekja
Ish vyshkja e tyre e ngadaltë, o zot...
qelqe dritaresh
Të stilit q'ata sollën vezullojnë ngriraz*

Metaforë dhe krahasim:

Në pusin e ndërgjegjes mezi ndihen
Tinguj kambanash si rënkim tē myturish.

4. Në këtë poesi mund tē gjejmë **lidhjet kuptimore** ndërmjet fjalëve tē vendosura në këtë kontekst poetik:

<i>varr</i>	<i>tiran</i>	<i>maskë</i>
<i>lëkurë</i>	<i>dimër</i>	<i>i gjatë</i>
<i>vdekje</i>	<i>vyshkje</i>	<i>pudra</i>
<i>e lodhur</i>	<i>pluhur</i>	<i>tempuj</i>

5. **Përsëritja e vargut tē parë**, që është dhe vargu kyç i poesisë, shoqërohet me

- përkallëzim, nëpërmjet **epitetave të ndryshme**, që nënvizojnë atmosferën e rëndë të kohës.

Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i pafund ish...
 Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i ftohtë ish...
 Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i pashpresë ish...
 Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i acartë ish...
 Ç'i gjatë ish ky dimër, ç'i vrerosur ish...

- Po kështu, duke u shoqëruar dhe me **inversionin** luajnë së bashku rol jo vetëm në mbitheksimin e ideve të autorit, por edhe të ritmit të poezisë.

- 6. Veçori e poezisë së Kadaresë është se ai e vendos përgjithësisht unin lirik në raport me kombin. Kjo zbulohet nëpërmjet **nëntekstit poetik**. Mesazhi i poezisë përblidhet në dhimbjen e autorit se brezave të shqiptarëve po u mbetej një **trashëgimi antikulturore**, që kishte lëshuar rrënijë në periudhën diktoriale. Dilema e tij shprehet me anën e një pyetjeje retorike në këto vargje:

Sa kohë vallë do t'i duhet
 Genit të racës atë maskë të shpëlajë
 Apo në luftën e maskës me lëkurën
 Maska do të fitojë më në fund?

- 7. Po ta krahasojmë me poezinë e Poradecit, në të dyja rastet kemi **dhimbje të unit lirik**, por ato janë të ndryshme:

- Dhimbja është *me gaz* kur lë pas trashëgimi të vërtetë shpirtërore kulturore.
 • Dhimbja është gati vdekje kur lë pas trashëgimi antikulturore e antishpirtërore.

Elemente të tekstit tregimtar

TEMA - çështja rreth së cilës shtjellohet gjithë materiali gjuhësor. Ka raste kur tema përcaktohet që në titull, p.sh.: *Odiseja* (Homeri) ose *Skënderbeu* (Sabri Godo).

Tema e një vepre përbëhet dhe nga njësi më të vogla, që quhen *motive* apo nëntema.

MESAZHI - kuptimi i tekstit (kumti që përcjell); gjurmët që na lë një vepër si nëpërmjet përbajtjes, ashtu dhe formës së saj në drejtim të pasurimit tonë me informacione, ndjesi dhe imazhe.

PËRMBAJTJA - përmban gjithë materien e një vepre, përfshirë dhe titullin e saj.

FABULA - rrjedha e ngjarjeve kryesore në rend kronologjik; ndryshtet quhet *histori*.

SUBJEKTI - montimi i ngjarjeve, mënyra e lidhjes së tyre nga autori.

KOMPOZICIONI - mënyra se si është ndërtuar një vepër letrare. Është dy llojesh:

- **Kompozicioni i jashtëm** që vihet re menjëherë, p.sh.: romani është i ndërtuar me kapituj; me vëllime; drama e organizuar në akte, skena etj.
- **Kompozicioni i brendshëm** është më i ndërlidhur dhe lidhet ngushtë me mënyrën se si organizohen motivet e veprës për të krijuar një tërësi kuptimore.

PARAGRAFËT - kemi një paragraf të ri, sa herë që ndërron situata e rrëfyer që shpesh përpunhet me kryeradhë. Kemi disa lloje paragrafesh:

- **Paragrafë rrëyes**: pjesët e tekstit që përbajnë tregimin e ngjarjeve dhe që përcaktojnë zhvillimin e tregimit;
 - **Paragrafë përshkrues**: pjesët e tekstit që përshkruajnë personazhe, situata e mjedise;
 - **Paragrafë meditues**: pjesët e tekstit që përbajnë vlerësimet, mendimet e meditimet e personazheve ose të autorit rrëfues;
 - **Paragrafë dialogues**: pjesët që përcjellin dialogët ndërmjet personazheve.
- Në shumë raste shprehje të ndryshme të rrëfimit apo të përshkrimit i gjejmë të ndërthurura brenda një paragrafi.

BËRTHAMAT - paragrafët rrëyes përbëjnë në brendësi të tekstit **bërthamat rrëfye** RRËFYESE të tregimit, pra momentet themelore në të cilat gërshtohen ngjarjet e tregimit.

KOHA Koha ka një rëndësi të madhe në një tekst tregimtar: çdo rrëfim është i lidhur me:

- **kohën historike** të caktuar (antikiteti, mesjeta, vitet '80, shek. XX etj.).
- **kohën e brendshme** të rrëfimit – harku kohor gjatë të cilët zhvillohet subjekti i tregimit.

Teknika e **avancimit** (autori ka afuar në kohë ngjarje, të cilat në të vërtetë kanë ndodhur më vonë);

Teknika e **flashback-ut** (ka treguar diçka që ka ndodhur më parë e që lexuesi duhet ta dijë).

HAPËSIRA - vendet dhe mjediset ku vendosen personazhet dhe zhvillohen ngjarjet

KONTEKSTI - përmasa historike dhe letrare mbi të cilën ngrihet vepra.

- **Konteksti historik** ka të bëjë me epokën historike, kur zhvillohen ngjarjet (Antikiteti, Mesjeta etj.)
- **Konteksti letrar** ka të bëjë me epokën letrare, kur ka shkruar autori (Romantizmi, Simbolizmi etj.).

Llojet e tekstit tregimtar

FORMAT ELEMENTARE:

- **Miti.** Rrëfim që e ka zanafilën në kohët më të lashta. Ai trajton ngjarje që flasin për krijimin dhe prejardhjen e botës, për perënditë e ndryshme dhe besimet fetare, për krijimin e kombeve, gjuhëve etj.
- **Legjenda.** Rrëfimi i legjendës përqendrohet në një hapësirë më të ngushtë dhe te një personazh më i afërt me botën njerëzore, sesa te personazhet mitike. Ajo ka një bazë reale, por duke kaluar gojë më gojë është pasuruar me elemente fantastike.
- **Përralla.** Në përrallë e çuditshmja dhe e natyrshmja gërshtotohen me realitetin në atë mënyrë, që ndërmjet tyre nuk ekziston ndonjë dallim. Zakonisht përrallat nuk kanë karakterizime psikologjike, por ato jepen në formë të përcaktuar dhe nuk shmanget dot prej disa formulave të gatshme.
- **Fabula.** Tregim i shkurtër në vargje ose prozë, në të cilën veprojnë alegorikish kafshë ose qenie imaginare. Veçori kryesore e fabulës është mesazhi që synon të jetë gjithnjë aktual.
- **Fjala e urtë.** Një krim i shkurtër gjuhësor me elemente të theksuara poetike, shpesh të shprehur me rimë e ritëm dhe që bart kuptime të shumta; ajo përbledh përvojën dhe urtësinë popullore të përcjellë brez pas brezi.

FORMAT E PËRBËRA:

- **Tregimi.** Është lloji më i shkurtër i prozës.
- **Novela.** Është lloji ndërmjet tregimit dhe romanit.
- **Roman.** Është lloji më i gjatë i prozës.

MIGEL DE SERVANTES

"Don Kishoti" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Romani *Don Kishoti* u botua në vitin 1605.

Ky roman vuri në lojë prirjen e kalorësisë së Spanjës si dukuri shoqërore dhe historike. Hodhi idenë e daljes nga errësira mesjetare.

Teksti i parë Rrëfimi për aventurat zbavitëse dhe bëmat e Alonso Kishanos 50-vjeçar.

Nënteksti Prapa komizmit të veprës fshihet një tragjadi njerëzore.

Don Kishoti	Tragjizmi:	- priret nga dëshira për të kryer heroizma,
	– figurë	- ka ndjenja humane dhe niset për të bërë mirë pa interes,
	tragjikomike	- synon të vërtetën dhe drejtësinë.

Komizmi:	- kontradikta ndërmjet fjalëve të mençura dhe veprimeve,
	prej të rrjedhuri,
	- rron me iluzione dhe ëndrra,
	- përfaqësues i bejllurçinës, që do të kthejë prapa rotën e historisë.

Sanço Pança – duket si shtojcë e Don Kishotit:

- ka iluzione si i zoti,
- i shkon prapa për të realizuar interesin e vet,
- ka nuhatje instinktive,
- përfaqësues i mentalitetit të ngushtë fshatar.

Donkishotizmi - Térheqje patologjike ndaj leximit të veprave të caktuara;

- dukuri shterpë e panevojshme;
- nuk njeh ligjësitë e vërteta të jetës;
- nuk di të vendosë ekuilibrin ndërmjet së shkuarës dhe të sotmes;
- aventurizëm qesharak, që bëhet kur njeriut i ka kaluar mosha.

Dyshja Don - Janë plotësim i njëri-tjetrit.

Kishot - Të dy ëndërrojnë me sy hapur.

Sanço Pança - Të dy ndryshojnë nën ndikimin e njëri-tjetrit dhe të realitetit.

Format e komikes - Komizmi i gjestit (mënyra si lëviz heroi dhe gjestet që bën).

- Komizmi i karakterit (heroï është nga ata që shohin ëndrra me sy hapur).
- Komizmi i situatës (e pazakonta shihet si diçka normale).

Format - Manierizmi (mënyrë artificiale e të folurit, mungesa e natyrshmërisë; të gjuhësore të tillë janë ligjërimet e Don Kishotit në stilin kalorësiak).

- komikes** - Anakronizmi (ka të bëjë me përdorimin e shprehjeve gjuhësore të vjetruara).

- Veçoritë** - Rrëfimi bëhet në vetën III (autori) dhe në vetën e parë (hero).
- Stilistike**
- Ka formën e romanit-parodi.
 - Forma kryesore e parodisë është kontrasti.
 - Gërshetim i elementeve groteske, fantastike me ato reale.
 - Personazhet janë tragjikomike.
 - Komizmi ka shijen e hidhur të pikëllimit.
 - Fjalët e personazheve janë në përputhje me karakteret e tyre.
 - Ndihet në stil fryma dhe filozofia popullore.

Koment - SOJLIU I MANÇËS*

Fragmenti i mëposhtëm hap romanin, duke na njojur menjëherë me heroin e tij, të vëtëquajturin Don Kishoti i Mançës, i cili kryen përgatitjet e rastit, sipas skemës që ia jepin të gatshme romanet kalorësiakë dhe heronjtë e tij të zemrës. Don Kishoti bëhet "kalorës i arratisur", që ngjesh armët për të përfjetësuar lavdinë e rrejshme të një epoke të kaluar.

Në një fshat të Mançës, që s'dua t'ia kujtoj emrin, rronte pak kohë më parë një sojli¹ nga ata me shtijëz² në sallën e armëve³, me mburojë të vjetër, me kalë thatanik e me langua të gjahut.

Të tre çerekët e iratit⁴ të tij i harxhonte për ushqim, mish të zier prej lope më tepër se prej deleje, ndonjëherë pastërmë me hudhra në darkë, korminë⁵ të shtunave, thjerrëza⁶ të premteve dhe rrallë e tek ndonjë pëllumb të dielave. Restat⁷ i harxhonte për veshje: një dolloma⁸ prej cohe, tirq prej velludhi⁹ për ditët e shënuara, me pantofla prej gjithasaj stofe¹⁰, dhe për ditët e tjera të javës tesha prej shajaku nga më i miri. Mbante në shtëpi një kujdestare që i kiske kapërcyer të dyzetat, një mbesë që s'i kiske arritur të njëzetat, dhe një shërbëtor për arën dhe për pazarin, që dinte t'i vinte shalën kalit dhe të përdorte kosoren¹¹.

Sojliu ynë ishte nja pesëdhjetë vjeç; ishte i fortë nga shëndeti, i thatë nga trupi, i mprehtë nga fytyra, ngrivej që menatë dhe ishte merakli pas gjahut...

Duhet ditur që sojliu i përmendur më sipër, kur s'kiske punë, domethënë tërë

motin, e shkonte kohën duke kënduar libra kalorësie me aq zell e qejf, sa e linte pothuaj mënjanë punën e gjahut, bile edhe administratën e çiflikut të tij; dhe kureshtia dhe mania e tij për këtë gjë arritën gjer në atë pikë sa shiti shumë dynymë ara për të blerë libra kalorësie, që t'i këndonte, dhe kështu mbloodi në shtëpi të tij aq sa mundi prej këtyre. Dhe prej të gjithëve asnjë nuk i dukej aq i bukur sa libri i shkruar prej të dëgjuarit Felisjano de Silva, se qartësia e prozës së tij dhe ato argumentet e tij të koklavitura i dukeshin si margaritarë dhe, veçanërisht kur arrinte dhe këndonte ato letrat e dashurisë, të qëndisura në këtë formë: "Arsyeja e mosarsyes, që i bëhet arsyses sime, ma dobëson aq shumë arsyen, sa me arsyen vajtoj për bukurinë tënde". Gjithashtu, kur këndonte: "Qielli i lartë, që ndrit me yjtë hyjërisht hyjësinë tënde, të vlerëson për vlerën që vlen madhëria jote".

Me të tilla lodra fjalësh e humbi fare toruan sojliu i shkretë, se vriste mendjen tërë natën që t'i merrte vesh dhe t'u shkëpuste kuptimin, të cilin as Aristoteli vetë nuk do t'ua shkëpuste dot, sikur

të ishte ngritur nga varri posaçërisht për këtë punë. Nuk i pëlqenin shumë plagët që jepte dhe merrte Don Beliami, s'e merrte me mendje që, sado mjekë të mëdhenj ta kishin shëruar, prapë do t'i mbeteshin fytyra dhe trupi i tërë plot çjerrje dhe gjërvishtje. Nga ana tjetër, e lëvdonte autorin që e mbaronte librin e tij duke e ftuar cilindo këndonjës të vazhdonte, gjersa t'ia gjente vetë fundin asaj historie të pambarueshme dhe shpesh i vinte sikur të kapte penën dhe t'i jepte fund asaj historie literalisht¹², ashtu sikundër e ftonte autori; dhe, padyshim, do ta kiske bërë dhe do ta kiske nxjerrë në krye këtë vepër, sikur të mos e ndalonin të tjera mendime më të mëdha e më të dendura.

Shpesh bisedonte me priftin e fshatit (i cili ishte i mësuar dhe i mbaruar, nga Siguensa), se cili kiske qenë kalorës më i mirë, Palmerini i Ingliterës¹³ apo Amadisi i Galisë¹⁴. Po maeze¹⁵ Nikolla, berberi i gjithë fshatit, thoshte se asnjë nuk e arrinte Kalorësin e Diellit, dhe i vetmi që mund të barabitej me të ishte Don Galori, i vëllai i Amadisit të Galisë, se kiske një temperament që përshtatej në çdo rast; se nuk ishte kalorës limokondor¹⁶, as aq qaraman sa i vëllai, dhe sa për trimërinë nuk i mbetej pas asnjë pash¹⁷. Me një fjalë, u pleks aq keq me këta libra, sa këndonte tërë natën gjersa gdhijej dhe tërë ditën gjersa ngrysej. Dhe kështu, nga e fjetura e paktë dhe e kënduara e shumtë iu ter truri sa e humbi gjykimin.

Fantazia e tij u mbush me të gjitha ato që këndonte në libra, me magjira, sherre, beteja, sfida, plagë, ankesa, furtuna dhe marrëzira të pamundura. Dhe me këtë mënyrë iu mbush mendja se ishin të vërteta të gjitha ato përralla dhe profka të fabrikuara dhe s'kiske për të të tjera histori më të sigurta në botë.

Thoshte se Sid Rui Diaz i kiske qenë një kalorës shumë i mirë, por nuk barabitej

dot me kalorësin e Shpatës së Flaktë, i cili me një të goditur, i kiske prerë në mes dy viganë të egër e të tmerruar. Ca më mirë i pëlqente Bernardi i Karpit, se në Ronval kiske vrarë Rolandin e magjepsur, duke përdorur tertipin¹⁸ e Herkulit, që e mbyti me krahët në erë Anteun, të birin e Tokës. Lëvdonte shumë viganin Morgan se, ndonëse ishte nga raca viganore, që janë të gjithë fodullë dhe edepsëzë, ai prapë ishte i ëmbël nga fjalët dhe i sjellë nga mënyrat. Po më tepër se të gjithë admironte Rinaldin e Montalbanit dhe veçanërisht kur e shikonte që dilte dhe plaçkiste gjithë sa takonte, si dhe kur kiske vjedhur nga Maroku idhullën e Muhamedit, e cila ishte e tëra prej floriri, sikundër e tregon historia. Thoshte se për një shqelm mbi kurrizin e tradhtarit Ganelon do të ishte gati të falte kujdestaren e tij dhe të mbesën e tij bashkë.

Shkurt, pasi e humbi fare toruan, i mbiu në kokë ideja më e çuditshme dhe më e çmendur në botë: iu duk e drejtë dhe e nevojshme për nderin e tij dhe për shërbimin e shtetit të bëhej kalorës i arratisur dhe të shëtiste nëpër botë, i armatosur dhe kaluar, të kërkonte aventura dhe të stërvitej në të gjitha ato që kish kënduar se bënин kalorësit e arratisur, duke ndrequr çdo padrejtësi, duke përballuar çdo andrallë dhe çdo rrezik dhe duke fituar famë e nam të përfjetshëm. I shkreti, kiske arritur të besonte se do të ishte kurorëzuar për trimërinë e krahut të tij të paktën perandor i Trapezundës; dhe kështu, i kolovitur me këto èndrra të pëlqyera dhe i dehur prej gjëzimit të çuditshëm që ndiente prej këtyre, pa humbur kohë, iu përvesh punës për të realizuar dëshirën e tij.

Dhe e para gjë që bëri ishte të spastronte ca armë të stërgjyshërvë të tij, të cilat ishin mykur e zgjyrosur dhe ishin hedhur

*Fragmenti janë marrë nga "Don Kishoti"; përktheu: Fan Noli; batoi: "Onufri".

e harruar në një cep qindra vite me radhë. I pastroi e i meremetisi aq mirë sa i erdhë ndoresh; pa vuri re që kishin një kusur të madh, se helmetës i mungonte mbulesa, dhe kështu nuk ishte helmetë e plotë, po vetëm morion, domethënë helmetë e hapur. Po këtë mungesë e plotësoi me mjeshtërinë e tij, se me ca mukava¹⁹ bëri njëfarë mbulese, të cilën ia ngjiti morionit dhe kështu e plotësoi helmetën. Vërtet, për ta provuar a ishte mjaft e fortë sa të përballonte rrezikun e goditjeve, zhveshi pallën dhe e goditi dy herë, por që me të parën goditje e zhbëri atë që kishte bërë tërë javën dhe nuk i pëlqeu aspak që e copëtoi helmetën me kaq lehtësi: kështu, pra, që të sigurohej kundër këtij rreziku, ndenji dhe e bëri përsëri, duke e ngjitur përbrenda me rripa prej hekuri, gjersa e gjykoj aq të fortë sa duhej; pa ia provuar fortësinë për së dyti, deklaroi dhe e quajti si më të bukurën dhe më të xhevahirtën e të gjitha helmetave. Pastaj vajti dhe pa kalin e tij dhe, ndonëse ishte i dregosur dhe i ngordhur, sa kishte mbetur kockë e lëkurë, iu duk se as Bukefali i Aleksandrit të Madh, as Makieba e Situd nuk barabeshin dot me të. Iu deshën katër ditë që të mendohej ç'emer t'i vinte, se thoshte me vetveten të mos mbetej pa emër të njohur.

Kështu kërkoi njëfarë emri që të tregonte ç'kishte qenë para se të bëhej kali i një kalorësi të arratisur dhe q'u bë pastaj: se e deshte puna që, posa e ndërrroi shkallën i zotit, ta ndërronte edhe kali emrin, edhe ky emër të fitonte nam e bujë, ashtu siç i kishte hije urdhrit të ri dhe zanatit të ri që ushtronnte, dhe kështu, pasi shpiku shumë emra dhe pasi shoi e ndërrroi, pëlqeu e shpëlqeu, i rrëkelleu në kokë e në tru, më në fund, e emëroi Rosinant. Pas mendjes së tij emër më të lartë dhe më tingëllor që tregonte se ç'ishte më parë dhe se ç'u bë pastaj i pari dhe më i dëgjuari i gjithë gërdallave

të botës.

Pasi e pagëzoi kalin me këtë emër kaq të pëlqyer, vendosi të pagëzonte vetveten, dhe me këtë punë u mor një tetë ditë dhe, më në fund, e quajti veten Don Kishot, nga e cila, sikundër e thamë, gjetë shkak të besonin autorët e kësaj historie të vërtetë që quhej padyshim Gjizot jo Qesat, siç kanë dashur të thonë disa të tjerë. Por kur u kujtua se trimi Amadis nuk u mjaftua duke e quajtur veten Amadis thatë, po shtoi edhe emrin e mbretërisë dhe të vatanit të tij, që t'i bënte me famë, gjithashtu, si kalorës i mirë, bëri edhe sojliu ynë dhe e quajti veten Don Kishot i Mançës, se kështu tregonte qartë origjinën, dhe vatanin e tij e nderonte duke e marrë atë mbiemr.

Pasi i pastroi armët, pasi e bëri morionën helmetë, pasi emëroi kalin dhe pasi e pagëzoi vetveten, u mejtua se tanisë i mungonte tjetër veçse të kërkonte një zonjë, me të cilën të binte në dashuri. Se kalorësi i arratisur pa një të dashur do të ishte si një lis pa fletë e pemë a si një trup pa shpirt. Se thoshte me vete: "Sikur, përmëkatet e mia e përfat të bardhë, të takoj atje ndonjë vigan, sikundër u ngjan zakonisht kalorësve të arratisur, dhe ta përbys në një përpjekje, a t'ia pres më dysh trupin, a më në fund, ta mund dhe të mos bëhet teslim²⁰, vallë nuk do të ishte mirë të kem se ku ta dërgoj si peshqesh, që të vejë edhe të bjerë gjunjazi përpara zonjës sime të ëmbël e t'i thotë me zë të përunjur: "Unë jam vigani Karakuliambër, zot i ishullit të Maliandranisë, që më mundi në betejë singolare²¹ Don Kishot i Mançës, kalorësi që s'është lavdëruar kurrë aq sa meriton, i cili më urdhëron të paraqitem përpara hirësisë sate, që të më disponosh sipas dëshirës së madhërisë sate".

Oh! Sa u gjëzua kalorësi ynë i mirë, kur mbaroi këtë diskurs²² dhe ca më tepër kur gjeti se kë të emëronte zonjë të tij.

Puna, sikundër besohet, ngjau kështu: Në një fshat afér ishte një katundare shumë e bukur, me të cilën kishte rënë në dashuri kohën e kaluar, ndonëse, sikundër merret vesh, ajo s'kishte ditur gjë dhe as që e kishte vënë re. Quhej Aldonza Lorenzo, dhe kësaj e gjeti munasip²³ t'i jepte titullin e zonjës së

zemrës së tij, dhe, duke kërkuar një emër që të mos largohej shumë nga ai i saj dhe t'i kishte hije një princeshe e një zonje të madhe, e pagëzoi Dylqinja e Tobozës; se ishte nga Toboza, emër, pas mendjes së tij, melodik, romantik e plot me kuptim, si gjithë emrat e tjerë që zgjodhi për vete e për sendet e tij.

1. *sojli* – prej soji të mirë, me prejardhje nga familje soji; në originalin spanjoll, për ta karakterizuar Don Kishotin nga pikëpamja e origjinës, përdoret termi hidalgo, që shërbente për të emërtuar një person me prejardhje nga një familje fshatore.

2. *shtizë* – shtizë, ushtë

3. *në salën e armëve* - kupto: në mbajtësen, në vendin ku varen armët në një shtëpi.

4. *irat* – të ardhurat (në formë taksash, rentash, trashëgimie)

5. *korminë* – plëndës bagëtish

6. *thjerrëza* – fara të një bimore bishtajore që përdoren për ushqim.

7. *restat* – kusurin, tepricat, mbetjen

8. *dolloma* – veshja e sipërme, e gjatë deri në gju dhe e hapur në pjesën e përparme

9. *prej velludhi* – prej shajaku

10. *prej gjithasaj stofe* – prej po atij materiali

11. *kosore* – kmesë (tip kose e vogël)

12. *literalist* – nga latinishtja ad literum: fjalë përfshilës

13. *Ingliterës* – Anglisë

14. *Galisë* – Francës

15. *mæze* – këtu: mjeshtër (me këtë fjalë u drejtoheni personave që ushtrojnë një mjeshtëri).

16. *limokondor* – që bie në dashuri menjëherë, lehtësisht.

17. *asnjë pash* – pash /pash-i, masë e vjetër matje; këtu: aspak

18. *tertipin* – model, shembull

19. *mukava* – karton

20. *teslim* (i bëheni teslim dikujt) – i bie ndore dikujt, i lyp besë dikujt.

21. *betejë singolare* – duel, dyluftim, mejdan

22. *diskurs* – fjalim, ligjëratë

23. *e gjeti munasip* – e gjetë të përshtatshme, iu mbush mendja

Pika - KYC TE KOMENTIT

Në këtë fragment ne zbulojmë disa forma të komikes që lidhen me:

- komizmin e karakterit

- komizmin e mendimeve

- komizmin e veprimeve

Në moshën kur kalorësi i lë aventurat dhe mblidhet në shtëpi, buzë zjarrit, Don Kishotit i lind ideja për aventura.

Këtu zë fill dhe komizmi i romanit.

Në mesin e shek. XVI romani kalorësiak e kishte humbur joshjen dhe ishte bërë mjaft ekstravagant, me rrëfjenja ireale dhe heronj të përcudnuar. Ndaj në nëntekst të këtij fragmenti ndihet ironia e shkrimitarit:

Dhe prej të gjithëve asnjë nuk i dukej aq i bukur sa libri i shkruar prej të dëgjuarit Felisjano de Silva, se qartësia e prozës së tij dhe ato argumentet e tij të koklavitura i dukeshin si margaritarë...,

Vini re stilin me të cilin janë shkruar romanet kalorësiake. Këtë do ta përdorë Servantesi në ligjërimet e Don Kishotit, si dhe në mënyrën se si do t'i drejtoshet ai

damës së zemrës, Dylqinjës së Tobozës.
...dhe veçanërisht kur arrinte dhe këndonte ato letrat e dashurisë, të qëndisura në këtë formë: "Arsyeja e mosarsyes, që i bëhet arsyes sime, ma dobëson aq shumë arsyen, sa me arsyen vajtoj për bukurinë tënde". Gjithashtu, kur këndonte: "Qelli i lartë, që ndrit me yjtë hyjërisht hyjësinë tënde, të vlerëson përvlerën që vlen madhëria jote".

Ky stil përbën dhe një nga format gjuhësore të komikes në roman, **manierizmin**. **Ironia** e Servantesit arrin shkallën më të lartë për këtë stil të shkruari, kur thotë se as babai i filozofisë, Aristoteli: *nuk do t'u shkëpuste dot (kuptimin), sikur të ishte ngritur nga varri posaçërisht për këtë punë*.

Në nëntekstin e kësaj ironie ne lexojmë vetëdijen e Servantesit se është duke shkruar një **model të ri romani**.

Aq shumë i kishin molepsur njerëzit romanet kalorësiakë, saqë gjithë dita u shkonte duke biseduar për **heronjtë kalorësiakë e heroizmat e tyre**, madje një nga bashkëbiseduesit më të mirë të Don Kishotit është prifti! Dhe ai kish harruar detyrën e tij të shenjtë para tyre!

Kjo tregon për një **marrëdhënie patologjike (të sëmurë) të lexuesve me librat**, e cila sjell një nga pasojat e donkishotizmit, që është **humbja e aftësisë për t'u orientuar në jetën reale**.

Don Kishoti nuk është as budalla dhe as aventurier që zgjodhi t'u besojë këtyre romaneve. Don Kishoti **beson** me naivitet në ideale të larta, prandaj është patetik. Ky **patetizëm** e shtyn atë t'u besojë këtyre romaneve dhe të ndjekë rrugën që i fryshtojnë ato.

Kjo e bën atë njëkohësisht **figurë tragjikomike**. Në patetizmin e tij qëndron komizmi, ndërsa në èndrrën e tij të pastër prej fëmije qëndron tragjizmi.

Autori **rrëfen** duke kriuar marrëdhënie **të drejtpërdrejtë me lexuesin**, të cilin në njëfarë mënyre dhe e lajmëron për pasojat që do t'i ndodhin heroit:

I shkreti, kishte arritur të besonte se do të ishte kurorëzuar për trimërinë e krahut të tij të paktën perandor i Trapezundës...

Por autorri rrëfen dhe **me nëntekst**; kjo tregon se fjalët që duket sikur thuhen seriozisht, në fakt përbajnjë në veteve të kundërtën e atyre që transmetojnë.

Po shtoi edhe emrin e mbretërisë dhe të vatanit të tij, që t'i bënte me famë, gjithashstu, si kalorës i mirë, bëri edhe sojliu ynë dhe e quajti veien Don Kishoti i Mançës, se kështu tregonte qartë origjinën, dhe vatanin e tij e nderonte duke e marrë atë mbiemrë.

Përshkrimi është një element shumë i rëndësishëm në rrëfim. Ai realizohet me pak fjalë, por mjaft të goditura, pasi ato kanë kuptim të drejtpërdrejtë.

Përshkrimi i personazhit:

Tre paragrafët e parë na tregojnë pothuaj gjithçka për natyrën e personazhit kryesor.

Sojliu ynë ishte nja pesëdhjetë vjeç; ishte i fortë nga shëndeti, i thatë nga trupi, i mprehtë nga fytyra, ngrihej që menatë dhe ishte merakli pas gjahut...

Epitetet vendoset para emrit, me qëllim që të mbithet ksohen.

Vetëm me një fjalë ne kuptojmë moshën e personazhit, pamjen fizike, pasionin e tij.

Përshkrimi i veprimeve

Veprimet përshkruhen sipas një radhe logjike aq të natyrshme, sa të duket sikur e kemi para Don Kishotin dhe shohim se si ai përgatitet për misionin e madh. Edhe kjo renditje tregon për seriozitetin maksimal të heroit, gjë që në nëntekst tingëllon mjaft qesharake.

Mënyra se si ai vepron është një **imitim i pastër** i veprimeve të kalorësve në romanet kalorësiakë.

E para gjë spastroi armët e vjetra...

Pastaj vajti dhe pa kalin e tij, dhe ndonëse ishte i dregosur ...

E emëroi Rosinant. Pas mendjes së tij emër më të lartë...

Vendosi të pagëzonte vetveten...

Tani s'i mungonte tjetër veçse të kërkonte një zonjë, me të cilën të binte në dashuri...

Edhe origjina e emrave që Don Kishoti i vë kalit, vetes dhe damës së zemrës tregon për èndrrën kalorësiakë të Don Kishotit dhe ambicjen e tij për të qenë **sojli** - nga derë e madhe (vini re se sa i goditur është përkthimi i kësaj fjalë). Këtë e tregojnë shtesat pas emrave: *Don Kishoti i Mançës dhe Dylqinja e Tobozës*:

...e quajti veten Don Kishoti i Mançës, se kështu tregonte qartë origjinën, dhe vatanin e tij e nderonte duke e marrë atë mbiemrë.

...se ishte nga Toboza, emër, pas mendjes së tij, melodik, romantik e plot me kuptim, si gjithë emrat e tjerë që zgjodhi për vete e për sendet e tij.

Edhe në **ligjérimin e Don Kishotit dallohen** shprehje të huazuara nga romanet kalorësiakë:

"Unë jam vigani Karakuliambër, zot i ishullit të Maliandranisë, që më mundi në betejë singolare Don Kishoti i Mançës, kalorësi që s'është lavdëruar kurrë aq sa meriton, i cili më urdhëron të paragitem përparrë hirësisë sate, që të më disponosh sipas dëshirës së madhërisë sate".

Vëreni me kujdes mjeshtërinë e Nolit në përkthimin e kësaj vepre. Ai përdor një leksik shumë të pasur me **fjalë krahinore, dialektizma e anakronizma**, duke sjellë sa më natyrshëm një karakteristikë të gjithës së Don Kishotit, që është **anakronizmi**. Noli e ruan këtë me fanatizmin më të madh, duke përdorur një fjalor të tèrë fjalësh të tillë: **sojli, bëhej teslim, irat, restat** etj., të cilat i japin veprës ngjyrimin karakteristik të kohës dhe i qëndrojnë shumë pranë origjinalit.

Koment - DON KISHOTI KUNDËR MULLINJVE TË ERËS

Episodi në vijim është shkëputur nga kapitulli i tetë i romanit dhe mbahet si "aventyra" më e njohur e dy heronjve.

Në këtë e sipër, shkoqitën pér së largu nja tridhjetë a dyzet mullinj me erë, që ndodhen në atë fushë, dhe, posa i pa, Don Kishoti i tha shqytarit¹ të tij:

- Fati po i rregullon punët më mirë se ç'dëshirojmë vetë. Se ja, shiko atje, i dashur Sanço Pança, janë shfaqur një tridhjetë e ca më tepër viganë kolosalë me të cilët kam ndër mend të bëj betejë dhe t'i vras që të gjithë, pastaj do t'i plaçkitim dhe kështu do të nisim të pasurohemi. Se kjo është një luftë e mirë dhe një shërbim i lartë që i bëjmë perëndisë, duke e spastruar faqen e dheut nga ky xhiblet².

- Ç'viganë? - tha Sanço Pança.
- Ata që shikon atje, - iu përgjigj ustai, - me krahë të gjatë prej afro dy kilometrash.

- Shiko mirë, imzot, - iu përgjigj Sançoja, - se ata që duken atje nuk janë viganë, po mullinj me erë, dhe ata që duken si krahë janë pëlburat, të cilat vërtiten prej erës dhe rrotullojnë gurin e mullirit.

- Merret vesh, - iu përgjigj Don Kishoti, - që s'ke haber fare nga aventyrat.

Ata janë viganë. Po, në ke frikë, largohu dhe shko iu fal perëndisë, kurse unë shkoj e hyj në betejë të egër e ilegale³ me ta.

Dhe, duke thënë këtë, i ra me mamuze⁴ Rosinantit pa vënë re klithmat e Sanços, që e siguronte se, pa fjalë⁵, që ishin mullinj me erë dhe jo viganë ata, me të cilët gatitej të përpinqej⁶. Po atij i ishte mbushur koka që ishin viganë dhe s'i dëgjonte klithmat e Sanços, as hapte sytë pér të shikuar se ç'ishin, ndonëse ishin afruar, por thoshte me zë të lartë:

- Mos ikni, frikacakë e burracakë, se një kalorës i vetëm po ju sulmon!

Në këtë mes fryu një erë e lehtë dhe pëlburat e mëdha nisenë të lëviznin. Kur

e pa këtë, Don Kishoti thirri:

- Edhe sikur të lëvizni më tepër krahë se ata të viganit Briare, prapë do ma paguan!

Dhe, pasi tha këtë, dhe pasi thirri me gjithë zemër zonjën Dylqinjë, duke iu lutur që ta ndihmonte pér këtë rrezik të madh, mbuloi kraharorin me mburojën, uli shtijëzën, u vërvit me galopin më të shpejtë të Rosinantit, u përlesh me mullirin e parë që i doli përpara dhe i nguli shtijëzën në pëlburë, po era e vërtiti prapë me aq furi, sa e bëri shtijëzën copë-copë, duke përfshirë kalin dhe kalorësin, që u rrrokullisën tatëpjetë fushës si mos më keq. Sanço Pança rendi me tërë shpejtësinë e gomarit të tij që të ndihmonte ustain dhe, kur arriti, pa se nuk lëvizte dot nga vendi, aq keq ishte vranë me gjithë Rosinantin.

- Perëndia na ruajtë! - thirri Sançoja.
- A nuk të thashë, imzot, të shikoje mirë se ç'bëje, se nuk ishin veçse mullinj me erë. Dhe pér këtë gjë s'mund të lajthitej, veçse ndonjë që i ka marrë koka erë.

- Hesht, i dashur Sanço, - iu përgjigj Don Kishoti, - se punët e luftës ndërrojnë pa reshtur, më tepër se gjërat e tjera, dhe ca më tepër kur mejtohem, dhe kështu është e vërteta, që ai Frestoni i Urtë, i cili m'i rrëmbente librat, me gjithë odën, i ktheu këta viganë në mullinj që të marrë lavdinë e fitores, aq e madhe është mëria që më ka, po, fundi i fundit, magjitet e liga të tij s'kanë se ç'të bëjnë kundër shpatës sime të mirë.

1) shqytarit - në mesjetë, trim që shoqëronte kalorësin dhe i mbante armët e mburojën.
2) xhiblet - farë e keqe, njerëz të keqij
3) inegale - e pabarabartë
4) mamuze - shpor; kalorësi e vë në thembër dhe me të shpon kalin që të ecë më shpejt.
5) pa fjalë - këtu: pa dyshim
6) të përpinqej - këtu: të ndeshej, të luftonte.

PRAKTYKE KOMENTIT

- Kjo skenë është bërë aq e famshme, saqë në shumë gjuhë të botës ka hyrë me kuptimin e saj figurativ, si shprehje gjuhësore e koncentruar në formulën "të luftosh kundër mullinjve me erë", që nënkupton të matesh me një armik abstrakt, shumë më të fortë sesa vetja, i cili as nuk shfaqet, as nuk ka emër. Pra, me një fjalë, *të luftosh kundër asgjësë, të sajosh situatë luftë pér t'u dukur interesant dhe "hero" para të tjerëve.*
- Don Kishoti i quan **viganë kolosalë** mullintë e erës. Ai e **deformon realitetin** sipas fantazisë së castit.
- Në **dialogun** mes Don Kishotit dhe Sanço Pançës dallohet kundërshtia ndërmjet fjalëve të personazheve.
- Sanço Pança luan **rol të dyfishtë** për Don Kishotin; ai jo vetëm është ndihmësi i tij, por dhe **zëri kundërshtues**. Sanço Pança është njeri praktik; ai e sheh realitetin ashtu siç është, të zhveshur nga fantazitë e të zotit, gjë që duket qartë nga mënyra se si i përshkruan mullintë **me një vërtetësi lakuriqe** gati acaruese:
...atje nuk janë viganë, po mullinj me erë, dhe ata që duken si krahë janë pëlburat, të cilat vërtiten prej erës dhe rrotullojnë gurin e mullirit.

Në kundërshtim me të, Don Kishoti është njeri i lexuar dhe dihet se librat të nxisin e të shtojnë fantazinë, por ai ka rënë në një **varësi patologjike** ndaj tyre, ndaj ka krijuar një hendek të madh mes fantazisë dhe realitetit të jetës:

- Merret vesh, - iu përgjigj Don Kishoti, - që s'ke haber fare nga aventyrat...

Don Kishoti është figurë **tragjikomike**. **Komizmi** në këtë rast krijohet nga ajo se ai sheh me sytë e fantazisë dhe jo me sytë realë; priret nga ajo çfarë dëshiron të ndodhë dhe jo nga ajo që ndodh në realitet:

Fati po i rregullon punët më mirë se ç'dëshirojmë vetë...

Ndërsa tragjizmi qëndron në synimin pér të bërë mirë dhe besimin se kjo është rruga e Perëndisë:

Se kjo është një luftë e mirë dhe një shërbim i lartë që i bëjmë perëndisë, duke e spastruar faqen e dheut nga ky xhiblet.

Fjala anakronike **xhiblet** - farë e keqe (emër abstrakt) përdoret me një ngjyrim të fortë emocional. Këtu përmblidhet dhe **thelbi i dëshirës donkishoteske**: pastimi i përhershëm i botës nga veset e padrejtësia dhe lulëzimi i virtytit e i drejtësisë (siç predikon dhe feja), por që në realitet është e pamundur.

Tensioni dramatik krijohet në një situatë komike, sepse është një tension i stimuluar, një rezik i sajuar dhe aspak real, siç është **thirrja** e Don Kishotit drejtuar mullinjve me erë: "Mos ikni, frikacakë e burracakë, se një kalorës i vetëm po ju atakoni!"

Thirrjet e tij janë **imitim i thirrjeve të heronjve të romaneve kalorësiakë** kur hidheshin në sulm.

Komizmi i situatës

Kjo dukuri stilistike realizohet në **skenën e famshme të betejës** ndërmjet Don Kishotit dhe mullinjve të erës.

...Dhe, pasi tha këtë, dhe pasi thirri me gjithë zemër zonjën Dylqinjë, duke iu lutar që ta ndihmonte për këtë rezik të madh, mbuloi kraharorin me mburojën, uli shtijëzën, u vërvit me galopin më të shpejtë të Rosinantit, u përlesh me mullirin e parë që i doli përpara dhe i nguli shtijëzën në pëlhurë, po era e vërtiti prapë me aq furi, sa e bëri shtijëzën copë-copë, duke përfshirë kalin dhe kalorësin, që u rrokullisën tatëpjetë fushës si mos më keq...

Serioziteti me të cilin lufton Don Kishoti është i njëjtë me seriozitetin e një fëmije, kur luan lojën luftash. Ky seriozitet përbën anën tragjike të situatës, e bën lexuesin t'i vijë keq për këtë "hero" tëndërrimtar; por nga ana tjetër, duke pasur parasysh moshën e tij, ai kthehet në figurë komike.

Fantazia dhe serioziteti me të cilin luan fëmija dhe që janë dukuri aq të rëndësishme në krijimin e personalitetit të tij, shndërrohen në dukuri patologjike, nëse vazhdojnë në moshën e rritur dhe aq më tepër në mesomoshën e njeriut, siç e prezanton autorë duke na parapërgatitur që në krye të romanit: Në moshën kur kalorësi i lë aventurat dhe mblidhet në shtëpi, buzë zjarrit, Don Kishotit i lind ideja për aventura.

Shprehja për Sanço Pançën rend "me tërë shpejtësinë e gomarit të tij", pëershruan anën komike të personazhit të Sanços, nëpërmjet përdorimit të kontrastit. Ky kontrast qëndron jo vetëm në kuptimin e shprehjes gjuhësore, por dhe në raport me Don Kishotin, i cili në krahësim me Sanço Pançën paraqitet shumë më aktiv, i zhërvellët dhe me energji, cilësi që i burojnë nga fantazia e sëmurë.

Don Kishoti është aq i bindur në idenë e vet, saqë, edhe pse dështon, fajin ia lë tjetërkujt:

...Frestoni i Urtë, i cili m'i rrëmbente librat, me gjithë odën, i ktheu këta viganë në mullinj që të ma rrëmbente lavdinë e fitores...

Don Kishotin e përplas përdhe realiteti; ëndrrat e tij bëhen copë-copë nga realiteti:

...sa e bëri shtijëzën copë-copë, duke përfshirë kalin dhe kalorësin, që u rrokullisën tatëpjetë fushës si mos më keq...

Në një kontekst më të gjërë mesazhi lidhet me ata njerëz që fluturojnë më tepër sesa duhet në krahët e fantazisë dhe në një moment të caktuar realiteti i zbat me këmbë në tokë. E gjitha kjo shkon në përpjesëtëm të zhdrojtë: sa më lart të fluturosh, aq më keq bie përdhe.

Veçoritë stilistike

Edhe në këtë fragment bien në sy veçoritë stilistike të krejt veprës:

- rrëfimi bëhet në vetën III (autori),
- përdorimi i manierizmit në fjalët e Don Kishotit,
- përdorimi i anakronizmave,
- gjuha ironike e nëntekstit,
- komizmi i gjestit (mënyra si lëviz heroi dhe gjestet që bën),
- komizmi i situatës (e pazakonta shihet si diçka normale),
- gërshtetim i elementeve groteske, fantastike me ato reale (vihet re veçanërisht te skena e ndeshjes me mullinjtë e erës),
- pasuria e shprehjeve popullore: Perëndia na ruajt! ...Me tërë shpejtësinë e gomarit; ndorjë që i ka marrë koka erë.

MARIN BARLETI

"Histori e Skënderbeut" - SKEMA E ANALİZËS

Konteksti Humanizmi shqiptar, pavarësisht se lindi dhe u zhvillua nën ndikimin e historik humanizmit italian, pati një karakteristikë të vetën, që lidhej me qëndresën shqiptare për të ruajtur pavarësinë e vet ndaj Perandorisë Osmane. Në letërsinë që kap shekujt e parë të shqipes së shkruar do të jenë mbizotëruese format letrare retorike.

Struktura - Përbëhet nga 2 pjesë dhe 13 libra.

- e veprës** - Pjesa e parë me 6 libra mbaron me luftën kundër Muratit;
- Pjesa e dytë me 7 libra mbaron me vdekjen e Skënderbeut në Lezhë.

Tipologjia Vepër historike e ndërtuar me një stil të kultivuar letrar për të himnizuar idenë e çlirimt kombëtar e njerëzor.

Traita e Shkrimit biografik e historik; ku kemi një ndërthurje të shkrimit historik shkrimit me atë letrar.

Për herë të parë një personazh historik, Skënderbeu, bëhet dhe personazh letrar.

Synimi Barleti e vlerëson shumë marrëdhëni shkrimitar – vepër – lexues.

i veprës Në parathënie Barleti shkruan se e vërteta është gjëja që "historia e kérkon me të madhe". Prandaj ai, në kushtet kur "s'pati shkrime... as analë të vjetra, as histori të reja" u jep një rëndësi të veçantë burimeve gojore historike:

- ngjarjet që i kanë treguar ata që kanë marrë pjesë dhe i kanë parë me sytë e tyre bëmat e Skënderbeut,
- dëshmitë që i kanë treguar bashkëqytetarë të tij më të mëdhenj.

Veçori të Vepra është ndërtuar me një stil të lartë heroik dhe himnizon vlerat dhe **humanizmit** vitytet kombëtare.

Ndihet adhurimi për botën greke dhe romake: Barleti e quan letërsinë latine "letrat tonë", d.m.th. "letërsia jonë". Ai admirón virtytet e romakëve dhe e krahason Skënderbeun dhe ushtrinë e tij me ato të lashtësisë.

Ndihet ekzaltimi për njeriun; **adhurimi për lirinë e njeriut**, kërkimi i lirisë së mendimit; kërkimi i drejtësisë dhe i ligjësisë morale.

Barleti shpreh mendimin se **gruaja** është e zonja jo vetëm për familjen, por edhe për punët shtetërore.

Ndihet dallimi ndërmjet botës natyrore me botën njerëzore; **njerëzit kanë lindur edhe për një qëllim humanitar**, që të mund t'i vijnë në ndihmë njërit.

Stili dhe gjuha Stili i Barletit në shumë vende ngrihet në nivelin e një shkrimi letrar dhe teksti në nivelin e një vepre poetike.
Figurat mbizotëruese në vepër janë:
- **Krahasimet**, të cilat përdoren më tepër në funksion të **përshkrimeve**, që në këtë vepër janë zotëruese.
- **Antitezat** përdoren për të theksuar **kundërshtitë e dy botëve**: në një anë **lavdia** e në tjetër **mynxyra shqiptare**; në një anë heroizmi gjergjian e në tjetër tradhtia e Hamzait; pra, një botë e tërë njerëzore që zhvillohet ndërmjet shkëlqimit dhe rënies.

Barleti shkruan me një **stil të lartë (himnizues e retorik)**: heroi barletian, Skënderbeu, jepet me përmasat e madhështisë; fjalimet e tij janë një **oratori e përsosur** në mesazhet që japidh dhe në logjikën e mendimeve. **Fjalitë janë të gjata**, me paranteza të shumta, me sinonime të dendura, të zbuluar me anë të figurave të ndryshme të ligjërimit, me fjalë të urta e me shaka, që përdor në ndonjë rast. Kjo tregon për një stil të rrjedhshëm, të gjallë e shpesh të vrullshëm, tërë kolorit e pasionit.

Vepra është shkruar në **latinisht**, që dëshmon se Barleti ishte një njoftës i shkëlqyer i kësaj gjuhe, sepse e përdori me mjeshtëri të rrallë.

Koment - FJALIMI ISKËNDERBEUT PËRPARA PRINCAVE SHQIPTARE*

Tani do të vij në fjalën e Skënderbeut, i cili, pasi, u grumbulluan gjithë sa ishin thirrur për në mbledhje në faltoren më të madhe, ia filloj të flasë kështu:

"Etër dhe princërt fort të nderuar..

...Unë sot sigurisht nuk do të turbulloja qetësinë e atdheut, si një nismëtar, ndoshta i urryer i një lufte të re, dhe nuk do t'ju shtyja ju me ngut në këto vështirësi dhe rreziqë të luftës për interesat e larta, sikur Gjon Kastrioti, babai im i dëgjuar, e nga ana tjetër një princ shumë i urtë, të mos i kishte zënë aq fort besë dikur këtij Muratit të pabesë, kur, nën pretekstin e pages, arriti t'ia merrte rob e peng për siguri të bijtë menjëherë apo i kërkoi...

Vetëm për një gjë më vjen keq, përfat e popullit tim, që kam nën sundim dhe përgjakun e pafajshëm të qytetarëve; s'ma duron zemra që ata të mbeten pa krye, pa mbrojtës dhe t'i shkojnë armikut si kurban për t'u therur e unë të harroj besën që ata

treguan para pak kohe kundrejt meje dhe që s'e kanë shkelur kurrë. Po, pse, përfunditë e pavdekshme, të veproja kështu, që të flas më lirisht me ju? Mos do të ishte, pra, më e drejtë që bashkëqytetari juaj të qëndronte përgjithmonë i mërguar larg atdheut, në skllavëri pranë Muratit, në mes gjithë atyre rreziqeve e në një fë të dënuar apo mos do t'i duhej më mirë ta ngryste jetën në Epir, në truallin ku lindi ... dhe të shikonte të përryhen e të poshtërohen edhe më gjatë atdheu i stërgjyshërvë, mbretëria atërorë, varret, tempujt, vetë perënditë nën sundimin e barbarëve? Më në fund q'mondoni për Krujën? A mos vallë një qytet kaq i fortifikuar, kaq i përmendur përfunditë si përfundim i shpëtimtarin e lirisë e të gjithë lavdisë. Dhe kështu, pasi ia lanë atij të gjithë me radhë dhe me vullnet të lirë dhe ia kaluan gati si me dorë pushtetin, popujt, ushtritë dhe, pasi i besuan drejtimin suprem të të gjithë gjendjes dhe kujdesin e luftës, e zgjodhën kryetar dhe kapedan të tyre të vetëm...

luftë e përfundimtar. Këtë sigurisht në rast se unë s'ia bëj qejfin vetë, zor që mund ta mohoni, o etër fort të nderuar...

Vetëm për një gjë do të guxoja unë t'ju zotohem të gjithëve, se në të gjitha punët e mundimshme që do të na duhet të hyjmë, në të gjitha rreziqet që do të jetë nevoja të përballojmë, mua do të më keni ushtar apo kapedan me durim të pathyer... Por, sido që të ndodhë në këtë mes, ne të pakën s'kemi përfunduar përfundimtar. Sepse unë, gjatë gjithë asaj kohe që jetova bashkë me armikun, ia mësova dhe ia di shumë mirë lëkurën, dhelëritë, mashtimet e gjithë zakonet me radhë, gjë që konsiderohet zakonisht shumë e rëndësishme në punët e luftës...

Ejani, pra, kryetrima, merrni hakun, mbron me lavdinë më të madhe atdheun, gratë, fëmijët dhe të mirat tuaja, silluni atyre qetësinë e vërtetë të lirisë. A e ndieni se në ç'turp po jetoni? Se cili mund të jetë fundi përfundimtar? Se cili mund të jetë fundi përfundimtar?

Unë nuk flas, o princërt, me njerëz që i mohojnë luftërat e drejtë... Por, o etër të kuvendit, edhe ju, siç kujtoj unë, kini përfundimtar? Dhe me të vërtetë, përfunditë jeni mbledhur këtu të ftuar me kaq zjarr veçse përfundimtar? Dhe unë po i shoh tani zemrat e të gjithëve të ndezura dhe brenda në këto zemra të ndezura urejtjen përfundimtar. Po vërej me admirim fytyrat krenare dhe më duket se po ju shoh që tani të armatosur. Mos prisni, veç ju lutem, atë gjendje të vështirë, mos prisni gjersa të jetë ndoshta vonë përfundimtar. Dhe kështu, pasi ia lanë atij të gjithë me radhë dhe me vullnet të lirë dhe ia kaluan gati si me dorë pushtetin, popujt, ushtritë dhe, pasi i besuan drejtimin suprem të të gjithë gjendjes dhe kujdesin e luftës, e zgjodhën kryetar dhe kapedan të tyre të vetëm...

që do të vërsulet shumë shpejt, ose t'i vërsulemi vetë. Dhe, kur të na shikojë të bashkuar, ai ose do të pendohet përfundimtar, do të heqë dorë nga lakmia e vajtuar përfundimtar. Dhe këtë goditje t'ë tmerruar, kurse ushtria jonë s'barazohet me forcat e tij; ... megjithëkëtë, unë ruhem t'u zotohem diçka njerëzve që dyshojnë; sepse e ardhmja nuk duket sheshit dhe çdo përfundimtar i saj qëndron i fshehur. Përfundimtar sa i përket veç mendjes dhe gjykimit njerëzor, unë mund ta tregoj se ato janë një mjet i sigurt përfundimtar, sepse asgjë s'sështë aq e vështirë, sa të mos mund të zgjidhet nga mendja e njeriut...

Ngrihuni, pra, o etër të pathyeshëm, tregohuni, më në fund të denjë, me ndihmën e perëndive, të denjë përfundimtar e krishterë para të gjithë brezave që do të vijnë këtë e tutje. Falenderimet nga unë përfundimtar e sotme pritini të armatosur, me përkrenare në krye, para flamujve, në djersë, në pluhur, dhe do t'i kini sipas ndihmave, që do të jepni përfundimtar...

Me t'i dhënë fund fjalës Skënderbeut, princërt të gjithë u drejtuan nga ai dhe, duke ia miratuar njëgoje dhe me zë të qartë mendimin, po e lavdëronin fort e po e ngrinin në qelli si shpëtimtarin e lirisë e të gjithë lavdisë. Dhe kështu, pasi ia lanë atij të gjithë me radhë dhe me vullnet të lirë dhe ia kaluan gati si me dorë pushtetin, popujt, ushtritë dhe, pasi i besuan drejtimin suprem të të gjithë gjendjes dhe kujdesin e luftës, e zgjodhën kryetar dhe kapedan të tyre të vetëm...

*Fragmenet janë marrë nga "Histori e Skënderbeut"; përktheu: Stefan Prifti; botoi: "Infobutes".

Fjalimi i Skënderbeut para princërve, ashtu si dhe fjalimi para popullit të Krujës janë shembuj të një **oratorie** të përsosur, ku bie në sy një ligjërim i saktë, i argumentuar, i mençur e i sinqertë.

Skënderbeu ka **tri qëllime** të rëndësishme që do të realizojë me këtë fjalim:

- të arsyetojë kthimin e tij në atdhe,
- ta pranojnë si udhëheqës të tyre,
- të bashkojë princërit shqiptarë për një qëllim të përbashkët: mbrojtjen e tokave nga ordhitë osmane.

Mbi bazën e këtyre qëllimeve është ndërtuar dhe fjalimi, që synon bindjen e princërve shqiptarë.

Arti gojor i bindjes qëndron te:

fufia e argumentit; e emocionit; e sinqueritetit.

Që në fillim të fjalimit Skënderbeu tregon **arsyet e kthimit** të tij në atdhe:

Vetëm për një gjë më vjen keq, përfatim e popullit tim që kam nën sundim dhe përgjakun e pafajshëm të qytetarëve; s'ma duron zemra që ata të mbeten pa krye, pa mbrojtës dhe t'i shkojnë armikut si kurban përfundon me *Silluni* (pra lirinë) që ata treguan para pak kohe kundrejt meje dhe që s'e kanë shkelur kurrë...

Ai përpinqet të **kundërshtojë** që në krye paragjykimet që mund t'i bëheshin figurës apo ardhjes së tij. **Argumentet** që sjell Skënderbeu i ndërton në **formën e pyetjeve retorike**:

Po, pse, përfunditë e pavdekshme, të veproja kështu, që të flas më lirish me ju? Mos do të ishte, pra më e drejtë që bashkëqytetari juaj të qëndronte përgjithmonë i mërguar larg atdheut, në skallavëri pranë Muratit...?

Kjo mënyrë ndërtimi në formë pyetjesh, madje që fillojnë dhe **në mohore** është **tepër bindëse** në një fjalim, pasi nxit mendjen e dëgjuesit përfundim të imagjinuar një situatë, të cilën nuk do të donin në asnjë mënyrë të ndodhë. gjithashtu, në të njëjtën kohë, i **prek ata dhe në sedër**:

...dhe t'u shikonte të përllyhej e të poshtërohej edhe më gjatë atdheu i stërgjyshërvë, mbretëria atëreore, varret, tempujt, vetë perënditë nën sundimin e barbarëve?

...Më në fund c'mendoni përf Krujën? A mos vallë një qytet kaq i fortifikuar, kaq i përmendor përf mjetet dhe fuqinë e tij, ka qenë përf t'u lënë në duar të armikut, sikur t'u mos kishim pikë dashurie përf atdhe?

Në pyetjen e parë **argumenti kundërshton qëndrimin** e Skënderbeut në kampin e armikut. Në pyetjen e dytë **argumenti kundërshton indiferencën** e një princi ndaj poshtërimit të atdheut. Skënderbeu e përmend Krujën jo vetëm përf vlerat e saj, por edhe përf arsyen se ai fjalimin po e mban pikërisht në atë vend.

Skënderbeut gjatë fjalimit përpinqet të argumentojë se përf se ai duhet të **zgjidhet udhëheqës i tyre**, ku një nga argumentet e forta është dhe ky:

...*gjatë gjithë asaj kohe që jetova bashkë me armikun, ia mësova dhe ia di shumë mirë lëkurën, dhëpëritë, mashtrimet e gjithë zakonet ...*

Me qëllim që të bindë princërit përf t'u bashkuar në një luftë të përbashkët, Skënderbeu përdor një retorikë shumë të lartë. Stili tij i të folurit shoqërohet me **fjali të ndërtuara në formë thirrjesh**:

Ejani, pra, kryetrima, merrni hakun, mbron me lavdinë më të madhe atdheun, gratë, fëmijët dhe të mirat tuaja, silluni atyre qetësinë e vërtetë të lirisë.

Foljet në **mënyrën urdhërore** shoqërohen dhe me një varg fjalësh të tjera, të cilat e zbusin tonin urdhërues dhe forcojnë tonin e bindjes. Gjithashtu ato jepen me një **intonacion përshtkallëzues** që nis me *Ejani* dhe përfundon me *Silluni* (pra lirinë). Toni urdhërues alternohet dhe me **tonin e lutjes**:

Mos prisni, veçju lutem, atë gjendje të vështirë, mos prisni gjersa të jetë ndoshta vonë...

Një nga pikat më të forta në një **fjalim udhëheqësi** është që njerëzit, të cilët e dëgjojnë udhëheqësin e tyre, kurrsesi nuk duhet të ndiejnë te fjalët e qëndrimet e tij ndonjë grimasë frike apo dyshimi se synimi përf t'u flitet nuk do të realizohet. Skënderbeu është i vetëdijshëm përf këtë, ndaj e bën të kryer punën:

Po vërej me admirim fytyrat krenare dhe më duket se po ju shoh që tanitë armatosur.

Teksa i afrohet fundit, **fjalimi ngrihet** në një nivel më të lartë **retorik**, ku duket ndikimi nga stili i oratorisë antike greke. Skënderbeu nuk mund t'u mos marrë parasysh edhe njerëzit dyshues dhe me ta përdor një gjuhë tjetër, "më të rafinuar", pa arritur në përfundime, vetëm u ofron alternativë zgjidhjesh. Ai u flet me **sinqeritet** kur u thotë se ushtria e Sulltanit do të jetë shumë e fuqishme:

...megjithëkëtë, unë ruhem t'u zotohem diçka njerëzve që dyshojnë; sepse e ardhmja nuk duket sheshit dhe cdo përfundim i saj qëndron i fshehur. Përf sa i përket veç mendjes dhe gjykimit njerëzor, unë mund ta tregoj se ato janë një mjet i sigurt përf t'u gjitha punët, sepse asgjë s'është aq e vështirë, sa t'u mos mund t'u zgjidhet nga mendja e njeriut...

Veçori të rrëfimit

Në paragrafin e fillimit dhe në **paragrafin e fundit** kemi rrëfim të autorit në **vetën III**. Gjatë fjalimit të tij, Skënderbeu përdor në raste të shumta **veta të ndryshme**, si: *unë, ne, ju*.

Mjetet më të përdorura **stilistike** janë:

- **Epitetet** me t'u cilat u drejtohet Skënderbeu princave: *fytyrat krenare*; etër të *pathyeshëm*...
- **Kontrasti**: në një anë Barleti vë mbrojtësit e Krujës dhe në anën tjetër barbarët që rrënojnë dhe që cilësohen si dhelparakë, mashtrues e shprishës të besimit dhe t'u jetës.
- **Përdorimi i fjalive të gjata** me forcë argumentuese dhe bindëse.
- **Figurat e simbolet e lashtësisë greke**, të poemave homérique apo ato të **paganizmit**, se Barleti **humanist** mbështetej në trashëgiminë antike. Ai thotë: **perënditë e pavdekshme** (dhe jo në njëjës: Perëndia ose Zoti).

Koment - MARTESA E SKËNDERBEUT

Purpuratët dhe princërit farefis nuk e linin Skënderbeun rehat, nga dëshira që kishin për t'i shtënë në mëndje më tepër kujdesin për çështjet familjare dhe për filizin që duhej t'i zinte vendin, duke i thënë se s'kishte më frikë për asgjë, se rrëzitet kishin mbaruar, se armiqjtë kishin lënë mënjanë çdo kujdes për luftë nga kërdia që sapo kishin pësuar dhe nga ngjarjet e reja e ndërrimi i mbretit; se nuk duhej t'i linte edhe më pa atë gëzim zemrat e dëshiruara të popullit në bindje, se kudo do të vlonë gazi (çdo gjë qesh e lulëzon), se duhej më në fund edhe të pranonte dhe të bindej përkëtë gjë, e cila do t'i gëzonte të vetët më shumë se sa fitorja e përmendur kundër Muratit dhe se sa gjithë trimëritë që kishte bërë gjer atë ditë në luftë.

Kastrioti, megjithëse lidhej si me zinxhirë në këtë mes kundër dëshirës së vet, prapëserapapë, kur merrte parasysh rrëthanat me radhë, e gjente të udhës ta bënte atë punë më tepër për nderin e dobinë e saj dhe nuk duhej që ta mohonte përsëri, sepse ua pat dhënë fjalën vitin e kaluar, kur ia kërkonin me po aq ngulm. Prandaj nuk nxori asnjë kundërshtim, por ia la Muzak Topisë, burrit të motrës, që ta rregullonte gjithë punën si edhe disa pjesëmarrësve të pakë të planit. Ndërmjet princërvë të tjerë të Epirit ishte atëherë edhe Arianit Komneni, për të cilin kemi folur gjetkë. Bija e tij, Donika, jo e padenjë për atë baba, ishte bërë e njohur që me kohë dhe mbahej në gojë nga të gjithë për atë bukuri fort të rrallë, gjë që përfemrat zakonisht nuk shikohet si e dorës së fundit. Prandaj as Skënderbeu s'pati hall për t'u martuar për ndonjë tjetër, as Arianiti për të zgjedhur ndonjë dhëndër tjetër. Çdo gjë ndërmjet tyre mori fund lehtë, me t'u thënë e me t'u bërë. Paja u la në gjykimin e vjehrrit dhe u pranua siç e vendosi ai, e denjë edhe për atë që e jepte, edhe për atë që e merrte.

Skënderbeu nuk e vonoi dasmën, por e mori menjëherë gruan më shtëpi dhe e ndau

gëzimin e zakonshëm me popullin. Princërit fqinjë dhe pothuaj gjithë bujarët e Epirit, ku qenë e s'qenë, ose morën pjesë vetë, në atë mrekulli me një suitë fort të madhe e me dhurata madhështore, ose i dërguan urime dhe përfaqësues me peshqeshe nga më të bukurat. Të gjithë ishin të gëzuar që dy princërit më të fuqishëm të Epirit u lidhën midis tyre me një kruhqqi të atillë, sepse dukej qartë që në të ardhmen fuqitë e tyre të bashkuara kishin për ta mbrojtur lehtë vendin nga çdo rrëzik e dëm i luftës.

Autoritetet venedikase e treguan pëlqimin dhe kënaqësinë e madhe të Senatit për këtë punë me dërgata dhe dhurata nga arka e shtetit, edhe princërit e tjerë pastaj, dashamirësinë e tyre fort të madhe që patën treguar në kohë fort të vështira, e shfaqën me mënyrën më bujare edhe tanë në këtë kohë gëzimi. Gjithë peshqeshet që i erdhën nga Alfonsi ishin aq të mëdha, saqë thonë se Skënderbeu nuk deshi t'i mbante, porse u shtrëngua më në fund nga purpuratët dhe vetë të dërguarit e mbretit që t'i merrte dhe i dërgoi atij të tjera jo më të vogla, si kuaj, sklllevër dhe sende të tjera barbarësh dhe plaçkë armiqsh të mundur, siç e kishin zakon. Dhe kështu ajo dasmë u kthyte në një festë gëzimi plot nder e madhështi, sepse, përveç sa thamë, edhe lodrat e ndryshme dhe çmimet e shënuara, që u caktuan, e ndezën nga qe e s'qe rininë lakmitare për lavdi dhe ia shtuan me këto sehire shkëlqimin asaj festë.

Skënderbeu, e vetmja punë që i mbetej, mori një tog luftëtarësh të shquar dhe bashkë me nusen e re kaloi për disa ditë duke shëtitur krahinën me kalë dhe duke vizituar qytetet e vendet një përnjë, gjë që prej shumë vjetësh s'kishte mundur ta bënte për shkak të pengesave të pareshtura nga armiqjtë dhe të vështirësive të luftës. Mizëria e popullit që i qe derdhur nga çdo anë dhe banorët e krahinës kudo, duke ngrënë sedër, e prisnin ardhjen e tyre me festime dhe

sehira të reja. Secili përpinqej me të madhe që t'i fitone zemrën zonjës me shërbime të ndryshme dhe kështu të gatiste rrugën për t'iu afruar vetë kryetrimit. Asnjë nuk u përbuz, asnjë ndjenjë dashurie nuk

mbeti e papërfillur, të gjithë u pranuan me të njëjtën përzemërsi si ata që erdhën me duar plot, si ata me duar zbrazur nga skamja, por me zemrën të pastër...

Përktheu: Stefan Prifti

Siç thotë në parathënien e librit, Barleti e ndërtion shkrimin e tij **mbi dëshmitë e gjalla** të njerëzve që kanë jetuar në atë kohë:

Gjithë peshqeshet që i erdhën nga Alfonsi ishin aq të mëdha, saqë thonë se Skënderbeu nuk deshi t'i mbante, porse u shtrëngua më në fund nga purpuratët dhe vetë të dërguarit e mbretit që t'i merrte dhe i dërgoi atij të tjera jo më të vogla, si kuaj, sklllevër dhe sende të tjera barbarësh dhe plaçkë armiqsh të mundur, siç e kishin zakon.

Stili retorik, ndikimi nga veprat e humanistëve, përmban në vetvete një mënyrë deklarativë të shprehuri shumë të stërholluar. Paragrafi i parë ndërtohet vetëm me një fjali, e cila përbëhet nga pesëmbëdhjetë pjesë, ku kryesorja është: *Purpuratët dhe princërit farefis e linin Skënderbeun rehat...*

Pjesët e nënrenditura sjellin informacione që **përcaktojnë** (dy pjesë përcaktore):

- **qëllimin** se përse ata nuk e linin rehat:

...nga dëshira që kishin për t'i shtënë në mëndje më tepër kujdesin për çështjet familjare dhe për filizin, që duhej t'i zinte vendin;

- **sqarojnë** (me shtatë pjesë të nënrenditura fìlluese) **arsyen** pse nuk e linin rehat:
...duke i thënë se s'kish më frikë për asgjë,/ se rrëzitet kishin mbaruar.../ se nuk duhej t'i linte edhe më pa atë gëzim zemrat e dëshiruara të popullit në bindje,/ se kudo do të vlonë gazi çdo gjë qesh e lulëzon.

Edhe pjesët fìlluese saktësohen më tej me anë të pjesëve përcaktore.

Pjesët lidhen përgjithësisht me: **lidhëzat fìlluese se, përcjelloren duke i thënë..., përemrin lidhor: që, i cila**

Ajo që të bie në sy është varësia e pjesëve të nënrenditura nga pjesa kryesore. (pjesa më e madhe e tyre janë të shkallës së parë).

Një pjesë e tyre janë edhe në marrëdhënie bashkërenditëse me njëra-tjetren, ka edhe pjesë të ndërkallura (çdo gjë qesh e lulëzon)..., ndërtim që i jep dorë autorit të sqarojë sa më mirë situatën e dhënë.

Ajo çka bie në sy në këtë fragment janë lidhjet e fuqishme të **dasmës me politikën**, dhe është natyrshme duke menduar se qëllimi i Skënderbeut ishte shumë i qartë: **të bashkojë pricat shqiptarë** në luftë kundër osmanëve. Kjo, natyrish, ishte edhe në interes të autoriteteve venedikase dhe të vetë Alfonsit, aleatit më të madh të Skënderbeut:

Të gjithë ishin të gëzuar që dy princërit më të fuqishëm të Epirit u lidhën midis tyre me një kruhqqi të atillë, sepse dukej qartë që në të ardhmen fuqitë e tyre të bashkuara për të mbrojtur lehtë vendin nga çdo rrëzik e dëm i luftës.

Autoritetet venedikase e treguan pëlqimin dhe kënaqësinë e madhe të Senatit për këtë punë me dërgata dhe dhurata nga arka e shtetit...

Gjatë rrëfimit në vetën III ndihet gërshetimi i elementeve historike me ato letrare.

Elemente historike: emrat e figurave reale të kohës: Skënderbeu, Muzak Topia, Donika, Arianit Komneni, Alfonsi

Vende reale: Epiri, Vatikan

Elemente letrare – Në tekst ndihet ngjyrimi emocional i rrëfimit:

Asnjeri nuk u përbuz, asnje ndjenjë dashurie nuk mbeti e papërfillur, të gjithë u pranuan me të njëjtën përzemërsi si ata që erdhën me duar plot, si ata me duar zbruzur nga skamja, por me zemrën të pastër...

Kontrasti është nga figurat kryesore të stilit të Barletit, që ndërtohet mbi antitezën: *me duar plot - me duar zbruzur*

Barleti në veprën e tij hodhi shumë **ide humaniste**; njëra prej tyre ishte se virtuti nuk qëndron domosdoshmërisht në anën e të fuqishmit, por atë mund ta gjesh dhe te **njerëzit e thjeshtë** apo të varfrit.

Koment -VDEKJA E SKËNDERBEUT

Po atë natë që ushtria turke dhe barbare mori arratinë, Skënderbeut, pas pendimit të shenjtë të rrëfimit dhe pas misteresh të tjera kishtare që i bëri me respektin e duhur, vdiq duke ia dorëzuar veten dhe shpirtin Zotit të madh më 17 janar të vitit 1468 pas Krishtit. Skënderbeu, pra, thuhet se u nda kësot jete në moshën 63 vjeç, në vitin e 24 të mbretërimit të tij. Më anë tjetër, Skënderbeu e filloj mbretërimin më 28 nëntor të vitit 1443.

Kur e dëgjoi që po e qanin të vdekur, Lekë Dukagjini, princ epirot, të cilin e kemi përmendur më lart, doli me vrap në mes të pazarit dhe me ftyrrë të pikelluar e me zë të lartë tha, duke shkulur mjekrën e flokët: "Mblidhuni, mblidhuni me vrap të gjithë, o princë e sundimtarë arbërorë. Sot u bënë copë dyert e Epitet dhe të Maqedonisë, sot u përbysën frontet e pushtetet tona, sot u shua krejt së bashku me këtë njeri çdo shpresë jona."

Gjithashtu, gjatë kohës që ai po vdiste, kali, të cilit i hipte kur kishte për t'u përlleshur, u bë shumë i egër, i tërbuar e i pafrenueshmë, saqë s'donte të mbante më asnjë mbi shpinë dhe pas pak mbaroi.

Skënderbeu u varros në qytetin e Lisosit, në kishën e madhe të Shën Kollit. Ceremonia e varrimit të tij, sipas zakonit të të parëve, u bë me një madhështi të paparë; trupi i tij u përcoll me vaj nga të gjithë ushtarët dhe me pikëllim sipas zakonit të vendit nga gjithë princërit dhe kapetanët. Dhe eshtrat e tij, që u vunë në atë vend, pushuan në paqe, gjersa Mehmeti, prijësi i turqve, erdhë në Arbëri dhe në Epir për të sulmuar qytetin e Shkodrës. Për këtë sulm apo fushatë ne kemi shkruar më gjerë dhe më gjatë në një libërzë që kemi botuar. Gjatë kësaj kohe, turqit dhe barbarët, duke u bërë zotër të qytetit të Lisosit, gjetën dhe nxorën nga varri me dëshirë shumë të madhe trupin e Skënderbeut. Dhe atë që, kur ishte gjallë, ia kishin frikën fort dhe vetëm me t'i dëgjuar emrin merrnin arratinë, tanë, s'di a sepse ashtu deshi perëndia, dëshironin me të madhe ta shikonin të vdekur dhe pothuaj të tretur, që të mos them se deshën ta nderonin e ta adhuronin. Dhe me të vërtetë, te varri dhe eshtrat e tij u mblodhën që të gjithë e kush e kush më parë, sepse kujtonin se do të ishte fatbardhë dhe shumë i lumtur ai që do të mund t'ia shikonte

dhe t'ia prekte, kurse më i lumtur ai që do të siguronte për vete një copëzë fare të vogël brej tyre, të cilën e qepnën dhe e zbuluan një palë me argjend, një palë me ar, dhe e varnin në qafë si ndonjë gjë hyjnore, të shenjtë e vendimtare përfatim dëshiron, që pati nga perënditë e pavdekshme dhe gëzoi, sa që gjallë, vetë Skënderbeu, i vetmi ndër gjithë njerëzit, me sa mbahet mend.

të madh e me frikë perëndie në zemër, duke kujtuar se të gjithë ata që i mbanin me vete ato thërrmija do të kishin në jetë po atë fat e mbarësi që pati nga perënditë e pavdekshme dhe gëzoi, sa që gjallë, vetë Skënderbeu, i vetmi ndër gjithë njerëzit, me sa mbahet mend.

Edhe në këtë fragment kemi të njëjtat veçori të stilit retorik të Barletit: gërshetimin e elementeve letrare, si vdekja e kalit të Skënderbeut, me ato historike:

Koha historike:

- Mënyra tradicionale e ceremonisë mortore:
- Mënyra tradicionale e vajit që jepet me veprimet e Lekë Dukagjinit tek vajton Skënderbeun.

Vajtimi i Lekë Dukagjinit mbahet si **model tradicional i vajit të një burri** për heroin, bashkëluftëtarin, mikun dhe kryeheroin e të gjithë shqiptarëve të të gjitha kohëra. Në këtë vajtim shprehet **gjëma** e paralajmëruar përfshikojt e ardhshëm që do të vijnë. Kjo lidhet me intuitën e një shkrimit të shquar si Barleti, që mundi të kuptonte se **shpresa** e këtij kombi varej nga zotësitë e Jashtëzakonshme të këtij burri, të cilin fati apo Zoti nuk e dérgon pérherë.

Fjala **sot** përsëritet disa herë përfshirë treguar **fundin e një epoke heroike**.

Ajo çka ndodh me eshtrat e Skënderbeut flet përfshirë faktin e madhështisë së figurës së tij dëshirë që kemi botuar. Gjatë kësaj kohe, turqit dhe barbarët, duke u bërë zotër të qytetit të Lisosit, gjetën dhe nxorën nga varri me dëshirë shumë të madhe trupin e Skënderbeut. Dhe atë që, kur ishte gjallë, ia kishin frikën fort dhe vetëm me t'i dëgjuar emrin merrnin arratinë, tanë, s'di a sepse ashtu deshi perëndia, dëshironin me të madhe ta shikonin të vdekur dhe pothuaj të tretur, që të mos them se deshën ta nderonin e ta adhuronin. Dhe me të vërtetë, te varri dhe eshtrat e tij u mblodhën që të gjithë e kush e kush më parë, sepse kujtonin se do të ishte fatbardhë dhe shumë i lumtur ai që do të mund t'ia shikonte

Bashkë me admirimin osmanët ia kanë Skënderbeut dhe frikën, madje dhe vetë Mehmeti, i cili erdhë pas vdekjes së tij dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart". Sa ishte Skënderbeu gjallë, përfshirë t'flitej se ai është i pathyeshëm në luftë, i pamposhtur në armë, që s'merr plagë nga hekuri si Herkuli, sepse është hyjnor, ndaj dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Sa ishte Skënderbeu gjallë, përfshirë t'flitej se ai është i pathyeshëm në luftë, i pamposhtur në armë, që s'merr plagë nga hekuri si Herkuli, sepse është hyjnor, ndaj dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Bashkë me admirimin osmanët ia kanë Skënderbeut dhe frikën, madje dhe vetë Mehmeti, i cili erdhë pas vdekjes së tij dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Admirimi përfshirë t'flitej se ai është i pathyeshëm në luftë, i pamposhtur në armë, që s'merr plagë nga hekuri si Herkuli, sepse është hyjnor, ndaj dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil të ngritisur retorik përfundon dëshirë që s'ka kush ia heq fitoren nga duart".

Me një stil

VIKTOR HYGO

"Katedralja e Parisit" - SKEMA E ANALİZËS

Mjedisi Katedralja e Parisit shërben në roman si një **mjjedis piktoresk, magjepsës, i frikshëm** dhe fantastik i ngjarjeve, të cilat e çojnë lexuesin në zemrën e **një mesjetë** po aq fantastike e piktoreske. Historia është vetëm pikënisja e këtij romani, i cili **gjithçka e ka me tepri**: madhështinë, zyntësinë, entuziazmin, emocionin, por edhe përshkrimet, detajet, figuracionin, formulimet.

Personazhet Ashtu si Sena, që ndahet në dy degë përfshirë në gjirin e saj ishullin e Katedrales, ashtu edhe autori e ndan **lumin e personazheve në dy rrjedha rrethqarkulluese**. Katedralja bëhet kështu pikënisja dhe pikëmbërritia e gjithçkaje: rreth saj pleksen fatet vetjake të personazheve kryesore dhe fati i një turme të harbuar figurantësh, e cila i jep asaj gjallërinë e një frymori mitologjik.

Kuazimodoja, gjysmënjeri e gjysmëmonstër, qenie e shartuar sikurse gargujt e tij, është zbatuesi i pavetëdijsëm i vullnetit të murgut **Klod Frolo**, ndërmjetësi oë siguron lidhjen mes turmës dhe Katedrales. Gjithçka rrjedh shtruar e pothuaj zyntë, deri ditën kur nën muret e Katedrales shfaqet një endacake, cigania Esmeralda, e cila mban përkapistre një dhi cirku.

Esmeralda e bukur bëhet krejt natyrshëm dielli që shndrit bodrumet e Parisit. Rreth saj nis të hedhë valle turma e këndellur, në një orgji ku britmat histerike përzihen me shfaqje klounësh, me karnavale, me poezi, me spektakl, me konkurse ku zgjidhet mbreti i shëmtimit dhe i ngërdheshjes. Katedralja e zyntë nis befas t'ia ketë zili dritës së bodrumeve.

Esmeralda është poli magnetik që tërheq drejt vetes pa dallim **vullnetet pozitive e negative**; femra fatale që ua ndez ethet e mishkit tërë meshkujve: kapitenit bukurosh Febys, murgut të trishtë Frolo, Kuazimodos së shëmtuar, mbarë turmës gumëzhitëse të lysarëve, kusarëve, parazitëve e poetëve, që festojnë rrëth saj. Froloja urdhëron ta djegin në turrën e druve. Atëherë, Kuazimodo del nga skuta e tij, u kacavirret kambanave si djall, i trondit deri në çmenduri, duke lëshuar në qill gjithë piskamën e botës.

Subjekti Linjën kryesore të subjektit e përbën lufta përfshirë shpëtuar Esmeraldën. Kjo luftë kryhet nga njëra anë nga Kuazimodoja dhe vegjelia e varfër e Parisit dhe, nga ana tjetër, nga përfaqësues të kishës të ndihmuar nga sistemi mesjetar i paragjykimeve dhe i besëtytive, që mbështeteshin dhe nga pushtetarët. Fatin e Esmeraldës e vendos mbreti Luigi XI, i cili shfaqet në faqet e fundit të romanit si një xhelat gjakftohtë e i pamëshirshëm. Të tëra pasionet e thurura dhe të pështjelluara në formën karakteristike të romantikëve; pasionet e Kuazimodos, të Esmeraldës, të zbatharakëve të Oborrit të Mrekullive shkelen me këmbë nga një mbret i gjithëpushtetshëm.

Me gjithë mylljen tragjike, si mesazh kryesor të kësaj veprë romantike ne marrim luftën e së mirës kundër së keqes, të drejtësisë kundër padrejtësisë. E gjitha kjo shprehet në një mënyrë madhështore me episodin e rënies së kambanave nga Kuazimodoja i brengosur përmbrëtjën e Esmeraldës.

Tipare të romantizmit "Katedralja e Parisit" vlerësohet si një ndër romanet më përfaqësuese të drejtimit letar romantik. Hygoi, prijës i romantizmit francez, ka derdhur në këtë vepër një **fantazi thuaçje përrallore**.

Kontrasti, teknika e preferuar romantike, i ndërtzon tablotë në **pranëvënie kundërshtuese**, përfshirë tiparet dhe detajet:

- madhështia e rëndë e Katedrales përkundër gjallërisë së sheshit ku mblidhen turmat entuziaste;
- shëmtimi i parrëfyesëm i Kuazimodos përkundër bukurisë rrëzëllitëse të Esmeraldës;
- poezia e lartë përkundër karikaturës groteske;
- përcudnimi fizik i Kuazimodos përkundër bujarisë së shpirtit të tij;
- e madhërishmja përkundër së ulëtës;
- e **jashtëzakonshmja** është rregulli, kurse e **përditshmja** dhe realja vetëm përjashtim nga rregulli.

Përshkrimi madhështor i Katedrales dhe i ngjarjeve që zhvillohen brenda e përreth saj, jepet në roman në formën e një **rrëfimi gotik**, që imiton me virtuozitet **arkitekturën gotike** të Katedrales monumentale "Shën Mëria" e Parisit.

Koment - ESMERALDA

Ne me kënaqësi mund t'i bëjmë të ditur lexuesit tonë se, gjatë tërë kësaj skene, Grenguari dhe drama e tij kishin qëndruar të patundur. Aktorët, të nxituar nga autori, kishin vazhduar të recitonin vargjet e tij poetike dhe ai kishte vazhduar t'i dëgjonte ata. Me gjithë rrëmujën, ai kishte vendosur të mos e ndërpiste shfaqjen, duke pasur shpresë se publiku përsëri do të kthejë ta dëgjonte. Kjo rreze shprese iu shua kur ai pa se Kopenoli, Kuazimodo dhe tërë korteu i harbuar i papës së gaztorëve doli nga salla me një zhurmë shurdhuese. Turma i ndoqi pas me lakmi.

- Aq më mirë! – bërbëliti ai. – Të gjithë ngatërrestarët po e theynjë qafën.

Por, mjerisht, "ngatërrestar" ishte i gjithë publiku dhe brenda një çasti salla u

zbratz krejt. Çështë e vërteta, kishin ngelur ende disa spektatorë. Këta ishin pleq, gra dhe fëmijë, që qenë mërzitur nga zhurma dhe rrëmuja. Një pjesë prej tyre ishin të shpërndarë, të tjerët qenë grumbulluar rrëth shtyllave. Disa shkollarë qëndronin ende mbi parvazet e drithareve dhe së andejmi shikonin sheshin.

"Sidoqoftë, - mendoi Grenguari, - edhe këta mjaftojnë përfshirët dëgjuar fundin e misterit tim. Janë pak vërtet, por është një publik i zgjedhur, një publik i kulturuar".

Por pas disa minutash, ai pa se një simfoni, që duhej t'i ngashërente dëgjuesit në çastin e daljes në skenë të Shën Mërisë, nuk mund të ekzekutohej. Grenguari i ra ndër mend se të gjithë muzikantët kishin shkuar me procesionin e papës së gaztorëve.

*Fragmentet janë marrë nga "Katedralja e Parisit"; përktheu: Bujor Doko; botoi: "Argeta-LMG".

- Mund të vazhdojmë edhe pa simfoni, - tha poeti me një ton stoik.

Ai iu afroa një grupi qytetarësh, që dukej se po kuvendorin pér pjesën e tij teatrale dhe atje i zuri veshi këtë pjesë të bisedës:

- Mesir Sheneto, e dini vilën e Navarës, që ka qenë pronë e zotit dë Nemur?

- Po, ballë pér ballë me kishëzën e Brakut.

- Atë vilë para pak kohe zyra e financës ia lëshoi me qira Gijom Aleksandrit, një piktori, me gjashtë lira dhe tetë solda parisianë në vit.

- Sa shumë po shtrenjtohen qiratë!

"S'ka gjë, - tha me vete Grenguari, duke psherëtirë, - të paktën, të tjerët të dëgjojnë".

- Shokë, - thirri befas njëri nga djelmoshat çapkënë që po rrinin mbi parvazet. - Esmeralda! Esmeralda te sheshi!

Ky emër bëri një efekt magjik. Të gjithë ata që ndodheshin ende në sallë u sulën te dritaret, duke u ngjitur në parvaze, pér të parë më mirë dhe duke thirrur: "Esmeralda! Esmeralda!"

Në të njëjtën kohë u dëgjua nga sheshi një breshëri duartrokitjesh.

- Çështë kjo Esmeralda? - tha Grenguari, duke lidhur duart nga dëshpërimi. - Eh, zot i madh! Tani duket se erdhi radha pér të shikuar nga dritaret!

Ai u kthye nga tryeza e mermertë dhe pa se shfaqja ishte ndërprerë. Ishte pikërisht çasti kur duhej të dilte në skenë Jupiteri me rrufetë e tij. Mirépo Jupiteri po qëndronte i palëvizur përposh në skenë.

- Mishel Zhirbon, - klithi poeti i inatosur, - C'po bën aty ti? Ky është roli yt? Hip në skenë!

- S'kam ç'bëj! - u përgjigji Jupiteri. - Një shkollar i hoqi shkallët. Grenguari hodhi një vështrim në skenë. Shkallët ishin hequr me të vërtetë. Çdo verigë ndërmjet pikëlidhjes dhe përzgjedhjes së dramës ishte ndërprerë.

- Çfarë hajvani! - bërbëliti ai. - Po përsë i hoqi shkallët?

- Pér të parë Esmeraldën, - u përgjigj përvajshëm Jupiteri. - Ai tha: "Këto shkallë nuk duhen", dhe i mori.

Ky qe grushti i fundit i fatit. Grenguari e priti këtë pa u ankuar.

- Djalli ju marrtë! - u bërtiti ai aktorëve. - Po të paguhem unë, do të paguheni edhe ju. Pastaj ai u largua kokulur, po u largua i fundit, si ndonjë gjeneral që ka luftuar trimërisht.

Duke zbritur shkallëve dredha-dredha të Pallatit, Grenguari bërbëliste me vete: "Ç'turmë gomarësh dhe injorantësh janë këta parisianë! Vijnë pér të dëgjuar një mister dhe nuk e dëgjojnë fare! Tregojnë interesim pér gjithçka, pér Kolpen Truifuin, pér kardinalin, pér Konepolin, pér Kuazimodon, pér djallin vetë, por vetëm pér zonjën Shén Méri jo! Po ta kisha ditur këtë, do t'ju kisha treguar unë Shén Mérítë, o të humbur! Po unë budallai? Vijo t'u shoh spektatorëve fytyrat dhe u shoh vetëm shpinat! Të jesh poet dhe të korrrësh atë sukses që korr një sharlatan, i cili shet nuska! Vërtet se Homeri ka pas lypur nëpër fshatrat greke dhe se Nazoni ka vdekur në mërgim, te moskovitët. Po djalli le ta marrë shpirtin, nëse kuptoj ç'duan të thonë me këtë "Esmeralda". Ç'fjalë është kjo, para së gjithash! Një fjalë cigane, me siguri!

Mesjeta ishte pikërisht periudha mes antikititet dhe kohëve të reja që po vinin dhe, si e tillë, u shoqërua me ndryshimin e mënyrës së jetesës të të gjitha shtresave shoqërore, duke çuar në zhvillimin e ndjenjës praktikë të të jetuarit. Kjo ndikoi dhe në drejtim të artit, i cili deri atëherë merrej me subjekte mitologjike, që nuk i përkisnin dhe aq njerëzve të zakonshëm. Njerëzit pëlqenin më shumë karnavalet, sesa një pjesë teatrore, pasi atje ndiheshin të lirë, vjetvetja; atyre nuk iu interesonte aq që të ishin shikues, sesa aktorë, pra të merrnin pjesë aktive në një spektakël.

Në fjalët e Grenguarit ndihet ironia; ai nuk arrin të kuptojë se figurat tabu nuk i ngjallnin asnjë interes turmës, krahasuar me bukurinë e gjallë, njerëzore dhe shkatërruese të Esmeraldës.

Esmeralda nuk del në skenë, ajo vetëm sa komentohet, gjë që shkakton një efekt të madh emocional.

Sharjet dhe shfryrjet e inatit të Grenguarit autori i vendos me qëllim në gojnë e një poeti "të kulturuar". Por, në fakt, **nënteksti ironik kthehet në të kundërt** të atij vetë, që nuk është në gjendje të kuptojë shijen e publikut pér dramat e veta.

Në këtë fragment, por dhe në të gjithë romanin kemi **përshkallëzim e precipitimit** të ngjarjes që përshkruhet.

Ky përshkallëzim arrin **kulmin** me heqjen e shkallëve të teatrit, që siç shprehet autori:

*Çdo verigë ndërmjet pikëlidhjes dhe përzgjedhjes së dramës ishte ndërprerë... Po kështu **efektet e kundërtë** si veçori kryesore romantike edhe këtu janë të pranishme: Turma (spektatorët) - Grenguari (poeti) dhe Esmeralda - figura e Shén Mérisë.*

Vini re se autori e vendos fillimi shtëpi **rrëfimin në vetën I shumës**:

*Ne me kënaqësi mund t'i bëjmë të ditur lexuesit tonë se gjatë tërë kësaj skene... Kjo zgjedhje stilistike krijon mundësinë pér të përforcuar **idenë e vërtetësisë** dhe të dëshmisë pér ngjarjet, duke **përfshirë shumë zëra** në zërin e vet.*

Në paragrafët e tjera kemi rrëfim në **vetën III**.

Brenda këtij fragmenti kemi disa lloje paragrafësh: **Paragrafët rrëfyes** alternohen me **paragrafë reflektues** (nëpërmjet zërit të brendshëm të Grenguarit), me **paragrafë dialogues**.

Koment - SHTYLLA E TURPIT

Kuazimodoja nuk e di aspak përsë ndodhet i lidhur në shtyllën e turpit, ndërsa turma kureshtare rreth tij po kënaqet nga lumturia, duke marrë pjesë gjithë shend në masakër.

Ne e kemi theksuar edhe më parë se, në përgjithësi, njerëzit e urrenin Kuazimodon dhe kjo jo pa arsy. Në gjithë atë turmë nuk mund të gjendej as edhe një njeri që të pandehte se s'kishte të drejtë të ankohej prej gungaçit të mbropshtë të katedrales së Shén Marisë. Prandaj të gjithë ishin të gëzuar kur e panë Kuazimodon te shtylla e turpit. Tortura e rendë që i ishte bërë atij, si dhe gjendja e mjerë në të cilën e kishte lënë

tortura, jo vetëm që nuk e zbutën turmën, por, përkundrazi, ia shtuan edhe më tepër urrejtjen, duke e armatosur këtë me thumbin e talljes.

Prandaj, pasi u bë "shpagimi publik", siç thuhet edhe sot në gjuhën e gjyqtarëve, u erdhi radha një mijë hakmarrjeve me karakter vetjak.

Kuazimodoja ishte shurdh, por pëtë parë, shihte mirë, dhe pezmatimi i popullit shprehej jo më pak në fytyra

sesa nē fjalë.

Në krye, ai u mbajt i fortë. Por pak nga pak durimi i tij, që ishte kalitur nga kamxiku i xhelatit, filloi të binte dhe nuk u bëri dot ballë atyre pickimeve prej mushkonje. Kështu edhe kau i Austrisë, që i duron mirë sulmet e pikadorit, bëhet si i tèrbuar, kur sheh qentë dhe banderolat.

Së pari, ai i hodhi turmës me ngadalë një vështrim kërcënues. Por, duke qenë i lidhur këmbë e duar, nuk mundi t'i dëbonte vetëm me vështrime ato miza, që i shponin plagën. Atëherë zuri të hidhej, ndonëse e shtrëngonin verigat dhe nga ato të hedhura të furishme filloi të kërciste mbi dhogat rrota e vjetër e shtyllës së turpit. Por kjo bëri që britmat dhe talljet e turmës të shtoheshin edhe më shumë.

Atëherë ai fatkeq u qetësua përsëri, si ndonjë bishë që, duke qenë e lidhur me zinxhirë, nuk është në gjendje të këputë kularin. Vetëm ndonjë ofshamë plot mllef ia çonte herë-herë peshë kraharorin. Fytyra e tij nuk shprehte as turp, as turbullim. Ai ishte shumë larg shoqërisë njerëzore dhe shumë afër gjendjes primitive, prandaj nuk dinte qështë turpi. Dhe, fundja, kur është njeriu aq i shëmtuar, a mund t'i vijë turp nga vetja e tij? Po ngadalë zemërimi, urrejtja dhe dëshpërimi filluan ta mbulonin atë fytyrë të neveritshme me një re pérherë e më të zymtë, të ngarkuar pérherë e më shumë me një elektricitet, që shpërtihente me një mijë vetëtima nga syri i tij prej ciklopi.

Ajo re u kthjellua një çast, kur u duk një prift, që, hipur mbi një mushkë, po çante rrugë midis turmës. Që kur pa së largu atë mushkë dhe atë prift, fytyra e fatziut u zbut; zemërimi, që i ishte shtrembëuar tiparet e tij, i la vendin një buzëqeshjeje të çuditshme, që shprehte një butësi, një émbëlsi dhe një dashuri të patreguar. Sa më shumë afrohej prifti, aq më e

qartë, aq më e çiltër dhe aq më e ndritur po bëhej ajo buzëqeshje. Dukej sikur ai qyqar po përhëndeste shpëtimtarin e tij. Mirëpo, kur u qas mushka te shtylla e turpit aq afer, saqë kalorësi mundi ta njihet të dënuarin, prifti uli sytë, u kthye menjëherë mbapsht dhe i ra mushkës fort me mamuze, sikur donte të shpëtonte qysh përpara prej lutjesh poshteruese, pa pasur as dëshirën më të vogël që atë ta njihet dhe ta përhëndeste fatkeqi, që qëndronte i mbërthyer te shtylla e turpit.

Ai ishte arqidhjaku Klod Frolo.

Reja e zezë mbuloi fytyrën e Kuazimodos. Për disa çaste, midis asaj reje vazhdoi të dukej një buzëqeshje, por një buzëqeshje e mbushur me një hidhërim, një trishtim dhe një dëshpërim të thellë.

Koha po kalonte. Gungaçi ndodhej atje që prej një ore e gjysmë, i torturuar, i sfilitor i përqeshur.

Befas ai filloi prapë të përpeltej në prangat e tij me aq rrëmbim, saqë u drodh e gjithë ndërtesa mbi të cilën qëndronte; dhe, duke thyer heshtjen e tij këmbëngulëse, sokëlliu me një zë të çjerrë e të tèrbuar, që i shëmbëllente më shumë lehjes së një qeni, sesa britmës së një njeriu, dhe që e mbuloi zhurmën e talljeve:

– Ujë!

Pasi priti disa minuta, Kuazimodoja i hodhi turmës një vështrim të dëshpëruar dhe përsëriti me një zë edhe më të thekshëm:

– Ujë!

– Na, pi nga kjo! – i thirri Roben Puspeni, duke i hedhur turirit një copë sfungjer të njomur në një pellg me llucë. – Merre, shurdh i pérçmuar! Unë jam borxhliu yt!

– Ujë! – përsëriti për të tretën herë Kuazimodo, duke gulçuar mënjanë.

Nga turma doli një vajzë e veshur me rroba të çuditshme. Atë e ndiqte nga pas një dhi e vogël e bardhë me brinjë ngjyrë

ari. Vajza kishte në duar një dajre.

Syri i Kuazimodos shkreptiu. Ishte cigania të cilën një natë më parë ai ishte munduar ta grabiste: për këtë faj, me sa kuptonte ai ashtu turbull, po ndëshkonin tani, gjë që nuk ishte aspak e vërtetë, sepse ai po ndëshkohej vetëm ngaqë kishte pasur fatkeqësinë të gjykohej prej një shurdhi, duke qenë edhe vetë shurdh. Pandehu se vajza kishte ardhur për t'u hakmarrë dhe për ta goditur si gjithë të tjerët.

Dhe, vërtet, Kuazimodo pa se ajo po njigjet me të shpejtë përpjëtë shkallëve. Dufi dhe zemërimi po i zinin frymën: ai do të donte ta përbyste shtyllën e turpit; dhe sikur shkreptima që lëshonte syri i tij të mund të digjte, cigania do të ishte bërë shkrumb e hi, përpara se të arrinte në platformë.

Ajo iu qas në heshtje të dënuarit, që më kot po përdridhej në verigat e veta, për t'iu larguar asaj, dhe, pasi hoqi nga brezi një pagur, e afroi me ngadalë te buzët e zhuritura të fatziut.

Atëherë ai sy i thatë e i buhavitur lëshoi një lot, i cili rroddi ngadalë nëpër atë fytyrë të shëmtuar dhe të çakërritur nga dëshpërimi. Ndoshëta ishte i pari lot që po derdhë fatziut në jetën e tij. Ndërkao

Teksti tregimtar

ky dukej se po harronte të pinte. Nga padurimi, cigania bëri ngërdheshjen e saj të zakonshme dhe duke buzëqeshur, e mbështeti pagurin te goja me dhëmbë të dalë të Kuazimodos.

Ai piu me gërrqe të mëdha. Ishte djegur nga etja. Pasi u dend së piri, fatkeqi zgjati buzët e tij të nxira, sikur të desh ta puthte atë dorë të bukur, që i kishte bërë një mirësi të tillë. Mirëpo vajza, që po shikonte me njëfarë mosbesimi dhe që dukej se nuk e kishte harruar sulmin e egër të natës së mëparshme, e tërhoqi dorën tërë frikë, si ndonjë fëmijë që trembet se mos e kafshojë një shtaze.

Atëherë shurdhi i mjerë i hodhi asaj një vështrim që shprehte qortim dhe pikellim të patreguar.

Kushdo do të kishte mbetur i prekur nga kjo skenë: një vajzë e bukur, e freskët, e kulluar, tërheqëse dhe njëkohësisht e brishtë i kishte ardhur në ndihmë nga dhembshuria një krijese aq të mjerë, aq të shëmtuar dhe aq të vrazhdë. Por atje, te shtylla e turpit, kjo skenë ishte vërtet madhështore.

Edhe turma u ngashërye e zuri të duartrokiste, duke thirrur: “Rroftë! Rroftë!”

PYIKA KYC TË KOMENTIT

Shkrimi i Hygoit dallohet për forcë evokuese dhe sugestionuese, ai synon të prodhojë **emocione** të fuqishme. Këto emocione jepen në ményrë të përshkallëzuar. Fillimisht përshkrimi fizik me detaje aq të goditura të Kuazimodos të lidhur në shtyllën e turpit, më pas vuajtjet e tij nga torturat, afrimi dhe largimi i priftit, i cili jo vetëm që nuk i pakëson dhimbjet fizike të Kuazimodos, por i shton atij dhe vuajtje shpirtërore prej zhgënjimit që pësoi nga sjellja e tij. Së fundi shfaqet Esmeralda. Këtu shkalla e emocioneve arrin pikën kulmore, e cila të con te zgjidhja. **Kthesat e befasishme** janë karakteristikë e stilist romantik të Hygoit. Veprimi i Esmeraldës e kthen menjëherë situatën në të kundërt të saj.

- Antiteza i shërben shkrimitarit romantik pér të ndërtuar kontraste.
 - vuajtjet e Kuazimodos - gëzimi i turmës
 - Kuazimodoja dhe Esmeralda - dy personazhe me ngjashmëri shpirtërore e kontraste fizike: *e bukur, e freskët e kulluar – i mjerë, i shëmtuar, i vrazhdë... (epitete)*
- Mbi kontrastin si veçori e prozës romantike, qëndron dhe **madhështia** e kësaj skene.
- **Hiperbola** është figurë e preferuar e romantikëve: me anë të saj gjërat mund të jepen në përmasat e së **jashtëzakonshmes**:
 - ...një re pérherë e më të zyrtë, të ngarkuar pérherë e më shumë me një elektricitet, që shpërtihente **me një mijë vetëtimë nga syri i tij prej ciklopi**.
 - ... **Befas ai filloj prapë të përpëlqet në prangat e tij me aq rrëmbim, saqë u drodh e gjithë ndërtesa mbi të cilën qëndronte;**
- **Metafora** vlerësohet si një figurë, e cila i jep një **dritësim** të veçantë objektit të emërtuar, karakteristike kjo pér stilin e Hygoit:
 - ...zemërimi, urrejtja dhe dëshpërimi **filluan ta mbulonin atë fytyrë të neveritshme me një re pérherë e më të zyrtë**
- Pér të dhënë shkallën maksimale të vuajtjeve fizike e shpirtërore të Kuazimodos autori krejt përqendrimin e çon te **syri i tij**. Syri duke qenë pasqyrë e shpirtit dhe e mendjes së njeriut është organi që reflekton më së miri gjithçka. Aq më tepër kur në rastin e Kuazimodos shurdh, ai zëvendëson dhe organin e të dëgjuarit:
 - syri shkrepтиu...** (**metaforë foljore**, që tregon një gjendje fizike e shpirtërore gati në shpërthim e sipër, i ngjashëm me shpërthimin natyror)
 - ai sy i thatë e i buhavitur derdhi lot...** (me anë të **epitetave** jo vetëm cilësohen sytë e thatë të Kuazimodos që kanë harruar të derdhin lot, pasi ai nuk shihet si genie njerëzore, por ato shprehin dhe dhembshuri pér këtë qenie të gjorë).
- Paragrafët e këtij fragmenti janë **rrëfyes** dhe **përshkrues** dhe në ndonjë rast **dialogues**.
- **Paragrafë rrëfyes:**

Ai piu me gërrqe të mëdha. Ishte djegur nga etja. Pasi u dend së piri, fatkeqi zgjati buzët e tij të nxira, sikur të desh ta puthte atë dorë të bukur, që i kishte bërë një mirësi të tillë.
- **Paragrafë përshkrues:**

Kushdo do të kishte mbetur i prekur nga kjo skenë: një vajzë e bukur, e freskët, e kulluar, tërheqëse dhe njëkohësisht e brishtë i kishte ardhur në ndihmë nga dhembshuria një krijeze aq të mjerë, aq të shëmtuar dhe aq të vrazhdë.
- **Paragrafë dialogues:**
 - Ujë!
 - Na, pi nga kjo! – i thirri Roben Puspeni, duke i hedhur turirit një copë sfungjer të njomur në një pellg me llucë. – Merre, shurdh i përcmuar! Unë jam borxhliu yt!

PASHKO VASA

“Bardha e Temalit” - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna “Bardha e Temalit” është një roman në gjuhën franceze, që Pashko Vasa e botoi në Paris me pseudonimin Albanus Albano. Edhe pse vepra e Vasës nuk është shkruar në shqip, ajo mbahet si romani më i vjetër me temë shqiptare, i shkruar nga një shqiptar.

Rrëfimi romantik-sentimental Ngjarjet e romanit vendosen në Shkodrën e asaj kohe. Ato rrëfejnë historinë e dashurisë ndërmjet Bardhës dhe Aradit, dashuri e cila përballet me gjykimet patriarchale të kohës, si dhe me probleme politike të situatës në Shqipëri. Bardha rrjedh nga një familje borgjeze shkodrane, e cila e kishte detyruar atë të martohej me Lulin e Temalit, që rridhete nga një familje bajraktarësh të Malësisë. Jeta e saj përballet me **barbarizmin** e të shoqit dhe me **normat e ngurta të Malësisë**. Duket sikur dashuria me Aradin do ta shpëtojë atë nga ky fat i keq. Por vetë familja e Aradit e ka helmuar vajzën e vet se dashuronte jashtë vullnetit të tyre, ndërsa Aradi e kishte vrarë në pritë të dashurin e saj. Kështu **subjekti ndërlikohet**, veçanërisht dhe nga **mënyra romantike e sentimentale** e rrëfimit. Bardha vritet në gjumë nga e vjehrra, duke u bërë kështu viktimi tragjike e një shoqërie të paqytetëuar.

Personazhet Bardha është një personazh **tipik romantik**. Ajo nuk merr pjesë në mënyrë të drejtpërdrejtë në aksionin e veprës, është **pasive**. Gjithçka që ndodh përfjetohet brenda saj. Pavarësisht nga vdekja e Bardhës, Pashko Vasa solli në letërsinë shqiptare një personazh gruaje të emancipuar, ndonëse para kohe.

Aradi është një personazh **romantik e sentimental**. Ai shndërrohet nga një njeri që ka vrarë pér zakone, në një njeri që bie viktimi e këtyre zakoneve. Është **dashuria, kjo forcë e madhe shpirtërore dhe emancipuese**, që e ndryshon dhe e bën atë t'i shikojë gjërat ndryshe apo të vetëgjyket; personazhi i Aradit jep **shpresa pér një emancipim të shoqërisë**.

Një personazh tjetër i romanit është **Atë Leonardi**, i cili përhap mëshirën dhe zemërbardhësinë **krishtere**, duke u bërë një personazh mjaft i dashur gjatë leximit dhe mjaft funksional pér intrigën e romanit.

Fundi realist Gjithsesi, ndonëse fundi i romanit është tragjik e pesimist, ai në një kuptim tjetër, është një fund realist. Koha ishte e vrasdhë jo vetëm pér femrën shqiptare, po edhe pér mashkullin. Të gjithë: Bardha, Aradi, qoftë dhe Luli janë viktima të jetës së brezit të prindërvë të tyre, siç janë ata vetë të brezave të mëparshëm. **Fundi tragjik** është dhe një **revoltë pér ndryshim**.

Veçori të stilit Subjekti i romanit ndërthuret në **linja të ndryshme**, ndër të cilat me interes të veçantë janë ato ku realizohet ekspozicioni i mjaft personazhevë episodike. Gërshtimi i elementeve përshkruese të ambientit me ato

të karaktereve njerëzore, si dhe ballafaqimi mes tyre është karakteristikë e mënyrës krijuese të autorit. Të gjitha këto i jepin intensitet veprimit të ngjarjeve dhe e ndërlidonjë **kompozicionin**.

Fraza e Pashko Vasës është e mbushur me informacion, por edhe me emocion.

Me gjithë **notat sentimentale**, romani ka rëndësi, sepse paraqet **doke e zakone të shqiptarëve të Veriut**.

Koment - BARDHA E TEMALIT (fragment)

Është një nga fragmentet tepër të dhimbshme të romanit, ku Bardha vritet nga e vjehrra në gjumë.

...Cila ishte kjo grua, ky përbindësh që, si ndonjë fantazmë, futej tinëz në mes të natës në dhomën e Bardhës? Veli nuk ishte aq i trashë sa të mund t'ia fshihi tiparet e saj...ishte e ëma e Lulit.

Sapo u ngrit në këmbë mbi dyshemë, iu afrua Bardhës që të sigurohej që po flinte; pastaj vërejti derën dhe pa se ishte mbyllur nga brenda. E kënaqur nga këto dy pika, hodhi dhe një vështrim rrëth dhomës dhe, duke vënë veshin, u ndal të dëgjonte.

Heshtja më e thellë mbretëronte në shtëpi. Vetëm frymëmarrja e ngadalshme dhe e njëllotë e gruas së re që po flinte shënon kohën, e cila sipas një ligji të pandryshueshëm, rridhë pa u ndalur kurrë. Plotësisht e siguruar, ajo shtrigë që të shtinte datën, u drejtua nga muri ku ishku varur një trofe armësh.

Hoqi një pisqollë me tytë të pruar, që e fshehu në përparësen e saj dhe u kthye nga divani.

Duke hedhur një vështrim të fundit për të hetuar në të gjitha skutat e dhomës, ajo pa shëmbëlltyrën e Shën Mërisë, që e ndriçonte drita e zbehtë e kandilit. Iu duk sikur Shën Mëria po e këqyrtë me një sy plot zemërim. Një drithërimë i kaloi

nëpër rremba, por as e lëshoi zemra, as e humbi toruan; iu avit shëmbëlltyrës dhe, duke futur dorën e majtë nën përparëse, nxori menjëherë të djathtën për të bërë kryq!

Kur e mbaroi lutjen, ajo shtrigë e ndjeu veten më të fortë e më të vendosur. Padja dhe besëtytnia e bënин të besonte se Shën Mëria pajtohej me zbatimin e planit të saj gjakatar. Ajo i ishte latur me mend që t'i vinte në ndihmë për të kryer veprën e tmerrshme që ishku paramenduar.

Iu afrua lehtë-lehtë e pa u ndier Bardhës, që ishku gjithnjë po atë pozë që është përshkruar më lart.

Fytyra e gruas së re vetëtinte nga bukuria; një hije e lehtë melankolie u jepte tipareve të saj diçka poetike dhe hyjnore. Kohë pas kohe një nënqeshje e lehtë vizatohej në buzët e saj të trëndafilta; ndoshta èndërronte për Aradin e vet dhe shpirti i saj, i shkëputur nga gjërat e kësaj bote, notonte në një oqean kënaqësisë qellore... por vështrimi i egër i shtrigës nuk u ndal në atë fytyrë të bukur, të rrëthuar me një kurorë drite dashurie, sytë e saj të ndezur flakë, si sytë e hienës, kërkoni kraharonin e Bardhës, atë kraharon të

bardhë si alabastri, gjysmë të zbuluar e që një frymëmarrje e njëllotë e ngrinte lehtë-lehtë e me ngadalë.

Ajo nxori në fund pisqollën e fshehur nën përparëse, mbështeti tytën nën zemrën e viktimës dhe hoqi këmbëzën.

Arma u shkreh duke bërë një zhurmë të mbytur.

Dhoma u mbush me tym dhe me erë squfuri. Kjo dhomë, që ishku qenë dëshmitare e dhembjeve të një engjëllusheje, që ishku jehuar nga lutjet e një zemre të sfilitur nga dashuria, u shndërrua në një shpellë skëtëre, në një limer krimi e vrasjeje.

Bardha nuk bëri kurrfarë lëvizjeje, nuk lëshoi asnjë klithmë; ajo mbajti atë pozë që ishku marrë tek e ishku zënë gjumi; vetëm hapi sytë për një çast dhe i hodhi

një vështrim të mekur xhelatit të vet, pastaj buzët iu drodhën lehtë.

Kjo që ndoshta një lutje e fundit që i drejtoi Shën Mërisë dhe një lamtumirë e përjetshme e të dashurit të saj.

Pastaj gjithçka mbaroi.

Plumbi e ishku përshkruar tejpërtëj atë zemër të thjeshtë e të zjarrtë. Ajo nuk vuante më dhe s'ishku paskëtaj përsë të trembej dhe as se çfarë të shpresonte!

“E lava me gjakun e saj gabimin e tim biri, - murmuriti vrasësja e neveritshme, duke lëshuar armën fare pranë divanit ku po dergjë viktima. Dhe me shpejtësinë e shkatërtinë e tigrat, u fut në vrimën nga ishku ardhur, lëshoi kapanxhën e u zhduk në errësirën e bodrumit.

Përkthyer nga Sotir Caci

Personazhi kryesor i romanit, **Bardha**, është e paradënuar që në fillim nga autori, përderisa ajo thirret e **Temalit**. Ai ia paracakton asaj **fatin tragjik** në botën e mykur ku ajo jetonte. Me Bardhën autori na dha personazhin e një gruaje të emancipuar, po të parakohshme, për shoqërinë shqiptare të kohës, ndaj dhe **vdekja e saj është realiste**.

Zgjidhja e vetme në atë shoqëri të mykur vinte nga plumbi dhe jo nga fjala apo nga toleranca që rrjedh prej saj.

Përshkrimi i personazheve realizohet nëpërmjet epiteteve dhe krahasimeve që ndërtojnë figurën e **kontrastit**, si **veçori e romantizmit**.

Përshkrimi i vjehrrës: shtrigë që të shtinte datën, sytë e saj janë si të hienës, ishte si një tigër, është e neveritshme...

Përshkrimi i Bardhës: ...fytyra e gruas së re vetëtinte nga bukuria; një hije e lehtë melankolie u jepte tipareve të saj diçka poetike dhe hyjnore...

Por autori nuk na jep vetëm përshkrimë të jashtme; ai mundohet të hyjë dhe në **psikologjinë e personazheve**.

Pavarësisht nga notat ekstremisht të këqija me të cilat përshkruhet vjehrra, nuk kemi të bëjmë me një grua kriminele, por me një **grua viktimë**, njëlloj si Bardha,

vetëm se njëra vdes dhe tjetra shndërrohet në kriminele, njëloj si Aradi që ka vrarë të dashurin e motrës apo familja e tij që ka vrarë vajzën e shtëpisë.

Kjo tregon se vrasja si dukuri kriminale nuk gjykohej si e tillë, përderisa ajo përligjesh me kodin "e nderit" nga këndvështrimi i asaj kohe:

Padja dhe besëtytia e bënин të besonte se Shën Mëria pajtohej me zbatimin e planit të saj gjakatar.

Ka raste kur autori teksta rrëfen veprimet e tanishme, nëpërmjet meditimit u rikthehet ngjarjeve që kanë ndodhur më parë:

Dhoma u mbush me tym dhe me erë squfuri. Kjo dhomë, që kishte qenë dëshmitare e dhembjeve të një engjëllusheje, që kishte jehuar nga lutjet e një zemre të sfilitur nga dashuria, u shndërrua në një shpellë skëtte, në një limer krimi e vrasjeje.

Kjo mënyrë e rrëfimit ku ndihet hapur **ndërhyrja e autorit**, është **karakteristike për prozën romantike**.

Paragrafët e këtij fragmenti janë **rrëfyes, përshkrues, meditues** ose dhe të kombinuar.

Paragrafë rrëfyes:

Sapo u ngrit në këmbë mbi dysheme, iu afrua Bardhës që të sigurohej që po flinte; pastaj vërejtë derën dhe pa se ishte mbyllur nga brenda. E kënaqur nga këto dy pikat, hodhi dhe një vështrim rreth dhomës dhe, duke vënë veshin, u ndal të dëgjonte.

Paragrafë përshkrues:

Fytyra e gruas së re vetëtinte nga bukuria; një hije e lehtë melankolie u jepte tipareve të saj diçka poetike dhe hyjnore. Kohë pas kohe një nënqeshje e lehtë vizatohej në buzët e saj të trëndafilita; ndoshta ëndërronte për Aradin e vet shpirti i saj, i shkëputur nga gjërat e kësaj bote, notonte në një oqean kënaqësisë qellore...

Paragrafë meditues:

Kur e mbaroi lutjen, ajo shtrigë e ndjeu veten më të fortë e më të vendosur. Padja dhe besëtytia e bënin të besonte se Shën Mëria pajtohej me zbatimin e planit të saj gjakatar. Ajo i ishte lutur me mend që t'i vinte në ndihmë për të kryer veprën e tmerrshme që kishte paramenduar.

HONORE DE BALZAK

"Xha Gorioi" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Romani "Xha Gorioi", botuar në vitin 1835, përbën boshtin e *Komedisë njerëzore* të Balzakut. Ai shërben si udhëkryq ku takohen disa prej heronje kryesorë të veprës së tij. Balzaku u bë i pari shkrimtar i botës që hartoij një vepër, e cila me të gjithë përbajtjen dhe hollësitë artistike si dhe strukturën, mbështetet në **realitet**. Ndaj ajo u bë dhe **themeluese e epokës letrare të Realizmit**.

Tematika Rreziku i shkatërrimit të familjes vë në pikëpyetje themellet e shoqërisë, një mesazh aktual edhe në kohën e sotme.

Subjekti Në qendër të romanit është figura e xha Gorioit, e babait fatkeq, që u sakrifikua për bijat mosmirënjohe. Ai është një nga personazhet baballarë më fatkeqë të letërsisë botërore, pas mbretit Lir të Shekspirit. Ai vuan nga dashuria për të bijat, të cilat nuk e përfillin as në shtratin e vdekjes. Mospërfillja e tyre nuk është thjesht ves i tyre, por ves i një shoqërie që po shkon drejt një degjenerimi moral. Të jesh në shoqerinë e lartë aristokratike dhe të kesh turp nga një baba i varfér e i paditur, është për Balzakun *shembja e botës*.

Pensioni Voker është mjedisi kryesor ku zhvillohen ngjarjet e romanit. Ai është një hotel për të varfrit në Paris, ku vijnë të takohen njerëz të kategorive të ndryshme, të cilët vërtet s'kanë ndonjë lidhje me njëri-tjetrin, por është pensioni që i familjarizon ata. Për të depërtuar në thellësinë e këtij mjedisi balzakian duhet të kapet një kuptim i dyfishtë i personazheve dhe i mjediseve ku ata veprojnë.

Personazhet Çdo personazh sjell një temë dhe një ide të re:

Zonja Voker – njeriu mikroborgjez shpirtngushtë
Bijat e Xha Gorioit –jeta mondane me rënien shpirtërore
Votreni - inteligjenca e së keqes
Rastinjaku - i riu provincial që, sa më tepër ngjit shkallët e shoqërisë së lartë, aq më shumë humbet nga vlerat morale
Xha Gorioi - babai fatkeq që adhuron të bijat; dashuria e tij shndërrohet në ves

Veçori të Marrëdhëniet personazh-mjedis jepen në varësi të njërit-tjetrit.

krijimit Ndërmjet personazheve e mjediseve ka përplasje pasionesh dhe interesash.

Veçori të stilit - Struktura shumë funksionale me linja paralele;

të Balzakut - Personazhet rishfaqen në varësi të rimarrjes së temave dhe ideve;
- Përshkrimi i hollësishëm;
- Dramaciteti i theksuar që çon ngjarjen në pikën kulmore;
- Kontrasti: *Tragjedi* në jetë - *Komedi* në art;

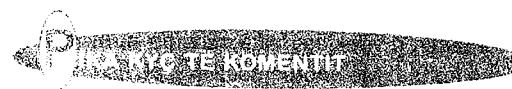
Koment - XHA GORIOI

Në shtratin e vdekjes, xha Gorioi kërkon t'i shohë pér herë të fundit të bijat. Rastinjaku, që i gjendet te kryet, premton t'ia sjellë dhe u çon fjalë me një shërbyes. Delfina, që po fle mbas një mbrëmjeje argëtuese, nuk e pret fare lajmësin, kurse Anastasia e kthen mbrapa, duke thënë se ka të tjera punë pér të kryer. Plaku qan nga hidhërimi kur mëson se të bijat nuk kanë pranuar të vijnë ta shohin dhe shpërthen në një monolog të dhimbshëm, duke i mallkuar e në fund duke i bekuar të bijat, prej të cilave vdes.

Ah, po të isha i pasur, po ta kisha ruajtur pasurinë time e të mos ua kisha dhënë, ato do të ishin këtu, do të më lanin faqet me të puthura! Do të banjoja në një pallat, do të kisha dhoma të bukura, shërbëtorë, zjarr pér t'u ngrohur dhe ato do të ishin këtu, me lot pér faqe, me gjithë burrat dhe fëmijët e tyre. Do t'i kisha të gjitha. Kurse tani s'kam asgjë! Paraja të jep gjithçka, edhe vajzat! Oh! Ku janë paratë e mia? Sikur të kisha thesare pér të lënë, ato do të më rrin në koka, s'do të dinin ç'të më bënин më parë, do tu dëgjoja zënë, do t'i shikoja. Ah, biri im i dashur, djali im i vetëm, më mirë që mbeta i braktisur dhe në mjerim! Të paktën, kur e duan fatzinë, ai është i sigurt që e duan me gjithë shpirt. Jo, desha të isha i pasur; do t'i kisha parë! Për besë kushedi? Ato të dyja kanë zemër prej guri. Kaq e madhe ishte dashuria ime pér to, saqë s'mbetet vend pér dashurinë e tyre ndaj meje. Një atë duhet të jetë gjithmonë i pasur, duhet t'i mbajë prej freri fëmijët e tij, si kuajt e azdisur. Kurse unë rrija në gjunjë përpara tyre. Faqezezat! Po e kurorëzojnë denjësisht sjelljen që kanë treguar ndaj meje këto dhjetë vjetët e fundit. Nuk e dini ju se sa kujdeseshin ato pér mua kohët e para të martesës së tyre! Oh ç'martirizim mizor! U dhashë të dyjave nga tetëqind mijë franga, s'kishin si të silleshin keq me mua, as ato, as burrat e tyre. Pa t'i shikoje si më prisnin: "Këtu, babush, atje babaçko".

*Fragmenti është marrë nga "Xha Gorioi"; përktheu: Enver Fica; botoi: "Uegen".

dëshpërimit që më shkaktoi vështrimi i parë i Anastasisë, ai më dha të kuptoja se kisha thënë një marrëzi që e kishte fyer. Vështrimi i saj më futi në dhe të gjallë. Do të desha t'i mësoja të gjitha, po vetëm ngushëlllohesha te Delfina, po ja që dhe atje bëra një marrëzi tjetër e m'u zemërua edhe ajo. U bëra si i prishur mendsh. Mbëta tetë ditë rresht duke mos ditur nga t'ia mbaja. S'kisha guxim të veja t'i shikoja, trembesha mos më qortonin. Dhe ja që m'u mbyllën dyert e shtëpive të vajzave të mia. O perëndi! Po ti e di se ç'të zeza kam hequr, meqë ti ke numëruar thikat që kam marrë në atë kohë që më plaku, që më kërrusi, që më nxiu, që më vran, që më thinji, pse më bën të vuaj sot? Unë e kam larë mëkatin që i kam dashur tepër. Ato janë shpaguar shumë pér dashurinë time, më kanë torturuar si xhelate. Ah, sa budallenj janë etërit? I doja aq shumë sa prapë shkova te to, si ai kumarkhiu në bixhoz. Vajzat e mia ishin vesi im; ato ishin padronet e mia, ishin gjithçka pér mua! Të dyjave u duhej ndonjë gjë, ndonjë stoli, shërbyeset e tyre ma thoshin dhe unë ua jepja që të më prisnin mirë! Sidoqoftë, ato më kishin dhënë ndonjë mësim të vogël, më kanë mësuar se si të sillem në shoqërinë e lartë. Oh, nuk pritën shumë, jo. Zunë të turpërohen me mua në sytë e të tjerëve. Ja se ç'do të thotë t'i rritësh mirë fëmijët. Epo unë s'mund të veja në shkollë në këtë moshë. (Më dhemb, më dhemb shumë, o zot! Mjekët, ku janë mjekët, sikur të ma hapin kokën, nuk do të vuaja kaq shumë). Vajzat, vajzat e mia! Anastasinë, Delfinë! Dua t'i shoh. Dërgoni, merrini me policë, me forcë! Drejtësia është me mua, të gjithë me mua janë, natyra, Kodi Civil. Unë protestoj! Atdheu do të shkatërrohen, në qoftë se prindët merren nëpër këmbë. Kjo është e qartë. Boshti rreth të cilit sillet shoqëria, gjithë bota, është atësia; të gjitha do të shemben, nëse fëmijët nuk i duan prindët e tyre...

Në këtë fragment xha Gorioi **flet me vetveten**, sepse përpara vdekjes ai do të shfryjë téré **mllefin** që po e mbyt, prandaj monologu i tij ka **formën e rrëfimit të njeriut në fund të jetës**, i cili do të analizojë gjithçka, të mirë ose të keqë që ka bërë në jetën e tij. Por nga ana tjetër, ai e ka një **dëgjues**, Rastinjakun.

U dhashë të dyjave nga tetëqind mijë franga, s'kishin si të silleshin keq me mua, as ato, as burrat e tyre. Pa t'i shikoje si më prisnin: "Këtu, babush, atje babaçko"...

Xha Gorioi që po i kalon ditët e fundit në pensionin Voker, kur kishte ende pasuri jetonte në katin e parë, ku ishin dhomat më të **mira**, më pas, kur dy bijat e tij filluan ta zhvatin, ai kaloi në katin e dytë, derisa përfundoi jetën në një dhomë të pisët të katit të tretë, aty ku dhe jetoi çastet e fundit të agonisë. Ngjitcha e tij nëpër kate tregon **simbolikisht të kundërtën, rënien e tij materialisht dhe shpirtërisht**.

Interesi nuk e lë pasionin të zhvillohet. Është e vërtetë që Rastinjaku e ndihmon deri në fund Xha Gorioin e braktisur nga të bijat, prandaj ai e quan: *djali im i vetëm*; sepse ende në shpirtin e këtij djali të ri nga provinca lulëzon virthi. Por më vonë, kur ai do të ngjitet shkallët e shoqërisë së lartë, do të humbë një nga një virthitet e tij, sepse bota që njeh Balzaku nuk është vendi i mirësisë, po një kopsht ku lulëzon vesi.

Prandaj mospërfillja e vajzave ndaj babait nuk është thjesht ves i tyre, por **ves i një shoqërie** që po shkon drejt një **degjenerimi moral**:
...po u bënин nder parave të mia, jo mua. Ç'botë e qelbur! la kam pirë lëngun unë!

Marrëdhëniet Atë-Vajza jepen në **kulmin e shpërfytyrimit të familjes**. Ato e deshën babanë derisa ia zhvatën krejt pasurinë. Por, po të futemi në një nëntekst më të thellë, të zonës së instekteve njerëzore, xha Gorioi del **në thelb baba egoist**: ai në vend që t'u jepte edukatë të bijave, e blinte dashurinë e tyre me para. Këtë e pranon vetë kur thotë:

Unë e kam larë mëkatin që i kam dashur tepër. Ato janë shpaguar shumë për dashurinë time, më kanë torturuar si xhelate. Ah, sa budallenj janë etërit? I doja aq shumë sa prapë shkova te to, si ai kumarxhiu në bixhoz.

Vajzat e mia ishin vesi im; ato ishin padronet e mia, ishin gjithçka për mua!

Lidhja e varësisë së babait ndaj vajzave krahasohet me lidhjen e varësisë së kumarxhiut në bixhoz, ndaj që në këtë moment ajo mund të konsiderohet si **sëmundje patologjike** (**sëmundje që s'kishte ilaç**), **ves**, por jo dashuri.

Në një kohë kur dashuria është një **marrëdhënie reciproke**, Xha Gorioi vetëm ka dhënë dhe nuk ka pritur që ato t'ia kthejnë dashurinë:

Kaq e madhe ishte dashuria ime për to, saqë s'mbetet vend për dashurinë e tyre ndaj meje...

Frika është e pranishme në shpirtin e mbushur plot ankhth të xha Gorioit, por ajo nuk është se u shfaq papritur në momentin e vdekjes; **frika se mos humbasë të bijat** ka qenë e pranishme gjatë gjithë kohës. Më shumë sesa vajzat, ka qenë kjo frikë që e ka nxitur xha Gorioin ta blejë dashurinë e të bijave:

Kurse unë rrja në gjunjë përpëra tyre...

Përshkrimi i fragmentit është **aq real**, sa të duket sikur e sheh me sy xha Gorioin në shtratin e vdekjes apo sikur dëgjon klithmat e tij në agoninë e fundit të jetës. Por ky përshkrim flet dhe për **stilin tipizues e përgjithësues** të Balzakut, i cili personazhin e tij e shndërron në një baba, që e gjen në çdo kohë dhe në çdo vend të botës.

Unë protestoj! Atdheu do të shkatërohet, në goftë se prindët merren nëpër këmbë. Kjo është e qartë. Boshti rreth të cilit sillet shoqëria, gjithë bota, është atësia; të gjitha do të shemben, nëse fëmijët nuk i duan prindët e tyre...

Balzaku shquhet për mjeshtërinë e **kapjes së pikave dramatike** të ngjarjes dhe për t'i çuar ato **në pikë kulmore**. Monologu jepet në shpërthim e sipër. Nga fjalët që thotë plaku, duket që ai është në një gjendje sa të kthjellët mendore, aq edhe **në gjendje zjarmie e përcartjeje**:

(Më dhemb, më dhemb shumë, o zot! Mjekët, ku janë mjekët, sikur të ma hapin kokën, nuk do të vuaja kaq shumë).

Kjo dhimbja kap kurbën më të lartë, sepse është sa fizike, aq edhe nga dëshpërimi:

herë lutet, herë shan, herë kujton, herë jep gjykime; përsëri bërtet e përsëri lutet. Është tipike dhe e njëjtë me **agoninë e një njeriu para vdekjes**, që frikësohet se mos vdesë vetëm dhe, jo aq nga ndërgjegjja, sesa nga nënvetëdija, thërrët njerëzit më të dashur e më të afërt për t'i pasur pranë.

Aq **reale** është kjo skenë, sa të duket sikur dëgjojmë vetë **zërin** e xha Gorioit që thërrët:

Vajzat, vajzat e mia! Anastasinë, Delfinë! Dua t'i shoh. Dërgoni, merrini me policë, me forcë! Drejtësia është me mua, të gjithë me mua janë, natyra, Kodi Civil. Unë protestoj!

Monologu i xha Gorioit është i mbushur me fjali nxitëse, pyetëse, dëshirore në kontekstin e lutjes, urdhërore për t'i sjellë vajzat pranë, me sharje, pasthirma, protesta e kundërshtime etj.

Koment - EVGJENI GRANDE

“Evgjeni Grande” (1883) mbahet si një nga romanet më të mira të “Komedisë njerëzore”. Evgjeni Grandeja është vajza e një tregtarë që është pasuruar nëpërmjet spekulimeve gjatë kohës së Revolucionit. Përbajtja e romanit qëndron në kontrastin midis Grandesë, që mund të krahasohet me Harpagonin e Molierit dhe shpirtit fisionik të Evgjenisë, që sakrifikon edhe ato pak të holla që ka për t'ia dhënë kushërit që dashuron, Karlit, i cili, pas vëtvrasjes së babait që ka falimentuar, shkon në Indi për t'u pasuruar. Para nisjes dy të rintjtë i premtojnë dashuri njëri-tjetrit. Kur Grandeja mëson se e bija i ka dhënë të holla Karlit nga kursimet e saj për të përballuar shpenzimet e udhëtimit, tërbohet. Evgjenia e përballon me guxim ndëshkimin e të atit, por Karli, duke mos ditur se ç'pasuri të madhe ka trashëguar Evgjenia, martohet për interes me një grua pasanike. Evgjenia i nënshtronet fatit dhe martohet pa dashuri. Me vdekjen e të shoqit ajo e përdor pasurinë e saj për vepra bamirësie. Mjeshtërinë artistike në këtë kryevepër e shikojmë në analizën e hollësishme të **mjedisit provincial**, të karaktereve dhe të **forcës së pasionit gllabëruesh të parasë**, që kthehet në qëllim në vëvete.

Paraja dhe shpirti

Grandeja s'kishte hall se do t'i tregonte të nipit vdekjen e të atit; ajo që e brente ishte se si do t'i thoshte që s'i kishte lënë asnjë dyshkë; ndaj mendohej të kërkonte një shprehje për të zbutur këtë të vërtetë të hidhur. T'i thoshte: “Të vdiq yt atë”, s'ishte asgjë për Grandenë, se është e natyrshme që baballarët të vdesin para fëmijëve; por t'i thoshte: “Të la në katër

rrugët pa një dhjetësh”, i dukej babëlokut se në këto fjalë përmblidheshin të gjitha të këqijat e kësaj bote. Prandaj zoti Grande i ra tri-katër herë në heshtje dhe dëgjohej vetëm kumi që kërciste nën këmbët e tij.

Në çastet e rëndësishme të jetës zemra jonë lidhet me vendet ku hasim gjëzimet ose hidhërimet, prandaj Karli¹⁾ vërente me një sy të veçantë pemëzat e atij

¹⁾Fragmentet janë marrë nga “Evgjeni Grande”; përktheu: Nonda Bulka; botoi: “Argeta-LMG”.

kopshti të vogël, fletët e verdha që po këputeshin një nga një, muret gjysmë të rëna, format e çuditshme të drurëve frutorë; këto hollësira skaliteshin thellë në kujtesën e tij dhe gjatë kësaj ore vendimtare lidheshin me zemrën me anën e një kujtese të veçantë që kanë vetëm ndjenjat.

— Mjaft vapë bën sot dhe koha është shumë e mirë, — tha Grandeja, duke thithur ajër në gjithë mushkëritë.

— Po im ungi... Po pse...?

— E pra, nipi im, kam lajme të këqija për ty, — iu përgjigj Grandeja, — yt atë s'është hiç mirë...

— Po unë ç'bëj këtu atëherë! — tha Karli.

— Nanò, — thirri me të fortë, — shpejt më gjej dy kuaj nga ata më të mirët si të postës. Besoj se do të gjej një karrocë në këtë vend, — shtoi, dhe u kthye nga i ungji, i cili qëndronte i palëvizur.

— Karrocë e kuaj s'të hyjnë në punë, — u përgjigj Grandeja duke shikuar Karlin që mbeti si hu pér një çast me sy të zgurdulluar. — Po, po, djalosh i shkretë, ti e kupton vetë. Ai vdiq.²⁾ Po kjo s'është gjë! Më e keqja është ai ia hoqi vetes.

— Kush, im atë?...

— Po, po, dhe prapë as kjo s'është gjë. Gazetat llomotitin rrëth çështjes, sikur kjo të ishte e drejta e tyre. Ja lexo!

Grandeja që kishte marrë gazeten e Kryshoit³⁾, ia vuri Karlit para syve artikullin fatal që përbante mandatën.

Djaloshi aty pér aty ia shkrepi të qarët si fëmijë, pasi deri atëherë nuk kishte ditur ç'është hidhërimi. Ndjenjat e tij ishin ende të paprovuara, naivë, prandaj ia ndrydhën krejt zemrën.

— Gjer tani s'vajti keq, — tha me vete Grandeja, — në fillim sytë e tij më tmerruan, po tashti, që derdhi lot, e nxori dufin dhe shpëtoi.

Dhe pastaj Grandeja vazhdoi, pa çarë kokën nëse i nipi do të kishte zemër ta dëgjonte ose jo.

— Po dhe kjo s'është gjë, nipi im i gjorë. Për këtë ti do ta mbledhësh veten, po më e keqja është se...

— Kurrë s'do të ngushëllohem... Kurrë... Oh, babai im, babai im...

— Ai të shkatërrroi, të la pa një dyshkë!

— Pér para s'kam gajle..., unë dua babanë, babanë...

Të ulëriturat nga ngashërimet midis atyre mureve përhapnin një jehonë të llahtarshme. Të tri gratë, të prekura, po qanin. Lotët janë po aq ngjitetë sa dhe të qeshurat. Karli, pa dëgjuar më fjalët e të ungjit, u lëshua me vrap nëpër oborr, ngjiti shkallët, hyri në dhomë, u plas në shrat ashtu siç ishte pér të shfryrë dufin vetëm, pa njeri pranë.

— Le të presim sa të kalojë rrëpira e parë, — tha Grandeja, ndërsa po hynte në sallë.

Evgjenia dhe e ëma shpejt e shpejt zunë vendet e tyre, dhe, pasi fshinë lotët, nisën të bënin punëdore me gishtat që u dridheshin. Dhe plaku vazhdoi:

— Këtë djalosh s'e ke pér gjë; këtij i ardhka më shumë keq pér të vdekurit, sesa pér veten e tij, që mbeti me gisht në gojë.⁴⁾

Evgjenia u drodh e tëra kur dëgjoi këto fjalë të atit mbi dhimbjen më të shenjtë që ka njeriu. Dhe qysh nga ky çast filloj të mendonte se me ç'baba kishte të bënte.⁵⁾

Nga larg dëgjoheshin si të mbrytura të qarat e djalit; dhe ngashërimi i thellë, që dukej se dilte nga fundi i dheut, mbaroi vetëm në mbrëmje dhe ca nga ca.

— I mjeri djal! — psherëtiu zonja Grande.

Britmë fatkeqe. Xha Grandeja shikoi me radhë të shoqen, Evgjeninë dhe kutinë e sheqerit. I ra ndër mend dreka e jashtëzakonshme⁶⁾ që iu shtrua Karlit dhe me gjakftohësinë e tij të ngahershme, qëndroi në mes të dhomës duke thënë:

— Hë! Jemi që jemi: unë besoj se ju nuk do të vazhdoni me xhymerillëket tua, zonja Grande. Unë nuk të jap të hollat e mia, që të sheqerosësh atë mistrec.

— Nëna s'ka asnjë faj, asnjë faj! — tha Evgjenia — Unë...⁷⁾

— Po ti mos pandeh se u bëre madhore tashti, — ju kthye Grandeja së bijës, duke ia prerë fjalën, — dhe ke të drejtë të vesh kundër urdhavrave të mia?

— Ati im, në shtëpinë tënde, tét nipi s'duhej t'i mungonte asgjë.

— Ja-ja-ja-ja! — Këto katër rrrokje, ish-vozaxhiu i shqiptoi në katër nota muzikore të ndryshme dhe pastaj shtoi:

— Im nip këtej, im nip andej, qdo gjë pér tim nip! Kurse i ati e ka lënë kripë, ai ka dhënë falimenton dhe, kur ky bukurosh do t'i derdhë të gjithë lotët që ka në zemër, do ta thyejë qafën këtej. S'ia kemi ngenë që të na përbysë shtëpinë.⁸⁾

— C'do të thotë të japësh falimenton? — pyeti Evgjenia.

— Të japësh falimenton, — ia ktheu i ati, — është çnderimi më i madh midis gjithë çnderimeve të tjera.¹⁰⁾

— Qenka një mëkat shumë i madh, — u hodh zonja Grande, — dhe nipi tonë do ta ndjekë pas mallkimi.

— Ja, nise ti me psalmet e tua, — iu kthye gruas duke ngritur supet. — Të japësh falimenton, Evgjeni, do të thotë të bësh një hajdutllëk, që, pér fat të keq, ligji e merr nën mbrojtjen e tij. Merre me mend se shumë veta i kanë besuar pasurinë e tyre Gijom Grandesë, duke pasur besim në ndershmërinë e tij dhe duke e pandehur njeri të drejtë. Ai ua vodhi që të gjitha dhe nuk u la veçse dy sytë sa pér të derdhur lot. Hajduti i rrugëve është më i mirë nga ai që jep falimenton; ai të qëllon, po mund të mbrohesh; ai vë në rrezik dhe kokën e tij... kurse tjetri...¹¹⁾ Shkurt, Karli u çnderua.

Këto fjalët e fundit hynë si thikë në zemër të vajzës së gjorë. E pastër në thjeshtësinë e saj si një lule që rritet në thellësinë e një pylli, ajo s'merrte erë nga punët e kësaj bote, as nga gjykimet, as edhe nga sofizmat. Ajo pranoi shpjegimin e hidhur, që i ati i kishte dhënë me prapamenidim rrëth falimentos, pa bërë dallimin midis falimentos me qëllim dhe asaj tjetrës pa qëllim.

— Po ju nuk mundët ta ndalonit këtë fatkeqësi, ati im?

— Im vëlla as më pyeti fare; zaten ai kishte hyrë katër milionë borxh.

— C'do të thotë një milion, o atë? — pyeti

e bija me naivitetin e fëmijës, që pandeh se mund ta gjejë aty pér aty atë që kërkon.

— Një milion? — tha Grandeja. — Një milion do të thotë një milion herë nga njëzet dhjetëshe. Dhe duhen pesë copë nga njëzet dhjetëshe pér të pasur pesë franga.

— O zot! — thirri Evgjenia. — Si? Im ungj kish, pra, katër milionë? A të ketë tjetër njeri në Francë me aq miliona?

Xha Grandeja ferkoi mjekrën, buzëqeshi, ndërsa hunda iu zgjerua, në kohën që Evgjenia vazhdonte pyetjet e saj:

— Po tashti, ç'do të bëhet kushërimi im, Karli?

— Do të niset pér në Indi, sipas dëshirës së të atit. Atje do të përpinqet të pasurohet.

— Po a ka të holla pér të shkuar gjer atje?

— Do t'ia paguaj unë udhëtimin... gjer në... po, gjer në Nantë.¹²⁾

Evgjenia iu hodh të atit në qafë.

— Sa i mirë jeni, baba!

Ajo e puthte me aq dhembshuri, sa Grandesë i erdhë pak si turp nga vetja, mbasi brenda e vriste ndërgjegjija.

— A duhet shumë kohë pér të fituar një milion?

— S'do mend, e di sa vlen një napolon? E pra, duhen pesëdhjetë mijë pér të bërë një napolon.

— Nënë, a do t'ia bëjmë të tretat ungjë?

— E mendova unë, — u përgjigj e ëma.

— Tamam, aty e keni mendjen, si e si të prishni para; pandehni se i korrim ndër ara?

Atë çast një rënkim i thellë, që dallohej nga gjithë të tjerët, u dëgjua në çardak; Evgjenisë dhe së ëmës i ngriu gjaku.

— Nanò, — tha vozaxhiu, — pa shko e shih lart se mos ia ka hequr dhe ai vetes.¹³⁾

Pastaj iu kthye së shoqes dhe së bijës, që ishin dyllë nga fjalët e fundit të plakut, dhe u tha:

— Ju të dyja mblidhni mendjen dhe mos bëni budallallëqe. Unë po dal; do të sillem pak nga ata, holandezët që nisen sot, pastaj do të takohem me Kryshonë, se kam ca punë me të...

Doli, Evgjenia dhe e ëma morën frymë lirisht.¹⁴⁾

Koment - VDEKJA E GRANDESË

- 1. Karli është nipi i Grandesë, të cilët për fat nuk i ngjan fare.
- 2. E gjithë përgatitja e mëparshme e Grandesë, për t'a thënë me kujdes Karlit mandatin e vdekjes së të atit, vete huq për shkak të kopracisë. Karli, për të vajtur tek i ati, që i thanë se është sëmurë, ka ndër mend të paguajë një karrocë nga më të mirat. Kjo punë i duket Grandesë shpenzim i tepërt, ndaj nxiton t'i thotë se i ati vdiq e s'ka pse të harxhojë aq shumë para për karrocë. Vini re **detajet e hollësishme që vënë në pah kopracinë e plakut**.
- 3. Grandeja nuk është nga ata që harxon para për të blerë gazetë, kur mund t'uua marrë hua fqinjëve. Një **shenjë tjetër ekstreme e kopracisë** së tij.
- 4. Ky lloj **gjyktimi është aq i përshtatshëm për tipin e Grandesë** dhe aq i papërshtatshëm për njerëzit e zakonshëm, të cilët vdekjen e trajtonë si një nga ngjarjet më të dhimbshme në jetë që mund çdo ves.
- 5. Këtu fillon **kthesa në vlerësimin e vajzës për të atin**. Evgjenia, si bijë e devo:shme, është gati t'ia falë të gjitha kopracitë të atit, por kur kopracia e tejkalon së shumë edhe dhimbjen për vdekjen e njeriut të familjes, kjo i duket e pafalshme vajzës.
- 6. Shprehja "drekë e jashtëzakonshme" merr një **ngjyrim të fortë stilistik** në gojën e Grandesë.
- 7. **Kopracia nuk është vetëm një e keqe që ka të bëjë vetëm me personin që e ka këtë ves, por ajo fut grindje edhe në familje.**
- 8. Kopracia e mylli krejtësisht zemrën e Grandesë, duke e shndërruar në një njeri që nuk ka dashuri për askënd dhe këtë **varfëri shpirtërorë** ai mundohet t'uua diktojë me forcë pjesëtarëve të tjerë të familjes.
- 9. Nga kjo pyetje naivë del në pah **natura e ciltër e Evgjenisë**.
- 10. Edhe nderi, sipas Grandesë, lidhet me paranë! **Kodet morale ai i sheh vetëm nga këndvështrimi i ngushtë i parasë**.
- 11. Nuk është ky shpjegimi që mund të jepet për fjalët "faliment" dhe "falimento". **Gjyktimi jo i drejtë** që i vjen nga vesi i kopracisë, e bën Grandenë të pamëshirshëm, madje dhe ndaj vëllait të tij, tashmë të vdekur.
- 12. Nanta është qyteti më i afërt nga Somyri, vendi ku banojnë Grandetë.
- 13. Edhe për këtë **dyshim kaq të tmerrshëm**, Grandeja "përtón" të ngjitet lart për të verifikuar nëse ka ndodhur ndonjë hata me të nipin, por i jep urdhër shërbyeses që të shkojë të shohë.
- 14. Vini re si përfjetohet ikja e Grandesë nga familjarët.
 - a. Për çdo personazh në këtë episod, Balzaku përdor mjete të ndryshme karakterizimi:

Grandeja karakterizohet **përmes përgjigjeve** që jep;

Evgjenia përmes **pyetjeve** që bën;

zonja Grande përmes **pëshpërimave** që lëshon;

Karli përmes reagimeve dhe **emocioneve** që ndien;

Nanaja përmes **heshtjes**.

 - b. Në tekstu ka fjalë dëshprehje, që lidhen me **fushën semantike të kopracisë** dhe që shprehin këtë monomani të Grandesë:
 - Të la në katër rrugët pa një dhjetësh.
 - Të kalojë rrëpira e parë.
 - Mbeti pa një dyshkë në xhep.
 - Pandehni se i korrim ndër ara ato para.

send. Nga buzët e plakut shkëputet atëherë një nënqeshje e pikëlluar, e brengosur.³⁾

- Sa ma ngroh zemrën ky i shkretet!
- thoshte nganjëherë dhe ftyra e tij shkëllqente nga drita e diturisë.

Kur arriti prifti i famullisë për ta kunguar, sytë e babëlokut, të cilët prej disa orësh dukeshin si të shuar, me të parë kryqin, shandanët, vazon e argjendtë të kungatës, u ringjallën. Nishani që kish në majë të hundës u lëkund për të fundit herë, kur prifti ia afroi kryqin e pruar në buzë për ta puthur, ai shtriu i babëzitur e i llahtarshëm dorën që ta kapë; ky mundim i fundit, i kushtoi jetën.

Thirri Evgjeninë, megjithëse e kishte pranë, po sytë i qenë veshur dhe nuk e padot të gjunjëzuar që po derdhët lot mbi dorën e tij të ngirirë.

- Më jep uratën baba! – iu lut e bija.

- Ma ruaj me kujdes çdo gjë! Do të më japësh hesap atje lart, - tha plaku, duke provuar me këto fjalët e tij të fundit se krishterimi duhet të jetë feja e kopracëve.

1. Personazhe të tillë, si plaku Grande, janë quajtur **monomanikë**, pasi ata janë të gjallëruar krejtësisht nga mania e tyre e vetme. Aq e fortë është kjo mani, sa duket sikur edhe vdekja "që shkatërron çdo gjë të gjallë", nuk mund të mposhtë maninë e Grandesë.
- 2.3. **Paniku i humbjes së parave** mposht te Grandeja dhe frikën nga vdekja, e cila vetëm sa mund t'ia brengosë shpirtin.
4. Fjala **hesap** ka të bëjë me llogarinë. Në fjalarin e Grandesë mbizoteron leksiku që lidhet me paranë. Në këtë rast fjala përdoret në **aspektin fetar**, kur flitet për jetën e përtej varrit, në të cilën bëhet larja a numërimi i hesapeve ose i mëkateve. Sipas kodit moral të kopracisë, i vetmi mëkat që mund të bënte Evgjenia ishte keqtrajtimi i parasë. Grandesë nuk i ka interesuar kurrë dhe as tanë që është duke vdekur, lumturia e së bijës. Madje ai është kaq i mposhtur nga mania e parave, saqë nuk trembet nga hesapi që do të japoë ai pas vdekjes në lidhje me sjelljen e tij abuzive ndaj gruas dhe vajzës. Grandeja ndihet i përjashtuar nga ky hesap. Monomania e tij qëndron mbi të gjitha kodet moralet dhe besimet fetare. Këtë shkrimitari e sjell me një **nëntekst të fuqishëm ironik**, me të cilin ai përbillyt jetën e Grandesë dhe si rrjedhim, romanin e tij.

ERNEST KOLIQI**Vepra - SKEMA E ANALİZËS**

Tematika Koliqi është një nga **themeluesit e prozës moderne shqiptare**:

- trajtoi temën e tragjizmit të moralit malësor përballë mentalitetit qytetar (Shkodrës),
- gjurmoi në thellësitet psikologjike të njeriut.

Novela "Gjaku" - ka tri shtresime:

- Idetë e reja për përparimin e shoqërisë shqiptare.
- Zhvillimet dramatike të jetës së Dodës.
- Analiza e shpirtit njerëzor, ku fiton shtresimi i moçëm.

Novela "Diloca" – ka tri shtresime:

- Historia tragjike e vajzës malësore e treguar nga ajo vetë.
- Përpjekja e individit për të ndërruar diçka të re në jetën kolektive.
- Forca e kanunit që mposht këtë përpjekje.

Veçoritë - Tregimet janë në kufi të përrallës e të legjendës.

- stilistike të tregimeve**
- Bota e mrekullive të zanave shqiptare gërshtohet me veçantitë autentike shqiptare.
 - Bota e jashtme ndërthuret me botën e brendshme psikologjike e shpirtërore.
 - Mbështetja e autorit në një mjedis intim real.
 - Thelbi i tregimit jepet që në hyrje.
 - Komentet e autorit janë në formën e ligjërimeve poetike.
 - Proza shpesh ka veçori të prozës poetike; simbolike.
 - Shqipja krahinore për herë të parë bëhet gjuhë e tregimit artistik.

Koment - TREGTAR FLAMUJSH

Një ndjesi e errët, si një neveri e paspjegueshme mbante larg Hilush Vilzën nga dugjaja e Gaspër Tragaçit. Kur i duhej domosdo me ra atypari, ekte rrâzë dugjave kundruell, shpejt e shpejt, pa sjellun kryet, pëzell në frigë mos po del tregtari ke dera m'ë thirrë. E një ditë a një tjetër ai e pritte kët punë, sepse i a kish borxh një vizitë mikut të vjetër të shtëpisë. Edhe mbas dekës së t'et të Hilushit, Gaspri rusejti miqsin si përpara, vinte për festa e për emna edhe u kujdesue në rasa të ndryshme për shtëpi, ndërsa djali banonte jashtë Shqipnije m'u shkollue. E

Hilushit, tashti qì u kthye në Shkodër, i përkitte m'u pa me të e me ndëjë. Gjallnshit e ndiente at detyrë. Vendonte përditë me shkue. Por diç e shtrëngonte me shty ditë në tjetër.

Një ditë s'pat m'a kah me ikë.

Tue kalue ânës kundruall me Remzi Frashnjetin (kur ndodhë me ndonji shok i dukej veti m'a trim) ndëgjoi një krizëm në xham t'asaj dugjë. I u desht me i sjellun sht e pau tregtarin, mbas xhamit të dridores së parë ku mbante tryezën, tue i bâ shëj me kthye. Me një shqetësim në zëmër, qì ai vete quajti vëtimeveti qesharak, u da prej

shokut edhe hyni aty mbrëndë.

Gaspri rrinte në kâmbë mbas tryezës në krye të dugjës.

- Po ti hajde! – bâni miqasish tue i shtrî të dyja duert kah i riu. – Pse m'ikë? Ku jé qì s'vjen? S'më kë gjâ borxh...

Qeshte tue i thânë këto fjalë. Ai të qeshun nuk i a zbutonte aspak ngursin e ashkës së synit, e cila rrinte përherë ngulë në një ftohtësi arenzi. Hollak, me flokë gati krejt të thîmun, ndonse jo fort i shtym në mot, flitte me shpirt e me energjë, por kumbimi i zanit ashtu si ashkja e synit qëndronte i ftoftë edhe ndër fjalët m'a miqsore.

Hilusi u ul në një ndejse para tryezës edhe nisi tue belbëtue të çfajesohet përvonesën e asaj vizite të detyrëshme. Tregtari, pa i a vû veshin çfajesimeve të tija, vazhdoi:

- A i mbarove krejt shkollët? Të lumtë! Sot po lypet, pra, dija. Jam gëzue shum qì kë gjetë një nepunsë të mirë e të rehatshme. A e pin duhanin?

Hilushi mbështollë një cingare në kuti qì ai i paraqiti.

- Mue më fal se nuk ulem ndëjun; e kam adet e rrij në kâmbë.

Heshti sa grima, mandej prap nisi:

- Ti jé djali i mikut m'a të ngushtë qì kam pasë...

Zani këtu i mori një tingull të çuditëshëm përmallimi, por vetëm për një ças.

- Yt-át (dritë pastë!) kur diq t'i la shum ngatërrueshëm punët e shtëpisë. Pat bâ disa gabime... Nejse! më fal qì po të flas këshku. Flas për të mirën t'ande. E kam një farë të drejtë; si thue? Do punë, sa kjé përjashta, t'i kam rregullue; tjerat kë me i ndreqë vetë tash qì këtheve. Dishroj qì të vêhesh për fije një herë e mirë: a po kutohe?

Djaloshi u falnderue pështjellueshëm. Ndiente vërevërtë mirnjohje për kujdesin qì tregtari u kushtoi punve të tija kur ndodhej tepër i ri në moshë e larg shtëpisë, por i lëvitte përmrënda edhe një dëll kundrështar për at mënyrë aspak të njomë me të cilën ai përmendte emnin

e të t'et dhe ndernat e bâme. S'dij shka kishte dhâne n'at ças mos me i pasë për detyrë ato falnderime qì, pa ndonji arsyë të caktueme, i u dukeshin shum të randa.

- Sa e kë rrogën?

Djaloshi çuditej vëtimeveti për butësin me të cilën epte përgjigje ndërsa në shpirt ndiesja kundërshtare i shndohej n'urrejtje të hovshme.

.....

Këshillet e gjata tregtari kështu i a përfundoi:

- Ruej sa m'a tepër qì të mundesh. Roja, më ndigjò mue, roja e bâni njeriun të pasun. Të pasun e prandej të lirë. Pse, vire në vesh kët fjalë qì po të tham, veç ai qì s'ka nevojë për të tjerë âsht i lirë...

.....

Një deshir i stërfuqishëm m'u çue me dalë, me ikë andej, e dridhi fund e majë. Por s'mujt me luejtë, nguje aty prej një pyetjes së tregtarit.

- Më kanë thâne se din me qitë vjerrsha.

Hilushi çoi syt kah ai. Por n'at ças dikush hyni me blé dishka e mbet ajo fjalë ashtu e varun. Pat kohë në kët ndalim të shkurtë me i mbledhë të gjitha fuqit e veta e m'u përgatitë për një qëndresë të fundme. E kuptonte fare mirë taktikën e Gaspër Tragaçit.

„N'ëmën të një urtije kallpe, tue kujtue se më mëson m'u vû për fije në jetë e me gjetë lumnin ashtu si e kupton ai, tash po më predikon e tash po më porositë mos m'u marrë me punë boshe qì s'qesinasnji dobë. Por kësaj here s'po e lâ pa përgjigje!”

Arsyetimi aty s'punonte. Si mund të arsyetohet me një njeri qì prej një shtatorje të hyjnueshme të Praksititel orvatet të nxjerri një kambë për shkallën e vet të mermertë?

.....

- Po, m'i kanë levdue do shkrime të tua... A e din sa m'âsht bâ qejfi! Ka nevojë shum vëndi për kso gjânah: a po kutohe? Kena mbetë mbrapa...

Tallej a por flitte përnjimend? Në zâ e

*Fragmentet e tregimeve janë marrë nga "Vepra"; Ernest Koliqi; botoi: "Konica" (Prishtinë).

në fytyrë Hilushi nuk hetoi asnji qellim talljeje. E u çudit sa s'ka.

- Pse, e shef ti? Të gjithë në botë e duen vendin e vet, veç nesh. S'ndiejnë këtu gjindja. Por duhet me i bâ me ndie me përdhuni. Dikur ndër né kishte njerëz ma të xët pér kso punësh. Atëherë, pra, s'kishte Shqipni e sot ka. Tash qì ka, s'duem me ditë pér të. A po kujtohet? Un, pér veti, nuk shof përparim né ket pikë...

Hilushit nisi me i bré zémra. Pse m'e gjikue Gaspér Tragaçin, mikun e t'et, mbas fjalve të botës? S'duhet kurr m'u ngutë e me dëneu një njeri pa e njoftë mirë.

- Duhet qì ju të rixt të punoni. Me folë, me predikue pa u lodhë, a po kujtohe? e me shkrue, sidomos ti qì jé i zoti. S'ka, duhet me e mbajtë kët Shqipni, me ia mbushë menden të madhit e të voglit qì me përparue...

Ndiente, ndiente edhe tregtar. Jo vetëm paren cëmonte, fitimin e pares, por edhe dishka tjetër të palandët si përparimin e vendit. Veçse tingulli përherë i ftohtë i zanit të tij s'e lënte djaloshin m'u lëshue krejt né besim e n'entuziazëm. Nji ndiesi e ndërlikueme e bântë me ndëjë né roje, me priti fundin e bisedës.

- Si thue ti, ka m'u njallë ndoj mendim pér kët Shqipni né masën e ré? Ti mëson aty né shkollë e mund i dijhë këto punë...

Nuk priti përgjigjen e Hilushit, por vazhdoi:

- Mbas luftet të madhe e kujtova mât se Shqipni do t'u mëkambte. Ti e din se mue më mbushet mendja me zor. Sidomos né këso punësh: a po kujtohe? Por m'u mbush mendja, po të tham. E drue fort se jam gabue.

- Jo - tha Hilushi - gabue s'je. Nji popul i ri vonon m'u vû n'udhë të qytetnës, pse fillesat janë gjithmonë të vishtira. Por ky i yni tash kapërcen pengimet e tash ecë me shpejtë kah përparimi.

- Ty të lumtë goja. Ishalla bâhet si thue ti. Por un drue se kam ra mbrëndë.

Hilushi çoi fytyrën kah ai né mënyrë pyetëse.

- Po, po; drue se kam rá mbrëndë. Hajde e shif.

Kaluen mbas banakve kah një derë qicëlej midis murit të mbrëndshëm të dugajës. Djaloshi e ndoqi, mbushë me kureshtë. U pëershkuen nëpër një rrugine të terrshme, plot arkë gjithnder mase e kashuj të stivuem njâni mbi tjetrin, e u ndalen ke një derë ode. Gaspari nxori prej xhepit një tubë çelsa, gjeti at të bravës s'atyshme edhe e hapi. Hilushi rrotulloj syt i çmeritun. Ajo odë, mjaft e madhe, ishte plot me flamuj kuq-e-zí. Vinte n'at odë një erë e posaçme, erë topash pelhure të re grumbullue né një anë të mbayllun qì s'merr ajr.

Në raftat deri në tavan qì rrëthojshin katër zdatkat e odës, tue lânë lirshëm vetëm katorin e dritores kah oborri mbas dugajës, rrijshin pilue qindra paketash të trasha mbështjellë ne letër zverdhuke. Letra e shkyeme vende vende lëshonte prej do paketash skjepin e ndonji kindi të kuq. Disa gype të gjatë qepë né beze shifeshin të mbështetun pingul pér rafte. Hjedhun né një kand afër dritorje venitej të kuqt e një flâmuri me shtizë veshë né kadife. Përbante mijë flâmujsh sjo odë e errë. Vjerrshatari i ri, mësue qyshe prej rinis mât parë me shndrrue ndiesit e pacaktueme né prafytyrime të gjalla, mendoi: „Mija agimesh epopeje të kuqe fjetë né burgun e një kohe të mugët”.

Humbi né një fluturim të vrikshëm mendimesh lyrike. I ndodhë shpesh me harrue shqimit vêndin ku gjindej e rrethin né të cilin rrinte, i joshun si nga një muzikë e hollë zgjue vrik né fund të shpirtit kah do largësina ajrore ku rasa mât parandsi, e përshkueme nëpër shëndrita të deshirit poetik, merrte fytyrën e një arrati të mrekullueshme. I pau ata flâmuj të shtjelluem né një dritë të gjallë fitoresh kumbore, né krye të një kombi të lir mbi udha plot brohorina t'ardhëmenis kur era e larit tymonte e pastër drejt qillit. I pau ato shqipe të zeza tue u lirue nga burgu i errët i një kohe të zezueme e tue rrahë flatrat nëpër ajri të kuqe si engjuj

drejtësie kah skâjet mât të mshefuna të maleve e të fushave t'atdheut.

- A shef si kam rá mbrëndë? Tue mbajtë uzdajë se nuk do të rrinte shtëpi pa e marrë ka një, i porosita meturra. Por s'blén kurrkush. Më kanë mbetë pa u shitë. Mjaft, pra, i kam ulë çmimet.

Zâni me tingul metalikë theu shortin e vegimit të largët ajruer. Një zëmrin i hovshëm i u gjinikue djaloshit përmbrënda. Donte të thonte dishka pér me fyé tregtarin; kërkoi me mend një të shâme qì t'i përshtatej.

Gaspér Tragaçi, pa u kujtue pér shikim plot neveri qì i flakëroi djaloshi, shkoi e mori mji prej gypeve qepë né beze, nxori me kujdes një flâmur të mbështjellun, këthei kah Hilushi qì qëndronte afër derës s'odës edhe nisi me shtjellue, cohen e mirë të tij me shqipe të zezë punue mjeshtrisht, tue rrotullue ndër duer shtizën.

- Gjynah me mbetë pa u shitë ky farë mall!

Ndërsa me dorën e rrëmakët mbante shtizën, rroku me atë të djathtën një kind të pëlhurës së kuqe e i u afrue djaloshit tue e ndukë.

- Shif sa cohë e mire!

Po të vronte dy duer të ndyta tërbue n'epsh shtasarëk tue u shtrî kah trupi i një kriyatyre të njomë e të dashun, përqethje mât e rreptë s'ia kish tronditë mishin e shtatit. Befas e me rrëmbim vërviti duert përpara e i a hoq pëlhurën tregtarit. Ky zgërdhuci syt.

Kilush Vilza tha me zâ t'ultë, por të ndezun:

- Mos e prek me ato duer.

Tregtar, varë né çudí e né pezmatim, bâni:

- Ke dalë mëç-a? Shka të gjet?

Nji ion i thellë i shpërtihente të riut ke buza.

- Bokur, besa, e paske mendue... Hâni, ju mësuesa të rij, me folë me shkrue pér atdhë: ku jeni? S'po shiten aspak flâmujt.

Gaspar Tragaçin e kish ngri çudija né vend. Djaloshi vazhdoi:

- Posi... U bâ Shqipni. Dalin të marrët e vikasin: Rrnoftë Shqipni! Ti, i mëcëm, përgjegjë tue bërtitë né kupë të qillës: Rrnoftë, po! E shpejt me porositë flâmujt. Na shkyeu: rrnoftë! E ti shit, bâni pare tue tregue mbi ndiesit t'ona. Lojë e bukur, por s'të ka dalë...

Gasper Tragaçi lëshoi shtizën e u avit kërcnueshëm kah djali. Flâmuri ra përtokë. Hilushi s'luejti vendit. Shikonte syt e ftohtë qì lëshojshin shkëndija idhimi. Tregtar u ndal para tij.

- Mos me kënë hatri i miksís së moçme qì kam me shtëpín t'ante, dij un...

I riu i a priti:

- Pér hatër t'asaj miksije tash qes bejta me t'u shitë flâmujt.

Me zâ qì dridhej prej pezmit, tjetri ia këthei:

- Po, zatì si s'din veç me qitë bejta. Jetó me pralla, bieru mbas andrrave. Më vjen keq pér gjind të tuej se tash i qet né rrugë të madhe, më shka shof un. Hjat, hjat, qit bejta e nduje Shqipni: bejtat e Shqipni kanë me të qitë né dritë...

U afrue edhe mât tepér e pëshpëriti si né një fishkullimë:

- U shitne a s'u shitne flâmujt, qëndroi a s'qëndroi Shqipni, un kam mjaft, shqyr, me jetue: a more vesht? e tash, jashtë...

- Kadalë... i a priti djaloshi me t'egër e syt i vetuen: - dal vetë, s'âsht nevoja me më qitë jashtë ti. Por edhe një fjalë due me t'a thâné e të lutem vire né vesh si at këshill qì ma dhae pár né dugajë. Ti thue se jeton, por rrëhesh. Ti je shlye prej numrit të të gjallve qysheje ndry né kët dugajë mbushë me mall. Ky âsht vorri i yt. E sa pér Shqipni, po të siguroj un se ka me qindrue. Prandaj mos bâni marak se edhe flâmujt kanë me t'u shitë krejt. Por rreje shpirtin t'and mos t'ia shitish dreqt.

E Hilush Vilza doli, lehtësue né zémëri nga ai sfrim, me thithë ajr të kulluet n'udhë sepse era e asaj dugajë mirrë frymën.

1. Në tregimin *Tregtar flamujsh*, jeta shkodrane paraqitet me realitetin e saj më të ashpër, duke zbuluar botën e veseve dhe të ambicieve njerëzore, shpirtin e celur dhe atë të mykur që përkundet në errësirën e së kaluarës.

Nji ndiesi e errët, si një neveri e pashpjegueshme mbante Hilush Vilzén nga dugaja e Gaspér Taraçit. (dugaja – dyqani).

Hilush Vilza është vetë autor, poeti, kurse *Gaspéri* është tregtar dhe një i njohur i familjes së tij. Moskuptimi i tyre ndodh jo se u përkasin dy brezave, po ata kanë botëkuptime të ndryshme. I pari fantazon pas së bukurës, artit; i dyti kapet pas së përditshmes, të rëndomtës. Tregtari ngre teorinë se i lirë është ai që nuk ka nevojë për tjetrin, ndërsa poeti mendon se ushqimi shpirtëror është i domosdoshëm për të gjithë. Tregtari mendon se poezia nuk ka kuptim, sepse nuk është e dobishme, nuk ka vlerën që ka malli i tij i shitur.

Po tregtari ka dhe mallin që nuk i shitet: janë flamujt kuqezi, që mbushin një odë të tij e nuk ia blen askush. Dhe ai nuk tronditet, nëse ka apo nuk ka Shqipëri, pasi për tregtarin flamuri s'është shenjë kombëtare, por një send me të cilin mund të fitosh ose jo. Në anën tjetër, për poetin Hilush flamuri, ashtu sikurse poezia dhe Shqipëria, është i shenjtë.

Tregtari i quan krimjet përralla e ëndrra, kurse poeti dyqanin e quan varr shpirtëror të tregtarit. Mospajtimi nuk zgjidhet në fund, por arrin kulmin duke vënë përballë dy mentalitete që gjallojnë pranë njëri-tjetrit në Shkodër, që prekin kështu probleme të çështjes kombëtare.

2. Në tregim të bie në sy një ton i hollë humorit therrës:

Posi... U bâ Shqipnja. Dalin të marrët e vikasin: Rrnoftë Shqipnja! Ti, i mëcëm, përgjegjë tue bërtitë në kupë të qiellës: Rrnoftë, po! e shpejt me porositë flamuji. Na shkyeu: rrnoftë! e ti shit, bân pare tue tregue mbi ndiesit t'ona. Lojë e bukur...

3. Në këtë tregim dalin disa nga veçoritë e prozës moderne të Koliqit. Koliqi i jep rëndësi përshkrimit të mjedisit me detaje të hollësishtme; ky përshkrim shkon në funksion të portretizimit të personazheve:

Hilushi lëshoi syt mbi rafta e mbi banakë mbushë me gjithenduer mallnash, nëpër të gjitha skajet e dugjës plot e përplot me dëngë e me arkë, me sendet më të pajtueshme ndërmjet veti, ç'prej shollit për këpucë deri në parëndë hekuri, grumbullue pa kurmji kriter estetik, gadi si me dhânnë përshtypjen e një pasunije të pamasë që përbuzë nevojën e rendimit. Krejt jetën i a kish kushtue fitimit ai burri i thât, tâñë dej, që flitte aty mbas asaj tryze...

4. Koliqi dallohet edhe për mënyrën e tij aq fine e poetike për të zbuluar botën e brendshme të personazhit dhe ndjesitë e tij:

...Sa vlerë mund i epte, ai pushtues pasunije që matej me kût e njehej me numra, pasunis shpirtnore mbledhë prej andertarit të ri mbi libra që mësojnë me përbuzë paren? Bota e përmbrëndshme, krijue me mundime të gjata, ndërtue copë copë në heshtje e në vëtmí, bota e bukur e veçantë e tija që do të zbulohet copë copë

ndër vepra t'ardhëshme, u terratis dalkadalë n'atë dugajë, ku qarkullonte, tue depërtue për hundësh në shpirt era e posaçme e atyne mallnave të përziem...

5. Gjatë tregimit gjemjë paragrafë të mrekullueshëm, ku mbizotërojnë nota të një lirizmi të theksuar, me një pasuri elementesh figurative, veçanërisht **epitete**. Kjo është një nga veçoritë që proza e Koliqit të anojë nga proza simbolike.

Humbi në një fluturim të vrikshëm mendimesh lyrike. Indodhët shpesh me harruë shqimit vëndin ku gjindej e rethin në të cilin rrinte, i joshun si nga një muzikë e hollë zgjue vrik në fund të shpirtit kah do largësina ajrore ku rasa më parandsi, e përshkueme nëpër shëndrita të deshirit poetik, merrte fytyrën e një arratje të mrekullueshme. I pau ata flamuji të shtjelluem në një dritë të gjallë fitores kumbore, në krye të një kombi të lir mbi udha plot brohorinë t'ardhëmenis kur era e larit tymonte e pastër drejt qelliit. I pau ato shqipe të zeza tue u lirue nga burgu i errët i një kohe të zezueme e tue rrähë flatrat nëpër ajri të kuqe si engjul drjetësie kah skajet më të mshefuna të maleve e të fushave t'atdheut...

Ky paragraf është një prozë poetike më vete, e cila përjetohet nëpërmjet të gjitha shqisave tona: ka figura e imazhe të gjalla si në një piktuër; ka jehona e kumbime, muzikë, shije e ngjyra.

6. Dialogu përputhet me logjikën e ngjarjes dhe shpesh ai shoqërohet me **reagimet emocionale** të personazheve.

Gaspér Tragaçi lëshoi shtizën e u avit kërcnueshëm kah djali. Flàmuri ra për tokë. Hilushi s'luejti vendit. Shikonte syt e ftohtë që lëshojshin shkëndija idhnimi...

Dialogu në fund të tregimit ndërmjet dy **personazheve kryesore** mbart dhe **pikën kulmore të konfliktit**. Ai acarohet pasi Hilushi flet hapur dhe pa doreza para tregtarit:

Ti thue se jeton, por rrëhesh. Ti je shlye prej numrit të të gjallve qyshse je ndry në këtë dugjë mbushë me mall. Ky âsht vorri i yt. E sa për Shqipni, po të siguroj un se ka me qindrue. Prandej mos bân merak se edhe flamuji kanë me t'u shitë krejt. Por rueje shpirtin t'and mos t'a shitish dreqit.

7. Pjesa më e madhe e tregimeve të Koliqit rrëfehet nga **vetë autorë**, pra në **vetë e tretë**. Por ai zgjedh një personazh qendor, si në rastin e Hilush Vilzës. Madje këtë personazh e gjemjë dhe në tregime të tjera:

Mesazhi i këtij tregimi është aktual edhe sot, sepse jo rrallë gjemjë atdhetarizëm deklarativ mes shqiptarëve. Koliqi me këtë tregim kërkon të dëshmojë e të zbulojë se në Shqipërinë e kohës së vet, atdhetaria ishte më tepër një deklaratë, sesa një pasion shpirtëror, një identitet kombëtar. Këtë të vërtetë ai e shpreh me dhimbje të madhe dhe me indinjatë, nëpërmjet personazhit, poetit Hilush Vilza, që bëhet dhe zëdhënësi i ideve të tij.

Koment - KUMBULLA PËRTEJ MURIT

Kjo i ndodhi Lec Gurmollës ndër të parat lirime vere qì erdhì me kalue në Shkodër mbas dhetë vjetsh banimi ndër shkolla të përjashtëshme. Nji ditë korriku i takoi m'u ndalun përmes ditës së tij në Shkodër, qì vinte në shtëpi të dajave, por asnjë herë s'kishte pasë rasë me shëtitë të gjitha skutat ku strukeshin kujtimet m'a t'ambala të fminisë së largët.

Kopshti n'at mbasditë të nxehëtë, heshtte në diell. Ajo heshtje e tij po vlonë me zâne të panjehuna, veçse të lehta e me lëvizje disi të shutituna. Lëvizje kandrrash e fluturash: zâne bletësh e grëthash. Ndiehej si nji marrje fryme e gjâne bimësh, nji aht i thellë bimuer tue u përhapun nëpër at heshtim ari. Lëshojshin hije anave hardhijat e rrëfatuna në hûj të tynë me gjethë stërpikë në gur kali ndërmjet cilve lavireshin vilet e rrushit ende të bleruna e të pashëjuna e në midis pëmët rrjesht e rrjesht, zerdelija, pjeshka, dardha, molla, ftoj, kumbulla. Asaj hije i epët ngjyrë të bruzët ari i diellit me feksime plot gjallnë. Kumbullat déng me kokrra të pjekuna s'mungojsin aty në kopsht. Por syt e Lecit, si të têrhejkur prej nji fuqije shortare, kerkuen nji kumbull përtej murit.

Ishin dhetë vjet, e mâ ndoshta, qì s'e shifte at mur. Nji mur i vjetër jo fort i naltë, i nxim prej kohet, me këlgere gjithkund të rame. Ngjyra e atij muri e bânte Lecin me andrrue. S'kishte nji ngjyrë të përcansueme; në tê të gjitha ngjyrat ishin të përbledhuna. Shiu e dielli, tue e rrahë me vjet e vjet, e kishin veshun me nji lëmashk, të bruzët ashtu si hijet e gjalla të kopshtit. Në skaj të tij, aty ku përbântë kând me nji ânë tjetër, shtrîhej për të e kacavarej dashunisht nji jasemin plym me lule të bardha të çeluna. Ajo lule me njomsi dhe âmsim të vet ngushëllonte pleqsin e murit.

Përtej atij muri në nji kopsht të huej, me do degë të nalta qì zgjateshin edhe këtej, ngrëhej nji kumbull. Syt e Lecit e përshëndetën me adhurim. Arsyen e këtij adhurimi as ai qartas s'e kuptonte. Në mjegullimet e kalthera qì mbështjellshin fminin e tij në mbamendje, ajo kumbull naltohej gjallnishi mbi çdo gjâ tjetër. Psehini s'e dinte. As nuk përpiquej m'e dijtë. Atij i mjaftonte ajo andje e hollë qì, tue shikue kumbullen e huej përtej murit, nga syt i rrëshqitte në shpirt, në tê cilin zgjoheshin ndiesina të vjetra e shije të harrueme. Përbante kopshti i dajave plot kumbull boshnjake e bodorike e gabele, me kokrra picigjate e të rrumbullakta, por atij papritmas, turshëm i flakoi në shpirt nji deshir i falisun.

Ndieu nevojën e çuditshme me i kërkue ato kokrra tê vogla, tê verdha me ngjyrën e dyllit, tê kumbullës përtej murit. Njihenit me kët deshir i u zgjue e ivetoj përbërënda edhe kujtimi se nji trill i atillë i a tronditi shpirtin shum vjet përpara. Ai s'dinte, as nuk donte n'at ças, me pá qartas ndër ndiesina tê veta tê ndërlikueme. Lëshohej me mirakândje në valë tê tyne. Donte me hypë mbi at mur e me ngrânë aso kumbullash tê verdha. Ndoshta ky ish deshir i vjetër qì zgjohet rishtas mbas nji gjumi dhetë vjetësh. Ndoshta ish trill i ri lindë n'at paq zhagu ari. Po kjo s'i duhej gjâ m'e dijtë. Dishka mâ e fortë se urtija e shtynte m'u ngjitet majë murit.

"Marri! S'jam mâ i vogël si atëherë! Dikur do sënde mund i bâjshëm..."

Tashti âsht marre me më pá kush..." Ky mendim s'i vlefti. Harroi moshën, humbi njohunin e kohës e tê vendit, shtini në punë kâmbë e duer edhe u gjet majë murit, midis degve të kumbulles.

Si i dishruem, me at lakmi për pëmë në gëmb qì vetëm kalamajt ushqejnë, coi dorën kah kokrat e verdha dhe, kur i shtrëngoi ndër gishta për me i këputë, i rrëshqiti nji tê dridhun andjeje në trup si tê prekte mishin e njomë tê nji kriyatyre nxehësisht e gjatë

mot andrrue e pritë. Lângu i kumbullave i ngjalli në gojë nji shije verash tê humbuna, nji âmë, stinësh tê mbrekullueshme shlulzue mbas nji perëndimi tê largët.

Por, qe, syni i xhixhilloi në harén e nji zbulimi tê papritun.

Andej murit shtrihë nji kopësht tjetër shum mâ i hapët se ai i dajave. E shifte at mareshtë gelbrore têrhejse nëpërmjet gjithëve e gëmbave. Jo me vullaj tê mjellun me gjithnder barishtesh si ai i dajave, por tê tâne bar e i dëndur me landë. Drita e diellit mu mzi depërtonte nëpër degë nalt gërshtetue. U futëshin n'at gërshtetim tê blerët rrezet diellore tue u zbutë, e aty në bar tîmë, qindisëshin vizatime tê brishta. Dukej ajo shtroje bari, qindisë ashtu prej rrezeve e prej gëmbave, halj prallash shpalisë nën kâmbët e nji princeshe së zhdukun.

At ditë princesha e mërtisun në degërmija ândrre ishte Fmijni. Kishte ikë për gjithmonë a por do tê këthente?

Pa peshue mirë veprën e vet, kérceu prej majës s'murit në kopsht tê huej.

Vetëm kur u gjet mbi bar, n'at anë, pau nëpërmjet trupave tê landëve tê shumta dritoret e nji shtëpije qì çeleshin

rasë - rost

e shuitut - e dobësuar, eplatitut
stërpikë - ngjyrosur pikla-pikla, spërkalur

e rrëfatun - e degëzuar

të pashëjuna - këtu: e papjekur

zerdeli-a - pemë e afërt me kaisinë që bën kokrra më tê vogla, me ngjyrë tê verdhë, me erë tê këndshme dhe me bërrhamë tê hidhur.

bruzët - që është në ngjyrë si tê kaltë, në ngjyrë qelli tê myllur.

shortare - falltare

e përcansueme - e veçantë

lëmashk-u - këtu: myshk

jasemin-i - shkurre, zakonish kacavarëse, me lule

KAK KYC TE KOMENTIT

1. Ky tregim, më tepër se rrësim ngjarjeje, paraqet përjetimet e unit lirik. Rrëfimi si në shumicën e prozës së Koliqit, bëhet në vetën e tretë, ndërsa personazhi **Lec Gurmolla identifikohet me autorin**. Kjo e bën këtë tregim, veçanërisht pjesën e parë, ku përshkruhet kopshti, tê ngashme me një prozë poetike.
2. Shkak për përmallimin e personazhit bëhet **kopshti** që i kujton atij fëmijërinë: ...turshëm i flakoi në shpirt nji deshir i falisun...

kah kopshti. Në mënyrë tê pacaktueme, mjegullore, i binte në mend ai vënd. Ndoshta kâmba e tij s'e shkelte për tê parën herë at bar t'imbë, tê butë, plot lajje rrezesh e hijesh. I kujt ishte ai kopësht? Ai s'donte me mendue. U lëshonte në rrjedhë tê trillit qì e kapi. Eci kadalas si tê dronte se po zgjon dikë tê fjetun n'at paq tê kulluet kû amnija e tokës lumtonte ndër pëmë qì piqeshin në diell. Shëndronte hapat me ndrojtje, si ai vjedhs qì i avitet tue u matë teshës lakkue kahmot. Po vjedhës... E varun, n'ata gëmba tê dendun, në heshtë tê mysterëshme, ku zânin mâtë naltë e lëshonte tufa e jeseminave me erë tê vet, derdhë këndej këtej nga kopshti i dajave, pezull n'at gjymsaterr t'ambël ku hija e drita puteshin dashunisht, si dy motra bashkue në nji mal tê dridhun, rrinte degëmja qì mërtisi dikur fytyrën e Fmijnis. At degëmë zbriti me pushtue... Jo vjedhës, s'ishte... Përkundrazi, dikush qì flënte n'at kopësht i kish vjedhë dishka tê çmueshëm në shpirt... Tashti ecte mbi bar tê njomë m'e gjetë at pjesë tê humbun tê shpirtit e, pa u kujtue, i avitej shtëpisë.

të bardha ose tê verdha në trajtë ylli e me erë tê mirë, që rritet në vendë tê ngrohta dhe që mbahet si bimë zburuese; lulja e kësaj shkurreje.

plym - këtu: i mbushur plot

bashnjake - bodorike

gabële - illoje kumbullash

e falisun - këtu: e çmendur (dëshirë)

mirakândj/ë-a - èndje, kënaqësi, dëshirë për diçka; qefi.

maresh/ë-a - vend me shkurre tê dendura ku mund tê fshihesh

halj-ja - vend i shkretë, i virgjër

e mërtisun - nga folja mërtis: mbuloj me vel tê hollë e tê errët, hedh hije

Ndajfolja *turrshëm* dhe epiteti *i falisun* bartin **motivin kryesor** të tregimit. Nëse hyjmë në thellësi të nëntekstit, do të gjemjë të shprehura ndjesi, të cilat janë të strukturuara në nënvetëdijen e individit. Nëpërmjet përqasjes me anë të psikanalizës, ne zbulojmë se disa detaje të gjetura e mbreslënëse lidhen me ndjesi të fshehura, të fiksuara në kujtesë nga koha e fëmijërisë, që e shoqërojnë njeriun në mënyrë të pavetëdijshme. Por vjen një moment dhe ato dalin në sipërfaqe duke e befasuar dhe e ndriçuar jetën e njeriut të rritur me një dritë të mistershme.

Asaj hije i epte ngjyrë të bruzët ari i diellit me feksime plot gjallni.

3. Pra, **kopshti** në tregim nuk del vetëm si një vend real, por dhe ireal.

Kopshti simbolikisht paraqet atë vend të mistershëm në nënvetëdijen e njeriut që ruan brenda thesare të jashtëzakonshme; llojet më të bukura e më të larmishme **të kujtimeve** (ulet, bimët); llojet më të fshehta e më të embla **të ndjesive** (shijet e bimëve, lëngu i athët i kumbullave); zërat e fëmijërisë që vijnë nga thellësia e kujtesës (zhurmat e kandrrave, frymëmarrija e bimëve); **momente të fiksuara** si në një objektiv filmi (sytë e rinj të gruas plakë).

...Kopshti n'at mbasdite të nxehjtë, heshtte në diell. Ajo heshtje e tij po vlonë me zâne të panjehuna, veçse të lehta e me lëvizje disi të shutitura. Lëvizje kandrrash e fl ëutarash: zâne bletësh e grëtash. Ndiehej si nji marrje fryme e gjânë bimësh, nji aht i thellë bimuer tue u përhapun nëpër at heshtim ari.

Kontrasti ndërmjet heshtjes dhe lëvizjes mban peshën emocionale të përshkrimit.

4. Muri ndarës mes dy kopshteve paraqet simbolikisht ndarjen ndërmjet botës së të rriturve dhe botës fëmijërore. Kalimi i viteve paraqitet në një përshkrim ku harmonizohet realja me irrealen. Ndonëse muri është vjetruar keq, ai zbulohet nga ngjyrat e nuancat që merr nga drita e diellit, simbolikisht nga nënvetëdija e ndriçuar e personazhit.

Nji mur i vjetër jo fort i naltë, i nxim prej kohet, me këlgere gjithkund të rame. Ngjyra e atij muri e bânte Lecin me andrrue. S'kishte nji ngjyrë të përqansueme; në të të gjitha ngjyrat ishin të përbledhuna. Shiu e dielli, tue e rrathë me vjet e vjet, e kishin veshun me nji lëmashk, të bruzët ashtu si hijet e gjalla të kopshtit. Në skâj të tij, aty ku përbânte kând me nji ânë tjetër, shtripej për të e kacavarej dashunisht nji jasemin plym me lule të bardha të çeluna...

Në këtë kopsht nuk ka asgjë të vdekur, gjithçka është e shpirtëzuar; këtë përjetim e marrim nëpërmjet detajit të *jaseminit*; bota e gjallë i jep jetë botës së vdekur siç është muri). Ndajfolja **dashunisht** mbart ngarkesën emocionale të fjalës, shprehur në mënyrë metaforike.

5. Imagjinata dhe dëshirat e personazhit-fëmijë fillojnë të **provokojnë** personazhin e rritur, duke i zgjuar **instinktet**. Jo! - kundërshton vetveten personazhi, - *nuk është uria që i drejton krahun për të këputur kumbulla*, po diçka tjetër më sensuale, përderisa dhe shija që provoi e kapërcente kënaqësinë e shijes së frutës:

...I rrëshqiti një të dridhun andjeje në trup si të prekte mishin e njomë të nji kriyatyre nxehësisht e gjatë mot andrrue e pritë...

Kjo shije ka lidhje me shijen e ëndërruar të fëmijës që mezi pret të rritet dhe të provojë ndjesitë e dashurisë së parë, që provon njeriu i rritur.

Vini re se si Koliqi e prish rendin e gjymtyrëve sikur shkruan poezi.

nxehësisht e gjatë mot andrrue e pritë

6. Përfytyrimi për fëmijërinë na paraqitet përmes një **metafore**, ndërtuar mbi ngjashmérinë e figurës përrallore të prindëresh; konkretisht të një vajze me emër të përvëçem: **Fminija**. Ajo shkrihet e bëhet një me të gjitha gjërat e kopshtit; shpërndahet e thërrmohet si të kishte cilësinë e dritës. Ndërsa dilema e poetit për rikthimin mbetet si **pyetje retorike**. Dihet se fëmijëria nuk kthehet më si kohë, ndërsa si kujtim po, sa herë ngacmohemi nga gjëra që na e kujtojnë atë. E rëndësishme është se përjetimet e saj ia zbulurojnë dhe ia shtojnë fantazinë jetës së të rriturve:

At ditë princesha e mërtisun në degërmija andrrë ishte Fminija.

Kishte ikë përgjithmonë apo do të këthente?

7. Në këtë tregim gjemjë një pasuri të jashtëzakonshme fjalësh nga leksiku i gegërishtes. Nxjerrim disa **fjalë kyç nga përshkrimi** i këtij mjedisi:

Emra: *hardhijat, zerdelja, pjeshka, dardha, molla, ftoj, kumbulla jasemin e rrëfatuna, të bleruna, të pashëjuna, të pjkuna, të bruzët, e gjalla, të përqansueme, boshnjake, e bodorike, e gabele, picigjate e të rrumbullakta etj.*

Folje: *lëshojshin, i epte, shifte, e kishin veshun, i rrëshqitte*

Ndajfolje: *aty, përtej, gjallnisht, përtejmurit, turrshëm*

Vini re përdorimin e dendur të mbiemrit në proxën e Koliqit.

Koment - KËRCIMTARJA E DUKAGJINIT

Në ditën e fundit të kremitimit në Krujë, mbreti, Skënderbeu, ofroi plaçken më të vlefshme për vashën që do të kërcente më bukur. Aty shfaqet e para Tyrkina. Pas saj edhe shumë vasha të tjera. Kur mbreti u bë gati t'i jepte çmimin turkeshës, Lulja e Dukagjinit doli në mes të shtrojës. Dhe ajo, përtacja e tmerrshme, që s'dinte as të ecë mirë, do t'i mahnitë të gjithë me kërcimin e mrekullueshmë. Ajo fitoi, madje lodrat e hokat e saj nuk pushuan as gjatë udhës së kthimit për në Dukagjin, kur të gjithë ishin të lodhur.

Tyrkina hyni, u përkul deri në tokë para Skandërbegut e u zbulue, tue hjadhe në nji anë mahramat e pashmangët ari që kishte në kâmbë.

U kallzoi muziktarve jonën që lypej e, kâmbëdathun, befas si t'a prekte nji dorë e padukshme, u ngrit maje gishtave, çoi të dyja duert përpjetë e i ngjiti përmby krye dhe u rrötullue kadalë me bel, tue i shikue të gjithë ndër sy, sikurse të donte me njohun këqyrësít nji nga nji.

Shtat-hjadhe, me krahnuar të mbërthyem për gjymsash në nji xhamadan të shkurtë të ngrimus n'ar, këmishë harkate të ndërpashme, me mängë të gjâna, dimij të hollë të mëndafshët bojë qill me lule të zbeta gjelbrore, lonte kâmbë e krahë ritmkisht herë shpejt her kadalë. Nji unazë e vetme i ndritte në dorën e rrëmactë me nji gur të madh që qitte flakë në të luejtun. Dy vâthë të gjatë i u varshin nga bulat e veshve.

Kërcimi i saj shëmbllente nji lutje dashunore të dishprueme. Mësyntë nji nga nji skajet e shtrojës tue përkulë belin e tue dredhë krahët pa pushue; zmbrapej me hove të shkurta; ravizonte rrötullakë të vëtimshëm; ngitte maje gishtave me duer të ndëme si të kërkonte me zâne dashunin që ikë. Hapat e shpejtë e rrötullim i krahve gjinikojshin nji vrellë përpise të luejtunash ku ajo dukej se don të fusë nji dashës të padukshëm. Por erdhë tue u ndalue, pak nga pak, derisa kërcimi i saj u shëndrrue në nji ecje të kadalshme: kryet e rrëzoi mbrapa si të lodhun; krahët përsollën me nji lëvizje shum më të qetë muzikën. Mbet për pak çasa në mes të shtrojës si nji gem i lulzuem që fladi lëmon e puthë tue e përkulë kah të dojë. Por, qe, rishtas vallja e saj u ngallë, u valvit, flakroi; ra, nisi prap, vijoi me rrötullime të panjehuna;

brodhi me hove të reja, u bâ deshir psim têrbim shpejtie, mbandej u âmbëlsue, u zgjâne, mbaroi e kadalshme e e plogët dhe nji atitudë plastike gjet paqën.

Si u këshillue me bajloza, Mbreti dau me i a dhâne çemimin e premtuem tyrkinës së panjohun e ishte kah jepte urdhën tê shpalje ky vêndim, kur nji kërcimtare e papritun e ndaloj tue dalë nê mes tê shtrojës.

Ishte princeshë Lulja, mbesa e Lekë Dukagjinit.

Si u bâ? Çka ndodhi?

Porsa hyrija malsore çoi duert e luejti kâmbët, nji habi e ámbël kapi gjith shpirtnat. Nëpër tânë salonin u ndie si nji âmë lulesh mali e si nji gurgullim krojesh têngritë.

Sy njeriu s'kishte pá as valle mâ tê mrekullueshme, as kërcimtare mâ tê bukur. Lëkura e fytyrës së saj gjante e endun me rreze e fletëza prilli. Trupi i vërgjilët pérhapte anë pér anë nji njomsí si lule qia sa po ka çelë.

Të gjithve i u bântë se shifshin rrëth saj tue lulzue e tue u shfletëzue, si n'ândërr, lulishat madhshtore. Ishte nji apotheozë lulesh: lule tê dënduna tê panjehuna i u çelshin nén kâmbët e lehta, reshëshin mbi flokë tê

lëshuem, dridheshin ndërmjet gishtave tê bardhë, derdheshin mbi trup hyjnuer.

Tash gjante si t'ish lule tue luejtë foshnjisht me përfytyrimin e saj nê pasqyrën e nji uji tê kulluet; mbandej dukej tê këputte rremtha tê lulzuem, tue u ngritë majë gishtave tê vogjël. Herë ngitte nêpër shtroje si tê ndiqte ndonji flutur ari; herë valavitej si t'a perkundte jehu i nji jonës së largët qia njallë malle tê paprituna.

Merrte m'u ngjitun nêpër nji shkallë ajrore, largonte gjith e lule tê padukshme qia i a ndalojshin hovin, hidhej pérpara si tê biente zhyt nê ndonji krue, shtrînte dorën me kapë shoqe tiera e sillej me mënyrën e asaj qia u prîn nji vargu tê gjatë vajzash kërcyese.

E drejtë si curril uji gufues, e lakueshme si gem i njomë, e shpejtë si hije reje, e dridhshme si drita nê krue, endej shpejt, kadalë, hovshëm, pritueshëm. Kërcimi i saj ishte i freskët si lirija e maleve, i lehtë si kind flamuri qia valon ndër majë t'epra, i egër si fluturimi i shqipeve, i përmallshëm si kângë e harrueme qia njallet nê fund tê zêmrës.

Si mbaroi, nji brohorë e përgjithshme e emnoi mbreteshë tê kërcimtareve. Mbreti vetë erdhë m'e marrë pér dore. Princat, kapidanat, bajlozat, bajarët, kalorsit e rrëthuen tue e mbulue me lavde e tue i ngjitet mbiemna tê bukur.

• Përshkrimi fizik i Tyrkeshës shoqërohet dhe me përshkrimin e veshjes së saj, me elemente tê veshjeve ekzotike tê Lindjes, që i jepin vajzës një natyrë provokative femërore.

• Përkundrazi, Lulja më tepër se femër, eshtë *shkozovalle*, e shkrirë dhe e harmonizuar me natyrën e virgjër tê bjeshkëve. Kjo realizohet nêpërmjet **epitetave** që përforcohen nga **krahasiimet**, figura këto tê marra nga natyra. Nëse Tyrkina tê provokon me trupin dhe lëvizjet e saj, Lulja tê magjeps, se ajo eshtë e pakapshme dhe e paprekshme, si drita.

• Mrekullia tek ajo qëndron pikërisht nê faktin se fanitet krejt papritur dhe krejt papritur zhdukjet si një zanë mali, duke lënë pas një gjurmë drite nê shpirrat njerëzore. Të tillë ndjesi pérçon autorit te lexuesi nêpërmjet përshkrimit stilistik tê këtij tregimi.

• 3. Edhe nêpërmjet kërcimit autorit synon tê zbulojë mesazhet që përcjellin **vallet**. Eshtë një përshkrim që tê mrekullon si nga domethënia kuptimore, ashtu edhe nga zgjedhjet stilistike, që janë tê ndryshme pér secilën vashë.

• Kërcimi i Tyrkinës: *Kërcimi i saj shëmbllente nji lutje dashunore tê dishprueme.*

• Kërcimi i Lules: *Kërcimi i saj ishte i freskët si lirija e maleve, i lehtë si kind flamuri qia valon ndër majë t'epra, i egër si fluturimi i shqipeve, i përmallshëm si kângë e harrueme qia njallet nê fund tê zêmrës.*

• Në tê dyja rastet figura qendrore janë **krahasiimi** dhe **epiteti**. Por, nëse kërcimi i Tyrkinës mbetet brenda një kërcimi ekzotik, duke u kufizuar si *lutje dashurore*; përkundrazi kërcimi i Lules eshtë i hapur dhe synon ngashmërinë me bukurinë e pashembullt tê natyrës shqiptare, por edhe tê vlerave shpirtërore e kombëtare (që dalin nêpërmjet fjalëve kyç: *lirija, flamuri, shqipja, kënga*).

• 4. Në këtë tregim kemi një përdorim jashtëzakonisht tê pasur tê emrave e foljeve.

• **Emra e mbiemra që përshkruajnë imazhe e ndjesi:**

• **Tyrkina** - xhamadan tê shkurtë, tê ngrîmûn n'ar, këmishë, me mângë tê gjâna, dimij tê hollë, tê mëndafshëtë, bojë qili me lule tê zbeta gjelbrore, unazë, dora e rrëmaktë, gur, flakë, vâthë, bulat e veshve.

• **Lulja** - rreze, fletëza prilli, trupi i vërgjilët, njomsí, apotheozë lulesh, kâmbët e lehta, trup hyjnuer, foshnjisht, jonës së largët, malle tê papritura, flutur ari etj.

• **Foljet që përshkruajnë lëvizje:**

• **Tyrkina** - mësyntë, zmbrapej me hove tê shkurtë; ravizonte rrotullakë tê vetimshëm; ngitte majë gishtave me duer tê ndême si tê kërkonte me zanë dashunin që ikë...

• **Lulja** - merrte m'u ngjitun nêpër nji shkallë ajrore, argonte gjith e lule tê padukshme, hidhej pérpara si tê biente zhyt nê ndonji krue, shtrînte dorën me kapë shoqe tiera...

• 5. **Mbizotërimi i përshkrimit**, si cilësi e veçantë e stilit tê Koliqit, e bën këtë tregim tê ngashëm me një prozë poetike, leximin e së cilës e përjetojmë me tê pesë shqisat tonë. Dhe e gjithë kjo realizohet vetëm nê një fjali tê vetme brilante:

• Nëpër tânë salonin u ndie si nji âmë lulesh mali e si nji gurgullim krojesh tê ngrîta.

• 6. Përshkrimi që i bën Koliqi kërcimit tê Lules eshtë një nga perlat e tregimtarisë sonë. Eshtë pikërisht kjo **frymë e magjishme e bjeshkëve shqiptare**, që dëshiruan, zanat ta përçojnë nêpërmjet Lules së Dukagjinit. Dhe indirekt del se Koliqi i ka shumë tê qarta idetë pér tê shpallur **bukurinë, virtytet** dhe **vlerat etnike shqiptare**: ky eshtë **mesazhi** që ai përcjell te lexuesi nêpërmjet këtij tregimi.

1. Ky tregim qëndron nê kufi tê **përrallës** e tê **legjendës**. E gjithë struktura dhe zgjidha e tij, ashtu si nê një përrallë, mbështeten nê **të pamundurën** e nê tê **mrekullueshmen**. Por, nga ana tjetër, kemi dhe vende reale e figura historike, si Skënderbeu, që e afrojnë këtë tregim me legjendën. Fantazia e autorit mbështetet nê botën e mrekullive tê zanave, si dhe nê shtratin e trashëgimisë kulturore e shpirtërore tê shqiptarëve tê vjetër.
2. Koliqi përshkruan fillimisht **bukuritë fizike tê vashave**. Nëse tek turkesha përshkruhet trupi, te Lulja natyra, ku dallohen **elementet etnike**, që e bëjnë vashën tê ngashme me Zanën e Malit.

Tyrkësia

shtat-hjedhun
kâmbëdathun
me krahnuer tê mbërthyem
pér gjymsash e dridhshme...

Lulja e Dukagjinit
e drejtë si curril uji gufues
e lakueshme si gem i njomë
e shpejtë si hije reje
si drita nê krue

Koment - KOPSHTI

Shuk Dila kthehet pas dhjetë vjetesh në vendlindjen e tij në Shkodër dhe këto vite janë mëse të mjaftueshme që ai të ndiej një mall të madh për fëmijérinë. Ai viziton e takon miq, shokë, kushérinj dhe një vizitë të veçantë e lë për në shtëpinë e Shaqes, tek oborri i së cilës ai ka kujtime të mrekullueshme të kohës së fëmijërisë. Shaqja gëzohet shumë kur e sheh, pasi e ka dashur po aq shumë sa djalin e saj, Linin. Ajo e prezanton Shukun me nusen e Linit, e cila e shoqeron tek oborri i shtëpisë, ku Shukun e mbysin kujtimet e ëmbla për një vajzë që tek ai ka lënë mbresa më tepër se çdokush tjetër.

Dielli nuk shifej më: kishte hupë mbas mureve. Kopshtin e mbulonte ajo dritë e ngulun, pa kurrnji të dridhun gjallnije, që pret perëndimin e derdhet mbi kafsha me një përmallim t'âmbël, sikurse t'ishte e shkrime në të një ndiesi pikllimi për zhdukje t'afërme. Edhe gjethët madhosha e t'ashpër të fikut, edhe gjethlat e kumbullave që ngriheshin për mjedis të kopshtit tue ravizue gati si një rrotullak, edhe urdhë i murrëm e lulemustaku i lulzuem që veshëshin muret e nalta, edhe shimshirët shatorra rrjesht nën dritore të shtëpisë, rrijshin qetë e s'kishin asnji lëvizje, a thue se ishin përbledhë në heshtje për me pritë zbritjen e hijeve të natës.

Ajri i paluejshëm, aty mbrëndë, ishte mbarrisun me gjith nduer amsimesh: erë pemësh të pjekuna, erë bari të rí, erë lulesh, erna të ndryshme gjethësh e bimësh të mëshefuna nëpër kânde të freskta. Të tâna këto erna të përzieme, ndërmjet mureve që s'i lëjshin me tretë e m'u hapë përtëj, përbâjshin një erë të vetme të veçantë, të fortë e të shëndoshë si pije aromantike.

Muzgu, me hije të lehta ishte kah binte për me shqimë që do ngjyrë e me ndezë mijë hyjsh në copën e qillit që rrinte si kapak i argjentë mbi mure. Por, para syve ândrrues të Shukut, kopshti merrete dalkadalë një dukje tjetër, një fytyrë agimore.

E, për disa çasa, gjithçka ndërrroi si mrekulli. Drita e prendverave më të

bukura që kaluan u ngjallë nëpër blerime, që nisën m'u dridhë gëzueshëm si të ngushullueme prej një hovi të ri lângjesh përtrise; heshtja, që e mbështillte kopshtin si tis i hollë, papritmas u mbush me zâne e klithma hareje. Nëpër ato zâne, ai njohti një zâ të lehtë vajze e zémra iu dridh. Ktheu fëmijë. U rrokullue nëpër bar, u kaçavar nëpër kumbulla, shtrini dorën e dëshirueshme kah fift e mjaltëshëm, u mështeh mbas shimshirve të dëndun. Befas, hovi i tij u ndal e mbet si i pîmë me sy kah derza që po çilej. Dusha, shqja e vocërr, mikja e agimeve të para, hyni me një sheqer të kuq në dorë e iu avit. E tue u avitë, shtiente sheqerin në gojë të vogël dhe e thithë...

- E kena shum të bukur kët kopsht mbas shtëpije...

Zani i nuses e zgjoi Shukun prej ândrrës. Në hov të parë i erdh maraz për vegim që ato fjalë zhavaritën, por mbandej pat disi marre për heshtje të zgjatuese e atëherë nisi me bisedue:

- Shum të bukur... Mue m'a kânde fort pse më kujton kohnat e voglis. Vjshem shpesh këtu me luejtë. Kujtimet sado t'âmbla që janë gjithmonë trazojnë pak. Gjâ, kjo, që më ndodhi edhe mue tue hy këtu mbrëndë.

Flitte edhe e shikonte.

Nusja, me at trup të lulzueshëm ku të rit më i shndoshë ngadhnjente, rrinte tue ndëgjue me buzë në gaz. Syt e sa qeshëshin, të lumë e të qetë. Krejt turpi i mëparshëm ishte zhdukë prej fytyrës së saj.

Shuku mëndonte:

"E lumja ti që nuk din se ç'asht melankonija. Mue kjo sëmundje e hollë m'a bren shpirtin shpesh. Me t'i kallzue ty këto sende, kishin me t'u dukë të çuditshme e, ndoshta, qesharake. E lumja ti!".

Me zâ të naltë tha:

- Un mungo më se dhëtë vjet prej Shkodrët. Kur rrin njeri kaqë shum larg vëndit të vet, në kthim, sidomos ditët e para, sendi më i vogël i bâni përshtypje.

Buzët asaj i luejtë si të dojshin me thâne diça. Shuku priti, por ajo s'foli.

Drita kishte nisë m'u zverdhë e m'u marrë: muzgu ishte sypri kopshtit. N'at fillesë errsije djali nuk dallonte mirë fytyrën e nuses, edhe pse ajo rrinte disi larg tij, por i u bâ se trupi i dridhej sikurse në një shkas të ndrydhun, në një hov të ndaluem.

Mëndoi se ndoshta ishte mërzitë aty me të e bâni, tue u nisë kah te balunit:

- A shkojmë?

- Ashtu si në tregimin "Kumbulla përtëj murit", kopshti paraqitet si një **vend real** dhe **ireal**. Ky i fundit simbolikisht paraqet atë vend të mistershëm në nënvetëdjen e njeriut, që ruan kujtimet më mbresëlënëse të fëmijërisë, gjë e cila realizohet nëpërmjet përshkrimit, të cilin lexuesi e shijon me të pesë shqisat e tij. Atmosfera dehëse që krijojnë aromat e kopshtit dhe që e largon personazhin nga e tashmja duke e quar në të shkuarën, është po aq mbresëlënëse dhe te lexuesi. (*Vini re përdorimin e mahnitshëm të emrave e mbiemrave*).

Ajri i paluejshëm, aty mbrëndë, ishte mbarrisun me gjith nduer amsimesh: erë pemësh të pjekuna, erë bari të rí, erë lulesh, erna të ndryshme gjethësh e bimësh të mëshefuna nëpër kânde të freskta. Të tâna këto erna të përzieme, ndërmjet mureve që s'i lëjshin me tretë e m'u hapë përtëj, përbâjshin një erë të vetme të veçantë, të fortë e të shëndoshë si pije aromantike.

Kemi dy momente këndvështrimi në përshkrimin e kopshtit, që realizohen me përdorimin e dendur të epitetave e krahasimeve (similitudave), veçori e stilit të Koliqit.

1. Përshkrimi i drejtpërdrejtë: dritë e ngulun, pa kurrnji të dridhun gjallnije... pret perëndimin...sikurse t'ishte e shkrime në të një ndiesi pikllimi për zhdukje t'afërme, urdhë i murrëm...shimshirët shatorra rrjesht nën dritore të shtëpisë, rrijshin qetë e s'kishin asnji lëvizje...përbledhë në heshtje për me pritë zbritjen e hijeve të natës.

Ajo s'përgjegj, por vojti mbas tij. Nj'aty te mjedisi i kopshtit, Shuku s'mujt m'e pritë pyetjen që më se nji herë i kish ardhë te buza dhe e kish kapërdi:

- A din me më kallzue gja për nji vajzë të vogël që i thoshin Dushë edhe rrinte me shtëpí këndeje pari diku?

Nusja ecte gjithnjë mbas tij. Ai, mbasi nuk mori përgjegje, vijoi me thâne pa u sjellë mbrapa:

- Ka pasë kënë shëndet-ligë e shum e thithun në fytyrë; s'dij pse, por zëmra më thotë se do të ketë dekë...

Ça ndodhi para atyne kumbullave që qenë dëshmitaret e fëmijnisë së lume? Pse shpirti iu trondit si të shifte nji krijesë më të dashun tue u ngjallë një ças e tue u ulë prap në vorr? Ai u sjell si t'a prekte rrufeja.

Nusja, me zâ t'âmbël e t'ultë e me një nënqeshje të paçansueshme që ia ndritte skajet e buzve, kishte përgjegjë:

- Shuk, a s'po më njeh a?

2. Përshkrimi si imazh i fëmijërisë: drita e prendverave më të bukura... u ngjallë nëpër blerime, m'u dridhë gëzueshëm si të ngushullueme prej një hovi të ri lângjesh pértrise...u mbush me zâne, e klithma hareje...zâ të lehtë vajze....

Ka një dallim mes dy përshkrimeve, që lidhet me ndjesitë e ndryshme të personazhit. Në përshkrimin e drejtëpërdrejtë fjalët kyç që bien në sy, të krijojnë imazhin e diçkaje që e ka humbur gjallërinë e dikurshme dhe është në heshtje.

Në përshkrimin si imazh ka shumë zhurma, gjallëri, ndjesi të veçanta ripërtëritëse.

Dialogu mes nuses dhe Shukut përforcon mendimet dhe ndjesitë e Shukut përfëmijërinë, nga e cila ai tërhiqet më shumë se e tashmja. Duke qenë se është têrësisht i përkushtuar ndaj së shkuarës, ai, në njëfarë mënyre, është i veshur me një lloj verbërie në qëndrimin e tij ndaj nuses, si rrjedhim edhe ndaj së tashmes.

Madje ai mendon:

E lumja ti qì nuk din se ç'âsht melankonija. Mue kjo sëmundje e hollë m'a bren shpirtin shpesh. Me t'i kallzue ty këto sende, kishin me t'u dukë tê çuditshme e, ndoshta, qesharake. E lumja ti!

Stili mjeshtëror i Koliqit bën që ta mbajë pezull kureshtjen e lexuesit, nëpërmjet kureshtjes së vetë personazhit, Shukut:

Ça ndodhi para atyne kumbullave qì qenë dëshmitaret e një fëmijnis së lume? Pse shpirti iu trondit si të shifte një krijesë më të dashun tue u ngjallë një ças e tue u ulë prap në vorr?

Madje këtë dilemë ai e realizon me **pyetje retorike**, duke i anashkaluar pyetjet në dialogun mes Shukut dhe nuses.

Prandaj fundi i tregimit është aq befasues. Dilema zgjidhet jo më me pyetje retorike, por me një **pyetje të drejtëpërdrejtë**:

- Shuk, a s'po më njeh a?

Ky fund i tregimit, të nxit që t'i rikthehesht edhe një herë atij, për të parë se sa mjeshtëror është Koliqi në **detajet e tij paralajmëruese**. Duket sikur përqendrimi i tij është vetëm te personazhi kryesor, Shuku, por në fakt, ai indirekt zgjidhjen e enigmës apo të dilemës e kalon te personazhi dytësor, që është nusja.

.....E kena shum të bukur kët kopsh mbas shtëpije...

...Syt e saj qeshëshin, të lumë e të qetë...

...Buzët asaj i luejën si të dojshin me thânnë diça...Shuku priti, por ajo s'foli...

...lu bâ se trupi i dridhej sikurse në një shkas të ndrydhun, në një hov të ndaluem...

Koliqi shquhet për **analizën psikologjike** të personazheve. Ai arrin të depërtojë thellë në shpirtin njerëzor, në drithërimat e tij më të imta, që vijnë prej nënvetëdijes dhe regjistrohen në kujtesën e njeriut. I tillë është dhe kujtimi i tij për Dushën, që vinte në kopsh duke shtrirë sheqerin e kuq në gojë dhe e thithë atë. Ngjyra e sheqerit, e dhënë nëpërmjet epitetit e kuq dhe veprimi që jepet nëpërmjet foljes thith, zbulon shtysat instinktive të fëmijës drejt një personi të seksit tjeter, që ai e veçon prej të tjerëve, por që nuk di ta shpjegojë në atë kohë dhe rreket ta marrë përgjigjen në një moshë më të rritur.

ALBERT KAMY

"I huaji" - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Romani "I huaji" u botua në vitin 1942. Ai është vlerësuar nga kritika si "një ndër romanet franceze më të rëndësishme të shekullit XX". Ky roman i dha shtysë lindjes së letërsisë së absurdit të viteve '50-'60.

Subjekti Heroi kryesor i romanit, Mërsoi, merr një telegram ku i njoftohet vdekja e së emës. Pas kësaj **ngjarjet në roman ndjekin një rrjedhë fatale drejt vdekjes**. Pas vdekjes së nënës, vijnë dy vdekje të tjera, ajo e arabit në fund të pjesës së parë (i cili vritet aksidentalisht nga Mërsoi), që bën lidhjen me pjesën e dytë dhe vdekja e vetë Mërsoit (dënim i me vdekje) në fund të romanit. Ndërkohën mes tri vdekjeve ndodhin fare pak gjëra, por ato mjaftojnë për të plotësuar tablonë e përgjithshme. Rrëfimi thuret me fjalë të thjeshta e gjykime të shkurtra, që fshehin me kujdes **tensionin e brendshëm**, që buron nga prania e vdekjes.

Struktura Romani përbëhet nga **dy pjesë**.

Në pjesën e parë Mërsoi i sheh gjërat kryesisht **me syrin e vet**.

Në pjesën e dytë ai detyrohet ta shohë veten **me sytë e të tjerëve**.

Rrëfimi "I huaji" – solli risi në mënyrën e rrëfimit

* Rrëfimi bëhet në vetën I nga heroi kryesor.

* Autori tërhiqet mënjanë.

* Heroi rrëfen thjesht, sinqerisht dhe pa asnjë koment.

* Të krijohet përshtypja se rrëfimi ndodh në momentin kur ndodh ngjarja.

* Rrëfimi nuk kërkon të emocionojë lexuesin.

* Ngacmon ndjeshmërinë dhe zgjon te ai sensin e gjykimit.

Personazhi *I huaji* Mërso - Emri është kriuar prej autorit nga bashkimi i fjalës *vdes+diell* (*mourir- vdes/soleil-diell*). Ky emrë tingëllon i huaj për ambientin ku jeton, si dhe për lexuesin francez.

Vrasja ndodh për shkak të diellit – tingëllon e huaj për gjykatësit.

Mërsoi pranon të vdesë dhe të thotë të vërtetën - tingëllon i huaj para njerëzve të zakonshëm.

Mërsoi nuk ka ambicie për karrierë dhe plane të paracaktuara vetjake - tingëllon i huaj për njerëzit ambiciozë.

Mërsoi është një antikrisht që nuk beson në idenë e shpëtimit të shpirtit - tingëllon e huaj për besimtarët.

Mërsoi vret një arab pa asnjë interes apo paragjykim - tingëllon e huaj për fanatikët.

Mërsoi nuk i bën përshtypje dhe nuk e emocionon as vdekja e së emës dhe as vdekja e vet - tingëllon absurde për tërë botën njerëzore.

Mesazhi Njeriu duhet të jetë përgjegjës për veprimet e veta; rëndësi ka çfarë jete i veprës bëjmë dhe si e jetojmë atë.

Njeriut i mungon liria, e cila i kufizohet qoftë nga rrëthanat objektive, po ashtu edhe nga ato subjektive.

Koment - TELEGRAMI*

Sot më vdiq mama ja. Apo ndoshta dje, nuk e di. Mora një telegram nga azili "Nëna vdiq. Varrimi nesër.¹⁾ Ngushëllime të sinqerta." Kjo s'do të thotë asgjë.²⁾ Ndoshta ka ndodhur dje.³⁾

Azili i pleqve ndodhet në Marengo, tetëdhjetë kilometra larg Algerit. Do të marr autobusin e orës dy dhe do të jem aty pasdite. Kështu do të mund ta gdhij një natë⁴⁾ e do të kthehem nesër mbrëma. I kërkova dy ditë leje⁵⁾ pronarit dhe ai nuk mund të mos të m'ji jepte për një arsyet t'i tillë. Por m'u duk sikur nuk i pëlqeu. Madje dhe i thashë "Sështë përfajin tim." Nuk u përgjigji. Atëherë mendova se nuk duhet t'ia kisha thënë ato fjalë. Sidoqoftë, nuk kisha pse të kërkova ndjesë. Ai bile duhet të më shprehte ngushëllime. Do ta bëjë me siguri pasnesër, kur të më shohë në zi. Tani përfani duket sikur mama ja nuk ka vdekur.⁶⁾ Ndërsa pas

varrimit do të jetë çështje e myllur dhe çdo gjë do të ketë marrë formë zyrtare.

Në orën dy mora autobusin. Bënte shumë nxehjtë.⁷⁾ Hëngra në restorant te Celesta, si zakonisht. Të gjithëve u vinte shumë keq përmua dhe Celesta më tha: "Vetëm një nënë kemi".⁸⁾ Kur u largova, më shoqëruan deri te dera. Isha disi i hutuar, ngaçë m'u desh të ngjitesha tek Emanueli përmarrë hua një kravatë të zezë dhe një shirit të zi. Ai ka humbur xħaxhanë para disa muajsh.

Vrapova të kap autobusin. Gjithë ai nxitim, ai vrap, me siguri përm shkak të tyre, le pastaj edhe troshitjet, era e benzinës, afshi i nxehjtë që vinte nga rruga e nga qielli, më vunë në gjumë.⁹⁾ Fjeta thua jse gjatë gjithë rrugës. Kur u zgjova, pashë se isha ngjeshur pas një ushtaraku që më buzëqeshi dhe më pyeti nëse vija nga larg. I thashë "po" përmos e zgjatur muhabetin.¹⁰⁾

- 5. Mërsoi kërkon shumë pak leje. Fjalët e tij më pas mund të lexohen në dy kuptime: ose Mërsoi sështë i pashpirt, ose ai e njeh shumë mirë natyrën e pronarit, që nuk lëshon pe as përm raste vdekjes.
- 6. Mërsoi si tërë njerëzit nuk mësohet dot me idenë e vdekjes, aq më tepër që nuk e ka parë ende nënën të vdekur.
- 7. Ky detaj na përgatit se Mërsoi sështë shumë i ndjeshëm ndaj të nxehtit. Të nxehtet, sidomos dielli, ia turbullon ndjesitë.
- 8. Kjo fjalë përbën një **gjykim**, që tregon gjithë detyrimet që fëmija ka ndaj nënës së vet. Ky gjykim Mërsoit i duket **aq i natyrshëm**, sa nuk ka nevojë as përm koment dhe as përgjigje. **Çdo gjë që thuhet si shkarazi në hyrje të romanit, merr një kuptim tjetër gjatë zhvillimit të ngjarjeve.** Gjykatesit do ta quajnë Mërsuin bir të pashpirt, që nuk e paska kuptuar dhe nuk ka reaguar drejt ndaj shprehjes: *Njeriu vetëm një nënë ka.* Ndërsa lexuesi i vëmendshëm do të fiksojë disa raste kur Mërsoi do të arrijë sa më shpejt në azil përm të ndenjur një natë me nënën, përshtypja jo e mirë që i lë pronari, si dhe ndjesia e mirë që i shkakton ngushëllimi që i jep Celesta.
- 9. **Të nxehtet** sështë pika e dobët e Mërsoit; ai mund të humbasë vetëdijen.
- 10. Nënteksti sështë se Mërsoi ndihet aq keq, sa nuk ia ka ëndë ta vazhdojë muhabetin me të huajin.

Fragmenti sështë rasti më tipik përm të ilustruar "**stilin e zhveshur**" të Kamysë. Nuk ka **asnje figurë letrare**, por i gjithë përshkrimi fsheh brenda **një nëntekst të thellë**.

Koment - NË QELI

Jemi në momentin final të romanit, në mëngjesin e ekzekutimit të dënimt me vdekje të Mërsoit. Në qelinë e këtij vjen prifti, me detyrën përmarrë nga ai rrëfimin e fundit dhe përm t'u lutur përm shpirtin e tij. Mirëpo Mërsoi e çudit shumë priftin.

Tamam në këtë çast hyri prifti. Kur e pashë, më kapi një dridhje e lehtë. Ai e vuri re dhe më tha të mos kisha frikë. I thashë se zakonisht ai vinte në orë tjetër. M'u përgjigji se qe thjesht një vizitë miqësore, që s'kish të bënte fare me lutjen time përfalje, përm t'ë cilën ai s'dinte asgjë. U ul mbi krevatin tim dhe më ftoi t'i shkoja pranë. S'pranova. Megjithatë kishte fytyrë të qetë.

Qëndroi ulur përm një çast me krahët mbi gjunjë, kokën ulur, duke vështruar duart e veta. Ato ishin të holla, muskulore, më kuqtonin dy kafshë të shkathëta. Ai i ferkoi lehtë me njëra-tjetren. Pastaj

vazhdoi të qëndronte në të njëjtin pozicion, me kokë ulur, përm një kohë kaq të gjatë, sa pata përm një çast përshtypjen se e pata harruar.

Por papritur ai ngriti kokën dhe më vështroi drejt në ftyrë: "Përse, – më tha, – jeni kundër vizitave të mia?" U përgjigja se nuk besoja te Zoti. Ai desh të dinte nëse isha i sigurt përkëtë dhe unë i thashë se s'kisha pse të mendohesha më gjatë përm këtë gjë: më dukej një çështje e parëndësishme. Atëherë drejtoi trupin dhe u mbështet në mur, me duart e shtrira mbi kofshë. Ai vërejti se nganjëherë dukemi të sigurt,

- Janë fjalitë e para të romanit *I huaji*. Forma "**telegrafike**" e tyre, toni i prerë e i qartë, ngjan me telegramin që i njofton Mërsoit vdekjen e nënës. Duke qenë në **rolin e rrëyesit**, ai i jep me përpikëri tërë veprimet e veta, sipas radhës së kryerjes së tyre e pa koment të bashkëngjitur.
- 1. Ndajfolja nesër** tërheq vëmendjen e lexuesit në të ardhmen: rrëfimi nis sot, por ngjarjet e vërteta do të fillojnë nesër. Tri ndajfoljet e kohës, që shfaqen në dy rreshtat e parë të romanit, lënë të kuptohet se heroi që rrëfehen në të tashmen, nesër do të ketë punë me të djeshmen.
- Cila s'do të thotë **asgjë**: që telegrami tregon datën e saktë kur sështë nisur, por jo datën e saktë të vdekjes apo që telegrami përdor fjalën "të sinqerta" përmarrë që mund të jetë vetëm një mënyrë të shprehur.
- Telegrami nuk lejon të kuptohet data e saktë e vdekjes së nënës. Një lexues i vëmendshëm vë re se Mërsoi **nuk sështë tip pa ndjenja**, vetëm se **nuk i shpreh** ato.
- Mërsoi mund të nisej në mëngjes herët përm të mbërritur në varrim, po fjala sështë përm vdekjen e mama-së dhe ai mezi pret të mbërrirë po atë ditë, me qëllim që ta kalojë natën pranë arkivolit të nënës.

*Fragmentet janë marrë nga "I huaji"; përktheu: Rajmonda Vuçini; batoi: "Fan Noli".

por nē tē vērtetē nuk jemi, e nga fytyra dukej sikur nuk fliste me mua. Unē s'thosha asgjē. Ai mē vēshtroi e mē pyeti: "Ç'mendoni?" U përgjigja se ka mundësi. Sidoqoftë, ndoshta nuk e dija me siguri ç'gjë mē interesonte nē tē vērtetë, por atë që nuk mē interesonte e dija me siguri. Dhe pikërisht ato që mē thoshte ai, nuk mē interesonin.

Ai ktheu sytë nga ana tjetër dhe, pa ndryshuar qëndrim, mē pyeti nēse flisja nē këtë mënyrë nga dëshpërimi i madh. I shpjegova se nuk isha i dëshpëruar. Vetëm kisha frikë, gjë e natyrshme. "Atëherë, Zoti do t'ju ndihmonte, - vërejti ai. - Të gjithë ata që kam njohur nē gjendjen tuaj, ktheheshin tek ai." E pranova se ishte e drejta e tyre. Kjo tregonte se kishin kohë tē tepërt. Sa pér mua, nuk doja ndihmë dhe s'kisha as kohë tē interesohesha pér gjëra që s'më interesonin.

Në këtë çast duart i lëvizën me nervozizëm, por ai u ngrit dhe i rregulloi palat e rasës.

Kur mbaroi, m'u drejtua duke më quajtur "miku im": më fliste nē këtë mënyrë jo sepse isha dënuar me vdekje; sipas tij ne ishim tē gjithë tē dënuar me vdekje. Por unë ia preva fjalën nē mes e i thashë se nuk ishte e njëjtë gjë dhe se, pér më tepër, kjo nuk mund tē përbënte nē asnjë mënyrë një ngushëllim. "Sigurisht, - pohoi ai. - Por ju do tē vdisni më vonë, po tē mos vdisni sot. Dhe atëherë do tē shtrohet i njëjtë problem. Si do ta përballoni këtë sprovë tē tmerrshme?" Iu përgjigja se do ta përballoja pikërisht siç po e përballoja nē këtë çast.

Me tē dëgjuar këto fjalë, ai u ngrit dhe më pa drejt e nē sy. Është një lojë që unë e njihja mirë. E bënim shpesh me Emanuelin apo Çelestën dhe, nē përgjithësi, ata i ulnin sytë. Edhe prifti e njihje mirë këtë lojë, e kuptova menjëherë: nuk iu drodh syri. As zëri

nuk iu drodh kur më tha: "Pra, s'keni asnjë shpresë dhe jetoni me mendimin se do tē vdisni têrësisht?" "Po", iu përgjigja.

Atëherë ai vari kokën dhe u ul. Më tha se i vinte keq pér mua. Ai mendonte se ishte e pamundur që një njeri t'i bënte ballë kësaj sprove. Ndërsa unë ndjeva vetëm se po fillonte tē më mërziste. I ktheva kurrizin dhe u afrova te baxha. U mbështeta me sup nē mur. Pa ia vënë shumë veshin, dëgjova se po fillonte përsëri tē më pyeste. Zëri i tij ishte i shqetësuar dhe këmbëngulës. E kuptova se ishte i mallëngjer dhe e dëgjova më me vëmendje.

Ai më shprehte bindjen e tij se lutja ime pér falje do tē pranohej, sepse unë kisha mbi vete barrën e një mëkatë, nga i cili duhej tē çlrohesha. Sipas tij, drejtësia e njerëzve nuk vlente asgjë dhe drejtësia e Zotit vlente gjithçka. Vërejta se dënimin e kisha nga ajo e para. Ai m'u përgjigj se kjo nuk e lante mëkatin tim. I thashë se nuk e dija q'ishte mëkatë, më kishin bëre tē ditur vetëm se isha fajtor. Isha fajtor, po paguaja, nuk mund tē më kërkonin më shumë. Në këtë çast ai u ngrit përsëri dhe unë mendova se, nëse donte tē lëvizte nē këtë qeli kaq tē ngushtë, nuk kishte rrugë tjetër: duhej ose tē ulej ose tē ngrihej. (...)

Prifti më vështroi si me trishtrim. Qëndroja i mbështetur me tē gjithë trupin te muri dhe drita rridhë mbi ballin tim. Ai më tha ca fjalë që nuk i mora vesh dhe më pyeti shumë shpejt nëse e lejoja tē më përqafonte: "Jo" iu përgjigja. Ai më ktheu kurrizin dhe eci drejt murit, tē cilin e preku lehtë me dorë: "Kaq shumë e doni këtë tokë?" mërmëriti ai. Unë s'thashë asgjë.

Ai qëndroi me kurriz pér një kohë tē gjatë. Prania e tij më lodhët e më nervozonte. Sa do t'i thosha tē ikte, tē më linte tē qetë, kur befas ai klithi me një lloj madhështie, duke u kthyer nga unë: "Jo,

nuk ju zë besë. Jam i sigurt se do tē keni dëshiruar ndonjëherë një jetë tjetër." Iu përgjigja se sigurisht, por kjo nuk kishte më shumë rëndësi se sa tē dëshirosh tē jesh i pasur, tē notosh shumë shpejt apo tē kesh buzë më tē bukura. Ishte e njëjtë gjë. Por ai më ndërpren dhe donte tē dinte se si e mendoja unë këtë jetë tjetër. Atëherë bërtita: "Një jetë që tē më kujtojë këtë që po jetoj", dhe i thashë pa e zgjatur se mjaft më mërziti. Ai donte tē më fliste ende pér Zotin, por unë iu afrova dhe u përhoq a t'i shpjegoj pér herë tē fundit se më kishte mbetur pak kohë e nuk doja ta humbisja me Zotin. Ai u mundua tē ndërrojë temë duke më pyetur përsë po i drejtohesha me fjalën "zotëri" e jo me fjalën "âtë".

Kjo gjë më ngriti nervat dhe iu përgjigja se ai nuk ishte im atë: ai ishte si tē tjerët.

"Jo, biri im, - tha ai duke më vënë dorën mbi sup. - Unë jam me ju. Por ju nuk mund ta dini, sepse keni një zemër të verbër. Do tē lutem pér ju."

Atëherë, nuk e di pérse, diçka plasi brenda meje. Fillova tē çirrem me sa fuqi kisha, e shava dhe i thashë tē mos lutej pér mua. E kisha mbërthyer nga jaka e rasës. Shfryja mbi tē gjithë dufin që kisha nē zemër dhe ndjeja nē tē njëjtën kohë gëzim e zemërim. Ai e ndiente veten tē sigurt, kështu? E megjithëkëtë siguria e tij nuk vlente as sa një qime floku e një gruaje. Ai s'ishte i sigurt nëse jetonte me tē vërtetë, sepse jetonte si një i vdekur. Kurse unë jepja përshtypjen se kisha mbetur duarbosh. Por ama isha i sigurt pér veten, i sigurt pér gjithçka, më i sigurt se ai, i sigurt pér jetën time e pér vdekjen që po më afrohej. Po, vetëm kjo më kishte mbetur. Por, tē paktën, e kisha nē dorë këtë tē vërtetë, ashtu siç më kishte ajo nē dorë mua. Kisha pasur tē drejtë, ende kisha tē drejtë, gjithmonë do kisha tē drejtë. Kisha jetuar nē këtë mënyrë e mund tē kisha jetuar edhe nē

mënyrë tjetër. Kisha bëre këtë e nuk kisha bëre atë gjë. Nuk e kisha bëre as atë gjë, por ama kisha bëre diçka tjetër. E pastaj? Ishte njësoj sikur gjithë kohën i kisha pritur këtë minutë e këtë agim pér t'u shfajësuar. Asgjë, asgjë nuk kishte rëndësi dhe unë e dija përsë. Edhe ai e dinte përsë. Nga thellësitet e së ardhmes, gjatë kësaj jete absurde që kisha bëre, një frymë e pakuptueshme ngjitej drejt meje duke kapërcyer vitet e pajetuara dhe kjo frymë rrafshonte nē udhë e sipër gjithçka më shtrohej përpara nē këto vite po aq tē zbrëzëtë që po jetoja. Ç'rëndësi kishin pér mua vdekja e tē tjerëve, dashuria e një nënë, ç'rëndësi kishin pér mua Zoti i tij, jetët, fatet që zgjedh njeriu, kur unë zgjidhem nga një fat i vetëm, e po kështu edhe miliarda tē privilegjuar, tē cilët, njësoj si ai vetë, quheshin vëllezërit e mi. A e kuptonte, a e kuptonte ai këtë? Të gjithë ishin tē privilegjuar. Kishte vetëm tē privilegjuar. Edhe tē tjerët do tē dënoheshin një ditë prej ditësh. Edhe atë vetë do ta dënonin. Ç'rëndësi kishte nëse, i akuzuar pér vrasje, ekzekutoheshe se nuk ke qarë nē varrimin e nënës? Qeni i Salamanos vlente po aq sa bashkëshortja e tij. Gruaja e shkurtër automate ishte po aq fajtore sa parisiania që kishte marrë Masoni pér grua apo Maria që kishte dëshirë tē martohej me mua. Ç'rëndësi kishte që Rajmondi ishte shoku im, njësoj si dhe Çelesta që ishte më e mirë se ai? Ç'rëndësi kishte nëse Maria ia zgjaste sot buzët një Mérsoi tjetër? A e kuptonte pra ky i dënuar dhe se nga thellësitet e së ardhmes.... Po më zihej fryma nga gjithë këto që po thosha duke bërtitur. Por po ma shkulnin priftin nga duart dhe rojet po më kërcënënon. Megjithatë, ai i qetësoi dhe më vështroi nē heshtje pér një çast. Sytë i kishte me lot. Ai u kthyte nga dera dhe u zhduk.

Sa iku ai, unë rashë nē qetësi. Isha i rraskapitur dhe u lëshova i téri mbi

shtrat. Më duket se fjeta, sepse u zgjova me yje përmbi fytyrë. Zhurmat e fushës dëgjoheshin deri tek unë. Aromat e natës, të tokës e të kripës, më freskonin tëmthat. Qetësia e mrekullueshme e kësaj vere të fjetur vështronte brenda meje. Në këtë çast, kur nata po mbaronte, u dëgjuan ulërimat e sirenave. Ato lajmëronin udhëtimet drejt një bote që tanë nuk më interesonte.

Për herë të parë prej një kohe shumë të gjatë, më shkoi mendja te mama. Më duket se po kuptoja përsë, në fund të jetës, ajo kishte gjetur një të "fejuar", përsë ajo kishte dashur ta fillonte përsëri lojën nga e para. Atje tej, edhe atje, në atë azil ku shuheshin jetë njerëzish, mbrëmja ishte si një prehje e trishtuar.

Aq pranë vdekjes, mama duhej ta kishte ndier veten të çliruar dhe të gatshme për të rijetuar gjithçka. Askush, askush nuk kishte të drejtë të qante për të. Edhe unë ndihesha i gatshëm të riqetoja gjithçka. Ky zemërim i fortë sikur më kishte pastruar nga e keqja, m' kishte shuar shpresat dhe, në këtë natë të ngarkuar me shenja e yje, po tregoja interesim për herë të parë ndaj mospërfilljes së embël të botës. E ndieja kaq pranë meje, kaq vëllazërore, saqë kuptova se kisha qenë dhe vazhdoja të isha i lumtur. Që të përfitoja nga gjithçka, që të mos ndjeheshi i vëtmuar, nuk më mbetej tjetër veçse të uroja që ditën e ekzekutimit tim të kishte sa më shumë njerëz dhe të më prisnin me britma urejtjeje.

Veçori stilistike të absurdit

Në shumë libra apo filma kemi parë skena **ndërmjet një prifti dhe të dënuarit me vdekje**, por asnjë të ngashme si kjo, pasi është e ndërtuar sipas logikës së absurdit. Mëroi gjatë gjithë romanit paraqitet si **i huaj** për mjedisin ku jeton dhe i tillë ai mbetet dhe në prag të vdekjes.

Absurditeti qëndron:

Në **mënyrën se si sillët me priftin** – kjo nuk ka lidhje me mendimin se ai e sheh atë në krahun e atyre që e kanë dënuar me vdekje, por se **predikimi i priftit është absurd** për Mëroin.

Në **dialogun** ndërmjet priftit që vjen me autoritetin e Perëndisë për t'i ofruar Mëroit jetën e amshuar dhe Mëroit që pret ta ekzekutojnë, zbulojmë se është ky i fundit që e luan lojën kryesore.

Prifti kërkon "të shesë" teorinë e tij për gjykimin e Zotit:

Sipas tij, drejtësia e njerëzve nuk viente asgjë dhe drejtësia e Zotit viente gjithçka... Prifti nuk tërhiqet kollaj as kur Mëroi e fyeni, as kur revoltohet ndaj tij dhe i thotë hapur se s'ka nevojë për të. Humbja e priftit është fatale, se fjalët e Mëroit tronditit bazën e një besimi të tërë teologjik për jetën e përtejme:

"Një jetë që të më kujtojë këtë që po jetoj", i thashë pa e zgjatur se mjaft më mërziti.

Mëroi gjithë jetën e vet e përbledh në **tre interesa**: *të jesh i pasur, të notosh shumë shpejt, të kesh buzë më të bukura... Nuk ka asnjë grimë talljeje* në fjalët

e tij, por ato janë shumë më therëse, sesa po të ishin ironike, për shkak të **stilit të zhveshur**.

Fjalët kyç që përshkruajnë gjendjen e Mëroit, kur është i detyruar të dëgjojë priftin janë: *po fillonte të më mërziste; i ktheva kurrizin; pa ia vënë veshin; më lodhë, më nervozonte, më ngriti nervat...*

Duke dalë i humbur nga qelia, prifti shndërrohet në **viktimë të besimit të vet**, sikurse është Mëroi viktimë e absurditetit të vet.

Heroi i Kamysë nuk ka dilema.

Shpërthimi i Mëroit arrin kulmin me fjalët që i thotë prifti:

Ju keni një zemër të verbër...

Mëroi nuk mund ta pranojë këtë, se ai është i **vetëdijshëm** për absurditetin e veprimeve që ka bërë:

... E megjithëkëtë siguria e tij nuk viente as sa një qime floku e një gruaje. Ai s'ishte i sigurt nëse jetonte me të vërtetë, sepse jetonte si një i vdekur. Kurse unë jepja përshtypjen se kisha mbetur duarbosh. Por ama isha i sigurt për veten, i sigurt për gjithçka, më i sigurt se ai, i sigurt për jetën time e për vdekjen që po më afrohej. Po, vetëm kjo më kishte mbetur. Por, të paktën, e kisha në dorë këtë të vërtetë, ashtu siç më kishte ajo në dorë mua.

Pra, në dallim nga prifti, **Mëroi ka në dorë të vërtetën**, pavarësisht se kjo e vërtetë nuk e ndihmon të gjejë zgjidhje. Mbi këtë lidhje varësie apo gracke qëndron dhe tërë filozofia e letërsisë absurde.

Kjo e vërtetë e çon Mëroin në analiza po aq të vërteta që ai i bën jetës së tij;

Heroi i Kamysë nuk njeh pendesë, nuk ka brengë (pishmane):

- për vrasjen që ka bërë:

I thashë se nuk e dija ç'ishte mëkat... C'rëndësi kishte nëse, i akuzuar për vrasje, ekzekutoheshe se nuk ke qarë në varrimin e nënës?

- për jetën që ka bërë:

Kisha jetuar në këtë mënyrë e mund të kisha jetuar edhe në mënyrë tjetër. Kisha bërë këtë e nuk kisha bërë atë gjë. Nuk e kisha bërë as atë gjë, por ama kisha bërë diçka tjetër. E pastaj...

Mëroi përmend emrat e **personave konkretë** (Salamano, gruaja e shkurtër, gruaja parisiane, Rajmondi, Masoni, Çelesta, Maria, Mëroi "tjetër") që lidhen me jetën e tij të shkuar, por jo në kontekstin e mallit e të nostalgjisë. Përkundrazi. Të gjitha pyetjet e tij retorike fillojnë me: *C'rëndësi kishte nëse*, si:

- për dënimin me vdekje:

... c'rëndësi kishin për mua Zoti i tij, jetët, fatet që zgjedh njeriu, kur unë zgjidhem nga një fat i vetëm

Në asnjë rast **Mëroi nuk urren** njerëzit që e dënuan me vdekje dhe as nuk revoltohet ndaj tyre, për shkak se mendon që vdekja nuk ka rëndësi se si vjen, përderisa një ditë do të vijë se s'bën.

Mëroi është i **vetëdijshëm** se mbi jetën e tij, mbi veprimet e tij qëndron jo Zoti, por një **FAT i pashmangshëm**.

Në këtë fragment paragrafët ndërtohen në **ligjëratën e drejtë** ose të kombinuar me **ligjëratën e zhdrejtë**, gjë që dallohet lehtësisht nga përdorimi dhe mospërdorimi i thonjëzave.

Absurdi e përshkon nga fillimi deri në fund romanin si një përrua i ftohtë, ndërsa në nëntekst qëndron një dhimbje e thekshme: **dhimbja që fshihet në skutat e shpirtit njerëzor**.

As absurditeti i jetës nuk mund ta shuajë dashurinë e madhe të njeriut për jetën e vet: éshtë kjo një **marrëdhënie vetëm midis tij dhe vërvetes**, dhe kjo e bën më të gjallë vëtmënë te njeriu:

Në këtë çast, kur nata po mbaronte, u dëgjuan ulërimat e sirenave. Ato lajmëronin udhëtimet drejt një bote që tanë nuk më interesonte...

Alarmi i sirenave ndan të dyja botët; jetën nga vdekja dhe Mërsoi e di se kujt i përket. Mërsoi éshtë një **qenie pasive**, që vetëm konstaton, nuk bën asgjë për të ndryshuar. **I vetmi veprim i tij** ishte shpërthimi i zemërimit të fortë; ky veprim i solli qetësinë e kërkuar. Kujtimi i nënës, e cila në azil kishte zënë një "të fejuar", i rikthen dëshirën për të rifilluar gjithçka nga e para:

...në këtë natë të ngarkuar me shenja e yje, po tregoja interesim për herë të parë ndaj mospërfilljes së ëmbël të botës

Mërsoi e do jetën pavarësish nga absurditeti i saj, ndaj në këtë moment paqeje, që nuk i erdhi prej priftit, por prej aromës së natës dhe shenjave të yjeve në qilli, ai përdor një **eufemizëm** – mospërfilljen vrastare të botës ai e quan **të ëmbël**, sepse në fund të fundit ajo gjë e lidh me jetën. Ndaj paragrafi i fundit përbylljet me këtë gjendje të heroit:

E ndieja kaq pranë meje, kaq vëllazërore, saqë kuptova se kisha qenë dhe vazhdoja të isha i lumtur. Që të përfitoja nga gjithçka, që të mos ndihesha i vëtmuar, nuk më mbetej tjetër veçse të uroja që ditën e ekzekutimit tim të kishte sa më shumë njerëz dhe të më prisnin me britma urrejtjeje.

Nuk ka më rëndësi se ai po vdes; e rëndësishme éshtë që ai **nuk ka për të vdekur i vëtmuar**, por me njerëz rreth e qark, pavarësish nga britmat e tyre të urrejtjes. Në shpirtin e tij ka lindur një ndjenjë vëllazërore, të cilën nuk e kish ndier për asnjë moment gjatë jetës së tij.

Ndryshe nga autorët e tjerë që vdekjen e përdorin për të mallëngjyer lexuesin, Kamyja kërkon të ngacmojë tek ai ndjeshmërinë, të zgjojë sensin e gjykimit. Te Mërsoi duhet të shohim një njeri që, **pa qenë hero, pranon të vdesë për të vërtetën**, pavarësish se kjo e vërtetë në kontekstin e absurdit përpushton me fjalët e avokatit të Mërsoit: *Gjithçka éshtë e vërtetë dhe asgjë nuk éshtë e vërtetë*.

GABRIEL GARSIA MARKES

"Njëqind vjet vetmi" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Një nga veprat më të mira të Markesit éshtë romanii **Njëqind vjet vetmi**, i botuar në vitin 1967. Me këtë roman dhe veprat e tjera Markesi njihet dhe si themelues i metodës së "realizmit magjik", ku shkrihen në mënyrë të përsosur bota mitologjike, besëtytëritë me realitetin e vendeve të Amerikës Latine.

Subjekti dhe **Në këtë roman rrëfehet historia e tre brezave të familjes Buendia, struktura** njëres prej themelueseve të fshatit Makondo.

I pari i derës Buendia, Hose Arkadioja, që me një pakicë fshatarësh themeluan fshatin Makondo, shtiu në dorë shumë toka, por kurrë nuk bëri diçka në dobi të njerëzve dhe vdiq në krahët e çmendurisë.

Djali i madh i shpenzoi kot forcat; rrojti si skllav i epshit të panginjur, dhe u kthyte në Makondo krejt i shpërfytyruar, pa asnjë synim në jetë.

Djali i dytë, Aurelianoja, dha disa shenja mençurie dhe virtyti njerëzor. Ai vihet në ballë të luftës revolucionare liberale kundër konservatorëve; bëhet prijës i madh masash të revoltuara, por detyrohet të nënshkruejë paqen me kundërshtarët dhe pas kësaj bën jetën e rëndomtë të argjendarit, mbylljet në punishte e rron në vetmi. As ky nuk i shpëton dot zvetënimt moral; hyn në marrëdhënie seksuale me gruan e të vëllait dhe lind me të fëmijë të jashtëligjshëm.

Një tjetër viktima tragjike éshtë **motra e tyre**, Amaranta, një vajzë krenare sqimatare, e ftohtë dhe përcmuese ndaj të tjerëve, e mbyllur në vërvete. Si pa gjë të keqë e flak të dashurinë e zjarrët të italianit Pietro Krespi, i cili vrau veten nga dëshpërimi. Pas kësaj Amaranta ngujohet për tërë jetën brenda katër mureve të shtëpisë.

Ndër përfaqësuesit e brezit të tretë dallohen Hose Arkadioja, nipi, xhahil e gjakatar i përbindshëm, që pushkaton njerëz edhe për një fjalë goje. E vërmja që guxon t'i kundërvihet éshtë Ursula.

Në roman shfaqin fisnikëri e virtyt sidomos Aurelianoja dhe e ëma, Ursula, që bënë çmos për rregullimin e paudhësive të të bijve dhe nipërvë e mbesave, por as këta nuk janë të zotë t'i shpëtojnë heronjtë nga kurthi i zvetënimt moral.

Brenda rrëfimit, për veçoritë e jetës së seclit prej përfaqësuesve të kësaj dere të madhe, gjemjë të trajtuara një mori problemesh të rëndësishme jetësore, shqërore, kulturore, filozofike, psikologjike dhe morale. Ato realizohen nëpërmjet **gërshtimit organik të reales me fantastiken**, veçori kjo e stilit të Markesit.

Romani është i mbushur me skena nga më të përcudnuarat; në të mungon *dashuria* si një nga ndjenjat më të larta njerëzore.

Vetmia Në qendër të romanit është vënë **tema e vetmisi**. Është *vetmia* ajo që s'i lë heronjtë e Markesit të tregojnë dhe t'i shpalosin ndjenjat e tyre të miqësisë së mirëfilltë, të dashurisë së vërtetë, të ngrrohtësisë dhe humanizmit; është ajo që i përcudnon dhe i tjetëron, i hedh në krahët e perversitetit, të imoralitet dhe të zvetënimit të përgjithshëm.

Vetmia shihet në aspektin *njerëzor, filozofik, shoqëror*, duke u bërë kështu fija lidhëse që e përshkon të gjithë krijimtarinë letrare të Garsia Markesit.

Pasionet e Shpalosja e fuqishme e pasioneve njerëzore, me natyrë të shumëllojshme, **fuqishme** është një tjetër veçori e krijimtarisë së Garsia Markesit. Ky është herë **pasion për pushtet**, herë **pasion për të arritur me çdo kusht të shumëpriturën**, të domosdoshmen, herë **për të vënë në vend nderin e cenuar** jo aq nga bindja vetjake, sesa nga ndikimi i të tjera e dherë na paraqitet si **pasion çmendurak për të bërë jetë vetmitari**. Këto pasione lindin ide **utopi boshe**, të tilla, si: triumfi në jetë i drejtësisë shoqërore; jetëgjatësia e fisit, e derës së madhe, e familjes së shqar; udhëheqja prej një njeriu të mirë, të drejtë, të ndershëm; jeta njerëzore të arrijë më në fund harmoninë dhe mirëkuptimin. E parë me këtë sy, vepra e Markesit mund të quhet fare mirë **antiutopike**.

Miti dhe realizmi (si veçori e realizmit magjik) Në këtë roman shkrimitari arrin në përgjithësimë të rëndësishme. Markesi i kthen sytë jo vetëm nga **mitologjia e vendit të vet**, por edhe nga ajo e **përbotshmja**. Markesi e ka dashur shumë mitin e fisit indian Çirguano, ku flitet për tiranin Aguara -Tunpa, që u vuri zjarrin pyjeve dhe shkatërroi arat e çdo gjë të gjallë. Por zoti i mirë Tunpaete i mësoi njerëzit e vet të vinin dy foshnjë të porsalindur në gjethen e madhe; këta shpëtuan dhe prej tyre zuri fill përsëri fisi Çirguano. Këtë mit Markesi e riprodhoi në romanin "Njëqind vjet vetmi", duke bërë një paralajmërim për njerëzit: **të arrijnë të parandalojnë të keqen e madhe që mund t'u ndodhë**. Ideja e parandalimit të së keqes e përshkon tërë krijimtarinë e Markesit, po aq sa edhe ideja e vetmisi. Meqë në mite fundi është kurdoherë shpresëlënës dhe fiton ideja e vazhdimësisë së jetës, në veprën e Markesit ndihet besimi në të ardhmen.

Magjikja dhe fantastikja shfaqen si dukuri e natyrshme në roman, si bashkëjetesa e të vdekurve me të gjallët, harresa kolektive, koha e ndalur në vend, shiu që zgjat 5 vjet etj. Por të gjitha **këto vendosen në një sfond realist** dhe mjaff të besueshëm.

Pra, kemi të bëjmë me një veprë **realiste-fantastike, realiste-mitike, realiste-utopike**, që krijon hapësira të mëdha për përgjithësimë dhe filozofime.

Koment - VETËVRASJA E PIETRO KRESPIT

Është një nga fragmentet më prekëse të romanit, që paraqet dashurinë e madhe të parealizuar të Pietro Krespit, i cili nga gjendja pa shpresë përfundon në vetëvrasje.

Amaranta dhe Pietro Krespi e patën trashur ndërkojë miqësinë e tyre, dhe kjo kishte ndodhur nën mburojnë e mirëbesimit të Ursulës që nuk i kishte parë të nevojshme t'i mbikëqyrte vizitat e Krespit. Ishte një periudhë fejese disi e mugët, sepse italianni vinte gjithmonë kur binte mugëtira dhe gjithmonë kishte një gardenie në thilenë e xhaketës. Në verandën e tejngopur me aromë manxurane dhe trëndaflash, ai i përkthente sonetet e Petrarkës, teksta ajo thurte dantella, derisa mushkonjat i detyronin të kërkonin strehim në dhomën e ndenjjes. Ndjeshmëria e Amarantës, sharmi i saj i përmbajtur e, megjithatë, magjepsës, kishin endur përreth të fejuarve një si pëlhurë të padukshme merimange, të cilën ai me shumë mundim detyrohej ta hapërdante, ndaj dhe nuk dilte dot nga shtëpia e saj më parë se ora tetë e mbrëmjes. Me kartolinat që i vinin Pietro Krespit nga Italia ata bënë një album shumë të bukur: ishin pamje çiftesh të dashuruar ndër parqe të vëtmuar, të stolisura me vizatime zemrash të shpaura me shigjetë e me fjongo të arta që i mbanin pëllumbat në sqep.

Pasi kishte kaluar një oqean të tërë, pasi e kishte ngatërruar atë me përqafimet epshore të Rebekës, më së fundi Pietro Krespit iu dhurua dashuria e vërtetë. Lumburia i solli me vete edhe mirëqenien. Dyqani i tij u zgjerua mjافت, tani ai zinte katet përdhese të disa shtëpive; ngjante me një luginë të virgjër bjeshke, e zbuluar me sende nga më fantastiket Falë vëllezërve Krespi "Ruga e Turqve" erdh e u shndërrua në një qoshk ku ekspozoheshin plot

e plot çikërrima farfuritëse dhe ku njerëzit mund ta harronin dhunën e ushtruar nga Arkadioja dhe ankthin që u krijonte jehona e asaj lufte të largët të ndezur ... Askush nuk kishte as pikën e dyshimit që Amaranta do të bëhej një bashkëshorte e lumtur. Pa ua lëshuar fort frerin ndjenjave, por duke iu dorëzuar krejtësisht rrjedhës së natyrshme të asaj që ua donte zemra, që të dy mbërritën në atë pikë, ku u mbetej vetëm të caktonin ditën e martesës. Nuk kishin pse u trembeshin më pengesave. Ursula, që në thellësi të shpirtit e fajësonte veten që ia pati ndryshuar fatin Rebekës duke ia shtyrë vazhdimisht martesën, nuk po donte t'ia shtonte më vetes brejtjen e ndërgjegjes. Të gjitha shenjat tregonin se Amaranta po ecte drejt një lumturie pa shqetësimë e tallaze. Vetëm se ajo, krejt ndryshe nga Rebeka, nuk po rrëfente kurrrarë padurimi. Po me atë durim, me të cilin i qëndiste me ngjyra të larmishme sofrazëzet, i punonte me grep dantellat dhe sajonte me punim kryqi pallonj dhe lloj-lloj shpendësh, priste dhe çastin kur Pietro Krespi të mos mundte më ta përballonte dufin e zemrës. Dhe ky çast erdi së bashku me shirat e tectorit. Pietro Krespi ia hoqi gjergjefin nga prehri dhe ia mori dorën mes duarve të tij.

- Tani nuk po më pritet dot më! - i tha.
- Muajin tjetër do martohemi!

Amaranta nuk është se u drodh nga kjo prekje e duarve të tij të ftohta. E tërroqi dorën nga të tijat si ndonjë kafshëz që merr arratinë dhe iu kthye sérishmi punëdore.

- Léri marrëzitë, Krespi, - i tha dhe fytyra iu shtrembërua nga një buzagaz i kithët. - Unë as e vdekur nuk do të

*Fragmentet janë marrë nga "Njëqind vjet vetmi"; përktheu: Robert Shvarc; Botime Enciklopedike

Letërsi

martoresha me ty.

Pietro Krespi e humbi toruan. Nisi tē qante me ngashërim dhe sa s'i theu gishtërinjtë e dorës nga dëshpërimi.

- Mos e humb kot kohën. Në qoftë se vërtet më do, bën mirë tē mos shkelësh më kurrë në këtë shtëpi! - Kjo ishte e gjitha çi tha Amaranta, për tē mos iu kthyer më këtij muhabeti.

Ursulës iu duk se do çmendej nga turpi. Pietro Krespi i përdori tē gjitha mënyrat e lutjeve dhe tē përgjérimeve. Dhe e poshtëroi veten aq, sa më keq sa s'kishte ku vinte. Derdhilot tē nxehjtë një pasdreke në prehrin e Ursulës, që s'po dinte si ta ngushëllonte. Në netët me shi njerëzia e shihnin Krespin me një çadër mëndafshi në dorë, që i binte vërdallë shtëpisë së Buendiaive, shkonte me shpresën mos pikaste ndonjë rrëzëllim drite në dhomën e gjumit tē Amarantës. Kurrë më parë nuk kishte qenë i veshur me aq sqimë se gjatë atyre kohëve tē fundit. Pamja e njeriut fisnik, por tejet tē brengosur, si e ndonjë perandori u hijeshua dhe më nga deliri i madhështisë. Me lutjet e veta po i bezdiste dhe shoqet e Amarantës, që mblidheshin tē qëndisnin në verandën e saj, u përgjerohej që t'ia ndërronin mendjen. E la pas dore punën, e ngryste ditën në zyrën e vogël në anën e pasme tē dyqanit, duke shkruar letra dashurie, që ia dërgonte Amarantës, duke i futur në zarfe o petla lulesh, o futura tē thara; por ajo ia kthente ato letra pa i hapur fare. Më pas ai mbyllej me orë tē tëra dhe i binte kitarës. Një natë prej netësh ia mori dhe këngës. E gjithë Makondoja u zgjua si e magjepsur, a thua tē ndodhej në qellin e shtatë: dëgjonin tē përgjëruar tingujt e kitarës, që nuk dukeshin se ishin tē kësaj bote; dëgjonin zërin e prushtë tē një mashkulli, që kurrë ndonjëherë s'e kishin dëgjuar më parë. Në tē gjitha shtëpitë e fshatit Pietro Krespi pa drita tē ndezura, por nuk pa tē ndizej ndonjë drithë në dritaret e Amarantës.

Më dy nëntor, tē Dielën e tē Vdekurve, vëllai i tij hapi dyqanin dhe i gjeti të gjithë shandanët ndezur, tē gjitha kutitë

muzikore tē kurdisura, tē gjitha orët tē ndaluara në një pasmesnate dhe në mes tē atij ndriçimi dhe kumbimi tingujsh tē ngatërruar e pa Pietro Krespin te tryzeza e purës me damarë tē prerë dhe me tē dyja duart tē kredhura në një legen tē mbushur me alkool.

Ursula urdhëroi që t'i bëhej përshpirtja në shtëpinë e saj. Patër Nikanori kundërshtoi tē mbante një meshë në kishë dhe ta varroste në vend tē shenjtëruar. Ursula i tregoi dhëmbët:

- Në atë mënyrën e vet, që nuk mundemi ta kuptojmë as unë e as ti, ai njeri ka qenë një shenjtor, - i shfreu ajo. - Do ta varros edhe kundër vullnetit tuaj, dhe do ta varros pranë varrit tē Melhiadesit!

Dhe ashtu bëri, pati përkrahjen e të gjithë fshatit. Varrimi qe madhështor. Amaranta nuk doli nga dhoma e gjumit. Në shtrat siç ishte e dëgjoi vajin e Ursulës, hapat dhe pëshpërimën e njerëzve që e vërvhan shtëpinë, dëgjoi dhe vajin e vajtojave. Pastaj nuk dëgjoi më asgjë, ngaqë pllakosi një heshtje e thellë dhe u ndie kundërmimi i luleve tē shkelura. Edhe për mjaft kohë, sapo binte mugëtira, Amarantës i bëhej sikur e ndiente livandon e Pietro Krespit, por gjente në vete forcë sa tē mos përhumbet në atë kujtim tē mynxyrshëm. Ursula asaj i hoqi vizë. Ajo as që i ngriti sytë dhe nuk shprehu kurrfarë keqardhje atë ditë, kur Amaranta hyri në kuzhinë dhe vuri dorën në prushin e vatrës dhe e mbajti sa i dhëmbi aq fort, saqë nuk ndjeu më kurrfarë dhimbje, por vetëm erën e mishit tē saj tē përzhitur. Ishte një kurë e tmerrshme për t'u shëruar nga brejtjet e padurueshme tē ndërgjegjes. Disa ditë e panë tē endej nëpër shtëpi me dorën tē futur në një enë me tē bardhë veze, dhe, kur më në fund iu shëruan plagët e djegies, u duk sikur e bardha e vezës ia kishte mbyllur dhe çibanët e zemrës. E vëtmja gjurmë e jashtme, që i kishte lënë pas tragjedia, ishte fasha prej garze tē zezë, me tē cilën e pat mbështjellë dorën e djegur dhe që do tē mbante deri në vdekje.

Pietro Krespi është i vetmi personazh i romanit:

që përjeton ndjenjën hyjnore tē dashurisë
por dhe
që vdes për dashurinë.

Kjo lidhet me karakterin e tij, por dhe me temperamentin prej italiani.

Në paragrafin e parë përshtkuhet me **ngjyra nga më romantiket** atmosfera ndërmjet dy tē dashuruarve:

Në verandën e tejngopur me aromë manxurane dhe trëndafilash, ai i përkthente sonetet e Petrarkës, teksta ajo thurte dantella...

Epiteti kompozitë e tejngopur na sjell imazhin e një **mjedisi përrallor** ku përzihen tingujt, aroma e ngjyra nga më tē mrekullueshmet.

Dashuria e Krespit është një ndjenjë që **fillimi** **shëndetësor** e **kishte gjegjësen e saj**. Në paragrafin e parë autorit sjell detaje që e përforcojnë se kjo ishte një lidhje që kishte edhe dhënësin, edhe marrësin.

Ndjeshmëria e Amarantës, sharmi i saj i përbajtur e, megjithatë, magjepsës, kishin endur përreth tē fejuarve një si pëlhurë tē padukshme merimange, tē cilën ai me shumë mundim detyrohej ta hapërdante, ndaj dhe nuk dilte dot nga shtëpia e saj më parë se ora tetë e mbrëmjes...

Parografi i dytë fillon me fjalinë: Pasi kishte kaluar një oqean tē tërë...

Pra, na përgatit që pas gjithë këtyre gjasave ne presim zgjidhjen.

Asnjë fjalë, asnjë shpjegim nuk sqaron reagimin befasues tē Amarantës.

Të vetmet detaje tē dyshimta mund tē merren këto:

në paragrafin e parë - Ishte një periudhë fejese disi e mugët, sepse italiani vinte gjithmonë kur binte mugëtira...

në paragrafin e dytë - Vetëm se ajo, krejt ndryshe nga Rebeka, nuk po mëfente kurrrafë padurimi...

këto detaje kur i lexon për herë tē parë nuk tē bien në sy, por u rikthehet pasi befasohesh nga reagimi i Amarantës.

Shkrimitari e bën dhe vetë lexuesin tē besojë se kishte ardhur çasti i shumëpritur:

Askush nuk kishte as pikën e dyshimit që Amaranta do tē bëhej një bashkëshorte e lumtur.

Te fjalë Askush përfshihet dhe lexuesi.

Durimi dhe **palëkundshmëria** e saj nuk kanë lidhje me ndrojtjen e një vajze virgjëreshë, as me atë tē një femre lozonjare që do tē luajë me djalin e dashuruar. Amaranta, duke qenë **viktimë e vetmisë**, nuk arrin dot tē lirojë veten e vet nga ky ngujim; ajo nuk luan me Krespin, ajo kërkon **ta vëré veten në provë** se sa mund tē durojë, prandaj dhe përgjigjja negative ishte e menjëherëshme dhe e prerë (as e vdekur nuk do pranon tē martohej me tē) duke u bërë kështu dhe shkaktare e vdekjes së tij. Edhe **dënimë fizik** që i jep ajo vetes është më tepër, provë sesa mund tē durojë dhimbjen (nga brerja e ndërgjegjes), sesa nga dashuria për Pietro Krespin.

Ndryshe nga ajo, Pietro Krespi **dashurinë e sheh si një ndjenjë ripërtëritëse**, pa të cilën jeta nuk ka kuptim. Prandaj në kohën para propozimit ai ripërtërihet moralisht, fizikisht, madje dhe financiarisht:

Lumturia i solli me vete edhe mirëqenien...

Ai nuk e vret veten as nga turpi i refuzimit dhe as nga nderi i prekur i burrit, por nga dëshpërimi dhe pesimizmi i thellë. Në mendjen e tij ai kishte thurur **planet e së ardhmes duke i mëshiruar në figurën e Amarantës**. Prerja e kësaj mundësie e çoi atë në prerjen e damarëve.

Prandaj dhe **vdekja e tij ishte madhështore**, se, sipas autorit që flet me fjalët e Ursulës, e meritonte të ishte e tillë:

Në atë mënyrën e vet që nuk mundemi ta kuptojmë as unë as ti, ai njeri ka qenë shenjtor...

Detajet me të cilat përshkruhet **vdekja**, nuk kanë asgjë të frikshme, të shëmtuar apo për t'u mishëruar, përkundrazi ato janë magjepsëse në penën e Markesit:

Më dy nëntor, të Dielën e të Vdekurve, vëllai i tij hapi dyqanin dhe i gjeti të gjithë shandanët ndezur, të gjitha kutitë muzikore të kurdisura, të gjitha orët të ndaluara në një pasmesnate dhe në mes të atij ndricimi dhe kumbimi tinguish të ngatërruar e pa Pietro Krespin te tryeza e punës me damarë të prerë...

Atmosfera magjepsëse, karakteristikë për prozën e **realizmit magjik**, përshkruhet me detaje mbresëlënëse; epitetet, situatat krahasuese, autori i zgjedh në përshtatje me këtë atmosferë:

E gjithë Makondoja u zgjua si e magjepsur, a thua të ndodhej në qjellin e shtatë: dëgjonin të përgjieruar tingujt e kitarës, që nuk dukeshin se ishin të kësaj bote; dëgjonin zërin e prushtë të një mashkulli, që kurrë ndonjëherë s'e kishin dëgjuar më parë...

Dhe këto përforcohen akoma më shumë me përdorimin e **ndajfoljeve kohore**: kurrë ndonjëherë...më parë...

Paragrafi i fundit del në **kontrast** me paragrafët e tjera. Duket një atmosferë **bardhezi**. Bie ai vrulli magjepsës e madhështor; **epitetet** janë me ngjyra më **reale**:

heshtje e thellë, lule të shkelura, kujtim i mynxyrshëm, kurë e tmerrshme, brejjet e padurueshme

Gjurmët që mbeten nga dashuria hyjnore e Pietro Krespit, e cila ishte e paradënuar të përfundonte tragjikisht në një botë të mbushur me perversitet që lindin nga **vetmia**, jepen nëpërmjet dy detajeve:

*Era e livandos që ndiente Amaranta mbasditeve – detaj shpirtëror
Dora e mbështjellë me garzë të zezë e Amarantës – detaj fizik*

Ky fragment përbëhet nga **paragrafë rrëfyes e dialogues**; por brenda paragrafëve rrëfyes kemi **fjali përshkruese**.

Fjalët e personazheve dalin në **dialog** (në ligjëratë të drejtë).

Koment - AMARANTA DHE VDEKJA

Përshkrimi i vdekjes së Amarantës, pas kuvendimit me Vdekjen, se do ta merrte pasi të thurte rrobat e të përgatiste vetë arkivolin, është një nga skenat më mahnitëse të romanit, ku ndërthuren aq natyrshëm elementet fantastike me elementet reale, si veçori e realizmit magjik.

Në çastet e fundme të jetës, Amaranta nuk e ndjeu veten aspak si të dështuar në jetë, por e ndjeu të çliruar nga çdo lloj hidhërimi, sepse vdekja i pat bërë një privilegji: i qe shfaqur vite më parë. Amaranta e kishte parë një pasdreke zhugu përcëllues duke qeshur ulur në një qoshe të verandës. E kishte njojur menjëherë, nuk iu duk aspak e frikshme: ishte si një grua qëmoti, e veshur me një fustan blu, me flokë të gjatë dhe që i ngjante shumë Pilar Ternerës së asaj kohe, kur ndihmonte në kuzhinën e Buendiave. Në verandë hynin e dilnin edhe njerëz të tjera, por nuk e pikasnin, ndonëse Vdekja ishte aq reale dhe aq njerëzore, saqë një ditë prej ditëve iu lut Amarantës t'ia shkonte pak perin në gjilpërë²⁾. Vdekja nuk i tha se kur duhej të vdiste, nuk i tha as sa orë më përpara do t'i trokiste në derë; i tha vetëm të fillonte të endte rrobat e saj të vdekjes, t'i kishte gati më gjashtë të prillit të vitit të ardhshëm. E porositi t'i bënte e t'i qëndiste me sa më shumë mjeshtëri e madhështi, ashtu si do t'ia kishte asaj vetë ëndë. I tha edhe se do të kishte vdekje pa dhimbje, pa frikë e pa pezmatim. Që të rrekej sa më gjatë me përgatitjen e rrobave, Amaranta porositi fill liri dhe e endi vetë pëlhurën e qefinit në tezgjah. Dhe e endi me aq merak, sa iu deshën plot katër vjet për ta mbaruar. Pastaj iu vu qëndisjes sa më shumë që i afrohej fundit të pashmangshme, aq më shumë i ngulitej bindja se vetëm një mrekulli mund ta shpëtonte nga ky fatalitet. I hodhi një vështrim me sytë e mendjes së kaluarës, e qortoi veten që e zinin të dridhurat kur kujtonte erën e livandos të Pietro Krespit²⁾, e kuptoi dhe honin e vetmisë gjatë tërë kësaj kohe. Dhe tani ishte pajisur me këtë fat të sajin, saqë nuk e mérziste aspak fakti që i ishin mybyllur shtigjet e rregullimit të atij fakti. Tani ajo rronte me një qëllim të vetëm, t'i përfundonte rrobat e vdekjes³⁾. Hoqi dorë nga marifetet e kota për ta zgjatur sa më shumë gatitjen e tyre. Shpejtoi punën. Një javë më përpara e përllogariti që dorën e fundit do jua jepte rrobeve natën e katërt shkurtit. Por ndodhi kështu që atë natë bëri një stuhi e fortë dhe Makondoja mbeti pa drita; qëndismën e fundit e mbaroi të nesërmen, në orën tetë të mëngjesit (të atillë qëndisme nuk kishte parë ndonjëherë syri i njeriu) dhe pa pikën e tronditjes shpalli se do të vdiste atë mbrëmje. Amaranta porositi që të lajmërohej i gjithë fshati, i qe mbushur mendja se njeriu mund t'i ndreqte gabimet e bëra në jetën meskine, duke u bërë njerëzve goftë edhe një të mirë në çastet e fundit të jetës: ia tha mendja që ky shërbim do të ishin letrat që do jua çonte të vdekurve në atë botë.

Lajmi që Amaranta Buendia do të vdiste atë mbrëmje dhe do t'ua çonte letrat atyre të matanë varrit u përhap me shpejtësi rrufeje në mbarë Makondon. Në orën tre të pasdites një arkë e madhe në dhomën e ndenjjes qe mbushur kapicë

me letra. Kush nuk donte të shkruante, i dha Amarantës porosi me gojë; ajo i shënoi në një bllok bashkë me emrin dhe datën e vdekjes së marrësit.

- Mos u bëni merak! - u thoshte të interesuarve. - Me të mbërritur në atë botë, do pyes ku gjenden dhe do ia çoj porosinë.

Njante me një komedi zbavitëse. Amaranta nuk shfaqte as pikën e hutimit apo të turbullimit, asnjë brengosje e dëshpërim, përkundrazi, po dukej sikur detyra që merrte përsipër e kishte përtërirë⁴⁾. Trupin e mbante si kurdoherë drejt, po të mos i kishte mollëzat aq të kërcyera dhe disa dhëmbë të rënë, do dukej shumë më e re nga ç'ishte në të vërtetë. U dha porosi njerëzve të shtëpisë që letrat t'i fusnin në një arkë tjetër të lyer me katran dhe e përcaktoi me gojën e saj si e ku duhej vendosur në varr, që arka të mbrohej nga lagështira. Po atë mëngjes kishte thirrur një marangoz dhe e kishte porositur t'i merrte masën për arkivolin, si të ishte fjala për masën e ndonjë fustani⁵⁾. Ato orë të fundit rrezatonte aq shumë gjallëri, saqë shumëkujt i lindi dyshimi mëkatues mos po tallej me të gjithë. Nisur nga përvaja që Buendiat vdisnin pa hequr ndonjë lëngatë. Ursula nuk e vuri asnjëherë në dyshim këtë parandjenjë të Amarantës për të vdekur, por e kapi frika mos dërguesve të lajthitur të këtyre letrave, nga padurimi që ato të mbërrinin sa më shpejtë atje ku duhej, mund ta kallnin Amarantën për së gjalli në varr. Ndaj dhe dha urdhër që shtëpia të boshatisej nga mizëria e njerëzve: këta iu sulën të pakënaqur, por Ursula nguli këmbë në të vetën. Gjithë ç'kishte pasur të sajën Aramanta ua kishte shpërndarë të vobektëve, kishte lënë mbi arkivolin prej dërrasash të pastrguara vetëm rrrobat e vdekjes dhe pantoflat e

ashpra prej shajaku, që donte t'i merrte domosdo me vete. Në të ngrysur në shtëpi çdo gjë ishte bërë gati për vdekjen; në qoftë se në atë orë në atë shtëpi dukej ndonjë që të ishte vërtet i gjallë, kjo ishte Amaranta, që kishte gjetur, madje, edhe kohë për të prerë kallot. Nipi dhe mbesa që po shkonin në koncert u ndanë prej saj me një lamtumirë hokatare, duke i premtuar se të shtunën e ardhshme do të shtronin një gasti të madhe me rastin e ringjalljes së saj.

I shtyrë nga fjalët e përhapura në popull se Amaranta Buendia po grumbullonte letra për të vdekurit, ia bëhu me një frymë pater Antonia Izabeli për t'i dhënë kungatën e fundit, por iu desh të priste mbi një çerek ore derisa ajo, që i kishte minutat të numëruara, të dilte nga banja. Kur iu shfaq ashtu me një këmishë të hollë, të bardhë, me flokët të lëshuar, prifti i rrëgjuar nga pleqëria pandehu mos kishin dashur t'i punonin ndonjë rreng, kurse dhjakun e nisi sakaq për në shtëpi. Bëri si bëri dhe vendosi ta provonte fatin, mos ajo tregohej e gatshme të rrëfehej, që s'e kishte bërë kurrë gjatë më se njëzet vjetëve. Amaranta ia preu shkurt: nuk kishte nevojë për asnjë ndihmesë kishtare; ndërgjegjen e kishte qelibar. Kush e dëgjoi u indinjua: e ç'na qenka ky mëkat i pashlyeshëm që paska mbi vete Amaranta që shkuaka deri në atë masë sa të fyente edhe Perëndinë! Sakaq, Amaranta u shtri në krevat dhe i kërkoi Ursulës të dëshmonte sy të gjithëve që ajo ishte e virgjër.

- Ta dinë të gjithë, - thirri, që Amaranta Buendia po ikën nga kjo botë e paprekur, ashtu siç erdhë⁶⁾.

Nuk u ngrit më nga krevati. Mbështeti kokën në jastëk, si të ishte vërtet e sëmurë, flokët i thuri në dy gërshteta të

gjata, pastaj i lidhi kular te veshët, ashtu siç duhej të shtrijej në arkivol, siç e pati udhëzuar Vdekja. Pastaj iu lut Ursulës t'i jepte një pasqyrë dhe, për herë të parë, pas dyzetë vjetësh, e pa ftyrën e vet, të shkretuar nga mosha dhe nga vuajtjet jo të pakta, u çudit sa shumë shëmbollente me atë përfytyrim që kishte ajo vetë përveten. Nga qetësia e thellë që mbretëroi në dhomën e Amarantës Ursula e kuptoi se kishte rënë mbrëmja.

- Ndahu me Fernandën! - i tha së bijës.

- Një çast pajtimi vlen më shumë se një jetë e tërë në miqësi.

- Tani as që ia vlen - ia ktheu Amaranta.

Nipi me mbesën që shkuan në koncert e kishin mendjen tek ajo. Në mes të shfaqjes dikush ua pëshpëriti lajmin në vesh. Kur iu afroan shtëpisë, iu desh ta hapnin rrugën me bërryla; kur hynë, panë kufomën e virgjëreshës së plakur; ishte e shëmtuar, e zbërdhulët, me fashën e zezë rrëth dorës, veshur me atë këmishën e mrekullueshme, të rregulluar dhe të rehatuar, kurse pranë arkivolit qëndronte arka me letrat.

Përkthyer nga R. Shvarc

PËRKTHYER KOMENTIT

- 1. **Shpirtëzimi dhe ftyrëzimi i Vdekjes** duhen parë jo vetëm si një mjet stilistik, por edhe si një dëshirë e përhershme e njeriut për të zbuluar misterin e Vdekjes para se ajo ta marrë. Prandaj në këtë fragment ajo paraqitet tepër njerëzore dhe e zakonshme: *Vdekja ishte aq reale dhe aq njerëzore, saqë një ditë prej ditëve iu lut Amarantës t'ia shkonte pak perin në gjilpërë...*
- 2. Kujtimi për Pietro Krespin më tepër sesa me mallin e nostaljinë, lidhet me pendimin. *...I hodhi një vështrim me sytë e mendjes së kaluarës, e qortoi veten që e zinin të dridhurat kur kujtonte erën e livandos të Pietro Krespit, e kuptoi dhe honin e vëtmisë gjatë tërë kësaj kohe.* Nuk është rastësore që autor i pranë emrit të Pietro Krespit vendos fjalën honë i vëtmisë.
- 3. Është kjo vetmi e pangushëlluar, që e çon atë drejt perversitetit (ngujimit të vvetves brenda katër mureve), që i bëhet burim vuajtjeje të tmerrshme. Ngre krye kështu ideja markesiane: **fajtor** për këtë apo atë ngjarje nuk janë aq rrethanat e rastësítë, sa janë vetë **njerëzit** me kryeneçsinë dhe parregullisë e tjera të karakterit. *...Dhe tani ishte pajisur me këtë fat të sajin, saqë nuk e mërziste aspak fakti që i ishin myllur shtigjet e rregullimit të atij fakti. Tani ajo rronte me një qëllim të vetëm, që t'i përfundonte rrrobat e vdekjes.*
- Jeta vërmittare e bën aq të mistershme figurën e Amarantës dhe takimin e saj me Vdekjen, të cilën nuk e vë re askush, përvëç saj. Për ironi të fatit, gjithë jetën e çoi pa asnjë synim, ndërsa vetëm tani në prag të vdekjes ajo gjeti qëllimin për të jetuar.

4. Prandaj asaj i lind ideja pér tu bërë mirë njerëzve në fund të jetës; në vetvete ajo është e bindur se, pérderisa Vdekja iu shfaq vetëm asaj, do të thoshte se ajo ndryshe nga njerëzit e zakonshëm, zotëronte **aftësinë e komunikimit me botën tjetër**.

...Ngjante me një komedi zbavitëse. Amaranta nuk shfaqte as pikën e hutimit apo të turbullimit, asnje brengosje e dëshpërim, përkundrazi, po dukej sikur detyra që merrte përsipër e kishte përtërirë...

Vini re se autori thotë "ngjante" dhe jo "ishte", duke e lënë pezull interesin e lexuesit: në këtë përshkrim të realizmit magjik është **fshirë kufiri ndërmjet realitetit dhe fantastikes**. Komunikimi i Amarantës me botën e të vdekurve bëhet i besueshëm, pasi edhe në realitet, ekziston vërtet komunikimi shpirtëror ndërmjet të gjallëve dhe të vdekurve.

5. Të gjitha përgatitjet e Amarantës pér vdekjen e saj autori i përshkallëzon shumë natyrshëm, duke dalluar **përgatitjet materiale** dhe ato **shpirtërore**.

...Po atë mëngjes kishte thirrur një marangoz dhe e kishte porositur t'i merrte masën pér arkivolin, si të ishte fjalë pér masën e ndonjë fustani...

Kjo ndërhyrje e autorit të lë përshtypjen sikur edhe ai vetë çuditet me qetësinë e personazhit të tij. Kjo është një veçori stilistike e Markesit, që i lë personazhet të veprojnë, pavarësisht prej tij. Kjo i bën ato aq reale dhe aq të besueshme.

6. Pohimi "Ta dinë të gjithë ... që Amaranta Buendia po ikën nga kjo botë e paprekur, ashtu si erdhi, ndonëse në gojën e saj ndihet si krenari, se kishte jetuar një jetë pa asnje mëkat, nga autori përcillet si një ironi e fatit.

Ndër veçoritë dalluese të stilit të Markesit është **pirja pér ta shkrirë poezinë me prozën**. Në roman fraza është e ndërtuar sipas rregullave të ligjërimit prozaik, por në çdo hap ndihet përfjetim poetik i botës dhe meditimi pér të. Kemi gërshtetim të elementit fantastik, me atë fetar, **zakonor** dhe **real**.

ISMAIL KADARE

"Kështjella" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Romani "Kështjella" u botua në vitin 1970 në Tiranë. Koha rreth së cilës zhvillohen ngjarjet e romanit është mesjeta. Një fakt historik, rrethimi i Krujës nga një ushtri osmane prej shtatëdhjetë mijë vetash, i shërben autorit si themel pér të shkruar këtë roman me temë historike. Me simbolikën dhe gjuhën artistike ky libër i kalon caqet e një romani historik.

Subjekti Çadrat e bardha të rrëthuesve osmanë e kanë kthyer mjedisin pérreth kështjellës në një peizazh dimëror. Grupe etnike, që nga akinxhinjtë deri te batalionet e elitës së jeniçerëve apo të serdengjeshtrëve, të renditur në mënyrë hierarkike, përbëjnë kontingjentin e trupave osmanë. Në kampin e turqve gjendet gjithçka që i duhet ushtrisë dhe kryekomandanit të saj të përgjithshëm, Tursun Pashait, pér fuqizimin e forcës së tyre luftarake - që nga fonderia e derdhjes së topave, deri te hanëmet nazike të haremrit.

Rrëfimi mbështetet në betejat mes shqiptarëve në fortesën e tyre dhe armatës osmane në fushimin e tyre. **Pjesët ku flitet pér kështjellarët** janë të shkurtra dhe të shkruara si të janë shkëputur nga kronika të vjetra (rrëfimi në këtë rast bëhet në **vetën I shumës**). Pjesa më e madhe e rrëfimit mbështetet tek osmanët, të cilët vizatohen përmes përpjekjeve të dëshpëruara pér të thyer qëndresën e kështjellarëve, pasi strategjitet e tyre dështonin njëra pas tjetrës. Pak kohë pas rrëthimit, fillojnë e prezantohen anëtarë të kampit osman, që e kalojnë natën duke bredhur nëpër çadra dhe duke pirë raki. Ata janë Mevla Çelebiu, kronikani zyrtar i ekspeditës; Sadedini, poeti, që ka pér detyrë që fitoret e turqve t'i kthejë në vargje epike; astrologu i kampit, që ka pér detyrë të përcaktojë kur yjet janë të mbarë pér një sulm, dhe Tuz Okçan, një oficer jeniçer.

Rrëfimi vërtitet rrëth këtyre të katërve, por edhe të disa personazhe të tjera, si kryeveqilharxhit apo kryemekanikut, pér tu përqendruar kryesisht te kryekomandanti Ugurlu Tursun Pashai. Udhëheqësi i ekspeditës, Tursun Pashai, karakterizohet nga një pasion i çmendur pér pushtet, i cili e kthen mënyrën e tij të të vepruarit në një refleks të ulët, të pamendar. Nga ky rrëthim varet nderi i tij personal, ndaj zgjidhja e vetme pas dështimit me kështjellën i mbetet vetëvrasja.

Këndvështrimi nga kampi kundërshtar Është karakteristikë e stilit të Kadaresë që t'ia "besojë" këndvështrimin e rrëfimit, personazhit të vet, qoftë ky edhe antagonist, si në rastin e Gjeneralit; edhe në këtë roman pjesa më e madhe e ngjarjeve rrëfehen (në **vetën III**) nga këndvështrimi i Tursun Pashait. **Zhvendosja e shumicës së ngjarjeve në kampin osman** bëhet me qëllim që të hidhet drithë mbi karakterin psikologjik të kundërshtarit. Ushtrinë osmane, atë botë hibride, mistike, moralisht të shfrenuar dhe gjithsesi të çuditishme, Kadareja e ka parë prej shumë këndvështrimesh: etike, psikologjike, filozofike, religioze etj.

Parimi i kontrastit Në romanin "Kështjella" ballafaqohen **dy botë**, dy ideologji të kundërtat: nga njëra anë kemi njerëz të bashkuar me synime, pikëpamje e ëndrra të përbashkëta dhe qëllim të përbashkët, nga ana tjetër kemi një grumbull të madh njerëzish, me përbërje etnike të ndryshme, që as e njojin njëritjetrin; i vetmi qëllim i jetës së tyre është fitimi personal.

Po kështu janë në ballafaqim dhe dy qëllimet për të cilat luftojnë palët e ndryshme: ideja e dhunës, që mbron pala osmane dhe ideja liridashëse, që e mbron pala shqiptare.

Femra shqiptare del në kontrast me **femrën osmane**: gruaja shqiptare lufton në krah të burrave luftëtarë në mbrojtje të lirisë dhe të familjes, ndërsa femra osmane është e dënuar të jetë e myllur dhe përmes perdeve të renda të dhomave nuk sheh asgjë se ç'ndodh jashtë.

Simboli i kështjellës ngrihet në nivelin e një **miti jetësor kombëtar**. Ajo është atje e palëvizur në raport me kampin me çadra që është i përkohshëm.

Simbolika Në roman simbolika e shiut është kudo e pranishme; edhe ajo ndërtohet **e shiut** mbi parimin e kontrastit.

Për kampin osman **shiu sjell humbjen**, frikën, dyshimin, ankthin, dështimin, vëtëvrasjen, largimin:

Shpirti i tij po ikte nëpër shi.

Për kështjellarët **shiu sjell** pjellorinë tokësore, shpresën, lumturinë, fitoren:

Gurët derisa lageshin dukej se po e nxirrin jo vetëm të nxehën, po ankthin e krejt kësaj vere. Ata ngjanin si të gjallë...

Veçori të Fjalia e Kadaresë është **koncize**, plot **kuptim** dhe **tension**, e qartë dhe **stilit** bindëse.

Pas disa fjalive të njëtrajtshme që duket sikur sjellin monoton, vjen menjëherë një shprehje metaforiko-simbolike, e cila i lë mbresë lexuesit duke i ushtuar në vesh si një tingëllimë e fuqishme, e tmerrshme apo e këndshme.

kampi i madh i ngjante një sfungjeri gjigant, që po mbushej me gjak dhe djersë...

Shprehjet janë të mbushura me **krahasime**, **epitete**, **metaforave** dhe **simbole** kontekstuale, të cilat sjellin pamje asociative dhe evokuese; nëpërmjet tyre zgjerohen rrathët e domethënies së kontekstit në të cilin gjenden.

Po kështu një figurë e preferuar mbetet **krahasimi**. Nëpërmjet tij shprehen kuptime të thella që lidhen me përshkrimin e gjendjes psikologjike të personazheve, me përshkrimin e sulmeve apo të mjedisit dhe të motit:

Ato i ngjanin një ankthi të rëndë, që të shtyp e të shtrydh vazhdimisht dhe nuk të le të zgjohesh.

Gjatovina u ngrit përsëri si qafë e hollë përbindëshi dhe u mbështet prapë te muri.

...poshtë moria e tendave, si në një èndërr të keqe, rrkej të krijonte një spikamë të re, një askundajë, sic mund të thuhej...

...Dukej sikur një kafshë e madhe me mijëra gjymtyrë po kruhej ngadalë e në mënyrë të vazhdueshme mbi sipërfaqen e tokës...

Mesazhi i Kadareja e shfrytëzon historinë që të nxjerrë prej saj një përvojë të qëndresës caktuar; përmes saj ai kërkon të flasë për problemet e kohës sonë. Pra, nuk është thjesht një roman për rrethimin e një kështjelle në shek. XV, por dhe një apel kundër dhunës dhe **mostolerancës njerëzore**.

Duke shkruar përmënyrën e luftës së hordhive osmane kundër shqiptarëve, Kadareja heq një paralele të qartë duke dënuar **keqpërdorimin e sotëm të shkencës** në qëllimet luftarake.

Mjeshtri i gjuhës dhe i figurës poetike, Ismail Kadare është, njëkohësisht, njohës i mirë i **simbolikës dhe i mitologjisë kombëtare**.

Por në të njëjtën kohë, realizmi dhe ndjenja e lartë e ironisë i jep **një kthesë moderne** romanit, duke ndikuar në strukturën artistike.

Koment - PRERJA E UJIT

- fragment - (f.217)

Më në fund na e prenë ujin. Kur kali i bardhë nisi të vërtitej si një mallkim rrotull mureve, ne e morëm në krye për një marrëzi të tyren, punë magish a ritesh parakë. Vetëm konti që gjer vonë pas mesnate ishte marrë me shkoqitjen e zjarrmureve, e dinte të fshehtën. Ajo lidhej me gardhin, e të dyja bashkë me ujin. Ndërsa ne mahnjeshim sipër mureve, ai ishte myllur në kishë e salej. Dalëngadalë fjala u hap dhe, sado që vazhdonim të talleshim, ankthi po na kapte. Ndonëse nuk e dinim krejt të vërtetën, një frikë na pushtoi. Ishim, sic thuhet, ngrij e shkrij. Konti, i verdhë në ftyrë, erdhë dhe ai mbi muret dhe vështronte gjithë pikëllim. Ai, që s'ishte tutur nga arma e re, dukej se i druhej këtij kali. Më pas, kur gjithçka kishte mbaruar, na e shpjegoi se ujësjellësi, ashtu sic që sheshuar e në atë udhë të panatyrshme, që vinte, ishte i pazbulueshëm nga mendja njerëzore. Mirëpo, porsa njeriu u hoq mënjanë për t'i lënë vendin shtazës, ai u fik. Mosmendja në

këtë rast ishte më e rrezikshme se mendja.

Kur ujët shpërtheu dhe gropë po shndërrohej atje poshtë në hurdhë të zezë, vajzat tonia ia dhanë vajit bashkarisht. Pastaj shkuan të gjitha në hierore e iu lutën zonjës Shën Mëri.

Gjer në mesnatë ata festuan prerjen e ujit. Brirët e tyre, lodrat, fyjet, camunxat, rrëshkët me pipëza e Zoti e di çfarë, gjëmonin e cijatnin si zëra dreqërisht. Kjo vazhdoi gjersa ra kushtimi. Gjergji ynë që, sic duket, e mori vesh prerjen e ujit, më në fund ra mbi ta.

Ka kaluar mesnata. Logu i tyre paskaj përpëlitet e gulçon sikur po e presin me gëershërë kahmos. Gjergji është atje poshtë, midis tyre. I grin e i çmend, ashtu si di ai. Nata është e zezë shkrumb e ne nuk shohim asgjë. Ndjejmë vetëm fërtymën e tij. Jemi mbledhur te portat, gati për t'i hapur e për t'u hedhur mbi ta, po të jetep urdhri. Një grua që nga muret thérret: Gjergj, Gjergj, hakmerru për ne, vraji ata!

*Fragmentet janë marrë nga "Kështjello"; Ismail Kodare; botoi: "Onufri".

Këndvështrimi i kështjellarëve

Faqet e shkruara me shkronja të pjerrëta në roman rrëfehen në **vetën I shumës**, që do të thotë se ato shprehin mendimet e shumë njerëzve që janë të bashkuar për një qëndresë jetike. Në këto faqe më tepër paraqiten mendimet e kështjellarëve, sesa ndjesitë e tyre; ato nuk shprehin aksion, por ndërmjetësojnë në pëershkrimin e veprimeve të rrethuesve.

Pra, në njëfarë mënyre kemi një **hero kolektiv** (pala shqiptare), që është dhe kryeprotagonisti i romanit kundruall antagonistit, Tursun Pashës dhe mizërisë së ushtrisë osmane. Edhe kjo duhet parë si një simbolikë në kompozicionin e romanit.

Në kontekstin e vetës së parë shumës **Ne vijnë dhe emërtimet vajzat tonë, Gjergji ynë** (pra, gjithçka e jona). Kështjellarët konsiderohen si një grup i pandashëm, ku ekziston vetëm një marrëdhënie pronësie; nuk ka e jojta, e juaja, por vetëm: e jona, yni, tonat.

Kjo mënyrë përdorimi e përemrit pronor e bën shumë të prekshme marrëdhënien mes tyre. Skënderbeu del si një personazh në sfond, dhe thirret nga kështjellarët me emër: Gjergj. Raporti i tij me kështjellarët del mjaft i familjarizuar. Ata mburren me të, si mburret një familje me djalin e saj dhe gjithë shpresat i kanë tek ai:

Gjergji ynë që, siç duket, e mori vesh prerjen e ujit, më në fund ra mbi ta...

Gjergji është atje poshtë, midis tyre. I grin e i çmend, ashtu si di ai...

Pra, një fakt historik që ka ndodhur në realitet:

(Vetë me pjesën tjeter të ushtrisë prej afërsisht 8 mijë vetash, Skënderbeu qëndroi jashtë mureve të Krujës, duke pasur si bazë për veprimet e tij ushtarake, malin e Tumenishtit, në veri të qytetit (sot mali i Skënderbeut)...

Kadareja e shndërron në një rrëfim letrar.

Një nga karakteristikat e stilit të Kadaresë është se ai përdor një **fjalor mjaft të pasur** dhe në përshtatje me kohën e mjedisin historik:

Brirëte tyre, lodrat, fyejt, camunxat, rrëshekët me pipëza e Zoti e di çfarë, gjëmonin e cijatnë si zëra dreqërish.

Numërimi i gjithë këtyre objekteve është aq mbreslënës te lexuesi, sa të duket sikur secili prej tyre lëshon një tinguj në veshin tënd e të gjitha së bashku krijojnë një atmosferë aq të zhurmshme.

Mosmendja në këtë rast ishte më e rezikshme se mendja.

Po kështu fjalë **mosmendje** e krijuar nga bashkimi i pjesëzës mohuese *mos* me *fjalën mendja* krijuhet si antonim i kësaj fjalë.

Osmanët përdorën të gjitha format e mënyrat për të gjunjëzuar kështjellarët dhe njëra prej tyre ishte prera e ujit; gjetja e burimit nëpërmjet kalit të etur është një mënyrë që, sipas kontit, zor se i shkon ndër mend një mendjeje normale. Tursun Pashait i ishte dhënë rasti ose të mbetet në hierarkinë luftarake të sulltanit, ose të

bjerë, ndaj në lidhje me këtë Sulltani pat besuar se:

Sulmi i të dëshpëruarit është sulmi më i rrezikshëm...

Shpirtëzimi i mjedisit dhe i kampit kurinë osmanët vazhdimisht do të **metaforizohet** nga Kadareja, duke sjellë imazhin e një qenie gjigante që heq e gulçon në luftim me një armik akoma më të fortë se vetja.

Logu i tyre paskaj përpëllit e gulçon sikur po e presin me gërvshërë kahmos.

Është një shprehje tipike metaforike-simbolike, që më tepër duket si varg poetik, sesa si shprehje e një proze.

Koment - SULMI I FUNDIT

Kështjella po afrohej. Ishte hera e parë që i vinte aq pranë. Ja, perçet e zeza prej sere po lëkundeshin para syve të tij. Ato mbulonin copa muresh, copa gurësh, por nuk e fshihnin dot gjithë trupin e saj. Në pranverë, kur marshonte drejt saj, e kishte parë në èndërr. I ishte shfaqur atëherë si një grua dhe ndoshta kishte ndodhur kështu ngaqë kishte lexuar në atë kohë shumë kronika të vjetra luftërash, ku kronistët, duke dashur ta bënин sa më të rrokshme padurimin e pushtimit të kështjellave nga komandantët e lavdishëm, përdornin në pëershkrimet e tyre fjalë dhe krahasime që zakonisht përdoreshin për gratë. Kështu, si femër e vështirë, i qe shtirë në gjumë. Ai kapërthehej me të, i mbetur në djersë, por ajo nuk i jepej. Muret, pirqjet, gjymtyrët, portat dhe sytë e saj e mundonin, i rrëshqisnin nga duart, e shtypnin dhe i merrnin frymën. Dhe seksi i saj nuk ishte porta kryesore, siç mendohej, por diku thellë, fort thellë, e ndoshta përtej saj.

Brohoritjet e fuqishme të mijëra ushtarëve, që përshëndetën ardhjen e tij te muret, e shkundën. I rrethuar nga rojat dhe ushtarët xhelebù, u fut midis sulmuesve. Muret tani ishin fare afér.

Perdet e zeza prej sere po lëkundeshin në mënyrë të përzishme. Qindra jeniçerë, spahinj, azapë, vullnetarë, eshkynxhinj, dallkëllëçë, myselemë, ushtarë të vdekjes, ngjiteshin me furi nëpër shkallët që kishin filluar të merrnin flakë.

- Ju lutem, - thirri ai. – Përpara!

Zëri tij nuk u dëgjua, por lëvizjet e dorës i panë të gjithë. Në këmbët e qindra shkallëve po bëhej tani një përlleshje e vërtetë midis ushtarëve, që kërkonin të ngjiteshin të parët. Ata e dinin se tek ato shkallë të përgjakura, gjysmë të shkrumbuara, fillonte ngjitur në karrierë, gradat, haremët.

Tursun pashain po e dehte ndezullia e luftës. Brirët, flamurët, britmat, çomangjet, era e rrëshirës, shkallët që digjeshin, pluhuri i dendur, brohoritjet, gjaku, ulërimat; tërë ajo zallahi e tymosur dhe e përgjakur e mbështolli dhe i ra në kokë si pije e fortë. Vrapoi me kalë përskaj mureve, gati ngjitur me të, i ndjekur hap pas hapi nga rojat. Kështjellarët, siç duket, e njohën dhe lëshuan nga sipër një re shigjetash dhe yjsh të zjarrtë. Rojat e tij krijuan një mur me mburoja, duke zbuluar trupat e tyre. Njërit prej truprojave, që yraponte përbri tij, po i rritjej rreth fytit një qafore e kuqe gjaku.

Letërsi

Ai ngarendte. Ushtarët brohoritnin për padishahun, për profetin dhe për të. Herë pas here oshëtintë brohoritja e re "Roma! Roma!". Si shkrepitimë ia pëershkoi trurin emërimi i ri i arkitekt Kaurit, ose më mirë thashethemja e mbërritur tok me të se atij vetë do t'i besohej pushtimi i Kostandinopolit, nëse kthehej fitimtar.

- Përparr! - ulëriti prapë. - Fitore!

Te këmbët e shkallëve ushtarët shtyeshin edhe më tèrbueshëm për t'u ngjitur sa më shpejt atje lart. Gjatë ngjitet herë pas here fluturonin e binin poshtë mburojat, jataganët dhe disa herë copëra gjymtyrësh, që dukej sikur ata i flaknin për t'u lehtësuar.

Befas muret u rrotulluan, pirjet u zhvendosën humnëshëm mbi kryet e tij, perdet e përzishme të serës me ato qëndisje të kuqe gjaku u valëvitën si nga një stuhi dhe u duk sikur donin ta mbështillnin. Ai ra. Qielli u mbyll vrik sipër tij. Rojat i krijuan në çast një pullaz mburojash.

Dikush thirri me ulërimë:

- Pashai u vra.

Njëri nga truprojat, ai me qafore të kuqe rreth fytit, u përkul mbi të.

- Ngrimë, - tha Tursun pashai, - nuk kam plagë.

- U vra kali, - thirri truproja tjeter.

Tursun pashai u ngrit në këmbë. Pa kalë iu duk vetja sikur kishte rënë në një gropë.

- Pashai u vra, - thërriste zëri i parë me tmerr.

Ai u hodh mbi kalin tjetër që i prunë në çast dhe eci përparr. Rojat e ndoqën pas.

- Largohu nga muret, pasha! - thirri truproja. - Kaurët të njohën.

Shigjetat nga larg u bënë më të dendura. Megjithatë ai nuk u largua. I ra edhe një herë me kalë gjithë gjatësish, atje ku kryhej ajo që quhej "uftë". Këtë herë shfaqej në trajtë e një trysnie midis dy masave njérëzore: ajo që gjendej

poshtë dhe tjetra që rrinte lart. E lartmja, midis avujve të serës, e mjegullt dhe gjysmë e fshehur si demon, bënte çmos që tjetra të mbetej poshtë. E godiste pa mëshirë, e shkrumbonte, i hiqte qindra duar e këmbë. Ndërkajq, e poshtmja nuk sprapsej. Shkallë pas shkalle shtyhej lart, rrëshqiste në gjakun e vet, thonjazi qepej pas gurëve, dhe kur ia prisnin gjymtyrët, nxirrte në çast qindra këmbë e duart të reja, që s'kërkonin gjë tjetër veç të ngjiteshin, të ngjiteshin.

Ky ankth vazhdoi derisa ra muzgu. Në muzg ranë boritë e têrheqjes. Ndërsa taborët e panumërtë po e mbushnin përsëri logun e braktisur, Tursun pashai priste me padurim njoftimin e humbjeve. Kjo betejë, ndonëse nuk i dha fitore, nuk mund të quhej as e humbur. Asnjëherë nuk ishin ngjitur në mure një numër aq i madh ushtarësh. Si rregull, nga ushtarët që ngjiteshin, veç një pjesë e vogël zbrisnin, por ata që mbeteshin atje e jepnin jetën me një çmim të shtrenjtë. Atij i duheshin edhe disa sulme si ky, që mbrojtësit, të rralluar nga vdekja dhe të munduar nga etja, të mos ishin më në gjendje të mbronin të gjitha pikat. Atij i duheshin edhe disa ditë thatësirë. Vetëm disa ditë. Kështu thoshte me vete, por në thellësi të ndërgjegjes e dinte se nuk ishte ashtu. I lodhur nga mëdyshjet e linë nganjëherë veten të binte në ndërrime pa kuptim. Mendonte sikur pas shtatorit, të vinte për shembull, jo tetori me nëntorin, por korriku me gushtin. Ëndërronte një erë të marrë që të mund të ngatërronte muajt e stinët e vitit, ashtu si era e vjeshtës gjethet e thara. Nganjëherë i dukej se qysh nga dita e nisjes së tij për në luftë kishte kaluar një kohë kaq e gjatë, saqë ishin harruar shumë gjëra, vrullet kishin rënë, parashikimet dhe afatet përfitore apo humbje, ishin harruar gjithash. Kështu i dukej, sidomos natën, kur dilte

te hyrja e shatorres dhe kundronte logun e madh me atë mori tendash majuce, yjesë e gjysmëhënash prej bakri, bronzi dhe ari, një shkërbim i vrazhdë i qiellit. Dukej sikur këtë copë qielli e kishin zbritur me forcë në tokë që të përzihet e të gjakosej edhe ai me punët njérëzore. Duke vështruar për një kohë të gjatë shkretëtirën e natës, ai fillonte të mos besonte se diku larg, prapa rrugëve dhe reve, kishte qytete, zyra të ndryshme,

shtresa dhe dosje ku ishte shkruar çdo gjë, të gjitha të dhënat, përfundimet, meritat dhe dobësitet e zyrtarëve e të gjeneralëve. Në këtë orë, kur ai gjendej i vetëm përballë natës, ngjarjet çliroheshin nga vijueshmëria e tyre, lidhjet dobësosheshin, ishte e besueshme dhe e pabesueshme çdo gjë. Po vinte mëngjesi me saktësinë e tij mizore dhe gjithçka, sendet, rrjedhojat, ditët, rifitonin logjikën e vet, e cila, dihej që ishte kundër tij...

PËRKYK TË KOMENTIT

- Tek lexojmë këtë fragment e kuptojmë se nuk kemi të bëjmë me një libër të zakonshëm historik mbi trimëri të çartura; përparsi marrin skenat e aksioneve të përgjakura, kur valë-valë turqit shkatërrojnë vetveten. Pas sulmeve ballorre të dështuara, strategjitet e turqve bëhen gjithnjë e më pak heroike; prej idesë së gjermimit të tuneleve nën mure, te katapultimi i minjve të infektuar me sëmundjen e murtajës mbi frëngjitet e kështjellës apo prerja e ujit. Gjithçka që ata bëjnë u kthehet në të kundërt. Tani ata përsëri i rikthehen sulmit, në krye të të cilat ka dalë vetë Tursun Pashai.

• Kështjella po afrohej. Ishte hera e parë që i vinte aq pranë.

- Vini re këndvështrimin që vjen nga një situatë e kundërt: është Tursun Pashai që po i afrohet kështjellës dhe jo kështjella atij. Shpirtëzimi i kështjellës nëpërmjet metaforës follore bëhet me qëllim stilistik; i cili përforcohet dhe nga paragafi në vijim, kur kështjella krahasohet me një femër dhe sulmi ndaj saj me një akt seksual. Dëshira përtë marrë kështjellën i kthehet Tursun Pashait në një fiksim patologjik.

- Në këtë fragment Kadareja paraqet imazhe aq reale dhe aq madhështore në përgjakjen dhe makabritetin e tyre. Dhe, në fakt, këndvështrimi i përshkrimit ndodhet në një pozicion nga larg: nga ku mund të shohësh si në pëllëmbë të dorës krejt sulmin mbi muret e kështjellës, por dhe të kesh mundësinë përfitësuar dhe detaje të veçanta.

- Nga larg: Te këmbët e shkallëve ushtarët shtyeshin edhe më tèrbueshëm përtu ngjitur sa më shpejt atje lart. Gjatë ngjitet herë pas here fluturonin e binin poshtë mburojat, jataganët dhe disa herë copëra gjymtyrësh, që dukej sikur ata i flaknin përtu lehtësuar...

- Fiksim i detajeve: Njërit prej truprojave, që vravonte përbri tij, po i rritej rreth fytit një qafore e kuqe gjaku.

Letërsi

- Kadareja, përdor një numër të madh emërtimesh që lidhen me përbërjen heterogjene të ushtrisë së Tursun Pashait.
- Qindra jeniçerë, spahinj, azapë, vullnetarë, eshkynxhinj, dallkëllëçë, myselemë, ushtarë të vdekjes, ngjiteshin me furi nëpër shkallët që kishin filluar të merrnin flakë.
- Qëllimi përse lufton ushtria osmane qëndron në kontrast me qëllimin e luftës që bëjnë kështjellarët:
 - Në këmbët e qindra shkallëve po bëhej tani një përleshje e vërtetë *midis ushtarëve, që kërkonin të ngjiteshin të parët*. Ata e dinin se tek ato shkallë të përgjakura, gjysmë të shkrumbuara, fillonte ngjitija në karrierë, gradat, haremët.
 - Këtu qëndron dhe një nga arsyet e disfatës së tyre; përcara në ide, ndërsa kështjellarët funksionojnë si një trup i vetëm, pasi i vetmi qëllim i tyre është të mbrojnë tokën dhe lirinë nga pushtuesit.
 - Nëpërmjet një shprehësie metaforike-simbolike Kadareja na sjell imazhin e luftës, ndërtuar mbi kontrastin që dallon forcën e kështjellarëve nga ajo e ushtarëve osmanë; njëra (E lartmja) mbrohet – tjera (E poshtmja) sulmon;
 - Këtë herë shfaqej në trajtën e një trysnie *midis dy masave njerëzore*: ajo që gjendej poshtë dhe tjetra që rrinte lart...
- Aksioni jepet përmes përdorimit të një numri shumë të madh foljesh në kohën e pakryer, duke krijuar tablonë e një veprimi që vazhdon në kohën e shkuar:
 - E lartmja: e godiste, e shkrumbonte, i hiqte...
 - E poshtmja: shtyhej, rrëshqiste, qepej, nxirte, ngjitej...vetëm ngjitej
- Paragrafi i fundit, ndonëse ka dhe rrëfim, dhe përshkrim, mbizotërohet nga meditimi i Tursun Pashait. Ai ndodhet në dilemën mes humbjes dhe fitores; dhe ndonëse e di se humbja po i afrohet aq pranë, përsëri do t'i shohë gjérat jo si janë në të vërtetë, por ashtu si i dëshiron:
 - *Kjo betejë, ndonëse nuk i dha fitore, nuk mund të quhej as e humbur. Asnjëherë nuk i ishin ngjitur në mure një numër aq i madh ushtarësh.*
- Nga ana tjetër ai ka arritur në atë pikë, sa i var shpresat jo më te fuqia e ushtrisë së tij, as tek taktitat ushtarake, por te koha:
 - *Atij i duhesin edhe disa ditë thatësirë. Vetëm disa ditë...*
- Nëpërmjet përshkrimeve të natyrës autori depërtón në gjendjen e personazhit:
 - Duke vështruar për një kohë të gjatë shkretëtirën e natës ...
 - Nëpërmjet metaforës emërore tregohet shkretimi fizik, mendor e shpirtëror i Tursun Pashait si person dhe kryekomandant.
- Në këtë fragment gjejmë një përdorim të dendur fjalësh që kanë **nuanca të pasur**:
 - **kuptimore:**
 - ndeziullia e luftës..., ai ngarendte..., u zhvendosën humnershëm, thonjazi qejet...
 - pas gurëve...

PETRO MARKO

"Qyteti i fundit" - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Petro Marko ka qenë vullnetar në Luftën e Spanjës, ku ka luftuar i radhitur në brigadat internacionale; gjithashtu, në përfundim të Luftës ('44) ai mori pjesë në radhët e partizanëve italianë, duke i rënë kryq e tërthor Italisë, si luftëtar dhe komandat me përvjë luftarakë. Mbresat e kësaj përvoje ai do t'i hedhë në disa nga romanet e tij, njëri prej të cilit është "Qyteti i fundit", botuar në vitin 1960.

Subjekti Në këtë roman bëhet fjalë për fundin e ushtrisë pushtuese italiane në Shqipëri. Pas kapitullimit të fashizmit, në portin e Durrësit tubohen ushtarët e mbetur nga lufta dhe presin anijet nga Italia për t'u kthyer në vendin e tyre. Pikërisht gjatë ditëve të pritjes në këtë qytet të improvizuar buzë detit, shkrimitari Petro Marko do të zbulojë histori, drama, karaktere, psikologji të nxjerra nga njerëzit e qytetit të fundit. Përveç kësaj autori do të sjellë edhe rrëfimin për dashurinë e oficerit të ri shqiptar, Lekës, dhe prostitutës së bukur italiane, Ana Maria Monte, viktimë po ashtu e luftës dhe e fashizmit.

Struktura Romani rrëfen ngjarjet që ndodhin brenda 7 ditëve, aq sa qëndrojnë dhe linjat italiane e mbledhur në portin e Durrësit për t'u kthyer në Itali. Në këtë mënyrë autori sjell një strukturë të re të romanit, duke e ndarë atë në 7 pjesë. E fillon me një natë në portin e Durrësit ku janë mbledhur njerëz nga më të ndryshmit, të gjithë në ankth për t'u kthyer në Itali, por edhe të lehtësuar pasi më e keqja kaloi. Në ditët në vazhdim shumë histori fillojnë të shpalosen dhe të zbulohen së bashku me karakteristikat e personazheve. Ditën e fundit pritja ka mbaruar dhe çokush ka vënë re që në ato 7 ditë çdo gjë ka ndryshuar dhe fundi i pritjes duket akoma i pabesueshëm, siç e hasim që në fillim të fragmentit:

Sa shpejt e çmontuan qytetin! Sikur e mori nata me vete... – i thoshte Raqit Bejkoja. – e shkatërruan menjëherë! Siç e ngritën menjëherë. Të vetmit janë! S'ke ç'u thaua!

Gjatë rrëfimit P. Marko do të zbulojë dhe historitë dhe fatet e disave prej ushtarëve fashistë, që për 4-5 vjetësh kishin qenë në Shqipëri. Në këtë linjë rrëfimi është edhe hetimi për zbulimin e një krimineli luftë, të maskuar dhe të fshehur brenda turmës së "Qytetit". Në krye të grupit, që duhet ta organizojë dhe ta udhëheqë këtë zbulim, është toger Leka. Pista që ndjek togeri në këtë drejtim, e ngjashme me labirintet e romaneve detektive, do të ecë dhe përmes prostitutës italiane – Ana Maria Monti. Kjo bën që të lindë dashuria mes tyre, dashuria "mëkatare". Leka është toger i Sigurimit Shtetëror të Shqipërisë të sapodalë nga lufta, që la pas

shkatërrime dhe krimë, ndërsa italiania Ana është e palës që i kreua ato krimë.

Duke ndjekur këtë linjë shkrimtari do të ecë nëpër një teh të mprehtë: do ta lejojë togerin e Sigurimit t'i nënshtronhet zërit të brendshëm dhe të dashurohet me italianen e bukur apo do të nxjerrë para mëkatit të "mollës së ndaluar" fuqinë e përgjegjësisë? Romani "Qyteti i fundit" sjell mjeshterinë e të rrëfyerit të Petro Markos, që, i futur vetë mes dy zjarreve, arrin të manovrojë dhe t'u krijojë hapësirë artikulimi të dyja poleve, duke realizuar portrete komplekse, në radhë të parë, si ai i toger Lekës.

Shtresat Petro Marko nuk lë asgjë pa përshkruar që ka lidhje me personazhet **kuptimore** që përmend. Përshkrimi i peizazhit është në raport të zhdrojtë me atë **dhe mesazhet** të psikologjisë së personazheve. Ai përshkruan dhe gjendjet e njerëzve apo dhe veprimet e tyre ndonjëherë vulgare e ndonjëherë të pakuptimta; duke na shpjeguar se si njerëzit mund të transformohen përballë sfidave të mëdha e të pashpresë.

Si human që është, autori nxjerr në pah natyrën e dhembshur të njerëzve, veçanërisht në momentet e vështira të jetës. Ai do të zbulojë armiqtë e vërtetë të popullit shqiptar dhe jo t'i përgjithësojë me emërtimin fashistë të huajt e pafajshëm, vetëm se janë italiane. Me përshkrimet e thjeshta dhe dialogun e natyrshëm, ai ruan brenda një mesazh të fshehur mirë, i cili mund të kuptohet nëpërmjet detajeve që shfaqen në roman.

Linja **detektive** e romanit i nxit dhe vetë lexuesit që të ndihen si të tillë, të mbledhin e të analizojnë të dhënat që jep autori. Me këtë autori sjell mesazhin se të gjithë e kanë të lehtë të paragjykojnë dhe të arrijnë në përfundim të përshpejtuara, por e vërteta, sidomos para një katastrofe shoqërore, asnjëherë nuk është e lehtë për t'u zbuluar.

Toleranca, dhembshuria dhe dashuria universale e njerëzve për njëritin, si veçori kryesore që ndihmojnë ecjen përpëra të shoqërisë, janë idetë humane e etike që do të na përcjellë autori me prozën e tij.

Dashuria midis prostitutës Ana-Maria dhe oficerit të ri Leka, që në sy të shoqërisë dhe moralistëve ishte një dashuri e pamundur, vjen jo aq me qëllimin romantik, sesa si **mesazh human i veprës**.

P. Marko është i pari shkrimtar që pati kurajë krijuese të prekë sfera delikate, të rrezikshme, të realitetit shqiptar të kohës, pasojat e të cilave i ndjeu gjithë jetën.

Koment - KËSULA E ZEZË

Fragmenti është shkëputur nga "Nata e parë". Raqi gjen Xhuzepon me kësulën që përfaqëson fashizmin dhe e raporton menjëherë tek toger Leka, në mënyrë që ky i fundit dhe majori ta ndëshkojnë. Majori dhe Leka shkojnë menjëherë të shqyrtojnë situatën dhe fillojnë të bisedojnë me të. Fragmenti fillon kur majori i ofron Xhuzepon një cigare.

Xhuzepon nuk e mori menjëherë, zgjati dorën e djathtë dhe, i hutuar, pa se dorën e majtë e kishte bosh. Uli kokën dhe pranë këpucëve të tij të grisura pa kësulën e zezë që nxinte si ndonjë sorrë e ngordhur, u përkul, e mori sërisht, ndezi cigaren, tundi kokën dhe, pasi nxori nga hundët e nga goja tymin, shikoi oficerët që e vështronin si hetues të qetë, dhe foli:

- E shikoni këtë? – u tregonte kësulën e zezë. – Dua patjetër ta mbaj. Patjetër. Unë s'jam fashist! – dhe fjalët dukej se i dilnin me zor sikur kishte një komb në grykë. – Të tjerë, që tani mund t'ju nderojnë me grusht sa të hidhen përtej detit, mund të janë fashistë. Veç unë jo...

- Mirë, o Xhuzepe, po pse? Ç'e mban akoma këtë paçavure të fëlliur? – e pyeti me të mirë majori.

- Më duhet!

Majori qeshi. Deshi ta linte të ikte, por ja që kërshëria e nxiste që ta zgjidhë misterin e këtij qëndrimi të Xhuzepon. Lekës i vinte keq, por edhe i vinte plasje me këtë kokëshkretë. "Do të ketë ndonjë hall ky, se fashistët e ligj s'janë mendjelehtë të ngulin këmbë për të tillë budallallëqe". Majori nisi të ecte me sytë ngulur në dysheme. Kur afrohej te valixhja e hapur, ndalej dhe me keqardhje tundte kokën për katandinë e Xhuzepon. Italiani tani thithë më dendur bishtin e cigares, që gati po i digjte gishtérinjtë. Pa e parë fare, se sytë i kishte ngulur tek toger Leka, e hodhi tutje.

- Më duhet, sa të shkoj në fshat! – foli.

Të dy oficerët e panë me tjetër sy tani,

se zëri i Xhuzepon kishte ndryshuar. Majori u ndal. Me kokën pak të vaisur, e vështronë duke pritur se ç'do të thoshte.

- Aty, në fshat, kemi njëfarë kavalier Agostinuci. Ai, një ditë më thirri në vilën e tij dhe, pasi më gostiti me verë, më tha: "E, Xhuzepe, afron koha t'i thuash lamtumirë varfërisë!". Unë e pashë i habitur. "Me ndihmën e Zotit dhe të zotërisë suaj" – i thashë.

Dukej se Xhuzepon tani merrte frymë lirisht. Buzëqeshi. Dhe sa drithë jep buzëqeshja e një të mjeri! Edhe majori, edhe toger Leka buzëqeshën, kot ose kushedi, ndoshta tani shprehja e Xhuzepon bënte që t'u lehtësohej edhe këtyre diçka që i shqetëson për këtë njeri.

- Pastaj? – e pyeti Leka.

- Unë jam beqar... atëherë isha më i ri... dhe më simpatik... më iku kapaku i kokës, se aty mendoja me ç'mënyrë, me ç'magi do t'i thosha lamtumirë varfërisë! "Mbase kushedi do të më japë për grua motrën e tij lëneshë. Ajo është shumë më e madhe se unë, është shëmtirë, kurse unë..." Isha simpatik atëherë! Tani? Tani as nëna ime s'më njeh. Kështu mendoja unë i ziu, që më kishte bërë vera të kurdisja më shumë èndrra... "Po, Xhuzepe! Do t'i thuash adio fukarallëkut. Erdhi ora!" "Shyqyr! – i thosha unë – si ta ketë thënë i madhi Zot dhe fisnikëria juaj". Dhe, ndërsa unë i gjori flisja me gjuhë që dukej se lëpinte lumturinë, ai shpalosi një gjë... Unë kisha ulur sytë i prekur dhe nuk e pashë fare kur erdhë i

*Fragmentet janë marrë nga "Qyteti i fundit"; Petro Marko; bota: "Omsca".

më vuri në kokë diçka. "Shihu në pasqyrë, Xhuzepe!" – dhe më mori për krahun, më shpuri përparrë një pasqyre të madhe. Kur, ç'të shoh? Veten time si hierark fashist. Mbi kokën time një kësulë...

Majori shikoi togerin dhe qeshi.

Xhuzeja pyeti:

- Nuk më besoni?
- Fol, – i tha majori, si ai që pret fundin e ndonjë aventurë.

U pashë mirë në pasqyrë dhe, ndërsa unë e ndreqja më mirë kësulën, se me të vërtetë më dukej vetja i madh, ai më thoshte: "Kjo është kësula magjike e lumturisë sate. Ne jemi duke ngritur një perandori të madhe, ose më mirë parajsën tonë. Shqipërinë e pasur me flori e me lumenj naftë e morëm! Abisininë plot margaritarë e kemi në dorë. Tani do të marrim Greqinë, Jugosllavinë dhe pastaj Egjiptin dhe Indinë. Lum ne! Lum ti që je i ri..."

Pas pak ditësh më thanë se do të bënim një shëtitje gjer në Libi... Por, kur dolëm natën në bregdet, s'dinim se ku ishim, se nuk pamë shkretëtirë. Na futën në kamionë dhe, si derri në thes, s'dinim më se ku ishim e as ku shkonim. Agimi na zuri në një fushë. Makina jonë

u ndal pranë një fshati. Shumë nga ne kërkuan të bënин nevojën. Unë ndalova përparrë një ndërtese, që siç dukej do të ishte shkollë, dhe i fola një burri të veshur mirë, që na shikonte. "Ku jemi këtu, - i thashë, - në Libi?" Ai më pa si me keqardhje dhe më tha: "Këtu jeni në Shqipëri!". "Në Shqipëri? Po ç'drejtim kanë makinat tonë?". "Siç duket për në kufirin e Greqisë!" – më tha ai zotëria dhe u largua duke më parë me inat, sigurisht për shkak të kësulës që kisha në kokë.

Xhuzeja heshti. Duke tundur kokën, mendoi: "E pse i them këto tani?"

- Pastaj? – e pyeti Leka

- Pastaj? Ju e dini mirë tragjedinë tonë. Po... po, – dhe përsëri buzëqeshi me pikëllim, – po fjalën e kisha te kavalieri i fshatit tonë. Në vafsha gjallë në fshat, patjetër dua ta kem me vete këtë kësulë. E kam ruajtur si ujin e paktë. Dua – më falni për shprehjen – dua ta përdor si oturak, ta mbush mirë e mirë e t'ia shpie sinjor kavalierit, duke i thënë: "Po ta kthej përsëri kësulën magjike të imperos – parajsë... Ma dhe bosh, po ta kthej plot me lumturinë që na solli perandoria. Kjo na mbeti. Mbaje me shëndet, sinjor kavaliere..."

PTK KTG TE KOMENTUE

Në këtë fragment paraqitet një **situatë disi e pazakontë**. Majori dhe togeri i ri i afrohen Xhuzepe dhe e trajtojnë shumë njerëzishëm duke u munduar të kuptojnë sa më shumë prej tij. Nga **dialogu** duket se të dy në fillim janë shumë mosbesues, pasi për ta ajo shenjë e fashizmit është ofenduese dhe aspak e mirëpritur. Mirëpo Xhuzeja u shpjegon se njeriu nuk duhet gjykuar nga shenjat e jashtme, se shpesh në brendësi të tij mund të lulëzojë hipokrizia:

- *E shikoni këtë? – u tregonte kësulën e zezë. – Dua patjetër ta mbaj. Patjetër. Unë s'jam fashist! – dhe fjalët dukej se i dilnin me zor sikur kishte një komb rë grykë. – Të tjerë, që tani mund t'ju nderojnë me grusht sa të hidhen përtej detit, mund të jenë fashistë. Veç unë jo...*

Rrëfimi i Xhuzepe tregon shumë dhe shpjegon situatën e vështirë në të cilën shumë ushtarë italianë, paçka se gjithmonë janë treguar në histori si fashistë, kanë

genë viktimë e një idealizmi që i çoi në rrënim. Këtu autor i shpalos **tiparet e tij humane**, duke i dhënë një mundësi lexuesit të shohë edhe anën e historisë së "antagonistit":

Dukej se Xhuzeja tani merrte fryshtë lirisht. Buzëqeshi. Dhe sa dritë jep buzëqeshja e një të mjeri!

Nga fjalët e Xhuzepe mësojmë se dikur ai ka qenë një djalë i ri me shumë èndrra, njëloj si moshatarët e tij që e humbën rininë e tyre shumë shpejt. Me anë të këtij personazhi autor i fut në një bashkësi shumë e shumë të rinj që kanë pasur këtë fat, në një mënyrë ose në tjetrën, duke i bërë të ditur lexuesit situatën e vërtetë që kanë kaluar të gjithë gjatë luftës fashiste dhe çfarë u ka mbetur pas saj. Pamundësia për të ndryshuar situatën i bën ata viktima të saj:

Na futën në kamionë dhe, si derri në thes, s'dinim më se ku ishim e as ku shkonim...

Pasojat tragjike se si u katandisën këta të rinj plot èndrra na dalin nëpërmjet:

- **përshkrimit të thjeshtë e të drejtëpërdrejtë**:

Uli kokën dhe pranë këpucëve të tij të grisura pa kësulën e zezë që nxinte si ndonjë sorrë e ngordhur...

(nëpërmjet epitetit të grisura mësojmë për gjendjen e mjerë të ushtarëve, ndërsa nëpërmjet krahasimit si ndonjë sorrë e ngordhur, zhvlerësohet tërësisht rëndësia e një kësule, simbolit të fashizmit, që dikur i tmerronte të gjithë);

- **fjalëve të Xhuzepe**:

Isha simpatik atëherë! Tani? Tani as nëna ime s'më njeh...

Gjithashtu ky fragment na tregon shumë për stilin e Petro Markos. Veçori e stilit të romanit të tij është **dialogu**. Me anë të dialogut shpreh dhe tregon çdo gjë. Nëse nuk do të fliste Xhuzeja, majori dhe togeri nuk do të dinin të vërtetën, sigurisht as lexuesi. Pra, ai i jep fuqi dialogut dhe komunikimit si mënyrën më të mirë **për të afruar njerëzit** dhe për të kuptuar të vërtetën:

Edhe majori, edhe toger Leka buzëqeshën, kot ose kushedi, ndoshta tani shprehja e Xhuzepe bënte që t'u lehtësohej edhe këtyre diçka që i shqetësonë për këtë njeri.

Me mënyrën se si flasin personazhet, autor i tregon edhe **karakterin** e tyre duke i bërë më të gjallë e më të prekshëm.

Mënyra e rrëfimit të P. Markos duket në pamje të jashtme paksa naive, por ky **naivitet** është një mjet stilistik, i cili rindërtón artistikisht një mjesid të varfér të asaj kohe me njerëz më se të zakonshëm, me fjalë e tyre aq të rëndomta, si dhe veprimet naive (i tillë është dhe mendimi i Xhuzepe për të ruajtur kësulën dhe për t'ia përplasur në ftyrë kavalier Agostinuçit).

Një situatë tragjikomike; tragjike se Xhuzeja i është prerë èndrra në mes, komike se hyn te veprimet anormale të një njeriu të zakonshëm.

Në këtë fragment kemi **paragrafë rrëfyes** dhe **paragrafë dialogues** në ligjëratë të

Letërsi

- drejtë. Ka raste kur brenda një paragrafi rrëfyes ndërfutet ndonjë **fjali medituese**:
- Majori qeshi. Deshi ta linte të ikte, por ja që kërshëria e nxiste që ta zgjidhët misterin e këtij qëndrimi të Xhuzepe. Lekës i vinte keq, por edhe i vinte plasje me këtë kokëshkretë. "Do të ketë ndonjë hall ky, se fashistët e ligj s'janë mendjelehtë të ngulin këmbë për të tillë budallallëqe". Majori nisi të ecte me sytë ngulur në dysheme.

Koment - DITA E TRETË

Paragrafi është shkëputur nga pjesa e "Ditës së tretë", kur Karlo ndjek me vëmendje veprimet e Lekës dhe Ana-Marisë, pasi ai ka filluar të ketë dyshime se midis dy të rinjve ka nisur diçka. Dhe atij i ujen në mendje biseda me Ana-Marinë:

Dhe sa e gjallë, sa e saktë i tingëlloi në vesh biseda që pati bërë me të:
 - Ana-Mari, të lutem, mos kallëzo!
 - Je i lig!
 - Mos më merr më qafë!
 - Je i lig! I poshtë!
 - Kam shumë para unë!
 - S'më duhen paratë e tua!
 - Dëgjo, do të të them një të fshehtë të madhe, po mos më merr më qafë...
 - Ti je gënjeshtar, je mashtrues!
 - Të betohem që jam i pasur. Do të rrojmë mirë në Itali.
 - I poshtë...
 - Dëgjo, Ana-Maria... Unë kam shumë flori.
 - Ti? Ti vetëm gënjeshtra dhe ligësi ke!
 - Të betohem. Dëgjo! Mos ia thuaj as vetes, unë kam shumë flori.
 - Ti? Ti s'ke gjël!
 - Të betohem! E dërgova në Itali!
 - Gënjeshtar!

PIKA KYÇ TE KOMENTIT

- Karloja është tipi i njeriut që në sy të shoqërisë nuk të jep përshtypjen se është imoral e bataçci. Autori e ka krijuar këtë personazh pikërisht për të treguar se në ndryshim nga ai, ka njerëz të pastër e të ndershëm nga brenda, por që **shoqëria i paragjykon** për shkak të një faj i apo gabimi, të bërë nga rrethanat e caktuara. Ana-Maria para gjithë shoqërisë është një njeri jo i pranueshëm, për shkak se ka qenë prostitutë. Të gjithë duan të përfitojnë nga ajo dhe, nga ana tjetër, përpiken ta mbajnë larg.
- Në këtë fragment autor i do të tregojë se paragjykimi për "profesionin" të bën që të mos zbulosh njeriun që është në të vërtetë. Duhet më shumë për ta zbuluar të

- vërtetë. **Dialogu** ku Karloja i ofron Ana-Marisë para, zbulon para nesh një anë mjaft pozitive të karakterit të saj; ndonëse "prostitutë", ajo nuk blihet me para dhe aq më tepër me paratë e pista të Karlos.
- Nga ana tjetër Ana-Maria di ta dallojë shumë mirë cila është ndjenja e vërtetë dhe brenda saj lind një **ndjenjë e shenjtë** për Lekën, që është krejtësisht i kundërt me karakterin e Karlos.
- Me personazhin femër P. Marko theu disa tabu të forta të kohës, ajo zuri një vend të merituar në veprën e tij edhe kur ishte e huaj. Shkrimtari është gjithnjë në anën e saj; e mbrojnë e i adhuron guximin, por dhe feminitetin, ide këto tepër të guximshme për letërsinë zyrtare të kohës.

Koment - NATA E FUNDIT

Fragmenti është shkëputur nga "Nata e fundit". Ana-Maria po pret në ankth Lekën. Gjatë pritjes futet në një dilemë mendimesh, nëse do të vijë apo jo ai në takim.

Dhe as ajo nuk e kuptoi dot pse u bë dy Ana-Maria!

Njëra ngulte këmbë e thoshte:

- Do të vijë se më pëlqen. Ai është njeri i vërtetë. E ka kuptuar se këtë jetë nuk e bëra ngaqë më pëlqente, po më zvarritën. Ai më do se edhe unë e dua. Do të vijë, se, kur është pranë meje èndërron, çlodhet, bëhet trim kundër atyre që tallen dhe shkelin lulet e dashurisë. Do të vijë patjetër. Kështu ma thotë zemra. E në ardhtë, çdo t'i them? Nuk do t'i them asgjë. Vetëm të jetë pranë meje. Është nata e fundit... Ah, sikur të kishte të tillë rojë dashuria!...

Tjetra ia priste:

- Nuk ka për të ardhur, jo. Nuk vjen. Ç'më do mua? Ai e dëgjoi historinë e jetës sime. Ca më shumë shtoi edhe ai katil që deshi të më merrte shpirtin. Pse të vijë këtu? Të flejë me mua? Ai s'është nga ata! Të më premtojë? Ai nuk premon! Të më pushtojë, se është nata e fundit? Të më mbajë? Jam a s'jam në vete?! Ai është oficer... Ai ka rrugën e tij. Ç'më do mua? Të

tallen shokët e tij me të? Pse t'i bëhem ferrë! Ai është kaq i mirë! Më dha drithë jete... Më bëri të kuptoj se në këtë botë paska edhe njerëz të vërtetë! Po ku janë këta njerëz të vërtetë? Vetëm një, vetëm Leka... Leka. Sa ia di për nder! Ndaj nuk vjen... Nuk do që unë të vuaj më... Nuk vjen, se ai s'di të tallet... Nuk vjen... Nuk vjen...

- Do të vijë patjetër...

- Nuk vjen! Kot e pres. E në ardhtë, ç'kuptova? Nesër unë iki... iki.

- Jo, unë e pres... dhe s'dua të iki. Ku do të vete? Kush më pret mua? È, kush më pret mua?

- Unë e pres, se e dua, apo e pres, se shpresoj mos më mban këtu? Këtu... se atje më pret fundi... fundi! Ah, tani që njoha dashurinë...

Luftë mendimesh!

Dhe, ndërsa nata, me këngën e saj të yjeve dhe të valëve përpinqej ta qetësonte, ajo vlonë nga një ankth që e lëndonte, e mundonte... Lotët që rridhnin lehtë, zor e kishin ta ngushëllonin, ta lehtësonin!

PIKA KYÇ TE KOMENTIT

- Një nga temat e rëndësishme në prozat e Petro Markos është **dashuria**, për të cilën autor i duket qartë se nuk e shkruan nga librat, por nga përvojat jetësore;
- një djalë shqiptar, luftëtar kundër fashizmit dhe një femër e huaj; një çift i tillë, që thyen rregullat e ngushta të letërsisë së realizmit socialist, mungonte në letërsinë shqiptare.

- Për autorin **nuk ka rregulla se si lind dashuria**. Ajo mund të lindë në çdo kohë dhe mes dy njerëzve, pavarësisht nga kombësia apo feja e ndryshme. Kjo dashuri lind sidomos në momente të vështira, kur njerëzit kanë nevojë për dikë që t'i dojë, për të përballuar fatkeqësitë së bashku:

Ai më do se edhe unë e dua. Do të vijë, se, kur është pranë meje éndërron, çlodhet, bëhet trim kundër atyre që tallen dhe shkelin lulet e dashurisë.
- Shtatë ditë mjaftuan që dy të rinjtë të njihnin njëri-tjetrin dhe të binin në dashuri. Ato shtatë ditë pritet përfunduar me një shumë të gjata. Si çdo dashuri e re në fillim është entuziazmi, por më pas fillojnë dyshimet dhe vështirësitë. Dashuria midis Lekës dhe Ana-Marisë ishte mjaft e ndërlidhur: ata ishin shumë të ndryshëm ose, më saktë, jeta i çoi nëpër rrugë që, nëse nuk do të kishte ndodhur lufta, nuk do të ishin përplasur bashkë.

*Në këtë fragment ku dialogu zhvillohet në mendjen e Ana-Marisë, ajo na shfaqet **në luftë me veten**. Është e quartë për ndjenjat e saj, por jo për të Lekës. Ajo ka reagimet e njeriut të dashuruar, herë entuziaste dhe herë dyshuese; një herë duket optimiste dhe herë tjetër pesimiste:*

Nuk vjen, se ai s'di të tallë... Nuk vjen... Nuk vjen...

- Do të vijë patjetër...

- Nuk vjen! Kot e pres. E në ardhtë, ç'kuptova? Nesër unë iki... iki.

*Këto reagime sjellin tension e dramacitet, të cilat autor i realizon nëpërmjet mjeteve gjuhësore: me fjalë të **shkurtra dëftore-thirrmore**, ku alternohen fjalitë pohore me mohore, si dhe fjalë pyetëse ndërtuar me folje në mënyrën dëshirore. Dhe përdorimi i trepikëshit i lë mundësi lexuesit të nënkuqtojë gjendjen e saj.*

*Nëpërmjet linjës së dashurisë ne mund të zbulojmë dhe **karakteret e dy personazheve**, si dhe çka përfaqësojnë ata. Ana-Maria, e detyruar të punonte si prostitutë, në të vërtetë përfaqëson njerëzit fatkeq e të pafaj të kohës së vështirë të luftës dhe, nga ana tjetër, janë njerëzit si Leka, të cilët me punë dhe vullnet arritën aty ku deshën edhe pse jeta i vuri në situata të vështira. Ky dallim e bën Ana-Marinë të ndihet inferiore karshi Lekës:*

Ai është oficer... ai ka rrugën e tij. Ç'më do mua? Të tallen shokët e tij me të?

*Edhe këtu Petro Marko do të nxjerrë natyrën e vërtetë të njerëzve duke ballafaquar dy **realitetë të ndryshme**, që bashkohen me anë të dashurisë, e cila nuk është vetëm pasion, por dhe dhembshuri e respekt:*

Ai është kaq i mirë! Më dha dritë jete... Më bëri të kuptoj se në këtë botë paska edhe njerëz të vërtetë!

***Mosrealizimi i dashurisë** mes tyre, hedhja e Ana-Marisë në det, kur niset vaporë, është një zgjidhje jo vetëm e diktuar nga zhvillimi i brendshëm i ngjarjeve të romanit, por edhe për shkak të kohës, kur u botua romani.*

*Megjithatë, pavarësisht nga **fundit tragjik**, karakteristik dhe për romanet e brezit të humbur (që e gjejmë dhe te Heminguej apo Remarku) edhe te ky libër ndrit **mesazhi human i dashurisë njerëzore**. Pa këtë ndjenjë, që P. Marko e nënëvizon në gjithë krijimtarinë e tij, njeriu nuk mund të mbijetojë në këtë realitet kaq të egër, pa asnjë dritë shprese.*

KASËM TREBESHINA

"Odin Mondvalsen" - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Kjo novelë e shkruar në vitet 1955 - 1956, merr jetë pikërisht 2-3 vjet pas "promemories" që shkrimtari i dërgon të parit të shtetit. Pra, guximi politik i intelektualit shkon më tej me guximin artistik të shkrimtarit.

Subjekti Ngjarjet e këtij romani zhvillohen jo në një spital psikik të zakonshëm, por në një spital burgu; ato vendosen në një sfond shoqëror-politik të molepsur nga fryma dhe angëشتia e diktaturës. **Protagonist kryesor** është një i sëmurë psikik, i cili qëndron prej shumë vitesh i myllur në spital.

Ai i ka humbur të gjitha lidhjet me realitetin, dhe një nga shfaqjet e sëmundjes së tij është **fiksimi** se nga rrjedh **origjina e tij**: *Po, zotni, jam danez, ngaqë gjyshi im ka qenë italian dhe u martua me një franceze*, ndërsa nëna e Odinit u martua me një danez. Deri këtu nuk ka asnjë dyshim se Odin Mondvalsen (emri që ai i ka vënë vetvetes), nuk është njeri normal dhe arsyetimi i tij të bën për të qeshur. Por figura e tij vjen e bëhet shumë komplekse, kur ai në situata të caktuara thotë të vërteta tronditëse:

... çmendina, sido që të jetë, është më mirë se kampet e përqendrimit.

Po cili është krimi që ka bërë ai? Lexuesi do ta dijë me çdo kusht dhe autori me çdo kusht nuk do ta thotë, sepse fajësimi për "**krimin politik**" ishte aq i rëndomtë aso kohe, sa dhe një i sëmurë mendor si Mondvalseni nuk mund të kishte ndonjë imunitet mbrojtës. Mendja e ngatërruar e personazhit të vet e ndihmon autorin të shfaqë mendime dhe arsyetime filozofike për gjithçka, sepse vetëm një i sëmurë mendor nuk ka frikë nëse po thotë fjalë të menjura apo budallallëqe. Vetëm një njeri naiv dhe i sinqertë si një fëmijë që nuk e di ç'është reziku, mund të guxojë të flasë hapur para hetuesve, gjykatesve, njerëzve të policisë sekrete gjëra që askush nuk do guxonë as t'i mendonte.

Gjuha ironike Autori e shfrytëzon shumë trurin e sëmurë të personazhit të vet për trajtuar probleme esenciale të asaj kohe, si **shpërfytyrimi i njeriut në diktaturë**, **figura e diktatorit**, **çështja e pronës kolektive**, **lufta e klasave**, **shtypja e intelektualit** dhe mbizotërimi i të gjitha veseve që lindin nga një diktaturë çnjerëzore:

Bota është zvogëluar fare dhe është mbushur me madhërinë e atyre që kërkojnë ta varrosin madhërinë dhe nga dëshira për lavdi e atyre që ngërdheshjet e majmunëve i marrin për fillimin e qytetërimit të njerëzimit.

Kasëm Trebeshina ka një gjuhë të ashpër ironike për të gjitha institucionet tradicionale të shoqërisë njerëzore. Ai luan me kohën, që ashtu siç rrjedh

normalisht, mund të kthehet mbrapsht; shpërfill kolektivitetin dhe çdo mendësi që buron prej saj, që, ashtu siç ndërtion, mund të shkatërrojë. Në mes të logjikës dhe alogjikës është historia, politika, shkenca, kultura, të vëna në shërbim të ideologjisë sunduese dhe çdo gjë tjetër që denatyron individin. Kur një nga oficerët e Sigurimit të Shtetit i thotë Odinit se do ti rrjepë lëkurën, ai i përgjigjet:

Shumë keq, me sa di unë lëkura e njerëzve nuk është e mirë përkëpucë...,

një përgjigje që çarmatos këdo që e dëgjon, sepse **lind dilema nëse Mondvalseni është apo shtiret si budalla.**

Nënteksti i **mesazhit** është më se i quartë: njerëzit normalë të kësaj shoqërie hibride janë shumë më të sëmurë, sesa patientët e një spitali psikiatrik. Analogjia nuk pranon asnjë arsyetim tjetër.

Tema e dashurisë Ndërsa historia e dashurisë së Odin Mondvalsenit është një "Love story" që luhatet midis iluzionit dhe endrrës. Por dhe dashuria ia paguan haraçet e veta një shoqërie të ndaluar. Dhe pavarësisht nga pasojat tragjike ajo merr vlerë, sepse **lind ndërmjet dy viktimave të një bote ku mbisundon dhuna: Mos!... Ne do të shpëtojmë një ditë, edhe po qe se nuk shpëtojmë te kjo jetë, tek vdekja do të çlrohemë përfundimisht, e ngushëllon të dashurën Mondvalseni.**

Struktura e rrëfimit Kasëm Trebeshina me novelën "Odin Mondvalsen" shënon një prurje originale në prozën shqiptare. Proza e tij nuk mund të përcaktohet si një realizëm poetik, siç kërkon ta shpallë autorri. Përcaktimin më të përafërt duhet ta gjejmë te **surrealizmi**, siç e kanë përcaktuar disa studiues:

Numri i ngatërruar i kapitujve, rrëfimi që herë kthjellohet, herë turbullohet si mendja e Mondvalsenit, bëjnë që gjithçka, çdo detaj apo ide e veprës t'i nënshtrohet qëllimit krijues të autorit. Kapitujt e cilësuar *Kapitulli që është para kapitujve të parë* dhe *Kapitulli i dytë para kapitujve të parë* janë realisht kapitujt 7 dhe 8 të novelës "Odin Mondvalsen".

Emëritimet e tyre shprehin ndryshe lojën me **kohën**, që përbën një ndër veçoritë e rrëfimit të Trebeshinës në këtë novelë. **Imazhet historike** unifikojnë përbajtjen e **simboleve biblike** ("Quhesh Josif ose Isuf") me ato të antikitetit (Faraoni dhe Putifori), dhe aktualizohen me rëndomtësi të tilla, si: *domosdo, unë rrogën e kam të mirë dhe i marr ushqimet në bllok!... Ajo ha e pi mirë dhe nis e tërbon me të tjerët...*"

Kjo prozë solli risi të mëdha dhe në **rrëfim**, të cilin Trebeshina ia përshtati aq natyrshëm zgjedhjes së tij fabulore. Autori ia beson aq shumë mendimet **pacientit të vet psikik, sa i jep dhe rolin e rrëfyesit**, duke e vendosur **rrëfimin në vetën e parë**.

Fundi i novelës, ku ngre krye ideja se **historia e ka nisur keq ciklin e**

saj rrëthor dhe do ta përfundojë prapë keq është shumë i dhimbshëm. Autorin më tepër se e tremb, e dëmon përfundimisht përsëritja e të keqes: *Flitej se do të njjalleshin të vdekurit... Zot i madh! Kush mund të duronte që t'i vdiste dy herë njeriu i dashur?!* ...Kush mund të duronte ta shihte përsëri atë në pellgun e gjakut të saj?...A mund ta shikonte përsëri të mbuluar me një çarçaf të bardhë?!

Kjo klithje e brendshme e Kasëm Trebeshinës është një **kambanë alarmi për shembjen e diktaturës**.

Koment - ODIN MONDVALSEN

KAPITULLI I PARË, I DYTË DHE I TRETË

*ku tregojet kush jam unë
dhe kush nuk jam unë.*

Jo!... Unë isha tek ai vendi atje poshtë dhe kisha një emër! Tashti jam këtu dhe kam një emër tjetër... Ndofta atje nuk kisha asnjë emër, pasi më kishin thirrur me një emër. Dhe tashti jam...

Po, mua më quajnë...
Ata qeshin se mua më quajnë...
Ç'ka këtu për të qeshur?

Më parë kisha një emër, kurse tashti më quajnë... Më quajnë Odin Mondvalsen. Ç'punë u prish atyre se mua më quajnë kështu?... Nuk e keni dëgjuar ndonjëherë këtë emër? Shumë mirë: dëgjojeni tashti! Si?... Nuk doni ta dëgjoni? Pse?... Se nuk e keni dëgjuar? Dhe pastaj?... Nuk e ke dëgjuar më parë, dëgjoje tashti.

Njerëz me bluza të bardha vijnë vërdallë, më bëjnë injeksione dhe ikin. Vijnë ata pa bluza dhe nuk duan të dinë fare për emrin tim. Ata nuk duan të besojnë se unë isha në Hënë dhe pastaj, pasi varrosa katër shokët e mi, erdhë këtu në Mars dhe u bëra Odin Mondvalsen!...

Jo!... Odin Mondvalsen unë isha edhe më parë se të zbrisnim në Hënë. Odin Mondvalsen unë isha atëherë kur nuk isha unë. Pastaj zbritëm në Hënë ku mblohdhëm kunguj, domate dhe qiqra.

Bre! Sa u bënë qiqrat atë vit!... Ne hengrëm sa u dendëm dhe pastaj unë dola

përashtë tek nata dyjavëshe e Hënës që nga doja të vështroja Tokën në dritën e Hënës. Ose dreqi e di në dritën e kujt...

Ishte një gjë e trishtuar të shikoje Tokën nga Hëna, kur e dije se atje ishte dikush që të kërkonte me sy, ngaqë kishte mall të të shihte dhe nuk të shihte dot.

Zot i Madh, si u ngatërruan punët!... Duket Harizit të Dajlanit i kishte humbur gomari dhe ne u nisëm për në Mars që ta gjemim. Pesë vetë për një gomar!... Dhe ne ishim që të pestë komisarë... Po ata të katër vdiqën në Hënë dhe unë i varrosa atje. Pastaj vetëm u nisa për në Mars për të gjetur gomarin e Harrizit. Duket dikush më thërriste nga pas:

- More, kthehu!...Se gomari erdhi në shtëpi!...

Mirë e kishte ai, po ku dëgjoja unë? Isha nisur për një gomar dhe duhej patjetër ta gjeja!...Duhej patjetër të gjeja një gomar me shalë ose me samar.

Djalli e mori atë punë!...

Sa zbrita në Mars më diktuan, më arrestuan, më pyetën, më shanë, më rrahën dhe pastaj erdhën këta njerëz me bluza të bardha. Këta e kanë punën me injeksione dhe, kur heqin dorë nga ato, vijnë ata të tjerët pa bluza dhe të gjitha fillojnë nga e para.

KAPITULLI I KATËRT

Që merret me zbritjen time në botën e re.

Më 37 gusht më arrestuan ngaqë kisha zbritur në Mars.

Më rrethuan një numër i madh njerëzish me uniforma dhe më arrestuan në vend. Kur erdhën autoritetet e shtetit, më mbyllën në dhomë dhe filluan hetimet.

Bre, sa bukur!...

- Kur je nisur nga Zabotinlanda?
- Prej nga? – pyeta unë i çuditur.
- Ti mos më shiko si i çuditur! – tha rëndë Hetuesi. – Po e përsëris pyjeten: kur je nisur nga Zabotinlanda?

Ngrita supet.

- Qëllimi i udhëtimit?
- Të vij këtu në Mars.
- Ku?
- Në Mars.
- Ku?
- Të vij këtu ku jam dhe ku më mirë të mos isha...

Ashtu si në rrëfimin tradicional, kapitulli i parë na njeh me personazhin kryesor, pavarësisht se në emërtim ai quhet dhe *I dyti* dhe *I treti*; autori na prezanton kështu një **kod të ri leximi**: raportet njerëzore paraqiten deri në absurd nga njëra anë dhe, nga ana tjetër, kemi ruajtjen e disa shenjave orientuese që na çojnë te realiteti. Këto shenja orientuese bëjnë që imazhet të dalin të përbysura, duke fituar kështu një ekspresivitet të fuqishëm.

Shenjet orientuese të realitetit. Këto tregojnë për një shoqëri të shpërfytyruar, ku njeriut i mungon liria më e vogël, qoftë e lëvizjes dhe ajo e mendimit. Heroi protagonist, Odini, i sëmuri psikik, përballë atyre që s'kanë emër (Ata) dhe Hetuesit (del si emër i përvëcëm); pra në një shtresë tjetër kuptimore është populli i sëmurë psikikisht nga ideologjia e klanit në pushtet dhe përballë tij, rojet që e mbrojnë jetëgjatësinë e këtij pushteti diktatorial.

Humbja e identitetit

Jo!... Unë isha tek ai vendi atje poshtë dhe kisha një emër! *Tashти jam këtu* dhe kam një emër tjetër... Ndofta atje nuk kisha asnjë emër, pasi më kishin

Shkruaj! – urdhëroi Hetuesi sekretarin e tij. – Erdha në Botën e Re për qëllime të dobëta spiunimi.

- Zotëri, unë nuk e thashë një të tillë!
- I pandehur, vetëm përgjigju! Cila ishte detyra juaj e veçantë?

Atë ditë nuk e di si vazhdoi puna më tej, por kur shfaqja filloj të përsërtej, m'u kujtua puna e gomarit dhe thashë:

- Ne u nisëm që të gjenim gomarin e Harizit të Dajlanit...

Sekretari nisi të shkruante, por Hetuesi i bërtiti me të madhe:

- Mos e shkruaj!
- Dhe i urdhëroi rojet të më shtrojnë në dru.

Nuk e di sa herë u përsërit kjo gjë dhe sa herë më përcollën hetuesit tek mjekët dhe mjekët tek hetuesit, se injeksionet dhe fjalët u ngatërruan aq keq, sa edhe djalli vetë nuk i ndante dot si u bënë.

thirrur me një emër. Dhe tashti jam...Po, mua më quajnë...
Ata qeshin se mua më quajnë...

Në një shoqëri të tillë njeriu mbetet pa identitet: pa emër dhe pa vendlindje, dy gjërat më të rëndësishme dhe dy të drejtat më elementare të Konventës për të drejtat e njeriut.

Vendi ku është paraja është Danimarka, ajo që Mondvalseni e quan atdheun e tij. S'është hera e parë në letërsinë shqiptare, ku revolta e njeriut shfaqet me mohimin e atdheut të vet, ku ai ndihet i huaj, i përcudnuar, i persekuuar, i munduar, i përdhunuar, i shpërfytyruar.

Faji politik - Fajtor pa faj. Absurditeti i kësaj shoqërie, qëndronte dhe në faktin se dhe pa bërë asgjë, pa qenë askushi, pa pasur nevojë të jesh trim, hero që kundërshton diktaturën, mund të arrestoheshe dhe të vuaje dënimin si i dënuar politik.

- Shkruaj! - urdhëroi Hetuesi sekretarin e tij. - Erdha në Botën e Re për qëllime të dobëta spiunimi.

- Zotëri, unë nuk e thashë një të tillë!
- I pandehur, vetëm përgjigju! Cila ishte detyra juaj e veçantë?
- Ti mos më shiko si i çuditur! – tha rëndë Hetuesi

Janë tipike për skenat e hetuesisë në kohën e diktaturës. Ti duhej të flisje atë që donin të tjerët dhe duhet ta dënoje veten duke pranuar fajet që të diktonin të tjerët. Një **hero më tragjik sesa heroi absurd** i Kamysë, që të paktën dënohet për një faj që e ka bërë.

...më diktuan, më arrestuan, më pyetën, më shanë, më rrahën dhe pastaj erdhën këta njerëz me bluza të bardha. Këta e kanë punën me injeksione dhe, kur heqin dorë nga ato, vijnë ata të tjerët pa bluza dhe të gjitha fillojnë nga e para.

Përdorimi i foljeve të shumta (**në të kryerën e thjeshtë**), renditja e tyre tregon pikë për pikë të gjitha dënimet që vuaje nëse kishe fatin e keq të përfundoje në burg.

Nuk e di sa herë u përsërit kjo gjë dhe sa herë më përcollën hetuesit tek mjekët dhe mjekët tek hetuesit.

Një nëntekst ironik që arrin në sarkazëm; **përcudnimi i njeriut fizikisht dhe mendërisht**.

Folja u përsërit dhe ndajfolja sa herë të jepin imazhin e një cikli rrëthor të mbyllur, ku lulëzon e keqja dhe për të drejtën **nuk ka asnjë rrugëzgjidhje**.

Rrëfimi në vetën e parë të ofron shumë situata tragjikomike:

- Ne u nisëm që të gjenim gomarin e Harizit të Dajlanit...
- Sekretari nisi të shkruante, por Hetuesi i bërtiti me të madhe:
- Mos e shkruaj!

Nga njëra anë është tragjik dënnimi i tij, ndërsa është komike të vuash për një shkak idiot, se po kërkon gomarin. Nga ana tjetër, del në pah dhe **injoranca** e atyre që punonin në zyrat e shtetit (sekretarit).

Letërsi

- Mendja e sëmurë e Odin Mondvalsenit mundohet të mbledhë copëza kujtimesh
- të ruajtura në nënvetëdije, nga një kohë kur ai ka qenë normal, i pasëmurë nga injekzioni i ideologjisë së kohës.

Dhe ne ishim që të pestë komisarë... Po ata të katër vdiqën në Hënë dhe unë i varrosa atje.

- Diktatura komuniste** nuk i ka kursyer pa i vënë para gjyqit as vetë ata që kishin qenë komisarë dhe që kishin luftuar e madje dhe ishin sakrifikuar në luftën kundër nazizmit. Heroi ynë që pati fatin e mirë të mbetej gjallë, tanë ka fatin e keq të dënohet nga ata të cilët, kur u çlirua vendi, premtuan paqe e liri për gjithë popullin dhe në fakt bënë të kundërtën.

Më 37 gusht më arrestuan ngaqë kisha zbritur në Mars.

- Vini re se si jepet një datë ireale. Po kështu, Marsi apo Hëna të vendosura në konotacione joreale dhe ironike, i nevojiten autorit për të nënvizuar se kudo që të ndodheshe, në Hënë apo në Mars, ata do të të gjenin. Imazhi që del nga nënteksti është i qartë: bëhet fjalë për një popull që jeton në një burg të madh dhe i vetmi vend nga mund të hidhje sytë e të arratisesh me mendje, ishte qielli.

Elemente të tekstit dramatik

Një tekst dramatik ka karakteristika të veçanta, që e dallojnë nga një tekst rrëfyes, tek i cili ngjarjet, edhe pse kanë dialog, tregohen në vetë të parë ose të tretë.

Kurse teksti dramatik është i përbërë vetëm nga:

- **dialogë**,
- të bazuar në (replikat) **batutat** e personazheve.

Teksti dramatik ndahet në **akte**. Çdo akt ndahet në **skena**.

Dialogu i një drame ndryshon shumë nga dialogu i një bisede të zakonshme. Nëpërmjet **dialogut** dhe **monologut** ngjarja e dramës shkon drejt **konfliktit**. Kështu dialogu ka një ngarkesë të madhe shprehëse dhe përmban **tension dramatik**.

Mes klapave ose me **shkrim tē pjerrët** shfaqen **didaskalitë**, që kanë si detyrë të na informojnë shkurtimisht përvendin në të cilin kryhet veprimi, për veprimet e personazheve, për tonin e zërit, si dhe për të gjitha elementet që përshkruhen në tekstin rrëfyes.

Llojet e tekstit dramatik

Tragjedia antike konsiderohej si imitim i veprimeve të njerëzve të veçantë, me karakter të fortë, që qëndronin më lart se njerëzit e zakonshëm. Karakteristikë themelore e tragedisë është *tragjizmi* në jetën e heronjve. Heronjtë e tragedisë janë të pafajshëm, mirëpo veprimet e tyre në skenë lidhen me një faj të së kaluarës, prandaj ata bien viktimi e këtij faji.

Komedja, në ndryshim nga tragjedia, konsiderohej si imitim i veprimeve të zakonshme; ajo shkruhej me po atë stil të ulët, të ngjashëm me gjuhën e të përditshmes. Edhe heronjtë e komedisë janë njerëz të zakonshëm me vese, prandaj veprimet e tyre konsideroheshin qesharake. Karakteristikë themelore e komidisë është komizmi, e *qeshura*.

Drama është një lloj relativisht i ri; ajo shkruhet në prozë, pasi kjo mënyrë i ofron asaj mundësi më të mëdha shprehëse. Tema e dramës është afër tematikës së prozës. Konfliktet e dramës janë konflikte njerëzore, që zgjidhen pa pasur nevojën e hyjnive. Drama trajton problemet e individit, konfliktin e tij me të tjérët ose me rrethin shoqëror.

- **Farsa**: shfaqje e shkurtër teatrore e bazuar mbi humorin populor; shpesh recitohet në dialekt.
- **Melodrama** është një lloj drame, ku të folurit e aktorëve përcillet me muzikë.
- **Radiodrama** është një lloj drame, që nuk shfaqet në teatër, por interpretimi i aktorëve regjistrohet dhe transmetohet përmes valëve të radios.
- **Drama televizive** ose filmi televiziv është më i shkurtër se filmi kinematografik dhe ruan karakteristikat kryesore të dramës. Për shkak të natyrës televizive, ai mund të kriohet në shumë mëdise dhe më lirshëm se në skenë; megjithatë atij i mungon dinamika dhe natyrshmëria e filmit kinematografik.

Letërsi

ESKILI

"Prometeu i mbërthyer" - SKEMA E ANALİZËS

Veçori të tragjedisë Në teatrin grek tragjedia buron nga **fataliteti** dhe **heroitë tragjik** afirmohet në luftë me të. Fataliteti bie mbi atë që me sjelljen e tij **ka fyer perënditë antike** ose që ka shkelur **ligjet e shenja të pashkruara**, përmbrojtjen e të cilave bëhen garantë vetë perënditë. Kjo është arsyja pse, në të gjitha tragjeditë antike, perënditë marrin pjesë si personazhe me të drejta të plota.

Heroi i tragjedisë (në ndryshim nga hero i komedisë, që është një njeri i zakonshëm me virtute e vese) është hero me karakter të jashtëzakonshëm, pra, ai mund të jetë hyjni, gjysmëhyjni, mbret apo princ.

Subjektin kjo tragjedi e merr të gatshëm nga ciklet mitologjike plot me bëma hyjnish e me heronj legjendarë. Meqë subjekti ishte i njohur, përmbrrojtja e tij nuk kishte rëndësi zgjidhja e konfliktit, po **teknika** si organizohej materiali dramatik; ata e përgatitnin **intrigën dramatike** duke i dhënë përparsi kalimit të personazheve nëpër **momente kulmore**, të përcjella me intensitet të lartë emocional. Kështu, skenarizimi i mitit sillte para shikuesit tema, probleme e mesazhe me **vlera aktuale** dhe **universale**.

Subjekti Si në çdo tragjedi antike dhe kjo mbështetet te **cikli i rrëfimeve mitologjik** mbi Prometeun. Nga tërë miti mbi Prometeun, Eskili është përqendruar vetëm në pjesën që e tregon Prometeun të mbërthyer në shkëmbin e Skithisë, sipas vendimit hakmarrës të Zeusit.

Tragjedia *Prometeu i mbërthyer* mbahet si kryevepra e të gjitha tragjedive të Eskilit. Nga struktura poema është një **trilogji**, ku vetëm njëra pjesë, ajo të Prometeut, është ruajtur, ndërsa dy pjesët e tjera, *Prometeu zjarrsjellës* dhe *Prometeu i çliruar*, kanë humbur në rrjedhat e shekujve.

Sipas legjendës, Prometeu kishte mashtruar Zeusin dhe i kishte vjedhur zjarrin, të cilin e fshehu në një shkop druri dhe ua bëri dhuratë njerëzve. Eskili poetizon dhe thotë se Prometeu ua fali zjarrin njerëzve, me qëllim që këta të dilnin nga egërsia e të përparonin, meqë zjarri do t'i ndihmonte të zbutnin natyrën dhe të ushtronin zanatet e mjeshtëritë e ndryshme, prej nga do të dilnin paskëtaj edhe artet, edhe shkenca. Veprimi i Prometeut shkaktoi një zemërim shumë të madh te hyjnité, të cilat mendonin se ishin të vetmet që iu takonte privilegji i zjarrit. Prandaj ato e dënuan Prometeun duke e mbërthyer në një shkëmb. Sa më tepër rritet zemërimi i hyjnive, se Prometeu i barazoi ato me njerëzit, aq më i madh është mundimi që i shkaktojnë ato Prometeut.

Mesazhi i idealeve demokratike Po cila ishte e reja që solli Eskili me këtë figurë të njohur nga të gjithë? Eskili e solli Prometeun shumë afér kohës së idealeve demokratike që po lulëzonin në Greqinë e lashtë. Me sakrificën që ai i veshi heroit të vet, me qëndresën e tij karshi çdo lloj dhune të ushtruar nga i pari i Perëndive, Zeusi, Eskili solli **heroin e epokës së vet të lavdishme**. Idetë e mëdha të luftës kundër pabarazisë apo pushtetit absolut të të fortëve janë idetë demokratike të reformave që po kryheshin aso kohe në Greqi. Prometeu dhe sot e kësaj dite është kthyer në **simbol të pathyeshmërisë**, ndërsa zjarri i rrëmbyer prej tij **simbolizon arsyen, përparimin, idelet e humanizmit** të mëvonshëm.

Konflikti ndërmjet Prometeut dhe Zeusit ka një **kuptim filozofik** për të gjitha kohërat. Eskili nëpërmjet tij goditi fuqishëm errësirën dhe dhunën, qoftë dhunën fizike, qoftë dhe atë psikologjike. Ai është dhe **simbol i parashikimit** të përbysjes së tiranëve të çdo kohe. Kjo duket në këto vargje:

*Eh, të rinj në moshë,
të rinj e në pushtet, mos ju pandehni
se tërë jetën e jetës pa trazime
do të banoni në pallat qiellor?
S'i pashë unë dy tiranët e tjerë
Se si u rrokullisën posht' nga froni?
Do shoh si do përbysjet dhe të tretin.*

Nga ana tjetër, Prometeu është **hero i vëtmuar** në vetëflijimin e tij, madje i pambrojtur nga ata të cilëve u ka shërbyer dhe po sakrifikohet. (...*Medet sa shpikje të dobishme bëra unë për njerëzit, ndërsa për vete s'gjel mjet / për të shpëtar nga ky kob i madh!*)

PROMETEU - hero mitologjik që u shndërrua në hero të epokës:

- simbol i vetësakrifikimit
- simbol i durimit dhe i pathyeshmërisë
- heroi me fat të paracaktuar
- heroi që qëndron ndërmjet botës hyjnore dhe asaj njerëzore
- profeti që parashikon përbysjen e tiranisë
- shenjti dhe martiri më fisnik në kalendarin filozofik
- individi që luan rol në ecjen përpara të njerëzimit

QËNDRESA E PROMETEUT

Episodi i tretë - (*fragment*)

I dërguari i Zeusit, Hermesi, përpigjet ta mposhtë Prometeun, por ai krenar nuk pranon të bëjë marrëveshje me tiranët dhe këmbëngul në qëndresën e vet stoike.

HERMESI

...Zeusi nuk gënjen. Çka thotë ai vërtet do kryhet. Pra, mendohu mirë, dhe më beso se je më i fituar të jesh i urtë, se sa kokëfortë!

KORI

Hermesi thotë fjalë bash me vend. Të këshillon ta mposhtësh zemërimin. Hiq dorë pra, nga kokëfortësia. Dëgjoje! Ji i mençur! Është turp

*Fragmenti është marrë nga "Eskili"; Vepra II; përktheu: Çezar Kurti; botoi: "Onufri".

Letërsi

për t'urtin këmbëngulja në gabim.

PROMETEU

Çdo gjë që tha ky lajmëtar
e dija mirë, e parashihja.
Por, si armik të të trajtojë
armiku, s'është aspak përturp.
Hë, përvëlom' me zjarr rrufesh,
me vetëtima, shkrep, qëllomë!
Me zhurmë, britma dhe potere
ti tok' e quell plot tmerr tronditi,
me bubullimë, er' e shqotë,
tallaz të egër, uturimë,
ti ajër, tok' e det pështilli,
mbi yje shtjella marrt' përpjetë
dhe në skëterrë trupin hidhma,
m'u në Tartar 1), mu në humnerë.
Në ferr të zi si trup të vdekur
me dorën hekur, fat, vërtitëm!
Por vetëm trupin tim të mjerë,
se kurrë, kurrë un' nuk vdes!

HERMESI

Por mos harroni çfar' ju thashë,
as mos mallkoni fatin tuaj,
kur dallgë dhembjesh t'ju godasë.
Mos u rropatni, as mos të thoni
se gjoja Zeusi krejt papritur
ju pat qëlluar me flak' e zjarr.
Ju në humner' u hodhët vetë,

1) Tartari ose fundi i ferrit, ku Zeusi i gremiste kundërshtarët e vet.

PIKA KYC TE KOMENTIT

- Ndërmjet Prometeut, Korit dhe Hermesit zhvillohet një debat, ku mendimet e secilit përfaqësojnë idetë që ata mbrojnë. Po ky debat zhvillohet në kushte të **pabarabarta**, sepse Prometeu është i lidhur dhe i ndëshkuar. Ai ka dhimbje dyfishe: fizike dhe shpirtore. Ndonëse i lidhur, ai del si **simbol i intelektit** dhe i **qëndrueshmërisë**.
- Ai e shpall hapur qëndrimin e tij të kundërt me Zeusin, duke kaluar në anën e njerëzve, pra të armiqve të hyjnive. Turp përtë do të ishte tërheqja apo hipokrizia.
- Si armik të të trajtojë armiku, s'është aspak përturp.*

vet' u gremisët në skëterrë,
Në befasi askush s'ju zuri,
pusi askush s'ju ngriti juve.
Me dashjen tuaj rrjetën endët,
në rrjetë të fatit zutë veten.
(Hermesi largohet)

PROMETEU

S'qenkan fjalë boshe, se me të vërtetë
toka me rrëmet po trandët e dridhet.
Oshëtijnë bubullimat me gjëmime.
gjarpërojnë rrufetë me vetëtima,
gjuhë flake zigzag bëjnë nëpër quell,
flakërimat verbojnë çdo gjë përqark!
Era pluhurin e rruqës ngre në ajër,
shqota ulërin, vërvhellen me lemeri!
Shqotë mëshqotë po përplasen, po përliesen
tok' e quell e çdo gjë u përzje në botë!
Ja çfurtunë dërgoi Zeusi i tërbuar
përtë më ndëshkuar, përtë më përkulur!
Shih, o mëmë Tokë,
e nderaur nënë,
shih eter i shenjtë
që me dritën botën
skaj më skaj pështjell.
Shihni si po vuaj
krejt pa pasur faj!
(Vetëtin, gjëmon. Prometeu gremiset në
tokë.)

Hermesi përdor të gjitha mënyrat për t'ia arritur qëllimit; këtë e bën nëpërmjet **kërcënimave** dhe **hipokrizisë**. Pika më e dobët ku Hermesi do ta prekë Prometeu, është që të vërtetojë se ai gjithçka e ka bërë *pa vetëdije*, ndërsa Prometeu pohon të kundërtën:

Çdo gjë që tha ky lajmëtar
e dija mirë, e parashihja...

Si **hero tragjik**, Prometeu është njëkohësisht produkt i fatit të vet të paracaktuar
dhe të kërkuar nga ai vetë, siç i thotë dhe Hermesi:

Në befasi askush s'ju zuri,
pusi askush s'ju ngriti juve.
Me dashjen tuaj rrjetën endët,
në rrjetë të fatit zutë veten.

Nëse për njerëzit Prometeu gjeti shpëtim, përvete nuk mund të gjejë zgjidhje që shkojnë kundër fatit të vet. Kjo e vendos këtë **hero midis botës hyjnore**, të pushtetshme e të dhunshme dhe **botës njerëzore që gjithnjë pret heroin e saj** ta udhëheqë i pari dhe po i pari të vëtflijohet përtë. Në këtë kuptim **Prometeu i priu figurës së mëvonshme të Krishtit**, që u flijua përdrejtësinë njerëzore:

Në ferr të zi si trup të vdekur (epitet dhe krasim)
me dorën hekur, fat, vërtitëm! (emri "hekur" del me cilësinë e epitetit)
Por vetëm trupin tim të mjerë, (epitet)
se kurrë, kurrë un' nuk vdes!

Në këtë rast *fati* identifikohet me *dorën e hekurt* ndëshkuese të Zeusit. Prometeu pranon vdekjen e trupit dhe ndëshkimin në ferr përmëkatin e njeridashjes, por kurrsesi humbjen e shpirtit apo të idealit. (përsëritje e ndajfoljes *kurre* e përfocuar me foljen në mohore)

Hyjnité paraqiten mjaft të dhunshme, të egra dhe me dëshirën përtë pasur pushtet absolut ndaj njerëzve dhe ndaj atyre që i kundërshtojnë ato.

Zeusi nuk gënjen. Çka thotë ai
vërtet do kryhet...

Ndëshkimi i Zeusit paraqitet me **fjalë kyç** (foljet) që sjellin imazhin e një stuhie të pazakontë:

Folje: oshëtijnë, gjarpërojnë, verbojnë, ulërin, vërvhellen, përplasen,

përliesen

Emra: bubullimat me gjëmime, rrufetë me vetëtima, gjuhë flake zigzag,
flakërimat

... tok' e quell e çdo gjë u përzje në botë!

Dramaciteti, i cili përshkallëzohet në ngjitje, arrin kulmin me përplasjen e dy botëve: bota njerëzore me botën hyjnore.

Ndërkëq kampi i hyjnive paraqitet i dhunshëm, **njëloj si në jetën e njerëzve**: ka nga ato hyjni që janë servile, si Hermesi; të cilat ia zgjasin pushtetin Zeusit (pra,

• së keqes, dhunës në jetën njerëzore). Prandaj Prometeu i thotë atij:

*Dëgjo këtu: s'e ndrroj mjerimin tim
me servilizmin tënd të ulët, kurë!*

• **Rol themelor** në tragjedi kanë **hyjnité**, të cilat me vendimet dhe veprimet e tyre
• **përcaktojnë fatet individuale** dhe u japid kuptim gjëzimit, rebelimit e vuajtjes. Po të
• mos ishte autoriteti i Zeusit, vendimi i tij hakmarrës, qëndresa e Prometeut nuk do të
• kishte asnjë kuptim, madje as akti i Prometeut si rrëmbyes i zjarrit dhe as Prometeu
• si figurë.

• Vargjet me të cilat shkruhet tragjedia janë të mbushura me **dramacitet të theksuar**.

*Shih, o mëmë Tokë,
e nderuar nënë,
shih eter i shenjtë
që me dritën botën
skaj më skaj pështjell.
Shihni si po vuaj
krejt pa pasur faj!*

• **Dialogët** dhe **monologu i Prometeut** janë të mbushura me *thrrorë* e fjalë të
ngarkuara emocionalisht, që përcjellin disa kuptime e mesazhe. Aty ndërthuren
thirrjet nga dhimbja me lutjet për drejtësi, por nuk ka asnjë notë pendese.

• **Kori i oqeanideve** vjen në këtë fragment si një zë i paanshëm i urtësisë njerëzore,
që, jo se nuk e vlerëson veprën e Prometeut, por nuk do që ai të ndëshkohet. Kori
nuk mund të pranojë që situatat të shkojnë deri në ekstrem.

• Fjalët e korit përbëjnë zakonisht komentin më të mirë, për të kuptuar shtysat e
veprimit të heronjve dhe për të ndriçuar karakterin e tyre, duke na afruar më pranë
të vërtetës së autorit.

• **Veprimi dramatik** nuk është esencial në tragjedinë antike. Por ai ka rëndësi të
madhe, pasi shërben si *parim organizues* i saj. Në këtë tragjedi **veprimi mbetet** në
vend nga fillimi deri në fund, përfaktin se heroi gjendet i mbërthyer në vargonj. Ai
që "lëviz" në prapaskenë është fati i heronjve, që e shohim si endet dhe merr trajta
përfundimtare në sferat më të larta, aty ku shëtisin hyjnité e Olimpit e ku heronjtë
nuk mbërrijnë dot.

WILLIAM SHEKSPIR

"Makbethi" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Tragjedia "Makbethi" është shkruar rreth vitit 1605 -1606. Në qendër të
saj janë vendosur ngjarje të Skocisë mesjetare të shekullit XI, të cilat
Shekspiri i mori nga libri "Kronikat e Anglisë, Skocisë dhe Irlandës".
Synimi i Shekspirit nuk ishte që të krijonte një dramë historike, por
një **tragjedi me pasione të forta**, me mesazhe të rëndësishme të
kohës, si dhe **me karaktere që kishin një natyrë komplekse**. Prandaj
dhe ngjarjet historike shpesh ndryshohen dhe futen në **elemente**
johistorike (magjisticat dhe historitë e tyre, fantazmat, vegimet etj.). Po
ashtu, historia tragjike e Makbethit mbështillet nga mjegulla e legjendës,
krijohen **personazhe johistorike** (Bankoja) dhe **konflikti zhvillohet e**
zgjidhet sipas ideve humaniste të dramaturgut.

Tema Temë qendrore e tragedisë është **lakmia e shfrenuar për pushtet**.
Idea se etja për pushtet e shtyn njeriun në humbjen e çdo virtuti dhe
vlere morale, për të cilën një ditë ai merr shpagimin e merituar, shfaqet në
plane të shumta, që mëshirohen në personazhet e tragedisë.

Personazhet Strumbullarë të veprimit të tragedisë janë **Makbethi** dhe **zonja Makbeth**,
por personazhi mbizotëruarë është ai që i jep emrin tragedisë. Autori
e ka realizuar bindshëm **natyrën komplekse** të Makbethit. Ai është
jashtëzakonisht ambicioz; pasioni për pushtet dhe instinkti për lavdi
janë aq të fortë, saqë asnjë brengë e brendshme apo ndonjë ndjenjë
humane nuk është në gjendje ta shkëputë atë nga rruga e krimit apo ta
çojë nga keqardhja në pëndesë.

Por, nga ana tjeter, Makbethi na paraqitet si një **gjeneral me trimëri të**
jashtëzakonshme, i cili e ka mbuluar veten me lavdi duke penguar pushtimin
e vendit nga një ushtri e huaj. Në këto ndeshje ai ka treguar kurajë vetjake të
madhe, një cilësi që vazhdon ta shfaqë gjatë tërë dramës përparrë çdo reziku.
Njerëzit atë e vlerësojnë të ndershëm apo të nderuar. Pra, ai nuk është një njeri
pa të mira e pa humanizëm. Makbethi vërtet bëhet tiran, por është **tiran me**
ndërgjegje të trazuar. Ai e ndien se ndëshkimi i tij është i pashmangshëm.
Megjithatë, edhe kur e sheh se i ka ardhur fundi, as që i vete mendja të lypë
mëshirë, por vdes me krenari e zemër të fortë prej ushtari, duke e paguar me
kokë sundimin e tij gjakatar. Prandaj nuk është e lehtë të bindemi për sjelljen e
tij, sepse ai gjithnjë paraqitet në rrethana të **jashtëzakonshme**.

Shekspiri **hyn thellë** në psikologjinë e **personazhit** dhe e zbûlon atë
me dramacitet të fortë. Në fillim jepen luhatjet e tij shpirtërore, lufta e
brendshme ndërmjet lakmës së papërbajtur për pushtet (e materializuar
në skenë nga profecia e tri magjisticave) dhe e ndjenjës së detyrës si
vartës i mbretit, ndërmjet "ndershmërisë" së njeriut që komploton për herë
të parë dhe imaginatës së trazuar pas krimtit të ulët (monologu për feksjen

e kamës së përgjakur – vegimi i trurit të tij të nxeh të). Po **Makbethi** shquhet për një tipar mjaft të veçantë: **për imagjinatën e gjallë**. Ai ka thaujse imagjinatën e një poeti; nëpërmjet saj ai mbani lidhje me figura të mbinatyrrshme. Dhe është pikërisht kjo imagjinatë që i zgjon atij ndjesitë e ndërgjegjes dhe të nderit. Ajo që e tmerron Makbethin nuk është aspak pasoja e krimit, por pamja e shëmtuar që i ngacmon atij imagjinatën. Sa herë që i ngacmohet imagjinata ai vepron keq.

Imagjinata është shumë më e fortë se arsyesa e tij.

Në disa tipare **karakteri i Makbethit është i njashëm** me atë të **Zonjës Makbeth**. Të dy janë të pushtuar nga i njëjtë *pasion i ambicies*. Të dy janë krenarë, të ashpër dhe urdhëruar. Ata i trajtojnë me përcëmim dy plotësojnë natyrën komplekse njerëzore në rrethana të caktuara. Në drejtime të tjera Makbethi dhe Zonja Makbeth janë në kontrast me njëri-tjetrin, ashtu siç është i ndërtuar në kontrast tërë veprimi i tragedisë. Ambicia, lakmia për pushtet e Zonjës Makbeth nuk njeh kufi. Komplotin e vrasjes së Dunkanit ajo e thur me gjakftohtësi dhe e kryen me vendosmëri. Por, ndryshe nga Makbethi, **asaj i mungon imagjinata**. Dhe ligësia e saj nuk i kapërcen kufijtë njerëzorë. Vjen një ditë, që thellë në shpirtin e saj zgjohet **ndjenja e pendesës**. Froni mbretëror nuk i sjell kënaqësinë e pritur. Ndjenja e fajit rritet e rritet, gjersa pushton tërë qenien e saj, e çmend dhe e shtyn në vetëvrasje, në vetëdëshkim. Paralelisht me venitjen e energjive të saj, vjen duke u eliminuar dhe roli i saj në veprimin e tragidisë.

Veçoritë artistike Në tragedinë "Makbethi" Shekspiri ka përdorur me mjeshtëri **mjetë emocionale dhe stilistikore të efektshme** dhe të paharrueshme, si: profecitë e tri magjisticave, gostia mbretërore dhe shfaqja e fantazmës së Bankos të vrarë pabesish, somnambulizmi torturues i zonjës Makbeth, vegimi tronditës i kamës së përgjakur, komploti për vrasjen e mbretit në gjumë etj. Kjo tragedi shquhet për **strukturën** e qartë e të thjeshtë, për konfliktin e thellë e të njëshur, për analizën psikologjike të karaktereve, si dhe për idetë e rëndësishme humaniste. Me këtë tragedi dhe me veprat e tjera Shekspiri **shfaq hapur karakterin demokratik e humanist**. Trageditë e tij trajtojnë **idetë përparimtare të Rilindjes**, si: barazia ndërmjet njerëzve, e drejta e mendimit të pavarur dhe e ndjenjës së lirisë, himnizimi i virtytit etj.

Gjuha dhe figuracioni Ajo që ua rrit vlerën veprave të Shekspirit, është **gjuha jashtëzakonisht e gjallë dhe e pasur**. Në tërësinë e veprës së vet Shekspiri përdori **fjalë e shprehje më shumë se çdo autor tjetër i gjuhës angleze**. Ajo çka e bën të fuqishëm artin e tij janë mjeshtëria me të cilën ai thuri **dialogët e monologët e famshëm**. Në tragedinë e Shekspirit secili personazh flet gjuhën që i përshtatet

më së miri nivelit dhe karakterit të tij, duke shhangur çdo lloj falsiteti dhe mungesë natyrshmërie. Veç kësaj, fjalët pasurohen shpeshherë me kuptime shtesë, të fshehura, ironike ose të dyfishta, pa harruar neologizmat e shumtë, lojërat e fjalëve apo edhe përdorimin e guximshëm dhe funksional të sharjeve e të vulgarizmave.

Figura letrare, si mjet për poetizimin e universit, luan rol qendor jo vetëm në shprehjen e mendimeve e të ideve të fuqishme, por edhe në gjithë sistemin e vargëzimit.

Koment - MAKBETHI

Makbethi, gjeneral i mbretit të Skocisë, Dunkani, është kthyer në atdhe me fitore, bashkë me mikun e vet të ngushtë, gjeneralin Banko. Rrugës, tri magjistica iu parathonë të dyve fatin mbretëror: Makbethi do të fitojë titull të lartë e pastaj do të bëhet mbret, kurse Bankoja do të lindë mbretë, megjithëse ai vetë s'do të bëhet mbret. Me të mbërritur në atdhe, Makbethi merr vesh se mbreti Dunkan e ka fisnikeruar me titull të lartë. Ambicia i zgjohet e furishme në shpirt dhe mendon se, nëse pjesa e parë e profecisë u realizua, atëherë nuk ka pse të mos realizohet edhe e dyta. I nxitur nga e shoqja, zonja Makbeth, e cila e njeh mirë dhe di si t'i a cytë ambicien e pafre për pushtet, Makbethi e vret në gjumë dhe m'u në shëpinë e vet mbretin Dunkan, tek e kishte fuar si mik bashkë me djemtë, Malkolmin e Donalbanin. Menjëherë mbas vrasjes së pabesë të mbretit të tij, Makbethin nis e mundon ndërgjegjja.

ZONJA MAKBETH

Ajo që ata i dehu, ma forcoi kurajën,
Ajo që i shoi ata, ma ndezi zjarrin.

| ajo që . . . : kupto, vera
| ajo që . . . : kupto, shpata

Hesht! Hesht! Dëgjo!
Ish kukuva jka vajtimtare që na klithi
Dhe mvrejtur na uroi natën e mirë.
Po i përvishet; dera është celur
Dhe shambellanët barkpërbysur qesëndisin:
Ua përzjeva me ilaç të pirat,
Detyrën vigjëlore me gérhitje,
Se vdekja dhe natyra po përleshën,
Se s'dihet vallë a rrojnë, a kanë vdekur.

| po i përvishet: po e myt, po e vret
| shambellanët: rojat e mbretit

MAKBETHI
(Përbrenda)
Kush është atje? Eh, eh!

ZONJA MAKBETH
Ajme! Kam frikë mos u zgjuan dhe s'u bë.
Pikënisja, dhe jo vepra, na trondit më tepër.

| s'u bë: nuk u bë vrasja

*Fragmenti është marrë nga "Makbethi"; përktheu: Fan Noli; botoi: "Onufri".

Dëgjo! Gati ia lashë kamat e të dyve:
 Nuk është e mundur që të mos i ketë gjetur;
 Sikur të mos i shëmbellente babës,
 Kur flinte, do ta kisha bërë vetë.
 Imzot!
(Hyn Makbethi)

MAKBETHI
 E bëra. Nuk dëgjove shamatë?

ZONJA MAKBETH
 Dëgjova kukuajkën që këlthiste,
 Mos the gjëkafshë?

MAKBETHI
 Kur?

ZONJA MAKBETH
 Tani?

MAKBETHI
 Kur zbrisja?

ZONJA MAKBETH
 Po.

MAKBETHI
 Dëgjo! Kush fle n'odën e dytë?

ZONJA MAKBETH
 Donalbani.

MAKBETHI
(Duke shikuar duart)
 Kjo pamje ma vret syrin.

ZONJA MAKBETH
 Ç'më thua se të vraka syrin?

MAKBETHI
 Një qeshi në ëndërr dhe një thirri "Vrasje!"
 Sa që të dy u zgjuan; ndenja dhe dëgjova;
 U fola dhe i zuri prapë gjumi.

ZONJA MAKBETH
 Kjo punë s'do mejtuar me këtë mënyrë,
 Sepse kështu do të marrosemi.

| kupto: *babës së Zonjës Makbeth*
| kupto: *do ta kisha vrarë vetë*

MAKBETHI

M'u duk sikur një zë më thirri: "Mos fli më!
 Makbethi vrua gjumin, gjumin e pafajshëm,
 Gjumin që shqit përleshjen e kujdesit,
 Vdekjen e jetës së përditshme,
 Banjën e punës trupkapitëse,
 Balsamn' e shpirtit t'vrarë e të plagosur,
 Gjellën e dytë të natyrës së madhe,
 Kryeushqyesen e dasmës së jetës",

ZONJA MAKBETH
 Çdo të më thuash?

MAKBETHI

Dhe prapë thirri e oshëtiu: "Mos fli më!
 Glamsi ka vrarë gjumin; Kodri, pra,
 S'fle më. Makbethi nuk fle dot më"!

ZONJA MAKBETH
 Kush ish ai që thirri ashtu? Për zotin,
 Po e shkallmon fuqinë e shpirtit tënd
 Dhe po sëmuresh me këto mendime.
 Shko shpejt e merr ca ujë dhe e laj
 Nga duart atë dëshmi të ndyrë.
 Ç'm'i solle këto kama prej andej?
 Duhet t'i lësh atje; shko, shpjeri prapë,
 Dhe shambellanët lyeji me gjak.

| kama: *shpata*

| kupto: *për t'jua lënë atyre fajin e krimit*

MAKBETHI
 S'vete dot më,
 Kam frikë të mejtohem se ç'kam bërë:
 Ta shoh me sy përsëri s'guxoj.

ZONJA MAKBETH
 Vullnetsëmurë! Nëmi mua kamat.
 Të vdekurit dhe të fjeturit

Nuk janë veç pikturna. Syri i foshnjës vetëm | ...piktura: kupto, *nuk paraqesin rrezik*
 Ka frikë nga një djall i pikturnuar.
 Me gjak, në i rrjedhëtë akoma, ua lyej | me gjak: kupto, *me gjakun e mbretit*
 Fytyrat shambellanëve të fjetur.
 Atyre do t'ua ngarkojnë fajin.
(Del, trokitje përbrenda)

MAKBETHI

Kush po troket në derë? Qysh u bëra
 Që çdo shamatë më tmerron, më njeth?

Qysh i kam duart? Ma vrasin syrin!
Vall' e lajn dot ujt' e oqeanit,
Prej kësaj dore gjakun? Jo, kjo dorë
I skuq dhe i përgjak të gjitha detet.
(*Hyn prapë zonja Makbeth*)

ZONJA MAKBETH

Si ti i kam edhe unë duart,
Po më vjen turp t'a kem të bardhë zemrën,
Ashtu siç e ke ti.

(*Trokitje përbrenda*)

Dikush troket

Nga dera e jugës; shkojmë shpejt në dhomë,
Pak ujë na shpëlan prej kësaj vepre;
Sa lehtë do të jetë atëherë!
Qëndresa të ka neveritur fare.

(*Trokitje përbrenda*)

Dëgjo, trokasın prapë. Shko e vish
Rrobën e natës, se mos na thërrresin
Dhe shohin se s'kemi fjetur edhe.
Shko, mos u mbyst ashtu në mendime.

| të ka neveritur: të ka dobësuar zemrën

MAKBETHI

Kur e mendoj më vjen prej vetes ndot. (*Trokitje*)
Trokit, e zgjo! Sikur ta bëje dot. (*Dalin*)

PIKA KYC TE KOMENTIT

Eshtë thënë se mbas "Orestias" së Eskilit, poezia tragjike nuk ka prodhuar ndonjëherë gjë më të madhe e më të tmerrshme se "Makbethin" e Shekspirit. Që në një, **veprimi dramatik ngrihet me ritëm të pandalshëm** dhe duket se gjithçka vihet në lëvizje nga një ingranazh skëtërror, sipas logjikës fatale: "**krimi pjell krim**". Jemi në aktin II, në skenën II të tragjedisë. As Zonja Makbeth, e cila ë kurdisi këtë kurth, nuk ndihet e qetë. Nata dhe klithjet e kukuvajkës ua bëjnë të padurueshëm makthin. Ky është **shpagimi i parë, e ndoshta më i tmerrshmi**, për veprimin e tyre. Për momentin, vetëm një rrugëdalje ka për Makbethin që vras mbretin: të kështu, Makbethi e fut veten në hallkën e ingranazhit djallëzor të mbrojtjes së pushtetit me çdo kusht. **Nga tragjedi e ambicies, "Makbethi" do të shndërrohet, mbas skenës së mëposhtme në tragjedi të pushtetit.**

- Dialogu

- Ajo çka po ndodh realist (**fjalët, replikat, lëvizjet, gjestet**) lidhet në mënyrë të figurshme me atë çka po ndodh në *trurin e Makbethit* dhe të Zonjës Makbeth. Eshtë

ky një paralelizëm që na bën të mundur përshkrimin e veprimit në kuptimin **dramatik** dhe në kuptimin **psikologjik**.

Secili nga personazhet e përjeton krimin në mënyra të ndryshme. Te Makbethi fillon vrarja e ndërgjegjes; si njeri me karakter burror që ka kryer vrasje vetëm në luftë, ai nuk ia fal që bëri një krim të pabesë në gjumë.

Zonja Makbeth mundohet të jetë më gjaktohtë. Ata bashkëvepruan në krim dhe, nëse Makbethi e kreua me dorën e tij krimin, tani i bie asaj detyra më e vështirë; të mbajë mendjen e burrit të saj, të vetes së saj, me qëllim që të arrihet synimi për të cilin u krye krimi: marria e pushtetit. Kështu ajo i kujton Makbethit se me zemër të brejtur nga ndërgjegjja nuk mund të arrihet ky qëllim.

Shenjat dhe detajet: kukuvajka, èndrra, kama, gjaku, duart e gjakosura, shandanët e gjakosur...

Shprehjet e pendesës së Makbethit:

Kjo pamje ma vret syrin...

M'u duk sikur një zë më thirri: "Mos fli më!"

Makbethi vras gjumin, gjumin e pafajshëm...

...Makbethi nuk fle dot më...

Shprehje kundërshtuese të Zonjës Makbeth:

Shko shpejt e merr ca ujë dhe e laj

Nga duart atë dëshmi të ndyrë.

Të vdekurit dhe të fjeturit

Nuk janë veç piktura...

Si ti i kam edhe unë duart,
Po më vjen turp ta kem të bardhë zemrën,

Pikënisja, dhe jo vepra, na trondit më tepër.

Shprehje hiperbolike:

Vall' e lajn dot ujt' e oqeanit,
Prej kësaj dore gjakun?

... Jo, kjo dorë
i skuq dhe i përgjak të gjitha detet.

Shprehje metaforike që shprehin ide filozofike:

Gjumi që shqit përleshjen e kujdesit,
Vdekjen e jetës së përditshme,
Banjën e punës trupkapitëse,
Balsamn' e shpirtit t'vrarë e të plagosur,
Gjellën e dytë të natyrës së madhe,
Kryeushqyesen e dasmës së jetës,

Krimi që ka bërë Makbethi merr përmasa hiperbolike, të denja për një tragjedi të Shekspirit. Po të kemi parasysh disa nga veçoritë e teatrit elisabetian, përfaqësuesi më i shquar i të cilit është Shekspiri, do të vinim në dukje se qenia njerëzore zihet

• në çarkun e një **mbrapshtie të përmasave tejnjerëzore**, ndaj gjithçka e humb drejtpeshimin. Dhe në rastin e krimit të Makbethit nuk kemi të bëjmë me një krim ordiner, për qëllime ordinere. Nënvetëdija e Makbethit tronditet në themel: "Makbethi vrau gjumin, gjumin e pafajshëm".

Epiteti metaforik i pafajshëm na pranëvë pafajësinë e një fëmije dhe të vrasësh një fëmijë është një krim i përbindshëm, përtëj mendjes njerëzore. Nga kjo pafajësi rrjedhin dhe veçoritë e tjera të gjumit që dalin nëpërmjet shprehjeve metaforike, të ndërtuara mbi nëntekste kontrastesh të fuqishme:

gjumi është kryeushqyesi i jetës – ndërsa vrasja e tij bëhet kryeushqyese e vdekjes.

Ky krim me përmasat e një krimi biblik, është shenjë paralajmërimi se njerëzimi nuk mund të ketë më gjumë, pas kësaj që ka ndodhur:

M'u duk sikur një zë më thirri: "Mos fli më!"

Si tragedi e pasioneve shfrenuese, kjo tragedi na sjell mesazhe thellësisht humane që lidhen me dëshirën për triumfin e virtutit mbi ndjenjat e pakontrolluara të ambicies, urrejtjes, smirës e hakmarrjes, që gjenden te vetë njerëzit.

WILLIAM SHEKSPIR

"Romeo dhe Zhulieta" - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Tragjedia *Romeo dhe Zhulieta* u përket krijimeve të Periudhës së rinisë të Shekspirit. Mendohet të jetë shkruar rreth viteve 1591-1595. Është nga tragjeditë më populllore të Shekspirit.

Subjekti Ngjarja ndodh në Veronë dhe ka si sfond hasmërinë mes dy familjeve të mëdha të qytetit, Montagëve dhe Kapuletëve. Në një ballo me maska, organizuar nga Kapuletët, Romeoja do të bjerë në dashuri me shikim të parë me vajzën e Kapuletëve, Zhulietën; edhe ajo do t'i kthejë dashurinë po me atë pasion të flaktë. Shenjat paralajmëruese për atë që do të ndodhë më vonë dalin që në hyrje të tragjedisë, kur Zhulieta thotë:

Zhulieta: Shko pyet. – N'është i martuar, M'u bëftë varri shtrat' i nusërisë.

Që nga dita kur dy të rinjtë kurorëzohen në fshehtësi e deri në fund, i ndjek **fati i mbrapshtë**, që nis me vdekjen e Tibaltit, vazhdon me fejesën e padëshiruar të Zhulietës, Romeoja nuk arrin të marrë vesh lajmin se Zhulieta ka pirë ilaqin e gjumit dhe arrin pranë varrit të saj pak kohë përparrë se të arrijë frati, që do t'i tregonte të vërtetën. Ndërkaq, kur Zhulietës i del ilaqi që ka pirë, sheh pranë trupit të saj Romeo e vdekur. Për të jeta s'ka më kuptim dhe pi helmin që ka mbetur nga Romeoja. Varrimi i tyre nga Kapuletët dhe Montagët shënon dhe fundin e tragjedisë.

Struktura Tragjedia është e ndërtuar në pesë akte: Akti i parë përbëhet nga 5 skena; akti i dytë me 6 skena; akti i tretë me 5 skena; akti i katërt me 5 skena; akti i pestë me 3 skena. Dy aktet e para janë të ndërtuara në mënyrë të tillë, që sjellin atmosferën e një komedie: pamja e sheshit kryesor, atmosfera e gjallë e dyluftimeve, ballot me maska, kapercimi i mureve të oborreve, shpengimi i të rinjve etj. **Pika e kthesës** që shënon fillimin e tragjedisë, lidhet me vrasjen e Markutit. Këtu **rinis hasmëria**, thirrjet për hakmarrje e gjak; **këtu zë fill fataliteti i dy të dashuruarve**, i cili **çon pashmangshmërisht** drejt fundit të tragjedisë. Të gjitha këto përbëjnë dhe ngjarjet kryesore të tri akteve të tjera. Kontrasti ndërmjet dy akteve të para me të tjerat dhe **kalimi nga toni gazmor në atë** dramatik e tragjik, tregon edhe për forcën mjeshtërore të stilit shekspirian.

Zhvillimi Në tragedi ngjarjet zhvillohen me një shpejtësi të habitshme. Nuk ka i **ngjarjeve** parapërgatitje për ngjarjen e re; ajo thjesht ndodh me një dinamikë që e mban gjallë kureshtjen e lexuesit. Ka plot skena me **situata të ndryshme** dhe **incidente** në pamje të pabesueshme, por pena mjeshtërore e Shekspirit bën që ato të duken normale, ashtu si në jetë, kur fati i disa njerëzve është i **përre drejt fatalitetit**.

Dialogu dhe monologu Karakteristikat e personazheve dalin gjatë **dialogëve** dhe **monologëve** të tragjedisë.

Gjuha e tyre është e pasur me ndërtimë poetiko-gjuhësore të mrekullueshme, të ngritura mbi kontrastin e fuqishëm:

Pa dalë! Ç'dritë feks' n'atë dritare?
Ajo ësht' lindja, diell ësht' Zhulieta!
O diell çkrep dhe hënën e venit,
Sepse ajo ësht' verdhur nga zilja
Që ti, e bij e saj je më e bukur...

Tragjedia **Kryepersonazhet e Shekspirit** përfjetojnë një dashuri aq pasionante, sa e pasionit ajo u kundërvihet disa normave të patolerueshme nga epoka:

- **shoqërore** (dy familjet janë në hasmëri me njëra-tjetër);
- **morale** (dashuria përkundër vullnetit të prindërve konsiderohet imoralitet);
- **fetare** (martesa e fshehtë dhe vetëvrasja quheshin mëkate të pafalshme).

Ana e fuqishme e tyre si karaktere tragjedie qëndron në thellësinë dhe në pastërtinë e ndjenjës së tyre; kjo ndjenjë është aq e pafajshme dhe aq naivë, sa i çon ata nga një gabim në tjetrin, pa mundur të gjejnë kohën për të arsyetuar. Ata **udhëhiqen vetëm nga pasioni**, që përfat të keq verbon dhe vetë fratin Laurens, i cili, me gjithë dëshirën e mirë për të ndihmuar, e çon lidhjen e tyre drejt një fundi tragjik.

Kur **hasmëria** dhe **pushteti absolut prindëror** çon në vdekjen e dy të rinjve të pafajshëm, të lidhur me një dashuri aq të shenjtë e hyjnore, atëherë **drama njerëzore** del e plotë në absurditetin e saj, duke u shndërruar në tragjedi:

Princi: Mëngjezi sot sjell paqë të trishtuar
dhe dielli s'del nga q'është i dëshpëruar,
pra ejani fajtorët t'i gjykojmë
se kë do falim, kë do të dënojmë.
Të tillë tragjedi s'ka parë jeta
si kjo që pa Romeo dhe Zhulieta.

Mesazhi Njerëzit e të gjitha kohëve pas Shekspirit shohin në dashurinë e Romeos dhe të Zhulietës atë dashuri që do të kishin dashur të ishte e tyra, çka i mallëngjen më shumë se çdo gjë tjetër. Dashuria ndërmjet Romeos dhe Zhulietës është bërë një simbol me vlerë universale.

Koment - ROMEO DHE ZHULIETA

Akti III. Skena V

(Pemëtore e Kapuletit. Romeo dhe Zhulieta duken në dritaren e dhomës së gjumit.)

Zhulieta: Mos do të ikësh? Ende s'është gdhirë.
Nuk ishte lauresha por, bilbili
ai që vau veshin tënd të frikshëm.
Ai këndon çdo natë përmbi shegë,
besomë, i dashur, ish vërtet bilbili.
Romeoja: Ish lauresha, kasneci i mëngjesit,
nuk ish bilbili. Pa shiko, e dashur,
rrezet nakare¹⁾, si dantellë e hollë,
qëndisin retë e zeza të agimit,
qirinjtë e natës dalëngadalë po shuhën,
dhe dita e qeshur, gati për t'u nisur,
qëndron mbi mugëtirën majë malesh.
prandaj më duhet të iki e të rroj,
ose të rri këtu edhe të vdes.

Zhulieta: Ajo atje nuk është drita e ditës,
por ësht' një meteor që e nxori dielli,
i cili do të bëhet pishtarmbajtës,
të të ndriçojë rrugën e Mantovës²⁾.
Prandaj qëndro, se s'ke nevojë të ikësh.
Romeoja: Le të më kapin, pra, dhe të më vrasin.
i lumtur jam të rri këtu kur kërkoni ti...

1) Kupto: rrezet eëmbla, gazmore.

2) Romeoja duhet të ikë
në Mantova, që t'i fshihet
hasmërisë.

Më tepër kam dëshirë që të rri,
sesa vullnet që të shkoj; pra, eja, vdekje,
edhe mir se të vish, kur do Zhulieta!

Ç'thua, shpirt? Le të flasim, s'është gdhirë.
Zhulieta: U gdhi, u gdhi, por ik' sa më shpejt!

Është lauresha ajo që po këndon
me zë të ngjirur, të ashpër, të shkurdisur...
Oh, ik', drita po shtohet më shumë.

Romeoja: Siç shtohet drita, nxin mjerimi ynë!
(*Hyn vaja.*)

Vaja: Zonjë!

Zhulieta: Vaja?

Vaja: Jot ëmë po vjen tani këtu.

Ki mendjen dhe hap sytë se po gdhijet.³⁾ (*Del.*)

Zhulieta: Aherë fut, dritare, dritën brenda
dhe nxirr jetën jashtë.

Romeoja: Mbetsh me shëndet!

Një puthje dhe po zbres. (*Zbret.*)

Zhulieta: Vërtet më ike?

Oh, zoti im, dashnori im, miku im,
nga ty çdo ditë të orës do pres lajme,
se një minutë përmban shumë ditë.

Oh, nga kjo matje e kohës do të plakem,
përparrë se ta shoh Romeo tim.

Romeoja: E dashur, lamtumirë! S'do lë rast
që të të çoj ngaherë përshtëndetje.

Zhulieta: Oh, mos mendon se s'do shihemi kurrë?

Romeoja: Jo, nuk dyshoj. Aherë brengat tonë
do na shërbijnë për biseda tëëmbla.

Zhulieta: O zot, ç'më erdhë një vegim i tmerrshëm!

Tani që zbrite poshtë po më dukesh
si një i vdekur mu në fund të varrit.

Më vishen sytë a vërtetë je zbehur?

Romeoja: Besomë se edhe ti ashtu më dukesh.

Mjerimi i etshëm na ka pirë gjakun!

E dashur, lamtumirë, lamtumirë!

3) Vaja është mëndesha që ka marrë pjesë në martesën e fshehtë të Zhulietës e Romeoos. Ajo e paralajmëron Zhulietën të ruhet, se e éma mund të vijë nga një çast në tjetrin.

IKA KYC TE KOMENTU

- **Didaskalia** që hap skenën (*Pemëtore e Kapuletit. Romeo dhe Zhulieta duken në dritaren e dhomës së gjumit.*) sjell para syve tanë imazhin më simbolik të një çifti të dashuruar.
- Në poezinë e dashurisë të mesjetës motivi i "agimit" është i njohur: ai lidhet me momentin e ndarjes për dy të dashurit që e kanë kaluar natën bashkë dhe urojnë që **agimi** të mos vijë kurrë, pasi ai **identifikohet me ndarjen**.
- Nëpërmjet **kontrastit** me elemente nga natyra pëershkruehet gjendja shpirtërore e dy të dashuruarve:
 - **e zeza e natës – e bardha e agimit**
 - Këtu këto elemente dalin me kuptim të përbysur:
Drita vret dashurinë, se lidhet me realitetin.
Nata i mbron dy të dashuruarit se lidhet me ëndrrën.
 - **lauresha - bilbili**
Kënga e lareshës lajmëron mëngjesin, pra, të dashurit duhet të ndahen, kurse bilbili nuk ka lidhje me afrimin e mëngjesit, pra, të dashurit mund ta zgjasin takimin...
 - Dëshira e madhe për ta zgjatur takimin e shtyn Zhulietën **të shohë me sytë e zemrës** dhe jo me ata të ballit, prandaj arsyetimi i saj është i gabuar:
*Ajo atje nuk është drita e ditës,
por ësht' një meteor që e nxori dielli,
i cili do të bëhet pishtarmbjës,
të të ndriçojë rrugën e Mantovës.*
 - **Metamorfoza** e rrezes së diellit në meteor dhe më pas në pishtarmbjës (emer kompozitë) është **iluzion optik** i një shpirti të dashuruar. Prandaj dhe veprimet e tyre bëhen më tepër të nxitura nga ndjenja, sesa nga arsyetimi.
 - Gjendja psikologjike dhe emocionale e dy të dashuruarve është në ekstrem. Ata janë të dy **nën presion** nga:
 - ndjenja e madhe e dashurisë që arrin e bëhet e papërballueshme prej padurimit për tu bashkuar;
 - nga frika se mos i diktojnë dhe dashuria iu mbetet e parealizuar.
 - Fjalët e dy të rinjve e shprehin më së miri këtë tension, që Shekspiri e ndërtón mbi **efektet e kontrastit**:
Prandaj më duhet të iki e të rroj, / Ose të rri këtu edhe të vdes.
 - Nëpërmjet antitezave të ndërtuara nga **folje antonime** krijohet **dilema e famshme** që arrin kulmin e dramatizmit në tragjeditë e Shekspirit. Në këtë dilemë Romeoja vendos të qëndrojë dhe ky nuk është aspak një veprim i shtirur, pasi gjithçka që bën më pas i riu vërtetojnë se ai vdes pa asnjë mëdyshje për dashurinë.
 - **Instinkti i frikës** së Zhulietës shndërrrohet në mbrojtës i Romeos.
"Fut, dritare, dritën brenda/ Dhe nxirr jetën jashtë."

- Edhe këtu kemi një raport të përbysur, pasi gjithnjë drita dhe dita janë simbolizuar me të mirën dhe shpresën. Në këtë rast *drita* është e keqja, realiteti që vret dashurinë e tyre, ndërsa *jeta* është Romeoja që po largohet.
- Ky kuptim përforcohet edhe nga ndajfoljet antonime "brenda / jashtë".
- Shekspiri është mjeshtër për këndvështrimin e **pozicioneve skenike**. Sa romantike ishte skena kur Romeo dashurohet me Zhulietën tekxa qëndron në ballkon, aq e trishtuar shndërrrohet ajo në këtë moment, pavarësisht se pozicionet **lart** dhe **poshtë** janë të njëjtë:
- *Zhulieta: Si një i vdekur mu në fund të varrit!*
Romeoja: Besomë se edhe ti ashtu më dukesh
- **Shprehja metaforike** *Mjerimi i etshëm na ka pirë gjakun!* ndërtohet mbi një dhimbje të thekshme që ka pushtuar zemrat e dy të dashuruarve. Nëse *dashuria* është si ai *lëngu ripërtëritës* për trupin e njeriut; **e kundërtë** e saj është *ndaria* që identifikohet me *mjerimin*. Që të ushqehet dashuria, dy të rinjtë duhet të jenë të bashkuar dhe jo të ndarë.
- Nëpërmjet dialogut ne dallojmë se ndryshimi i **gjendjes shpirtërore** sjell dhe ndryshim në **pamjen fizike** të personazheve. Tani që ndarja është futur midis tyre, **ata parandiejnë të keqen** dhe duke qenë naivë, e shprehin hapur çdo mendim që u vjen në mendje. Ky naivitet prej të cilët buron **ankthi** i tyre i padurimit, do t'i cojë dy të dashuruarit drejt **fundit tragjik**.
- Përhëndetja *Lamtumirë...del si shenjë paralajmëruese e tragedisë*.
- Ndonëse **Zhulieta** është fare e re dhe e papërvojë në marrëdhënie me një mashkull, nga pasioni dhe dashuria e madhe ajo arrin të **piqet para kohe**. Romeoja është për të gjithçka dhe ajo ka guxim ta pranojë këtë:
Oh, zoti im, dashnori im, miku im...
- duke iu **kundërvënë** kështu **kodeve shoqërore** (hasmëria), **kodeve morale** (kundërshtimi i vullnetit prindëror) dhe **kodeve fetare** (martesa në fshehtësi dhe në fund vetëvrasja).
- Meqenëse kemi të bëjmë me një **gjendje të lartë emocionale** të të rinjve, dhe gjuha me të cilën ata shprehen, është e mbushur me nota të një dramaciteti të fortë. Mendimi shprehet me intonacion të ngritur thirr mor, që realizohet përmes **fjalive** **nxitëse, pyetëse, dëftore**, që kumtojnë **dyshim, padurim, frikë, lutje, urdhëri**, si dhe me përdorimin e shpeshtë të **pasthirrave** etj.
- **Fjalët e personazheve** përveç kontekstit ku vendosen, përbajnjë dhe shprehje me një stil të lartë poetik, ku **përqendrohet një mendim i njëjshur**, shpesh i ngjashëm me një **aforizëm** apo fjalë të urtë popullore.
 - *Oh, nga kjo matje e kohës do të plakem.*
 - Është një shprehje metaforike që mund të qëndrojë jashtë kontekstit se merr **kuptim universal**; kjo shprehje vlen për çdo çift dashnorësh që brengosen nga **malli kur janë larg njëri-tjetrit**. Koha shkon shumë shpejt, kur je me të dashurin

Letërsia

- (në rastin konkret nata, kur ata ndenjën bashkë, dhe ecën aq ngadalë sa mund të barazohet minuta me vitin – që sjell plakjen fizike e shpirtërore të njeriut nga mungesa e dashurisë).
 - Nëpërmjet fjalëve të Romeos, të mbushura me shprehje stilistike, përshkruhet dita në momentin e lindjes së agimit, kur ende nata s'është larguar përfundimisht, ndërsa dielli me rrezet e tij (të tejpërshkueshme e të tejdukshme si dantellë) çdo minutë që kalon e mund errësirën (që metaforizohet me qirinjtë që fiken dalëngadalë).

<i>Rrezet nakare, si dantellë e hollë,</i>	<i>(epitet dhe krasim)</i>
<i>Qëndisin retë e zeza të agimit,</i>	<i>(metaforë dhe epitet)</i>
<i>Qirinjtë e natës dalëngadalë po shuhen,</i>	<i>(metaforë emërore)</i>
<i>Dhe dita e qeshur, gati për t'u nisur,</i>	<i>(epitet dhe metaforë)</i>
<i>Qëndron mbi mugëtirën majë malesh.</i>	

WILLIAM SHEKSPIRE

“Hamlet” - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Tragjedia "Hamleti" i përket periudhës së tretë të krijimtarisë së Shekspirit dhe mendohet të jetë shkruar rrëth viteve 1602 – 1610. Kjo periudhë kur Shekspiri krioi dhe tragjeditë e tij më të famshme, njihet dhe me emrin *vitet e pesimizmit*.

Motivet *Hamleti* shquhet për begatinë e madhe të motiveve. Aty ka shumë rrëfime për shpirtin, për vrasjen, për mbretëreshën plëngprishëse, për dashurinë rinore, për besnikërën dhe tradhtinë. Konflikti ngrihet mbi dy situata kryesore:

- krimi i antagonistit
 - hakmarrja e protagonistit

Subjekti **Klaudi ka yrarë në gjumë vëllanë e tij**, mbretin Hamlet të Danimarkës, dhe është martuar me gruan e tij, duke ia rrëmbyer fronin princit Hamlet, pra, nipi të vet. Hamleti ndërpret studimet dhe kthehet në shtëpi plot pikëllim dhe dyshime për vdekjen e të atit. Atij i është shfaqur si vegim fantazma e të atit, që i tregon të vërtetën për helmimin e tij.

Në katër akte jepen mendimet, përsiatjet dhe filozofimet e Hamletit, hamendjet dhe mëdyshjet që nuk e lënë të veprojë shpejt dhe preras. Si student, intelektual, larg jetës së oborrit, Hamleti zbulon anë të atilla të jetës, që deri më atëherë nuk i kishte menduar kurrë: ungji vrasës i babait, nëna e paqëndrueshme, që hidhet në krahët e tij, degjenerimi i gjithë oborrit danez. Edhe e dashura e tij, Ofelia, ndonëse ka një dashuri të sinqertë e të pastër ndaj Hamletit, është moralisht e pafuqishme pëta ndihmuar, sepse beson në gjithçka që i thonë të tjerët kundër Hamletit, dhe i nënshtrohet ndikimit të babait të saj intrigant.

Prandaj eliminimi i Klaudit nuk është punë e lehtë. Ajo që ia bën Hamletit situatën edhe më të vështirë është **ndërgjegjja e tij**. Pavarësisht se e kupton që në fillim se vdekja e të atit nuk është natyrale, kërkon prova të gjalla e të sigurta, pasi ungji ende nuk e ka hequr maskën e mirëdashjes e të "kujdesit atëror". Shfaqja e dramës me subjekt të ngjashëm me rrëfimin e fantazmës, e bind Hamletin për fajësinë e Klaudit.

Hamleti e ndien veten **të vëtmuar** në atë oborr. Me vete ka një mik besnik, studentin Horac dhe simpatinë e popullit e të ushtarëve. Për të fituar në këtë luftë të pabarabartë, ai vë një maskë, shtiret si i shkalluar. Falë dinakërissë dhe intelektit, pas shumë kurtheve dhe intrigave, tmerreve dhe tragjedive, komplateve të kurdisura, tradhitive dhe pabesive, Hamleti arrin ta vrasë Klaudin, dhe më pas vret edhe veten.

Figura Hamleti është njëkohësisht: njeriu antik, njeriu mesjetar, njeriu i kohëve komplekse moderne; tek ai shkrihen kohët dhe thelbi njerëzor.

HAMLETI

- *i dobët përballë* një bote të tërë mëkatare;
 - ndryn përbrenda vetes shpirtin *kontradiktor*,
 - shpreh *revoltën* kundër së keqes;
 - shpreh synimin njerëzor për të rrokur kuptimin e ekzistencës njerëzore;
 - është *cinik* kur e koncepton jetën si një detyrë (pavarësisht nga hidhërimi që pati për humbjen e së dashurës, Ofelisë);
 - është *i matur* dhe *gjakftohtë*, detyrën e vet e kryen në bazë të një plani të menduar dhe me disiplinë të reptë;
 - është *impulsiv* e *gjaknxehtë* (në lidhje me të ëmën nuk ia fal dot tradhtinë që i bëri të shoqit);
 - është *hipokrit* e *i shtrir* (si mbreti Klaud, kur do të arrijë qëllimin);
 - është *dyshues* deri në kufijtë e *mizantropisë*;
 - është *hakmarrës* dhe *i patundur* në vendimin e vet;
 - është *dhe viktimi*, *dhe hero*.

Gjetjet Tensioni tragjik provokohet nga krimi i trefishtë: *krimi ndaj mbretit*, që artistike prish ekuilibrat e pushtetit dhe të shoqërissë, i cili lidhet edhe me *krimin ndaj babait* dhe me *çnderimin e nënës*, si në rastin e Hamletit. Atëherë qüthë ekuilibri i botës duket se është prishur.

Futja e fantazmës (në mungesë të dëshmitarëve të gjallë) shërben artistikisht për të krijuar situatën e pezullt nëpërmjet elementit magjik-fantastik.

Gracka e "dramës brenda dramës", ku bie brenda fajtori, Klaudi.

Marrëzia e shtitur e Hamletit dhe çmenduria e Ofelise.

Harmonizimi i llojeve poetike Lirika e dashurisë (linja Hamlet – Ofeli) ndërthuret me **dialogun** e shpejtë dramatik (linja e Hamletit me dy shokët dhe me rojet), me **poezinë elegjiale** (çmenduria e Ofelisë), me **komiken** (prania e komedianëve dhe gaztorëve), me **fantastiken** dhe **misterin** (episodi i fantazmës), me **monologun** shpërthyes (Hamleti nuk mund t'ia besojë askujt, as së

Letërsi

émës, të fshehtën e vet) dhe me **poezinë e lartë tragjike**, e cila përbën brumin ku njizen të gjitha këto.

Mesazhi Tragjedia në vete ngërthen ide të thella humaniste, përmes të cilave **human** ngrihet lart kulti i njeriut të pajisur me virtute e moral të fortë, i cili gjithmonë ngadhënjen në luftën e tij kundër së keqes, kundër krimit dhe padrejtësive të tjera, që i kanë rrënjet në shoqërinë e kalbëzuar. Thirrja që i bën Hamletin nënës së tij, është universale në dhimbjen që përon: aty ku ka shpresë, virtuti mund të lulëzojë; në çdo kohë njeriu mund të gjejë forca brenda vetes të përmirësosjë cilësinë e jetës së tij:

*Oh, hidhe tutje pjesën më të keqe
Dhe rro me gjysmën tjetër më të pastër.*

Koment - MONOLOGU I HAMLETIT

Akti III. Skena I

Të rrosh a të mos rrosh – kjo është çështja;
M'e lart' është vallë të durosh
Hobe, shigjeta fati të tèrbuar,
A të përballsh një det të turbull helmesh
Me arm' e funt t'u japsh. Të vdeç - të flesh -
Jo më! - dhe me një gjumë të mbarosh
Çdo zemërdhembje, mijëra tronditje,
Që trupi prej natyrës trashëgon.
Ja një qëllim që duhet dëshëruar
Me gjithë shpirt. Të vdeç - të flesh; të flesh?
E ndofta t'ëndërrosh! Ah, këtu ngec;
Se çëndrra shohim n'atë gjumë - vdekje,
Pasi na shkundet kjo pështjellj' e mortme,
Kjo frikë na qëndron; ja arsyea
Që aq' e zgjat një jetë me mjerime:
Se kush duron përbuzjen dhe kamçikn' e botës,
Zullumn' e shtypësít, përdhunën e krenarit,

Lëngimn' e dashuris' së papërfillur,
Vonimn' e ligjit, gojë-çthurjen e zyrtarit.
Dhe shkelmet, që çdo vlerë zëmërgjëre
Nga të pavlershmit merr, kur munt tal
Hesapin fare me një copë thikë?
Kush vallë barra mban e kush dërsin,
Rënkon nënë një jetë të mërzitur,
Po vetëm tmerr' i asaj diç pas vdekjes -
Vendit të pazbuluar, nga s'na kthehet
Kurr' udhëtarë, na trullos vullnetin,
Dhe vuajmë të ligat që po kemi,
Sesa të hidhemi n'ato që s'dimë.
Kështu na bën ndërgjegjja gjith' frikë
Kështu dhe ngjyr' e gjall' e rezolutës
Sëmuret, verdhet nga hij' e mejtimit,
Dhe plane të mëdha e rëndësore
Ndalen, përcajnjë rrjedhjen, dhe humbasin
Emrin e veprimit...

PIKA KYC TE KOMENTIT

- Është një nga monologët më të famshëm të letërsisë botërore dhe një nga **dilemat** më dramatike në jetën njerëzore. Njeriu i gjendur përballë fatit të vet, që nuk i ofron asnjë rrugëdalje;
- *Të rrosh a të mos rrosh – kjo është çështja;*

*Fragmenti është marrë nga "Hamleti"; përktheu: Fan Noli; botoi: "Onufri".

Në këtë moment tragjik hidhen *ide filozofike* për dukurinë e vdekjes. Ajo për të cilën **njeriu nuk dyshon** është amshimi dhe paqja pa fund pas vdekjes. Në raport me këtë të vërtetë që merret si absolute, është shumë komode që njeriu në momentet më të vështira të jetës së tij, të kryejë vetëvrasje për të shpëtar nga vuajtjet dhe ndëshkimet e fatit:

*Ja një qëllim që duhet dëshëruar
Me gjithë shpirt. Të vdeç - të flesh; të flesh?
E nofta t'ëndërrosh! Ah, këtu ngec;*

Por mendimi i Hamletit ngec tek ëndrra. Që të shohësh ëndrra, duhet që truri të punojë edhe pas vdekjes. Por a mund të funksionojë ky tru në një trup të vdekur? Vetveti mendimi shkon **tek e panjohura**, e cila lind frikë nga vdekja. Është kjo frikë që e mban njeriun të lidhur fort pas jetës, edhe kur njeriut i bien mbi kokë fatkeqësitet më të mëdha:

*Kush vallë barra mban e kush dërsin,
Rënkon nënë një jetë të mërzitur,
Po vetëm tmerr' i asaj diç pas vdekjes –*

Gjithashtu, Hamleti ndodhet dhe **në krizë intelekti**. Ai është nga ata njerëz që mendojnë shumë dhe përpilen t'i futen thellë kuptimit të çdo dukurie që ndodh në jetën e tyre. Kjo aftësi e tyre, nga njëra anë është e mirë, se i ngre ata lart shpirtërisht, por nga ana tjetër, sa më tepër mendojnë, **aq më të palumtur ndihen**. Planet e mëdha shpirtërore e intelektuale të Hamletit në të mirë të vetvetes dhe të të tjerëve përballë fatalitetit të vdekjes, e humbasin rëndësinë e tyre. Pikërisht këtu qëndron dhe **tragjizmi** në gjendjen ku ndodhet Hamleti:

*Kështu dhe ngjyr' e gjall' e rezolutës
Sëmuret, verdhet nga hij' e mejtimit,
Dhe plane të mëdha e rëndësore
Ndalen, përcajnjë rrjedhjen, dhe humbasin
Emrin e veprimit...*

Hamleti ndrysh përbrenda **shpirtin kontradiktor** të çdo njeriu; ai shpreh gjithë **ankthi** metafizik të njeriut të çdo kohe në kërkim të së vërtetës pafundësish të ndërliduar. Hamleti i Shekspirit ka lindur për të ngërthyer esencën e natyrës njerëzore, **dilemën e pazgjithshme**: çështë jeta, detyrë apo e drejtë e njeriut?

Hamleti simbolizon **fatin ironik** të njeriut, sepse gjithmonë, përpala se të përbushë dëshirat vetjake, njeriu është i detyruar t'u përgjigjet detyrave që ia cakton nderi, rangu, shoqëria, politika. Hamleti dashurinë e sakrifikon në funksion të kolektivitetit, të familjes, shtetit ose shoqërisë.

Hamleti është një **hero i vetmuar** në rrëthin ku jeton; atë nuk e bren vetëm fakti i vrasjes së të atit, por më shumë indiferanca, kompromisi me kriminelin, servilizmi i neveritshëm i rrëthit. Sipas tij, rrjedhimisht në këtë vrasje ka marrë pjesë i gjithë obori, e gjithë Danimarka dhe, për t'u-hakmarrë, ai tanë duhet të luftojë kundër të téréve:

*M'e lart' është vallë të durosh
Hobe, shigjeta fati të tèrbuar,
A të përballsh një det të turbull helmesh...*

- Sikur të ishte egoist ai do ta kishte kryer hakmarjen dhe do të kishte marrë froni.
- Mirëpo **Hamleti** është mendimtar dhe humanist, i cili brengoset dhe kujdeset për
- Lumturinë e përgjithshme dhe ndihet përgjegjës për të:
 "Kjo botë u shthur! O prapësi, o dreq,
 që unë paskam lindur të t'ndreq!"
- Folja (paskam lindur) që jepet në mënyrën habitore, thirrët, përdorimi i emrave
- abstraktë që jepet në konotacion negativ, dhe fjalitë thirrmore shprehin një gjendje
- tensioni të Hamletit, ku përzihet milifi me besimin.
- Pavarësisht nga pesimizmi i thellë, Hamleti përsëri beson në forcën e individit.
- **Hamleti** është quajtur zëdhënës i ideve humaniste të Shekspirit:
 "Se, kush duron përbuzjen dhe kamçikn' e botës..."
 "Zullumn'e shtypësit, përdhunën e krenarit..."
- Në këtë monolog personazhi i Hamletit del i mbushur me mllef e inat më tepër
- kundër padrejtësive shoqërore, sesa atyre natyrore a personale.
- Fjalët kyç që shprehin këto padrejtësi përgjithësisht janë grupe emërore (formuar nga emra në kallëzore dhe gjinore):
 "kamçikn' e botës; zullumn'e shtypësit, përdhunën e krenarit,
 lëngimn'e dashuris'; vonimn'e ligjës, gojëçthurjen e zy:tari,"
- Figurat më të përdorura janë:
 • **kontrasti:** të rrash a të mos rrash
 • **pyetjet retorike:** kur munt t'a lanjë / hesapin fare me një copë thikë?
 • **metafora:** A të përbalish një det të turbull helmesh...
 • **metaforë dhe epitet:** shigjeta fati të tërbuar
 • **metonimia:** Në vargjet: Dhe shkelmet, që çdo vlerë zemërgjerë/ Nga
 tē pavlershmit merr...kemi zëvendësim të konkretes
 (njeriu i virtutshëm) me abstrakten (cdc vlerë zemërgjerë).
 • Zëmërgjerë del si **epitet** kompozitë. Noli përdor mjart kompozita emra e mbiemra, si zëmërdhembje, gojëçthurur, të cilat koncentrojnë mendimin poetik.
 • Të gjitha këto së bashkë ia shtojnë dramacitetin monologut të Hamletit.
- Mjeshteria e përkthimit të Nolit duket dhe në këtë monolog që është herë **filozofik** e herë **patetik**.

WILLIAM SHEKSPIR

"Mbreti Lir" - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Këtë dramë Shekspiri e shkroi rrëth viteve 1603-1606. Subjekti i saj mbështetet te një gojëdhënë e keltëve, që është shkuar e dokumentuar në shek. XII. Burimi prej të cilit Shekspiri e mori temën, ka qenë "Historia e Holinshedit", një përmblehdje e kronikave të vjetra të Anglisë, të Skotlandës e Irlandës.

Subjekti "Mbreti Lir" është një **tragjedi me pesë akte**, në qendër të së cilës **dhe vendoset figura e mbretit Lir**, sikurse kuptohet dhe nga titulli. Në hyrje të **strukturë** tragjedisë, mbreti Lir, që ndihet i plakur, ua ndan pasurinë dhe pushtetin dy vajzave të mëdha, Reganës dhe Gonerilës, pasi ato me fjalët e tyre lajkatare e bindën për dashurinë e tyre. Ndërsa vajzën e vogël ai e mallkon dhe e lë pa gjë, për shkak se Kordelja nuk donte të shtirej si motrat e saj. Pas këtij vendimi ngjarjet për mbretin Lir marrin **një kthesë tjetër**. Dy motrat më të mëdha nuk e mbajnë premtimin dhe e dëbojnë të atin natën nëpër stuhi. I dëbuar, mbreti kalon në çmenduri dhe endet lart e poshtë i shoqëruar nga Loloja i tij besnik. Atë e ndihmon konti Kent, ndonëse mbreti e dëboi nga Anglia për shkak se mbrojt Kordeljan. Kenti e çon Lirin te Kordelja, e cila kujdeset për të dhe e ndihmon t'i kthehet arsyja. Edhe konti i Glosterit, njëlljo si Liri, e largon birin e ndershëm, Edgarin, dhe beson te djali bastard e komplotues, Edmundi. Ky bëhet aleat me Reganën dhe Gonerilën për të mbrojtur Anglinë kundër ushtrisë franceze, të mobilizuar nga Kordelja. Edmundi ia dorëzon të atin Kornuollit, i cili i nxjerr sytë Glosterit, pastaj burgos Kordeljan dhe Lirin, por mundet në betejë nga Edgari. Xhelozë për vëmendjen romantike të Edmundit ndaj Reganës, Gonerila e helmon motrën e saj dhe pastaj kryen vetëvrasje. Kordeljan e varin, ndërsa Liri, i thyer në zemër, vdes me trupin e saj në krahë.

Figura e mbretit Lir Figura e mbretit Lir kridhet në atmosferën historike të Rilindjes dhe cilësitetë e tij personale marrin një shpjegim historik.

Që në fillim të dramës duket **karakteri i dyfishtë dhe kontradiktor** i natyrës së Lirit, ku spikatin: despotizmi mizor me humanizmin e thellë, mendja plot kureshtje, me cinizmin, pastërtia shpirtërore me dyshimin. Në këtë figurë Shekspiri nuk ka dhënë vetëm një person me të meta individuale, po edhe një karakter që është formuar nga ndikimi i raporteve të caktuara shoqërore. Këtë figurë autorë e ka paraqitur në zhvillim e sipër. Ne e shohim tek ndryshon nën ndikimin e kushteve të jetës.

Në moshë të plakur te Liri bie në sy edhe më shumë krenarinë e tij e sëmurë, të cilit vetëm me dinakëri mund t'ia fitosh zemrën. Natyra e tij ka ndikuar keq dhe në edukimin e vajzave, gjë që e thekson dhe Shekspiri kur thotë për Reganën dhe Gonerilën se edhe ato vetë janë **prej brumit** të

t'et. Edhe ato janë impulsive dhe i binden mbretit sa për sy e faqë. Por në momentin kur u cenohet interes, arrijnë në veprime ekstreme.

Mbreti Lir, vetëm atëherë kur mbetet jashtë, në mes të stuhisë, i dëbuar nga vajzat, arrin të ballafaqohet me të vërtetën. Kjo e vërtetë i shkakton një tronditje aq të madhe, sa e çmend, por pas kësaj, nën kujdesin e Kordeljas, ai arrin të rigjenerohet fizikisht dhe shpirtërisht. Në asnjë prej veprave të tij Shekspiri nuk e ka treguar **zhvillimin** dhe **ndryshimin** e **figurës** në mënyrë aq të plotë, sa në atë të mbretit Lir. Gjatë zhvillimit të ngjarjeve ndryshon jo vetëm mbreti plak, por edhe **qëndrimi i spektatorit e lexuesit**.

Elementet tragjikomike Në këtë tragjedi **elementet tragjike** përzihen me **elementet komike**. Personazhit tragjik të Lirit i bashkëngjitet **personazhi i gaztorit, Loloja**. Nën pamjen e tij qesharake fshihet një mendje dhe një zemër e madhe. Përveç Kordeljas, Kentit dhe Edgarit, mik besnik i Lirit është Loloja, i cili nuk e braktis mbretin plak në shtrëngatë. Ai mishëron **urtësinë popullore**; e shikon me sy të mprehtë jetën dhe e di të vërtetën, të cilën Liri e kupton pas shumë vuajtjesh të rënda. Ai èndërron për të ardhmen e largët, kur çdo gjë do të ndryshojë; drejtësia do të vihet në vend, virtuti i besës, moral i lartë, dashuria pa interes do të lulëzojnë në një shoqëri të ardhme:

*Kur priftët bëjnë ç'predikojnë,
Kur mejhanxhiu s'i hedh ujë verës,
Kur rrobaqepësi nuk i fsheh më coprat,
Kur s'digjen t'urtët, po kodoshët,
Kur çdo padi gjykohet drejt,
Kur njerëzia s'kanë borxhe,
Kur shpifja s'gjen më vend në gjuhë...
Kush do të rrojë, do të shohë
Që njerëzit të ecin me dy këmbë.*

Në këto vargje shprehen **idetë humaniste** të vetë Shekspirit.

Mendimet Tragjedia e "Mbretit Lir" shquan, në radhë të parë, për përcjelljen e **humaniste** mendimeve **humaniste** të rilindësit të madh anglez.

Liri mbi fron, i rrethuar prej shkëlqimit të oborrit mbretëror, është shumë larg realitetit të egër, që simbolizohet me shtrëngatën përashta mureve të kështjellës.

Mbreti Lir fillon të ndiejë **dhembeje për të varfrit** dhe urrejtje e zemërim të thellë kundër kriminelëve hipokritë apo padrejtësive të tmerrshme të sistemit shoqëror. Liri bën thirrje për hakmarrje të drejtë:

*Fatzinj, të varfër, lakuriq, t'uritur,
Kudo dhe në çdo vend të botës qofshi,
Që pa strehim e pa shpresë po duroni
Sulmin e kësaj sqote të pabesë,
Si do të mbrohi nga stuhi si kjo,
Me kryet të zbuluar, pa mbulesë,*

*Me barkun zbarsur, rrobat lecka-lecka,
Sa pakë kam menduar për këtë!
Dil jashtë e ndje se ç'vuajnë fatzinjt'
E jepu ç'ke përtej nevojës sate,
Q'ashlu të jesh më i drejtë para qiellit.*

Janë këto përfundime që vijnë nga përvoja e hidhur dhe përcjellin mesazhe aq aktuale për çdo kohë.

Atëvrasja Mbreti Lir hyn në grupin e **tragjedive mbretërore**, ku **konflikti tragjik** lind si pasojë e një krimi, të cilin Shekspiri e përcakton si më të tmerrshmin, e ky është krimi i uzurpimit të pushtetit ose vrasja e mbretit. Nëse te Makbethi vritet mbreti në gjumë dhe kemi të bëjmë me një "mbretvrasje", në këtë tragjedi Lirin më fort e vrasin përbuzja dhe mosmirënjoja e të bijave, të cilave ai u ka dhënë pasurinë dhe pushtetin, sesa do ta kishte vrarë shpata e armikut. Ky "krim" i dyfishtë ndaj mbretit dhe ndaj të atit, paraqitet nga Shekspiri si fundi i botës, se prish tërë ekuilibrat mbi të cilët ngrihetjeta shoqërore dhe ajo individuale. **Në mënyrë alegorike** kjo paraqitet me skenën e shtrëngatës, ku gjëma e natyrës ndihmon të kuptohet më qartë gjëma shpirtërore e mbretit të shpëfillur.

Fundi tragjik dhe mesazhi Ndryshimi kryesor midis veprës së Shekspirit me legjendën originale është fundi tragjik i dramës. Sipas historisë, Liri del fitimtar në luftë, e ripushton mbretërinë, të cilën, më në fund ia lë trashëgim Kordeljas. Shekspiri, përkundrazi, i ngrë heronjtë e dramës përmbi realitetin. Në këtë ndryshim qëndron **madhështia e heronje shekspirianë**, dhe në të njëjtën kohë **tragjedia e tyre, fataliteti** i pashmangshëm, që lidhet me dënimin e tyre për të ikur nga bota e së keqes që u solli aq vuajtje sa qenë gjallë. Fjalët e Kentit, pasi vdes mbreti Lir janë:

Çudi se si duroi dhe kaq!

Shekspiri krijoj një tragjedi me përbajtje të pasur shoqërore, me të cilën, nën maskën e një legjende të vjetër, paraqiti fytyrën e kohës së tij. Shpresën për rregullimin e kësaj bote të shprishur Shekspiri e jep në fund të tragjedisë me fjalët e Albanit drejtuar Kentit dhe Egdarit:

*Ju miq të dashur, të dy tok sundoni
Dhe rregullojeni shtetin e përqarë.*

Shekspiri është **mjeshtër i kontrastit**: e mira dhe e keqja, virtuti dhe vesi, dalin më në pah nëpërmjet **hiperbolizimit**. Zmadhimi i këtyre figurave nuk e dëmton karakterin real të tyre, sepse ato ndërtohen si përgjithësimi vrojtimesh të gjalla dhe jo si shpikje të mendjes së autorit.

Letërsi

Koment - MBRETI LIR**Akti I. Skena I**

Është moment kur Mbreti Lir e shpall hapur se do ta ndajë më tresh mbretërinë.

LIRI

...Flisni bija
Pasi po heqim dorë nga pushtet, Nga pronat e detyrat e guvernës, Cila nga ju na do më shumë vallë? Që ashtu darovën tonë më të pasur Ta japim pas meritës. Gonerilë Ke lindur më përpëra, fol e para.

GONERILA

Imzot, ju dua më fort se shprehin fjalët, Më fort se sytë, hapësirën e lirinë, Më shumë se çdo gjë që mund të çmohet Për pasurinë e rrallësinë e saj; Dhe kjo më pak nga sa dua jetën Me hir, shëndet e bukur i dher: Ju dua aqë fort, sa asnë fëmi Nuk i ka dashur prindët gjer tani, Me dashuri q'as fryma, s'është e mjaftë, As gjuha s'është e zonja ta tregojë. Ju dua ca më shumë nga sa thashë.

KORDELJA

(Mënjanë). Po ti, Kordelja? Duaj duke heshtur.

LIRI

Mbi gjithë viset nga ky skaj tek ai Të pasura me pyje hipeplotë E fusha fort pjellore rreth e rrotull Me plot lumenj për të vaditur arat, Të bëjmë zonjë ty: I trashëgofshin Përjetë bijt e tu, t'Albanit. Ç'thotë E dyta bijë, e dashura Reganë, E shoqja e Kornuollit? Fol!

REGANA

Im atë.

Jam mbrujtur prej një brumi si ime motër, Dhe kam të njëjtën vlerë. Zemër e dli rë Ma thotë se ime motër ju ka shprehur Të gjithë dashurinë që ndiej unë; Po mbeti tepër prapa, sepse vetë Armike jam për gjith' ato gjëzime Që rrjedhin si pasoja t'epsheve,

Dhe ndiej se s'jam e lumtur veçse vetëm Në dashurinë e madhërisë suaj.

KORDELJA

(Mënjanë) Kordelja e varfër, pra. Po gjene jo; Se dashuria ime, jam e sigurt. Është më e pasur se sa fjala ime.

LIRI

Ty dhe trashëgimtarëve të tu Ju jap këtë të tretën pjesë tjetër Nga mbretëria jonë e madhe e bukur. M'ë vogël jo nga pjesë e Gonerilës Në gjerësi, në vlerë e bukur. Tani, gjëzim i zemrës sonë ti, Që, ndonëse më e vogla, s'je më e pakë E dashurin' vajzore ta lakmojnë Hardhit e Francës, qumështi i Burgundit, C'na thua ti, që të fitosh të tretën Akoma më të pasur nga tët motra?

KORDELJA

Asgjë, i ndertë imzot.

LIRI

Asgjë?

KORDELJA

Asgjë.

LIRI

Nga asgjëja s'del asgjë. Po fol më qartë.

KORDELJA

E mjera, s'jam e zonja të ngroh zemrën Në cep të gjuhës. Madhëri, ju dua Ashtu si e ka detyrë çdo fëmijë Ndaj t'et, dhe as më shumë, as më pak.

LIRI

Si the? Kordelja! Ndreqe pakëz gjuhën. Se mos i biesh fatit tënd me shqelm.

KORDELJA

I shtrenjtë zot, më keni dhënë jetën, Më keni rritur dhe më keni dashur, Këto detyra jua kthej si duhet Me bindje, dashuri, nderim të lartë. Po t'ish ashtu, si thonë time motra,

Se dashuri e tyre ju kushtohet E tëra juve, përse i kanë burrat? Po të martohen, atij zoti, i cili Më merr për grua, do t'i jap unë gjysmën E dashurisë, detyrës e kujdesit. Si time motra nuk martohen kurrë - Të dua vetëm babën, asgjë tjetër.

LIRI

Dhe e thua me gjithë zemër?

KORDELJA

Po, imzot.

LIRI

Sa e re dhe sa e vrazhdë!

KORDELJA

Sa e re dhe sa e drejtë, i dashur atë.

LIRI

Po mirë, pra, të drejtën marrsh për prikë, Se, sha atë zjarr të shenjtë dielli, Sha fshehtësit' e Hënës e të natës, Sha rrotullimin e planetëve, Përmes të cilëve jetojmë e vdesim, Heq dorë prej kujdesit prindëror, Prej lidhjes shpirtërore dhe të gjakut; Dhe midis meje e zemrës sime qofsh Që sot e tutje përgjithmonë e huaj. Barbari skit1), që ha fëmin' e vet Të ngopë urinë e tij, ka për të gjetur Në zemrën time kaqë mirëpritje, Mëshirë e dhembshuri dhe përdëllim, Sa edhe ti ish-bija jonë.

1. Herodoti thotë se skitet e lashtësë kishin zakon t'i hanin prindërit e gjyshërit e tyre shumë pleq, por jo fëmijët.

Mbreti Lir, i verbuar nga nderimet servile të oborrtarëve në sundimin e tij të gjatë, e ka pranuar këtë shkëlqim të jashtëm si të domosdoshëm e të vërtetë. Nga ky këndvështrim duhet parë dhe sjellja e tij në këtë skenë, prej së cilës do të rrjedhin më tej ngjarjet që do ndjekin rrjedhën e fatalitetit të pashmangshëm. Ai nuk e ndan pasurinë e tij në tri pjesë të barabarta, siç i takon një prindi të drejtë e të urtë. Përkundrazi, Liri e shpall hapur se pasuria do të ndahej në përpjesëtim të drejtë me deklaratat e tyre të dashurisë:

Që ashtu darovën tonë më të pasur

Ta japim pas meritës...

Këndvështrimi nga shihet kodi i moralitësë falsiteti, shkëlqimi i jashtëm. "Nga asgjëja s'del asgjë", thotë mbreti plak, të cilin Loloja më vonë e quan "Zero pa shifër". Në një ekuacion matematikor i bie të jetë:

falsitet = trashëgimi

sinqeritet = asgjë

Në këtë fragment ajo që bie në sy është kontrasti midis paraqitjes së jashtme dhe esencës së njeriut.

Kordelja duket e flohtë dhe e tërhequr brenda vetes, gjë që nuk pajtohet fare me natyrën e saj, të karakterizuar prej vetë emrit (cor, cordis – zemër). Dy motrat e saj janë shumë të liga në shpirt dhe shumë të bukurë e madhështore në pamje. Emri "Gonerilë" vjen prej emrit "Venus" – hyjneshë e bukurisë; "Regana" ka të bëjë me fjalën "regina" – mbretëreshë (me sa duket, në pamjen e saj ka diçka mbretërore).

Kontrasti jepet dhe në fjalët dhe veprimet e vajzave të tij, kur ato i deklarojnë dashurinë e tyre:

GONERILA

sa asnë fëmi

nuk i ka dashur prindët gjer tani...

REGANA

...s'jam e lumtur veçse vetëm

në dashurinë e madhërisë suaj.

KORDELJA

Madhëri, ju dua

Ashtu si e ka detyrë çdo fëmijë

Ndaj t'et, dhe as më shumë, as më pak.

Aq shumë është mësuar me ledhatime e lajka, sa mbreti Lir nuk është në gjendje të kuptojë **vërtetësinë e fjalëve të vajzës së vogël**.

Fjalët e Gonerilës dhe të Reganës ndërtohen mbi situata krasues të **shkallës sipërore**, ndërsa Kordelja vetëm sa **pohon** një gjë të vërtetë: as më shumë, as më pak. Kjo **logjikë e ftohtë barazie** nuk vjen se Kordeljes i mungon dashuria për prindin; ajo është një përgjigje e natyrshme ndaj kërkësës së panatyrshme të babait mbret, i cili **aq shumë është mësuar** që të gjithë t'i binden pa kurrfarë kushti, sa këtë bindje e kërkon edhe atje ku s'ka të drejtë, në ndjenjat më intime të të bijave.

Fjalët e Reganës: *Jam mbrujtur prej një brumi si ime motër, tregojnë për ndikimin e keq të Lirit në formimin e karakterit të tyre. Ndonëse Regana vë **shenjën e barazimit** (prej një...si...) mes saj dhe motrës më të madhe, më poshtë ajo nuk do ta pranojë këtë, gjë që e vërtetoinë fjalët e saj me **lidhëzën kundërshtuese**:*

Po mbeti tepër prapa...

Dy motrat duket se bëhen bashkë vetëm kur janë kundër Kordeljas, por në ngjarjet e mëpasme, kur do t'u preken interesat, do të arrijnë në veprime ekstreme (Gonerila do të helmojë Reganën për shkak të ndjenjës së xhelozisë).

Liri është një tiran, despot, që ka **krijuar kultin e tij**; kjo ka sjellë që tek ai pjesa e veseve të mbisundojë mbi pjesën e vet të mirë dhe të virtyshme. Në moshë të plakur veset shthonë dhe në këtë skenë ne shohim një mbret dritëshkurtër dhe mendjengushët, i rrezikshëm jo vetëm për bijën e vet që e zhbirëson, por për krejt mbretërinë që do të përcahet nga vendimet e tij. **Mallkimet dhe sharjet e tij** janë të përmasave biblike, që nuk justifikojnë aspak arsyen e tyre të vërtetë.

Fjalët paralajmëruuese të Shekspirit për tragedinë që do të vijë, nëpërmjet **gojës së Kentit**, i cili do të reagojë menjëherë pas vendimit të Lirit në mbrojtje të Kordeljes:

Heshtja nuk është shenjë ligësie

Bën zhurmë kush është përbrenda bosh.

Ndërsa motrave të saj do t'u thotë:

Sa thatë me të madh e vërtetofshi me vepra.

Tirania që i ka pushtuar zemrën, ia matufeps Lirit edhe trurin, teksha i konsideron armiq të tij ata të cilët do ta mbështesin deri në fund.

LIRI

Kent, në të dhimbsetjeta, mos fol më.

KENTI

Jetën nuk e kam ruajtur veç si peng,

Ta rezikoj kundër armiqve t'u

Dhe e bëj kurban përmbarëvajtjen tënde.

Guximi i Kordeljas dhe i Kentit, që dalin hapur kundër mbretit, janë **mesazhet e fuqishme** dhe humane të Shekspirit kundër errësirës e despotizmit në kuadër të Rilindjes Evropiane. Në momentin kur mbreti Lir do ta shohë të vërtetën në sy, ai do ta kuptojë se: "Njeriu, në gjendjen e tij natyrale nuk është më shumë se një kafshë e mjerë lakuqë me dy shenjat mbretërore, bërtet: "Shporruni ju, stolira! Eja, shkopsitmini këto!". Në këto fjalë përfshihet krejt thelbi i kësaj tragjdie nga më të fuqishmet që shkroi pena njerëzore për atin mbret.

MOLIERI

"Mizantropi" - SKEMA E ANALİZËS

Subjekti Komedia, e ndërtuar sipas rregullave të klasizmit, është në vargje dhe ka pesë akte. Veprimi është i thjeshtë dhe shtjellohet gjatë njëzet e katër orëve dhe në të njëjtin vend, në sallonin mondan të Selimenës, ku Alcesti ka shkuar të marrë përgjigjen përfundimtare të Selimenës për martesë. Kjo gjetje i lejon Molierit që të gërshtojë **elementin karakterizues** të **personazhit**, Alcestit, me **elementin pëershkrues e demaskues**, me të cilin paraqitet **mjedisi** mondan (salloni i Selimenës).

Gjatë kësaj hapësire mjedisore dhe kohore del në pah karakteri i personazhit kryesor, Alcestit, i cili vihet në marrëdhënie me tri personazhe të ndryshme (Filentin, Selimenën, Eliantën) duke zbuluar cilësi të tyre, të cilat në fund justifikojnë titullin e komedisë "Mizantropi".

Karakteri Molieri i veshi Alcestit *veti të karakterit mizantropik*, siç janë: zemërimi, përqimimi **mizantropik** e millefi. Natyra e tij nuk pranon humorin dhe shakanë; ai i jep gjithçkaje rëndësi e seriozitet të njëjtë. Në vend që të jetë realist e ta kërkojë gabimin te vetja, ai gjithnjë ua lë fajin të tjerve dhe fshihet pas fjalimeve të virtyshme. Ai është i paaftë për të kuptuar njerëzit dhe për të vendosur marrëdhënie të drejta me ta, gjë që e bën atë nervoz. *Komizmi* i figurës së tij prej mizantropi buron, pikërisht, se ai nuk pranon dhe nuk përshtatet me rregullat, normat dhe mentalitetin e shoqërisë ku jeton. Ndërsa *tragjizmi* i figurës së tij buron nga dhimbja që atij i vjen prej paaftësisë për të njohur jetën dhe për ta pranuar atë me rregullat që ka ajo. Kështu Alcesti është *një figurë tragjikomike*.

Marrëdhënia Që në fillim, në bisedën që zhvillohet ndërmjet tij dhe Filentit, Alcesti e **Alcestit me paraqet** këtë natyrë të dyfishtë. Ndërsa Filenti luan rolin tip të njeriut të mikun urtë që ka gjetur rrugën e "së mesmes së artë", (duke shprehur qëndrimin moral të vetë Molierit), Alcesti me natyrën e tij të dyzuar krijon incidente komike. Ndonëse e ka Filentin mik, ai sillet ndaj tij me brutalitet dhe nuk ka aspak durim ta dëgjojë me vëmendje, por vetëm e ndëpret duke dhënë mendime ekstreme, si ai që *njerëzit hipokritë duhen dënuar me varje*. Po, nga ana tjetër, ai vetë gjatë gjithë komedisë do të shfaqë sjellje e qëndrime hipokrite. Pikërisht këtu qëndron dhe thelbi i komizmit apo i tragjizmit të tij. Inati i tij do të kishte vlerë nëse Alcesti këtë ndjesi do t'ia kishte nënshtruar logjikës të së vërtetës. Ndërsa ai, përkundrazi, **inatin e përdor nga pamundësia e të qenit i qetë dhe i logjikshëm**.

Marrëdhënia Edhe në marrëdhëniat e Alcestit me gratë Molieri ka luajtur me efektin e kontrastit, për të nxjerrë më në pah karakterin e tij qesharak. Ndërmjet Selimenës dhe Eliantës, ai zgjedh të parën, e cila as e do dhe as ka ndër mend ta mbylli jetën me të. Ndërsa Elianta e dashuron me singeritet dhe, ndonëse dallohet për karakter të qëndrueshëm, shihet me mospërfillje nga Alcesti. Në marrëdhëniat me të Alcesti sillet në mënyrë të pasinqertë dhe hipokrite.

Logjika Molieri tregon kujdes që zhvillimi i karakterit të Alcestit të duket sa me artistike afér së vërtetës. Nëse në hyrje të pjesës Alcesti deklaron se njerëzit janë hipokritë dhe të pasinqertë, më pas çdo veprim i tij **thellon hendekun** që ekziston ndërmjet tij dhe njerëzve. Në fund të pjesës ai e kupton se as si vetë nuk është në gjendje t'i zbatojë parimet e rrepta morale që kërkon prej të tjerëve, prandaj vendos të jetojë i vëtmuar nga zhgënjimi.

Mizantropi është një komedi ku Molieri **nuk bën zgjidhje artificiale**, që do t'i kënaqte të gjithë. Ai e jep zgjidhjen në përputhje të plotë me natyrën e personazhit dhe me elemente të tjera përbërëse të pjesës. Nga fillimi në fund zakonet mundane mbeten të pandryshueshme. Hipokrizia dhe dukja mbulojnë thelbin e vërtetë të gjëra. Kështu dhe Alcesti, pavarësisht nga situatat që kalon, në fund mbetet po ai mizantrop i pandreqshëm si në fillim të komedisë. Me *Mizantropin* Molieri ka ndjekur **logjikën artistike të personazhit e të situatave**.

Mesazhi i komedisë Molieri është i pari autor francez që e ktheu komedinë në gjini serioze, pasi e lidhi atë me jetën dhe njeriun e gjallë. Sipas tij komedia ka përqelli të të mësojë duke të argëtuar. Molieri synon të kënaqë dy lloje spektatorësh: publikun e zgjedhur dhe njerëzit e thjeshtë; me qëllim që aristokratët të qeshnin nën hundë, kurse populli të shkulej gazit.

Veçori të komedisë Në komedinë "Mizantropi" zbulojmë disa veçori të klasizmit: së Komedii karakteri – sepse zhvillon një karakter të caktuar atë të mizantropit. Klasizmit Komedii zakonesh – sepse subjekti lidhet me zakonet e shoqërisë së lartë të salloneve mundane.
Karakteri mizantropik: zemërimi, mlifi, përcëmimi; i jep rëndësi çdo gjëje; nuk pranon shakanë ose humorin.
Mizantropia e Alcestit është **pasoja**, mjesdi rrëthues është **shkaku**.

- Ka pesë akte; zhvillohet brenda 24 orëve dhe në të njëjtin vend.
- Personazhet dhe situatat ndjekin logjikën artistike.
- Komedia i drejtuhet njeriut të zakonshëm.
- E bën spektatorin të kthejë sytë nga vetja.

 Në këtë vepër kemi shkrirje të komedisë me tragedinë, të seriozitetit me humorin të së vërtetës me trillimin, duke justifikuar kështu bashkëjetesën e tyre të plotë.

Koment- FILENTI DHE ALCESTI

FILENTI

Po, seriozisht, pas jush, si vallë duhet vepruar?

ALCESTI

Të jemi të sinqertë, dhe një njeri me nder
Fjalën, kur nuk e ndjen në zemër, s'bën ta nxjerrë.

FILENTI

Po kur dikush na rrok në qafë me gëzim,
Më duhet t'ia shpërblejmë po me atë qëndrim;
T'ia kthejmë me sa të mundim ashtu si meriton,
Pra, ta nderojmë njëlljo sikundër na nderon.

ALCESTI

Po jo, s'mund ta duroj ultësin' e kësaj metode,
Dhe na moleps shumicën e njerëzve tuaj pas mode,
Dh' asgjë më shumë s'urrej sa gjithë këto dredhi
T'atyre që betohen me aq paturpësi
Dhurues të përzemërt në puthje përqafime
Si llomotitës fjalësh të kota e plot premtive,
T'i ngjiten lehtë kujtdo me mall' e mjaltë në gojë;
..... dhe të ndershmin na i trajtojnë njëlljo.
Ç'dobi kemi kur dikush ju përqafon,
Të shfaqet mik i zemrës, premton dhe ju çmon,
Ju ngre në kupë të qiellit e pak më vonë, medet!
Edhe një mendjefyçke, dh'atij njëlljo i flet
S'ka shpirt njeriu në botë, të edukuar disi,
Që pranojnë nderime me kaq përulësi;
Bile edhe më shpirtvogli, që rrehet leht' e lehtë,
Kur e lëvdojnë me t' tjerët, s'kënaqet me t'vërtetë
Kur vlerësojmë dikë, patjetër, bëjmë dallim,
T'i çmosh të gjithë njëlljo, është nënvleftësim.
Po dhe ju vesi i kohës ju ka tërheq pas tij,
Prandaj s'mund t'ju radhit as ju ndër miqt' e mi
Pajtimin me të gjithë, pas normave të reja,
Që s'bën dallim mes vlerash, s'ma do aspak mideja,
Kërkoi që të më shquajnë dhe, që ta pres me thikë
Mikun e tërë botës nuk mund ta quaj mik.

FILENTI

Kur jemi t' qytetëruar, ju vetë do ta pranoni,
Lipset dhe sjelljet e jashtme siç e kërkon zakoni.

ALCESTI

Oh, jo, duhet dënuar rëndë ky ves i lik,
Kjo tregti e paturpshme: me gjithë botën mik.
Dua të jemi burra edhe në çdo bisëdim.
Sinqeriteti sheshit t'spikat' në bisëdim
Të ndihet vula e tij, ndjenjat t'mbizotërojnë
Çiltas e të mos vishen me lajka që mashtrojnë.

*Fragmenti është marrë nga "Mizantropi"; përktheu: Prokop Gjergo; boloj: "Argento-LMG".

PÍK KOMENTED

- Dialogu ndërmjet dy miqve, Filentit dhe Alcestit, zhvillohet në formën e një **debatit** të **ashpër**, megjithëse ndihet se nuk ka ndonjë arsyë të fortë që të shpjegojë gjaknxehtësinë e Alcestit. E vëtmja që e justifikon këtë sjellje është *mizantropia* e tij.
- Nëse i nxjerrim fjalët e Alcestit nga konteksti do të kishim këto mesazhe morale:
 - njeriu i ndershëm është i singertë; - nuk betohet kot, nëse nuk e ndien;
 - nuk mund të jetë mik me këdo; - duhet të bëjë dallim midis vlerave;
 - nuk duhet të bëjë lajka.
- Atëherë pse Alcesti është **mizantrop**? Alcesti thotë gjëra të vërteta, por ai nuk di ta transmetojë të vërtetën me mençuri dhe me sjellje që lidhen me **etikën njerëzore**:
 - FILENTI**
 - Pra, ta nderojmë njëlloj sikundër na nderon...*
- Filenti mundohet ta bindë Alcestin, ndërsa Alcesti mundohet t'i imponohet Filentit.
- Kjo është **shkalla e parë e distancës** që krijohet ndërmjet dy personazheve.
 - FILENTI**
 - Kur jemi t'qytetëruar, ju vetë do ta pranoni,*
 - Lipset dhe sjelljet e jashtme siç e kërkon zakoni.*
- Nga ana tjetër, ata janë shokë. Filenti nuk përfiton nga ndjenja e miqësisë, ndërsa Alcesti e përdor këtë lidhje si gur shahu:
 - Prandaj s'mund t'ju radhis as ju ndër miqt' e mi.*
- Pra, Alcesti kërkon miqësi me kusht; ai nuk mund të pranojë mendimin ndryshe të Filentit. Ndërsa Filenti e pranon atë ashtu siç është dhe asnjëherë nuk mundohet të luajë me ndjenjën e vet.
- Mizantropia e Alcestit nuk ushqehet vetëm nga mjedisi ku ai jeton, por dhe nga **veçoritë natyrore të temperamentit** të tij. Atë nuk e udhëheq në jetë logjika e ftohtë, por **gjendja emocionale tepër e acaruar**. Kjo gjendje nuk e lejon të zbulojë te vetja se *mostoleranca* është thelbë i të gjitha veseve, të cilat ai i quan poshtërisë që duhen dënuar me masa ekstreme:
 - Oh, jo, duhet dënuar rëndë ky ves i lik,*
 - Kjo tregti e paturpshme...*
- *Pamundësia* ndihet prej tij dhe i sjell atij dhimbje dhe acarim me vvetven.
- Pikërisht këtu qëndron **thelbi i tragjikomizmit** të tij.
- **Alcesti - Figurë tragjikomike**
 - Komike – *është figurë e dyzuar, ndërtohet mbi figurën e kontrastit *urren vese tek të tjerët, të cilat i ka dhe vetë (kjo duket në marrëdhënie me Filentin, Eliantën, Selimenën)
 - Tragjizmi – vjen nga dhimbja për pamundësinë e mospërshtatjes
 - Thelbi i komedisë së Molierit është qeshja me vesin, huqet, të metat dhe marrëzinë njerëzore. Ky veprim, i cili është tipar dallues i vprës së Molierit, quhet **katarsis komik** (d.m.th. vetëkorrigjimi me anë të së qeshurës, pastrim). Kjo vëgori bën që në komedi, ndryshe nga tragjedia, **katarsisi** të sjellë një ndjesi më paqësore dhe tolerance ndaj personazheve me vese.

HENRIK IBSEN

"Shtëpi kukulle" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Drama *Shtëpi kukulle* u shkrua më 1879 dhe pati si pikënisje një fakt real ngajeta. Një shoqe e Ibsenit, Laura Kieler, kishte hyrë borxh për të shpëtuar të shoqin e vet të sëmurë, që kishte nevojë për mjekime dhe ilaçe. Mirëpo ajo do ta paguajë rëndë këtë veprim dhe do të gjykohet pa mëshirë nga i shoqi e nga tërë rrathi shoqëror, me pretekstin se një grua nuk kishte të drejtë të hynte në borxh dhe të kompromontonte nderin e familjes. Çështja përfundoi me divorc.

Subjekti Heroina e dramës, Nora, ka bërë të njëtin gjest: për të shpëtuar Torvaldin, ajo ka marrë borxh në emër të tij të saj, duke falsifikuar firmën. Ndërkaj, Nora punon shumë për të fituar ndonjë lek e për të shlyer borxin, pa i treguar gjë të shoqit, të cilin nuk do ta rëndoje. Por ajo nuk arrin t'i shlyejë tërë borxin Krogstadit, i cili e kërcënons se do t'i tregojë gjithçka Torvaldit. Për Norën nuk ka gjë më të trishtueshme se ta zhgënjejë e ta mërzisë të shoqin, ndaj mendon se i vetmi shteg që i mbetet, është vëtvrasja.

Në këtë pikë të dramës, vijon fragmenti *A është kjo dashuria*, ku Nora dhe Torvaldi zbulojnë njëri-tjetrin mbas shumë vitesh martesë. Ky zbulim e trondit Norën më shumë se faji i borxhit, por, gjithashtu, e ndryshon rrënjoshtjet e saj dhe kuptimin për vlerën e vvetvesës.

Elemente Temën, si dhe **personazhet**, shkrimitari i merr nga jetë. **Konflikti** të dramës **dramatik** zhvillohet sipas një logjike artistike, që është ajo e rrjedhës së **realiste** ngjarjeve në realitetin e përditshëm.

Pas zgjidhjes së konfliktit ne shohim një Norë krejt të ndryshme nga Nora e fillimit, sikurse shohim një Torvald krejt të ndryshëm nga ai i fillimit: nëse do t'i paraqitnim këtë dy personazhe grafikisht, ata do të zhvilloheshin në kah të kundërt. Secili prej tyre bëhet **përfaqësues i një shumësie individësh** që kanë veti të përbashkëta. Torvaldi përfaqëson ata burra e bashkëshortë që e reduktojnë rolin e gruas brenda mureve të shtëpisë, si të një kukulle në duart e tyre, ndërsa Nora përfaqëson ato gra, që me guxim arrijnë ta kundërshtojnë këtë mentalitet dhe të marrin përgjegjësinë e jetës së tyre në duart e veta.

Këto elemente bëjnë që drama e Ibsenit të jetë **dramë realiste**.

Letërsi

Koment - A ËSHTË KJO DASHURIA?

Vetat: TORVALD HELMERI, avokat
NORA, e shoqja
ELENA, kameriere e Helmerit

Ngjarja zhvillohet në Norvegji, në shtëpinë e Helmerit.

Skena e fundit

(*Helmeri, Nora, më vonë Elena.*)

Helmeri – Nora!

Nora – (*Duke thirrur me të madhe*). Ah!

Helmeri – Ç'është kjo? E di ti se ç'shkruhet në këtë letër?

Nora – Po, e di. Më lër të shkoj! Më lër të iki!

Helmeri – (*Duke e ndalur*.) Ku kérkon të shkosh?

Nora – (*Përpigjet të çlirohet*.) Ti nuk duhet të më shpëtosh, Torvald.

Helmeri – (*Duke e zembrapsur*.) E vërtetë?! Domethënë, të vërteta janë këto që shkruhen në letër... O tmerr!... Jo, jo, jo! Është e pamundur, nuk mund të jetë e vërtetë.

Nora – Është e vërtetë. Të kam dashur më tepër se çdo gjë tjetër në botë.

Helmeri – Lëri këto arsyetime të kota!

Nora – (*Duke iu afruar*.) Torvald!...

Helmeri – E zeza ti... Ç'ke bërë kështu?!

Nora – Më lër të shkoj. Ti nuk duhet të vuash përmua... Mbi ty s'duhet të bjerë asgjë...

Helmeri – Lëri skenat. (*Mbyll me çelës derën e hyrjes*.) S'ke ku shkon, po nuk m'i the këtu, të më jepësh llogari për të tëra, një nga një. A e kupton se çfarë ke bërë?... Fol!... A e kupton?...

Nora – (*Ia ngul sytë dhe e vëren pa lëvizur asnjë muskul të ftyrës*.) Po, tani po filloj ta kuptoj.

Helmeri – (*Duke shkuar ecejake nëpër dhomë*.) O! Çfarë èndërr e tmerrshme. Për tetë vjet rresht, ajo që ishte gëzimi, krenaria ime, nuk paska qenë veçse një hipokrite, një gëneshtare... Më keq! Më

keq... një krimine! Oh, çfarë llum i ndyrë!... Tmerr!... Ptu! Ptu...

Nora – (*Hesh dhe e shikon kurdoherë me sytë ngulur*.)

Helmeri – (*Ndalet përpara saj*.) Duhet ta kisha kuptuar se do të më ndodhë kështu. Duhet ta dija. Parimet e lehta të tyt eti, mos ma pre fjalën! Parimet e lehta të tyt eti ti i ke trashëguar të gjitha! As fe, as moral, as ndonjë ndjenjë detyre... Oh, ky është ndëshkimi që po marr, ngaqë atëherë mbylla një sy me... babanë tënd! Për ty e bëra... vetëm për ty! Kurse ti po ma shpërbën kështu.

Nora – Po, kështu.

Helmeri – Ma shkatërrrove lumturinë! Ma prishe të ardhmen! Ah, më vjen tmerr ta mendoj! Në duart e një njeriu që s'di ç'është ndërgjegjë! Ai mund të bëjë me mua ç'të dojë! Mund të kërkojë nga unë çfarë të dojë! E unë duhet t'i duroj të tëra... E ta mbyll gojën! Të humbas në këtë mënyrë me tërë ç'kam... Të shkas e të bie gjer në fund për shkak të një gruaje mendjelehtë!...

Nora – Por, duke mos qenë më unë, ti je i lirë!

Helmeri – Ah, lëri këto gjepura! Edhe yt atë i kishte kurdoherë gati fjalë të tillë! E ç'fitim kam unë, në qoftë se ti "nuk do të jesh më", si thua ti? Asgjë! Ai prapësepaprë mund ta zbulojë çështjen... E, në qoftë se do ta bëjë këtë gjë, të gjithë do të thonë se edhe unë kam pasur dijeni për aktin tënd, për krimin tënd. Do të thonë bile se unë kam qenë nxitësi, shtytësi, me një fjalë do të më quajnë bashkëpunëtorin tënd. E për këtë duhet

të ta di faleminderit ty, ty, që të kam mbajtur në pëllëmbë të dorës gjatë tërë kohës që kemi jetuar bashkë. A e kupton, a s'e kupton se çfarë ke bërë?

Nora – (*Me qetësi, ftohtë*.) Po.

Helmeri – Kaq e çuditshme më duket, saqë akoma s'po arrij dot ta kuptoj! Por s'kemi ç'presim, duhet të marrim një vendim! (*Heshje*.) Hiqe shallin! Hiqe, të them... (*Heshje*.) Në një mënyrë a në një tjetër atij i duhet mbyllur goja. Këtë nuk duhet ta marrë vesh asnjeri. Po mos pandeh se midis nesh të dyve çdo gjë ka mbetur si më parë. Domosdo, sa për sytë e botës ne do të vazhdojmë si më parë, ti do të rrish këtu, kjo kuptohet. Por fëmijët, ama, nuk mund t'i lë më në duart e tua... Oh, o zot, e këto duhet t'ia them asaj që kam dashur shumë e që akoma... Pëh, tani çdo gjë mori fund! Këndeje e tutje nuk është më fjala për të shpëtar lumturinë tonë, por për të shpëtar mbeturinat, gërmadhat... formën! (*Bie zilja. Helmeri tronditet*.) Kush është? Kaq vonë! Ndonjë më e madhe akoma?... Mos vallë është ai? Fshihu, Nora! Thuaj që je sëmurë! (*Nora qëndron në vend pa lëvizur*.)

(*Helmeri shkon e hap derën*.)

Elena – (*Gjysmë e zhveshur në korridor*.) Një letër për zonjën.

Helmeri – Ma jepni këtu. (*Merr letrën dhe mbyll derën*.) Po, nga ai! Nuk ta japti, do ta lexoj unë vetë.

Nora – Lexoje.

Helmeri – (*Afër llambës*.) Mezi më bëjnë duart. Mbështetje kemi marrë fund që të dy, edhe unë, edhe ti... Jo. Të shikojmë çfarë thotë. (*Hap letrën... Lexon disa radhë, i hedh një sy letrës tjetër që është bashkëngjitur, pastaj me gëzim, thérret*.) Nora!

Nora – (*Vështron si për ta pyetur*.)

Helmeri – Nora!... Jo, dale ta lexoj edhe një herë. Po, po është e qartë. Shpëtova. Nora, shpëtova!

Nora – Po unë?

Helmeri – Domosdo edhe ti: shpëtuam të dy, të dy shpëtuam! E kuptoni! Shiko këtu: të ka kthyer kambialin. Shkruan se i vjen keq, se është penduar, se një ngjarje fatlume në jetën e tij... Ah, lëre se ç'shkruan, për ne s'kanë ndonjë rëndësi ato që shkruan. Shpëtuam! Kjo ka rëndësi, Nora! Tani askush nuk mund të të bëjë gjë. Ah, Nora, Nora!... Jo. Më parë të zhdukim këto shkresurina të ndyra!... Pa dale ta shoh... (*I hedh një sy kambialit*.) Jo, nuk dua ta shoh fare. Tërë kjo le të mbetet si një èndërr e keqe! (*I gris të dyja letrat, i hedh një stufë dhe i shikon ndërsa digjen*.) Ja. Tani s'janë më... Ai shkruante se ti në vigjilje të krishtlindjeve... Ah, Nora, këto tri ditë duhet të kenë qenë të tmerrshme për ty. **Nora** – Këto tri ditë kam luftuar për jetë a vdekje.

Helmeri – Kushedi se sa ke vuajtur e vetme, pa pasur asnjë mbështetje, që... Mjaft, jo, s'ka nevojë t'i kujtojmë më këto tmerre. Tani duhet vetëm të gëzohemi dhe të themi: "Çdo gjë kaloi! Çdo gjë kaloi!" Dëgjon, Nora? Më duket sikur ti akoma nuk e ke kuptuar që çdo gjë kaloi, po, mori fund! Ç'ke kështu...? Përse rri kështu si e ngrirë? Ah, Nora ime e gjorë. Nora ime e dashur, e kuptoj, e kuptoj. Të ende nuk beson që unë të kam falur. Po unë të kam falur. Nora, të betohem: t'i kam falur të gjitha. Nga ana tjetër e di edhe unë, ti çdo gjë e ke bërë nga dashuria që ke përmua!

Nora – Po, nga dashuria.

Helmeri – Ti më ke dashur ashtu si duhet ta dojë një grua të shoqin. Vetëm se ti nuk ke ditur t'i zgjedhësh mjetet ashtu si duhej. Po mos pandeh vallë se për këtë, meqë ti nuk ke ditur të veprosh ashtu si duhet, unë do të të dua më pak? Jo, jo, ki besim tek unë; unë do të këshilloj; unë do të të udhëheq, do të të drejtoj. Nuk kisha për të qenë kurrë burrë, sikur pikërisht kjo mungesë përvoste prej femre të mos

*Fragmëtë është marrë nga "Shtëpi kukulle"; përktheu: Gjergj Zheji; bota: "Argeta-LMG".

të tē bënte më têrheqëse pér sytë e mi. Ti nuk duhet t'ua vësh veshin fjalëve tē rënda që tē thashë më parë, i shtyrrë, ashtu, nën shytjtjen e frikës së beftë kur më dukej sikur çdo gjë po më rrökullisej mbi kokë. Unë tē kam falur. Nora, tē betohem, tē kam falur.

Nora – Tē faleminderit që më fale. (*Del nga dera e majtë.*)

Helmeri – Jo, qëndro... (*Rri në prag tē derës dhe shikon.*) Çfarë po bën aty?

Nora – (*Nga brenda.*) Po zhvesh kostumin e ballos.

Helmeri – (*Në prag tē derës që ka mbetur e hapur.*) Po, po, mirë bën. Përpiku tē qetësohesh, ta marrësh veten, lauresha ime e trembur. Ki besim tek unë... unë do tē tē mbroj... (*Bën ecejake para derës.*) Ah, sa mirë e sa bukur është këtu në folezën tonë, Nora. Këtu ti je e sigurt, s'të gjen asgjë, këtu unë do tē tē mbroj e do tē mbaj si një pëllumbeshë që ka shpëtuar nga kthethrat e skifterit. Unë do tē di ta qetësoj zemrën tēnde tē trondit. Dalngadalë çdo gjë do tē rregullohet si më parë. Nora, besoma këtë. Nesër çdo gjë do tē tē duket krejt ndryshe, unë nuk do tē kem nevojë tē tē përsëris se po tē fal, ti ke pér ta kuptuar, ke pér ta ndier vetë! Si mund tē mendosh që unë mund tē jem në gjendje tē tē urrej apo dhe vetëm tē tē qortoj pér diçka? Oh, ti nuk i njeh burrat. Nora, nuk e di se si janë. Pér një burrë s'ka gjë më tē bukur, s'ka gjë më tē embël sesa tē falë gruan e tij... ta falë me gjithë zemrën. Në këtë mënyrë, ajo bëhet pér tē një thesar dy herë më i shtrenjtë. Ai sikur rilind e, si tē thuash, sikur tē bëhet edhe grua, edhe bija e tij. E kështu do tē jesh edhe ti këndej e tutje pér mua, ti, krijesa ime e humbur dhe pa përvojë. Mos u tremb nga asgjë, Nora, vetëm ji me mua zemërçiltër e unë atëherë do tē jem vullneti yt, ndërgjegja jote... Si? Nuk re pér tē fjetur? Qenke ndërruar!?

Nora – (*Hyn e veshur me rroba tē përditshme.*) Po, Torvald, jam ndërruar, siç e sheh.

Helmeri – Po pérse? A e dini se sa vonë është?...

Nora – Sonte nuk do tē fle.

Helmeri – Po, Nora e dashur...

Nora – (*Duke parë orën e saj.*) Nuk është dhe shumë vonë. Ulu, Torvald. Ne tē dy kemi shumë gjëra pér tē biseduar bashkë. (*Ulet nga një anë e tryezës.*)

Helmeri – Nora... c'do tē thotë kjo? Kjo shprehje e ngrirë në fytyrën tēnde...

Nora – Ulu. Biseda do tē jetë e gjatë. Unë kam shumë gjëra pér tē thënë.

Helmeri – (*Ulet në tryze, përballe Norës.*) Nora, ti po më tremb... Unë nuk po kuptoj.

Nora – Pikërisht kjo është. Ti nuk më kupton e unë nuk tē kisha kuptuar gjë sonte. Jo, mos më ndërpri. Vetëm dëgjo atë që do tē tē them... Kjo është llogaria ime që po jap, Torvald.

Helmeri – Ç'do tē thuash me këtë?

Nora – (*Pas një heshtjeje tē shkurtër.*) Tani që po rrimë kështu, a nuk tē habit një gjë?

Helmeri – Çfarë?

Nora – Ne kemi tetë vjet që jemi martuar. A nuk habitesh që ne tē dy, unë dhe ti, burrë e grua, po bisedojmë seriozisht me njëri-tjetrin vetëm sonte pér herë tē parë?

Helmeri – Seriozisht... c'do tē thuash me këtë?

Nora – Pér plot tetë vjet me radhë... bile më shumë akoma... që prej ditës që jemi njohur, ne kurrë nuk kemi thënë mes nesh ndonjë fjalë serioze rrëth ndonjë çështjeje serioze.

Helmeri – Mos doje tē tē flisja pér telashet e zyrës, ku, nga ana tjetër, nuk do tē kishe edhe se si tē më ndihmoje?

Nora – Nuk e kam fjalën pér telashet e zyrës. Unë dua tē them se ne tē dy kurrë nuk kemi biseduar mes nesh seriozisht

pér ndonjë send, nuk jemi përpjekur ndonjëherë pér tē gjykuar bashkarisht ndonjë problem, tē trajtonim diçka serioze.

Helmeri – Norë, e dashur, mendon vërtet se këto do tē ishin sende pér ty?

Nora – Ja, këtu është téré puna. Ti nuk më ke kuptuar kurrë. Mua më është bërë një padrejtësi e madhe, Torvald. Më parë nga im atë, pastaj nga ti.

Helmeri – Si? Nga ne tē dy, nga ne tē dy që tē kemi dashur më tepër se kushdo tjetër në botë?

Nora – (*Tund kokën në shenjë pohimi.*) Ju nuk më keni dashur kurrë. Juve ju ka pëlqyer tē dashuroheshit me mua.

Helmeri – Nora, c'janë këto fjalë?

Nora – Po, pikërisht kështu është, Torvald. Kur isha në shtëpinë time, te babai, ai më nguliste në kokë tē gjitha idetë e tij e kështu unë mendoja ashtu si mendonte ai, po tē kisha, rastësisht, idera tē tjera, unë i fshija, sepse e dija që atij nuk do t'i pëlgente një gjë e tillë. Ai më quante "Kukulla ime e vogël" dhe luante me mua ashtu si unë me kukullat e mia. Pastaj erdha në shtëpinë tēnde... me ty...

Helmeri – C'janë këto shprehje pér martesën tonë?

Nora – (*Pa u trondit.*) Dua tē them se atëherë nga duart e tim eti, kalova në duart e tua. Ti çdo gjë e rregullove sipas shijes sate, e kësisoj unë nuk pata shije tjetër, përvëç sates, o, mbasse, thosha kështu sa pér sy e faqe, nuk e di mirë... Më duket se nganjëherë mendoja si ti, nganjëherë bëja sikur mendoja. Duke sjellë në mend tē kaluarën, mua më duket se kam jetuar, si një njeri varfanjak, që fiton ditë e pér ditë kafshatën e gojës!... Mua më jepnin pér tē ngrënë, pér tē pirë, më vishnin, kurse detyra ime ishte që tē tē zbavitja, tē tē kënaqja ty, Torvald.

Kështu ka kaluar jeta ime. Kështu ke dashur ti. Ti dhe babai jeni fajtorë përpara meje. Në qoftë se unë nuk jam e zonja pér asgjë... fajin e keni ju!

.....

Helmeri – Nora! Sa fjalë pa mend që thua! Sa mosmirënjohe pér tregohesh! Nuk paske qenë e lumtur ti këtu?

Nora – Jo, kurrë. Kam pandehur se kam qenë e lumtur, por në tē vërtetë nuk kam qenë kurrë!

Helmeri – Të lësh shtëpinë tēnde, tēt shoq, fëmijët e tu!... A nuk mendon një herë se ç'do tē thotë bota?

Nora – Në këtë çështje, nuk ka ç'më duhet bota. Unë di vetëm se kjo është gjë e nevojshme pér mua.

Helmeri – Oh, kjo është e tmerrshme! E kështu ti merr nëpër këmbë detyrat e tua më tē shenjtë?

Nora – Cilat quan ti detyrat e mia më tē shenjtë?

Helmeri – Ka nevojë tē ta them? A nuk janë vallë detyrat që ke kundrejt burrit tēnd dhe fëmijëve të tu?

Nora – Unë kam detyra tē tjera jo më pak tē shenjtë.

Helmeri – C'detyra tē tjera!?

Nora – Detyra kundrejt vetes.

Helmeri – Ti, para së gjithash, je bashkëshorte dhe nënë!

Nora – Tani nuk e besoj më. Tani besoj se para së gjithash, unë jam një qenie njerëzore, ashtu si je ti, as më pak, as më shumë ose, fundi i fundit, dua tē përpjekem që tē bëhem e tillë. E di që pjesa më e madhe e njerëzve do tē tē japin tē drejtë ty, Torvald, dhe se diçka e tillë është e shkruar edhe nëpër libra. Po unë nuk mund tē kënaqem më me atë që thotë shumica dhe me atë që është shkruar nëpër libra. Unë dua që t'i mendoj vetë këto gjëra e tē përpjekem t'i kuptoj, t'i kemi tē qarta...

- Është fragmenti ku secili nga **personazhet zbulon anën e vet të fshehur** si dhe **karakterin** e tij të vërtetë. Sa më shumë zbulohet Helmeri nëpërmjet fjalëve që thotë, aq më shumë Nora sheh brenda vetes pér të zbuluar veteveten.
- Helmeri e quan veten një burrë "të sakrificës"; në këtë rast shqetësimi më i madh i tij nuk është se është zhgënjer nga Nora, por se, sipas mentalitetit të tij, ajo i ka dalë jashtë kontrollit të tij, ka guxuar të bëjë diçka pa e pyetur atë:

A e kupton se çfarë ke bërë?... Foll!... A e kupton?...

Nora – (*Ia ngul sytë dhe e vëren pa lëvizur asnjë muskul të fytyrës.*) Po, tani po filloj ta kuptoj.

- Nëpërmjet **didaskalisë** del qartë se te Nora apo ka filluar kthesa e mendimit pér të shoqin.
- **Helmeri kalon në ekstrem;** ashtu si e lavdëronte kur mendonte se ajo ishte kukulla e tij, tani përdor fjalët më të ulta karshi së shoqes. Këto dalin në kontrast me të parat: *gëzimi, krenaria ime - hipokrite, gëngjeshtare, kriminele, llum i ndyrë...*
- Pas këtyre fjalëve Nora fillon të ngurtësohet në raport me të, ndërsa në raport me veten ajo është duke shkuar më pranë së vërtetës pér marrëdhënien e tyre.
- Helmeri tekxa thërret, harron se po flet **në vetën e parë**. Ai mendon se me veprimin e saj e ka pësuar vetëm ai dhe nuk i intereson aspak prishja e lumturisë bashkëshortore:

Ma shkatërrove lumturinë! Ma prishe të ardhmen!

- Shfaqja e një egoizmi të tillë është zhgënjinim i madh pér Norën.
- **Egoizmi i tij arrin kulmin** duke krijuar një efekt aq negativ te spektatori, kur Nora është gati të zhduket, të bëjë vetëvrasje, pér ta lënë të lirë, kurse Helmeri i përgjigjet: *"E ç'fitim kam unë, në qoftë se ti "nuk do të jesh më", si thua ti? Asgjë!"*
- Kjo fjalë që tregon hapur karakterin e tij prej afaristi, ku mungon ndjenja më elementare njerëzore.
- E gjithë skena është e mbushur me shumë **tension dramatik**, që rritet mjaft prej fjalëve e sharjeve të Helmerit, derisa konflikti merr një drejtim tjetër pas ardhjes së letrës.
- Vetëm tani që nuk i kërcënöhët më asgjë, Helmeri e pranon sakrificën e Norës, por këtë ai nuk e thotë me sinqueritet; përsëri i rikthehet hipokrizisë së zakonshme.
- Fjalët e Helmerit, **ndryshimi i tonit** të tyre kalojnë në ekstremin tjetër; ndaj ai nuk mund të jetë më i besueshëm as pér Norës dhe as pér spektatorin. Fjalët tingëllojnë false:

Po, po, mirë bën. Përpiku të qetësohesh, ta marrësh veten, lauresha ime e trembur. Ki besim tek unë... unë do të të mbro...

Nora e ka kuptuar tashmë se fjalët e Helmerit nuk u thanë nga gjaknxehtësia apo nervozizmi; ato ishin të vërteta dhe treguan karakterin e tij të vërtetë egoist. Ato fjalë i hapën sytë Norës pér të kuptuar **raportin e vërtetë** të saj me dy meshkujt e familjes, babain dhe burrin:

"Ti dhe babai jeni fajtorë përpara meje. Në qoftë se unë nuk jam e zonja pér asgjë... fajin e keni ju!"

Këto fjalë shprehin **thelbin ideor të dramës**: fati i femrës si pronë në duart e babait dhe të burrit.

Kjo dramë godet "**moralin e dyfishtë**", i cili mbrohej nga meshkujt dhe nënkuqntone se në shoqëri çështja e moralit shtrohej ndryshe pér burrat e ndryshe pér gratë. Nëse personazhi i Helmerit është mbrojtës i këtij morali, personazhi i Norës shkon kundër:

***Helmeri* – Ti, para së gjithash, je bashkëshorte dhe nënë!**

***Nora* – Tani nuk e besoj më. Tani besoj se para së gjithash, unë jam një genie njerëzore, ashtu si je ti, as më pak, as më shumë, ose, fundi i fundit, dua të përpinqem që të bëhem e tillë.**

Konflikti mes Norës e Helmerit e tejkalon hapësirën e familjes së tyre dhe shtrihet në të gjithë shoqerinë, gjithkund ku ka burra që e pandehin veten *mburojë* pér gratë e tyre *të humbura*. Vendimi i Norës pér të braktisur shtëpinë e "kukullës" dhe pér të provuar zotësitë e veta në jetë, e mbështetur vetëm mbi shpatullat e saj është një **mesazh aktual** në çdo kohë, pér çdo grua, pér çdo lumturi familjare, që mund të ngrihet vetëm në bazë të respektit ndaj lirisë së çdo pjesëtarit të saj.

HENRIK IBSEN

"Armiku i popullit" - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Drama "Armiku i popullit" u botua në vitin 1882. Ajo u shkrua nga Ibseni si përgjigje e reagimit të publikut ndaj dramës së tij të mëparshme, "Fantazmat", e cila në atë kohë u konsiderua e papërshtatshme përfundimtare. Kjo dramë sfidoi hipokrizinë e moralit viktorian, duke u quajtur opinionin. Kjo dramë sfidoi hipokrizinë e moralit viktorian, duke u quajtur opinionin. Kjo dramë sfidoi hipokrizinë e moralit viktorian, duke u quajtur opinionin. Kjo dramë sfidoi hipokrizinë e moralit viktorian, duke u quajtur opinionin.

Tek "Armiku i popullit" Ibseni godet disa prirje të paarsyeshme të masave, si dhe natyrën hipokrite dhe të korruptuar të sistemit politik, që ato përkrahnin. Protagonisti, Dr. Stokman, është zëri i vetë autorit. Me mbarimin e dramës, Ibseni i shkroi botuesit të tij në Kopenhagën: "Jam i pasigurt nëse duhet ta quaj komedi apo dramë të mirëfilltë. Ka shumë shenja komedie, por bazohet në një ide shumë serioze".

Subjekti Dr. Tomas Stokman ishte një qytetar i njohur në një qytet të vogël bregdetar në Norvegji. Kohët e fundit ai kishte investuar shumë para për zhvillimin e dusheve publike dhe private, një projekt ky i kryesuar nga ai dhe vëllai i tij, Peter Stokman, kryebashkiak. Qyteti priste një rritje të ndjeshme në fushën e turizmit sidomos prej dusheve të reja, për të cilat thuhet që kishin vlera mjekësore, ndaj ato vlerësosheshin si krenaria e të gjithë qytetarëve. Sidoqoftë, sapo dushet filluan të korrnin sukses, Dr. Stokman zbulon se produktet e hedhura nga fabrika e lëkurës së qytetit po infektonin ujin, duke sëmurmur turistët. Ai pret që zbulimi i tij të ishte një arritje shumë e madhe dhe dérgon menjëherë një raport të detajuar te kryebashkiaku. Në këtë relacion ai përfshinte dhe mënyrën se si mund të eliminohet problemi me një çimim të konsiderueshëm dhe të padëmshëm përfundimtare.

Për çudinë e tij, Dr. Stokman has në vështirësi kontakti me autoritetet. Ata duken shumë të painteresuar dhe nuk arrijnë të dallojnë seriozitetin e problemit; nuk duan ta pranojnë atë, edhe pse kjo mund të rezikonte falimentimin financiar të qytetit. Problemi fillon të rritet dhe kryebashkiaku nuk jep zgjidhje. Dr. Stokman vendos të bëjë një mbledhje me qytetarët në shtëpinë e kapiten Horsterit, në mënyrë që t'u mbushë mendjen njerëzve se dushet duhen mbyllur.

Qytetarët, duke vënë re se çfarë të mirash financiare sillnin dushet, e refuzojnë mendimin e Dr. Stokmanit. Madje edhe miqtë e kolegët që e mbështetën gjatë fushatës së tij, iu kthyen njëzëri kundër. Duke kundërshtuar ashpër nocionin e komunitetit viktorian dhe principet e shtrembëruara të demokracisë, Dr. Stokman thotë se "njeriu më i fortë i botës është ai që në shumicën e rasteve e gjen vetëm" dhe se: "Një pakicë

mund të ketë të drejtë, një shumicë është gjithmonë gabim". Prandaj Dr. Stokman quhet dhe trajtohet si i çmendur, një "armik i popullit".

Temat Nëpërmjet gjuhës komike te fjalët e personazheve, Ibseni nxjerr tematikat e dramës. Ai nuk e mohon që idetë janë të qëndrueshme, por një individ mund të dalë një hap para dhe të shpallë se e vërteta e deritanishme mund të vdesë. Sipas Stokmanit **nuk ka principe absolute mbi dijen dhe moralin**, prandaj ai shpall se nuk duhet të përbahemi te 20 vitet që kaluan, por te vitet që kanë përfunduar, ku e vërteta do të ndryshojë në mënyrë tronditëse prej emancipimit shoqëror.

Tema e dramës "Armiku i popullit" lidhet me fillimshekullin XIX, kur është shkruar, por idetë e saj zbatohen aktualisht. **Sot ajo lexohet si një vepër tjetër** dhe mund të kuptohet shumë më lehtësisht se në kohën kur e nxori Ibseni. Reagimet e mëparshme e bënë atë ta quajë veten "armik" i atij publiku që e konsideronte të tillë. Ai e mendonte veten të fortë para mendimit të shumicës dhe e tregoi këtë gjë me anë të dramës së tij kritikuese.

Mesazhet Motivi kryesor i çdo debati që ngre Dr Stokman **është brezi i ardhshëm**, shoqëria që do të vijë dhe që në dramë përfaqësohen nga **fëmijët e doktorit**. E mira e tyre është dhe e mira e tij; ajo përfundimtare përpinqet ai, është të dalë faqebardhë përpara të gjithëve; detyra e tij kryesore është të bëhet udhëheqësi, mbrojtësi, mirëbërësi, mësuesi i tyre në teori, shembulli i tyre praktik, në luftë dhe në sakrificë. Nga njëra anë duket si Krishti dhe, nga ana tjetër, si Zarathustra i Niçes (i botuar po në atë kohë), i cili nuk besonte në një Atdhe, po në një Fëmijë-dhe (në të ardhmen).

Stili dramatik Ibseni kritikohet se personat e dramave të tij nuk janë njerëz me gjak e me pasione, po tipa simbolikë që të lënë përshtypjen e kukullave. Deri diku kjo është e vërtetë. Por nuk duhet harruar që Ibseni e bën me synimin përfundimtare se njerëzit modernë e kanë humbur aq shumë individualitetin, sa janë bërë me të vërtetë kukulla, qoftë nga edukata uniforme, qoftë nga idealet e përbashkëta.

Ibseni, si artist nuk bën tjetër, **veçse na i përshkruan marionetat** ashtu si i kishte parë ato të lozni (të jetonin). Prandaj personazhet tek "Armiku i popullit" duken si të gjalla para nesh.

Ibseni nuk ka qenë popullor, sepse **nuk kurseu asnjë klasë shoqërore** dhe i jepte secilës cilësimin përkatës. Aristokratët i quante harbutë, borgjezët kusarë dhe proletarët gomerë. Duke anuar më shumë nga këta të fundit, Ibseni i shante përfundimtare që të bënin zgjedhjen e duhur dhe të pranonin të udhëhiqeshin nga intelektualët bujarë e të lirë dhe jo nga demagogët fals.

Dramaturgjia e shekullit XIX ka lënë një gjurmë të pashlyeshme në historinë e dramës botërore, ku Ibseni zë një vend të rëndësishëm. Në

pjesën më të madhe të krijimtarisë së tij Ibseni del si gjykatës i ashpër i shoqërisë borgjeze moderne, ashtu si edhe në fragment. Megjithatë krijimtaria e Ibsenit kalon në rrugë e faza të ndryshme, që nga natyralizmi e gjer te simbolizmi e pesimizmi, përsëri në dramat e tij kryesore spikat **kritika e thellë dhe e rreptë**, që ai i bën shoqërisë borgjeze, moralit borgjez dhe kështu qëndron në pozitat e **realizmit kritik**.

Koment - ARMIKU I POPULLIT

AKTI IV

Të gjithë janë mbledhur te shtëpia e kapiten Horsterit, ku doktor Stokman ka për të diskutuar problemin që e shqetëson rreth ndotjes së dusheve.

Një tjetër – Nuk jemi kafshë, zoti Doktor.

Doktori – Po, po, jemi kafshë, si të gjitha kafshët e tjera. Halli është që midis nesh ka fare pak kafshë të kultivuara, të rritura mirë, të qytetruara. Dhe ka një largim të tmerrshëm midis njeriut që i shëmbëllen zagarit të rrugëve dhe njeriut, që i shëmbëllen qenit të bukur të sallonit. Zoti Hovstad është plotësisht në një mendje me mua sa për kafshët me katër këmbë, po qëndron, posa vjen puna në kafshët me dy këmbë. Nuk guxon ta zgjerojë dhe ta zbatojë parimin në tërë vijën gjer në fund, po e përbys dhe proklamon "Zerin e Popullit" që zagari i zgjebosur i rrugëve është yrneku më i bukur i mbretërisë së kafshëve. Po kështu është gjithnjë harbuti që s'ka arrirë në lartësi morale.

Hovstadi – S'kérkoj asnjë lartësi. Jam bir fshatari dhe jam kryelartë që kam lindur midis turmës, midis vulgut, midis plebejve, shkurt nga ata farë harbutësh, të cilët ju po i shani e poshtëroni.

Një grup punëtorësh – Rroftë Hovstadi! Rroftë! Rroftë!

Doktori – Ah, këtu lajthiteni, Zoti Hovstad. Ata që quaj unë harbutë nuk ndodhen vetëm në shkallët e ulëta të vegjilësë. Ka mizëri mes të gjithëve, rreth

e rrotull nesh që nga kasollja e bujkut gjer te pallati i mbretit më të shkëlqyer. Sështë nevoja të vemi shumë larg. Ja ku kini si shembull kryeplakun tuaj të hollë dhe elegant nga parësia e qytetit. Tani, zotërinj, ju siguroj që im vëlla Pjetër është aq plebej e harbut sa fshataraku më i humbur... (*Qeshje dhe vërvhëllima*).

Kryeplaku – Protestoj kundër këtyre sharjeve personale.

Doktori – Dhe shkaku nuk është se stërgjyshërit tanë, si të mitë dhe të tijtë, kanë qenë kusarë të detit nga Pomerania a nga rrithet...

Kryeplaku – Kjo është një legjendë e çmendur, të cilën e mohoj ...

Doktori – Shkaku është shpirt-robëria e tij kundrejt zyrtarëve që ka mbi kokë. Se mendohet me kokën e superiorëve të tij, dhe opinionet e këtyre janë edhe të tijat. Ai njeri që bën kështu, ai që refuzon të përdorë trurin e tij dhe pret drithë nga fermanet e memurëve është, nga pikëpamja morale, një plebejan, një harbut, një këpucë-lëpirës e një dallkauk vulgar. Dhe im vëlla Pjetër nuk është shpirtlirë, sepse me gjithë pamjen e tij aristokratike, nuk është as fisnik, as bujar.

Kryeplaku – Zoti kryetar!

Hovstadi – Atëherë vetëm bujarët dhe

fisnikët qenkan shpirtlirë? Ja një teori e re. (*Qeshje*)

Doktori – Po, edhe kjo është një nga zbulimet e mia. Ja tani edhe një tjetër zbulim: Liberalizmi i vërtetë, domethënë liria e mendjes dhe e shpirtit, është vetë morali, vetë zemërbardhësia. "Zeri i Popullit" ju gënjen paturpësish kur ju thotë se turma, vulgu, shumica kompakte e paskan monopolizuar liberalizmin me moralitetin dhe se kultura intelektuale i prishka zakonet e mira, na mbjellka vese të poshtra dhe na e bëka shpirtin të ndyrë si pellgu i Fushës së Fabrikave ku na janë mytur banjat. (*Shamatë dhe protestë Doktori vazhdon duke*

Ibseni përshkruan **luftën e individit kundër shoqërisë** që e shtyp, më saktë cilirim e personalitetin që hedh tej konvencionet dhe gjenjeshtrore për të gjetur në vetvete atë që është origjinale dhe e sinqtë. Kjo luftë është **tragjike**, sepse has në rezistencë; gjer në atë çast gjithçka të jepte iluzionin e një jete të qetë e të lumtur dhe për askënd nuk është kollaj t'ia nisë nga e para.

Debati në fragmentin e mësipërm tregon qartë se Doktori është Një kundër të gjithëve. Tek "të gjithë" hyjnë:

Një grup punëtorësh

Hovstadi, redaktor

Kryeplaku

Kryebashkiaku

Pra, janë përzier bashkë vetëm me një qëllim: të mposhtin idetë e reja që hedh Doktori. E keqja është se interesat e tyre janë të ndryshëm. Kryeplaku, kryebashkiaku dhe redaktori kërkojnë të ruajnë interesat e tyre personalë dhe mashtrojnë punëtorët duke i ngritur kundër Doktorit. Këta të fundit nuk e kuptojnë se ai mbrom interesat e tyre.

Në fjalët e doktorit ka shumë **mllef e ironi**. Ai i thotë gjërat **drejtpërdrejt** dhe kjo shkakton reagime të menjëhershme të kundërtë me të:

Një grup punëtorësh – Rroftë Hovstadi! Rroftë! Rroftë!

Duket mjaft qartë dhe **ndikimi nga natyralizmi** në analizat e doktorit:

Po, po, jemi kafshë, si të gjitha kafshët e tjera. Halli është që midis nesh ka fare pak kafshë të kultivuara, të rritura mirë, të qytetruara.

*Fragmenti është marrë nga "Armiku i popullit"; përktheu: Fan Noli; botoi: "Argeta-LMG".

• Ai e sulmon ashpër redaktorin e "Zërit të popullit", se me **gazetën e tij ushqen një moral fals** te njerëzit:

Zoti Hovstad ... e përmbyt dhe proklamon "Zërin e Popullit" që zagari i zgjebosur i rrugëve është yrneku më i bukur i mbretërisë së kafshëve. Po kështu është gjithnjë harbuti që s'ka arrirë në lartësi morale...

• Hovstadi e ka kuptuar se përtat pasur turmën me vete mjafton t'ia bëjë asaj qejfin dhe me fjalët e tij jo të sinqerta siguron mbështetjen e tyre:

Jam bir fshatari dhe jam kryelartë që kam lindur midis turmës, ... të cilët ju po i shani e poshtëroni.

• Fjalët që thotë Doktori në debat me të përbajnjë **argumente të qëndrueshme**; ato dalin nga logjika e tij e ftohtë. Po kështu, Doktori kur thotë sharje përdor **vetën e parë shumës** për ta përfshirë dhe veten në njëfarë mënyre si faktor që nuk arrin dot ta përmirësojë gjendjen:

Ata që quaj unë harbutë nuk ndodhen vetëm në shkallët e ulëta të vegjëlisë. Ka mizëri mes të gjithëve, rrëth e rrotull nesh që nga kasollja e bujkut gjer te pallati i mbretit më të shkëlqyer.

• Pra, Doktori shtron një **debat përmoralin** pa kursyer askënd; është mjaft i emancipuar përkohën mendimi i tij se morali nuk ka të bëjë me përkatësinë klasore, fetare, gjinore etj., por me diçka shumë më universale. Ai ka të bëjë me individin, i cili nëse rritet në një familje dhe shoqëri të lirë e të emancipuar, atëherë dhe ai do të jetë me moral të lartë, përndryshe robëria sjell vetëm vese e korruption.

Dhe im vëlla Pjetri nuk është shpirtlirë, sepse me gjithë pamjen e tij aristokratike, nuk është as fisnik as bujar.

Liberalizmi i vërtetë, domethënë liria e mendjes dhe e shpirtit, është vetë morali, vetë zemërbardhësia.

• Aq të verbër janë punëtorët nga sipërfaqja që shkëlqen dhe morali predikues fals, sa nuk janë në gjendje të kuptojnë argumentet e tij të thella e të vërteta:

Mungesa e oksigenit ua asfikson dhe ua ngordh ndërgjegjen e moralin.

Dhe duket që era e paqme e oksigenit mungon nga shtëpitë e këtij qyteti, posa shumica kompakte e paska ndërgjegjen e moralin aqë të vdekur sa të bëjnë tregti dhe të lulëzojnë me helmin, me llumin, me kalbësirën dhe me kallpazanërinë.

• Doktori përdor një gjuhë fshikulluese, metaforike, duke e shrirë **çështjen e ndotjes së mjedisit** dhe në **planin e helmimit mendor e shpirtëror** të njerëzve. Duke qenë zëdhënësi i ideve të vetë Ibsenit, ky personazh ngrë dy ide aq të rëndësishme dhe aq aktuale përkohën e sotme. Prandaj vepra e tij i parapriu shumë kohës kur u shkrua.

FAN NOLI

"Israilitë e Filistinë" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Fan Noli e shkroi dramën *Israilitë e Filistinë* më 1902, në Athinë, kur punonte në një teatër. E batoi pesë vjet më vonë, më 1907, në Boston. Gjatë kësaj kohe autorë mendonte ta përpunonte, po nuk ia doli. Në pasthënie ai e quan këtë vepër "sqelet dramë", "foshnjë-dramë".

Subjekti Drama e merr **temën nga Bibla**; ndodhitë intriguese dhe strukturimet **dhe struktura** dramatike e bëjnë këtë vepër origjinale, veçanërisht në idetë e saj.

Drama *Israilitë e Filistinë* ka **tri akte**.

Akti i parë zhvillohet në Sinagogën e Judeeve, ku parësia është mbledhur t'i japë bekimin Samsonit, i cili merr përsipër ta sjellë në udhë të drejtë botën e filistinëve. Për këtë ai merr dhe pëlgimin e së emës dhe të së dashurës, Rahilës.

Në **aktin e dytë** Samsoni ndodhet në botën filistinë. Mbreti filistin e lut Dalilen e bukur që ta bëjë përvete Samsonin, me qëllim që të shpëtojë *populli nga kjo besë e kalbur*. Asnjë fuqi filistinë s'ia del dot Samsonit përveçse dashuria për Dalilen; ai harron misionin, dashurinë e parë për Rahilën, dhe i zbulon bukuroshes filistinë sekretin. Kjo bën që ai të bjerë në duart e filistinëve, që e qethin dhe ia humbin fuqinë, e lidhin dhe e verbojnë.

Akti i tretë zhvillohet në tempullin e Baallit e të Malohut të dy perëndive filistinë: të pasurisë e të dashurisë. Aty njerëzit argëtohen me Samsonin e lidhur dhe të verbuar. Ata duan të jenë të gëzuar në jetën e tyre pa të Vërtetën e huaj izraelite, që e shohin të mundur në figurën e Samsonit. Samsonit i vjen nga pak fuqia, thérret Dalilen e Rahilën dhe u kërkon të largohen nga tempulli, që të shpëtojnë. Atëherë me fuqinë e rigjetur e rrëzon tempullin dhe vdes bashkë me filistinët që janë brenda. Duke qenë se është i vetëdijshëm që është bërë si ata, ai u thérret atyre:

Jam edhe unë si ata gënjeshtar. Filistinë, shokë, bëjuni gati të vdesim qafë për qafë.

Misionare apo grua? **Dalila i kryen të dyja funksionet**; ajo është **atdhetare** (ashtu si Samsoni), pavarësisht se është në anën e filistinëve. Nga ana tjeter, meqenëse dhe ajo ra në dashuri me Samsonin, mendon në mënyrë naive se Samsoni do të kalojë në anën e tyre për hir të dashurisë. Ajo e adhuron Samsonin përfuqinë që ka, prandaj nuk është e habitshme kur i thotë se s'mund ta dashurojë më, kur ai bëhet njeri i zakonshëm dhe humb shikimin e fuqinë.

Mesazhi Drama *Israilitë e Filistinë* është një vepër që shpreh interesat e kundërt që ngrihen ndërmjet dy popujve të përfaqësuar nga Samsoni e Dalila. Tema e madhe e veprës është çështja se a mund të jetojnë dy kultura të ndryshme në kontakt duke ruajtur veçantitë e veta apo njëra duhet ta

zotërojë tjetrën duke e asimiluar ngadalë. Mesazhin e kësaj drame më tepër se kudo do ta gjejmë te **figura e Samsonit**. Samsoni revolucionar apo hero i idealizuar që do të ndërrojë botërat, madje botërat e huaja, ka një përfundim të tillë, sepse nuk është rob i idesë, por i të qenit njeri, qoftë dhe idealist (i cili **nuk mund ta pranojë dhunën**). Është një **dyluftim ndërmjet idesë dhe jetës**. Po, se cilë fiton, nuk thuhet në zgjidhjen e dramës, prandaj mbetet si **enigmë**.

Konteksti i kohës Nëse drama e Nolit do të interpretohet nëpërmjet ideve shqërore që kishte autori në rini dhe që u aplikuan dhe u provuan **në shoqërinë shqiptare**, atëherë vepra do të marrë një **ngjyrim dhe më tragjik**. Në të vërtetë, sado më e fuqishme të jetë një kulturë, nuk duhet t'i mbivihet një kultura tjetër (më të varfër), me qëllimin që ta asimilojë atë, e bashkë me të dhe popullin e saj. Pra, kemi **një imponim të kulturës me dhunë**.

Koment - ISRAILITË DHE FILISTINË

(Fragment nga drama)

DALILA

(e puth dhe thotë me vete) Gjemp' i parë!

SAMSONI

Oh, moj Dalile, gjer tani s'desha të të puthnja, po një fuqi e pa-muntshime më heq me ty, se të dua, sa e pa-lejesuar dhe e krimineltë është kjo dashuri pér mua, aqë më e fortë është pasioni.

DALILA

Gjékafshë s'është mëkat kur vjen nga zëmëra.

SAMSONI

Nuk, Dalile. Nuk! Zëmërës i pëlqejnë të ligat, pra andaj të dua.

DALILA

Më do pér të ligat e mia?

SAMSONI

Sa herë u menjuash t'e marr këtë dhe prej secilës je bërë dhe t'e qërronj nga të gjitha të ligat e ndyrësitë që t'i ap shpirtit t'im një ushqim të qëruar.

DALILA

Po përsë s'e bëre?

SAMSONI

Sepse pashë, se të ligat dhe ndyrësitë ato janë

sharmet t'ende, dhe po t'i nxirnja ato, Dalilja do të mbetej një shqele i pa-fytyrshim.

DALILA

Por atëherë dojmë siç jam: një më një është.

SAMSONI

Perëndia na dha shpirtin si udhëheqës të rrrojtjes së Vërtetë, dhe zëmrën si rufjan të së Gënjeshtërmes. Në vafshim pas zëmrës, prishemi, në vafshim pas shpirtit dëbierim udhën e qëllimit së rrrojtjes. Cili ka të drejtë? Asnjë. Më i lumti është ay që s'e merr vesh fare nga kjo dilemë e frikëshme.

DALILA

S'ka asnjë dilemë pér atë që s'e kërkon: shtrohu në pëlqit t'im, pra atëherë guxo të thuash se Dashuria është dilemë. Nuk, këtë dilemë e ka ay që s'ka ide të qëruar pér veten e tij.

Ay që di t'a çemonjë fuqinë e vetes së tij siç duhet, munt t'i përdorë që të dyja siç i ep dorë. Sot ca pak shpirt, nesër ca pak zëmra, pasnesër ca pak gjumë, domethënë rehat që pa të dyja.

SAMSONI

Po çështja është në lipset njériu të rronjë

si shërbëtor i qefeve të tij, ose si zot i tyre?

DALILA

Ay që do të rronjë si zot i vetëhesë s'ka nonjë të drejtë përmë lumërinë. Lumëria vjen nënë hijen e Natyrës.

SAMSONI

S'kërkon lumëri ay, që dyke u bërë zot i fuqive tij munohet pér lumërinë e të tjerëve.

DALILA

Një ditë vajta mb' anë lumi dhe pasqyret t'ime të pasqyruar nër ujërat e kulluara. Atje u përgjunshe dhe adhurova veten time.

SAMSONI

Ah! moj Dalilkë! përparrë teje ndjenj të më mpaket fuqia, pandeh se dëbier udhën. Gjanj si zogu që flyturon pa pushim brënda në shkretëtirët dhe i lodhur nga udha e shumë zbret tek i pari oaz të pijë ca pak ujë të kruat.

Pika kyç të komentit

- Samsoni si misionar i së vërtetës izraelite është idealist. Madje, ka bindjen se do ta kryejë detyrën duke u mbështetur **në fuqinë e fjalës dhe të së vërtetës**, si dhe në **fuqinë e tij mbinjerëzore**. Përkrahjes së përgjithshme që i bëhet Samsonit para se të niset te filistinët, i kundërvihet Rabini. Teoria e tij është se "nuk ka bindje pa forcën e detyrimit".
- Ky fragment jep thelbin e tërë dramës. Heroi izraelit, Samsoni, nga një misionar i një populli, bëhet një **njeri i zakonshëm**; dashuron. Këtu **mbaron tragjikisht misioni i tij**.
- Dalila është e vendosur në misionin e saj dhe këtë e shpreh menjëherë pasi e puth Samsonin:
- **Gjemp' i parë!**
- Veprimi i parë që është puthja, të çon në hapat e mëtejshëm të lidhjes së tyre, ndaj ajo mendon se e ka hedhur hapin e parë. Aq më tepër gjembi të ngulet në mish, pra të lë gjurmë; kështu dhe Dalila i ka vënë qëllim ta "helmojë" gjakun e Samsonit.
- Në ndeshjen e dashurisë, që është instinktive, dhe të misionit, që është i mbështetur në arsyë, Samsoni bëhet **viktimë e dashurisë**. Por ai nuk është një viktimë e verbër e dashurisë, përkundrazi, Samsoni është i përgjegjshëm pér hapin që po hedh:
- *Oh, moj Dalile, gjer tani s'desha të të puthnja, po një fuqi e pa-muntshime më heq me ty, se të dua, sa e pa-lejesuar dhe e krimineltë është kjo dashuri pér mua, aqë më e fortë është pasioni.*
- Samsoni e kupton që po **gabon dyfish**; ai po hedh hapin drejt një dashurie të ndaluar, pasi ka të dashur Rahilën dhe, nga ana tjeter, Dalila i përket kampit të armikut dhe ai ka shkuar atje pikërisht ta mundë këtë kundërshtar e jo të bjerë në prehrin e tij.
- **Dialogu Samson-Dalile** shtrohet në nivelin e **diskutimit të ideve** që kanë të bëjnë me raportet:

*Fragmenti është marrë nga "Israilitë e filistinë"; Vepra I; përktheu: Fan Noli; botoi: "Rilindja", Prishtinë.

1. arsy - ndjenjë

Perëndia na dha shpirtin si udhë-heqës të rrojtjes së Vërtetë, dhe zëmrën si rufjan të së Gënjeshtërmes. Në vafshim pas zëmrës, prishemi, në vafshim pas shpirtit dëbierim udhën e qëllimit së rrojtjes. Cili ka të drejtë? Asnjë.

Samsoni këmbëngul tek arsyja, ndërsa Dalila te ndjenja. Vetë Noli e lë këtë si enigmë për ta zgjidhur vetë lexuesi.

Pasoja e mundjes së Samsonit nga Dalila ndodhen në thurjen e tërësishme të veprës. Dalila **nuk e mashtron** Samsonin; ajo tregohet e hapur me të dhe shpreh pikëpamje të një botëkuptimi modern:

DALILA*Gjëkafshë s'është mëkat, kur vjen nga zëmëra.***SAMSONI***Nuk, Dalile. Nuk! Zëmërës i pëlqejnë të ligat, pra andaj të dua.***2. jetë kolektive - jetë personale****DALILA***Ay që do të rronjë si zot i vetëhesë s'ka nonjë të drejtë përmi lumërinë. Lumëria vjen nënë hijen e Natyrës.***SAMSONI***S'kërkon lumëri ay, që dyke u bërë zot i fuqivet' tij mundohet për lumërinë e të tjerëve.*

Tragjedia e Samsonit është **pamundësia e kalimit të personales** në të përgjithshmen.

Samsoni e humb fuqinë para bukurisë fizike dhe forcës tërheqëse të Dalilës:

Ah! moj Dalilkë! përpara teje ndjenj të më mpakët fuqia, pandeh se dëbier udhën. Gjanj si zogu që flyturon pa pushim brënda në shkretëtirët dhe i lodhur nga udha e shumë zbret tek i pari oaz të pijë ca pak ujë të kruat.

Samsoni i Nolit personifikon një ide që do t'i imponohet të tjerëve, qoftë kjo e pagëzuar si e vërtetë e zotit. Duke qenë idealist, atë e mund realiteti. Dashur pa dashur, nëpërmjet Dalilës ai bëhet një me kundërshtarët e tij dhe gjithçka e bën me ndërgjegje të plotë. Në aktin e fundit, kur rrëzohet pallati i kundërshtarit, ai bën vetëvrasje dhe kërkon të mbeten gjallë dy dashuritë e tij: **dashuria e parë ideale** për Rahilën, si dhe **dashuria e tij reale** për Dalilën. Pra, **vetëvritet ideja përpara realitetit.**

ANDON ZAKO ÇAJUPI**"14 vjeç dhëndër" - SKEMA E ANALİZËS**

Kjo komedi është përfshirë në vëllimin "Baba Tomori" të botuar në vitin 1902. Si dramaturg Çajupi i dha përbajtje e formë të re dramës, nëpërmjet këndvështrimit realist e kritik, si dhe humorit të mprehtë popullor. Në këtë komedi Çajupi e merr temën ngajeta e katundeve malore të Shqipërisë së Jugut. Me anën e shpotisë e të humorit ai godet zakonin patriarchal të martesave në moshë të re. Drama e krijimit të familjes merr karakterin e dramës për ekzistencën. Këtë problem të rëndë Çajupi mundohet ta lehtësojë me mjetin e humorit. Por, nëse drama nis si komedi në skenat e saj të para, ajo mbaron si tragjikomedi. Komikja lidhet me situatën absurde ku nusja e vë dhëndrin në gjumë, ndërsa tragjikja me mesazhin e Çajupit se shfrytëzimi i gruas jo vetëm që nuk mbaron në këtë rast, por trashëgohet brez pas brezi.

Pamje e parë (Burrë e grua)

(Është natë. Mbrënda në një odë për të fletur, zoti Vangjeli e zonja Tanë bëhen azër për të rënur. Në fund të odës ndrit një llapmë afër shtratit.)

Tana

Ndëgjo, burrë...

Vangjeli

Ç'ke, moj grua?

T. (rënkon)

Jam sëmurë

V.

Që kur! Ç'thua?

T.

Ç'them? Ja them që jam sëmurë, koka më digjet si furre; s'e keshë pësuar kurrë.

V.

Po tani vallë ç'pësove?

Më duket se u ftovë; gjithë natën u zbulove dhe s'më le fare të flërë!

T.

Gjithë ditën ç'keshe bërë? Ti për bar e për dru s'vete dhe qaej se nukë flete? tërë ditën ngas qetë dhe drek' e darkë bëj vetë Gjithë puna përmi mua!

V.

Përse të kam marrë grua?

Gratë për punë po janë.

T. (qesëndis)

Edhe burratë të hanë dhe të rrinë nat' e ditë!

V.(me inat)

Mos më bën të të godit, se zakonë s'e harrova.

Sonte shumë të durova.

Nga hunda s'më heq dot kurrë, se nuk jam si çdo burrë!

Jam shqiptar i vërtetë, do të bëj si dua vetë!

Ç'ke që s'pushon duke qarë?

Nga u ç'të ligë ke parë?

S'të kam lënë si të tjerë, vetëm, të shkret' e të mjerë.

Nuk ika kurrë nga fshati.

Eja, s'të shkoi inati?

Ngreu të biem të flëmë dhe këto fjalë t'i lëmë.

T.

Bjer e fli, mua s'më fihet.

Letërsi

V
Nesër porsa që të gdihet
Do t'dërgoj djalin me vrapë
Të bjerë jatronë prapë.

T.

Cilën jatro?

V.

Adhamutnë.

T.

Se shoh dot me sy çifutë.
As pér mace s'i vë besë!

V.

Mos kuvento kështu, moj grua.

T. (me inat)

Nuk e dua, nuk e dua!
Pse s'shëron gruan e tij?
Se nga ajo ha e pi...
Ndaj e mori me një sy,
I dalçinë që të dy.

V.

C'jatro të të bie unë?
Mitrua s'është këtunë,
Dhe Naum kokëshiniku,
Këtejë natënë iku...
Në vende të tjera vanë,
Këtu vetëmë na lanë.
Ikn' e muarrë Misirë,
u hante koka pér brirë!

T.

Prapa diellit të venë,
se shnderuan mëmëdhenë.
S'jam sëmurë pér jatruar,
se s'më ka gjë koka mua,
po të më ndëgjosh një fjalë.

V.

Folë, c'do të thuash vallë!
Do t'më lësh dhe sot pa gjumë?

T.

Kemi ara, vreshta shumë...

V.

Të gjitha c'duhen i kemi,
si do zoti vetë jemi;
si ne s'ka shumë të tjerë.

T.

Sa qe e ndyera vjehrrë,
pas takatit pleqërisë,
bënte punët e shtëpisë,
dhe kur ktheneshë nga ara,
gjejë darkënë pérpara;
po tani, c'të bëj më parë,

në vështë të jem e nd' arë?
Të të bëj dhe drek' e darkë?
Tani s'mund se jam plakë.

V.

Plakë? S'je plakë, moj grua,
po je ashtu si të dua.

T. (me të lutur)

Të të vijë keq pér mua:
punëtë janë të rënda,
s'punoj dot jashtë dhe brënda.

V.

Puno sa të duash vetë,
arat jepi me të tretë.

T.

Kjo punë s'bënëtë kurrë,
po djali na u bë burrë.
Ndaj të lutem ta martojmë,
erdhi dita të gëzojmë.
Ne pa nuse pse të rrëmë?
Kur të kem nusenë ndihmë,
punëtë bëhenë vetë.
Nuk rojëmë me jetë!

Pse s'më flet?

V.

C'të them, moj grua?
Çuditem me c'fjalë thua!
Katërmëdhjetë vjeç djalë
do ta martosh?

T.

Sa jam gjallë,
dua të gëzoj si mëmë!

V.

C'ke që qa prapë taninë?
T. (me lot)

Ku të mos qaj un'e mjera?
U të flas me perëndinë,
ti më flet fjalë të tjera!

V.

Eja moj grua nér mënde.

T.

Çuditem me kokën tënde.

V.

Sado qave, ngreu bjerë.

T.

S'je baba si të tjerë!
Thuajmë, pér perëndinë,
pse s'do ta martojmë Gjinë?

V.

Eshtë i vogëlë, moj Tanë!

T.

Çthua? Pa shukoi shtanë.
Bota nukë shohnë vjetë.
Shihe sa mori përpjjetë:
dukëtë njëzet vjeç djalë,
kur hipën e breth me kalë,
me mua kur u martove,
sa vjeç jeshe, mos harrove?
Tani pér djalënë tonë
do të ndërrojmë zakonë?

V.

Mos kërko c'bënim njëherë,
po shuko c'bëjnë të tjerë;
shuko bejnë rrënëjëdalë,
nuk ka dhe ai djalë,
Kur i thashë ta martoje,
“Le të bëjë si të dojë,
s'më ha malli pér tim birë,
u pér vete të rroj mire”,
më tha dhe më ktheu krahët.

T.

I muarrë mëntë gratë!
Të bukur njeri që gjete!
Ai të kish mënt pér vete,
nuk shkretonte shtëpinë,
s'kish marrë poropotinë!
Mendjepriishur, zemërligu
La të shoqen dhe iku!
E zeza grua se c'hoqi!

.....

Gruaja vdiq nga qederi!
Këtë kërkonte dhe derri:
tani mban disa të tjera,
I vaftë shpirti në ferra.

V.

Minji gdhietë, moj Tanë!
Tani le bejnë mënjanë
dhe hajde të flemë pranë,
eja se më mori gjumi. (Shtrihet)

T.

Dhe mua më marrtë lumi!

V.

Pa dhe nesër kuventojmë.

T.

Djalënë do ta martojmë.

V.

Pa të shomë...

T

Ço të shoç?

Nukë do të më ndëgjoç!
Ndëgjo dhe mua një herë.

V.

Të ndëgjoj, pa hajde bjerë.

T.

Të vi, po të më apç fjalën,
që do të martojmë djalën.

V.

Puna s'bënet me një natë,
do menduar gjér' e gjatë.

T.

Çdo menduar, pa më thua?

V.

C'vajzë do t'i apëm grua?

T.

Mos e ki këtë qeder:
djalën tënë kush s'e merr?
Kush nuk e do Gjinon tim.
q'është nga trimat më trim?

V.

Trimërinë s'ja nxë dheu!

T.

Nuk është si djalë beu...
Po është i mirë dhe i mbarë,
kush ta rrëmbejë më parë.
Sështë ndonjë djalë i mbetur,
unë nusen ia kam gjetur.

V.

Ja ke gjetur? Po ç'e thonë?

T.

Çupën e gjitonit tonë.

V.

Cinë çupë, Marigonë?

Çupën e zotit Kore?

T.

Ajo nuse bën pér mua.

V.

Po është madhe moj grua.

Njëzet vjeçë!

T.

Kaq e dua.

Nuk marr nuse pér sisë,
po pér punët e shtëpisë.Të dijë të ngasë qetë,
se nuk mund t'i ngas vetë,
të na bëjë dru nga mali.

Letërsi

V.
Mirë ti, po ç'hotë djali?
Gjini me të do të rrojë.
T.
Doemos që do të dojë!
Pse kuvendon kështu, mor burrë?
Pyeten fëmija kurrë?
Ta martojmë ashtu më rruash.
V.
Moj grua bën si të duash
dhe më qafë t'i kesh vetë!
T.
Em këtu, em n'atë jetë!
Nesër do vete të blauaj,
të shtunë të gatuaj,
të diel të bëjmë dasmë,
gjithë miqtë t'i gërshasmë (Qan).
V.
Tani pse qa?
T.
Qa nga gazi,
më shpëtove nga marazi.
Tani do të bënem vjerrë!
V.
Shuaj dritën dhe shko bjerë.
(Të dy bien të flenë në shtrat,
perdja mbyllët.)

SKENA E FUNDIT E KOMEDISË
(Një nga një ikin të tërë dhe mbeten
vetëm në odë Tana me djalë e me nuse.)

T. (tek i biri)
Rri me nusen, djalë,
dhe foli dy fjalë,
të mos ketë frikë.
Dhëndëri (i thotë s'ëmës)
Ngreu mëm' e ikë.
(Tana ikën)
V.
(Dhëndëri me nusen mbeten vetëm)
Dh.
Lozëm ndonjë lodër?
Të dua si motër.
N.
C'motër më ke mua,
o lum' e përrua?
Ti më more grua.
Dh.
Pse u zemërove
dhe u hidhërove?
Kur s'lot ndonjë lodër,
s'të dua si motër,
të dua si mëmë!
Po hajde të flémë,
se më mori gjumi.
N.
Fli të marrë lumi!

KOMENTAR

1. Në skenën e parë të komedisë, në dialogun ndërmjet dy personazheve kryesore, Tanës dhe Vangjelit, zbulohen anë të marrëdhënieve bashkëshortore në planin shoqëror dhe intim.
- a. Në planin shoqëror:
- shfrytëzimi i gruas në familje
Gjithë ditën ç'keshe bërë?
.....
Gjithë puna përmi mua!
 - V.
Përse të kam marrë grua?
Gratë për punë po janë.
T. (qesëndis)
 - Edhe burratë të hanë
dhe të rrinë nat' e ditë!
V.(me inat)
Mos më bën të të godit,
se zakonë s'e harrova...

- këndvështrimi patriarkal i vjehrrës ndaj nuses

Nuk marr nuse për sisë,
po për punët e shtëpisë;

- këndvështrimi patriarkal i prindërvës ndaj fëmijës

Pse kuvendon kështu, mor burrë?

Pyeten fëmija kurrë?

- problemi i kurbetit

Mitrua s'është këtunë,

Ikn' e muarrë Misirë,
u hante koka për brirë!

- satira kundër beat imoral

Gruaja vdiq nga qederi!

Këtë kërkonte dhe derri:
tani mban disa të tjera,
I vaftë shpirti në ferra.

b. Në planin intim bashkëshortor

Çajupi vë në dukje se burrat jo vetëm luajnë rolin e sundimtarit mbi gratë, por janë edhe të varur prej grave: Pika që s'u bie,/ se nga gratë rrojnë. Kjo mospërputhje ndërmjet fjalëve "prej burri" dhe nënshtimit nga nevojat jetësore, bëhet burim i humorit. Vangjeli, pasi ka thënë "nuk jam si çdo burrë" dhe "Mos më bën të të godit", squullet para së shoqes dhe i thotë "S'je plakë, moj grua,/ po je ashtu si të dua".

Njëkohësisht, edhe Tana nuk është e përjashtuar nga mendësia patriarkale. Ajo e ka pranuar si të natyrshëm robëtimin e gruas në punët e shtëpisë dhe atë që nuk e pëlqen për vete, kërkon ta shkarkojë në kurriz të një gruaje jetër. Pra, tek ajo shfaqet dëshira instinktive e femrës (konkrektisht e vjehrrës) për "Tu hakmarë" mbi nusen për padrejtësitë që ka pësuar vetë. Rrjedhimisht, edhe në veprimet e fjalët e saj ka një kundërtënie të brendshme, mbi të cilën ushqehet kjo komedi. Pasi shtiret se "i digjet koka fum", e pranon se "s'më ka gjë koka tua".

2. Në dialogun burrë-grua çastet kyç që pasqyrojnë gjendjet e ndryshme të Tanës jepen sipas një kurbe të caktuar, që çon në realizimin e qëllimit të saj. Këtu del në sipërfaqe dinakëria e gruas së vuajtur ndaj sinqueritetit të burrit pasiv.

Jam sëmurë. (Shtiret, me qëllim që ta bëjë të shoqin merak.)

Gjithë puna përmi mua! (Revoltohet, që t'i tregojë të shoqit vendin.)

Qan. (Tregohet e dobët, që t'i dhimbset të shoqit.)

Bjer e fli, mua s'më flihet. (Vazhdon ta kundërshtojë të shoqin.)

Tani s'mund se jam plakë. (Përkëdhelet, që i shoqi ta marrë me të mirë.)

Ndaj të lutem ta martojmë. (Nxjerr kokë qëllimi i saj duke iu lutur të shoqit.)

Ku të mos qaj unë e mjera? (Qan përsëri, që t'i kthejë mendjen të shoqit.)

S'je baba si të tjerë. (E qorton, me qëllim që ta vërë në sedër të shoqin.)

Për djalin tonë do të ndërrojmë zakonë. (Këmbëngul, duke kujtuar zakonet.)

Mua më marrë lumi. (Mallkon veten, që t'ia kthejë mendjen të shoqit.)

Të vi, po të më apç fjalën. (Kërkon së fundi premtimin e të shoqit.)

Mos e ki këtë qeder. (Merr përsipër të gjitha problemet e dasmës.)

Em këtu, em natë jetë. (Merr përsipër edhe shpagimin përfundimtar.)

Qa nga gazi. (E finalizon fitoren me dobësinë prej gruaje.)

3. Në fjalët e Vangjelit:

"Mirë ti, po ç'hotë djali?

Gjini me të do të rrojë."

Letërsi

• zbulojmë më tepër **përshtatjen instinktive të tij me zakonet e reja**, sesa thjesht anën burrëore për të kundërshtuar të shoqen. Po, nga ana tjetër, as që mund të mendohet për një mentalitet të përparuar të këtij personazhi, pasi gjithçka që ai bën dhe mendon, është tipike përmashkullin e saj kohe; edhe toleranca e tij e ka burimin tek **indiferentizmi dhe plogështia** e tij në familje.

• 4. Skena e fundit e komedisë është mjaft e shkurtër dhe dialogu ndërmjet nuses dhe dhëndrit, i kursyer në fjalë, por domethënës: aty **përbëmblidhet komizmi dhe dramaciteti i kësaj komedie**. Është një dramë e vërtetë familjare, një martesë e paradënuar të dështojë, sepse nuk është rezultat i lidhjes shiptërore dhe i pjekurisë seksuale, por i mentaliteteve të vjetra dhe i interesit të prindërve.

• 5. **Komizmi** në këtë veprë, ndërtohet mbi bazën e:

• a) **kundërvënie**. Situatat komike krijohen nga **kundërvënia** ndërmjet Vangjelit e Tanës, që përgjithësohet si kundërvënie ndërmjet burrit e gruas sipas mendësisë së prapambetur patriarchale.

• b) **befasisë dhe kthesave të papritura**, nga diçka që nuk parashikohej në rrëthana normale. Në skenën e parë Vangjeli po bëhej gati të flinte, madje ta kapërcente për të nesëmen edhe "sëmundjen" i Tanës, kur **befas** ajo i kërkon të martojnë djalin 14 vjeç.

• c) **përdorimit ironik të fjalës**. Në skenën e fundit kemi një situatë komike të mirëfilltë, të krijuar nëpërmjet ironisë. Nusja shfrytëzon qesënditë e saj ndaj burrit-fëmijë që i pëlqen të luajë. Fjalët e nuses janë me kuptimin e tyre të mirëfilltë. Marigoja, që është 20 vjeçë, e di fare mirë se çfarë do të thotë *grua*. Autori e realizon me mjeshtëri situatën komike, duke mos përdorur emrat e përvèçëm të personazheve, siç ka bërë gjatë gjithë pjesës, por i quan *Dhëndri* dhe *Nusja*.

6. E folmja dialektore

Çajupi e ka thurur veprën e vet mbi bazën e një të folmeje dialektore të Shqipërisë së Jugut për të karakterizuar dhe vendosur personazhet në një hapësirë të caktuar. Kjo del si në trajtat morfollogjike, edhe në leksik e në sintaksë. P.sh.; *pa shukoi shtanë*; *ta mposhujë në gojë*; *minjë gdhietë*; *povrato paç*. Por kjo ndërthuret edhe me kërkesat letrete të tekstit, që është në vargje. P.sh., kur i duhet për të rimuar me "punë" e përdor përemrin "unë", ndërsa në vende të tjera e jep sipas dialektit "u". Shkruan "të më shojë" (për: të më shohë), sepse i duhet të rimojë me "ta shëroje".

7. Mjetet prej të folurit popullor

Në radhë të parë, Çajupi shfrytëzon shprehje të shumta frazeologjike që e bëjnë më të gjallë e shprehëse situatën si:

- *u hante koka për brirë; i dalçin që të dy; ka marrë porropotinë; i vaftë shpirti në ferra; ka lojtur nga fiqiri; i muarrë mentë gratë; më marrtë lumi.*
- Shprehja "e gjettë nga perëndia" përdoret kur njeriu nuk dëshiron ta marrë përsipër vetë mallkimin, domethënë edhe e dëshiron të keqen, po edhe ruhet për vete. Kjo mënyrë humoristike e të shprehurit është e zakonshme në ligjërimin popullor me antifrazat, kur kuptohet e kundërtë e asaj që thuhet, pra, kur përdoret si eufemizëm*, si: shprehja "ë marrtë e mira" përdoret në vend të shprehjes "ë marrtë dreqi" (të rëntë një e keqe).
- Çajupi përtë karakterizuar ose goditur drejtëpërdrejt një personazh, përdor emra e mbiemra me ngarkesë tallëse dhe goditëse si: *Naum kokëshiniku; beu rrënjjëdalë; shkëmbimi i të sharave* ndërmjet Tanës e Kotes i jep dorë autorit të përfshijë edhe shprehjet: *gojëlopatë, bythë e kusisë, brashnje e hedhur, shulanake.*
- Kur Tana shkon te zonja Briri dhe uron përlindjen e foshnjës, i rrjedhin **urimet**: *qofitë këmbëmbarë, Zoti ta dhuroftë, të të trojë burri, i lumtë ajo dorë.*
- Dhe krejt befas vërshon me **mallkimet**:

 - *u ardhë mandata, mos e trashëgofshi, më t'u thaftë gjuha, mos të pafshin sytë.*
 - Humori përftohet kështu jo nga urimet e mallkimet në vetvete, por nga **kthesa e papritur** dhe renditja e tyre në **antitezë**.

* eufemizëm - fjolë ose shprehje që përdoret në vend të një fjale ose shprehje tjetër që nuk duam të zëmë në gojë.

ANTON PASHKU

"Gof" - SKEMA E ANALİZËS

Të dhëna Drama "Gof" është botuar në vitin 1976. Ajo është cilësuar nga kritika si tragjedi moderne, në vështrimin që paraqet një situatë tragjike, duke mos ruajtur strukturën klasike të tragjedisë. Kjo dramë me elemente të absurdit si tipologji anon më tepër nga **antidrama**, e cila më parë përshkruan (paraqet) një gjendje, sesa tregon një fabul apo veprimin e një ngjarjeje.

Struktura Drama Gof nuk thuret me akte dhe skena tradicionale dramatike. Ajo ka **dhe subjekti** këtë strukture dramatike:

Një epilog, *Mbas një epilogu, Para një prologu, Një prolog*. Pra, ngjarja është ndërmjet epilogut dhe prologut, duke u shenjuar si gjendje njerëzore e pazakonshme, **në zjarmi (gof)**.

Didaskalia në fillim të veprës paraqet këtë situatë:

Shihen e dëgjohen

LULASHI

LULANI

LULUA

dhe një shpend, një zë, shumë zëra dhe ulurima e ujqve, përzier me hukamat e heqamës që pat shpërthyer në prillin e njëmijenëntëqindetridhjetenëntës.

Ky tip i didaskalisë tregon tipin e tekstit dramatik, i cili **shenjon realitetin** **në mënyrë simbolike**, madje edhe atëherë kur do të tregojë një kohë dhe një vend. Kjo mënyrë simbolizimi përfshin tekstin didaskalik, dialogët dhe monologët, madje edhe personazhet e emërtimet e tyre.

Tri Lulashi, Lulani dhe Lulua, janë vetëm tri gjendje të kryepersonazhit Lul, personazhet që është dhe baza e emërtimit të tyre. Secili prej tyre përfaqëson një e dramës gjendje apo një pamje të karakterit.

- Lulashi e ka pësuar nga veprimi;
- Lulua preferon pritjen;
- Lulani kërkon dhe ëndërron veprimin.

Pjesa e parë e dramës, *Mbas një epilogu*, jep gjendjen e tri personazheve të mbeturë në një shtëpi dërrasash majë malë në një stuhi, mbasi kanë dështuar në ngjitjen e tyre në Majën e Naltë. Lulashi rri i shtrirë para vdekjes, kurse Lulua dhe Lulani përpinqen ta jetojnë rrezikun, duke kërkuar zgjidhje dhe duke e pasur parasysh gjendjen e Lulashit. Pamja është reale, kurse nënteksti simbolik. Ngjitja e tyre në Majën e Naltë, në fakt, është udhëtim i vështirë kah liria dhe lidhet me situatën reale të pushtimit të Shqipërisë në prillin e vitit 1939. Dialogët e Lulos dhe të Lulanit, që janë fjalëpakkë, i mbizotëron monologu i Lulashit dhe gjithë kjo pjesë e dramës në të vërtetë është **drama dhe monologu i Lulashit**.

Monologu i tij shpreh një gjendje të rëndë e kaotike shpirtërore të individit dhe njëkohësisht, një gjendje kaotike të shoqërisë. Teksti i tij evokon copëza jete që lidhen me takime mbretërore, solemnitete të kotësisë, shpikje teknike për mundimet, reklama për prodhimet e ndryshme.

Pra, thelbi i monologut të Lulashit është një përshkrim i pushtimit, i cili rrezikon realisht jetën autentike; me propagandën dhe ngjyrat e rrejshme shkëlqimtare; ai propozon një realitet të ri që merr pamjen e kaosit. Monologu i Lulashit, i shfaqur në trajtën e klithmës, shpreh dhimbjen e thekshme të njeriut kundër makinerisë gjigante të rrënimit.

Pjesa e dytë e dramës, *Para një prologu*, zotërohet prapë nga një gjendje, ku nuk ka veprim, por ku fillon të ngjizet dëshira ose èndrra për veprim. Në këtë pjesë fiton hapësirë në tekstu *dialogu ndërmjet Lulos dhe Lulanit*.

Shqetësimi i tyre është se si të dilet nga gjendja, si të shpëtohet Lulashi që është në shtratin e vdekjes, për të shpëtuar edhe vetvenen. Si të pushtohet Maja e Naltë duke dalë nga një gjendje tragjike. Në këtë pikë krijohet **konflikti i dilemës:** *me pritë apo me vepru*. Lulua mendon se gjendja është e papërballueshme, prandaj duhet të pritet përfundimisht një zgjidhje. Në të kundërtën, Lulani gjendjen e padurueshme mendon ta tejkalojë duke vepruar.

LULUA: Po presim që jashtë... atje jashtë... të zhduket gjithë ajo hata e zezë që na ka kurthuar këtu. Ja ç'po presim!

LULANI: E kur do të zhduket gjithë ajo hata?... Lulo, nuk di sa ditë kanë kaluar në këtë shtëpi, unë nuk di as cila ditë është sot, por gjithnjë më duket sikur të kenë kaluar shekuj të tèrë, që kur jemi këtu. Dhe ditë e natë po presim që ajo, hataja jote që po brend poshtë e përpjjetë atje jashtë, të zhduket. Por ajo, Lulo, nuk po zhduket!... Unë e ti rrjmë, hamë peksimet të krimbur, dëgjojmë kllapuritjet e Lulash zezës, llafozofojmë, i qesim fall njëri tjetrit duke pirë raki dhe duke ngrohur shpinën buzë oxhakut të vjetër. Mendja s'na shkon ta luajmë këmbën, ta luajmë vetëm pakëz...

Pra, ndeshja është e rëndë dhe e pakalueshme, sepse kërkohet njëherësh konkrete, një vend konkret dhe një kohë konkrete, *nis të marrë përmasa universale* që shkon përtëj një kohe e përtëj një vendi, duke shtruar **dilemat e përjetshme të njeriut** për të fituar lirinë (hipja në Majën e Naltë) pikërisht në situatat e skajshme të robërisë.

Në këtë pikë drama e Anton Pashkut, *Gof*, që niset nga një situatë konkrete, një vend konkret dhe një kohë konkrete, *nis të marrë përmasa universale* që shkon përtëj një kohe e përtëj një vendi, duke shtruar **dilemat e përjetshme të njeriut** për të fituar lirinë (hipja në Majën e Naltë) pikërisht në situatat e skajshme të robërisë.

Koment - NJË PROLOG

Dritë ka vetëm në oxhak, kurse hukamat e heqamës vijnë e shkrihen në oshëtimën e fuqishme të një zurkaje të lartë. Dëgjohet vetëm zurkaja.

Nga oshëtima, dalëngadalë, zë të shkëputet gurgullima e lumit të rrëmbyeshëm. Dëgjohet vetëm gurgullima. Gurgullima shkrihet në zhuhurin e lugjeve të mullirit. Dëgjohet vetëm zhuhuri, vendin e të cilit e zë trakaritja e çakalleve të gurëve të mullirit. Dëgjohen vetëm çakallet dhe, nganjëherë, unguritja e gurëve të mullirit në rrotullim e sipër...

Elemente të dramës simboliste

- Anton Pashku e fillon dramën *Gof* me *Një epilog* dhe e mbaron me *Një prolog*, që do të thotë me *një mbarim* dhe me *një fillim*. Kjo "lajthitje" është një gjetje stilistike që ia shtron absurditetin dramës. Koha është e pacaktuar dhe aty ku mendojmë se është fundi, gjendet fillimi.
- Në të dyja rastet emrat dalin në **të pashquarën:** *një prolog*, *një epilog*, për të shprehur kohën e papërcaktuar dhe vendin e papërcaktuar.
-
-

* Ky tekstu është shkruar në **trajtën e prozës poetike** dhe jo të dramës; **përshkruhet** një situatë e re dramatike që pritet të ndodhë.

* Simboli i dritës në oxhak është një shenjë paralajmëruese e ekzistencës së shpresës njerëzore.

* Në këtë fragment përdoren elemente të **jetës autentike:** *oxhaku*, *mulliri*, *çakallet etj.*

* Në këtë tekstu ka një **përshkrim** të **mrekullueshëm**, të cilin e përjetojmë së pari me shqisën tonë të të dëgjuarit, nëpërmjet **onomatopeve** që përshkruajnë zhurmat e asaj çka ndodh jashtë:

*Gurgullima... zhuhurin... zhuhuri... trakaritja... unguritja e gurëve të mullirit
në rrotullim e sipër...*

* Këto zhurma harmonizohen me qetësinë e mjedisit brenda.

Koment - PARA NJË PROLOGU

Të gjithë, duke i ndërhyrë njëri-tjetrit, me zë të fortë:

LULUA: Dua të dal!... Dua të dal!

LULASHI: Minjtë merrnin erë edhe kur flinin!

LULUA: Ke harruar kur bisedonim punën e Majës së Naltë...

LULASHI: Kërkoni kudo oranxhatën Sanitas!

LULUA: Atëherë bisedonim si të pushtohet Maja e Naltë, e jo si të mirret në sy tërë kjo bjeshkë, ani nëpër heqamë!
LULANI: Nuk bisedohet për gjëra që vetëkuptohen!

LULASHI: Vetëm Sanitas!

LULUA: Një gjë vetëkuptohej, e ky ishte caku i ekspeditës sonë: Maja e Naltë...

*Fragmentet janë marrë nga "Gof"; Tragjedi moderne; Anton Pashku; botoi: "Rilindja", Prishtinë.

dhe pikë!

LULANI: Presë!

LULUA: Pikë!

LULANI: Presë!

LULUA: Pikë... dhe pikë!

LULANI: Pikë është Lulashi, presë është Maja!... Lulashi është Majë... Po, Maja e ime... Merr vesh, s'dua të rri më në këtë tepsi... Dua të dal...

LULUA: Dua!.. Dua!.. Po ku do të shkosh, jahu, ku?

LULANI: Dua të kthehem ne tanor².

LULUA: Opa!

LULASHI: Sanitas!... Vetëm Sanitas!... Kërkon Sanitas!

LULANI: Në tanor, Lulo, dua të kthehem në tanor. Kurse mandej dua të shkoj drejt në çerep³.

LULUA: Sigurisht... edhe nën saç?

LULANI: Edhe nën saç!... Nëse tepron gjë prej meje, do të kthehem te Lulashi.

LULUA: Nëse tepron!

LULANI: Thashë nëse, por unë e di se do të tprojë, patjetër do të tprojë... Dhe kur të tprojë, më parë se ti do të mbërrij në Majën e Naltë... Jo, nuk është

e mundur, nuk dua të besoj, se ti mund të mbërrish më parë se unë. Pa mbërrri unë, ti kurrë nuk do të mbërrish... More vesh? LULUA: Ti qenke njeri i ëndrrave! *Heshtje e shkurtër*. Nuk dua të kem punë me njerëz të ëndrrave.

Heshtje. Hukamat e heqamës bëhen më të fuqishme. Dëgjohet ulurima e ujque. Dëgjohet krratja e dërrasës. Lulani shtrëngohet dhe del, shkon. Lulua i afrohet sofrës; rri duke dëgjuar ulurimën e ujque dhe hukamat e heqamës që tash bëhen shumë të fuqishme. Në valën më të madhe të ulurimave dhe të hukamave, Lulua kap shishen dhe e bën bërskotë⁴. Në dhomë ka më tepër errësirë se dritë.

¹heqamë – stuhi me erë të fortë, që rrëzon pemët etj.

²tanor – qehën - dërrasë vezakë e me bisht të gjatë mbi të cilën vënë bukën për ta shtënë në furre, lopatë furre.

³çerep – enë balte si tepsi e thellë, në të cilën piqet buka.

⁴bërskotë – copë e thërrime

• Si te çdo njeri, edhe te këto personazhe shfaqet dëshira për të zgjidhur konfliktet me vetveten, si dhe konfliktet me të tjerët.

•

• Lulashi flet përcart duke na sjellë copëza jete të kohës së pushtimit italian: • *Vetëm Sanitas!* – ai na sjell zërin e nënvetëdijës.

• Lulani kërkon me çdo kusht të pushtojë Majën e Naltë – ai është zëri i shpirtit që na shtyn për veprime.

• Lulua është zëri i arsyes që do ta ulë Lulunë me këmbë në tokë, derisa të gjendet zgjidhja.

•

• **Të folurit simbolik** pashkian lidhet me idenë se njeriu duhet të kalojë nëpër situata flajimesh të pafund: nga *tepsija* në *tanor*, nga *tanori* në *çerep*, nga *çerepi* nën saç; që kanë kuptimin *me u pjekë e me u djegë për diçka*, për të arritur qëllimin.

•

• **Dialogu përfundimtar** i dy personazheve rreth idesë themelore shtron pyetje për zgjidhje:

• *LULANI: ...Pa mbërrri unë, ti kurrë nuk do të mbërrish... More vesh?*

• *LULUA: Ti qenke njeri i ëndrrave! (Heshtje e shkurtër). Nuk dua të kem punë me njerëz të ëndrrave!*

• Këto replika të fundit **rrisin dilemën** dhe shtojnë **kundërshtimin**.

•

• Në këtë mënyrë Anton Pashku sugjeron që lexuesi mund ta gjejë zgjidhjen e vet, duke e rikthyer këtë situatë dramatike përsëri në vitin 1939 dhe në botën shqiptare. Këtë dilemë të shtruar, sikur provon ta zgjidhë nëpërmjet didaskalisë së fundit:

• *Heshtje. Hukamat e heqamës bëhen më të fuqishme...*

• "Pra, kush do të mbërrijë në Majën e Naltë?" - pyet Anton Pashku në dramën *Gof*.

• Edhe pse vepra mbështetet në një fakt historik, ajo njëkohësisht prek sa një rrafsh personal, aq edhe një rrafsh të përgjithshëm, siç është **kombi**. Fragmenti përfundon me "në dhomë ka më shumë errësirë se dritë", që do të thotë se ende larg është dita e lirisë së shumëpritur.

• Edhe didaskalia e fundit është ndërtuar në formën e një **proze poetike**, ku përshkruhet nata në mal. Heshtjen e bën edhe më të thellë përshkrimi i zhurmave që vjen duke u **përshkallëzuar** nëpërmjet detajeve aq mbresëlënëse:

• *hukamat e heqamës; ulurima e ujque; krratja e dërrasës që tash bëhen shumë të fuqishme ... në valën më të madhe të ulurimave dhe të hukamave ...*

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

•

ARTUR MILER

“Pamje nga ura” - SKEMA E ANALIZËS

Të dhëna Drama “Pamje nga ura” është botuar në vitin 1955 (një akt) dhe 1956 (dy akte). Ngjarjet e dramës zhvillohet në Amerikën e viteve '50 të shekullit të kaluar, në lagjen “Red Hook” të Bruklinit, ku jetonin dokerët italo-amerikanë. Mileri e ka njojur nga afër jetën e dokerëve dhe këtë lagje, e cila shtrihet poshtë Urës së Bruklinit. Aty ai ka dëgjuar për historinë e emigrantit italian Pepe Panto, i cili në dramë merr emrin Edi Karbone.

Subjekti dhe struktura Drama paraqet **vuajtjet dhe mundimet e emigrantëve** për të fituar bukën e gojës për vete e për familjet e tyre, në një klimë të përhershme konflikti dhe armiqësie. Ata punojnë në kushte diskriminuese dhe situata e tyre rëndohet nga ligjet e rrepta të emigracionit. Mileri vë në skenë historinë e familjes së Edi Karbones, me origjinë italiane, e cila pret dy emigrantë nga jugu i Italisë, vëllezërit Marko dhe Rodolfo. Familja Karbone detyrohet të ngushtohet, t'u bëjë vend për të fjetur në apartamentin e ngushtë dhe t'u sigurojë ushqim, njëloj si të ishin pjesëtarë të së njëjtës familje. Ata e bëjnë me dëshirë këtë sakrificë, pasi mjerimi i dy vëllezërve iu kujton gjendjen e tyre, kur kishin ardhur për herë të parë në Amerikë dhe sakrificat që iu desh të bënin derisa u pranuan si qytetarë amerikanë: EDI: Atëherë, ç'ke? (Pauzë. Ai lëviz.) Është në nnderin tonë, Beatriçë, sinqerisht. Kur po vija në shtëpi, po mendoja: sikur babai im të mos kishte ardhur këtu dhe unë të isha atje si ata, duke ngordhur urie... dhe të kisha njerëz në Amerikë që mund të më mbanin për ca muaj, a nuk do të ishte në nnderin e tyre të më bënin një vend për të fjetur?

BEATRIÇJA (sytë i ka të përlotur; kthehet nga Katerina): E shikon çfarë njeriu është? (Kthehet dhe ia shtrëngon fytyrën Edit me duar.) Oh! Ti je engjëll! Do të të bekojë ai lart. (Ai buzëqesh me mirënjojje.) Me këtë që po bën, do të kesh mbarësi.

Drama në familje Edi jeton me të shoqen, Beatriçen, dhe me mbesën e saj, Katerinën, një familje jetime të cilën çifti e ka marrë dhe e ka rritur qysh të vogël, pas vdekjes së prindërve të saj. Të dy e duan shumë Katerinën dhe përpiken që kësaj të mos i mungojë asgjë. Por Katerina dalëngadalë rritet dhe hyn tek të tetëmbëdhjetat dhe marrëdhëniet në familje fillojnë të ndryshojnë. Ardhja në familjen e Edi Karbones e vëllezërve Marko dhe Rodolfo, të cilët mbërrijnë në Amerikë në rrugë ilegale, **shërbën si katalizator** për t'i përshpejtuar ngjarjet, duke nxjerrë në pah kontradiktat e kësaj familjeje, shembullore në dukje. Fillimisht e gjithë familja i pret ata me shumë bujari. Katerina bie në dashuri me Rodolfon, të voglin e dy vëllezërve dhe kjo gjë nuk pritet mirë nga Edi.

Konflikti i dyfishtë Drama e Edi Karbones mbështetet në një konflikt të dyfishtë, të jashtëm e të brendshëm. Konflikti i jashtëm ka të bëjë me qëndrimin e Edit ndaj Rodolfos, e më pas edhe ndaj Markos, kur mëson se djaloshi i vardiset

Katerinës e madje e ka bërë për vete këtë.

Konflikti i brendshëm ka të bëjë me vetë Edin dhe zhvillohet në mendjen dhe në shpirtin e tij. Ai nuk është fort i vetëdijshëm për lojën që po luan, por e ndien se e ka të padurueshme që ta shohë Katerinën në duart e një mashkulli tjeter.

Ky konflikt e nxit Edin që të ndërmarrë një hap të çmendur, të cilin as ai vetë nuk do t'ia pranonë askujt: me qëllim që ta heqë qafe Rodolfon, Edi bën rolin e paditësit anonim te shërbimi i emigracionit.

Kjo bën që Edi të humbasë lidhjet me Katerinën, e cila shkon pas Rodolfos, po edhe me të shoqen, Beatriçen, e cila nuk mund të pajtohet në asnjë mënyrë me qëndrimin dhe me veprimet e Edit.

Mesazhi Në dramën “Pamje nga ura” Mileri denoncon ligjin amerikan të emigracionit, i cili, me shtrëngesa e tij absurde, krijon terren fatkeqësie jo vetëm për emigrantët, por edhe për vetë qytetarët amerikanë me origjinë nga emigracioni.

Nga ana tjeter, në një kontekst më universal, sipas Milerit, burimi i dhunës është dhe vetë shpirti njerëzor dhe natyra e njeriut: ndjenjat janë te ne, nganjëherë të pakuptueshme e të pakontrollueshme, dhe mund të na kushtojë shumë shtrenjtë, nëse nuk jemi mësuar t'i njohim dhe t'i zotërojmë impulsen tonë të vërteta.

Veçoritë e stilit Merita e Milerit si dramaturg është se ai nuk mjaftohet vetëm me paraqitjen përmes tij, por edhe përmes personazheve të tij, të situatave, të presionit të pamëshirshëm ekonomik e shoqëror që rëndon mbi ta.

Për t'i dhënë më tepër dramacitet pjesës, ai i **ngjiz konfliktit në stilin e tragjedisë** antike greke, duke vënë përballë njëra-tjetrës dy të drejta të barabarta, përmes të cilave vihet në sprovë qëndrueshmëria e karaktereve. Nga ana tjeter, për ta forcuar aspektin skenik të pjesës, Mileri e pasuron metodën **realiste**, duke e **ndërthurur me teknikat teatrore moderne**.

Koment - E FSHEHTA E NJË BURRI

Duke e ndier veten në pozitë jo të këndshme për çështjen e Katerinës dhe të Rodolfos, Edi vendlodhet tek një njeri i besuar dhe i ditur. Ai shkon të takojë Alfierin, një avokat i cili dikur kishte mbrojtur në gjyq babanë e Edit.

(Dritat zhvendosen dhe bien mbi Alfierin, i cili rri ulur në tryezën e punës.)

ALFIERI: Pikërisht, në këtë kohë ai erdhi tek unë për herë të parë. Unë kisha përfaqësuar babanë e tij në një çështje aksidenti disa vite më parë dhe më kishte qëlluar ta njihja familjen. Më kujtohet si

tani kur kaloi pragun e derës...

(Hyn Edi duke zbritur nga plani i djathët.)

I kishte sytë si dy tunele; në fillim mendova se kishte kryer ndonjë krim (*Edit ulet pranë tryezës, me kapelën në dorë, vigjilues.*), por shpejt e kuptova se ishte vetëm pasioni që kishte depërtuar

tek ai si trup i huaj. (*Alfieri bën një pauzë, i ul sytë mbi tryezën e punës, pastaj sheh nga Edi sikur të ishte duke vazhduar një bisedë me të.*) Nuk e kuptoj tamam se çmund të bëj për ty. A ka ndonjë çështje që lidhet me ligjin?

EDI: Këtë dua të di edhe unë...

ALFIERI: Sepse nuk shoh asgjë të paligjshme, kur një vajzë bie në dashuri me një emigrant.

EDI: Po, por si i bëhet kur e vëtmja arsyesh për këtë çështë që ai të sigurojë letrat?

ALFIERI: Para së gjithash, ti nuk e di.

EDI: E ka të shkruar në ballë. Ai po tallet me të dhe me mua.

ALFIERI: Edi, unë jam avokat dhe merrem vetëm me gjëra që mund të provohen. E kuption? Mund ta provosh këtë që thua?

EDI: Unë e di se ç'ka ai në mendje, z. Alfieri!

ALFIERI: Edi, edhe sikur ta provoje...

EDI: Shiko... do të më dëgjosh një minutë? Babai im thoshte përherë që je burrë i zgjuar. Dua të më dëgjosh.

ALFIERI: Unë jam vetëm avokat, Edi.

EDI: Më dëgjo njëherë! Për ligjin e kam. Më lër ta them atë që mendoj. Një person që ka ardhur këtu ilegalisht, po t'i marrim gjërat me logjikë, a nuk do ta mblidhë çdo grosh që do të fitonte e ta fuste në qese? Sepse, ku i dihet ç'ndodh nga dita në ditë, hë?

ALFIERI: Po.

EDI: Kurse ai po harxhon. Blen pllaka gramafoni, këpucë, xhaketa. Kuption? S'e çan kokën. Ai çështë këtu. Pra, i bie që me mendjen e tij i ka rregulluar të gjitha: s'ka për të ikur, apo jo?

ALFIERI: Po pastaj?

EDI: Në rregull. (*Ai i hedh një sy Alfierit, pastaj sheh poshtë.*) Tani, unë flas në mirëbesim me ty, apo jo?

ALFIERI: Sigurisht.

EDI: E kam fjalën që ky muhabet të mos dalë që këtej. Sepse nuk kam qejfta them për

asnje. Bile as gruas s'ia kam thënë tamam.

ALFIERI: Çfarë?

EDI (*Merr frymë dhe sheh me bisht të syrit nga të dyja anët.*): Ai s'është në rregull, Z. Alfieri.

ALFIERI: Çfarë do të thuash?

EDI: Dua të them që s'është në rregull.

ALFIERI: Nuk të kuptoj.

EDI (*ndërron pozicionin në karrige*): E ke parë ndonjëherë?

ALFIERI: Jo. Më duket se jo.

EDI: Ai çështë biond. Si... në argjend. E kuption ku e kam fjalën?

ALFIERI: Jo.

EDI: Dua të them që, një herë t'i frysh, ia hedh puplat.

ALFIERI: Po kjo s'do të thotë...

EDI: Prit një minutë, më dëgjo. Ai këndon, e di ti? Dhe që këndon s'ka asgjë të keqe, por nxjerr një zë ndonjëherë që të ikën mendja, shumë të lartë. E kuption ku e kam fjalën?

ALFIERI: Zë tenori.

EDI: Unë e di çështë zëri i tenorit, Z. Alfieri. S'ka punë tenori këtu. Po të vish në shtëpi dhe të mos e dish kush po këndon, s'të shkon mendja tek ai, por tek ajo.

ALFIERI: Po, por kjo s'është...

EDI: Prit një minutë, Z. Alfieri, më dëgjo. Unë po përpinqem të shfaq mendimet e mia. Nja dy net më parë mbesa ime nxori një fustan që i rrinte shumë i vogël, sepse vjet ajo ka hedhur shumë trup. Ai e mori fustanin, e hapi në tavolinë, e preu dhe sajoi aty për aty një fustan të ri. Dhe ta shihje sa i dashur dukej, si engjell, të vinte ta puthje.

ALFIERI: Shiko, Edi...

EDI: Z. Alfieri, nëpër skela qeshin me të. Mua më vjen turp. E quajnë Paper Doll dhe tani Biondini! Vëllai i vet mendon se ka humor, prandaj qeshin të tjerët. Humor ka, vërtet, por ata nuk qeshin për këtë dhe s'ia mban asnjerit ta thotë, se e dinë që çështë njeriu im. E kuption, kanë punë me mua pastaj! Por unë e di pse qeshin dhe kur mendoj që ia ka

hedhur kanxhat asaj... Seriozisht, kjo po më ha nga brenda, Z. Alfieri, sepse jam përpjekur për atë vajzë. Dhe tani më vjen ky në derë dhe...

ALFIERI: Shiko, Edi, edhe unë kam fëmijë. Të kuptoj. Por ligji çështë shumë i quartë. Ligji nuk...

EDI (*me një shfrim më të madh indinjate*): Ti do të thuash se s'ka asnje ligj, se një që s'është në rregull mund të futet në punë e të martohet?

ALFIERI: S'ke asnje mbështetje në ligj, Edi.

EDI: Po ai s'është në rregull, Z. Alfieri, kurse ti...

ALFIERI: S'mund të bësh asgjë, Edi, më beso.

EDI: Asgjë...

ALFIERI: Asgjë prej gjëje. Këtu ka vetëm një çështje ligjore.

EDI: Çfarë?

ALFIERI: Mënyra se si kanë hyrë në Amerikë. Por s'besoj se të intereson kjo, hë?

EDI: Ti thua?...

ALFIERI: E pra, që kanë hyrë ilegalisht.

EDI: O zot, jo, me këtë punë s'ngatërohem kurrë!

ALFIERI: Në rregull, atëherë, më lejo tani të të them dy fjalë?

EDI: Z. Alfieri, s'më besohet kjo që thua. Duhet të ketë patjetër një ligj që...

ALFIERI: Edi, dëgjo këtu! (*Pauzë.*) Zoti ndonjëherë ua prish mendjen njerëzve. Secili nga ne do dikë, gruan, fëmijët, të gjithë kanë një njeri që e duan, apo jo? Mirëpo ndonjëherë kjo dashuri çështë e tepruar. Më kuption? E tepruar dhe aty ku s'duhet. Ka njerëz që rropaten në punë dhe rrisin një fëmijë, një mbesë ose edhe vajzën e tyre, dhe asnjëherë nuk e marrin vesh, por me kalimin e viteve dashuria për vajzën ose për mbesën e kalon masën e duhur. E kuption çfarë them?

EDI (*me ton therës*): Ti thua që nuk duhet ta ruaj për të mirën e saj?

ALFIERI: Jo, por këto gjëra duhet të

marrin fund, Edi, kjo çështë e gjitha. Fëmija duhet të rritet dhe të ikë në punë të vet, kurse njeriu duhet të mësohet të harrojë. Sepse, në fund të fundit, si mund të marrë fund kjo punë? (*Pauzë.*) Lëre të lirë, Edi. Kjo çështë këshilla ime. Ti e ke bërë tënden, tani ajo ka jetën e vet; uroji fat dhe lëre të lirë. (*Pauzë.*) Më dëgjon? Sepse nuk ka ligj, Edi; ndaje mendjen; ligji nuk interesohet për këtë.

EDI: Ti thua që edhe po të jetë gore ai? Edhe po të jetë?...

ALFIERI: S'ke ç'bën fare.

EDI (*ngrihet në këmbë*): E po, mirë, falem'nderit. Shumë falem'nderit.

ALFIERI: Ç'ke ndër mend të bësh?

EDI (*me një gjest pafuqie, por edhe ironie*): E çfarë të bëj? Unë një leshko jam që ia hedhin të gjithë, çfarë të bëj? Kam njëzet vjet që punoj si qen dhe tani më vjen një gore e vogël e i hedh kanxhat asaj, kjo çështë e gjitha. Në ditët më të këqija, në më të këqijat po të them, kur asnjë anije s'i afrohej portit, unë s'kam pritur për ndihmë, por kam luajtur këmbët. Kur skelat ishin bosh në Bruklin, shkoja në Hoboken, në Steitën Ailend, në Uest Said, në Xhersi, kudo, sepse kisha marrë një zotim. Kam ndenjur pa bukë për t'ia dhënë asaj. E kam hequr nga goja e gruas. Kam ecur me ditë të tëra i uritur në këtë qytet! (*Fillon ta ulë tonin.*) Dhe tani duhet të rri në shtëpinë time dhe të bëj sehir goren e vogël që mbiu nga hiç! Unë i lëshoj vend për të fjetur, heq batanjet nga krevati im, ai zgjat dorën e qelbur prej hajdut!

ALFIERI (*duke u ngritur*): Por ajo çështë grua tani, Edi.

EDI: Ai po më vjedh!

ALFIERI: Ajo do të martohet, Edi, s'mund të martohet me ty.

EDI (*me têrbim*): Të martohet me mua! Ç'janë këto llafe! S'e kuptoj çfarë dreqin thua! (*Pauzë.*)

ALFIERI: Unë ta dhashë këshillën time, Edi. Kaq. (*Edi mbledh veten. Pauzë.*)

EDI: E po, falem'nderit. Shumë falem'nderit. E kam zemrën tē thyer, ti e kupton, Unë...

ALFIERI: E kuptoj. Fshije nga mendja. Je i zoti ta bësh?

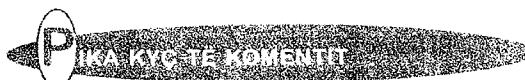
EDI: Unë... (Ai ndien se po e kap ngashërimi dhe tund dorën pa pikë fuqie.) Mirupafshim. (Del duke u njitir në planin e djathtë.)

ALFIERI (ulet para tryezës): Ka momente kur kërkon tē japësh alarmin, por asgjë s'ka ndodhur. Unë e dija, që atëherë e dija, mund ta kisha treguar gjithë ngjarjen që atë pasdite. S'kisha çfarë misteri tē zbuloja. Mund tē shihja çdo lëvizje që do tē

bënte, hap pas hapi, mund ta shihja si hije duke pëershkuar një korridor që tē konte drejt një dere. E dija pér ku ishte nisur, e dija ku do tē përfundonte. Dhe rrija këtu pasditeve duke pyetur veten pse një njeri si unë, që mund t'i kapë gjërat shpejt, eshtë kaq i pafuqishëm pér t'u thënë ndal! Bile, vajta edhe te një zonjë e vjetër në lagje, një grua plakë shumë e zgjuar, dhe ia tregova, por ajo vetëm tundi kokën e tha: "Lutu pér tē..." Dhe ndenja këtu duke pritur.

(Dritat zhvendosen nga Alfieri dhe ngjiten në apartament.)

Përktheu: Gjergj Peçi

- Ky fragment na zbulon njëherësh rolin e Alfierit si avokat dhe tē fshehtën e Edit.
- Konflikti që lind në këtë fragment nuk ka lidhje me veprimin, por me **ndjesitë e ndrydhura tē Edit** karshi Katerinës;
- ai **është i rënduar nga gjendja e xhelozisë** ndaj Katerinës, tē cilën e sheh si **pronë** tē shtëpisë së tij dhe nuk e pranon dot që t'iia marrë dikush këtë pronë pér tē cilën ai ka investuar me vite:

Kam ndenjur pa bukë pér t'iia dhënë asaj. E kam hequr nga goja e gruas. Kam ecur me ditë tē tëra i uritur në këlë qytet!

Edi ironizon vetveten duke e quajtur *leshko*, me qëllim që tē dënojë sjelljet e tē tjerëve karshi tij.

Shprehja e Edit "ia ka hedhur kanxhat", duket se më tepër është një veprim i tij i imagjinuar prej ndjenjës së xhelozisë, sesa një veprim real që ka bërë Rodolfo.

- Ai **nuk e vlerëson Rodolfon** dhe **vëllanë e tij**; deri në momentin kur ua hap derën pér mëshirë. Gjithçka është në rregull, pasi ai ndihet epror mbi ta, ndërsa, kur marrëdhëniet ndryshojnë dhe ata fillojnë tē fitojnë me punën e tyre, ai nuk e pranon dot këtë; madje dhe idenë se ata po veprojnë ndryshe nga çka vepruar ai, që e ka shkuar jetën pa asnjë kënaqësi shpirtërore, por vetëm duke punuar e mbledhur lekë.

..ai po harxon. Blen pllaka gramafoni, këpucë, xhaketa. Kupton?

Edi e krahason Rodolfon me një "Paper Doll", një kukull prej letre, me tē cilën kalojnë kohën kalamajtë. Ai mundohet tē gjejë tek ai vetëm tē keqen, madje tē sajobje vese që Rodolfo nuk i ka.

- Ai **xhelozon rininë e tyre**, veprimet e shpenguara, lumturinë që ka lindur tek ata dhe ndihet keq, se i ka ikur jeta pa to, dhe me ikjen e Katerinës, edhe **dëshirat e fshehta e tē pashpjegueshme** tē një burri do tē marrin fund.

ALFIERI (duke u ngritur): Por ajo është grua tani, Edi.

EDI: Ai po më *vjedh!*

ALFIERI: Ajo do tē martohet, Edi, s'mund tē martohet me ty.

EDI (me tērbim): Tē martohet me mua! Ç'janë këto llafe! S'e kuptoj çfarë dreqin thua! (Pauzë.)

Alfieri nuk luan asnjë rol në këtë dramë familjare, mirëpo ai ka një **rol kyç në planin e kompozicionit dramatik** dhe tē narrationit teatror. Avokati mund tē zgjidhë vetëm çështje ligjore, kurse Edi kërkon tē dijë prej tij nëse ligji e ndihmon pér ta hequr qafe Rodolfon.

S'ke asnjë mbështetje në ligj, Edi.

Në këtë skenë bie në sy profesionalizmi i avokatit: ai **pranon vetëm fakte** që mund tē dëshmohen dhe jo hipoteza. Ndërsa fjalët që thotë Edi janë hipoteza e jo fakte.

Alfieri ndodhet në një gjendje që ai nuk mund ta ndalë dot tragjedinë, megjithëse e parashikon se ajo do tē ndodhë.

Unë e dija, që atëherë e dija, mund ta kisha treguar gjithë ngjarjen që atë pasdite. S'kisha çfarë misteri tē zbuloja... Bile, vajta edhe te një zonjë e vjetër në lagje, një grua plakë shumë e zgjuar, dhe ia tregova, por ajo vetëm tundi kokën e tha: "Lutu pér tē..." Dhe ndenja këtu duke pritur.

Ky është një detaj paralajmëruesh. Edi pikërisht atë punë do tē bëjë më pas: nga dëshpërimi, do tē njoftojë shërbimin e emigracionit pér Rodolfon dhe Markon.

Mënyra se si flasin personazhet na zbulon dhe anë tē karakterit tē tyre.

Avokati është i qetë, gjakftohtë dhe flet me gjuhën e fakteve dhe ndonjëherë, kur mundohet ta bindë Edin, përdor dhe një gjuhë më emotive:

Fëmija duhet tē rritet dhe tē ikë në punë tē vet, kurse njeriu duhet tē mësohet tē harrojë. Sepse, në fund tē fundit, si mund tē marrë fund kjo punë? (Pauzë.) Lëre tē lirë, Edi. Kjo është këshilla ime. Ti e ke bërë tënden, tani ajo ka jetën e vet; uroji fat dhe lëre tē lirë. (Pauzë.) Më dëgjon? Sepse nuk ka ligj, Edi; ndaje mendjen; ligji nuk interesohet pér këtë.

Ndërsa Edi është mjaft i tensionuar, ndaj mënyra se si flet është larg së vërtetës, larg realitetit; emocionet nuk e lënë atë tē shohë se si janë gjërat në tē vërtetë:

Dhe tani duhet tē rri në shtëpinë time dhe tē bëj sehir gorene e vogël që mbiu nga hiç! Unë i lëshoj vend pér tē fjetur, heq batanjet nga krevati im, ai zgjat dorën e qelbur prej hajdutit!

(Fjala gore është krahinorizëm dhe ka kuptimin e fjalës bushtër, kupto: *një mashkull që sillët e vepron si femër.*)

Edhe **didaskalitë** luajnë rol në këtë episod, pasi zbulojnë gjendjen e personazheve.

Edi gjatë gjithë kohës nuk është rehat dhe këtë e tregon me veprimet dhe gjestet e tij:

Ai i hedh një sy Alfierit, pastaj sheh poshtë. /Merr frymë dhe sheh me bisht tē syrit nga tē dyja anët./ ndërron pozicionin në karrige.

EDI (me ton therës): Ti thua që nuk duhet ta ruaj pér tē mirën e saj?

KLASAT E FJALËVE

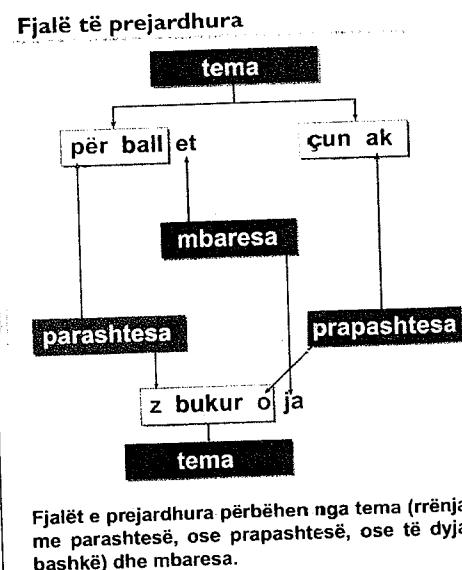
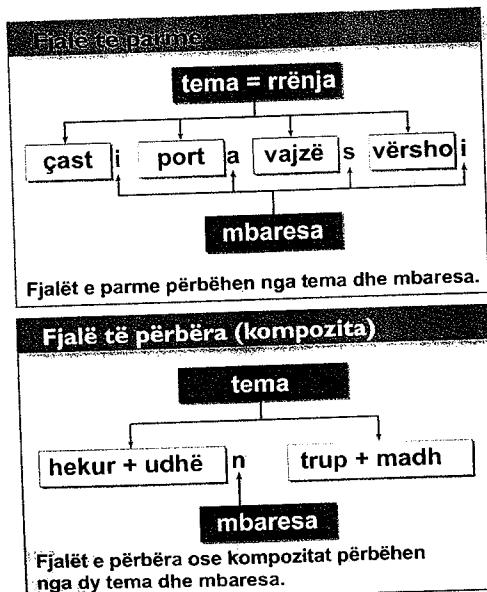
Fjalë të ndryshueshme

- emri → vajza, qeni, pema, gëzimi
- mbiemri → i bukur, fisnik, i lartë, trim
- përemri → ai, kjo, i cili, çdo, i tij, çfarë
- folja → punoj, pres, di, dua, është
- numërori → dy, i dytë, i trembëdhjetë

Fjalë të pandryshueshme

- ndajfolja → pak, drejt, mirë, keq, atje
- parafjala → në, nga, prej, tek, para
- lidhëza → dhe, ose, kur, që, ndërsa
- pasthrrma → o, hë, obobo
- pjesëza → mos, s', u, ja, më

PËRBËRËSIT E FJALËS

NJOHURI NGA MORFOLOGJIA

EMRI

i përveçem/ i përgjithshëm: Drini/ lumi

frymor/ jofrymor: qen/ kolibe
konkret/ abstrakt: miku/ miqësia

FOLJA

folje kalimtare: lexova revistën, hapa derën
jokalimtare: dal në rrugë, flisnin shpejt,
forma veporre: Lajmëroi shokët përmblledhjen e klasës.
forma joveprore: Dje lajmërohem përdatën e konkursit.

Foljet ndihmëse: jam, kam:
Ne kemi mbaruar shkollën e mesme.
Ju ishit afruar te dritarja

Foljet gjysmëndihmëse: jam, mund, duhet,
filloj etj.: Qyteti është i bukur. Pas pak do të
fillojë të bjerë shi. Ju duhet të merni çadrat
me vete. Ne mund të vonohemi.

MBIEMRI

i nyjshëm/ i panyjshëm: i bukur/ bukurosh
marrëdhënier: i gurtë, i leshtë, i sotëm
cilësor: i mirë, i lehtë, i fortë

SHKALLËT E MBIEMRIT

- **pohore:** i bukur, i këndshëm
- **krahasore:** më i bukur, më i këndshëm
- **sipërore:** shumë i bukur, shumë i këndshëm

PËREMRË

Vetor: unë, ti, ai/ajo, ne, ju, ata/ato

Dëftor: ky, kjo, ata, ato, i këtillë, e këtillë, të këtillë, të këtilla, ai, ajo, ata, ato, i atillë, e atillë, të atillë, të atilla

Pronor: im, yt, i tji/ i saj, ynë, juaj, i atyre

Lidhor: që, i cili, (e cila, të cilët, të cilat)

I pacaktuar: dikush, ndokush, gjithkush, kushdo, askush, kurkush, një, njëri, ndonjëri, asnjë, asnjëri, secili, gjithsecili, cilido, çfarëdo, gjithçka, diçka, ca, disa, të gjithë

Pytës: kush? sa? cili? i sati? se? ç? çfarë?

NJOHURI NGA SINTAKSA

Gjymtyrët kryesore të fjalisë

- Kryefjala shprehet me: emër e përemër në r. emërore pa parafjalë, numëror, grup emëror: Shkolla është vendi i dijes. Ne do të kemi mall përtë. Kush s'u trishtua pas largimit? Dy kalimtarë u rezikuan. Tre u larguan.

Kallëzuesi folor:

- i thjeshtë: Provimi fillon në orën 8.
- i përbërë: Me pak vullnet mund të arrihet gjithçka. Kishte filluar të agonte drita.

Kallëzues emëror:

Martin Camaj është autor i romanit "Karpa".
Kjo lëndë është e vështirë.

Gjymtyrët e dyta të fjalisë

- Kundrinori i drejtë - pa parafjalë: Djalit i doli gjumi herët.
- me parafjalë: Ne kishim dëgjuar nga babai përvendindjen. Ai nuk fliste me të gjithë.

Përcaktori

- **me përshtatje:** shprehet me ato pjesë ligjërave që përshtaten në numër, gjini e rasë me emrin bërtamë: *Aleksandër Moisiu ka mahnitur shikuesit me aftësitë e tij të rralla skenike.*
- **me drejtëm** shprehet: me emër në r. emërore, gjinore, kallëzore: *Vjeshtë pa shi e verë pa lule s'ka. Ata ishin burra të gojës e të pushkës.* Përpara i çuan një pjatë *me fiq.*
- **me bashkim** shprehet: me përemra të palakueshmë: *Asnjë njeri s'dukej në rrugë.* me numëror: *Dy nxënës dolën të shkëlgyer.*

Përcaktori kallëzuesor

- **i kryefjalës:** *Ruga u bë e vështirë.* Në fund Alma u shfaq si senatore.
- **i kundrinorit të drejtë:** *Shtëpinë e gjeti të ndryshuar.* Mëngjesi e gjeti vajzën *të çlodhur.*

Ndajshimi saktëson emrin bërtamë. Zakonisht shprehet me emër në emërore të pashquar.

- **Ndajshim i paveçuar** *nuk* ndahet me presje: *Mësuese Eda shpjegon mirë.*
- Noeli mësonte në shkollën "Naim Frashëri". *Xha Rizai* na fliste për jetën në emigracion. Në muajin *gershori* fillojnë provimet. Këshilli i komunës *Ibë* diskutoi për buxhetin.
- **Ndajshim i veçuar** qëndron para dhe pas gjymtyrës që përcakton, ndahet me presje: *Joana, mbesa e Mirelës,* është shumë e dashur (ose *mbesa e Mirelës, Joana....*).

Rrethanorët

- Vendi:** *Alpinistët u ngjitën në mal. Përtej rrugës zbardhnin shtëpitë e reja.*
- Kohe:** *Xhaxhai erdhë dje. Ai arriti në qytet në orën shtatë.*
- Mënyre:** *Mësuesi foli qartë. Bora ia nisi qetë e shtruar.*
- Shkaku:** *Albi u sëmur nga gripi. Akulli ishte shkrirë nga të nxehtit.*
- Qëllimi:** *Ne shkuam në Sarandë për pushime. Ata shkuan në stadium për t'u zbavitur.*
- Sasie:** *Bileta e kinemasë kushtonte 500 lekë.*
- Nëna foli me të më shumë se gjysmë ore.

Gjymtyrët homogjene

Drita e diellit u zbeh e u ftoh. Me mua do të vijë *Altini* ose *lliri.* Filmi ishte i bukur, por i gjatë. Si në punë, ashtu edhe *në shtëpi* nëna punonte shumë. *Asnjë zë, asnjë fjalë* në dhomë. Nuk e njoh as *vajzën, as djalin* e tij. *Unë* dhe *motra* ime ishim në një shkollë. *Gëzimi, hareja, këngët* arritën kulmin.

Llojet e fjalive sipas gjymtyrës kryesore

- Fjali me dy gjymtyrë kryesore (**dykryegjymtyrëshe**): *Malet u mbuluan* nga dëbora.
- Fjali me një gjymtyrë kryesore (**njëkryegjymtyrëshe**) janë:
 - **Fjalitë emërore:** *Mesnatë. Shi e furtune.*
 - **Fjalitë foljore:**
 - **me vetë të përcaktuar** (folja në vetën I ose II, njëjës dhe shumës): *Do të shkoj në teatër. Të shkojmë, atëherë.*
 - **me vetë të përgjithësuar** (foljen në vetën II, njëjës): *Rrugët i sheh plot me makina.*
 - **me vetë të papërcaktuar** (foljen në vetën III, shumës): *Në derë trokitën përsëri.*
 - **fjalitë pavetore** (folje pavetore, nuk mund të kenë kryefjalë të shprehur ose të nënkuptuar): *Bënte ftotë. Po gdhihej.*

MËNYRAT DHE KOHËT E FOLJES**KOHËT E THJESHTA**

E TASHME	lexoj
E PAKRYER	lexoja
E KRYERA E THJESHTË	lexova
E ARDHME	do të lexoj

KOHËT E PËRBËRA

E KRYER	kam lexuar
MË SE E KRYER	kisha lexuar
E KRYER E TEJSHKUAR	pata lexuar
E ARDHME E PËRPARME	do të kem lexuar

KOHA E TASHME

kam, jam, laj, hap, zë

KOHA E ARDHME

zë

Mënyra dëftore

E pakryer
kisha, isha, laja, hapja, zija

E kryer e thjeshtë
pata, qeshë, lava, hapë, zura

E kryer

kam pasur, kam qenë, kam larë, kam hapur, kam zënë

Koha e ardhme
do të kem, do të jem, do të laj, do të hap, do të zë

Koha e ardhme e përparme
do të kem pasur, do të kem qenë, do të kem larë, do të kem hapur, do të kem zënë

Mënyra lidhore

E tashme	→ të kem; të jem; të laj; të hap; të zë
E pakryer	→ të kisha; të isha; të laja; të hapja; të zija
E kryer	→ të kem pasur; të kem qenë; të kem larë, hapur, zënë
MË se e kryer	→ të kisha pasur; të kisha qenë; të kisha larë, hapur, zënë

Mënyra habitore

E tashme	→ paskam; qenkam; lakam; hapkam; zënksam
E pakryer	→ paskësha; qenkësha; lakësha; hapkësha; zënkësha
E kryer	→ paskam pasur; paskam qenë; paskam larë, hapur, zënë
MË se e kryer	→ paskësha pasur; paskësha qenë; paskësha larë, hapur, zënë

Mënyra kushtore

E tashme	→ do të kisha; do të isha; do të laja; do të hapja; do të zija
E kryer	→ do të kisha pasur; do të kisha qenë; do të kisha larë, hapur, zënë

Mënyra dëshirore

E tashme	→ paça; qofsha; lafsha; hapsha; zënça
E kryer	→ paça pasur; paça qenë; paça larë, hapur, zënë

Mënyra urdhërore

E tashme	→ Ti ki; ji; laj; hap; zër
	→ Ju kini; jini; lani; hapni; zini

LAKIMI I EMRIT

- Lakimi I** → Emrat e gjinisë mashkullore që mbarojnë më - i → libri, dielli, gëzimi
- Lakimi II** → Emrat e gjinisë mashkullore që mbarojnë më - u → peshku, fiku, maçoku
- Lakimi III** → Emrat e gjinisë femërore që mbarojnë më - a ose - ja → fusha, pikatura, delja,
- Lakimi IV** → Emrat e gjinisë asnjanëse që mbarojnë më - t ose - it → të drejtat, të vepruarit

ZGJEDHIMI I FOLJEVE

Veta	Koha e tashme e mënyrës dëftore (forma veporre)				
	Zgjedhimi I	Zgjedhimi II	Zgjedhimi III		
Unë	laj	-j	kap	-	zë
Ti	lan	-n	kap	-	zë
Ai, ajo	lan	-n	kap	-	zë
Ne	lajmë	-jmë	kapim	-im	zëmë
Ju	lani	-ni	kapni	-ni	zini
Ata, ato	lajnë	-jnë	kapin	-in	zënë

FOLJET E PARREGULLTA DHE DREJTSHKRIMI I TYRE

Përveç foljeve, që klasifikohen në zgjedhime, ka edhe disa folje, që nuk i përkasin asnjë zgjedhimi dhe quhen **të parregullta**. Disa nga këto folje temën e së kryerës së thjeshtë dhe të pjesores e kanë krejt të ndryshme nga tema e trajtës përfaqësuese, p.sh.:

Tema e trajtës përfaqësuese	Tema e së kryerës së thjeshtë	Tema e pjesores
jam	qeshë	qenë
kam	pata	pasur
shoh	pashë	parë
jap	dhashë	dhënë
bie	rashë	rënë
ha	hëngra	ngrënë
bie	prura	prurë
rri	ndenja	ndenjur
vij	erdha	ardhur
them	thashë	thënë
dua	deshë	dashur
vdes	vdiqa	vdekur
vete	vajta	vajtur
lë	lashë	lënë

TIPAT E FJALIVE SIPAS KUMTIMIT

Sipas kumtimit dhe intonacionit fjalitë ndahen në:

Dëftore: tregon diçka, si: fakte, të dhëna, shpreh gjendje emocionale, mendime etj.

Duhani është i dëmshëm për shëndetin. Një nga përbërësit e tij është nikotina. Të rinjtë duhet të qëndrojnë larg këtyj produkti të rrezikshëm.

Shenja e pikësimit: pika (.)

Dëftore-thirrmore tregon duke shprehur reagim, si:

ndjenjë, çudi, emocion, kënaqësi, frikë etj.

Sa e bukur është riviera jonë!

Shenja e pikësimit: pikëçuditja (!)

Pyetëse: shërben për të pyetur.

Pyetëse tërësore – përgjigjja me Po, Jo ose me folje.

Keni mësim sot? – Po/Jo/Kemi.

Pyetëse e pjesshme – përgjigjja me një gjymtyrë fjalie.

Kush është trajneri i skuadrës suaj? – Albani.

Pyetëse retorike – s'kérkon përgjigje.

Shenja e pikësimit: pikëpyetja (?)

Pyetëse-thirrmore

Pjetja shoqërohet me një ndjenjë të fortë.

Shenja e pikësimit: ?! (pikëpyetje dhe pikëçuditje)

Nxitëse shpreh vullnetin e folësit në formë: urdhri, kërkese, këshille, lutjeje, lejimi, qortimi, propozimi.

Merr të dhëna të sakta. Të lutem, mos u vono. Shko shpejt. Mos e përsërit këtë.

Shenja e pikësimit: pika (.)

Nxitëse-thirrmore shpreh vullnetin e folësit përmes një reagimi emocional. Ndalo!

Mos i shpërnda mbetjet në mjedis!

Shenja e pikësimit: pikëçuditja (!)

Dëshirore shpreh vullnetin e folësit në formë dëshire, mallkimi, urimi, betimi:

U bëfsh 100 vjet! E gjëzofshi shtëpinë e re! Mos pafsh ditë të bardhë!

Është gjithmonë thirrmore.

Shenja e pikësimit: pikëçuditja (!)

FJALIA E PËRBËRË

Kujo. Fjalitë janë: *të thjeshta* (me një folje), *të përbëra* (me dy ose më shumë folje)

Fjalia e përbërë

Me bashkërenditje:

1. Midis pjesëve vendosen marrëdhënie barazie.
2. Pjesët lidhen me lidhëza bashkërenditëse ose pa lidhëza (me intonacion).
3. Llojet e marrëdhënieve bashkërenditëse janë: shtuese, veçuese, kundërshtuese, përmbyllëse.

Me nënrenditje:

1. Midis pjesëve vendosen marrëdhënie varësie: pj. kryesore + pj. e varur
2. Pjesët lidhen me lidhëza, fjalë lidhëse ose pa lidhëza e fjalë lidhëse.
3. Llojet e pjesëve të nënrenditura janë: *përcaktore, fìlluese, vendore, kohore, shkakore, qëllimore, mënyrore, krahasore, sasiore, rrjedhimore, kushtore, lejore*.

Fjalia e përbërë me bashkërenditje

Lloji i fjalisë së përbërë me bashkërenditje	Lidhëzat	Përdorimi i presjes
shtuese	<ul style="list-style-type: none"> Pjesët lidhen me lidhëzat shtuese: e, dhe, edhe, Lidhëzat e përsëritura: edhe..., edhe...; as..., as...; jo vetëm..., por edhe...; jo vetëm..., por as... etj. 	<ul style="list-style-type: none"> Nuk vihet presje para lidhëzave: e, dhe, edhe. Vihet presje para lidhëzave të përsëritura dhe para pjesës së dytë të lidhëzave dyshe.
veçuese	<ul style="list-style-type: none"> Pjesët lidhen me lidhëzat veçuese: ose; a; apo; Lidhëzat e përsëritura: ose ..., ose...; ja..., ja...; o..., o...; ndo..., ndo.... etj. 	<ul style="list-style-type: none"> Nuk vihet presje para lidhëzave: ose, a, apo. Vihet presje para lidhëzave të përsëritura.
kundërshtuese	<ul style="list-style-type: none"> Pjesët lidhen me lidhëzat kundërshtore: po; por; mirépo; porse; kurse; ndërsa. 	<ul style="list-style-type: none"> Vihet gjithmonë presje para lidhëzave kundërshtore.
përmbyllëse	<ul style="list-style-type: none"> Pjesët lidhen me lidhëzat përmbyllëse: prandaj, andaj, ndaj, pra, pa. 	<ul style="list-style-type: none"> Vihet gjithmonë presje para lidhëzave përmbyllëse.

Fjalia e përbërë me nënërenditje

Lloji i fjalisë së përbërë me nënërenditje	Mjetet lidhëse	Përdorimi i presjes
Pjesa me nënërenditje përcaktore (PNP)	<ul style="list-style-type: none"> Përemrat lidhorë: që, i cili Fjalët lidhëse: kur, ku të përdorura si përemra lidhorë. 	<ul style="list-style-type: none"> Vihet presje para PNP, kur ajo shton diçka për <i>paraprijësin</i> (gjymtyrë e PK, që e përcakton PNP): I tregova nënës Iulet, që më dhanë në fund të koncertit. Vihet presje në fund të PNP, kur ndodhet në mes të PK: Çdo gjë që shihte në atë dhomë, i ngjallte kujtime nga fëmijëria. Nuk vihet presje kur paraprijësi është një përemër: Ajo që takuan në rrugë, ishte një shoqe e shkollës.
Pjesa me nënërenditje fìlluese (PNF)	<ul style="list-style-type: none"> Lidhet me PK: <ul style="list-style-type: none"> me lidhëzat fìlluese: që, se, drejtpërdrejt, me një folje në mënyrën lidhore. me lidhëzat: përse, sikur, kur, si, sa. përemrat lidhorë: kush, cili, ç'. 	<ul style="list-style-type: none"> Nuk vihet presje kur PNF qëndron pas PK: Është e vështirë/ që të takosh regjisoriin e filmit. Flitet se së shpejti do të ketë një konkurs për këngëtarë. Duhet të vish sa më parë. Ne e dinim përse do të shkonim atje. Vihet presje, kur PNF vendoset para PK: Ç'të mbjellësh, do të korresh.
Pjesa me nënërenditje vendore (PNV)	<ul style="list-style-type: none"> Lidhet me PK me lidhëzat vendore: ku, tek, nga deri ku, kudo që, ngado që. 	<ul style="list-style-type: none"> Vihet presje kur PNV është para ose në mes të PK: Kudo të hedhësh sytë, sheh gjelbërim. Matanë rrugës, ku luanin fëmijët, ishte parku. Nuk vihet presje kur PNV ndodhet pas PK: Ne punuam ngado që kërkohet.
Pjesa me nënërenditje kohore (PNK)	<ul style="list-style-type: none"> Lidhet me PK me lidhëzat kohore: kur, që kur, sa, derisa, ndërsa, sapo, para se, pasi, sa herë që, tek etj. 	<ul style="list-style-type: none"> Vihet presje kur është para, pas e në mes të PK: Sapo pashë shtëpinë, m'u kujtua fëmijëria. Ne po rrnim nën pemë, kur aty ra një zog. Më vonë, kur u rrit, vajza më tregoi historinë e saj. Nuk vihet presje kur lidhet drejtpërdrejt me foljen e PK: Ne u larguam kur erdhi mësuesi.
Pjesa me nënërenditje shkakore (PNSH)	<ul style="list-style-type: none"> Lidhet me PK me lidhëzat shkakore: se, sepse, për shkak se, ngaqë, meqë, meqenëse, përderisa. 	<ul style="list-style-type: none"> Vihet presje kur është para, pas e në mes të PK: Nuk vij dot tani, sepse pres vëllanë. Ngaqë ishte shumë ftohtë, xhamat kishin zënë akull. Atë ditë, meqë përjashta kishte mjegull, fëmijët nuk dolën nga shtëpia.

Njohuri gjuhësore

Pjesa me nënrenditje qëllimore (PNQ)	Lidhet me PK: • me lidhëzat qëllimore që, me qëllim që, në mënyrë që etj.;	<ul style="list-style-type: none"> Vihet presje kur PNQ është para, pas e në mes të PK: Ne shkuam në pyll, që të mblidhni luleshtrydhe. Që të mos zgjoheshin fëmijët, nëna shoi dritën. Ju, që të arrini rezultate të mira, duhet të përpinqeni shumë. Nuk vihet presje kur PNQ lidhet drejtpërdrejt me foljen e pjesës kryesore: U kërkova që të mos largoheshin nga shtëpia.
Pjesa me nënrenditje mënyrore (PNM)	Lidhet me PK me lidhëzat mënyrore: si, siç, ashtu si, ashtu siç, sikur etj.	<ul style="list-style-type: none"> Vihet presje kur PNM është para, pas e në mes të PK: Vera fliste ngadalë, sikur nuk gjente fjalët. Miqtë, si të ishte dasmë, kënduan tërë natën. Ashtu siç ju kisha menduar, ju gjeta. Nuk vihet presje kur PNM lidhet drejtpërdrejt me foljen e pjesës kryesore. Do të vepojmë si ta vendosim së bashku.
Pjesa me nënrenditje kushtore (PNK)	Lidhet me PK me lidhëzat kushtore: në, nëse, në qoftë se, po qe se, në rast se, me kusht që etj.	Zakonisht qëndron para pjesës kryesore. Vihet presje kur PNQ është para, pas e në mes të PK: Po s'u mundove sot, do të pendohesh mot. Do të shkruash një referat të plotë, nëse ke grumbulluar materialet e duhura.
Pjesa me nënrenditje kahasore (PNK)	Lidhet me PK me lidhëzat krahasore: si, siç, sikur, ashtu si, se, sesa etj.	Zakonisht qëndron para PK, por mund të qëndrojë edhe në mes të PK , por gjithmonë para kallëzuesit. Ndahet gjithmonë me presje nga PK: Ai kurrë nuk kishte folur më mirë./ siç foli atë ditë. Sa më shumë ecnim, aq më larg na dukej fshati.
Pjesa me nënrenditje lejore (PNL)	Lidhet me PK • me lidhëzat lejore: ndonëse, megjithëse, sado që, sido që, edhe sikur, edhe pse etj.	Zakonisht qëndron para pjesës kryesore. Ndahet gjithmonë me presje nga pjesa kryesore ose vihet midis presjesh. Megjithëse shiu binte gjithnjë e më me rrëmbim , lumi rridhte qetësisht.
Pjesa me nënrenditje rrjedhimore (PNRR)	Lidhet me PK me lidhëzat qëllimore: kështu që, saqë, aq... sa, kaq sa, gjer në atë shkallë.	<ul style="list-style-type: none"> Qëndron gjithmonë pas PK dhe ndahet gjithmonë me presje nga ajo. Atë natë kisha shumë punë, kështu që ndenja deri vonë në zyrë.